Tormay Cécile (1876-1937)

A századforduló legnagyobb magyar írónõje. Lelkében izzón magyar, mûveltségében teljesen nyugati. Stílusmûvészetének koronája hatalmas trilógiája; az "Õsi küldött", amelyben a Kelet és Nyugat két malomköve közé szorult tragikus magyar sors nagy regényét írta meg. Õ írta meg a világháború után bekövetkezett összeomlás siralmas krónikáját látomásos erejû "Bujdosó Könyvében". A bujdosó õ maga, aki számkivetve bolyongott, de mindig hazai földön, feje fölött a kommunizmus halálos ítéletével. "Napkelet" címû folyóiratában õ gyûjtötte össze a világháború után induló új magyar nemzedéket. Szinte írói sikereit is feláldozta a szervezõ munkának nemzete és Európa közös nagy céljai érdekében. Ezt az érdemet méltányolta a nemzet, amikor õt küldte a népszövetség mellett mûködõ Szellemi Együttmûködés Tanácsába Genfbe. Sikere túlnõtt az ország határain, mûveit angol, francia, német, olasz nyelvre is lefordították és a legelõkelõbb külföldi folyóiratokban közölték. Halála évében akarta az Akadémia a Nóbel-díjra ajánlani.

TORMAY CÉCILE
BUJDOSÓ KÖNYV
FELJEGYZÉSEK 1918-1919-BÕL
I. kötet
A FORRADALMAK EGY CSENDES, SZELÍD ÁLDOZATÁNAK AJÁNLOM EZT A KÖNYVET. FELEDHETETLEN ÉDESANYÁMNAK.

Ennek a könyvnek maga a sors adta a nevét. Bujdosó volt olyan idõkben, mikor a halál fenyegetõzött a magyar szenvedések minden hangja felett. Bujdosott és menekült a szülõi házból, magányos kastélyon, kisvárosi villán, falusi udvarházon át. Bujkált szétszedve, könyvek lapjai között, idegen tetõk tövén, kéménykürtõben, pincegádorban, bútorok mögött és elásva a föld alatt. Házkutató titkos rendõrök keze, vörös katonák csizmája járt felette. Csodára mégis megmaradt, hogy emlékeztessen, mikorra már behorpadt a kor áldozatainak a sírja, fû nõtt az egykori akasztófák gödrében és a kínzókamrák faláról lekopott a vér és a golyók írása.

Most, hogy a könyvet odaadom Nemzetemnek, sok olyan adatot és részletet kellett elhagynom, melyek még nem bírják el a napvilágot, melyek élõ emberek titkai. Talán eljön az az idõ, mikor megszólalhat, ami ma néma marad. Mióta napról-napra feljegyeztem az eseményeket, idõ múlt felettünk és világos lett sok minden, ami megfoghatatlan és sötét volt. De nem nyúlok a lapokhoz, érintetlenül hagyom rajtuk az akkori órák érveréseit. Ha tévedtem, legyenek elnézõek, akik a könyvet olvassák. A tévedéseim is tükrök: a kor tévedéseinek a tükrei.

Nem a forradalmak történetét, nem is a politikai események szemtanújának a naplóját

akartam megírni. Szóljon az én könyvem arról, amirõl nem fognak tudni a jövõ történetírók, mert azt át kellett élni. Szóljon arról, amirõl nem tudhat az idegenbõl behurcolt forradalmak felidézõi és politikai eseményeinek a szemtanúi, mert lelküktõl távol állt minden, ami magyar.

Maradjon fenn könyvemben az, ami velünk vész el: egy halálra szánt faj legboldogtalanabb nemzedékének a kínja és becsülete. És lássák meg benne az utánunk jövõk, hogy a megpróbáltatások esztendejében mi sajgott át a némaságra ítélt, elgyötört, vérig alázott magyar lelkekben.

Legyen a Bujdosó könyv a fájdalom könyve. Mialatt írtam, találkozni akartam benne azokkal, akik testvéreim voltak a közös szenvedésben. És ebben a könyvben velük akarok maradni még akkor is, mikor már sem õk, sem én nem fogjuk többé látni az új magyar tavaszokat.

Budapest, 1920 karácsonyán.

Tormay Cécile.

Halottak napjára készült a város és a ködben fehér õszirózsákat árultak az utcák szegletén. Bódult, fekete tömeg sodra vitte magával a virágokat. Ez évben nem marad belõlük a temetõknek. Magukra tûzdösik az élõk azt, ami a halottakat illeti.

Temetõvirágok, elmúlások, fehér õszirózsák. Sírvirágos város a nagy, reménytelen ég alatt.

Budapest 1918 október 31-én.

Október 31

A házak között ázott, elnyûtt zászlók suhogtak a magasban. A gyalogjáró tele volt szeméttel. Szennyes papírrongyok, plakátfoszlányok, eltaposott fehér virágok hevertek a sárban. Olyan piszkos és homályos volt a város, mint egy szellõzetlen, ronda vendégfogadó, melyben léhán tivornyázott az éjszaka.

Ma éjjel magához ragadta Károlyi Mihály "Nemzeti Tanácsa" a hatalmat!

Hát ide süllyedtünk? Ennyire jutottunk? Tiltakozó haragot és kimondhatatlan keserûséget éreztem. Míg közben a szemem ellenkezve és mégis valaminõ mániákus kényszerben olvasta, csak egyre olvasta a kirakatok üvegére ragasztott vörös-fehér-zöld papírszalagok megismétlõdõ felírásait: "Éljen a Magyar Nemzeti Tanács"...

Ki akarta ezt a tanácsot? Kinek kellett? Miért tûrik? Égetett a szégyen.

Andrássy Gyula gróf, a monarchia külügyminisztere Bécsbõl kétségbeesett különbékét kért. Ettõl a gondolattól emlékezetembõl egyszerre messze kicsiny fakeresztek merültek fel. Mintha felhõk közül jöttek volna elõ. Német katonasírok a Kárpátok alján, az erdélyi határon, a Duna mentén. A magyar föld védelmében: Gefallen fürs deutsche Vaterland...

És most cserben hagyjuk azoknak a síroknak az anyját, a hitvesét, a gyermekét. Elöntötte a vér arcomat. Minden inog, még a nemzet becsülete is. És a hadijelentések is olyanok, mintha tántorognának. A Monte Asolonén hiába gyõznek tragikus hõseink. A velencei síkon már hátrál a hadsereg. A Duna, a Drina és a Száva mentén is. Itt a városban pedig felesküsznek a kaszárnyák Károly "Nemzeti Tanácsá"-nak. Ocsmány tragédia! És az üres királyi váron, a hídfõkön a dunai hajókon lobognak a zászlók, mintha ünnep lenne.

Az Erzsébet-hídra értem. Rendetlen sorokban, lefegyverzett bosnyák bakák masíroztak el mellettem. Kis katonaládát vitt a legtöbbje a vállán. A ládák összevissza mozogtak a fegyelmet vesztett lépések szerint. A bakák éljeneztek és nem értettek az egészbõl semmit. De azért: zsivió! Haza eresztik õket! Mentek a pályaudvar irányába.

Szemközt, egy teherautó kanyarodott fel a hidra. A villanyos közlekedés szünetelt. Az autóé volt az egész híd. Kótyagosan, dübörögve vágtatott, mint egy elszabadult, tüskés vadállat. Fegyveres suhancok és katonák álltak rajta. Ordítoztak és egy mesterinas formájú gyerek a levegõbe sütötte a puskát, melyet erõlködve emelt. A gyerek kicsi volt, a puska nagy. Minden olyan visszásan és valószínûtlenül hatott. Az egyik bosnyák is azt gondolhatta, mert mentében visszanézett. Görnyedt, ösztövér hegyi paraszt volt. Most is látom koravén arcát a csukaszürke fez alatt. Megrázta a fejét és morgott valamit magában.

Azután nem látszottak többé a bosnyákok. A lucskos szél hidegen fordult be a Dunáról a pesti házak közé.
Az esõ megint esni kezdett. A szegleten három ember bújt össze egyetlen esernyõ alatt. Nagy cipõik mintha üresen álltak volna a vízben a kövezeten. A kabátjuk is olyan volt, mintha üres lenne. Ázott kalapjukról a gallérjukra csöpögött a víz. Messzirõl látszott rajtuk, hogy kishivatalnokok. Ebben az órában harminc év óta, vagy még régebb idõ óta, pontosan mendegéltek nap-nap után a hivatalukba. Most egyszerre kisiklott az út alóluk, nem tudták mitévõk legyenek: Törvénytelen dolog ez... és a hivatali eskü, a tisztviselõi lelkiismeret... Ha a megélhetési kérdés nem lenne! És a többiek? Õk talán bementek. A tanácsos urat kellene megkérdezni...
Tanakodtak és közben elindultak, meg-megálltak, megint léptek. Mikor utánuk néztem, már sebesen haladtak, mintha a régi csúszdába kerültek volna, amelybõl nincs kitérés.

A levegõben póznákra akasztott nyomtatványok úsztak. Alattuk lassú, sûrû tolongással szüntelenül mentek az emberek. Úgy mentek, mintha kényszerben járnának és nem bírnának többé megállni és nem bírna többé közülük irányt változtatni senki sem. Az utca vége lökte az utca elejét. Egy óriás testû, sötét állat kúszott az aszfalton, roppant járommal a nyakán, kúszott lassan, himbálózva és éljenzett.

Sajátságos, hangtalan kiáltást éreztem dagadni a torkomban és inteni szerettem volna, hogy álljanak meg és forduljanak vissza. De a tömeg hullámzásában ekkor már volt valami fulladt fátumszerûség, melyet feltartóztatni nem lehetett. És azért mégis volt, ami parancsolt neki. Hullámzása idõnként szétvált és akadozó, kurta iramokban fölényes autók csúsztak át. Az autókban nemzeti színû szalagok, fehér õszirózsák és jellegzetes sémi arcok vonultak el. Mögöttük, az utca közén, mindég újra összefolytak az emberi testek.

Letértem egy mellékutcába. Szemközt paraszt szekérke kocogott a kövezeten. Hidegkúti sváb asszonyok rázódtak rajta, vígan, szélesen, a tejeskannák között. Egyszerre, - nem vettem észre, honnan kerültek oda, három tengerész állta el a szekérke útját. Rosszképû legények voltak. Az egyik megmarkolta a ló zaboláját, a másik kettõ már a kocsin állt. Hirtelen történt minden... Az asszonyok eleinte tréfának vették és a fiatal, buta arcok vihogva fordultak össze. De a tengerészek nem tréfáltak. Csúnya szitkok között letaszigálták az asszonyokat a kocsiról és mintha a legtermészetesebb dolgot mûvelnék a világon, fényes nappal, a Belváros közepén, sok ember szemeláttára elvették a másét... Az ostor suhintott az idegen kézben és a szekérke sebesen ugrálva távolodott. Az asszonyok csak akkor fogták fel, hogy mi történt. Hangos paraszti sivalkodással jajveszékeltek. Segítséget kértek és arrafelé mutogattak, amerre a szekérke elment. De az utca zsibbadt és gyáva volt és nem segített. Az emberek úgy mentek odébb, mintha nem akarnának hozzáérni a más bajához, mintha a más baja ragadós lenne...

Mindez olyan képtelen és csúnya volt. És nekem úgy rémlett, hogy valamennyien, akik arra jártunk, elvesztettünk valamit. Nem bírtam végiggondolni a gondolatomat. Hirtelen rendetlenség támadt a fejemben. A szomszéd ház kapujában két siheder egy fiatal tisztet

rohant meg. Az egyik sihedernek nagy konyhakés volt a kezében. Fenyegetõen ordítoztak. Egy bot emelkedett. Leütötték a sapkát a kis hadnagy fejérõl. Szurtos kezek kaptak a nyakához. A konyhakés a gallérjánál mozgott... levágták róla a csillagot. Az érdemkereszt és a nagy arany vitézségi érem összecsörrent a mellén. A csõcselék röhögött. A kis hadnagy födetlen fõvel állt a kör közepén és az arca krétafehér volt. Nem szólt semmit, nem is védekezett, csak a válla rángatódzott félszegen. Aztán ügyefogyott mozdulattal, mint a sírni készülõ gyerek, a szeme elé kapta kifordított bal kezét. Szegény kis hadnagy! Ekkor láttam meg, hogy a jobb karja tõbõl hiányzik. Most sem történt semmi. Az emberek megint úgy tettek, mintha nem látnának, mintha örülnének, hogy még nincsenek soron... Kusza és bomlott volt minden, mint egy félig éber lázálom, amelynek a valóságában nem hisz az álmodója és hánykolódva mégis nyöszörög bele.

Mi történik ott?... A kezem megrándult, mintha valaminõ reflexmozgásban a fejemhez akarna kapni. A térparancsnokság épülete mellett, a csupasz fák alatt, csoportba verõdve, katonák álltak. Egy vörös-fehér-zöld zászló szövetjét tartották kifeszítve maguk között. Úgy tartották, mintha játszanának. És közben egy görbelábú, kócos kis ember a bicskájával sebesen nyiszálta ki a szövetbõl a koronát a címer fölül.
Senki se bántja! Odatartják neki... És ebben a pillanatban úgy éreztem, mintha egy égési seb támadt volna a belsõmben és ezután minden fájdalmat okozott, ami kívülrõl hozzá ért...
Elfordítottam a fejemet, hogy ne láthasson az arcomba senki. Jó idõ múlhatott el így, mire észrevettem, hogy milyen görnyedten állok. Kihúztam magamat és ekkor valahogyan egy szó került a fejembe. A szemem szedte le egy plakátról:
"Elvtársak"... A szociáldemokrata párt kiáltványa kapaszkodott elõttem a falon:
"Munkások, Elvtársak! Az osztályuralom önzése elkerülhetetlen végzetszerûséggel forradalomba kergette az országot. A Nemzeti Tanácshoz csatlakozott katonai csapatok szerdán éjjel vérontás nélkül megszállták a fõváros fõbb pontjait, a postát, a telefonközpontokat, a térparancsnokságot elfoglalták és felesküdtek a Nemzeti Tanácsnak. Munkások, Elvtársak! Most rajtatok a sor! Az ellenforradalom valószínûleg vissza akarja szerezni a hatalmat. Meg kell mutatni, hogy Ti együtt éreztek katonatestvéreitekkel! Ki az utcára! Szüntessétek be a munkát! A Magyarországi Szociáldemokrata Párt."

Különösen hatott rám ez az írás. Mintha egy nagy hazugság kiabálta volna ki magáról az igazságot. A munkások uralomra törtetõ pártja, elsõ kiáltványában azt parancsolja: "Szüntessétek be a munkát!" Ilyen kezdet után vajon mit fog parancsolni holnap és mit azután?
Szemközt emberek jöttek. Munkások, akik nem voltak munkások többé: már nem dolgoztak. Katonák, akik nem voltak katonák többé: már nem engedelmeskedtek. Semmi sem volt az a tisztátalan erjedt levegõben, aminek látszott. A sok vörös-fehér-zöld zászló a házakon se volt a mi zászlónk. A sok nemzetiszínû kokárda se volt a nemzet színe többé. Csak az õszirózsák mondtak igazat... temetõvirágok.

Nem tudom, hogy miért gondoltam ilyesmikre. Talán nem is gondoltam semmit, csak úgy hirtelen ott volt mindez a homlokom mögött. Lassan mentem elõre. Egyszerre, mintha megrebbent volna a szemem. Egy sötét, kicsi dohánytõzsde üvegezett ajtaján, kiakasztott újságok között, eperszínû, betegvörös cédula ötlött elém. Ez már vörösen mondta, hagy "Éljen a Magyar Nemzeti Tanács". És ettõl kezdve mintha undok járvány lepte volna el a házakat, egyre több lett a vörös cédula és egyre bátrabb és merészebb a színük. Késõbb tudtam meg, hogy a rémüldözõ kereskedõk kétszáz, sõt ezer koronát is fizettek ezekért a kirakat biztosításokért a "Nemzeti Tanács" pénztárába.
Egyik-másik bolt üvegtábláján a "Népszava" nagy plakátja látszott. Egy éjszaka alatt

bejött a szociáldemokraták újsága a Conti utcából a belsõ városba és hirdetése jámbor polgári üzletek ablakából rivallta ki a ködbe, hogy: az írás!... A hirdetés nyomtatott szövegén egy mezítelen vörös ember emelte vörös kalapácsát az üvegen innen mozgó tömegre. Egy vérbõl fakadt rém...

És a tolongó embereknek nem jutott eszükbe, hogy az a kalapács az õ fejüket akarja betömi. És a kereskedõknek nem jutott eszükbe, hogy az a szõrös, vörös kéz az õ pénzes fiókjukba készül belenyúlni. Ekkor vettem észre, hogy a baljóslatú plakáton, a vérbõl fakadt rém mellett, egy vörös munkás alakja vívódik a láncait szaggató rendõrrel. Sajátságos kép... Hirtelen eszembe jutott a fõváros államrendõrsége. Tegnapelõtt csatlakozott Károlyi úgynevezett "Nemzeti Tanácsá"-hoz. A híres budapesti rendõrség cserben hagyta hivatalos fogadalmát és a rombolókhoz állt. Csak most éreztem át ennek a hûtlenségnek a jelentõségét. Fázni kezdtem. A köd szitált, mintha meglazult volna a levegõ. Köröskörül a házak falában is meglazult valami. Mintha omlás támadt volna, kísérteties vakolatpergést véltem hallani. A dolgok mélyérõl jött ez a nesz és a koponyacsontom alatt is éreztem. Valami láthatatlanul düledezett ebben az aláaknázott városban.
"Magyar"... azután csend lett. Odébb folytatódott: "Nemzeti"... és megint elölrõl kezdõdött, utcahosszal, véges-végig. Ráeszméltem, hogy a szemem, akaratomon kívül állóan, ismét csak olvassa a papírszalagok felírását.
"Nemzeti Tanács"... De hát mit akar ez a sötét " társaság? Hogy meri magát a nemzet tanácsának nevezni? Kik azok, akik lázítanak az állam ellen és hûségeskùt szednek a maguk számára? Kik azok, akik egy szállodai szobából kiáltványt intéztek a néphez és ígérték benne: "az azonnali magyar békét, a nemzetek egyenjogúsítását, a nemzetek szövetségét, a föld felszabadítását, a dolgozó nép erõit fokozó modern szociálpolitikát"... Az ezeréves határokról nincs egy szavuk sem! Mi történik a háttérben, ahová mi nem láthatunk el? Az antant hatalmak titkos szövetségesei dolgoznak-e közöttünk, vagy csak a mi saját ellenségeink, akik proklamációjukban gettó nyelven kürtölik, hogy "ezt a Magyarországot megmentõ és népet felszabadító programot a magyar katonaság is egész erejével támogatni fogja ".

Ki mondja ezt? Ki hirdeti magát a legnehezebb órában Magyarország megmentõjének?... Károlyi Mihály gróf és Schwimmer Róza? Lovászy Márton és Hatvany-Deutsch Lajos báró, Hock János és Kunfi-Kunstätter Zsigmond? Fényes László és Böhm Vilmos, Batthyány Tivadar gróf és Biró-Blau Lajos? Ábrahám Dezsõ, Garbai Sándor és Garami-Grünfeld Ernõ? Jászi-Jakobovics Oszkár, Szende-Schwarz Pál és Müller Ernõné? Jánosi Zoltán, Purjesz Lajos és Weltner Jakab?
"Tizenegy zsidó és nyolc bûnös magyar!

Mondhatatlan szégyen kínja szállt fel bennem. Úr Isten, de hát hol van a király? Hol van Hadik gróf és kormánya? A tisztikar, a még hû helyõrség? Hát nincs többé ököl? Nincs aki közéjük üssön? A király Gödöllõ után most Bécsben tétováz. Hadik tétlenül hagyja múlni az órákat. A hivatalnoki kar nem teszi le a tollat, engedelmesen belehajtja fejét a szégyenletes új járomba. És ami a legsúlyosabb, a katonai parancsnokság úgy adja át a kardját, hogy meg se kísérli kihúzni. Nincs ellenállás sehol. Sötét, alattomos erõk zavartalan munkálkodással régóta készítették ezt elõ. Megbomlasztottak itt mindent, ami magyar. És most vészes hirtelenséggel feslik egyik szem a másik után. Feltarthatatlanul bomlik az ezeréves szõttes.

Lázas sietség támadt az agyamban. Szinte futásnak eredt benne minden gondolat és félõrült hajszában keresett valakit. Valakit - aki még össze bírná markolni az iszonyatos

bomlást. Tisza István. És csendesen, beismerõen megkövettem, amiért olykor elítéltem, olykor nem értettem õt. Hogy szenvedhet most! Vajon mit gondol magában?
A Ferencrendiek temploma alatt a falhoz szorított a tóduló tömeg. Nem bírtam mozdulni. Elõttem a tolongáson, mint a vakondok, apró rikkancsok fúrták át, magukat. Pajeszes galíciai fiúk, akik ott voltak és még sem látszottak, akiknek az útját csak a félrehúzódó emberek vállmozgása jelezte, mint valami felszínen haladó vakondtúrás. A fiúk verseket osztogattak, melyeket a "Népszava" nyomdája nyomtatott. Alázatos, szívós tolakodással osztogatták és a közömbösöknek a zsebükbe dugdosták a papirosaikat.

Beteg zsivajjal volt tele a levegõ. Az utca végébõl éljenzés hallatszott. Egy teherautó dörömbölt a térparancsnokság felõl. Szétvetett lábbal, fegyveres tengerészek álltak rajta inogva. Vörös szalagok virítottak a zubbonyukon és bõgve énekeltek. Az autó nyomán egy iskolásfiú futott és nagy puskát húzott maga után az aszfalton. Katonák, diákok, lompos asszonyok özönlöttek. A forgatagban két úr sodródott mellém, a templomfal tövéhez. Hallottam, amit beszéltek. Az egyik feltûnõen izgatott volt: - Egészen megbízható forrásból tudom. A külvárosokban fosztogatnak. Angyalföldön is. A raktárak, és Csepelen is... Károlyi ügynökei tegnap éjjel felfegyverezték a fegyvergyári munkásokat. Harmincezer felfegyverzett munkás. A pályaudvaron pedig lefegyverezte a csõcselék a katonaságot.
Egy szó se igaz az egészbõl, - mondotta a másik. - Rend van mindenütt. A posta, a telefon... A vasutasok is csatlakoztak a Nemzeti Tanácshoz. Az egész sajtó velük van és a közvélemény is... Simán megoldódott a helyzet. Megalakul a Károlyi-kormány, aztán rend lesz... Lovászy, Kunfi, Jászi, Garami... Bele kell nyugodnunk. Csakis Károlyi hozhat még jó és gyors békét.

- Honnan tudja?
- Hát az újságok... És Károlyi is nyilatkozott. Nagy összeköttetései vannak az antanttal.
Olyan türelmetlen lettem, hogy nem voltam képes tovább figyelni. Egérutat kerestem a tömegben. A tolongás lazult. Egy részeg katona tántorgott el mellettem. Tiszti õrjárat fordult ki a Szép utcán és elállta a katona útját.
Fiatal zsidófiúk voltak valamennyien. Az egyik harsány hangon kiáltotta: A katonatanács nevében! A részeg ember kelletlenül engedelmeskedett.

Egyszerre eszembe jutott: több nap elõtt hallottam valamit arról, hogy Károlyi emberei katona- és munkástanácsokat szerveznek. Éjnek idején, iskolaszobákban, vívótermekben üléseznek a tanácsok. És ez Magyarországon történik! Itthon, minálunk... Lassú borzadás futott át rajtam. "A katonatanács nevében"!... úgy hatott ez, mintha Trockij Oroszországa kiáltott volna bele a pesti utcába.
A fejem mellett egy félig letépett plakát vinnyogott a szélben. "A Nemzethez"... Megszaggatva József fõherceg vészkiáltása haldoklott a kormos falon. Sebesen magam mögé néztem. Vajon olvassa-e kívülem más is? Nem, senki sem állt meg. Pedig milyen temérdek sok volt az ember. És egyre több lett. Olyan volt a város, mint egy roppant gyomor, amely éveken át bekapott minden galíciai bevándorlót és most émelyeg. Rettentõen émelygett. Szíriai arcok és testek, vörös plakátok és vörös kalapácsok forogtak benne. Felszínre kavarodtak a szabadkõmûvesek, a feministák, a szerkesztõségek, a galileisták, a zugkávéházak, a börze csürhéje és a dob utcai gettó nemzetiszínû kokárdát és fehér õszirózsát tûzött a mellére.

Mint egy gonosz varázslatban, láthatóvá lett a láthatatlan város. Elõjött a sötétbõl, hogy átvegye, amit titokban régen a magáénak tartott. A szennyvíz felett letépték a kanálisrácsokat. Felböffentek a csatornák és az utcákat ellepték a kiszabadult gõzök.

Szellõzetlen lakások mocskos szaga terjedt. Ajtók nyíltak, amelyek eddig csukva voltak. Oroszország! Nagy elkárhozott rejtély... Vajon így kezdõdött-e ott is?... Undorodtam lélegzeni és összehúztam magamat, hogy elmenõben ne érjen hozzám senki.

A Rákóczi úton fegyveres õrjárat cirkált. A katonák nemzetiszínû szalagot viseltek a sapkájukon és én mégis idegeneknek éreztem õket. Ezek már felesküdtek Károlyi Nemzeti Tanácsának... Züllötten néztek ki. A puskájuk csövébe õszirózsák voltak dugdosva. Az egyik ablakból fehér virágot dobált le egy keletiesen kövér asszony Egy fiatal leány jött szembe. Ez magyar volt. Õszirózsákat osztogatott és mosolygott. Árnyékos turáni szeme gyerekesen fénylett: - Éljen a független, önálló Magyarország! Rábámészkodtam. Ilyenek is vannak. Sokan, talán nagyon sokan. Szánalmat éreztem. Ezek a 48-as szabadságharcot élik ebben a förtelmes paródiában. Kossuth álmának a megvalósulását álmodják. Szegények! (õk még szegényebbek, mint amilyen én vagyok.)

A leány felém is nyújtott egy szál virágot és közben Petõfi Sándorról beszélt zagyvaságokat. Azt akartam neki mondani, hogy hagyja abba és menjen haza. Megcsalták és minden hazugság! De hiába erõltettem magamat, nem tudtam egy árva szót szólni. Megbotlottam a gyalogjáró peremében. Olyan volt a lábam, mintha fából lenne és nem bírtam kiszámítani, hogy mennyire emeljem. Egy vödör állt elõttem a földön, nagy meszelõecset habargatott benne. Felpillantottam. Hórihorgas suhanc sebesen csirizelte a falat és megint új plakát rikácsolt a szemembe. Az emberek körülállták és nyújtogatni kezdték a nyakukat.

Katonák! Ti a legnagyobb hõsöknek bizonyultatok "az elmúlt 24 órában, ne mocskoljátok be kivívott becsületeteket... Tartózkodjatok a szeszesitalok élvezésétõl... fogadjatok szót bajtársaitoknak, kik a rend fenntartására vállalkoztak! Hazafias, bajtársi üdvözlettel. Heltai s. k. városparancsnok."
- Hát ez már megint kicsoda? - kérdezték egymást az emberek.
- Városparancsnok?
- Ez a Heltai vajon a Hecht Adolf fia?
- Az bizony, - hallottam a hátam mögött.

A kócos görbelábúak nevettek maguk között:
A Kéri Pál meg a Göndör írták a kinevezését a Nemzeti Tanácsban. Kéri Pál, akit Krammernek hívtak és Göndör Ferenc, akinek Krausz Náthán az igazi neve, két radikális újságíró, kinevezéseket ír. Heltai, a Hecht Adolf fia pedig Magyarország fõvárosának városparancsnoka.
Keserû harag fogott el és vad kétségbeesés. Segítségért szerettem volna kiáltani, mint a hidegkúti sváb asszonyok, mikor megrabolták õket. De ki hallgatott volna reám az én magányos nyomorúságomban? Talán nevettek volna, talán elfogtak volna. Az utca mozgott, élt, zsivajgott, de nem volt eszméleténél. Egy pillanatig az emberekre meredtem, aztán összeharaptam a fogamat. Vagy én vagyok õrült, vagy õk az õrültek. És megint mentem odébb.

Az Asztória elõtt megrekedt a tömeg. Titkos gyûlései után, Batthyány Tivadar gróf palotájából, idejött tanyát ütni Károlyi Nemzeti Tanácsa, míg ma délelõtt át nem költözött a behódolt Városházára. De azért az Asztória körül még mindig töméntelen kocsi és automobil várakozott. Az erkélyrõl zászlók lógtak bele az utcába. A forgókapun, mintha banküzlet lenne a házban, tõzsdeügynök külsejû emberek lótottak ki-be. Rendõr nem volt sehol. A tömeg pedig veszedelmesen nõtt. A Rákóczi úton át a külvárosokból bekúszó roppant állat odaszorult a szálloda falához és összezsúfolódott Nyomában sáros, ragadós

nyálka maradt a kövezeten. Az erkély alatt felágaskodott a feje. Egy ember ült a többiek vállán. Az arca vörös volt az ordítozástól és a kalapját hevesen lengette.
- Hadikot elcsapták! Hadikot elcsapták! Károlyi a miniszterelnök...
- Valaki beszélni fog - mondotta egy kis zsidóleány és közben szörnyen tolakodott. Fenn az erkélyen egy csúnya, hájas ember bukkant ki a zászlók között. - A Landler Jenõ! - kiáltotta a leány elragadtatottan. Egy katona visszalökte. - Mit töri magát úgy? A kaszárnyában az éjjel legalább magyarok beszéltek.
Valami Lovászy Márton, meg Pogány nevezetûek. Ebadta nagy szájuk volt. De szépen szavaltak és mindent odaígértek.

A tömeg bugyborékolt, mintha katlanban lett volna - beszéljen már! Halljuk! - És valamennyien felfelé néztek. Az erkélyrõl egy hang esett bele a nyitott szájakba. Messze álltam, a túlsó oldalon. Csak összefüggéstelen szavak vetõdtek el hozzám: független, önálló Magyarország... demokrácia... szociális reformok... internacionális plattform... a háború... idegen érdekekért... Vágóhídra vittek bennünket az urak!
- Pedig ez a kövér éppen oda való, - mondotta a katona megvetõen. A körülállók nevetni kezdtek. Egy iparos külsejû ember összecsucsorította a száját és élesen fütyült.
- Elég volt. Újat mondjon! Hallgasson!
Kiáltozták többen az erkély felé. Ebben a pillanatban valami váratlan történt. Egy zsidó fiatalember Tisza István nevét dobta bele a tömegbe. Úgy dobta bele, mintha véletlenül jutott volna eszébe.
- Õ okozta a háborút! Éljen Károlyi! Vesszen Tisza! - A túlsó szegleten is ugyanezt kiáltották és egy rekedt hang felordított:
- Éljen a forradalom!
Összerezzentem. Így nyíltan, az utcán elõször hallottam. A kapuk alól merev fehér arcok bukkantak elõ. De a kiáltás elgurult. Nem volt visszhangja.
- Le a királysággal! - Ez tetszett a csõcseléknek. Új volt, eddig nem nyúlhatott hozzá soha. Mohón kapta be, amit hallott és hangosan visszaokádta. És az undok kórust az a fiatalember vezette, aki az elõbb Tisza István nevét dobta a tömegbe.

A Déli Hírlap rikkancsai hangosan sivították utca hosszat: - A Nemzeti Tanács kikiáltotta a köztársaságot.
- Éljen a köztársaság... Még csak kísérlet volt, nem hatott. Senki sem lelkesült. Valaki elkiáltotta magát. - Gödöllõre!
A Versailles! A Versailles!...Ezt üvöltötte százharminc év elõtt az éhezõ párizsi csõcselék és Budapesten most elhízott bankhivatalnokok kiabálják: Menjünk Gödöllõ ellen. Senki se mozdult. - Azt mondják tízezer felfegyverzett munkás vonul oda... Szégyent éreztem. Ez a hír nem magyar pszichébõl termett. Fegyveresek, gyerekek ellen. - Nem igaz... A király gyerekeit úgy is megszöktették... Csak félig hallottam a beszédet. Szegény kis gyerekek... Mintha kergettek volna, menni kezdtem a körúton, a Gránátos utcán, a Szervita téren át a Lánchíd felé. Ekkor már az utcákon fogdosták el az autókat fegyveres tengerészek. Kidobták a benne ülõket és elhajtottak. Hirtelen ment. A hídon nagy teherautók száguldoztak. Szuronyos katonák álltak rajtuk. Kocsik ügettek. A kocsik is tele voltak fegyveres katonákkal. Még a felhágón is lógtak a katonák. Lövések dördültek. Egy részeg ember furcsa, botorkáló hangon énekelt:
- Éljen a forradalom, éljen a spritzer... Lealázóan undorító volt az egész. Menekülni szerettem volna, hogy ne lássak, ne halljak semmit. Haza vágyódtam. Haza, a hûvösvölgyi házba, az erdõk fölött, a hegyek közé.
Az Alagút elõtt egy katona kincstári puskáját árulta a járókelõknek és öt koronát kért érte. Egy másik a rohamkését kínálta.

Az Alagúton túl olyanformán éreztem magamat, mintha a világ másik oldalán kerültem volna elõ a hegy alól. Ott csendes volt a város, olyan csendes, hogy a lépésem visszhangját hallottam a budai utcán. A Vérmezõnél, a Várhegy tövén békésen gubbasztottak a földszintes házikók. Majd csak holnap, a reggeli kávénál fogják elolvasni az újságban azt, ami történt.
Az egyik alacsony ablakban virágcserepek álltak a fehér függöny szárnya között. Odabenn a szobában óra ütött, de nem bírtam megszámlálni, hogy hányat. Egy fiatal leány kicsi piros kannából öntözni kezdte a virágokat. Tegnap is bizonyosan ebben az órában öntözte és számára az élet holnap is ugyanígy lesz. A Duna túlsó partján pedig azt ordítják, hogy: - Éljen a forradalom!
Forradalom... Õrültség! Mire való lenne most egy forradalom? Nem, ezt senki se veszi komolyan, még azok se, akik csinálják. Õrültség! Jól esett ezt a szót megismételnem és biztatni kezdtem önmagamat. Semmi sem lesz belõle. A magyar faj nem forradalmár, - a magyar szabadsághõs! Ezer év óta minden kitörésünk szabadságharc volt. A szabadság pedig itt van: a nemzet ölébe hull az önállóság magától...

Az egyik városmajor utcai házban már lámpa égett. A függõlámpa alatt, kerek asztal körül, békésen ültek emberek. Ezek nem tudnak semmit... Valamelyik udvarban harmonikáztak. A kedélyes külvárosi zene és a hosszú néma gyaloglás fáradtsága elzsibbasztotta bennem a túlsó part zilált képeit. Eltávolodott minden, ami az elõbb még kínozott és a függõlámpára és a harmonikára gondoltam.
A köd egyre sûrûbb lett az alkonyatban. Mire a régi katonatemetõhöz értem, már szinte feloldódtak benne a dolgok körvonalai. A horpadt sírok felett, a sok kicsi korhadt fakereszt között kísértetiesen foszlottak bele a sírkövek a ködbe. Pesten még sûrû piszok volt a köd, itt kinn már szépség lett belõle. Mostanában Pesten mindenbõl piszok lesz, ami kinn az országban szépség...

Már megint nem figyeltem az útra többé, amelyen jártam. Fejemben kapkodva kínlódtak a gondolatok.
Képtelenség, hogy egyetlen város néhány zugutcája csináljon forradalmat, mikor egy egész ország nem akarja... Magam sem tudtam, hogyan, egyszerre a Démonokra, Dostojewsky csodálatos regényére kellett gondolnom. Eszembe jutott a tavalyi tél. Egy estély. Oroszországról, Leninrõl, a bolsevizmusról beszéltünk, és én megkérdeztem Károlyi Mihály egyik rokonát, mi gondol, olvasta-e valaha Károlyi a könyvet?
- Hogyne, nagyon szereti. Õ adta kölcsön nekem is. - Károlyiról ekkor már különös dolgokat beszéltek. - Abból tanulja, hogyan lehet forradalmat csinálni?
- Kérdeztem, de senki se felelt...

Egyre lassabban, fáradtan mentem elõre. Az út mentén kábult egy formasággal jöttek elém a lombtalan, öreg gesztenyefák és közben szinte megelevenült emlékezetemben Dostojewsky könyvének kis orosz városa melybe õ komor zsenijével belevitte az egész nagy Oroszország képét Svájcból hazatérõ ifjú forradalmárok verõdnek össze a városban. Ennek a beteg fiatalságnak hatalomra éhes démoni vezére felbomlasztja a meglevõ rendet és szervezi a rendetlenséget. Tüdõvészes diákokat, alkoholistákat vérbajos degeneráltakat, öngyilkosjelölteket, meghasonlottakat, orgyilkosokat és gyáva kétségbeesetteket gyûjt maga köré és a kiválasztottakból egy ötös csoportot alakít. Aztán elhiteti velük, hogy megszámlálhatatlan ilyen csoport várja felkészülten a forradalmi jeladást. Mikor pedig öt ember ingadozik, akkor egy gyilkosságot követtet el velük, hogy a közös bûn tudatával egymás kérlelhetetlen õrzõivé tegye rabszolgáit. Parancsára majd õk fogják a tüzet megrakni... A forradalom szereplõi együtt vannak és elõföltétele készen áll. És jönni fog a felbomlás, a terror, a rémület és a megfélemlített, kifosztott emberek lelke elkészül arra,

hogy mindent eltûrjön és mindenkit teljhatalmú urának ismerjen el, aki rendet, akármilyent is, csal rendet teremt. Az élelmeseket magunkhoz vesszük, az ostobákon lovagolunk. Ilyesfélét mond Dostojewsky démoni hõse. A Nemzeti Tanács tizenegy internacionalistája hasonlót gondol. Az élelmeseket magukhoz veszik Károlyi hátán pedig fellovagolnak a hatalomra! Mert Károlyi ennek a tanácsnak csak eszköze. Hogy ki a démona, még nem tudom.
Fel a hatalomra!...De nem fognak odajutni! Néhány elszánt tiszt pár száz emberrel még rendet teremthet. A "nemzeti tanács" is csak egy "ötös csoport". Az egyetlen az országban. Ma még nincs több. Ha letartóztatják õket, visszaözönlik a szennyvíz, amelyet felkavartak, hiszen nem köti össze õket se közös becsület, se közös bûntudat.

Napóleon mondta egykor, hogy néhány ágyúlövéssel megállította volna a nagy francia forradalmat. Ezeknek egy sortûz is elég. De, hol van az, aki ma sortüzet vezényel?
Az Ördögárok hídja elé értem. És a ködben a híd íve úgy nézett ki, mintha nem támaszkodott volna partokra. A köd mélysége és magassága között úszva rejtélyesen a semmiben. Tompa, szürke fátylak mögött, álomszerû titok volt az erdõ a hegyek oldalán. És az út menti fák, csipkés ködvirágzás az alkony hátterén.
Hang nem hatott át hozzám. Csak a lépésem alatt visszagördülõ kõ ütött lucskos, csattogó zajt mögöttem. Egy ág roppant az erdõn, mintha csontvázujjak hajlították volna hátra egymást, tehetetlen kínban... Ha ma éjjel sem tartóztatnák le Károlyit és társait? Megint eszembe jutott Dostojewsky regénye és a gondolataim közül megfoghatatlanul, hirtelen elõjött egy rekedt, gonosz emberi hang kiáltása: "Vesszen Tisza!..." A köd nyirkos hidege átjárta a csontjaimat. Belsõ fázást éreztem... "Vesszen Tisza!" Egyre hallottam még. Úristen, hány év óta készítették elõ ezt a vad kiáltást az elvakult politikusok, a könnyelmûen politizáló szalonok és a sajtó majdnem valamennyi lapja az utcán, a kaszárnyákban, a gyárakban az egyetem aulájában, a piacon, a pincelakás és padláslakás között, minden emberi odúban. Hány év óta! Irgalmat nem ismerõ következetességgel folyt a munka és a szörnyû siker megérett. A tömegek szemében ma már nem bûnös az, aki Tisza élete ellen tör. Szabad préda a léte. A lelkek készek. Az utca csõcseléke ellentmondás és fenyítés nélkül ordíthatja, hogy haljon meg egy ember: Vesszen Tisza! Nem tágított többé mellõlem a förtelmes kiáltás emléke. Végtelen nyugtalanság fogott el.

Napok óta nem beszéltem senkivel, aki Tisza környezetéhez tartozott. Itt van-e? Elment-e? Bár elment volna!... És ballagtam a hegyi úton, a rekedt kiáltás pedig jött utánam, mint egy rossz szándékú csavargó. Jött és gyötört és én nem bírtam többé szabadulni tõle.
Éjszakára még nehezebb lett a köd a ház körül. Szemközt nem látszott az erõd és a hegy éle sem látszott. Túl, messzirõl a város irányából, elvétett puskalövések hallatszottak.
A sötét hidegben olyan magányossá lett a ház, mintha kikapcsolódott volna minden közösségbõl. Az emberi sorsok szálai szétszakadtak, semmit sem tudtunk, ami rajtunk kívül történt. A házat nagy, szürke palánkjával körülkerítette a köd.

A telefonközpont nem felelt. Süket csend bizsergett a hallgatókagylóban. Odakinn köröskörül puskalövések dörrentek a hegyek alatt. Most már jöttek felénk. Egyszerre a kert alján szólt egy fegyver. Aztán még egy. Ez a közelben volt! Egy golyó belevágódott a gesztenyefába az ablakom alatt. Szokatlanul, idegenszerûen hatott. Egy pillanattal késõbb már úgy rémlett elõttem, mintha mindez más valakivel történt volna. Mintha nem én élném ezt át, csak egy könyvben olvastam volna róla.
Eloltottam a lámpát, hogy világos ablakom ne legyen céltábla és a sötétben letapogatóztam a földszintre, Anyám ajtajához. Az ajtó alatt keskeny fénycsík látszott a parketten. Õ is ébren volt. Benyitottam, egészen csendesen ült az egyik kényelmetlenül magas, régi széken. Az ajtónyílásra visszafordult és tekintetünk találkozott. Egy darabig nem szóltunk.

Odakintrõl semmi sem hallatszott többé.
- Hát már nem lövöldöznek? - kérdezte kisvártatva Anyám, azzal a csodálatos nyugalommal, melyet mindenkor viszontláttam az arcán, mikor az élet kíméletlen és követelõ volt hozzá.
- Majd csak elmúlik. Ezt is át kell élnünk, mondottam, hogy valamit mondjak,

Anyám egy kicsiny, fáradt mozdulatot tett, mintha el akarta volna odázni magáról aggódó tekintetemet. - Vigyázz, hogy meg ne hûlj, hideg van...
Ebben a percben kinn az úton beszéd hallatszott. Valami eszembe jutott. Ha betörnének...
- A pénzt kellene eldugnunk. Minden eshetõségre... Most nem kapunk másikat, ha elvinnék. Anyám egy pillanatra megütközve nézett rám.
- Persze... És már átjött õ is a régi világból, a védettségbõl, a biztonságból az új világba, a védtelenségbe, a bizonytalanságba.
A sötét hallban a szõnyeg alá csúsztattam a pénzt. Közben kétszer is félbehagytam. A kapu táján megint beszéltek kinn az úton. Hangok hallatszottak, hosszú tanakodás... Lépések mentek odébb. Óvatosan indultam fel a lépcsõn és vigyáztam, ne vehesse észre senki, hogy a ház még ébren van.
A szobám mintha kihûlt volna, mialatt lenn jártam. Úgy rémlett, mozdulatlan fekete víz fog körül, éreztem a hidegségét a homlokomon is, a kezemen is. Sokáig álltam egy helyben. Odakintrõl ezalatt szüntelen haldoklás hallatszott be hozzám. Az ablak alatt a gesztenyefa hullatta lombját. Dermedt megadás. Levelek nagy hullásának ideje: novemberre virradó éjszaka... Suhogó, csörgõ, halk, kísérteties nesszel volt tele a levegõ. Mintha óvatosan sokan járnának a kertben és lopódzva vándorolna elfele az erdõ.

Soha nem érzett reménytelen szomorúság szállt meg. Elmegy az õsz a hegyekrõl, lassan, éjnek idején. És reggelre nem lesz itt többé. A tél pedig jön feltarthatatlanul és cipeli magával a havat, a kínt, a fázást, az ismeretlent és talán a lehetetlent is.
Mi vár reánk?
A láthatatlanban, mint az idõ ketyegése szüntelen, ájult nesszel hullottak a levelek. Lövés dörrent valahol messze. Egy kutya vonított a kertek alatt. Furcsán ijesztõen vonított, mintha halott lenne a gazda házánál... Megint valaminõ rendetlenség támadhatott a homlokom mögött. Egy eliramló kis õrültség. Egyszerre nem bírtam többé elhinni, hogy kutya vonít. Az éjszaka vonított egész Magyarország felett.

November 1.
Reggel megtudtam, hogy Tisza Istvánt megölték... Odalenn a folyosón csöngött a telefon. Mintha a tegnapi némaság után élesen, követelõdzve a város kiáltott volna ki hozzánk az erdõk közé. Kellemetlen vonakodást éreztem magamon, mikor a kagylót leemeltem a horogról.

A csengés megszûnt. Jellegtelen távol kattogás lett belõle. Soká tartott, közben a rácsos ablakon át kinéztem a kertbe. Értelmetlenül a jégverem nádfedelét néztem. Végre csend lett a hallgatókagylóban. Megismertem Géza testvérem hangját. A városból beszélt és tudakolta, hogy van Anyánk, hogy telt el az éjszaka? Odabenn egész éjjel lövöldöztek, fegyveres teherautók száguldoztak az utcákon, aztán mondott még valamit, amit nem hallottam tisztán.
Megint az elõbbi furcsa, belsõ vonakodás fogott el. Félni kezdtem attól, ami mindjárt bizonyosság lesz és ami aztán nem változik meg soha. Egy szörnyû szerencsétlenség elõérzete szorította össze a torkomat.
- De hát mi történt?
- Szegény Tisza István...

Még mindig a jégverem nádfedelét néztem, egy hosszú szálat, melyet valamelyik õszi vihar kicibált. Mereven, szinte a fájásig mozdulatlan szemmel néztem, mintha a tekintetem meg akart volna kapaszkodni benne. Csak egy nádszál volt, de hát most már minden csak nád volt, amiben meg lehetett kapaszkodni. Egészen elsüllyedt a kert. Az ablakrács sem látszott többé, elfutotta a könny a szememet.
A testvérem hangját hallottam megint. Hallgatásomból azt hihette, nem értettem meg, amit mondott. Megismételte: - Ó az egyetlen halottja a forradalomnak. Katonák ölték meg. Behatoltak a lakásába és... a felesége és Almássy Denise elõtt agyonlõtték. Gazemberek!
A telefonközpont szétkapcsolt. Egy idõ múlva érezni kezdtem a meszelt fal hidegét a hátamon. Csak ekkor vettem észre, hogy támaszkodom, hogy a fejemet is nekitámasztottam a falnak.

Szegény emberi teremtés! Elhagyatott magányos, árva ember! Senki se védte meg. Nagy órájában egyedül asszonyok voltak mellette: Az asszony, aki mindig ott van a kereszt lábánál. És hirtelen, mint egy borzongás, átfutott rajtam Tisza kínszenvedés és utolsó pillanatainak a sejtése. Hogy fájhatott neki kiszolgáltatottságának a tudata, hogy tiltakozhatott nagyszerû agya a megsemmisülés ellen, hogy lázadhatott benne a még el nem használt hatalmas élet. Tisza István halott! Milyen rettenetes üresség támad ettõl a három szótól. Nincs többé! És nincs többé, aki Magyarországon minden súlyt visel, akit mindenért okolnak, aki mindenért felelõs. Milyen nagyon kihûlhetett tegnap óta, milyen merev és tehetetlen lehet. A súly és a felelõsség pedig, melyet egymaga viselt, szétoszlik az ég alatt Eddig egy ember bírta, vajon elbírja-e ezután egy egész ország népe? Mialatt szorongva kérdeztem ezt magamtól, egyszerre úgy rémlett, valami rám nehezedik amit eddig nem ismertem és én is hordozója leszek óriási, láthatatlan terheknek Nagy örökhagyó kicsiny örökösei... Én is, mások is, mindenki, aki magyar.

Szegény Tisza! Erényeiben és hibáiban fajának volt a fia. Hû és istenfélõ volt, becsületes, hiszékeny és dacos, büszke, bátor és megvádolt és magányos mint a régi Magyarország. Gondolatomban rejtélyesen kezdett összekapcsolódni a két fogalom. Olyan ellenállhatatlanul kapcsolódott, hogy szinte egynek éreztem és nem bírtam egymástól különválasztani. Megölték!
Sokan lesznek, akik nem fogják ezt a szót megérteni. De azért Tisza István ma mégis kiterítve fekszik, minden magyar házban véges végig az országon minden házban, minden tanyán, minden kunyhóban, ott is, ahol nem tudják, ott is, ahol nevetnek.
Az újságkihordó gyerek benyitott a folyosó ajtaján és bedobta az újságokat. A lapok ívben repültek szanaszét a földön. Nem szóltam neki, pedig talán várta, mert visszanézett a hatást kémlelni és kihívóan, szemtelenül nevetett. Tegnap még nem mert volna ilyet tenni. Mára már ide is kijutott a változás. Milyen hamar ment, ez gyorsabban jár, mint a civilizáció. Annak évek kellenek egy ilyen útra.

Felszedtem a lapokat a földrõl. A Budapesti Hírlap, a Pester Lloyd... egynek sem volt gyászkerete. Szomorú behódolás látszott a régi Tisza-párti lapokon, valaminõ kényszer fojtogatása érzett rajtuk. Haláláról szinte eldugva írtak szürke tudósítást, míg a Pesti Hírlap riadóval ünnepelte az úgynevezett "Nemzeti Tanácsot" és Hatvany báró Pesti Naplója mámorosan tobzódott a "forradalom" gyõzelme felett, melynek egyik elõkészítõje volt. A hangja még ízléstelenebbnek rémlett, mint különben. Tiszáról cinikusan írt és gyáván kicsúfolta özvegyét. A királyt Habsburgi Károlynak nevezte és nyomtatott hasábjain kikiáltotta Magyarország számára a köztársaságot.
A magyarországi liberális és radikális sajtó levetette utolsó álarcát: mezítelenül látszott az arca, amely sohasem volt magyar. De ez a gondolatom mar elhúzódott és újra belenyilall a lelkembe szerencsétlenségünk tudata. Hogy fogom Anyámnak megmondani? Lassan,

tépelõdve mentem át a hallon, szobája felé. Mikor benyitottam, olyan kérdõen nézett rám, mintha várt volna valamit.

- Nos? Mi történt?...
Kerestem a szavakat, hogy könnyebb legyen a hír. Aztán magam sem tudom, hogyan, már ki is mondtam: - Megölték Tiszát! - Röviden hangzott, mint amikor a fejsze alatt egy élõfa kidõl és rendet vág az erdõn, amerre lezuhan.
Sohase fogom elfelejteni a hirtelen fájdalmas elváltozást Anyám arcán. Õ, aki mindig nyugodtnak tudott látszani, két kezével a halántékához kapott: - Mi lesz velünk... Nem szavak voltak ezek, zokogásból lett az, amit mondott.
Szinte elakadt a lélegzetem, olyan szenvedés volt õt így látnom, akit jóformán sohase láttam sírni. Készületlenül ért a kétségbeesése és mert nem tudtam semmit se mondani, megcsókoltam a kezét. Aztán sokáig hallgattunk.
- Hogyan történt? - kérdezte végre olyan bágyadt hangon, mintha a hallgatásunk alatt fárasztó, nagy utat tett volna meg.
- Katonák... És odaadtam neki az egyik újságot. Magam a Pesti Hírlapot kezdtem forgatni. Szemem alatt futottak a sorok: -... "Diadalmas forradalom. A Magyar Nemzeti Tanács átvette Magyarország felett az uralmat... Mától fogva a magyar alkotmány nem a régi többé! A király az összes polgári és katonai hatalmat Károlyi rendelkezésére bocsátotta, hogy az országban a rendet fenntartsa." - Fordítok a lapon: - "A katonai csapatok egymásután csatlakoznak a Nemzeti Tanácshoz. A fõváros vezetõsége alávetette magát a Nemzeti Tanácsnak. A tõzsde csatlakozott, a vasutasok, a villamoskalauzok..."

"Andrássy Gyula gróf, az utolsó közös külügyminiszter lemondott."
Összevissza hírek következtek. Bécs: Ausztriában is felborult a rend. Egy Renner nevû szociáldemokrata képviselõt bíztak meg az állami kancellária vezetésével. A külügyminiszter Adler Viktor szociáldemokrata képviselõ lett.
Tovább keresgéltem. A Nemzeti Tanácsnak egy proklamációján akadt meg a szemem:... "virágos és vér nélküli forradalmunk örök hálára fogja kötelezni a nemzetet mindazok iránt, akik az újjáteremtõ munkában önzetlenül fáradoztak..." A lap végén kezdtem kutatni. Egy kis betûvel szedett hír újból megállította a tekintetemet: "A vezérkar jelentése: A hadsereg fõparancsnoksága már október 29-én reggel, parlamenterek útján összeköttetést létesített az olasz hadvezetõséggel..." "Triesztet angol flotta szállta meg..." A király elrendelte, hogy: "A flotta, a tengerészeti intézmények és más, a tengerészet tulajdonát képezõ dolgok fokozatosan átadassanak a zágrábi, illetve pólai helyi bizottságoknak..."

Az újságoknak minden szava ököllel csapott az ember szeme közé. Gyalázat, szégyen, megaláztatás. És a vereségnek ebben a tébolyító zajlásában, Magyarország összeomlásának ebben a cinikus gyászjelentésében, szembeötlõ helyen ott parádézott Károlyi Mihály parancsa: "A Magyar Nemzeti Tanács elrendeli, hogy a nép gyõzelmének örömére, amely örökre kiirtotta a háborút, öltsön lobogódíszt egész Budapest és minden vidéki város."
- Förtelem! - Anyám félredobta az újságot: - Olvastad azt a körtáviratot, amelyben nemzeti tanácsuk közli Magyarország népével, hogy Budapesten átvette a hatalmat és... "egyetlen csepp magyar vér sem folyt." - Károlyinak és társainak nem magyar vér a Tisza István vére!
... Ekkor akadtam rá a Pesti Hírlapban leghátul: "A véres szabadságnak áldozatul esett gróf Tisza István."
- Úgy eldugták, hogy nem tudtam megtalálni, - mondotta Anyám. Fennhangon olvasni kezdtem: "A Hermina-út 35. szám alatti villában, a gyilkosság délelõttjén egy katonatiszt

és egy polgári ruhás férfi jelent meg. Bebocsáttatást kértek. Tisza dolgozószobájában fogadta õket.
- Mit óhajtanak? - A civil válaszolt:
- Ön rejtegeti azt a disznó cseh ügyészt, aki a vádat képviseli ellenem?
- Nem rejtegetek senkit sem. - Az idegenek hamarosan eltávoztak... Minden valószínûség szerint csalt elõzetes kémszemlét tartottak, hogy otthon van-e Tisza, akirõl azt híresztelték a városban, hogy nincs Pesten."

Ezután a gyilkosság részleteinek feltûnõen takarékos és rideg leírása következett, melynek minden szavából kiérzett az újságíró óvakodása, nehogy valami módon részvétet és szánalmat ébresszen a boldogtalan, nagy áldozat iránt. A tudósítás szárazon folytatódott: "Napközben a külsõ Hermina úton, a villa tájékán sûrû tömeg verõdött össze. Este egynegyed hét óra tájban nyolc baka átmászott a magas vasrácsos kerítésen és a kert pázsitján át a házhoz lopódzott. A hátulsó ajtón mentek be. A Tisza István õrizetére rendelt csendõröket békésen lefegyverezték és benyomultak a villa halljába. Az inas útjukat állta. A zajra elõjött Tisza István, felesége és unokahúga, Almássy Denise grófnõ. Tisza kezében revolver volt. A katonák szemrehányásokkal illették: - Öt éve háborúskodunk miattad... Te vagy az oka az ország pusztulásának! - Gazember voltál mindig! - Aztán rákiáltottak, hogy tegye le a revolvert. - Nem teszem le, maguk is fegyverrel jöttek! - Tegye le, kiáltott egy harmincévesnek látszó nyurga szõke ember. - Nem teszem! - Álljanak félre a nõk! - Nem állunk. - Tisza néhány lépést hátrált, letette a revolvert. - Na hát mit akarnak?
- Maga az oka a háborúnak!
- Tudom, hogy mi történt, hogy rengeteg vér folyt, de én nem vagyok az oka.
- Négy év óta vagyok katona. Roppant sok család veszett el az ön gazembersége miatt. Lakoljon érte!
- Nem én vagyok az oka!
- Álljanak félre a nõk! - Semmi válasz... - Maga hozta ránk ezt a szörnyû vészt, most itt a leszámolás... Három lövés dördült. Tisza elõre bukott a szõnyegen. Két golyó találta, egy a hasába fúródott, a másik a vállába. A harmadik Almássy Denise arcát érte. - Végem van, - mondotta Tisza, ennek így kellett lennie.
A katonák, mialatt áldozatuk haláltusáját vívta, elsiettek. Hogy milyen csapattesthez tartoztak, nem tudják."

Eddig tartott a Pesti Hírlap tudósítójának a beszámolása. Anyám egy pillanatig megdöbbenve nézett rám, aztán kételkedõn megrázta a fejét: - Valami kimaradt ebbõl a leírásból. Nagyon valószínûtlenül hangzik. Magyar katonák nem ölnek asszonyok elõtt.
- Pszichológiai abszurdum, - mondottam én, - ilyen beállítás csak pesti újságírónak a képzeletében teremhetett. Frontkatonák nem tartottak volna politikai elõadást, ha ölni akarnak. Talán berohantak volna és leszúrták volna Tiszát, de ilyen hideg, gyáva és megfontolt orgyilkosság nem vág a magyar természethez. Valahogy másként lehetett ez...
- Akárhogyan is volt, sóhajtotta Anyám, - rettenetes, hogy megtörténhetett... Szegény Tisza Istvánné!
Egy rövid hír a lap alján, róla mondott valamit. Károlyi Mihály gróf részvéttávirata gróf Tisza István özvegyéhez: "Emberi kötelességemnek tartom, hogy legnagyobb politikai ellenfelem tragikus halála felett õszinte és mély részvétemet fejezzem ki. Károlyi Mihály."...
Anyám arcán irtózat látszott: - Hogy nem átallotta oda tolakodni!

Szinte csúfolódóan hangzott ez a vakmerõség a holt Tisza emlékével szemben és hitvány kegyetlenség volt azzal a hûségében nagyszerû asszonnyal szemben, aki elõtt nem volt

titok a gyûlölet, mellyel Károlyi évek hosszú során át, férje ellen izgatta a tömegeket.
A gyûlölet eredete mély volt és engesztelhetetlen, mert nem eszmei ellentétekbõl, hanem fizikai ellentétekbõl, Károlyi organizmusából sarjadt. A degenerált farkastorkú Károlyi Mihály, a gõgös, féktelenül hiú, romlott és tehetségtelen fõúr nem tudta megbocsátani az õsnemesi származású Tiszának, hogy tehetséges, erõs, tiszta és egészséges, hogy talpig férfi és hatalmas és uralkodó. A nyomorék irigy gyûlölete volt ez, az erõvel, az egészséggel, a sikerrel szemben. És környezete, saját céljai érdekében, bánni tudott vele.
Hozzá közel állók több nyilatkozatát ismételték meg elõttem: Károlyi sohasem titkolta Tisza elleni gyûlöletét. Számtalanszor mondotta, hogy nem nyugszik addig, amíg el nem pusztította. Ha módjában áll, szívesen elküldte volna "legnagyobb politikai ellenfele" özvegyének, már a házszabály-revízió parlamenti harcai idején a mostani részvéttáviratot.
Akkor, mikor a mûtét elõtt álló, félig vak Tiszát, Széchenyi Aladár gróf és Pallavicini György õrgróf után, mint harmadik hívta párbajra jóformán ugyanegy héten. Gyûlölete ekkoriban lett olthatatlanná, mert Tisza István, a nagyszerû vívó, mint a politikában, úgy a mérkõzésben sem vette komoly ellenfélnek. Játszott vele és végül a harcképtelenségig elpáholta kardlapjával a fegyveres elégtétel órájában.
Ezt nem bocsátotta meg soha...

Elgondolkozva, szinte öntudatlanul forgattam az újságot. Egy rendelet fogta meg a figyelmemet: "A Nemzeti Tanács nevében gróf Károlyi Mihály, dr. Pogány József és Magyar Lajos azt a parancsot adták ki, hogy az összes fõvárosi színházak november elsején rendezzenek díszelõadást."
Díszelõadások! Öltsön lobogódíszt egész Budapest és minden vidéki város! És Magyarország halálos ágyán vívódik és Tisza István ravatalon fekszik... Összefacsarodott a szívem. Olyan égõ és kínzó volt a fájdalom, hogy kétségbeesetten kívánni kezdtem, bár múlnék az idõ és már tompultan, messze mögöttem lenne mindez.
Egyszerre elcsodálkoztam ezekben a percekben meg tudtam hallani a nedves fa sistergését a kályhában és azt is láttam, hogy Albach régi kis arcképe ferdén függ a fehér falon. Megigazítottam. Az élet élt tovább és odakinn szitált a köd. Az ablak üvegén cseppek támadtak és leperegtek. Pergett a köd a levegõn át, nesztelen, mérföldes könnyezéssel. És ebben a végtelen könnyezésben némán torpant meg magas, vörös cserép teteje alatt a mi szürke nyári házunk.
Mikor Anyám szobájából kimentem, Béla öcsémet láttam meg a hallban. Háttal állt felém, a kertbe nyíló üveges ajtó elõtt és egészen mozdulatlanul nézett ki a ködbe. Kardja a felcsavart szíjakkal és a tiszti sapkája az asztalon feküdt. A sapka rózsája még érintetlen volt.

Egy darabig csendesen figyeltem õt és lassú, mély szánalom szállt fel bennem. Õ is egyike a százezreknek. Neki még rosszabb, mint nekünk... Mint tartalékos tiszt vonult be 1914 augusztus elsõ napján dzsidás ezredéhez. Azután mindig csapatnál szolgált, sokszor a gyalogságnál, míg végre, hosszú háborús évek után, súlyos betegen tért haza Jamiano alól.
A fejezet lezárult. A Dráva-mente, Przemislany, a lembergi csata, a téli Kárpátok, Besszarábia és a kõpokol: a Karszt. Sok magyar halál és magyar becsület nagy útja. Végigjárta. És most itt áll, mint egy aggastyán és néz ki a ködbe és a kardjára felcsavarta a szíjakat.
Csak akkor vette észre, hogy a szobában vagyok, mikor nevén szólítottam. Felém fordult. Mozdulatánál a zubbony olyan üresen lóbálódott, mintha csontvázra lenne akasztva. Beesett arcán a szája mellett mély lila árnyékok húzódtak. Nagyon izgatottnak látszott. Mondani akart valamit, aztán abbahagyta és másba kezdett. - A városba indultam, de nem bírtam a gyaloglást, vissza kellett jönnöm. Mialatt beszélt, tisztán éreztem, hogy egyebet mond, mint amire tulajdonképpen gondol. Fáradtan, szinte úgy, mintha a teste kissé zuhant

volna, leült egy székre és az asztalra könyökölt. - Benn, Pesten katonaszökevények a népszónokok. Felmentettek és bujkáló defetisták a vezérek és minket kicsúfolnak. Az új kormány a gyávaságot és a becstelenséget ünnepli. Ide jutottunk! De hát akkor mire való volt az egész? Hangjából négy év minden szenvedése beszélt és beteges arcán végigfutott a könny. Hirtelen kinyújtotta sovány kezét a sapkája után és mintha nagyon érdekelné, lehajtott fejjel a sapkarózsát kezdte nézni. - Az enyémet nem fogják letépni. - Egyszerre elhallgatott és felpillantott rám: - Tudod már, hogy mi történt tegnap a Hermina-úton?
- Tudom.

Felállt és megint visszament a kertbe nyíló ajtóhoz és egészen mozdulatlanul kinézett a ködbe.
Estefelé átjött a szomszéd majoros. Régi hû emberünk volt és most a maga egyszerû módja szerint, szinte bizonyítani próbálta a hûségét, mintha jóvá akart volna tenni valami rosszat, ami velünk történt. Megkérdezte, volna-e szükségünk zöldségre? - Csak tessék szólni. Van még valamelyes a kertünkben. - És ez a gyámolító gondoskodás jobban átéreztette velem azt, hogy társadalmi osztályunk helyet cserélt a világban, mint az utcai nép kihívó durvasága.
Aztán másra fordította a szót. Tiszáról beszélt és sopánkodva mesélte, hogy a városban még mindig lövöldöznek és nagy teherautókon fegyveres katonák ijesztgetik az embereket. A ferencvárosi pályaudvart kifosztották. A rákosi rendezõ pályaudvar ég, egy ember mondta, aki onnan jött. A Lehel utcai katonai raktárakat megrohanta a csõcselék. Petróleumos hordókat görgettek ki az utcára, beütötték az oldalukat és a szétömlõ petróleumot meggyújtották...
Odakinn szólt a kapucsengõ. A majoros elment. Testvéreim egymás után szállingóztak a kerti úton. Valahányszor nyílt az üveges ajtó, a külsõ sötétbõl szinte füstölt befelé a köd és az érkezõk egy darabig topogtak a küszöbön, hogy leverjék cipõjükrõl a sarat. Lassankint összeverõdtünk mindannyian Anyánk körül, mint viharban a madarak.
A hallban tûz égett a kandallóban. Játszott a gerendás famennyezeten és ide-oda vetette magát a tölgyfalépcsõn, mely a fal mentén szabadon kapaszkodott az emeletre. A kósza visszfény neki-nekilódult. Felszaladt egy darabon, megint visszajött, futkosott és kergette az idõt...

Mióta a külsõ világosság egészen kialudt az aprón kockázott ablakok üvegén, megéledt az ernyõs lámpa a kerek asztalon. Anyám teát készített, mintha úgy lenne, mint máskor, ha fázva megérkeztünk. Aztán megszokott helyére ült, a bársonydívány szegletébe. Felette a falon egy finom régi metszet. Gyermekkorom mesélõ barátja: "Le garda de chasse". Hogy szerettem nézni messze vasárnapi délutánokon nagyanyám szobája falán. Azóta elment öreg úrnõje, a szoba sincs többé, lebontották még a házat is. Csak a kép maradt meg. Távlatában, a haragos ég alján, egy kis francia falu képe látszott a közelgõ viharban. Elõl, az erdõ szélen ott állt felemelt ököllel, nagy flintával a vállán, régi módis cilinderben, Vatermörderesen a vén kerülõ. És meglapulva ott álltak a rajtavesztett gyerekek, akik rõzsét loptak az erdõn. Mialatt testvéreim hangját hallgattam, valami az eszembe jutott, amit eddig soha se vettem észre. Mennyire idejét múlta ez a kép. Az igazsága elsikkadt. Ma új formában hirdetik az "enyém tied övé" régi törvényeit.
A Tied: az enyém, - az Övé: a mienk! Ennyibõl áll az új népvezérek tanítása és ebbõl épül fel hirtelen hatalmuk. A tömegek sok ezer év óta soha se tanultak meg ennél könnyebben semmit és semmiért se lettek könnyebben a mestereik rabszolgái.

Önkénytelenül a szemközti falra néztem. A másik dívány felett egy másik kép: "Pesth-Ofen", a hajdani békés polgár városka, ósdi, színes metszete. A Dunáján még hajóhídon, kirándulásba mentek át egymáshoz az emberek, szûk kis utcáiban igazi

vörös-fehér-zöld zászlók alatt csináltak igazi szabadságharcot Petõfi Sándor és Kossuth...
Hogy megváltozott minden...
A teavíz dorombolt a forralóban. A kandallótûz fenyõszagú melege átjárta a szobát. Az ezüst és a poharak csillogtak a fehér abroszon. Belefészkeltem magamat a karosszékbe. Itt még minden a régi volt és valaminõ szomorú hálát éreztem az otthon iránt, amely megszûnt magától értetõdõ lenni, amely mint egy sziget még megmaradt.
Vajon érzik-e ezt a többiek is? Körülnéztem. Szokatlanul csendesek voltak valamennyien. Elvétve esett egy-egy szó, úgy esett, mint a kavics a mozdulatlan tóba. Gond ült az arcokon. A hosszú háború alatt, annyi rettentõ csapás közben, eddig soha se láttam kétségbeesést a családomban. Nem fogyott el a lelkünkbõl a reménység soha. Megingathatatlanul hittük, hogy bármi történjék is, Magyarország megmarad.
- Elárulták! És megint Tisza végzetérõl kezdtünk beszélni. Elhatároztuk magunk között, hogy mindannyian elmegyünk a temetésére. De vajon mikor lesz? Senki se tudta. Anyám már jó ideje csendesen ült a dívány szegletében, aztán olyan halkan szólt, mintha magának beszélne:
- Megölték... megölették. Tudták, hogy mit tesznek. Fejét vették a nemzetnek.
Egymásra néztünk.
- És a tetteseknek nyomuk veszett... Különben így sem érhetné õket bántódás, - a "diadalmas forradalom", minden eshetõségre, politikai amnesztiával gondoskodott a védelmükrõl. - Testvérem elõvette az újságot - Olvastátok? "A magyar nemzeti tanács intézkedésére az igazságügyi minisztérium táviratilag elrendeli, hogy mindazokat, akik felségsértés, királysértés, hûtlenség, lázadás, hatóság és magánosok elleni erõszak, izgatás és lázítás miatt letartóztatásban vannak; vagy büntetésüket töltik, azonnal szabadlábra helyezzék."

Ennél rettentõbben terhelõ önvallomást nem adhatott volna az új kormány. Ebben az amnesztiában megvallotta a céljait, az eszközeit és bûnét. És egyszerre, anélkül, hogy megegyeztünk volna, mindannyiunk elõtt már vádlottként állt Károlyi Mihály és nemzeti tanácsa.
- Gonosztevõk - mondotta a sógorom. - Itt Pesten megelõzték a rendeletüket. A Conti-utcai hadosztály bírósági fogházból már két napja, hogy kiszabadították a Galileista pör hazaáruló vádlottjait.
- Azt beszélik, Károlyi Mihályné maga ment el értük...
- Tegnap a toloncházból is kihozták diadalban az összes katonaszökevényeket... És alig néhány órával Tisza István meggyilkoltatása elõtt, a "nemzeti tanács" írott parancsával egy bizottság kikérte az alkotmány utcai fogházból a politikai foglyokat és mint az írás mondta, - "az arra érdemes letartóztatottakat"... Az elsõ, aki a fogház ajtaján kirohant, Lékai-Leitner volt, az az ember, aki a múltkor merényletet kísérelt meg Tisza ellen. Lékai-Leitner beszédet intézett az összeverõdött, kíváncsi csõcselékhez és zavartalanul magyarázta, miért kell a háború bûnös felidézõjének, Tisza Istvánnak az élete ellen tömi. Pusztulnia kell! ordította és a csõcselék éljenzett, mialatt õ, rendõri asszisztenciával, kinn az utcán gyilkosságra uszította elvtársait.
- Errõl tudnia kellett Károlyi nemzeti tanácsának. Mégse tettek semmit Tisza védelmére. Néhány órával késõbb zavartalanul végezhettek vele...

Egyszerre eszembe jutott az, amit Marat Barbarouxnak mondott: "Adjatok nekem négyszáz gyilkost és megcsinálom a forradalmat"... Szívemben egy pillanatra megállt a vér. Micsoda embereknek került a kezükbe az ország és mindnyájunk sorsa! A királysértés és lázadás nem bûn többé, az erõszak szabad, szabad a lázítás. És büntetlenül lehet gyilkolni és nincs többé hová menni igazságért. Mint egy szédülésben összekuszálódtak a gondolataim. Úgy rémlett elõttem, mintha egyszer már átéltem volna hasonlót. Évekkel

ezelõtt. Egy fojtós, fülledt nyári éjjelen vad lódulásra ébredtem fel. A szoba ingott, a ház is ingott, minden tántorgott, repedezett, omlott ami különben biztos és szilárd volt. Földrengés!... És amibe meg akartam volna fogódzni, az engedett és kimozdult a helyébõl és semmi sem állt ellent... Menekülni! - egy félõrült hang kiáltotta ezt az éjszakában. Menekülni? - Ilyenkor nincs hova, mérföldekre és mérföldekre, mindenütt inog a föld.

Egy komor balsejtelem ijesztõen kalapálta a fejemben. És ez ezentúl így marad. Meddig? Vajon el lehet-e bírni az életet, mikor a föld nappal és éjjel inog az ember talpa alatt és beszakad és hömpölyög? Nem tudtam emelve tartani a fejemet. Lehorgasztottam... De az emberi agy csak percekre képes a teljes reménytelenséget elviselni, aztán vagy tébolyban elborul, vagy világot gyújt magának. Valaminõ halvány világosságot gyújtottam magamnak én is. És, hogy Anyám is lássa, fennhangon mondtam: - Még nincs elveszve minden. A harcterekrõl vissza fognak jönni a csapatok. Azok majd rendet teremtenek. Akik odakinn voltak, nem tûrik el itthon a szökött katonák és felmentettek uralmát.
- Csakhogy Károlyi agitátorai már eléjük utaztak a frontokra, - mondotta sógorom. - És viszik magukkal "Az Estet", a "Népszavát", a "Pesti Naplót", a "Magyarországot" és a "Világot"...

Közben odakinn olyan sûrû lett a köd, mintha dagadó iszap emelkedett volna fel a völgyekbõl. Hozzáragadt az ablakokhoz és megfogta kívülrõl az üveget. Testvéreim készülõdni kezdtek. Mialatt búcsúztunk, abban állapodtunk meg, hogy mivel a városban talán mégis nagyobb lesz a közbiztonság, mint idekinn, beköltözünk, mihelyt fuvarost kapunk. A villa magányosan állt, elhagyott nyaralók között, rajtunk kívül csak Mária testvérem és a szakadék túlsó partján, a majoros lakott még a hegyen. Az erdõk pedig tele voltak csavargóval. - Jobb lesz úgy...
- Mindenütt egyformán rossz most Magyarországon, - mondottam - mialatt kabátot vettem én is, hogy elkísérjem egy darabon testvéreimet.
Mire leértünk a hegyoldalon, lövöldözés szakadt ki a csendbõl. Puskák dördültek. Kérdeztek, feleltek és a visszhangjuk begurult a hegyek közé. Egy ijedt fehér kutya nyargalt el mellettem nyílsebesen. Farkát szorosan behozta maga alá és füle még futtában is kínosan a fejéhez lapult. Az egyik elhagyott nyaraló õrzõje, egy öreg sváb kertész a kertajtóban állt, pipázott és az utat kémlelte.
- Himmelsakrament... Megszöktek az oroszok a fogolytáborból, az emberek beszélik a boltban. Gott weiss, was noch über uns kommt...
- Rémhírek... vetettem oda elmenõben. A lövöldözés minden pillanattal erõsödött.
- Mama aggódni fog, - mondotta Mária testvérem. Nem volt többé nyugtom. Hirtelen elbúcsúztunk a többiektõl.

Az Ördög-árkon túl, ahol az út nekiszaladt a hegynek, két lövés süvített el a fejünk felett A bokrok közül jöhetett, a közelbõl, mert érzett a szaga a levegõben. Szemközt egy emberi alak bontakozott ki a ködbõl. Káromkodott magában: - Ez ugyan alacsonyan ment. Az Isten õrizte, hogy el nem talált. - Az idegen nagy gallért viselt és katonasapka volt a fején. Talán altiszt lehetett. - Kapni odalenn a villamosnál újságot? - Kérdezte tompa hangon és ujjával megérintette a sapkáját.
- Nem... ma nem árulnak lapot.
Az ember visszafordult és botjára támaszkodva lassan kapaszkodott mögöttünk felfelé a hegyen. Nem szólt, csak sóhajtott olykor, az egyik cipõje pedig furcsán kopogott a köveken. Gondolataimon át, már jó ideje hallgattam a kopogást, mikor egyszerre felfogtam, hogy mûlába van szegénynek.
- Hiába volt minden, - mondotta váratlanul és a hangja még tompábban hangzott, mint az elõbb. Nem láthattam az arcát, de valahogyan úgy éreztem, hogy ez a féllábú ember sír a

sötétben. És egyszerre az öcsémre kellett gondolnom és a többiekre, a nyomorékokra, a vakokra, a betegekre, a csonkákra, akik ma mind azt mondják, összeszoruló torokkal: hiába volt...

Mikor a kertünkbe értem, megint elfütyült egy lövés a fejem felett. Szorosan egy fa mellé lapultam. Vártam egy darabig. Közben úgy tetszett, mintha a fában vert volna a szívem. Ez is elmúlt és ismét mentem elõre. A ház kockázott, széles ablakai tévetegen világítottak a ködön át az útra és hívtak, mint tegnap és mindig, ha hazatértem.
Mire benyitottam, a hallban már ládák és kofferek álltak és anyám csomagolt. Lila szalagokkal összekötött dobozokat rakott a ládákba, az õ kedves, régi holmijait, melyeket annyi szeretettel õrizett meg egy hosszú életen át. Jött-ment fáradhatatlanul. Lehajolt, megint hozott valamit és nem panaszkodott és csodálatosan nyugodtnak látszott.
Közben kialudt a tûz a kandallóban. A nyári ablakokon át beáramlott a nyirkos éjjeli levegõ. Az ebédlõ is dermesztõen kihûlt. Nem mertünk fûttetni. Fogytán volt a fánk a pincében és ki tudja, ha fuvarost nem kapunk, meddig rekedünk még idekinn?

Késõbb én is felmentem a szobámba és összeszedtem az írásaimat. Odalentrõl ezalatt szüntelenül hallottam Anyám lépését. Ezer lépés közül megismerném. Olyan, mintha az egyik lábát könnyedén egy kissé húzná. Pedig ez nincs így, csak úgy tetszik, amitõl a járása valaminõ kedves, lejtésszerû ritmust kap. Szeretem hallgatni, mindig a gyerekkoromra emlékeztet, mikor éjjelente, rácsos kis ágyamban ijesztõt álmodtam és a lépés jött halkan a szobán át és még oda sem ért, már elmúlt, ami rossz volt a sötétben.
A földszinten egy szekrény nyílott, mint egy sóhajtás, kihúzott fiókok súrlódtak. A kerten túl ugattak a kutyák. A hegyoldalban idõnként vad lövöldözés hallatszott. De Anyám lépései ilyenkor sem álltak meg. Nyugodtan jártak a hallban a ládák körül és megint visszatértek a szobába.

November 2-ikára virradó éjszaka
Éjfél régen elmúlhatott, mire Anyám ajtaja bezárult. Egy selyemkendõt akasztottam a lámpaernyõre, hogy kívülrõl ne lássék a világa és az íróasztalomon a felgyülemlett leveleket válogattam. Egyszerre szakadozott csengõ berzengett fel a folyosóból. A telefon... Vajon ki szólít ilyen késõn? Mi történhetett? Leszaladtam a hátulsó lépcsõn. Egy idegen hang beszélt hozzám a láthatatlanból. Ijedt, idegen hang. - Meneküljenek! A kenyérmezei fogolytáborból kitörtek az oroszok. Fegyveresen jönnek vagy háromezren. Ölnek, rabolnak, fosztogatnak. A fõváros ellen jönnek. Errefelé jönnek...
- Hát mégis... Meg akartam köszönni a figyelmeztetést, de a hang elszakadt és nem volt ott többé. Talán más utakon indult lihegve, felrázni, óvni az elszórt hûvösvölgyi házak lakóit nagy elhagyatottságukban. És egy pillanatig sejtette képzeletem és követte a hangot, ahogy fuldokolva rohan a drótokon az éjszakán; és vészkiáltásával beriadóz az alvókhoz, a virrasztókhoz, a gyávákhoz, a bátrakhoz. Névtelenül jön és névtelenül megy és köszönetet se várva repül a feldúlt és megcsúfolt emberi közösség utolsó szárnyain.
Jönnek az oroszok...

Tanácstalanul álltam egy darabig a hideg folyosón. Mit tegyek? Minduntalan új helyzet elé állít az élet, amely kényeztetett és nem tanított eleget. A világtalan hallból Anyám ajtaja felé lestem, nem látom-e, mint tegnap, a fénycsíkot alatta.
Már sötétben volt. Beszóljak-e hozzá? Elmondjam-e? Minek? Lassan ballagtam fel a lépcsõn. Nagybeteg öcsém szobájából se hallatszott semmi nesz. Alusznak... Jobb is így. Õk úgy se bírnának éjnek idején a csúszós, ázott hegyi úton menni. És azután, hová is mennénk? - Menekülni! Ezt hallottam akkor is, mikor földrengés volt. De hát hol talál az ember menedéket, mikor mindenütt egyformán inog a föld?

Ahogy a szobámba nyitottam, szinte megkönnyebbültem. A lámpái égve maradt és nem fogadta sötétség a nagy sötétet, amit a lelkemben hoztam

A beborított lámpából, mint egy tolvajlámpa résén át, egyetlen fénycsík vetõdött az asztalomra. Leültem eléje és a fejemet a két tenyerembe támasztottam. Üres zsibbadás volt minden a homlokom mögött. Jó ideig tarthatott, míg a zsibbadáson átvergõdött három szó és a felszínre került: Jönnek az oroszok. Mintha emlékezetemben a múltat verték volna fel ezek a szavak, eszembe jutott a nap, amelyen elõször hallottam. Magyarország nem akarta a háborút. Mikor elkövetkezett, szembeállt vele, becsületben, úgy, mint ezer év óta mindenkor megindult az õsi föld, hogy megvédje önmagát. Fekete ünneplõben, parasztok mentek át a városon. Csizmájuk sarka keményen kopogott a kövezett utcán. És zengett a nóta: "Édes anyám ne sirasson, lesz még nekem rózsás sírom..." Virágos zászlók, virágos ágyúk, virágos vonatok. Kezet kézben fogva, tarka szoknyás, búcsúzó menyecskék kísérték sírva a párjukat; kendõs fejû öreg asszonyok, szép legényfiukat. - Jönnek az oroszok. Csak ezt mondták. És képzeletem ettõl a három kicsi szótól mégis roppant tömegek mozgását érezte fenn, messze északon. Európa nagyobbik fele és a titoktartó, sötét Ázsia, kimozdult évezredes helyébõl és özönlõ ágyúk és puskák rengetege között tódult a Kárpátok felé, hogy elnyelje Európát. Olykor bõgve átömlött a hegyek nyílásán, olykor vérbeborultan visszatántorodott.

Az emberiség lélegzete akadozott. Ilyen népek csatáját nem élt még meg soha. A nézõk elfáradtak a nézésben. És a küzdõk belemarva magukat egymás testébe, tébolyodott gomolyagban, még mindig elõre-hátra támolyogtak meghalt városok és felriasztott temetõk felett. Évek múltak el közben. És a fegyverbe kelt orosz szántóföldek és mocsarak, a Volga mente, a Don, az Ural és a Kaukázus és Ázsia száguldó sivatagjai, elvérzettek. Elvérzett a fehér cár birodalma és ami belõle megmaradt, az vörös lett, ahogy önvérében visszatörtetett. A Kárpátok rejtélybe veszõ fehér ormai alatt pedig ott állt gyõzelmesen két faj: horpadt sisakjában a germán hõs és holt lova mellett a turáni lovas. Csodát tett a két nép, aminõt népek még nem tettek a földön. Legendáját majd új Homéroszok dalolják át a halhatatlanságba és jövendõ századok fogják bíborba és aranyba szõni képeit... Volt egyszer egy császár, istenfélõ és faját szeretõ, aki elment hat fiával, észak hat szõke hercegével, hõs népe élén a világ ellen csatába. - És... egyszer volt, hol nem volt, hogy Magyarok országában talpra állt a róna és mialatt vállával megtámasztotta a Kárpátokat, hogy be ne dûljenek, fél kézzel oda kapott, ahol az Isonzó vize a hegyekbõl kirohan. Kérges tenyerével sziklákat görgetett a Karsztokon és átnyúlt az Alpesek felett. Egyszer volt, hol nem volt... Amíg az életét védte, ráuszított kis vérebek sebesre marták a térdét. Mégis lábon maradt. Élõ testével torlaszolta el az erdélyi szorosok nyílását, megrohanta a Lovcsen szakadékos halálhágóit, gyõzött az otrantói öbölben, gúzsba kötötte a vad vizek sodrát a szerb partok alatt. Egyszer volt... hol nem volt...

Az évek pedig még mindig vérben gázolva jöttek és mentek. Sokszor volt nyár, mióta 1914 tragikus nyarán elmentek a legelsõk, akik nem jöttek vissza. Porladó kedves arcok, gyermekkorom játszótársai, ifjúságom holt barátai. Lublin tövén, a satanovi mezõn, a duklai szorosnál, a lengyel mocsarak között, szerb földön és Asiago felett, mindenütt folyt vér, amely rokon az enyémmel. Törzsökös fám kipusztult új hajtásai! És mint Ti, úgy mentek a többiek is, évrõl-évre szüntelenül. Aztán már az iskolapadokba szólt a hívás és a napsütéses tornácokba, a kicsiny lócákhoz, amelyeken az öregek sütkéreznek az örök pihenõre pihenve, az életmunka után.
Szinte nem maradt már idehaza a falvakban férfi és legény. A nagy fekete földön asszonyok vetettek, asszonyok arattak.
Kínban fogant tavaszok. Könnyben arató nyarak. És az õszi ködben ezüstfehér, füstös

nyakú ökrök nyomán, vánszorgó aggastyánok aszott keze fogta az eke szarvát. Kilométereket nyelt a kocsi az országútján, de férfi nem látszott a földeken. Idegen ég alatt, vagy idegén föld alatt voltak valamennyien, míg a megürült városokat és falvakat tódulva lepte el a kaftános galíciai menekültek hada. Újszerû rajzás támadt a piacokon és a börze körül. A pesti gettó hemzsegett. Az árú eltûnt és az árak veszedelmesen szöktek a magasba. A nyomor halkan, nyöszörögve járt, az új hadimilliomosok szemérmetlenül csörgették aranyukat, míg az arisztokrácia egy része és a dúsgazdag zsidóság bódultan táncolt az éhezõ város és sirató ország közepén.

Olykor szívszorító sötét hírek jöttek a messze vérviharból. Olykor fellengtek a gyõzelmi zászlók és gyõzelmet mondtak a harangok. Egy reggelen aztán elfeketültek a zászlók és halált mondtak a harangok:
Meghalt a király!... Éljen a király!
Az agg uralkodó lehunyta régen virrasztó szemét. Öreg kezébõl kihullott két birodalma jogara. Császári temetés, fekete halotti pompa Bécsben, õsi aranytól csillogó koronázás Budán. A felhõk megszakadtak és lenn a szenvedõ földön, mint egy látomásban, fátyolos, fehér királyasszonyával átvonult koronázó városán a fiatal király.
Csak álom volt. A király sietett. Vára kapuja elé hiába hordta egy nemzet a szeretetét. Õ nem értette meg a percet. Elment, mielõtt felszedte volna a fejedelmi kincset. És a szél széthordta egy nemzet ott hagyott szeretetét. Valami megfagyott a magyar ég alatt. És dermesztõen kijózanodva virradt a másnap.
Hidegek voltak ekkortájt a telek Magyarországon. Olyan velõt fagyasztóan hidegek, mint soha azelõtt. Tüzelõ alig akadt. A pesti házak fala mentén gyerekek, leányok, öregek kuporogtak a szenespincék lejáróinál. A kövezet peremén ültek rongyaikban és vártak. A lómészárszékeknél, a községi bódék, a péküzletek, a tejesboltok táján hosszú, szomorú sorral asszonyok ácsorogtak, hajnali szürkületben és sötét este. Csendes, türelmes szemû asszonyok. Vártak, õk is vártak... mindenki várt. Életet, halált, hírt, visszatérõt. A kórházak pedig zsúfolásig megteltek. És az egész országban véges-végig apró, száraz mankókopogás hallatszott valamennyi úton.
Ez volt az egykor boldog Magyarország! De a reménység élt és a becsület is élt. És a nagyszerû magyar erõt megsüvegelték még azok is, akik halálra szánták.

Élni fogunk, mert élni akarunk. - Elszánt kínban mondták ezt maguk között a szenvedõk, az igazak. Mert aki magyar volt a mi országunkban, az tudta, hogy ezt a háborút elvesztenünk nem szabad! Egy hódító háború elvesztése csak visszatántorgást jelent a nemzetek számára. Egy önvédelmi háború elvesztése hosszú tetszhalált, vagy magát a nagy halált jelenti. A mi háborúnk önvédelmi harc volt! Egyetlen népe voltunk a világnak, mely senkiét elvenni nem akarta. A magunkét akartuk megtartani és a véres esztendõk alatt úgy rémlett, hogy az ezeréves szent mienk, a mienk marad.
A fegyverek nem bírtak legyõzni... De benn az országban csatánál nagyobb csatát vesztett el a torzsalkodó politika. Személyi gyûlölet és irigység megbuktatta gróf Tisza Istvánt. A kormánykerék avatatlan kezekbe került. Az erõ, amely eddig markolta, megszûnt és mialatt az Alföld, Erdély, a Felföld és a Dunántúl vérben, becsületben odajárt messze csatatereken, az üres ország zsúfolt fõvárosában történt valami.

Csendes, alattomos aknamunka nyomai kezdtek átszivárogni az eseményeken. Mire szemügyre lehetett volna venni a nyomokat, már elmosódtak és beleenyésztek a mindennapba. A sötét háttéren, mintegy színpadon, sötét alakok surrantak át. Az oldalfalak mögül láthatatlan súgók suttogása rémlett és az elõtérben egyre élesebben körvonalazódott egy ember alakja, aki, - mintha a sajátja lenne, - fennhangon mondta ki a homályból jövõ sugallatokat. Ez az ember gróf Károlyi Mihály volt.

Felrezzentem. Egyszerre valaminõ külsõ nesz hatolt be a gondolataim közé. Elõrenyújtottam az arcomat. Eszembe jutott az éjjeli figyelmeztetés... Órák múlhattak el, mióta az íróasztalomhoz kuporodtam. Elsötétített lámpám fénye merev kis kévében vetõdött elém egy fehér papírlapra. Ekkor vettem észre, hogy a fejemet még mindig a két kezemben tartom. Mereven, görcsösen egész idõ alatt.

Mi volt ez?... Megint az elõbbi zaj. Hirtelen, mintha önmagamat csúfolnám, gúnyosan félrehúzódott a szám: most már felismertem az üres hangzású furcsa nesz eredetét. Az ablakom mellett, az ereszcsatornában cseréptörmelék görgött le a tetõrõl, halkan, mintha a terhes, fekete éjszakában borzongás futott volna végig a magányos ház falán. Egy darabig még hallgatództam, aztán megint csak beletámasztottam két kezembe a fejemet és a gondolataim ismét visszafelé indultak az utolsó idõk útjain és felszedték a feledésbe dobált, elkallódó emlékeket.
Nagy és méltóságteljes volt a távol képe. Nyugtalan és izgató mindaz, ami közelebbrõl látszott. Részletek körvonalazódtak. Jelenetek színezõdtek. Világosabbá vált az emberek arcjátéka és itt ott a dolgok mögé lehetett még pillantani. Az, ott messze, túl már história volt, ez pedig emitt még meleg, lihegõ emberi élet. Hogyan is történt? Mikor volt?...
Akkoriban már vonat vonat után gurult végig Magyarországon. Hosszú katonavonatok vitték a csapatokat a felszabadult orosz frontról az olasz és francia határ felé. Soha se látszott közelebbinek a háború befejezése. A gyõzelem reménye magával ragadta a lelkeket. Még a sötét jósok is elnémultak. A becsületes béke lehetõsége, mint a délibáb játszott a horizonton. Magyarország határai érintetlenek maradnak! Ennyi volt a mi békénk feltétele. Mást sohase akartunk. Összeszorítottuk a fogunkat: kitartani! Ez az utolsó erõfeszítés. Aztán szabad az út a második ezer év felé.
De ekkor egyszerre, mintha a sötétbõl egy éles késpengét döftek volna a levegõn át. Rövid nyilalló világosság támadt. És a világosságnál, a nemzet elszánásán friss sebhely látszott. Mi történt? Ki cselekedte?
Ismeretlen tettesek ez év január elsõ napjaiban lázító kiáltványokat csempésztek be a muníció- és fegyvergyárakba. Éjnek idején, hazaáruló nyomtatványok vándoroltak titkolódzva, a kaszárnyaszobákon át. "Munkások! Testvéreink!..." "Katonatestvérek!"... "Egy fillért se, egy embert se a hadseregnek"... Akinek módjában állt ezeket a forradalmi nyomtatványokat elolvasni, nem kételkedett, hogy a magyar létérdekkel, a magyar pszichével és a magyar nyelvvel ellenséges szellembõl termettek.

Hol van a bûnös? Amire irtózva gondoltunk, valóra vált. Ellenség bujkált közöttünk és a frontokon innen akarta elvégezni, ami a frontokon túlról nem sikerült. Az élethalálharcát vívó nemzet felháborodva követelte: Állítsák elõ! Le az álarccal!... És mikor az álarcot letépték a merénylõrõl, a kíméletlen világosságban ott állt, hunyorgó szemmel, rajtakapottan a szabadkõmûvesek egyik tudományos színû szervezete, az internacionális Szabadgondolkodók Magyarországi Fõiskolai Fiókja. Ott állt a budapesti Galilei-kör jóformán kizárólagosan zsidó ifjúsága.
Ez a kis tábor láthatóvá lett. A többiek, akiknek még részük volt a merényletben, hirtelen visszahúzódtak a háttér sötétjébe és mintha belemállottak volna a homályba, nem látszott többé az arcuk. Károlyi Mihály, magára nézve, feleslegesnek találta ezt az óvatosságot. Õ továbbra is a színpad elõterében maradt és bérpalotája kapuján gyanús idegenek lopództak be és a küszöbéhez sajátságos nyomok vezettek, senki se háborgatta. A rendõrség se zavarta, pedig tudomása volt arról is, hogy Károlyi a lázító nyomtatványok szerkesztése idején sûrûn érintkezett a galileista ifjúsággal, sõt gyakran órákat töltött a kör helyiségében. Egy közeli ház ablakából figyelték meg. De Károlyi Mihály láthatatlan hatalmak védték. És híre járt, hogy vezetõ helyekrõl, beavatott barátok mindég idejekorán figyelmeztették, valahányszor helyzete bizonytalanná lett. Sõt akadt olyan is, aki

kezességet vállalt érte. Keserûségben kimondott nevek kísértettek. Ha igaz a szörnyû vád, mely azokhoz a nevekhez tapad, számoljanak le a bûnpártolók saját lelkiismeretükkel, majd eljön még az óra amelyben a nemzet elõtt kell számolniuk.

A közvélemény ideges volt ezekben az idõkben. Türelmetlenül várta a megtorlást. A Galilei-kör helyiségét lepecsételte a rendõrség. Letartóztatásokat foganatosítottak. Utóbb néhány vádlott neve hangzott ki a tárgyalóterem zárt ajtai mögül. Megdöbbentõ hangzású nevek. Még ma is emlékszem egynéhányra:
Duczynska Ilona, Sugár-Singer Tivadar, Helfgott Armin, Csillag Stern, Kelen-Klein, Fried, Weiss, Sisa, Bellér Ignác és még vagy három orosz zsidó, közöttük egy Sólom nevû hadifogoly, akinek sokszorosító gépe volt. Egyetlen egy magyar sem akadt közöttük. Sötét idegen kezek turkáltak a végzetünkben! De errõl senki se beszélt. Pedig a Galileista-pör névsora útmutató könyv volt, amelyben titkok álltak a jövõrõl. Mi azonban nem tudtunk benne olvasni. A magyar nemzet soha se tudja elolvasni, ami a jelenben a jövõjérõl írva van.

A Galilei-pör aktái lezárultak. A hadbíróság két feltûnõen enyhe ítéletet hozott, a többi vádlottat felmentették. Ennyi történt. Aztán csend lett, ugyanaz a csend, mely 1917 õszén eltakarta Károlyi svájci útját és megfojtotta a tapogatódzó suttogást, hogy odakinn elárulta a franciáknak a németek készülõ offenzíváját és szindikalistákkal és bolsevistákkal tárgyalt. Csak a cattarói tengerészlázadás idején támadt megint új hullámzás. A hadvezetõség titoktartása dacára hírek szivárogtak át. Egy magas rangú tisztnek a legénye zubbonyába varrt levelet hozott.

Odalenn, a cattarói öbölben fellázadt a flotta. Horthy Miklós, a Novara hõse, elnyomta a lázadást és megmentette a Monarchia tengeri erejét. A szétvert tûz zsarátnoka alatt azonban a hadvezetõség meglepõ nyomokra talált. Állítólag a zendülõknek két távirata akadt horogra. Az egyik Trockijnak szólt, a másik Károlyi Mihálynak:

Megint nem történt semmi!

Hadi érdekek... Neves emberek vannak kompromittálva. A király sem akarja. Most nem idõszerû. Ekkoriban lehetett, hogy gróf Tisza Istvánnak ismét felemlítettem azt a levelet, melyet Svájcon át, 1914 õszén kaptam volt és melyrõl akkoriban mindjárt szóltam neki. Az a levél jóformán egyidejûleg érkezett meg Károlyi Mihállyal, kit az általános mozgósítás francia földön talált. A levél szerint tudták a franciák, miért küldték vissza hazájába Károlyit. Jutalmat kap, ha jó munkát végez... még lehet belõle a magyar köztársaság elnöke. Tisza István csak rázta a fejét: - Rémeket lát. Bolondság lenne belõle mártírt csinálni.

Régen történt. Sok minden elmosódott azóta, de arra a tehetetlen keserûségre, mely akkor elfogott, még mindég emlékezem.
És ahogy Tisza István vélekedett, úgy vélekedett a többi politikus is. Nem vették komolyan Károlyi Mihályt, mert nem látták azokat, akik mögötte álltak. A közvélemény figyelme pedig már másra terelõdött. Az élet mindennap nehezebb lett és messze Breszt-Litovszkban folytak a béketárgyalások. Az orosz-szovjet kiküldöttek furfangosan húzták a tárgyalást. A türelmét vesztett német hadvezetõség kardjára ütött a békeasztalnál. Trockij-Bronstein, a Szovjet külügyminisztere pedig delegátusainak feje felett ravasz, lázító beszédet intézett az asztal mellõl katonáinkhoz és munkásainkhoz.

Idehaza sajátságos nyüzsgés támadt erre a beszédre. Mintha jeladás lett volna: a magyarországi zsidó sajtó támadni kezdte a német szövetségest... A "feloszlatott" Galilei-kör tüntetést rendezett a német konzulátus elõtt és beverte az ablakait. A Trockijok, Radekek és Joffek budapesti fajrokonai, a kezükben tartott munkásszakszervezetek hatalmával, sztrájkokat idéztek fel, így támogatták oroszországi felebarátaik békeügyét és gyengítették a mi delegátusaink helyzetét.

A sztrájkok napjaiban, egy este, Károlyi Mihály feleségével sétált a Belvárosban. Károlyiék egyik külsõ kerületben lakó rokonukkal találkoztak és boldog izgatottságban kérdezték tõle: - Ugye odakinn már lázong a nép?... Letörten hallgatták a tagadó választ. - Mindegy... Még nem érett meg. De a forradalmat azért nem kerüljük el.
A sötétségek egyre hallhatóbban suttogtak. Ekkor már olyan idõk jártak, hogy a szavak is dolgozni tudtak. És a szavak munkába fogtak: - Csak a különbéke menthet meg a forradalomtól... Ott kell hagyni a németeket. Õk az okai mindennek. Miattuk tart a háború, Elsass-Lotharingia... Láthatatlan szálak mondták ezt szívós következetességgel. Hangok beszélték, melyeknek az eredetérõl nem tudtak azok, akik gépiesen megismételték. És messze a harcterektõl, az ország fõvárosában, a gyárak és kaszárnyák alatt, titokzatosan, lassan mozogni kezdett a föld. Pedig a frontok soha sem álltak szilárdabban, mint ekkor. Az ukrán és az orosz béke után, talán ezek voltak utolsó perceink, melyekben, ha erõt, egységet és elszántságot mutatunk, reménységünk lehetett volna egy elfogadható békére. De a monarchiából a végzetjelölte napokban valami gonosz laterna magica a német szövetség meglazulásának a képét és belsõ lázadások és zavarok látszatát vetítette ki ellenségeink felé. Ezektõl a vetített képektõl új életre kapott odaát a lankadó tûz. Míg itthon minálunk egyre világosabb lett, hogy élnek közöttünk emberek, akik magyar katonák védelme alatt eszik a földünk kenyerét, isszák a kútjaink vizét, alusszák éjszakáink álmát és közben azon törik magukat, hogy elveszítsük a háborút.

Ha jól emlékezem, Károlyi Mihályról politikai tábora ebben az idõben kezdte terjeszteni, hogy érintkezést létesített az antant vezetõivel. Poincaré valamikor ügyvédje volt a Károlyi családnak... Mesék keringtek. Mások meg arról tudtak, hogy Trockijjal vannak összeköttetései és a pestvidéki kis községekben szociálforradalmár barátaival titkos katonatanácsokat szervez.
- Áruló!
Mialatt családomban árulónak neveztük õt, a radikális sajtó prófétát csinált belõle és a tömegek megtévesztetten honmentõnek tartották.
A szabadkõmûvesek, a szocialisták, a feministák és a galileisták mögötte álltak. Szûkebb családjának néhány asszonya pedig, mint tanítványa vette õt körül és kritikátlanul utána szajkózott mindent, amit hirdetett... Amiért egy közhuszárt felakasztottak volna, azt Károlyi Mihály, tiszt létére, bántatlanul mondta és cselekedte. Az urak kezet fogtak vele a kaszinóban és a társaságban többen eredetinek és mulatságosnak találták, hogy kis leányát Bolseviki Évának nevezte.
A mértékek mintha elvesztek volna. A dolgok színe megváltozott, az eszmék meglazultak, repülõ piszok terjedt a levegõben és belepte azt, ami addig még tiszta volt.
A gõgös Károlyi Mihály, aki gazdatisztjeit nem kínálta volna meg üléssel és aki a háború alatt biztos kommandóknál - jó messze a front mögött - nem adott kezet a lövészárkokból sárosan, véresen odavetõdött gyalogsági tiszteknek, mert: - "ils n'étaient pas de famille" - demokráciát, egyenlõséget szavalt és szûkebb rokonsága fiatal asszonyai között divatba hozta... bolsevizmust!

Ebben a kis körben befolyása oly nevetséges arányokat öltött, hogy egy hozzá közelálló dáma, demokratikus buzgalmában, a néprõl beszélve, elragadtatva mondotta: "Úgy

szeretem a mobot"... Károlyi Mihályné szép és felületes fiatal asszony rokonai pedig, Károlyi tanítása szerint, kinevették a hazaszeretetet, lelkesültek az internacionalizmusért és mint egy külföldrõl importált szokatlan és bizarr ruhát, az 1918. év téli szezonjára viselni kezdték az orosz bolsevizmus valaminõ szalon maskaráját. Ez játék volt, de könnyelmû, bûnös és veszedelmes játék, mert leplezõen, módot adott az oroszországi vörös viseletre azoknak is, akik nem játékból hordták...
Õrölõ nyugtalanság fogta el a lelkeket. Hát minden szabad itt?... Mire várnak még?

A fiatal király a legjobb szándékokkal volt eltelve. Talán látta is a veszélyt, de mindig újra meghátrált, ha fel kellett volna vágnia a fekélyt, melyet Károlyi és társai tenyésztettek. Ausztriában amnesztiát adott és kieresztette börtönükbõl a cseh árulókat. Az egykor császárhû osztrák nép elkedvetlenedett. Az árulók ellene fordultak... Magyarországon vizsgálatot rendelt el az árulók ellen, de nép követelte a vizsgálat végrehajtását. Így történt azután, hogy a hazájáért aggódó magyarság kiszolgáltatottnak kezdte érezni magát és megcsalódottan, keserû szemrehányással gondolt királyára, míg a sötétben dolgozó elemek bátorítást merítve a végzetes habozásból, egyszerre kimerészkedtek a napvilágra és megindult Magyarországon a vértelen háború utolsó rohama Magyarország ellen.
A nyugaton hatalmasan lendülõ német offenzíva még egyszer, egy pillanatra megremegtette a destrukció táborát. A nagy szövetséges sikereinek hírét Károlyi sápadtan, izgatottan hallgatta. Felesége sírógörcsöket kapott és bizalmas lapszerkesztõjük, Hatvany Lajos báró kétségbeesetten mondotta jelenlétemben, hogy: "A német gyõzelemnél nagyobb szerencsétlenség nem érhetne bennünket. Ezerszer kívánatosabb reánk nézve az orosz bolsevizmus, mint a német militarizmus." Mintha egy szakadék nyílt volna fel elõttem, mikor ezeket a szavakat hallottam. Emlékezem a feleletemre: - A német militarizmus fegyveresen megy fegyveresek ellen, az orosz bolsevizmus fegyveresen megy fegyvertelenek ellen. Lehet, hogy ez magának jobban tetszik. Én a kettõ közül a militarizmust választom.
A budapesti radikális sajtó hangja akkoriban már éppen olyan volt, mint Hatvany lapszerkesztõ hangja. Ugyanaz a sajtó, mely a háború elején nemtelenül csaholta ellenségeinket, most érzelgõsen írt róluk. Ugyanazok a lapok,
melyek az orosz inváziók veszedelme idején undorítóan csúsztak-másztak a német hatalom elõtt, most arcátlanul rugdosták a sebesült óriást.

Mert Németország ekkor már sebesült volt. Az offenzíva akadozott. Ellentmondó hírek terjedtek el. És mialatt ellenségeink a legégetõbb nacionalizmussal, a legádázabb rohamra indultak ellenünk, Magyarországon gyanús békebeszédek hangzottak el és Károlyi társaival pacifizmust és internacionalizmust hirdetett. A radikális sajtó szinte diadalt ült. Most már nemcsak a szövetségeseket marta, de belemart abba is, ami magyar volt. Szabad prédája lett minden. Büntetlenül dobálták sárral Tisza István tiszta nevét. Nemzeti értékeinkbõl csúfot ûztek. A királynéról aljas hírek keringtek.
A tekintély és a hagyományok megdöntése a nemzetek pusztulásának elõfeltétele.
A radikális sajtó lázas sietséggel teremtette meg ezt a szörnyû elõfeltételt. Gyanúsított, vádolt és bizalmatlanságot szított a tömegekben. Egyenetlenséget hintett el magyar és magyar között. Kigúnyolta azt, ami nekünk ezer év óta szent volt.
A látni tudók vad fájdalomban látták, hogy nem Amerika, nem Anglia, nem is Franciaország muníciógyáraiban, hanem idegen pénzzel, itthon minálunk, a budapesti radikális sajtó nyomdáiban, kis ólombetûkbõl öntik azt a golyót, amely minket halálosan eltalál.

Ilyen baljóslatú jelek között jött el az ötödik háborús nyár, mely elhozta ötödik rossz termést... Nyugaton rettentõen, feltartóztathatatlanul hátrált a német front. Keletrõl befújt a

Kárpátokon az orosz forradalom szele. És frontjainkat ellepték Károlyi agitátorai. Aki hurokra került, az függött. De azért még mindig akadt elég jólfizetett kútmérgezõ, aki átcsúszott. Aztán könnyû munkájuk volt, aranyat adott hozzá a Nyugat és példát a Kelet. A métely terjedt...
A német erõ düledezése, az osztrák hadvezetés sok régi bûne, hadsereg Piave menti katasztrófája, az aránytalan magyar véráldozatok keserûsége és a magyarkínzó cs. és kir. katonai szellem, politikusaink végzetes egyenetlenkedése, kormányunk õrjítõ látni nem tudása, a nyomor, a drágaság, a kimerültség... minden azokat szolgálta, akik a hatalomért Magyarország vesztére szövetkeztek.

Rossz hírek jöttek. Aradon, Nagyváradon egyes menetszázadok fellázadtak és megtagadták az engedelmességet. Izgató iratokat találtak a kaszárnyákban. Budapesten fenyegetõen nyugtalankodtak a munkástömegek. A községi élelmiszerbódék és a boltok körül már nem ácsorogtak hallgatagon türelmes emberek. Sokszor megálltam a járdaszélen és figyeltem rá, mit mondanak maguk között. A lerongyolódott, várakozó, fáradt embersorok két ék között vergõdtek órák hosszat. Odabenn a boltban az árdrágító kereskedõ szívta az életerejüket, kinn az utcán a felbérelt agitátor ingerelte õket ügyesen, burkoltan az "urak" ellen. - Csak tõlünk függ, hogy meddig tûrjük! Hiszen mi vagyunk többen, nem õk.
A tömeg helyeselt és nem vette észre, hogy a szemita faj csupán a két sor végén foglalt helyet, de a tolongók, a szegények, az éhezõk között, mint vásárló, nem állt ebbõl a fajból egyetlen egy sem... Szimbólum volt ez. Budapest sûrített képe. Az eladó és a lázító õk voltak. A vevõ és a lázított pedig a fõvárosi nép.
Egy kocsi robogott el az utca közén. Beteges arcú, halovány asszony ült a kocsiban. A várakozó embersorok rosszindulatúan morogtak a kocsi felé: Hát ez nem tud gyalog menni? Csúnya szavak repkedtek. Végignéztem a soron. A bujtogató nem volt ott többé. De a mag, amelyet elhintett, hirtelen vetésbe zsendült! Az emberek ingerülten beszéltek egymással és kihívóan kiáltoztak azokra, akiken jó kabát volt: Minek neki az a kabát!... Majd másként lesz ez még!... Irigység és gyûlölet torzította el az utca képét. A sajtó egy része ekkor már nyíltan izgatott az osztálygyûlöletre.
Az öngyilkosságnak fullasztó, kábult elõestéjét élte ez a város, mely nehéz, reménytelen önmarcangolásban készült elemészteni magát. És ezekben a napokban, mint egy villámcsapás, belenyilallt az utcákba a hír, hogy lenn délen, a bolgár hadsereg lerakta a fegyverét.

Emlékezem arra a szörnyû napra. Szeptember, huszonhatodika volt. Égõ, keserû fájdalommal a lelkemben, kicsi holt keresztfiamhoz indultam temetni, le a Hortobágyra, a felajzott, nyüzsgõ fõvároson át. Temérdek ember lepte el az utcákat. Mentében mindenki újságot olvasott és olyan bizonytalanul lépett, mintha nagy ütéstõl bódult volna meg. Senki se tudta, mi fog történni. Szomorú arcok rohantak el mellettem. Csak itt-ott látszott némi ellentét. Nem fogtam fel mindjárt, csak késõbb. Két zsidó beszélt egymással, hallottam, mikor mondták: - Csakhogy már itt tartunk! Beneidenswertes Volk, ezek a bolgárok. Jó feltételeket fognak kapni! Prima Bedingungen! És ez a béke kezdete!
Furcsa, õk örülnek... A nap is mintha nevetett volna a tetõk felett és a kora õsz csillámló fényében volt valami, ami egy elmúlt év kora tavaszának friss, tiszta világítására emlékeztetett. Ugyanerre jártam. Mikor is volt? Megvonaglott a szívem. A gorlicei gyõzelem reggelén sütött így a nap a zászlók színes lobogása felett. És egy könnyön át, ezüstszõke fejével, egyszerre a holt fiacska, a holt reménység képe tûnt elém: kis Tormay András... A háború alatt jött, mosolygott és ment. Itt volt és a nagy világcsatáról mégsem tudott semmit. Kicsinyke életével zárult az utolsó óriási felvonás. De vajon az utolsó-e? Vagy csak új kezdet megint?

A hajam alól hideg borzadás szaladt alá a nyakamon. Irgalmas Isten, elég volt, fáradtak vagyunk! Odakinn, valahol kakas kukorékolt és felriasztott a visszagondolásból. Végighúztam a két kezemet az arcomon és gémberedetten álltam fel az asztal mellõl. A szobám kihûlt a hosszú éjszaka alatt. A jalousie levelei között, a réseknél, mintha kívülrõl finom ecsettel gyorsan-gyorsan hideg, kék vonalakat festett volna valaki a sötétre. Virradt. Egy percre kinéztem, a lucskos szomorú szürkületre és a reggelre akartam gondolni. De az éjszaka emlékezései, nyugtalanító nagy tömegeikkel utánam jöttek.
Hosszú idõ telhetett el, mire azon kaptam rajta magamat, hogy az ágyam szélén ülök. Felöltözve, mozdulatlanul ültem. Fejemben tolongtak a gondolatok, de az összefüggések elvesztek. A bolgár fegyverletétel óta csak megrázkódtatásokból állott az élet. Hézagosan jutottak eszembe az események. Nagy darabon kimaradtak, újra folytatódtak... Wilson! Azokban az idõkben még ez a név áltatta a megcsalt lelkeket. A vészes izgalom, mely nagyszerû népek és legendás hadseregek csapdája lett. Béke... béke! süvített az igézet szava a csataterek mögött és hátba támadta a még ellenálló seregeket. Béke! süvített végig a frontokon: A Német birodalomnak felelt az óceán túlsó partja: Nincs béke, amíg el nem kergettétek a császárotokat! Minálunk ezalatt cinikusan, mintha játék lenne, az orosz forradalom útmutatóját tanulmányozták Károlyi Mihály táborában. Tisza és Andrássy kibékült. Késõn, nagyon késõn...
Aztán egy emlékezetes nap következett. Október 17-én ülés volt a parlamentben és Wekerle Sándor, a miniszterelnök, bejelentette a perszonáluniót. Késõn... késõn... Századok vágya, nemzedékek reménysége, homokzsák lett minden. Összbirodalom, dualizmus, közös hadsereg... lihegve dobták ki a Monarchia léghajójából. Az ellenzék nevetett. Fényes László forradalmat ígért márciusra és Tisza felé fordulva akasztófákról beszélt.

- Forradalmi paródia, - mondotta Tisza megvetõen. Károlyi emelkedett szólásra. Egyszerre kitört a vihar és Károlyi csatlósa, Lovászy Márton beleordította a terembe: - Mi antant-barátok vagyunk! A Károlyi-párt évek óta ûzött árulásának nyílt vallomása volt ez, mely iszonyatával végigfutott a termen, a városon, az országon és hízelegve koldulni ment ellenségeinkhez. Aki becsületes volt közöttünk, az felháborodva dobta vissza kikiáltójának a kiáltást, hogy odasüljön azoknak a homlokára, akik haláltusája órájában hóhéraink barátai tudtak lenni. Bizonyos vagyok benne, hogy mint mi, úgy az antant-hatalmak is megvetéssel fogják maguktól elutasítani a kínálkozást. Az ellenséges hadvezérek és politikusok felhasználják az árulókat, de nem barátkoznak velük.
És aztán, a szégyenletes gyûlés után történt, hogy a parlament kapuja elõtt merényletet kíséreltek meg gróf Tisza István ellen. Évekkel ezelõtt Kovács-Strasser képviselõ, most Lékai-Leitner nevezetû ember emelt fegyvert Tiszára.
Október 22-én beszélt utolszor Tisza István a parlamentben és azt mondta, ki kell tartanunk szövetségeseink mellett. Ha buknunk kell, bukjunk el együtt becsületben. És aztán, az õ szava, mely sohasem áltatott és sohase hazudott, mondta meg boldogtalan nemzetének, hogy "Ezt a háborút elvesztettük!"... Verejtékes csendben kongott végig a sötét ige az országon és mint a halál kaszája, learatott minden reményt.

- Tisza mondta...
Nem volt tovább. És ettõl kezdve, már csak mint új és új sebesülések követték egymást az események. Wilson üzent a békét kérõ Monarchiának. Nem állt szóba velünk. A roskadozó nagyhatalmat tárgyalásra a csehekhez, az oláhokhoz és szerbekhez utasította. Meg akartak alázni és - megaláztak. De van még hadseregünk! Belekapaszkodtunk ebbe a gondolatba. A magyar csapatok vissza fognak jönni a frontokról.
Még fel sem ocsúdtunk, már új csapás ért. Október 23-án, egy Károlyi-párti képviselõ belekiáltotta a parlamenti ülésterembe, hogy a király debreceni bevonulásakor a

Gotterhaltét játszották! Senki se kérdezte, igaz-e a hír? Tombolt a vészjósló mûharag: Az osztrák császárok himnusza a magyar Alföld szíve felett! Még mindig, még most is! Hát ilyenkor se tanulnak, ilyenkor se felejtenek?... Károlyi ekkor az "ülés közben felolvastatott egy sürgönyt, amelyrõl késõbb derült ki, hogy hamisítvány volt: A fiumei horvát ezred fellázadt! - Az ellenzéknek immár két kalapácsa volt. A sajtókarzat újságírói egyszerre felugráltak és õrült zsivajjal támogatták Károlyi táborát. Megtörtént a lehetetlen: a magyar parlament tanácskozótermében, szinte a sajtókarzat radikális újságírói buktatták meg a magyar kormányt. Tisza ingerülten nézett a karzat felé és intett Wekerlének. Hová lettek az õ házszabályai; amelyekért megalkotásukkor majd hogy nem az életével fizetett?

Ez is elmúlt és most már gyorsan lazult a föld a magyar parlament alatt. Wekerle lemondott. Az összes pártok koalíciójáról tárgyaltak.
A király ezalatt Gödöllõn tanácskozott. Pesten pedig ekkoriban lépett ki a homályból az a kétes társaság, mely október 22-ének éjjelén, a Károlyi-palotában alakult meg és nemzeti tanácsnak nevezte ki magát. A destrukció rohamcsapata, a Galilei-kör is elõkerült megint, egy zászló alatt, melyet Károlyi adott a tüntetõknek, végigvonult a városon és behatolt a királyi vár kapuján. A zászlóvivõ, egy Rappaport nevû galíciai származású orvosnövendék, a vár egyik ablakából kitûzte a zászlót és beszédet intézett az udvarba özönlõ csõcselékhez. Becsmérelte a királyt, éltette Károlyit és a köztársaságot.

Mindennek senki se tulajdonított nagyobb jelentõséget. A város közömbös volt. Az eseményekrõl jóformán csak azok az utcák tudtak, amelyeken a galileisták idegenszerû, lármás menete elhaladt. A Károlyi palota kapuján sietõ emberek jártak ki-be. Voltak, akik azt beszélték, hogy frontokról megszökött tisztek és katonák, rejtõznek a palotában, mások a Károlyi grófok termeiben tartott titkos összejövetelekrõl hallottak.
Mi készülõdik itt? Senki se kérdezte, az újságok pedig a spanyol járványról írtak hosszú cikkeket. A járvány súlyos volt, az emberek temetéseken találkoztak ismerõseikkel, de azért a lapok célzatosan túloztak, Ijesztõ számokat jelentettek és közölték, hogy a temetkezési vállalatok nem gyõzik a munkát; éjjeli fáklyafénynél temetnek a halottasházakból. A megfélemlített tömegek szinte nem bírtak már egyébre gondolni. A járvány réme ott volt mindenütt és a fenyegetõ nagyobbik rém, a készülõdõ lázadás, nem látszott tõle. A sajtó, mintha megrendelésre dolgozott volna, a tüdõpestis megnövelt kísértetével hipnotizálta a közvéleményt, míg másfelõl lekicsinyelte a nemzet szerencsétlenségét és Károlyi antant-összeköttetéseivel és a jó béke ostobán hamis reményével altatta el az aggodalmakat.

A polgárság nagy, lomha tömege álmában csúszott az örvény felé. Aztán egy szörnyû nap következett. Megtudtuk, hogy Károlyi sajtójának és agitátorainak szívós lázítása nyomán, az olasz fronton egy magyar hadosztály és mellette a bécsi Deutschmeister ezred letette a fegyvert... Ezen a résen keltek át az antant haderõk a Piavén. A mieink egy utolsó erõfeszítésben visszaverték õket. Az angolok harcba vetették a tankokat. A fegyelmében hónapok munkájával mesterségesen megingatott legénység ezt már nem bírta el. Fellázadt és a zûrzavarban saját katonái megölték Wurm tábornokot.

Budapesten fehérre cenzúrázott lapok jelentek meg, de az utcákon már hangosan beszéltek az emberek a "Nemzeti Tanácsról" és azt is hangosan mondták, hogy a Gizella téren, a Károlyi-pártkörben, a harmadik emeleten fel lehet esküdni a tanácsra. A tömegben feltûnõen sok katona lebzselt. Ekkor vettük észre elõször, hogy mennyi tengerész jár az utcán. Vajon honnan kerültek elõ?
Másnap vasárnap volt. Október 27-ike. Világosan emlékezem, nem mozdultam el otthonról. A hûvösvölgyi nyaralók lakói az utóbbi napokban hanyatt-homlok beköltöztek a

városba. Csend volt és én bokrokat nyestem a kertben. Az eseményekrõl csak az újságok útján értesültem. A király elõtte való nap Károlyi ajánlatára kihallgatáson fogadta Gödöllõn Jászi Oszkár radikális újságírót és a szakszervezetek két emberét: Kunfi Zsigmondot és Garami Ernõt, szocialista újságírókat. Károlyi sajtója diadalt ült és miután elérte, amit akart, vérszemet kapott és már kicsinylõen beszélt a királyról is. Szegény fiatal király. Szomorú és céltalan meghátrálás volt ez az audiencia. Ezek az emberek felforgatók és méregkeverõk, akiknek nem audiencia, de elfogatási parancs járt volna ki. Ekkor még mindent meg lehetett volna menteni, csak ököl kellett volna, amely az asztalra csap. - De a király szép keze- mint ahogy Jászi mondta el az audienciáról - idegesen játszott gyûrûivel. A felségek este Bécsbe utaztak. Gyermekeiket a királyi kastélyban hagyták, Károlyi Mihályt pedig az udvari különvonaton magukkal vitték.

"Károlyi Mihály Magyarország dezignált miniszterelnöke"... írták a reggeli lapok. Nyugtalanságomból éreztem ki, hogy semmi sincs jól úgy, ahogy van. A városban népgyûlés volt az Országház téren. Felvonult a munkásság. Lovászy, Batthyány és valami Garbai és Pogány "elvtárs"... izgató beszédeket mondtak. Egy csoport ember helyeslésül akasztófát lóbált a levegõben, melyen piros huszárnadrágban, Tisza képére formált báb lógott. A tömeg este a Nyugati pályaudvar környékén várta Károlyi hazatértét Bécsbõl. Késõbb Géza testvérem telefonált. Badenból, a fõhadiszállásról jött. Ugyanazon a vonaton érkezett József fõherceg és Károlyi Mihály is. A király az olasz frontról hívatta magához a fõherceget és mint Homo regiust küldte Budapestre. A fõherceg engedelmeskedett, bár elõbb csapataihoz akart volna visszaérni, hogy élükön vonuljon be rendet teremteni a fõvárosba. A király elvetette ezt a tervet. Károlyival pedig egyáltalán nem állt szóba. Két szerencsétlen balfogás. A fõherceg hátvéd nélkül, Károlyi pedig féktelen hiúságában megsértve, bosszúra készen érkezett Budapestre. A pályaudvaron a Galilei-kör ifjúsága várta. Beszéddel fogadták, õ pedig hosszú sárga kezét rázta a levegõben és izgatottan kiabálta: "Nem fogom hagyni a magyar függetlenséget".
Közben egyre baljóslatúbb hírek csaptak le ránk. Bódultan ténfergett tõlük az ember. Az õrület zsibbadása volt ez. Mindenki a másiktól várta, hogy tegyen valamit. A sötét vad szerencsétlenségben csak Károlyi "nemzeti tanácsa" lett egyre merészebb.

Aztán október 28-án történt. A Károlyi-párt tájékán összeverõdött tömeg két demagóg újságíró, Buza Barna és Fényes László lázító beszédjére Friedrich István, mátyásföldi gyáros vezetése mellett megindult a Duna felé, hogy a Várba vonuljon és követelje József fõhercegtõl Károlyi miniszterelnökségét. "Csak õ hozhat jó békét!... A Lánchídnál torlódás támadt. A tömeg bántalmazta a rendõröket. Lövések dördültek. A csendõrség a nép közé lõtt. Halottak feküdtek a kövezeten. Ez kellett a rendezõknek! Hangosan ordították, hogy "Ezek a halottak majd megcsinálják a forradalmat..."
Hány napja annak, hogy mindez történt? Számlálni kezdtem. Egy... kettõ, három... mindössze négy napja. Úgy rémlik, mintha sokkal régebben lett volna. Négy napja... és most már verem van az akkor és a ma között, amelyben Tisza István fekszik holtan és vele együtt sok Összetörött magyar becsület.
A visszagondolás kínjától szinte elviselhetetlen kétségbeesés fogott el. Olyan erõfeszítéssel szorítottam egymásba a két kezemet, hogy elfáradtam. Úgy ahogy voltam, hanyatt feküdtem az ágyon. Pihenni szerettem volna, de valaminõ kényszerben megint kínozni kezdtem az agyamat, hogy emlékezzék. Fáradságosan keresgéltem a gondolataim között. Október 29-ike... Mi is történt aznap? Összefüggéstelen képek tolódtak el elõttem. Lucskos földek. Fehérre meszelt házikó az erdõ szélén, elvadult kis kert, melyben borostyán kúszik a vén fákon és az utakon, Halottak napjára sok esztendõ óta onnan viszek koszorúnak való örökzöldet. Ez évben idegen lakója van a bogárhátú kis erdei háznak. A régi emberek elköltöztek és az új lakó félni látszott, mikor zörgetésemre kinyitotta a

kertkaput. Azután is többször kémlelve pillantgatott a kapu felé. Sternnek vagy Singernek hívták, már nem emlékezem rá biztosan. Mialatt a borostyánt eladta, idegesen beszélni kezdett. Nagyon bizonytalan most ez a vidék. Sok katonaszökevény csavarog az erdõben. Éjjel pedig az üres villákban hálnak. Megkérdezte, hogy mire kell nekem a borostyán? Ez évben zárva lesznek a temetõk halottak napján. Félnek a csõdületektõl a járvány miatt, aztán meg... ki tudja, mi történik még addigra, ha a király makacskodik és Károlyi Mihály nem lesz miniszterelnök.

- Remélem, hogy nem lesz...
Az ember ingerülten nézett rám: - Neki kell jönnie és szocialistáknak. Õk majd megmentik Magyarországot.
- Sajátságos, hogy azoktól várja a haza megmentését, akik megtagadják a haza fogalmát.
- Nem is úgy értettem - mondotta az ember. Éppen ez volt a baj Magyarországon. Itt mindig a hazáról beszéltek és a nemzetrõl. Pedig haza nincs és nemzet sincs. Nekem mindegy, hogy hol élek, Moszkvában vagy Münchenben vagy Belgrádban. Egészen mindegy, ha jól élek. Ezt kell elérni és ezt csak a szocializmus érheti el.
- A kommunizmus végcéljával?
- Késõbb, egyszer, valamikor igen, - felelte az ember halkan.
- És az orosz példa? Úgy véli, hogy ebben a példában benne van emberi boldogság megvalósulása? - Az csak átmenet, mondotta az ember.
Átmenet, amibe bele lehet halni... Az esõ esni kezdett. Sûrû ezüst fonalakban sodródott a hegyek között.
A házikó, lakója és a kert eltûnt az emlékezetembõl. Egy másik képet láttam. Este volt. Anyám szótlanul ült a hallban, az ernyõs lámpavilágban és mint évrõl évre, Mindszentek elõtt, maga kötött koszorút a borostyánból atyám sírjára.
- Jobb neki, hogy nem kellett ezt megérnie! mondotta egyszerre egészen váratlanul. Felpillantottam. Mintha egy kis rés támadt volna a szavaitól, melyen át beleláttam a lelkébe. Hirtelen felfogtam hogy bár nem mondja, sötét sejtések húzódnak meg a hallgatása alatt.

Késõbb eljöttek a testvéreim. Híreket hoztak. Azt beszélik a városban, hogy József fõherceg nádor lesz. A király Hadikot bízta meg kabinetalakítással. Károlyi agitátorai lázító beszédeket tartanak szanaszét az utcákon. Nagy tüntetések vannak. A szedõket megnyerte az úgynevezett Nemzeti Tanács. Most már a szedõk maguk cenzúrázzák a lapokat. Csak az jelenhetik meg, amit a szocialista párttitkárság megenged. A fegyvergyári munkások feltörték a fegyverraktárakat. A rendõrség csatlakozott Károlyi nemzeti tanácsához. Lenn a Piavenál is minden összeomlott. Pólában fellázadt a flotta. A velencei síkon felbomlott a front. És Anyám közben csendesen, szótlanul csak kötötte a koszorút. Aztán nem emlékezem egyébre. Kiestek az órák a fejembõl. Hol jártam másnap? Mit hallottam? Elmosódott az egész. Az a nap október 31-ikének volt a küszöbe. Ha a küszöb elmarad az ember mögött, akkor már nem igen tudja, mit is gondolt, mialatt átlépte. Délután látogatónk volt. Gróf Zichy Rafaelné jött hozzánk a Várból, pedig ekkor már nyugtalanító bizonytalanság lett minden. Mégis eljött és késõ estig maradt. A Hûvösvölgy sötét volt. Az út mentén nem égtek a lámpák. Kézilámpával kísértük le a sötét, ködbe merült hegyrõl. Aztán aggódtam, - hazaért-e baj nélkül? Anyám telefonáltatott a palotájába. Erre emlékezem, de arra nem emlékezem, hogy mirõl beszélgettünk, amíg itt volt.
El tudtak-e képzelni, ami most már valóra vált? Sejtettük-e? Nem tudom. De hinni nem hittünk benne. Olyan õrült és lehetetlen volt ez, olyan értelmetlenül bûnös és szükségtelen és szerencsétlen. Nem lesz forradalom, mondottuk egymásnak és bíztunk benne. És nem is forradalom volt az, ami eljött, hanem - árulás!

Nem akartam többé gondolkozni.

...Fáradtan behunytam a szememet. Hosszú, hiábavaló utakat jártam be. De lehunyt pilláim alatt nyugtalanító képek kuszálódtak. Emberi alakok, nyargaló körvonalak és vérfoltok és Tisza István fehér halott arca. Hirtelen felnyitottam a szememet. Odakinn egészen megvirradt. Elmúlt az éjszaka. És egyszerre eszembe jutott, hogy hiszen az oroszok nem jöttek el. Ettõl megmenekültünk, de minden más egyéb itt van és körülzár és fogva tart. Egy kis nesz hallatszott. A mennyezetlámpa felé néztem. Pelyhes éjjeli pillangó tévedt az üvegbúrába és vergõdött, lecsapkodta a szárnya hímporát és nem bírt szabadulni.

November 2

Szürke, szerencsétlen reggelben állt a ház. Az erdõbõl szüntelen csöpögés hallatszott a ködben és a lejtõs út mentén, a bedõlt árokban sáros víz folydogált. A város felé nyargaló villanyos kocsiban olyanok voltak az emberek, mint a reggel, szürkék, ázottak, szerencsétlenek. Az orosz fogolytábor kitörésérõl beszéltek: - Leszerelték õket... Dehogy, elszéledtek... Kis bandákban fosztogatnak, mint az illavai fegyencek. A forradalom hírére azok is kitörtek. Vonatot kerítettek maguknak és fegyveresen jöttek Pest felé. Vácott egész csata fejlõdött, sok a halott, a sebesült, a többi pedig megugrott... Szó sincs róla, mondotta valaki, felcsaptak tengerészeknek. - Zavaros, ijedt beszédek hangzottak. Senki se tudott bizonyosat.

A villamos kikanyarodott a budai hegy alá. A széna téri átszállónál újságot vettem. Az újságok nyirkosak voltak. Az asszony, aki árulta õket, nemigen hederített rám. A bódéssal politizált, aki cipõzsinórral és bajuszpedrõvel
Kereskedett a villamosmegállónál.
- Adjon egy Budapesti Hírlapot. - De az újság amely az utóbbi évtizedben jóformán magányosan harcolt a destruktív sajtó munkája ellen, hiányzott; az asszony egy másik lapot nyomott a markomba. Mialatt a villamos odébb vitt, olvasni kezdtem. Mintha ragyogó gyõzelmet hirdetett volna a lap, nagy betûkkel voltak szedve a kezdõ sorok: "Az összes frontokon letettük a fegyvert! Megszállás esetén francia vagy angol csapatokat kérünk." Valami belemarkol a szívembe és tépte, összefacsarta és megint eleresztette: Gorlice, Limanov, Lovcsen, Doberdó...
Az újság tovább beszélt: ;
"Hat hét arra való, hogy a békét megkapjuk... A király feloldotta esküje alól az új kormányt... A kormány elvben elhatározta a köztársaságot kibõvítette programját ezzel a követeléssel... A kormány, a Városházán felesküdött a Nemzeti Tanácsnak... leírhatatlan lelkesedés közepette peregtek a megrázó jelenetek, amelyek ezer éves múltat temettek."

Fegyvereink a földön; idegen megszállás! A király feloldozza az esküszegõket! Köztársaság Magyarországon. És minderrõl úgy ír a magyarországi sajtó egyik legsúlyosabb lapja mintha csupa régen várt beteljesülést jelentene. Mintha örülne, hogy "ezerévi múltat temettek"... A velünk érzésnek, a vigasztalásnak egyetlen szavát se találtam. Valami... de hiszen, egyszerre felderengett: ebben az újságban egy gyõzelmes faj ujjongott egy legyõzött faj bukása felett! És a legyõzött, a megcsúfolt az én fajom volt. Nekem minden fájt és õk cinikus elégtétellel temettek. Hát ennyire gyûlöltek minket, akik között elvegyülve éltek? Ennyire gyûlölték azt, amibõl mi lettünk? Miért? Mit vétettünk ellenük? Szabadok, hatalmasok voltak. Jobb dolguk volt nálunk, mint más országban. Mégis ujjongnak, hogy gyalázatban, szégyenben, vereségben megszûnünk.

Eldobtam az újságot - ellenség volt.
A Margit híd pesti oldalára értünk. A villanyos megállt. Át akartam szállni. - Nincs

forgalom! Menjen gyalog! - mordult rám egy villamosrendezõ. A Személynök utcában tele voltak plakáttal a falak. Parancsok, hirdetések, kiáltványok. Egy nagy színes plakáton: Lukasich a hóhér. És a felírás alatt egy katona kivégzése látszott. Ahogy lefelé mentem az Országház tér irányába, tekintetem leszedett egy-egy mondatot a falakról: "Magyarország népe, katonák, munkások, polgárok"... Ez a sorrend mondott valamit, amin nem ért rá gondolkozni senki.
"Polgártársak! Dicsõség, tisztelet és hódolat Budapest diadalmas népének. A nép forradalma gyõzött"... és az aláírás: "Az elsõ Magyar Népkormány:
Aztán még egy mondat: "A katonai és polgári hatalom felett a magyar népkormány feje, Károlyi Mihály rendelkezik." Sok szó, temérdek fekete szó. A népkormány kiáltványának utolsó sorait olvastam: "hogy az átmenet a mai viszonyokba, a nyugodt, békés életre biztosítva legyen, katona tanácsokat és nemzetõrséget szervezünk, hogy átvehesse mindnyájunk felett kiengesztelõ uralmát az ÖRÖK BÉKE."
Vörös és fehér papírfoltok és váltakozó aláírások: Heltai s.k., városparancsnok, Linder s. k., hadügyminiszter.

Linder?... Soha se hallottam a háború alatt ezt a nevet. Mégis mintha ismerném. Egyszerre eszembe jutott: Egy estélyen találkoztam vele és egy délutáni teán. Mind a kétszer azt a benyomást tette reám, hogy be van rúgva. Ezért jegyeztem meg magamnak; jelentéktelenségében különben régen elfelejtettem volna. Visszaemlékezve, szinte újra láttam az arcát. Eszembe jutott, hogy olyanféle hatást tett reám, mint az öregedõ marcona katonák a színpadon. Ápolt haja õsz, a válla magas volt, a nyaka vastag, az arca congestionált és apró szürke szeme furcsán hunyorgott és ha nevetett, szinte egészen eltûnt Linder. Vajon ez a színpadi marcona lenne a magyar hadügyminiszter?
Ekkor vettem észre, hogy egyre több ember halad el mellettem. Siettek, elhagytak. Mindannyian az Országház-térre igyekeztek. A fellobogózott téren csoportok verõdtek össze. A szomszédos utcákból is egyre jöttek fekete alakok és tábori egyenruhás tisztek. Lovas rendõrök érkeztek! Felvonult a honvédzenekar. A tér közepén katonai kordon képzõdött.
- Mi történik itt? kérdeztem egy asszonytól, aki bárgyún állt az ácsorgók között a járda szélén.
- Nem tudom. Egy fiatal ember, aki hozzá tartozhatott, felelt helyette: - A budapesti helyõrség tisztjei felesküsznek a Nemzeti Tanácsnak.
Borzasztó sokan vannak, mondotta az asszony, és olyan mozdulatot tett a nyakával, mint a ruca a pocsolyában. A fiatal ember megvetõen nevetett: Lehetnek vagy négyszázan. A hanghordozásából ítélve székelynek véltem.
Autók süvítettek el mellettem. A magasban repülõgépek keringtek és röpcédulákat szórtak: "Diadalmas forradalom! Gyõzött a nép!" Cédulák a földön. Szavak a sárban.

A parlament hatalmas szürke tömege, mint egy megkeményedett csipkés kõdarab állta el a partot a Duna felé. Falában víziószerûen mosódtak el kifaragott õsi vármegyecímerek, régi magyar királyok szobrai. Alattuk kétoldalt kiömlött a tér a folyóig és a víz felett, a párába veszõ budai háttéren egy kísérteties érclovag sejtelme körvonalazódott. A nagy külügyminiszter, Andrássy szobra úgy rémlett, mintha megmozdulna a lovas. Mintha készülõdnék, hogy megfordítsa lovát és elügessen innen bronzpatkók csattogásával, vissza, fel a Duna folyása mentén, látni, hogy vajon medret cserélte a folyó, mely fekete erdõktõl fekete vizekig felírta a földre azt, amit õ szerzõdésbe írt. Medret cserélt-e, elszakadt-e a sorsfolyó, a nagy Duna, az õsi kötelék Európa testén, hogy, akadt ember, aki a kötelék hitlevelét el merte tépni? Párák húzódtak a sárga ár felelt. A megmérgezett város fátyolon át vetette bele képét a folyóba és megmérgezte a vizét. A folyó sodra vitte a mérget és ki tudja, holnap talán már görcsökben fognak vonaglani a tájak, amelyeken

átrohan.

Holnap... Ködbe veszett minden. A tér körül ködbõl dugták ki sokszemû arcukat a házak. Alattuk bekerítve fénylett az esõverte aszfalt." Emberek álltak rajta és tükrözõdtek. A házak ablakában is, a Parlament kõlépcsõjén a két bronz oroszlán között is emberek. Az órámra néztem, tizenegy óra volt Megint jött egy autó. Aztán éljenzés hallatszott a kör közepébõl és a többiek felett egy ember emelkedett. A Parlament lépcsõjén állt sötét téli kabátban, fején kemény kalap volt, piros nyakkendõje virított.
A hadügyminiszter. A kalapját kezdte lóbálni a feje felett, mintha lepkéi akarna fogni. Egy-egy szava elvetõdött hozzám. Selypítve és kissé dadogva beszélt. - Katonák! Fegyelmet kérek... híven teljesítettük kötelességünket a harctereken! Szenvedtünk, küzdöttünk... azt hittük, azok az ideálok, amelyekért küzdöttünk, megérdemlik ezt - én, az önök felelõs hadügyminisztere kijelentem, hogy azok az ideálok hamisak voltak! Arra gondoltam, hogy ezt az embert most mindjárt le fogják ütni. Négyszáz tiszt. Ennyi éppen elég...

- Új világrend alakul ki, - kiáltotta Linder. Mellettem a tömzsi asszony megint rándította a nyakát és panaszkodott: - Semmit se hallok. - A nyurga fiatalember vékony, kopott felsõkabátjában hallgatózva ágaskodott: - Azt mondja, hogy minket nem vertek le. Mi gyõztünk, a fenséges nép gyõzött. Levertük azt a hamis rendszert...
- Nem értem, - mondotta az asszony izgatottan. Linder szava hallatszott:
- Mikor az oroszokat levertük és nem lehetett többé szó nemzeti védelemrõl még akkor is tovább kellett küzdenünk imperialista, militarista, egoista célokért...
- Aha, - mondotta az asszony és unatkozott. A hang tovább kiabált a tér közepén: - De én merem mondani, hogy boldogok lehetünk, hogy ez a háború ilyen sokáig tartott. Hiszen ezer év tradícióit, ezer év szolgaságát, ezer év zsarnokságát kellett romba döntenie.

Ez is az ezer év rombadöntésérõl beszél. De hát mi történik ebben a városban?
Elvétett éljenzés hallatszott, néhány sapka emelkedett. Aztán elnémult a tér. A hadügyminiszter kalapja megint mozdult a levegõben. Az arca vörös lett az erõlködéstõl. A hangja éles. Beszéd ömlött a szájából és egyszerre egy mondat:
Nem akarok katonákat látni!
Egy pillanatig mintha az öntudatom felett mentek volna el ezek a szavak. Aztán visszafordultak és fejbeütöttek. Nem hittem a hangnak. Rosszul érthettem. Képtelenség, hogy ilyesmit mondhasson egy teremtett lélek, olyan kormánynak a hadügyminisztere, mely azzal bomlasztotta fel a frontokat, hogy a magyar hazának szüksége van, a magyar határon a magyar Hadseregre. Nem, lehetetlen most, mikor a szerbek elõnyomulnak és Wilson üzenete kiszolgáltatott a cseh, oláh és délszláv rablóvágyaknak. Csak egy rettentõ téboly, vagy egy rettentõ gonosztett beszélhetett ebbõl az emberbõl. Micsoda hatalom mondathatta ezt vele? De hiszen részeg. Nem látják az arcán? Nem látják, hogy inog és vigyorog? Félrebeszélt, mindjárt vissza fogja vonni. Még nem történt baj. Az emberek nem fogták fel szavainak szörnyû értelmét, még ki lehetne õket vagdosni a levegõbõl, mint a mérges darazsakat. Még elmúlhatnának nyomtalanul. Linder mellett ekkor egy hosszú, sárga fej kezdett bólingatni, Károlyi állt a kõlépcsõn. Válla alatt egy olajszínû, húsos arc tûnt elõ: Jászi Oszkár, Károlyi súgója. Hát ott vannak õk is és mindent hallanak és Károlyi bólogat és Jászi mosolyog. Egyszerre véglegesek és eltörülhetetlenek lettek a szörnyû szavak.

De hiszen a helyõrség tisztjei is ott vannak. Lehettek vagy négyszázan, talán többen is, katonák, fegyveresek, férfiak. Ezt nem bírják eltûrni, rá fognak rohanni a hadügyminiszterre, összerántják a vörös nyakkendõt a nyakán, felemelik a lámpavasra,

mint egy fekete csomagot. Szinte valaminõ görcs állt a mellembe és egy pillanatig nem néztem oda. Nem akar katonákat látni! Ki fogja ezután féken tartani a hadsereget? Kinek a kezébe fognak kerülni az eldobált fegyverek? Anarchiát proklamál! Nem akar katonákat látni... És a kordonon belül éljenzés hallatszott.
- Esküdjetek! - kiáltotta Linder. Még akkor is, még mindig reménykedtem. Valaminek történnie kell. Az emberek mindjárt fel fognak eszmélni. 1848-ban Lamberg császári komisszárt leszúrta a tömeg a hajóhídon, pedig mit tett az az idegen ahhoz képest, amit ezek a magyarok tesznek? Nem, ez nem maradhat így. Darabokra fogják õket tépni. Száz ököl kell ide, vagy talán csak egy... legalább egyetlenegy, irgalmas Isten!
A katonai kordonon belül egyenes sorokban állt a helyõrség tisztikara, csak állt és esküdött. A magyar király katonái felesküdtek Károlyi Mihály nemzeti tanácsának.

Az undorodás artikulálatlan hangját éreztem a torkomban. Aztán hirtelen, mintha valami kitágította volna a szememet, az embereken és eseményeken túlra láttam. Azok a tisztek ott a téren nem lehettek mind szökevények és megfizetett árulók. Akadhattak közöttük olyanok is, akik részesei voltak a háború tragikus magyar dicsõségének, akik épp úgy szenvedtek, mint én. Katonák õk, akiknek mintha az becstelenség lenne, a szemükbe meri csapni ez az ember, hogy nem akar többé katonákat látni. És a szavak iramodnak szanaszét a városban, útra kelnek és holnap már az országon futnak át és ott lesznek a határon és vámi fogják a frontokról visszaözönlõ fegyveres milliókat.
Aljas igézet tartotta lenyûgözve a teret, egy láthatatlan sötét bûvölet rettenetes szeme, melytõl förtelmes meghunyászkodásba zsibbad minden. Micsoda erõ ez? Hol van az eredete? Miféle célokat követ? Mert nem Károlyi, nem Linder, nem is Jászi Oszkár a démoni erõ, amely lenyûgözi itt az akarást és ellenkezést, gyávákká teszi a lelkeket, elrohasztja a becsületet. Az az erõ nem ma, nem is tegnap keletkezett, egy évezredek óta gyülemlõ vad gyûlölet és bestiális hatalmi vágy energiája az, melynek gyökerei titokzatos sötétségekbõl erednek, elágaznak a földgolyó felett, kikerülik a veszélyt, kivárják a percet, alattomosan szõnek, szívósan kapaszkodnak és ha üt az óra, kíméletlenül fojtják meg áldozatukat, mint a kötél a strangulált nyakát.

Megfojtanak bennünket is! Ütött az óra. És összeborzadtam végtelen magányomban, az embertõl feketéllõ téren, mely mindent eltûrt és éljenzett önmagunk megtagadásának és felesküdött önmagunk megsemmisítésére. Ebbõl a förtelmes eskübõl egyszerre trombitahangok harsogtak ki. Felemelkedtek honvédzenekar hangszerei. Mi ez?... Szinte megbénult a gondolatom, mikor hangok értelmét felfogtam. Egy idegen nép nagy, riadó dala zúgott át a tér felet olyan nemzetnek a himnusza, mellyel mint ellenséggel álltunk szemben a háborúban, mely a bosszúálló gyõzõk élén van és ránk tiporni készül. Egy viharzó dal, amelyet õk országuk lobogós városaiban játszanak a Szajna és a Marne mentén, gyõzelmük ünnepére, egy dal, amely dicsõséget mond nekik és megaláztatást nekünk. Ha a francia nép bukott volna el a népek csatájában, vajon a Place de la Concorde-on ma a Deutschland, Deutschland über allest játszanák-e?
Emberek, magyarok, hová süllyedtünk? Összeszorítottam a fogamat és a fájdalmat visszakergettem az arcomról a szívembe. A Marseillaise nagy hullámai pedig csak örvénylettek a fejem felett. De én nem hallottam a szépségüket. Számomra csak egy rettentõ rekedt zene röhögött a tér felett. A trombitákból csúfolódó rézordítások törtek ki, a dobverésbõl ütlegek püfölték a fejemet, a cintányérok pedig tapsoltak - megtapsolták elveszett háborúnkat és Károlyit megéljenezte a tömeg.

A katonák a Belváros irányába széledtek. A feltartóztatott forgalom torlódása elömlött a sík aszfalton. Kocsik nyargaltak. Kis csoportok mosódtak el az utcák távlatában. A tér lassan néptelenedett. Néhány rendõr posztolt még a Parlament alatt; a villanyos megállónál

emberek álltak. A récenyakú asszonyság és a székely fiatalember is ott volt. Várakoztunk. Az Országház épülete visszamerült komor csendjébe. A parton, a déli kapu elõtt nem látszott többé a ködben a bronzlovas. Elment-e, ott volt-e? De mégis, mintha tétováznék. A túlsó oldalon, a Szent Margit hídja felé sima volt a part a folyó mentén. Ott nem állt szobor soha. És az üres ködre a szemem mesét mondott. Egy fantomszerû, vérét vesztette óriás tart arrafelé, október 31-ike óta. A melle át van lõve, a szíve vére elömlött. Lassan halad, de odaér, - eljön a nap. Mellettem a székely fiatalember és az asszonyság is a part felé nézett.

Nem akartam szólni és mégis kimondtam: - Ott fog állni Tisza István szobra. Az asszony rettentõen megijedt.
- Ne tessék ilyet beszélni. Nagyon gyûlöli õt a nép.
- De hát miért gyûlölik annyira?
- Õ akarta a háborút, az a katona is mondta, aki lelõtte.
- Ott fog állni a szobra.
- Még leütik ezért, - mondotta a székelybeszédû fiatalember. - Ma reggel a villanyoson egy úr csak, annyit mondott a feleségének: Szegény Tisza. Az utasok mégis felháborodtak és szidalmazták és megállították a kocsit és addig ordítoztak, míg a kettõ leszállt. Nem szabad róla fennszóval mást mondani, mint hogy gazember volt, meg hogy õ akarta a háborút, õ az oka a sok vérontásnak. Különben kirõl lehet mást mondani, mint amit a Nemzeti Tanács akar? Károlyiról is csak azt szabad mondani, hogy egyedül õ mentheti meg Magyarországot. És ez az õ szabadságuk.
Késõbb tudtam meg, hogy ugyanabban az órában, melyben az Országháztéren a szónokló részeg hadügyminiszter elordította magát, hogy nem akar többé katonákat látni, fenn a Városházán még egy szerencsétlenség ért bennünket. József fõherceg és fia, József Ferenc felesküdött a Nemzeti Tanácsra. Valaki, aki látta a fõhercegeket, elmondta, hogy tábori egyenruhában, összes kitüntetéseikkel a mellükön, vonultak fel az esküvéshez. Hock János kinyittatta a terem ajtaját, hogy mindenki hallja és így vette át a tanács nevében a hûségnyilatkozatot, melybõl valaminõ kétes létjogosultságot szív most a maga számára a mocsárra épített hatalom.

Károlyi sajtója felujjongott. A déli lapok hozták a hírt és galádul magasztalták a fõherceget. A bátor, tisztalelkû katonát, számítóan új Philippe Egalitének nevezték, ahhoz az Orleanshoz hasonlítva õt, aki megtagadta származását és halált mondott királyára... Megdöbbenés szállta meg a lelkeket. Az erõsek magukra hagyatottságot éreztek, a gyöngék most már ellenállás nélkül sodródtak a Nemzeti Tanács szolgálatába. Mi volt mindennek a mozgatója? József fõherceg, egy nemzet bálványozott hadvezére, a nagy palatinusok tradícióinak hordozója, hogyan jutott el a szégyenletes asztal elé, amelynél egy elvetemült pap, a Nemzeti Tanács elnöke, esküt szedett. Mi kényszerítette a fõherceget hazája és dinasztiája ellenségei közzé? Egy sötét tragédia sok rejtett jelenete közül csak egy láthatóvá lett jelenet volt ez, amelyet nem lehetett megérteni, amely fölött nem volt szabad még ítéletet mondani. Hogy a fõherceg lelkének égõ szenvedésével, lázadó kínban ment el az esküre, abban nem kételkedhetett senki, aki életét ismerte.

Gyermekkora óta, mióta az alcsuthi vén fák alatt elindult, mindig a magyar nemzet útjait járta. Velünk volt és a mienk volt. Háborúban atyja tudott lenni a magyar katonának. A sok megható történet közül, mely róla kering, arra gondolok, melyet a testvérem mondott el. Lenn az olasz fronton egy sebesült honvédtõl kérdezték halottas ágyán, kívánna-e valamit? - József fõherceget szeretném még egyszer látni. - Ennyit mondott és a fõherceg odament és fogta a kezét, mialatt meghalt. Csak nemes és bátor embert lehet így szeretni. És akit így szeretnek, azt nem vihette félelem és megalkuvás a Városházára. Az nem

magáért, de végzetes megtévesztésben csakis hazájáért hozhatta meg ezt az áldozatot, melyet növel a háttér: nemzetségének évezredes roppant múltja.

Elõtte egy poros hivatalos helyiségben Károlyi Mihály, Hock János Kunfi, Jászi és mögötte a századokba veszõ ösvényen, ezüsttel vert vértjében felvont rostélyos sisak alatt, rögös arcával Habsburg grófja, Rudolf császár, kinek pohárnokmestere egy Hohenzoller volt és a másik, szép õsz fején fekete bársony barettel, redõs bársony zekéjén az aranygyapjas lánccal, Maximilián a költõk barátja, a Theuerdank hõse, az utolsó lovag. Súlyos, hímzett rokolyában a szellemes Ausztriai Margot, Németalföld uralkodó hercegasszonya. Szép Fülöp és a szerelmes Johanna. Komor pompában V. Károly, akinek a birodalmában sohasem nyugodott le a nap és a lepantói véres vizek gyõzõje, a fiatal Don Juan d'Austria. A spanyol Fülöpök és Carlosok ünnepélyes, elborult menete. Az allonge-parókás Ferdinándok és Lipótok a szent korona alatt és Mária Terézia púderes kis feje a magyar hûség gyönyörû viharában, kirepült szablyák, eskütevõ kezek között: Vitam et sanguinem... És József, a kalapos király, csipkés jabot felett a töprengõ keskeny arc, a bécsi Burg ablakánál, míg mögötte finoman, finoman hallatszik Mozart spinettje a fehér arany terembõl. És egy megható profil, Marie Antoinette, aki királyibb volt a guillotineon, mint a trónon. Aztán a toscanai: Lipót, a magyarok barátja. Egyszerû fehér redingotjában, a szõke kis reichstadti herceg. A Szent István rend ornátusában a nagy palatinusok és a sor végén az alkotmányos aggastyán, Európa utolsó nagy ura és Erzsébet, a bolyongó királyi asszony, aki haza csak Magyarországba tért.

Maga a világtörténelem ez az óriási múlt. Császári diadémok, királyi koronák, birodalmak, országok, tartományok, századok és nemzedékek uralma; Ennek a múltnak és aki belõle származott, József fõhercegnek a meghurcolása, éppen ez volt az, ami Károlyinak és társainak kellett. Szûnjék meg minden, a kétségbeesett nemzet ne nézhessen vissza többé semmire, ne várhasson többé senkitõl semmit. A nemzet politikai vezérét, Gróf Tisza Istvánt megölték, a nemzet katonai vezérét lecsalták maguk közé a mocsárba és megdobálták sárral, hogy a vezetõt keresõk szeme ne láthassa meg többé valódi mivoltát. Most már nem volt senki többé az élen, nem volt többé, aki köré csoportosuljanak a becsületesek. Szétzilálódtak az összefüggések és a megdöbbenés csendjében magányosok és magunkra hagyatottak lettünk mindannyian.

Mi marad meg számunkra? Tisza István temetése! A holt vezér még egyszer összehívja híveit. És ott kell, hogy hangot és erõt találjon az elkeseredés. Délutánra járt az idõ, mikor megtudtam, hogy ez a temetés, amelyre el akarnánk menni, szinte titokban, halkan elmúlt, csak Károlyinak egy újabb kihívó cinizmusa vert zajt. Koszorút küldött Tiszának: "Legnagyobb politikai ellenfelemnek, emberi kiengesztelõdésül. Károlyi Mihály." A gyászoló család a szemétre dobatta a koszorút. És csendben, jóformán dugva vitték ki Tisza koporsóját a véres házból, ki a pályaudvarra. Kevés híve kísérte, de kísérte a két asszony, aki hûségesebb volt a hûségnél. Tiszát Gesztre viszik. Még egyszer átmegy a rónán, amelyet úgy szeretett, hogy megpihenjen benne, amely nem hagyta õt pihenni, amíg élt.
Esteledett. Egy szekér zörgött a hûvös erdei csenden át. A kertünk kapuja elõtt állt meg. Hetek óta vártuk, hogy a régen kifizetett fát hozzánk szállítsák. Most megjött. A sváb fuvaros, aki hozta, a hasábok tetején állt és lomhán, közömbösen dobálta le egyiket a másik után az útra. Kértem, nem hordaná-e be a fát az udvarba? Ellopják egy szálig, ha kinn marad az éjjel.

- Fällt mir nicht ein, örüljön, hogy elhoztam, - mondotta az ember. A nadrágzsebébe gyömöszölte a fuvardíjat, a lovak közé suhintott és a szekér lefelé zörgött a hegyi úton.

Nem tudtam, mitévõ legyek. A majoroshoz mentem, a szomszédban kérdezõsködtem, akkor vettem észre, hogy két legény jön az úton. Vörös szalag volt a gomblyukukba tûzve és fegyver lógott a vállukon. Megszólítottam õket, nem hordanák-e be a fát? Szívesen megfizetnék érte. A legények összenéztek, tanakodtak és mintha valami nagyszerû ajándékot adtak volna, az egyik megszólalt:
- Hát megtehetjük, de 60 koronát kell fizetni ám egy méterért.
- Elment az eszük? Hiszen ezt az ölet behordják egy óra alatt.
- Ha nem tetszik, hordja be maga, - és szemtelenül nevettek. - Végül még is csak ránk szorul, mondotta az egyik. Aztán letelepedtek a kapuval szemben az árok partjára, pipára gyújtottak és kárörvendõen figyelték, hogy mitévõ leszek. Hátat fordítottam nekik, felmarkoltam egy hasáb fát és becipeltem az udvarra. A legények ültek és nézték. Sokszor fordultam, gyorsan lélegzettem a szokatlan erõfeszítéstõl, a kezem nedves lett a lucskos fától. Fázott és vérzett. Egyszerre arra jöttek a testvérem gyerekei. Két rudat kerítettek és mint a saroglyán vittük befelé a fát. Az úton két kis fiú és egy leány poroszkált felfelé a majorba. Megálltak, nézték egy darabig, azután õk is hozzánk szegõdtek és most már gyorsan ment a munka. Egy óra alatt ölbe rakva ott állt a fa az udvaron.
A két legény egész idõ alatt csak ült az árok partján, pipált, köpködött és kihívóan kiáltozott át hozzánk. Mikor becsuktam a rácsos kaput, nem álltam meg, hogy át ne szóljak hozzájuk: - Jó, hogy itt maradtak. Legalább látták, hogy mi a különbség maguk közt és közöttünk. Mi el tudjuk végezni a maguk munkáját, de maguk nem tudnák elvégezni a mienket.

Aztán fáradt voltam és ez jó volt. Ami napok óta kínozott, elzsibbadt bennem és mikor este lefeküdtem, az elmúlt nap átvirrasztott éjszakája után, azonnal elaludtam. Rövid idõ múlhatott el. Egyszerre azt álmodtam, hogy valaki áll az ablakom elõtt és zörget. Az ébredés fél öntudatában elcsodálkoztam ezen. A szobám az emeleten volt. Fölrezzentem. A ház körül ekkor már sûrû lövöldözés hallatszott, az ablakban rezegtek az üvegek. Aztán egy elnyújtott állatias bõgés vonaglott ki az éjszakából, lépések futottak le a hegyoldalon és megint csendbe merült minden.
Jó ideig nem tudtam elaludni. A szomszéd telekre nézõ ablak jalousiejának résein furcsa világosság rebbent át. Hallgatództam. Lépések jártak a szomszédban. Valami történt odakinn. Utána nézzek?... Egy ideig tétováztam. Tagjaim nehezek voltak a kimerültségtõl. Aztán óvatosan mégis az ablakhoz lopództam. A szomszédos lakatlan villa elõtt katonák álltak és egy fedetlen fejû embert támogattak, aki sebesültnek vagy részegnek látszott. Egy kicsiny, elõregörnyedt alak villanylámpát tartott a kezében és az ajtó zárjával foglalkozott. Árnyéka, mint egy púpos macska, feketén ült a fehér falon. Az ajtó kinyílt és mindannyian bementek a házba.
Telefonálnom kellene a rendõrségre... Ez a gondolat a régi életembõl került elõ. Mire való lenne? Úgy sincs olyan, aki rendet teremtsen. Eszembe jutottak a hûvösvölgyi erdõk bujkálói. Katonaszökevényekkel, szabadjára eresztett fegyencekkel, fosztogató kis bandákkal volt tele a tájék. Ezt is meg lehet szokni, - mindent meg lehet szokni.
Lenn a völgyben újra kezdõdtek a lövések. Fejemben a barátságtalan szomszédság tudata is kísértett, fáradtan, mélyen mégis elaludtam.

November 3.
Egy varjú ült a gesztenyefa ágán. Nem repült el, mikor az ablakot kinyitottam, csak gubbasztott mozdulatlanul és félig lecsukott, bágyadt madárszemével lenézett az avarba. A fekete madár körül még néhány nagy vörös levél fityegett a kopasz fán, véres húsfoszlányok egy csontvázon. A varjú pedig ült a csontváztetején, a szürke égben és idõnként megfente csõrét az ágon, mintha dögöt tisztogatna róla. Aztán sokáig ült megint mozdulatlanul és közömbösen nézett lefelé. Egyszerre megingott, mintha le akart volna

esni, ellökte magát a gallyról és nehézkesen belelendült az õszi levegõbe... Hová szállt ez a madár? Mi történik ott, ahova ment?

Az ország minden tájáról riasztó hírek érkeznek. Hazaözönlõ katonák, fölizgatott tömegek fosztogatnak. Még nem kötõdnek helyhez a hírek. Posta nincs, az újságok elhallgatják ami az új hatalomra hátrányos, mégis mindenünnen tûzvész fénye rémlik. Október 31-ike után sokan elmenekültek a fõvárosból. A zendülés elõl futottak. Hiába, a zendülés már ott várta õket, ahol biztonságot véltek találni. Maga a kormány gondoskodik róla, hogy így legyen! Károlyi pártjai, a szociális és a radikális párt agitációs gárdákat alakítottak. És ezek nemcsak a frontról visszatérõ katonákat, de a békés vidéket is felvilágosítják: "a diadalmas forradalom eredményérõl és az esetleges ellenforradalom veszedelmeirõl". Csóvát vetnek oda ahol még nem ég, élesztik a tüzet, ahol csak parázslik. Ma reggel nem hoztak újságot. A kihordó gyerek a villamos állomásnál nyíltan kínálta az utasoknak az elõfizetõk lapjait: Nincs többé lapkihordás, akinek újság kell, menjen el érte maga. Megismétlõdõ durvaság minden, amit mondanak. Mintha ugyanegy tanítójuk lenne. Az utca hangja nap-nap után aljasabb lesz és minden szóban, ami hallatszik, kicsattan valami, ami hasonlít a gyûlölethez. A városban csoportosulások látszottak. Gyûlések voltak mindenütt. Az Országháztéren felvonult néhány ezer munkás és a gettó népe. Lázító beszédek hangzottak. Heltai vállalkozó, Budapest jelenlegi városparancsnoka és egy Bokányi nevezetû szocialista agitátor szónokolt:

- Le a királysággal! Le a fõrendiházzal! Új választások kellenek! De a választásokat nem fõispánokkal, hanem népbiztosokkal csináljuk meg!
Népbiztosok... Trockij és Lenin helytartói Magyarországon! Hát már fennszóval mer errõl beszélni a lázadás, mely nemzeti forradalomnak szereti magát nevezni? Orosz minta szerint megy itt minden. A helyõrségi kaszárnyákban elcsapja tisztjeit a legénység, bizalmi férfiakat választ és katona" tanácsot szervez, melyben új hatalom alakul ki. Ennek a hatalomnak Pogány Schwarz József szabadkõmûves, szocialista újságíró a feje. Alelnöke Csernyák Imre lefokozott tiszt és Sugár-Singer Tivadar nevezetû, rovott múltú galileista. "A katonatanácsnak csak egy programja lehet: végleg megszüntetni a hadsereget!" hirdeti Pogány és míg a szociáldemokrata párt révén egyre több szakszervezeti munkást fegyverez fel, lázasan bomlasztja Magyarország régi hadseregét. A hadügyminiszter sem marad tétlen: cionista-gárdákat szervez és fegyvert ad a Maccabea-kör tagjainak. Fényes László újságíróból lett nemzetõrségi kormánybiztos pedig egyre több csavargót és szökött fegyencet bújtat tengerészegyenruhába.

Keserûségben gondoltam minderre, mikor az Egyetem utca tájékán egy autó haladt el mellettem. Lassan haladt. Szép, nagy gép volt és az ablakára egy cédula volt ragasztva: "Nemzeti vagyon, óvjátok meg". A cédula mellett, a kocsi belsejében, Károlyi Mihály arcát láttam. Nem volt kedvem nevetni, mégis nevetnem kellett. Nemzeti vagyon!... Szomorú lehet a nemzet anyagi helyzete, Óvjátok meg! Ezenkívül tehát minden szabad préda? Károlyi Mihály mellett a felesége arca látszott. Elvétve "éljen" hallatszott. A király autója, mondotta valaki a szomszédságomban. Furcsa émelygést éreztem. A király autóján jár és megéljenezik.

Tisza Istvánt pedig viszik egy fekete teherkocsin és talán kõvel hajigálják. Egyszerre kibukkant Tisza arca a gondolataimból. Szinte elõttem állt. Eszembe jutott egy nyári délután a háború alatt. Tisza világos nyári ruhájában gyalog jött felém a járókelõk között. Lovas fajból termett nyalánk alakja fiatal volt, a válla széles, a csípõje keskeny, de az arca elhasznált és szinte a fájdalomig gyötört. Két fanyar barázda futott le a szája mellett. Pápaszeme üvegén csillogott a nap. Most, hogy visszaemlékeztem, újra láttam a szeme

erõs, szomorú nézését, a válla mozgását. Csak a válla mozdult járása közben könnyen, simán, ruganyosan lépett, mintha erdei cserkészúton járna és a keze lassan lóbálódott.

Ez a víziószerû emlékezés ment el mellettem az utcán, mialatt Károlyit megéljenezte néhány borzas csirkefogó. És az élõ ember ott az autóban holtabbnak rémlett a halottnál. Hosszú vértelen teste lapos és horpadt volt. Keskeny, szûk feje, mintha nehéz lett volna a nyakának, mesterkélten zordon kifejezésével, oldalt billent. Vizenyõs, kancsalnézésû szeme kimerülten tétovázott. A szája kissé nyitva volt, mintha húsos ajkát lehúzta volna a hosszú kerek áll. Egyszer láttam valahol egy elsárgult elefántcsont papírvágó kést, melyen markolatnak simára fogdosott, betegszínû fej ült. Erre a papírvágó késre kellett gondolnom és az elsárgult fejre, melynek nyaka mintha srófra járna, csavarosan volt kiesztergályozva. Károlyi Mihály nyakán meglazult a sróf és félrebillent rajta a hosszú koponya. Mellette a felesége, szinte gyermekesen pirosra volt kifestve. Szép nagy szeme ragyogott. Duzzadt, fiatal szája elragadtatottan mosolygott és valaminõ kapzsi, szinte érzéki mohósággal itta a levegõbõl a sikert.

Utána néztem. Az autó régen eltûnt és nekem mégis úgy rémlett, mintha a kifestett asszonyi ajkak mosolygása valaminõ romlott gyönyörûséggel folytatódott volna a szenvedõ, gondterhelt emberek felett. Folytatódott és terjedt... Tisza István holtteste pedig véres. Vérzenek az országhatárok. Gyõz az ellenség anélkül, hogy legyõzött volna. Felbomlik a hadsereg; megdõl a királyság. Szent István koronájából kihull a testvér Horvátország és Szlavónia. Rabol és fosztogat a csõcselék. Szerb katonaság vonul át a határon.

A kifestett asszonyi ajak pedig mosolyog... Egyszerre eszembe jutott, amit Károlyi Mihály nevetve mondott néhány nap elõtt: "Minél kisebb lesz az ország, annál nagyobbra növök én. Mikor ellenzéki vezér voltam, megvolt egész Magyarország; mikor miniszterelnök lettem, elszakadt Horvátország és Szlavónia; öt megye marad, mire köztársasági elnök leszek és Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegyébõl fog állni az ország, mire király leszek."
Ha hallhatnák ezt, a boldogtalan, megcsalt milliók, akiknek október 31-én a játékos merészségével hirdette: "Magyarországot csak én menthetem meg!" Elhitték!... Pedig maga a rejtélyes örök természet figyelmeztette rá az országot, hogy óvakodjék tõle.

Vérrokonoknak korcs fia. Az óriási Károlyi-hitbizományok várományosa farkastorokkal és nyúlszájjal született. Tizennégy éves korában hajtották végre rajta a mûtétet, mely a gondviselés ellenére módot adott arra, hogy fajának és nemzetének vesztére beszélni megtanuljon. Ezüst szájpadlást tettek a szájába. A fiú kínlódott és szenvedett. Küzdött a szavakkal és ha környezete nem értette állati hangzású dadogását, valóságos dührohamok lepték meg. Az, aki megértette volna, az édes anyja, korán elhalt. Nagyanyja és nénje, Erzsébet, a késõbbi gróf Pappenheim Siegfriedné vezette át a nyomorék fiút örömtelen elsõ ifjúságán. Iskolai tanulmányai nehezen mentek, vizsgáinak eredménye szánalmas volt. Együtt érettségizett a testvéremmel, jóformán semmit se tudott, még a helyesírásról se volt fogalma. A bizonyítványát azért mégis kikapta:

Szegény tökéletlen fiatalember... Ez volt az útlevele mindenütt. A nyomorékot vitte az élet, amelyen õ kegyetlen bosszút vett kegyetlenségéért. Organizmusának hiányossága folytán, környezete olyan kis mértékeket állított fel vele szemben, hogy minden, amit megtanult és tett és elmondott, túlszárnyalta az alacsonyra szabott mértékeket. Rokonai elismerték és megbámulták. Ebben az optikai csalódásban keletkeztek Károlyi Mihály mind féktelenebb hiúságának elsõ gyökerei. Elhitte magáról, hogy rendkívüli ember és elképzelte, hogy rendkívüli sorsra van predesztinálva.

Nagykorúságával birtokába jutott Magyarország egyik legnagyobb hitbizománya. Korlátlanul rendelkezett hatalmas jövedelmek felett. Nem szorult rá, hogy számoljon és nem is számolt soha. Féktelenül költekezett. Kártyázott, orgiákat ült. Az emberek nevettek rajta. Senki se vette komolyan. Fényûzõ élete és kártyás szenvedélye, utóbb politikai szereplése óriási összegeket emésztett fel. De a vagyon még gyõzte. Hízelgõk vették körül. És õ elhitte, amit a haszonlesõk hajlongva mondtak. Nagyravágyása beteges formákat öltött. Alapvetõ tudás nélkül egyszerre pótolni szerette volna, amit léha fiatalságában elmulasztott. Olvasni kezdett. Mezõgazdasági, nemzetgazdasági, szociológiai káosszal a fejében most már vezér akart lenni.

A természetének és származásának megfelelõ konzervatív irányzat élén ott járt a konzervatív fajmagyarság megtestesítõje, gróf Tisza István és egy másik árnyalat élén gróf Andrássy Gyula. Ezekben a táborokban csak mellékes szereplõ lehetett volna, de sohasem vezér. A szélsõ baloldalra sodródott hát. Nem a meggyõzõdés ereje vitte oda. A hatalom beteg vágya hajtotta és beállt az a visszás helyzet, hogy gróf Károlyi Mihály, akinek nemzeti érzése nem volt és magát francia dédanyja révén lelkében mindig franciának vallotta, aki tradíciói révén arisztokratikus volt, a nemzeti jelszavakkal dobálódzó demagógiának és a radikális demokráciának fejévé lett.

Ennek a tábornak egy név kellett. Ó azt a nevet szolgáltatta. De a nagy ellentét közte és Tisza között akkor támadt, mikor Tisza István mint házelnök az örökös obstrukciók meddõ harcain átjövõbe látón, egy kiterjesztett választójog esetére, biztosítani akarta a magyar parlament tanácskozásának színvonalát és napirendre hozta a házszabály revíziót. A pártok megfújták a harci riadót. Mélyreható személyi keserûségek játszottak itt közre. Andrássy és Károlyi egy táborba torlódott és Tisza, mikor akaratának fölényesen és kíméletlenül érvényt szerzett, halálosan megsértette ellenfeleit. A keresztülhajtott házszabályok alkalmazásakor a parlamenti õrség kivezette a terembõl Károlyi Mihályt, aki számos tanú füle hallatára tajtékzó dühvel esküdözött, hogy ezért megbosszulja magát Tiszán, még ha az ország is belepusztulna! Haragját szinte patologikussá növelte annak a párbajnak a lefolyása, melyet ugyanezekben az idõkben Tiszával vívott, aki a fegyveres elégtétel órájában is lekicsinyelte õt.

Ettõl kezdve mindig mindennek az ellentétét akarta, mint amit Tisza akart és kártyás pszichéjébõl kifolyólag, mindig a másik kártyára tett, mint amelyen Tisza elõrelátásaiból, a nemzet léte állt. Ekkor már jóformán kizárólag szabadkõmûvesek verték körül és személye köré kezdett szivárogni az a homályos tábor, mely céltudatosan szította az ellentétet magyar és magyar, keresztény és keresztény között, hogy végül is az: inter duos litigantes tertius gaudet igazsága alapján, az egymást marcangoló magyarok felett gyõzedelmeskedjék.

Közvetlen a háborút megelõzõleg választási pénzek gyûjtése címén Károlyi néhány párthívével Amerikába ment. Arról a pénzrõl soha el nem számolt. A háború kitörése Pansban találta. Vagyoni viszonyai ekkor már ziláltak voltak. Az adóssággal túlterhelt hitbizományok többé jövedelmet nem adtak. Károlyi mégis tovább költekezett és kártyázott. Senki se tudta, honnan veszi a pénzt. És azt se tudta senki, miért ereszti el éppen õt az a Franciaország, mely szürke embereket kérlelhetetlenül internált a háború tartamára. Károlyi Mihály hazatérte után kezdte el az aknamunkát, mely mint egy szörnyû tályog az október 31-ére virradó éjjelen gennyesen felfakadt. Egy lámpagyújtogató ment lefelé az utcán. Az üvegek zörögtek a magasban, kis lángok gyúltak ki. A Lánchíd felett fénykarikák támadtak a folyóról felszálló ködben. Az Alagútban elvétett régi módis laternák világítottak a vizes falazáson. Két katona ment elõttem. Különben jóformán

néptelen volt a hegy gyomra. Beszédjük visszhangzott a boltozás alatt. Idegenszerû tolvajnyelven vitatkoztak maguk között: Úgy rémlett, hogy az egyik rá akarta beszélni a másikat, álljanak be Fényes tengerészei közé, ott jó kereset nyílik,

- Ott happolhatsz szajrét dögivel! Ilyes valamit mondtak. A túlsó oldalon egy magányos úr haladt lefelé a gyalogjárón. A két katona megint az elõbbi tolvajnyelven tervelt valamit. Aztán megegyezõen átvágtak az Alagút közén, tisztelegtek az idegen elõtt és mintha kérdeznék, lehajoltak hozzá. Nyilván azt tudakolták, hány az óra? Az úr elõvette a zsebóráját. Egy pillanatig se tartott. Az egyik katona villámgyorsan megmarkolta a vállát, a másik ráhajolt.! Nagy kiáltás gurult el hosszasan az üreges boltozás alatt. Rendõr nem mozdult sehol. Az úr kétségbeesetten ordítozott. A két katona pedig nehéz bakancsában trappolva szaladt az órájával a Krisztina tér felé. Hamar ment, nem keltett feltûnést. Szinte olyan volt az egész, mintha már beletartoznék az elferdült keretbe.
Ma éjjel megint itt háltak a szomszéd nyaralóban a csavargó katonák és a kertek alatt megint lövöldöztek. A kutyák nem ugattak többé. Agyonlõtték-e õket, vagy már azok is megszokták?

November 4
Még egyszer végigmentem a szobákon. Odakinn a kapu elõtt várakozott a kocsi, hogy elvigyen innen télire, az erdõk közül a házak közé. A kocsilámpák kis világa habozva szûrõdött át a ködön, a mezítelen bokrok ága bogán. Tompa, névtelen aggodalom szorongatott. Úgy rémlett, mintha eddig partról néztünk volna mindent és most bele kellene gázolnunk a sáros, kavargó árba. Hová visz majd el a sodra, mi történik velünk?

Végigmentem az egész házon, egymásután feltártam a szekrények ajtaját és a fiókokat. Nyitva hagytam mindent, ne feszítsék fel a zárakat, ne hasítsák fel szekercével az asztalok lapját, ha betörnének a télen. A kályhák lassan hûltek ki. Napközben nem raktak a tûzre, hogy ne támadjon baj, ha elmentünk. Egyik kályhában még parázslott egy kis meleg, a többi már olyan hideg volt, mint az elhalt testek. Aztán szobáról-szobára becsuktam a zsalukat. Félvak homály támadt a fehérre meszelt falak között, melyen át szinte fájdalmasan néztek rám a régi bútorok és gyermekkorom barátai, a mesélõ öreg metszetek, a nagy elbogeni kancsó, a papagájos kandeláberek, vázák, színes poharak, melyekben száz nyár virágai jöttek és mentek nagyanyám és Anyám nagy fényes szobáin át. A könyveim is rám néztek, az öreg biblia is a polcon; minden, ami nem fért fel a költözködõ fuvaroskocsikra, minden, ami ottmaradt. A dolgoknak is vannak könnyeik.

Ha kifosztanák a lakatlan házat? Ha nem látnám többé viszont az emlékes, kedves holmikat?
Miért hagytok itt?... Úgy tetszett, ezt kérdezik kiszolgáltatottságukban a dolgok és egyszerre olyasmit éreztem, mintha alázatos, eleven teremtésektõl búcsúznám, melyek türelmesen megosztják az emberi sorsokat.
Odalentrõl Anyám hangja hallatszott. A nevemen szólított, menni készen várakozott a hallban testvéremmel, aki értünk jött, hogy ott legyen, ha útközben meg találnák állítani a kocsit. Ahogy kifelé mentünk, mögöttünk az ürességben ájult zsibbadás nyújtózott végig a házon és minden lehunyta a szemét.
Elfordult a kulcs, a kerti úton csikorgott a kavics és a kocsi lassan indult lefelé a hegyoldalon. Az Ördögárok hídjánál Elemér sógorom várakozott a leányával. Kis húgom beszállt hozzánk a kocsiba. A garázda katonák annyira ellepték a Hûvösvölgyet és olyan bizonytalan volt az élet, hogy nem merték a fiatal leányt otthon tartani. A városban talán nyugodtabb a helyzet?... A temetõn túl a vámnál megállt a kocsi. Egy darabig csak állt a ködben, aztán mert se rendõr, se pénzügyõr nem jött oda, elkocogott a nyitott sorompók

között. A rosszul világított budai utcákban fegyveres katonák és tengerészek sziluettje ténfergett. Néhány hazafelé igyekvõ ijedt polgár alakja bukkant fel és tûnt bele sietve a sötétségbe.

Az Erzsébet hídon túl világosságban úszott a város. Nagy ívlámpák égtek, mint régen, ha gyõzelmet jelentettek a harcterekrõl. A házakon zászlók fityegtek. A Váci utcában hullámzott az esti korzó népe és ahogy a kocsi elhaladt, a kirakatokban Károlyi arcképe látszott a harisnyák és szalagok, prémek és szalámik között.
Szinte megkönnyebbültem, mikor a Rákóczi út piszokban hömpölygõ néptömegébõl csendesebb utcákba értünk. A kõfaragó utcai háznál megállt a kocsi. A kapualjában lefokozva egyetlen gázláng égett. Cikkelyes világosságokat vetett fel a magas mennyezetre, de lenn a lépés elõtt sötétben hagyott mindent. A palotaszerû kis ház mintha megkopott volna a nyáron. A lépcsõ szomorú és csúnya volt. Az udvarra nyíló folyosóval szemben kormosan, vedletten nézett le a szomszéd ház tûzfala. Benn füstöltek a kályhák és semmi se volt úgy, mint máskor, ha õsszel a meleg, barátságos téli otthonba tértünk hevenyészett rend, letakart bútorok, beborított képek. És ez olyan volt, mint mikor fázósan, nyári ruhában feledkezik valaki a télre.
- Lecsúsztunk anyuskám - és nevettem, hogy vígabban hangozzék. Anyám is nevetett és úgy tettünk mind a ketten, mintha jó kedvünk lenne.
Egy ügyetlen kis német szobaleány lótott-futott a ládák között és nem végzett semmit. Hûvösvölgyi majoros-szomszédunk, aki hûségesen bekísérte a poggyászunkat, a kályhákkal veszõdött. A házvezetõnõ vizet forralt egy spirituszlángon. Anyám jött-ment és ahova a keze ért, elrendezõdött minden. A kis zöld szoba barátságos lett hirtelen és az asztalon egy fehér csipkés terítõn tea gõzölt a csészékben. Megint otthon lett az otthon és mi összemosolyogtunk.

- A sok rossz háborús tél is elmúlt, majd ezt is elviseljük valahogy.
- Ez rosszabb, mint a háborús telek, - mondotta Anyám, szokatlan komolyan.
Önkénytelenül az ablak felé néztem. Ott kinn, túl, egy óriási város lélegzett, melynek a zûrzavarán nem lehetett többé eligazodni. Felülkerekedett és uralkodott a szenny, vajon szervezkedik-e már az ellenállás? Lehetetlen, hogy így maradjon! Egyetlen rendben visszatérõ ezred, egyetlen elszánt parancsnok és Károlyi táborának összedõl a hatalma.
Újságok hevertek az asztalon. Károlyinak egy nyilatkozatán akadt meg a szemem, melyet a budapesti sajtó képviselõinek jelenlétében tett: "Magyarország november 1-tõl kezdve mint neutrális állam szerepel - jelentette ki Károlyi. - "Ezen fáradt a kormány"... Hogy az antant-hatalmak mit szólnak ehhez a neutralitáshoz, arról hallgatott. Aztán Linder Béláról beszélt: "... A hadügyminiszternek elévülhetetlen érdemei vannak a béke érdekében. A történelem bizonyára nem lesz mostoha Linder érdemeinek elismerésében, aki a magyarság számára örökösen becses és hasznos szolgálatot tett"...

Az országház téri gyalázatos bábjátékra kellett gondolnom, melynek a zsinegeit láthatatlan mûhelybõl rángatták. "Nem akarok katonákat látni"... Azóta azt hallottam, hogy az elõre beígért bûnös mondatért tették meg a szociáldemokraták hadügyminiszterré az obscurus Lindert. Miniszteri tárcájának a hadsereg fölbomlasztása volt az ára. És Károlyi a történelem hálájáról beszél.
Hátul az újságban, szinte véletlenül akadtam rá egy kivonatos hírre. Fegyverszüneti feltételek...
Azonnali leszerelés és seregeinknek visszavonása az északi tengertõl a svájci határig...
Mialatt tovább olvastam, akadozott a tekintetem. Aztán riadtan gyökeret vert. Egy utolsó, a modern hadviselésben példátlanul álló rettenetes feltétel következett: A hadifoglyokat kölcsönösség nélkül azonnal haza kell küldenünk! Felfoghatatlanul hangzott ez.

Ellenségeink fehér rabszolgákul katonákat akarnak visszatartani, hõsöket, akik nyílt harcban fegyverrel álltak velük szemben. Hirtelen egy másik idegenszerû fájdalom nyilallt a lelkembe. Elvész a tengerpart, Dalmácia, az álomszerû kék szigetek, a flotta, melynek zászlóihoz annyi dicsõség fûzõdik, elvesznek a dunai monitorok. Át kell adnunk az egész úszó hadianyagot, a kereskedelmi kikötõket és hajókat

Kiégett, néma karsztok, vad kõmezõk a kék ég alatt, zúgó nagy erdõk és a Lujza út ezüstje és lenn a mélyben a tenger és mint fehér korallok és kagylók a parton: Fiume, az Óceánok magyar kapuja. Fájdalom szövi át szép gondolatát.
Száz kikötõs Itália, miért rabolsz meg? Nekünk csak egy van! Kicsiny halászfalu volt, mint annyi más a Quamero vize felett, mi tettük azzá, ami lett, magyar munkából termett, magyar aratások, magyar szüretek aranya csordult oda, hogy gátat emeljen, partot építsen, csodát tegyen a kövek között. Fiume egyetlen kikötõnk...
És rajta túl, az, ami nem volt a mienk és mégis szerettük, a Dolomitok felhõkbe nyúló rózsaszínû bástyái, hû barátunk, a tiroli nap hazája és Riva, lenn a Garda tón, ormok és szakadékok, melyeket annyi magyar vér öntözött Amit a háború nem bírt elvenni, azt elvegye a béke?
Boldogtalanul jártam reggelig fel és le szobámban, mintha a sanyarúság hajszolt volna.

November 5.
Az erdõk szabad reggele helyett ma egy szûk utca szürkesége nézett be az ablakomon. A szemközti ház fala visszakergette a tekintetemet a könyveim, a bútoraim, a képeim közé. Egyszerre megint láttam a szépségüket és örültem, hogy ott vannak körülöttem.
Az íróasztalom mögött a könyvtár sok régi könyve, mint egy hímzés kialvó aranya futott a fal mentén. Felette a vörös kárpiton a pápai tiarás szép keretben Sebastiano Ricci képe, puha homályban a velencei Madonna, Castruccio Castracani arcképe és cobolyprémes zöld zekéjében a németalföldi aggastyán. Az óra ketyegett az empire tükör alatt. A sokfiókos kis szekreterrõl fiatal kihívással nézett bele a szobába a kora reneszánsz legszebb szobrának a kópiája, San Lorenzo, a gyermekszerzetes.

Ódon keretek kilobbanó aranya, régi bútorok tompazöld selymei. A színek játszottak egymással a csendben és a vörös függönyök és falak valaminõ vörhenyes világosságot vetettek szét a dolgokon, mintha egy láthatatlan naplemente állt volna meg az ajtók és az ablakok között.
Szobám mellett, a kis szalonban, ott függtek a dívány felett a régi akvarellek... Ükatyám, a copfos, púderes öreg úr, csillámló vértjében a romantikus Hardegg kürassier, nagyatyám szép, fiatal feje és halántékfürtös elragadó szõke asszonyok. Szemben, a pianínón aranymedrû Altwien vázák között anyám leheletfinom gyermekarcképe állt. És a kandallón az alabástromóra pillangós ingája szüntelenül halkan mondott valamit a múló idõrõl.
Úgy szerettem mindent, vagy talán inkább csak tudtam, hogy szeretem, mert valaminõ féltés fûzõdött a dolgok szépségéhez. Megtartjuk-e? A mienk marad-e?

Este vöröskeresztes szolgálatom volt a Keleti pályaudvaron. A Rókus kápolna toronyórája fél hatot mutatott. Zsúfolt villanyosok nyargaltak a Rákóczi úton, köröskörül, mint a fürtök lógtak rajtuk az emberek. Nem kaptam helyet. Gyalog kellett mennem és ahogy a külsõ városrészekbe értem, egyszerre eszembe jutott október 31-ike. Rossz külsejû emberek, gyanús csavargók, részeg matrózok, kaftános galíciai zsidók lökdösõdtek lármázva a gyalogjárón. Honnan került elõ ez a csõcselék? Vagy itt élt közöttünk mindig, csak mi nem láttuk?
A pályaudvar tájékán zsibongó embertömeg kavargott. Leszerelt rongyos katonák

cigarettákat és ragadós cukrokat árultak; egyik-másik koldult. A fal mentén, a lépcsõn egy ponyván trágár könyvek hevertek. Szurtos emberek ceruzákkal, erszényekkel, dohánnyal kereskedtek. Egy kaftános fiú tálcán csokoládétörmeléket kínált. Valami balkánias volt ebben a lármás képben, mozgó piac hullámzott a piszkos járda felett. A pályaudvar kapuin szabadon járt ki-be a nép. Nincs többé igazolás. A tömeget úgy se lehet feltartóztatni. Az õrök is odébb álltak. És a birkabõrsapkás orosz katonák, oláh és szerb hadifoglyok, mint nekieresztett csorda, törtettek át a tolongáson. Ezek hazamehetnek. És a kezem a szívemhez kapott..

Az egykori királyi váróterem karbolszagú, áporodott levegõjében a gyér világítás mellett sebesült katonák ültek vöröskeresztes lócákon. Teát ittak és kenyeret ettek hozzá. Károlyi forradalma óta elõször voltam szolgálatban. A hosszú háborús évek alatt annyi szenvedés és jajszó és mankókopogás, annyi hordágy árnyéka ment át ezen a vöröskeresztes termen, hogy most a szörnyû összeomlásban úgy rémlett, mintha mindaz sajgó szemrehányással visszafordult volna és szüntelenül mondaná: Mire való volt a tenger kín és a sok halál, ha ez lett az út vége?
A fél lánggal égõ gázkályha körül szanitéc õrmesterek ültek. A túlsó hideg sarokban néhány átutazó rokkant tiszt húzódott meg. A gallérjukról hiányzott a rangjelzés. Sápadtak és soványak voltak. Egyik a térdére könyökölt és a két kezébe temette az arcát. A másik a mellére csüggesztette a fejét. Ezeknél szomorúbb embereket talán sohase láttam. Ott ültek mozdulatlanul. És mialatt õket néztem, végtelen fájdalomban felderengett bennem, hogy a förtelmes árulás: "a diadalmas forradalom" még egyszer megsebesítette a sebesülteket és a sok kis katonasírban messze, messze, még egyszer megölte a halottakat.
Egy kórházvonat érkezett, németeket hozott. Néma menetben fordul be az ajtón egyik hordágy a másik után. Aztán szürke sorban ott feküdtek az emberek egymás mellett a földön. Gyûrött, vérfoltos katonaköpönyegek alatt türelmes fakó kísértetek. Egy délvidéki frontlazarettet ürítettek ki hirtelen. "Die Serben dringen vor..."

Az átvérzett régi kötések piszkosak voltak az embereken; rettenetes gennyszag terjedt el a helyiségben. És a hordágyak között vadonatúj tábori egyenruhában egy vörös karszalagos, aranycvikkeres zsidó õrmester lépegetett hetykén. Sohase láttam addig az üdítõállomáson. "A katonatanács részérõl vagyok kiküldve." És ez az ember, akirõl lerített, hogy nem volt katona a háború alatt, most szétvetett lábakkal állt a sebesültek elõtt és foghegyrõl beszélt le hozzájuk.
Szóltam a mentõorvosnak, hogy új kötéseket kellene tenni az emberekre. Egy hete múlt, mióta utoljára váltották. - Nincs kötözõszer, mondotta az orvos leverten és visszament az inspekciós szobába. Aztán egész este nem láttam többet. A bûzös levegõben idõnkint fulladt kis nyögések és elnyomott sóhajtások fakadtak fel. Ennyi volt. De szólni senki se szólt. Bágyadt, beteg tekintettel köszönték meg az emberek a rossz barna lõrét és a fûrészpor ízû kenyeret.
- A mieink még harcolnak a szerbek ellen odalenn, - dünnyögte halkan egy szõke bajor, mikor lehajoltam hozzá. Csak miután a vörös karszalagos elment és a szanitécek is kinn cigarettáztak a peron ajtajában, támadt halk beszéd a hordágyak között.

- Mi történik otthon? - kérdezték a németek. - Nincs újságunk, semmit se tudunk. Az emberek mondják, hogy ott is forradalom van és el akarják kergetni a császárt. Den Kaiser...
Az egyik lócán sebesült honvédek ültek. Az olasz frontról beszéltek maguk között: - így történt, hogy a mieink lerakták a fegyvert és az olaszok akkor kezdtek csak igazán lõni. Nehéz ágyúkkal egész ezredeket lõttek halomra és egész hadosztályokat fogtak körül! 300.000 foglyot jelentenek s vagy ezer ágyút. Minden odaveszett.

- Az újságok is hozták a hírt: az olaszok még huszonnégy óráig folytatták az ellenségeskedést, mikor a mieink már nem adtak le egyetlen egy lövést sem.
- Több ember halt meg ennél a fegyverletételnél, mint a legvéresebb ütközetben, - dörmögte magában az egyik tiszt. Az, amelyik a tenyerébe temette az arcát, felpillantott. - A pacifizmus véresebben kezdõdött, mint a háború. Ha még két hétig tartjuk a frontot, az olaszoknál történik az, ami nálunk történt. Ezért kellett úgy sietni. Ezért kellett a feltétel nélküli kapituláció. A tartalékoknál volt a baj, összeköttetésben voltak Budapesttel. Szikratáviratokat kaptak a Nemzeti Tanácstól.

Mialatt a beszédet hallgattam, eszembe jutott az, amit kormánya nevében Károlyi Mihály üzent az Armee-Oberkommandónak: "mindenért készséggel vállalom a felelõsséget!" Azt is kijelentette, hogy "a magyar népkormány maga akarja a magyar állam nevében a külön békelépéseket megtenni". Eredetileg személyesen készült Páduába, de a hadseregfõparancsnokság megakadályozta. "Tegnap óta az a hír terjedt el, hogy miután az olasz hadak fõparancsnokával, aki az antant nevében tárgyal a Monarchiával, nem léphetett érintkezésbe, Franchet d'Esperayhez, a balkáni front parancsnokához fordult. A francia tábornok, mielõtt érdemleges tárgyalásba bocsátkoznék vele, azt kívánja, hogy mindazok a csapatok, melyek a magyar-szerb határokon állnak, vonuljanak vissza tizenöt kilométernyire az ország belseje felé és tizenöt napon belül fegyverezzük le a német csapatokat. Magyar föld feladását követelik... és utolsó barátainkat kellene elûznünk magunktól, akik még védik a határt, melyet a mieink már nem védenek!... Magyar földet kellene feladnunk! Erre csak elutasítás lehet a felelet...
A hír azonban mást mond: Károlyi kíséretével állítólag Belgrádba megy, vagy talán már el is ment... Érthetetlen! Hiszen nem álmodtam, valamelyik újságban azt olvastam a vezérkar fõnökének a jelentésében, hogy az olasz harctéren csapataink a megkötött fegyverszünet alapján beszüntették az ellenségeskedést. Miféle tárgyalásra készülnek hát Belgrádban?

Nagy lárma támadt odakinn az ajtó elõtt. Temérdek katona tódult befelé. Teát követeltek, durva zsivaj töltötte meg a helyiséget. Elkeseredett hangok hallatszottak. Az Ausztriából érkezõ katonák legtöbbje kifosztva jön haza. Bécsben vörös gárdák fosztogatják a pályaudvarokon a magyarokat. Elszedik tõlük a hátizsákjukat, egyik-másikról lehúzzák a köpönyeget, a bakancsot, ellopják az élelmiszerüket, még a bicskájukat is. Éhesen, dühösen jönnek haza és követelõdznek.
Egyszerre megint ott láttam a vörös karszalagos õrmestert. Elvegyült a katonák közt és egyik-másikkal sugdosódva beszélt. Egy paraszti arcú ösztövér közlegénytõl kérdeztem, hogy mind jönnek-e? Hogy nem állnak-e meg a csapatok a határokon az ország védelmére?
- Bizony nem áll meg senki, megyünk haza, még az ágyúkat is ott hagytuk, ahol a hírt kaptuk, hogy nem kell többet katonának lenni. "Az Estnek egy gyûrött piszkos számát kotorta elõ a zubbonya zsebébõl és meglobogtatta a kezében. - Ebben az újságban is az van írva, még a hadügyminiszter is azt mondta: Most már béke van.
A "nem akarok katonákat látni" tehát már a határsorompókhoz érkezett! Ott várnak a végzetes szavak minden úton, amelyen magyar katonák térnek haza, rávetik magukat prédáikra, megmérgezik a lelkeket. Tizenegy óra felé járt az idõ, mikor a szolgálatomnak vége volt. Ahogy kapun kimentem, két ember állt a fal mellett Katonák voltak... tisztek. Az egyik izgatottan beszélt és többször a fejéhez kapott. Szinte olyan benyomást tett reám, mintha õrült lenne. Teljes felszereléssel rendben hoztam haza az ezredet. Jelentkeztem fenn a hadügyminisztériumban, felajánlottam a szolgálatomat az országnak, azt mondták, szereljek le, menjek haza.

Többet nem hallottam, de ennyi éppen elég volt. Azokban hát, akik már egyszer ide értek, nem reménykedhetünk. Talán másutt valahol, távol ettõl a várostól akad még valaki, aki összetartja csapatait, aki Budapestnek vonul és szétveri Károlyi csõcselékét. Ennyi reménység maradt meg számunkra, semmi több.
A zajos utcákból néptelen, sötét kis utcákon át kanyargott az utolsó villanyos kocsi. A Rókus kápolnától gyalog mentem haza. A Vas utca tájékán katonai õrjárat lépései hangzottak. Befordultam a kapun. Mögöttem valahol asszonyi sikítás csattant ki az éjszakai csendbõl.
Mikor futva felértem a lépcsõn, Anyám ott állt az elõszobaajtóban és várt. Ki tudja, mióta?... Nem tett szemrehányást. Pedig láttam az arcán, hogy nyugtalan volt. Csak mikor aludni mentem: mondotta kérlelve: - Máskor ne maradj ott ilyen sokáig.

November 6.
Sajátságos érzésem van. Olyasmit érzek, mintha egy nyitott seb lenne a fejemben és a vér minduntalan elöntené a gondolataimat. Készülõdnek, akarnak valamit, aztán feleúton megállnak és zûrzavaros homályba tévednek bele. Meddig lehet az ilyesmit elviselni? Valaminek történnie kell... Egyre mondjuk ezt és egyik nap csak múlik a másik után. Új és új szerencsétlenségek híre jön. Rabol az ország. A kastélyokban, pusztákon, falvakban kószáló orosz foglyok, züllött katonák, fegyencek, kiszabadult rablógyilkosok fosztogatnak a felbõszített csõcselékkel. Kecskemétrõl, Félegyházáról, Kaposvárról, Nagykõrösrõl riasztó hírek jönnek.

Ma reggel Arad vármegyébõl érkezett valaki: Álgyest! Egy névtelen kis falu, nyoma sincs a térképeken és nekem mégis megvonaglik a szívem. Túl a világosi mezõn, a Kõrös partján, az öreg kert, a régi ház a jegenyék alatt. Kifosztották. És ezen a sorson át, élõn és elevenen, egyszerre megértem Magyarország minden kifosztott kastélyának, minden megrablott otthonának" a szerencsétlenségét. Üszkös falak, üres szobák... Nem volt az enyém az õsi oszlopos udvarház; mégis hozzányúltak az enyémhez; messze gyerekkorom elmúlt nyarait bántották. Megtiporták az utakat, melyeken, ha rájuk gondolok, nagyanyám emléke még ma is olykor kézen fogva vezet. Megtiporták a Kápolna-hegy lejtõjét, melyen annyit játszottam hajdan. Betörtek még a kriptába is. Úgy hírlik, megrabolták azokat, akik csendes nyugvásra gyûltek ott össze nemzedékrõl-nemzedékre, az alvó homályba.
A fellázított oláh parasztok agyon akarták verni a kastély lakóit. És míg õk bújva menekültek, a falusi tanító vezetése mellett betódult kaszákkal, baltákkal a vad csorda és amit nem vittek el, azt veszett orgiában összerombolták. A könyvtár szép ódon könyveit beletaposták az udvar sarába. A régi dolmányos földesurak, a krinolinos dámák képeit fejszével hasogatták be, kiszúrták a szemüket, kivágták a vásznat a szívük helyén. A perzsaszõnyegeket darabokra metélték és úgy osztozkodtak rajtuk. Mint a fúriák zúztak, törtek napestig. A százados öreg bútorokból tüzet raktak dáridójukhoz az udvaron. Az öntözõ kút medre pedig, a tuják alatt, színültig van darabokra zúzott Alt-Wien cseréppel, metszett poharak kristálytörmelékével.

Hányszor néztem a víz tükrében a saját gyerekarcomat és öltögettem nyelvet önmagamra, hányszor fogtam pillangót a kút körül és a meleg, rózsaszagú kert napfényes útján, mely a fenyõkön túl, a mély zöldbe vitt... Az utak szélén, ott az öreg árnyékban, smaragdos moha bársonylott. És zöld moha nõtt a kõpadon a kert végében is, ahová ritkán jöttek el játékot zavarni a nagyok. A padra fel lehetett állni és ki lehetett róla látni a bokorsövény felett az országútjára. Puha fehér porban, echós szekerek jártak és a bocskoros oláh parasztok megsüvegeltek, ha észrevettek: -Naptye buna! Integettem nekik. Ismertem az öreg Togyert és Liszandrut és Petrut, aki az anyám keresztfia volt. A maguk nyelvén beszéltek, sohase bántotta õket senki, a papjuk, a tanítójuk csak oláhul tudott, de azért a magyar állam is

fizette õket.
Így volt ez másutt is! A magyar faj nem nyomta el idegen ajkú testvéreit, akik zaklatott századokban, mongolok, tatárok, törökök és saját vérük zsarnokai elõl menedéket keresve vándoroltak be. Mert ha tette volna, - ma nem lenne többé német, tót, rutén, oláh és szerb az országunkban. Hazudtak, akik mást mondtak. Mi békésen éltünk együtt. És a nemzetiségek most egyszerre mégis vad gyûlölettel ordítják, hogy agyon kell ütni mindenkit, aki magyar.
Ezért az eredményért két oldalról folyt a szívós, céltudatos munka. Az oláhországi propaganda és Károlyi destruktív tábora két oldalról fúrta meg a hegyet. Középütt találkoztak az alagútban, az oláh agitátorok és az áruló magyarok. Ez is hozzá tartozott Károlyi táborának terveihez. Hogy megteremtsék hatalmuk elõfeltételét: a felbomlást, a nemzetiségi vidékeken agitátoraikkal a magyarokra uszítottak. A fajmagyar vidékeken az osztálygyûlölet csóvájával hajszolták rombolásba a népet. És a vérvesztett nép megbódult: a háborús évek szenvedése csúnyán felordított benne.
Sejtette régen mindenki, hogy ha a katonaság egy napon hazajön a csataterekrõl, kérdõre fogja vonni azokat, akik kiéheztették, kiuzsorázták hozzátartozóikat és meggazdagodtak idehaza, míg õk odalenn szenvedtek.

A háború utolsó éveiben pogromról beszélt az elkeseredett frontkatonaság: "csak egyszer legyen vége a háborúnak." Leszámolásra készült a nép és ökle lassan, rettentõen emelkedett a bûnösök feje fölé. Egy démoni hatalom most egyszerre félrehajlította az öklöt. A temérdek felgyülemlett gyûlölet elhárult a galíciai bevándoroltakról, lánckereskedõkrõl, uzsorásokról, falusi kocsmárosokról és - a magyar kastélyokra és udvarházakra, a magyar hatóságokra zuhogott le.

Szégyennel és keserûséggel hallgattam a híreket. A föld népe, itt-ott még a fajmagyar parasztság is, a kormány agitátorainak útmutatása mellett feldúlja a fajmagyar urak otthonát. A megtévesztett nép talán önmaga elõtt vétkezik, mikor ismétli, amire tanítják: "Most köztársaság van, most minden mindenkié." És jómódú gazdák szekerekkel mennek az urasági udvarokba, hogy elhurcolják azt, ami a másé. A hatóságok tehetetlenek. A felingerelt nép dühe elkergette a szolgabírákat és jegyzõket. Az ürügy megvolt. A háborús közigazgatás alatt a jegyzõk szedték be a termelõtõl a búzát, a marhát, õk rendelték ki a hadimunkásokat. Õk osztották ki a cukrot, lisztet, petróleumot és a szûkös hadisegélyt, - õket érte a vád, hogy megtartották maguknak a többletet, nekik jutott ki a gyûlölet mindenért. Ez a gyûlölet, mint levezetõ csatorna kínálkozott oda azoknak, akik a pogromtól féltek. Számítóan felhasználták. A falvak furkósbottal kergettek el vagy háromezer jegyzõt és sokat agyon is vertek.

Így maradtak magukra a községek. A lázítás eredményeként papjaikra ekkor már nem hallgattak, tanítóik közül pedig sokat megérintett a métely. A rend felbomlott. És népapostolok álarcában, a Nemzeti Tanács agitátorai: újságírók, pincérek, parkett-táncosok, moziszínészek és leánykereskedõk tódultak ki a vidékre. Jóformán a pesti forradalom napján, a fõváros mintájára, mindenütt helyi Nemzeti Tanácsok alakultak. Mint egy régi megegyezésben, hangtalan parancsszóra a munkásszervezetek zsidó vezérei, a munkáspénztárak zsidó alkalmazottai, magukhoz sikkasztották a vezetést. Ismerték a jelszavakat, melyekkel ma a tömegekre hatni lehet, összeköttetésben voltak a budapesti lázadókkal. Hirtelen beültek a községi elöljárók mellé, terrorizáltak és intézkedtek. A pesti Nemzeti Tanácsra hivatkozva parancsoltak a fejetlenségben, melyet közvetve õk maguk idéztek utasításokat adtak az elöljáróknak és a községeknek.
Az az aljas igézet, mely a fõvárost megbénította, rámeredt szörnyû szemével a vidéki városokra és falvakra is. És a megalázó letargiában mindenki engedelmeskedett. Károlyi

forradalmát majdnem kizárólag zsidók csinálták. Nem titkolják, dicsekszenek vele. És tehetetlenül kapkodják be kétes munkájuk díját. Elfoglalnak minden szabad helyet. A kormányban ma kimondottan három, - ténylegesen öt zsidó miniszter ül.

Garami, Jászi, Kunfi, Szende és Diener-Dénes kezében van a kereskedelmi, a nemzetiségi, a népjóléti és munkásügyi, a pénzügyi és a külügyi tárca. A belügyminiszteri rendõri fõosztály révén az õ hatalmukban van a rendõrség és a politikai nyomozóosztály is, melynek élére hirtelen kineveztettek egy Szilárd-Singer és egy Német-Deutsch nevezetû egyént, - a rendõrség felbujtói A hadügyminiszter jobb keze egy zsidó fényképészsegéd: Vágó Jenõ, alias Wilhelm Jakab forradalmár. A sajtóosztály fõnöke: Simonyi Henry, illetve Steiner Hersch, a sajtó-kormánybiztos: Göndör Ferenc, illetve Krausz Náthán. Javarészt zsidók a Nemzeti Tanács tagjai is. Zsidó a városparancsnok, a katonatanács kormánybiztosa, a munkástanács vezetõsége; kizárólagosan zsidó Károlyi Mihály tanácsadói és túlnyomóan zsidók azok is, akikkel tegnap éjjel csakugyan útra kelt a balkáni front parancsnokához, Franchet d'Esperay francia tábornokhoz, Belgrád felé.

Megfoghatatlan utazás! A kormány félhivatalos lapjának ma esti számában eldugva ugyan, de mégis ott van egy hír, mely minden fegyverszüneti tárgyalást immár feleslegessé tehetne. Szó szerint feljegyeztem magamnak: "A olasz királyi hadsereg fõparancsnokságának megbízottai által, a Szövetkezett hatalmak és az Egyesült Államok nevében, az osztrák-magyar hadsereg fõparancsnokságának meghatalmazottjaival megkötött fegyverszüneti feltétele alapján november 4-én du. 3 órakor a szárazföldi, tengeri és a levegõben való ellenségeskedéseket az összes osztrák és magyar frontokon beszüntették."
És ki tudja, hányadszor kérdeztem magamtól, hogy mirõl akar hát Károlyi és kísérete Belgrádban tanácskozni?
Ingerült tiltakozást éreztem a belsõmben. Károlyi Mihály és miniszterei, Jászi, Hatvany báró: a Nemzeti tanács kiküldöttje; a munkástanács megbízottjai, radikális újságírók és a katonatanács képviselõje: Csernyák százados, egy lefokozott tiszt... hogy mernek ezek Magyarország nevében beszélni?

Sajátságos nyugtalanság fogott el. A szobám fala összeszorította a levegõt és közel tolta hozzám a bútorokat. Úgy éreztem, abroncs zár körül. Szûk lett a hely, a ház, a város. Mi történik túl rajta? Útban van-e már a felmentés? Sietni kell, hiszen a mocsár dagad, emelkedik, már az állunkig ér, holnapra belefulladunk. Nem bírtam otthon maradni. Tennem kellett valamit, ha mást nem hát menni, rohanni, elfáradni. Az utolsó napok szenvedése, mint egy ostor, cselekvésre ösztökélt. Saját magam tétlenségét egyszerre nemzetem nagy, bûvös tétlensége egy atomjának éreztem. Részese voltam én is a letargiának már nem mertem csak a többieket vádolni, már nem csupán tõlük vártam, homályosan, kétségbeesetten vámi kezdtem valamit önmagamtól is. De hát mit tudnék tenni én, aki elvonult és magányos voltam az életemben is, a mûvészetemben is, aki nem tudok mást, mint a hazámat szeretni és a szépséget hívni a tollammal? Mit használ az, mikor egy egész idegenlelkû város röhög az ember szemébe, ha hazáról beszél? Mit használ a szépség, mikor milliók taposnak rajta?

Szerencsétlennek éreztem magamat és szomorúan, tépelõdve mentem elõre rosszul világított kis utcákon. A Múzeumkert rácsa mellett egy tengerész állt. Fegyver volt a vállán és pisztoly lógott a derékszíján. Szemközt, a régi Országház kapuja elõtt, nagy teherautóról nehéz ládákat hurcoltak be katonák az épületbe. Egyszerre eszembe jutott, hogy abban az épületben, melyben egykor Deák Ferenc lelke nyilatkozott meg a régi magyar országgyûlés elõtt, most a forradalmi katonatanács ütött tanyát. Szervezõje Pogány

József, akit Károlyi a tanács kormánybiztosává nevezett ki, ma már olyan hatalom, mely szembehelyezkedik a hadügyi kormánnyal.
- Mi van azokban a ládákban? - kérdezte elmenõben egy lompos cselédleány az egyik katonától.
- Kötszerek, - felelte a katona és hunyorgatott hozzá, - de a javát éjjel hozzuk. Mikor engem észrevett, fenyegetõen elállta az utamat:
- Ne járjon itt. Le a járdáról!

Akkor vettem észre, hogy az autón gépfegyverek vannak és a ládákon két fekete szó ismétlõdik: "Vigyázat. Töltény."
Linder eldobáltatja a határon a fegyvereket, Pogány pedig fegyvereket és muníciót hordat össze Budapest kellõs közepén...
Véletlen-e ez vagy összefüggés lenne a kettõ között? Az utca képe eltorzult. Idegenszerû arcok haladtak el mellettem, idegen arcok néztek ki a kocsikból, arcok, amelyek hajdan nem voltak itt, amelyek október 31-én bukkantak fel egy mélységbõl és még akartak valamit...
Soká bolyongtam magányos kínomban. Megkergetett a kétségbeesés. Egyszerre a Duna partjára értem. Elõttem az Erzsébet hídja, mint egy tarajos szörny, egyetlen ugrással vetette át magát a folyón. Hátán elvétett lángok égtek. Felette mozdulatlan tömegben állt a Gellérthegy, alatta folyton csúszó hideg völgy volt a folyó, melynek sodra világtalan, néma hajókat vitt magával. Elvétve egy-egy fekete rév kapaszkodott a parthoz és fél lánggal égõ lámpák fénye csurrant le borzongva a mederbe. Szél fújt a hegyek felõl. Fagyot hoz éjszakára. És akkor majd lehunyják szemüket a part menti házak. Hogy ne lássanak. A nagy hideg vízen prédalesõ kis hajók kószálnak olykor lövés dörög. Titoktartón loccsan a hab... Mindenki beszél róla, senki sem akadályozza meg. 1918-ban Pest és Buda között, mint sok száz év elõtt a rablóvilágban, fegyveres kalózok tartóztatják fel a hajókat. Tengerész-nemzetõrök fosztogatnak a Dunán!
Magam mögé néztem. Rosszul világított utcák és fekete házak közül ki tudja, melyik rablóknak és gyilkosoknak a búvóhelye? Bûnt takar a zsivaj a rohanó körutakon, bûnt takar a csend a hallgató sikátorokban. Vér van a városon, Tisza István gyilkosai szabadon itt járnak közöttünk.

Egy idegen ember fordult ki a szegleten. Egyszerre arra kellett gondolnom, vajon ez volt-e? Vagy a másik, aki az autóban ült és szivarozott. Minden lehetséges. Lépések jönnek mögöttem, hangokat hallok. Közöttük! van-e az, aki ott járt? Beszéltek-e ott ezek a hangok? A hatósági nyomozást beszüntették. A rendõrség úgy keresett, hogy ne találjon. De Tisza vérét nem lehet felmosni. Az itt marad és vádol.
Fáradtan értem haza. Miért mentem el? Akartam-e valamit? Kerestem-e valakit?... Hiszen megtörténhetett volna, hogy szembejön egy ismerõs arc, köszön, megáll és mond valamit, amitõl meg lehetne egy kicsikét nyugodni. Olyasfélét, hogy Kövess hazatérõ hadseregével Pest ellen vonul, hogy Mackensen összeszedi Erdélyben a székelyeket. Most már eszembe jutott: egy nevet akartam hallani, egy ember nevét, aki bátor és erõs, parancsolni és szervezni tud, aki meg tudja markolni az örvény szélén a végzetet.
Mikor benyitottam a szobámba, odabenn jó és meleg volt. Anyám befûttetett, míg odajártam. A nyitott kályhaajtón át kitáncolt a tûz fénye és a parkettában tükrözõdött. Apró villanó lépések szaladgáltak a könyvespolcon is a régi kötések aranyán.

Teát hoztak be és Anyám is bejött. Fekete selyemruhája nyakán világított a fehér csipkegallér és megszokott parfümje finoman terjedt szét a levegõben A tolongó sáros utcák után olyan volt ez, mint egy halk tiszta ünnep és egy percre megpihentem tõle. Késõbb vendégem jött: gróf Mikes Árminné. A nyugalom megint hirtelen szétszakadt.

Fáradtnak látszott, az arca lefogyott, mintha beteg lenne és a szemét el-elfutotta a könny. Tudtam mindent, ami a lelkében történik. Erdély haldoklott benne.
Hallottad már? - kérdeztem habozva. Az Egyesült Államok elismerte Oláhország jogát Erdélyre? Jog?... ha ezek, ezek a hazaárulók itt oda fogják adni.

Mély fájdalom vonaglását éreztem; Az õslakó gõgös székelyeknek bevándorolt oláh pásztorok jogáról beszél Északamerika. Egy olyan fiatal világrész, amely az emberiség számára még nem létezett és sötétbe merülten hallgatott akkor, mikor a magyarságot már egy fél ezredév joga kötötte Erdély földjéhez.
- Egy talpalatnyi földet se vehetne el tõlünk senki, ha a hadseregünk nem állna a határon:
- Ha Tisza István élne!...- Ha élne, újra megölnék... !
Elhallgattunk és egy darabig olyan csend volt: a szobában, hogy a kályha irányából tisztán hallatszott a kihûlõ parázs finom repedése.
Összejátszottak ellene mind, - mondotta Mikesné, aki közeli rokona volt gróf Tisza Istvánnak és ragyogásában és tévedéseiben is hûséges és önzetlen barátja. - Mikor odamentem, még láttam a vérét a hall kövezetén. Egy golyónak a nyoma is ott volt... Temérdek vér. Elvérzett, azért lett a halálban olyan borzasztóan fehér az arca.
És a felesége?...

- Egészen mozdulatlanul ült mellette és fogta a kezét... Szegény István, jóformán még ki se hûlt, mikor már jelentkezett egy tiszt Felmutatott valaminõ nyílt parancsot, hogy Linder szárnysegéde és mondta: megbízása van, meg kell nézze: tényleg meghalt-e Tisza? Aztán nem ment el addig, míg saját szemével meg nem gyõzõdött. Egy közkatona is volt a kíséretében, azt meg a katonatanács küldte oda. A tiszt benézett az ajtón a halottas szobába. Mikor látta, hogy István igazán meghalt, akkor volt benne annyi cinikus merészség, hogy az egész kormány részvétét tolmácsolja a családnak. Radvánszky Béla mondta neki: nem kérünk belõle. Késõbb odajött a rendõrség részérõl valaki, egy rendõrorvossal.
A látszat kedvéért történt. Hiszen nem kereshetik a tetteseket... Egy táviratot is hoztak Károlyitól és a beszentelés elõtt egy koszorút. Kidobták...
- De hát miért is nem ment el Tisza?
- Azt mondta, nem bujkál... - és vendégem aztán elbeszélte úgy, ahogy Radvánszky Bélától hallotta, a gyilkosság részleteit.

A végzetes napnak már a reggelén emberek õdöngtek a villa tájékán. Almássy Denise korán érkezett oda és kérte Tiszát, menjen el a villából valamelyik ismerõséhez, mert nincs biztonságban az élete. Tisza azt felelte: senki házába hívatlanul nem megy. Közben kinn a Hermina úton egyre nagyobb csoportosulás támadt. A csõcselék, mely mindig kész, hogy megcsúfolja a nagyságot és a szerencsétlenséget, fenyegetõen átkozta Tiszát. Nõtt, zúgott a tolongás. Benyomták a kert kapuját. Nagy lármával katonák tódultak befelé. Egy zsidó vezette õket, aki esõköpenyeget viselt és részegnek látszott. Mikor a villába értek, a vezetõ könyörögni kezdett, hogy négy szem közt szeretne Tiszával beszélni. A katonák a hallban maradtak. Tisza fogadta az idegent. Észrevette, hogy revolver van nála, és egy mozdulattal jelezte, hogy az õ zsebében is van fegyver. Az ember erre meghunyászkodva csak azt kérdezte tõle, nem rejteget-e valami hadbírót, aki neki ellensége s akivel végezni akar. Azért hord magánál revolvert. Tisza mondta, hogy nála senki elrejtõzve nincs. Azután az ember és a katonák elmentek. Helyszíni szemlét tartottak vagy meg akarták-e ölni már akkor? Lehetséges...

Nagyváradon, Kaposvárott és más vidéki városokban délután három órakor, mikor Tisza még élt, elterjedt a híre, hogy meggyilkolták. Pesten a külvárosokban már délelõtt

beszélték. Pekár Gyula egy újságírótól hallotta, hogy Kéri Pál, Károlyi bizalmasa, az Otthon hírlapírók körében négy óra tájban kihúzta az óráját és többek füle hallatára mondotta: Tiszának már csak másfél óra az élete.
A csendõröket, akiket Tisza õrizetére még a Wekerle kormány rendelt a villába, október 31-ikére kicserélték. Új emberek jöttek oda. Nyugtalankodtak. Õrmesterük kérte, hogy Tisza erõsítésrõl gondoskodjék. Tisza azt felelte, nem õ hívta õket, így hát nem rajta áll. Délután az õrmester azt mondta, hogy elmennek. Telefonálni nem lehetett a villából, a központ felelt, de nemi kapcsolt. Minden összejátszott. A házbeliek aztán nem látták többé a csendõröket. Ott maradtak, de nem mutatkoztak. Közben Tisza sógora, Sándor János jött és unokaöccse, Radvánszky Béla. Õk hozták hírül, hogy a város forrong és Károlyi Mihály kezében a hatalom. Tisza el akart menni a munkapárti körbe, hogy híveit irányítsa. Felesége kérlelte, ne tegye. Így hát Sándor Jánost bízta meg, menjen helyette õ és kérte unokaöccsét, kísérje el sógorát.

Kinn egészen besötétedett. A csõcselék egyre fenyegetõbben morajlott. A kert kapuját feszegették. Távol lövések dördültek. És a villa segítséget már sehonnan se várhatott. Körülkerített szörnyû siralomház lett, amelybõl nem vitt többé sehová út...
Hol voltak ekkor Tisza István hívei és barátai? A golgotai órában csak két asszony osztozott vele.
És ezalatt a história halkan-halkan feljegyezte magának a két asszony nevét... Öt óra tájban lehetett, mikor kinn az utcán erõsödött a lövöldözés Aztán csengetés hallatszott. Az inas berohant. Jelentette: nyolc fegyveres katona jött a házba. Két katona ezalatt lement a csendõrökhöz és a Nemzet Tanács nevében lefegyverezte õket. Nem álltak ellent. Nyolc ember megadta magát kettõnek... Az inas közben sírva rimánkodott gazdájának, meneküljön ugorjon ki az ablakon. Tisza a legény vállára tette a kezét: "Köszönöm, hogy olyan hû cselédem voltál. Áldjon meg az Isten!" - Aztán néhány pillanatig magukra maradtak õk hárman. Õ és a két asszony. "Nem ugrom én sehová ahogy éltem, úgy fogok meghalni," - mondotta, revolvert vett magához és kilépett a Hallba, Felesége és Almássy Denise vele mentek. Odakinn felemel fegyverrel katonák álltak. Cigarettáztak. - Mit akarnak? - kérdezte Tisza.

- Gróf Tisza Istvánt keressük. - Én vagyok. A katonák rárivalltak hogy tegye le a revolvert. Tisza a nap folyamán többször mondta, védekezni fog, ha segíthet vele magán. Ekkor az emberek felszólítására letette a fegyvert. Ezzel a mozdulatával mondotta meg, hogy teljesen reménytelennek tartja helyzetét. Nem volt gyönge egy pillanatig sem. Erõs és bátor volt, mint egész életében. Hû maradt önmagához. Nem kérte az életet, belenézett a halál szemébe. Az egyik katona szónoklatot tartott. Mondta, hogy õ az oka a háborúnak s ezért lakolnia kell. Ennek a közkatonának kifényesített körme volt... Egy másik arról beszélt, hogy nyolc éve katona és Tisza az oka. Õ pedig azt felelte: - Én nem akartam a háborút. - Ebben a pillanatban benn a sötét lakásban ütött egy óra. Valamelyik katona elkiáltotta magát: - Ütött az utolsó óra! És a gyilkosok cigarettázva sortüzet adtak. Egy golyó Tisza mellét érte. Elõre bukott... Almássy Denise is megsebesült és összeesett. Tisza már a földön feküdt és akkor még egyszer belelõttek. Aztán ott hagyták.
Egy ízléstelen bérvilla halljának gyér világításában, puskaporfüstben elterülve, feküdt a földön a haldokló Tisza István és a hatalmas kéz, mely egy birodalmat kormányzott egykor, utolsó mozdulatával gyöngéden azoknak intett, akiket szeretett:
- Nyugodjatok meg... ennek így kellett lennie. És meghalt úgy, ahogy élt

Titáni végzete betelt. Az élet és halál itt nagyobbat teremtett, mint a görög tragédiaírók zsenijének a képzelete. Egyetlen véres, keserû emberi sorsba beletükrözte magát egész fajának és nemzetének végzete.

Tisza ledõlt és mint a zuhanó tölgy és magával tépte a földet, melyben gyökere élt. Amíg lábon állt, senki se tudta, milyen nagy. Mint a fát a rengetegben, csak akkor lehetett megnézni, amikor kidõlt.
Tisza István meghalt, abban az órában, amelyben meghalt Magyarország. Azok akik megölték, abban az órában fognak meghalni, amelyben Magyarország újból feltámad.

November 7.
Hajnali szolgálatom volt a Keleti pályaudvaron. Sötét reggelen indultam el hazulról. Az esõ szitált. A gyér lámpák alatt az elhanyagolt lucskos aszfalt olyan volt, mint egy óriás állatnak lenyúzott, rücskös bõre. A kapuk még zárva voltak és az alvó házak elõtt ládákban, kosarakban állt a szemét. Az utcák homályán elvétve kullogott át egy-egy korán kelõ. A villanyoson munkások ültek. Szemközt, egy nehéz durva arcból két rosszindulatú szem meredt reám.
- Ne hordja azt, most már nincs korona.
- Nekem van és én ez alatt a jelvény alatt dolgoztam egész háború idején. Az ember morgott, de nem szólt hozzám többet. Késõbb hallottam meg, hogy az irgalomnak ezért a jelvényéért egy hölgynek a képébe ütöttek, az utcán.

Kinn a pályaudvaron ijesztõ, sûrû zûrzavar hömpölygött. Visszhangozva, zsúfolt vonatok futottak be az üvegezett boltozat alá. A kocsik olyanok voltak, mint a romok, falaikon lövések nyomai látszottak. Nyílt pályán rablóbandák lövik a vonatokat. Az ablakokat bezúzták, a lépcsõk leszakadoztak. A befutó vonatok tetején, a lépcsõk hágóján, még az ütközõkön is emberek álltak a csípõs hidegben. Ordítozás hallatszott. Rendetlen bomlásban tódultak a hazatérõ katonák ezrei.

A peron betonozott padlóján, a tenyérnyi vastag behordott sárban temérdek aprózott lépés csámcsogott a tolongásban. Az alig megürült kocsikat rohamban lepték el az orosz foglyok, oláhok, szerbek. Haza... Haza...
Lökdösték egymást, káromkodtak. Az ablakokon másztak be, mert az ajtókon át már nem fértek. Egy állomási alkalmazott mondta, hogy a háborúban 30.000 ember volt a pályaudvarnak a napi forgalma. Most egy nap alatt 200.000 ember jön és megy. És a vonatok, amelyek 1.500 utas befogadására képesek, most 9.000 embert szállítanak. Életveszélyes az utazás. A vasúti személyzet kidõl a kimerültségtõl. A tengelyek nem bírják a túlterheltséget. És a fejvesztett káoszból minduntalan rettenetes szerencsétlenségek híre jön. Az olasz frontról visszaözönlõ katonák százait lesöpörte a vagonok tetejérõl az alagutak torka. Hullák fekszenek a hazatérõk útján.
Fújtatva megint egy új vonat érkezett. Menekülteket és katonákat hozott a védtelen határokról. A menekültek nyomán hírek terjedtek. Cseh bandák, itt-ott reguláris katonaság tört be a Felvidékre! Minden úgy hat, mint egy-egy vészkiáltás! Trencsénben megszállták a csehek a határmentét! Pozsony elõtt vannak! Amerre mennek, útjukban elkergetik a magyar hivatalnokokat, túszokat szednek...

Egy nagybecskereki asszony jajgatott. Olyan panaszosan, elnyújtva, mint mikor a szél siránkozik a kéményben: - Jaj... jaj... már a szerbek kezén a város. Újvidéken is rabolnak. Versecz is az övék és senki sem áll ellent... Csak a német katonák szedik fel a síneket. - És az oláhok... az oláhok!... Szívszaggatón felzokogott egy székely asszony - A kormány pedig megtiltja a fegyveres védekezést. Miért, de hát miért?...
Ki tudna ilyesmit megérteni? Egy galíciai lövészárokért, meg a Karszton egy szikláért ezer meg ezer magyar halt meg! A hazai földet nem védi senki! Ahol megkísérelték, oda fenyegetõ parancs ment le Budapestrõl.

A kormány olyan utasítást ad a vidékre, hogy az idegen csapatokkal szemben nem szabad ellenállást kifejteni. Érjék be a hatóságok az elvi tiltakozással, a lakosság pedig maradjon szépen nyugton a helységekben. Ne helyezkedjék szembe a megszállókkal! És oda, ahol ez a parancs nem használ, Budapestrõl tengerészkülönítmény érkezik. Szökött fegyencek és rablók és ezek lefogják a hazafias ellenállás szervezõit. A védelemre fegyverkezõ nép közé pedig agitátorok lopakodnak: pesti zsidók, akik lázítanak és fosztogatásra izgatnak. Szegény elbolondított fejével csõdül köréjük a nép. Aztán hamar megy, azt mondják nekik, béke van és minden a tiétek. A tömeg megbódul. Nem törõdik többé se hazával, se ellenséggel, Nincs többé ellenállás és minden harag a hatóságok és az urak ellen fordul. A csõcselék rabolni kezd. Zûrzavar támad és a felfordulásban mindig akad valaki, aki a rend helyreállításának az örve alatt behívja az ellenséget.
Egy idegen fegyveres járõr bevonul. Nyolc-tíz ember és kitûzik a zászlójukat és leverik a magyar címert. A mieink pedig csak nézik, nézik, mintha alvajáró õrültek lennének...

Így mondják el, akárhonnan jöjjenek, mindannyian. És ellenséges kézre kerül egyik magyar város a másik után. Amit ezer éve tartunk, elvész egyetlen óra alatt és az idegen megszállások, mint a hullafoltok terjednek Magyarország testén. Falvak, városok neve... Vad, kétségbeesett segélykiáltás fuldokolt szüntelenül a mellemben: Hát nincs senki, aki megmentsen bennünket!
Menekültek hömpölyögtek el mellettem. Kifosztották a házunkat! Felgyújtották a kunyhóinkat!... Két férfiember félmeztelen aggastyánt emelt ki egy marhaszállító kocsiból. Szép, elõkelõ vágású õsz feje ide-oda lóbálódott, ahogy vitték. És az arca olyan volt, mint a viasz. Honnan jönnek? Már senki se kérdi. - Mindenünnen, köröskörül. És a szállodákba fûtetlen szükséglakásokba, hideg iskolatermekbe zsúfolódnak a menekültek. A pályaudvarokon pedig poggyászhegyek nõnek a szabad peronokon. Egymásra dobált rettentõ halom, családok, emberek megmaradt vagyona. Abroszba kötött batyuk, ruháskosarak, teletömött gyerekkocsik, angol bõröndök, tyúkólak, kofferek, tarisznyák. Szédülés fogja el az embert és a siralmas hegyek nõnek óráról-órára, vad rendetlenségben...

A bejárat felõl megint oroszok jöttek. Katonák puskatussal tuszkolták az embereket. - Elõre ruszki!. Nehéz állati bûz kavarodott mögöttük. A halomra hányt ládák körül kétségbeesett férfiak tolongtak. Egy ökölnyi fiú nagy régi bõrtáskát vonszolt. Egy feltört koffer elõtt öreg dáma térdelt a piszokban. Cobolyprémes bársonykabát volt rajta és egy paraszti kendõvel volt bekötve a feje, úgy ahogy hirtelen menekülhetett. Hangosan sírt és tördelte két sovány kezét. Mindenét ellopták az úton. Senki se figyelt rá. Gyerekek sikítoztak és nem tudták megmondani, honnan jöttek. Az anyjukat keresték, elvesztették menekülés közben. Az egyik vagonban agyonnyomtak egy kis leányt a zsúfoltságban. Holtan vitték katonák egy hordágyon. A túlsó oldalról, a síneken át, egy asszony jött futva; furcsán ugrott és a haja lobogott õrült szeme elõtt. Felsikított. Még nem ért oda, nem látta és mégis tudta: Az övé volt, az övé... Ezalatt a fal mellett ólálkodó lengyel zsidók alkudoztak... Rávetették magukat a hazatérõi frontkatonákra, olasz pénzt vásároltak tõlük. A kijáratnál fegyveres tengerészek lármáztak és elszedték a batyus parasztasszonyoktól a tojást, meg a zsírt. Vörös karszalagos agitátorok, a katonatanács emberei, lázító cédulákat osztogattak, az egyik beszédet mondott A katonák körülállták, figyeltek is, nevettek is, a fejüket vakarták és ahogy odébb mentek, már nem tisztelegtek a feljebbvalóiknak.

Egy vonat fütyült, mintha menekülõ lett volna az is, nagy futás után rongyosan, lihegve jött és megint ömlött az ember. Sebesült katonák vonszolták magukat az üdítõ állomásra. Egyiknek újságpapírba volt csavarva a lába. Lehúzták a bakancsát a vörös gárdisták az osztrák határon. Menekültek jöttek. Volt tûzhelyük és volt hazájuk... Minden elveszett!

Kitágult szemükben az éhség könyörgött és úgy nyújtották ki a kezüket egy darab kenyérért, mintha koldulnának. Károlyi mit tettél?
Bódult fejjel mentem hazafelé. A gázlámpákat már régen kioltotta a reggel. A szürke nappali világosságban szinte mániákusan néztem az elhaladó arcokat. Vajon menekültek-e ezek is? Körülöttem lerongyolódott és piszkos volt a város. A házakon szomorú, kormos zászlók fityegtek a hideg levegõben. Még mindig ott voltak és szörnyû hazugságokat mondtak.
Elvesztettük a háborút. Magyarországba idegen csapatok törnek be, tízezernyi menekült tántorog az utcákon és Budapest ünnepli árulóit és lobogódíszben áll összeomló országa közepén.

November 8.
Felhõk nyargaltak a Duna felett. A szél befütyült a kéményekbe. A budai utcák ásítva dideregtek a házak között. A hûvösvölgyi villamos jóformán néptelen volt. Odakintrõl régen beköltözött mindenki és árván álltak a házak. Az erdõbõl fejszecsapások reccsentek ki. Az út mentén fát loptak, vacogó város emberek. Lerongyolódott hivatalnokok, tanítók, asszonyok szedtek rõzsét az avarban. A hegyekben idõnkint lövések dördültek. Az elszéledõ katonaság ezre magukkal vitték a fegyvert és most szabadon vadásznak szerteszét az országban. Vadorzótól népesek az erdõk. Vérnyomok látszanak. Dög rothad Magyarország híres vadállománya kipusztul nemsokára.
A villánkhoz értem. Körüljártam a magára hagyott házat. Még nem törtek be. Az utakon ostort csavart a szél az õszi levélbõl. Száraz csörgés hallatszott mindenütt és a csupasz fák gallyai összeverõdtek a mozgó levegõben. Egy öreg asszony haladt lefelé az úton, vékony, selyemszoknyáját fújta a szél. Valamikor jobb idõket élhetett, most rõzsét vitt a hátán: - Nem kapni fát odabenn. Mi lesz e télen? Megfagyunk...

Visszajövet újságot vettem a villanyos ablakából. Sok kéz nyúlt ki az ablakon. Szemben egy fiatal tiszthelyettes is vett. A letépett, rangjelzés látszott a gallérján. A jóérzésû tisztek ekkor már nem viselték az egyenruhát. Szinte szégyen lett belõle, csak az hordta még, akinek nem volt más egyebe. És ez olyannak látszott. Különben csupán a háború egykori bujkálói, szökött katonák és nem katonák jártak uniformisban. Olvasni kezdtem a déli lapot.
Belgrád... Eltûnt körülöttem minden. És az újság nyomtatott betûin túl elõjött messze emlékezetembõl a szerb város. Hömpölygött a Duna, újra láttam a hajóállomást, a fellegvárat, Hunyadi egykori dacos magyar erõdjét, a konakot, a fák között és túl a városon a kis kolostort, melyben olajfestékkel mázolt hajópadló alatt jeltelenül fekszik összekaszabolva az utolsó Obrenovits a megcsonkított szerb asszony, Drága királyné mellett. Aztán a Topcsider kertje jutott eszembe és egy keleties piszkos kioszk, mely elõtt szerb cigányok hegedültek és énekeltek hozzá. Ragyogó oroszos egyenruhában kis asztaloknál tisztek uzsonnáztak. Foghagymát ettek kenyérrel. Egyik-másiknak érdemrend volt a mellén. Egy szerb ember nagyon büszkén magyarázta, hogy ezt a kitüntetést csak azok viselhetik, akik részesei voltak Obrenovits Sándor meggyilkolásának...

Rosszul kövezett utcákon állatcsordák ügettek. Trágya, piszok, poloskák, ételhulladékok és legyek, kékfényû nagy legyek. A Skupstina... Mialatt ott jártam, a magyar Országházra kellett gondolnom. A két épület a két nép múltjának és kultúrájának a vallomása. A mienk egy gótikus kõvirágzás, mely oda ereszti le gyökereit a Duna medrébe, hol zsongó fejedelmi ágyban elsõ honfoglaló õsünk, az az Attila alussza ezerötszáz esztendõs nagy álmát, akinek adót fizetett Róma és Bizánc. A szerb parlament, mikoriban láttam, istállószerû pajta volt. Padok álltak benne és vörös-fehér-kék zászlószövetek kapaszkodtak a falon. Levegõje birkaszagú és fokhagymabûzös volt, légypiszoktól voltak homályosak az

ablakok.
Azóta, hogy ott voltam, sokat szenvedett a kis Balkáni rezidencia. Mackensen és Kövess katonái jártak gyõzelemben a romok között. Most koldulva jár ott Károlyi és Jászi, a munkás- és katonatanács kiküldötteivel.
Miért mentek oda? Miért éppen oda? A villanyos kerekei zakatolva ismételték tovább: miért, de hát miért?
A hivatalos híradás szerint a francia tábornok fennhéjázó volt és kíméletlen. Átvette Károlyi memorandumát, hátat fordított és becsapta az ajtót.

Felderengõ, piszkos világosság az a memorandum, mely elpanaszolja, hogy Károlyi kormánya hivatalba lépésének elsõ huszonnégy órájában felajánlotta az antant-hatalmaknak az azonnali fegyverletételt, de ajánlatát a közös Armee-Oberkommandó nem továbbította. Elzárta Magyarországot a hatalmakkal való érintkezéstõl, szétszakította a telefonvonalakat. És Weber tábornokot bízta meg, hogy Diazzal, az olasz hadak fõparancsnokával a régi Monarchia nevében tárgyaljon. Károlyi memoranduma tiltakozik ez ellen, mert szerinte: "a független Magyarország nevében senki más nincs jogosítva tárgyalni, mint a magyar nép követei." - "Ez az oka mai megjelenésünknek" - mondja végszavában a szégyenletes emlékirat.

Tehát senki se küldte, senki se hívta azokat, akik a magyar nép követeinek merték nevezni magukat. A kártyás Károlyi Mihály kártyázik Belgrádban. Bûnös játékot játszik. A maga hasznára csal, az országnak veszít.
Kezemben furcsán táncolt az újság, mialatt a memorandum szövegét olvastam. Hasonló okmányt emberek saját országukról még nem írtak soha. Fegyverszünetet mentek kémi a számunkra és vádat emeltek ellenünk az ellenség elõtt: "Elnyomtuk a nemzetiségeket, zsarnokai voltunk a szabadságnak"... Olyan érzésem támadt mintha hirtelen öntöttek volna valamit a torkomba, amit nem bírtam bevenni. Egy darabig sebesen kel lett nyelnem és a halántékom lüktetett. Aki ezt az iratot megírta, az gyûlölve hazudott, akik pedig átadták, azok vagy hülyék vagy gonosztevõk.
A francia tábornok a memorandumra adott válaszában rettentõen sértõ és lenézõ volt. Gyalázat? Õket alázzák meg és mi viseljük a szégyent. Franchet d'Esperay minden szavával arcul ütötte Károlyit és kíséretét. Milyen mérhetetlen megvetést érezhetett a régi normandiai nemes, a hazaszeretõ katona a hazaáruló Károlyival és bolsevista, internacionalista társaival szemben.

Munkástanács... Katonatanács...
Vajon Jászi szemita fején és Hatvany faunszerûen zsidó arcán jártatta-e tekintetét, mikor azt mondta:
- Önök csak a fajmagyarságot képviselhetik, nem pedig Magyarország népét...
Aztán felelt a delegáció emlékiratának arra az újságírói fantáziával kigondolt, ravaszkodó mondatra, hogy: "Magyarország november elseje óta nem ellenséges ország többé, hanem semleges föld...
- A magyarok együtt mentek a németekkel, együtt fognak meglakolni és fizetni. És felelt azoknak is, akik a magyar parlamentbõl a haldokló Magyarország felett azt kiáltották: "mi antant-barátok vagyunk" és felelt Károlyinak is, aki hatalma érdekében Prágával, Bukaresttel és Belgráddal csinált politikát.
- Magyarországnak ellenségei a csehek, tótok, oláhok, Jugoszlávok, mondotta a tábornok.
- Csak intenem kell nekik és önök elpusztulnak.

Szinte kényszeríteni kellett a tekintetemet, hogy szégyenben és haragban tovább olvasson. Fegyverszüneti feltételek következtek... Nem feltételek, hanem bosszútól és gyûlölettõl

lihegõ parancsok, melyeket egy felfegyverzett haderõ vezére megvetõen diktál a fegyvertelen állam nevében önhatalmúan odatolakodó küldöttségnek.
Képtelen agyrém... A magyar kormánynak az ország keleti és déli vidékein nagy területeket kell kiürítenie. Magyar földet kell kiszolgáltatnunk a balkáni haderõknek. Oda kell adnunk a Szamostól a Maros-Tisza vonaláig, a Duna folyásától a horvát-szlavón határig azt, ami ezer év óta a mienk.
Tizennyolc pont... tizennyolc ökölcsapás egy nemzet arcába. Ezek után Magyarország nem ország többé, csak préda, amelyre rátipornak.

Szegény hazám és szegények mi valamennyien...
Egyszerre nem láttam többé világosan a betûket mintha valami elömlött volna felettük, olyanok lettek mint a kövek a patak medrén, lenn, mélyen a víz alatt. Megtöröltem a szememet és hirtelen felpillantottam. Látta-e más is? A kis tiszthelyettes nem látta. Õ is sírt... Lehorgasztott fejjel ült és az újságot marokra gyûrte a térdén. Körülnéztem. Az arcok megváltoztak, mialatt az újságot olvastam. A többiek is elolvasták. Izgatottan, idegenek kezdtek beszélni egymással: - Mindig azt mondták nekünk, csak Károlyi tud jó békét hozni. Meghozza két nap alatt. Azt mondták, csak õ menthet meg. Az elbolondított emberek, mintha egy pillanatig eszméletre tértek volna. Ijedt csalódás, panaszkodó elkeseredés zsibongott a villanyos kocsiban. Legtöbben dühösen szidták a francia tábornokot, újszerû megjegyzések hangzottak el Károlyiról is. Valami felderengett... Vagy csak a magam látását képzeltem bele a többiek szemébe?
- Még sincs úgy, - mondotta egy úr a szomszédjának, - nem kell elhamarkodottan ítélni. És fennhangon olvasni kezdte, hogy a kormány békeküldöttsége: feltételekhez köti a fegyverszüneti okmány aláírását. A feltételeket táviratba foglalta, melyet Franchet d'Esperay útján továbbít Párizsba. Hiszen világosan itt áll, - folytatta az úr, - a kormány csakis abban az esetben írja alá a megállapodást, ha az antant-hatalmak a békekötésig biztosítják a magyar állam határait. A békekötésnél pedig majd eligazítja Károlyi a dolgot. Bizalmas emberei mondják, hogy mindent keresztül tud vinni Párizsban. Hat hét alatt békét teremt.

A kimerült emberek belekapaszkodtak a szavakba A tiltakozó távirattal még eltolódott a végleges rossz... És azok akik az elõbb még izgatottan beszéltek öncsaló optimizmussal altatták el fáradt testükben a lelküket. Csendesek lettek. Szorongtak, tolakodtak és kinéztek az ablakon. Egy asszonyság hangosan ásított. A hátam mögött a drágaságról beszéltek: Megint felment a burgonya ára...
Mikor hazaértem, anyám a kis zöld szobában ült az ablaknál. Tétlenül ült a félhomályban õ, aki mindig tett valamit. Az ajtó nyílására felém fordult és kissé felemelte az arcát, hogy megcsókoljam. A szürkületen át is láttam jó kék szemét, melynek tekintete az évek dacára fiatal és tiszta maradt. Most végtelenül szomorúan nézett reám. Az asztalon egy déli újság feküdt mellette.
- Olvasta? - kérdeztem.
- Olvastam...

November 9.
Nagy fehér plakátok kapaszkodtak a házak falára. Véges végig az utcákon új plakátokat ragasztottak ki megint. Odatapadtak a kirakatok üvegjére, a kávéházak ablakára. Ott voltak a mozgószínház reklámok között, a hirdetési oszlopok hasán. Nem Parancsok, nem Rendeletek, nem Kiáltványok. Messzirõl láttam, egy szó feketéllett a papirosokon: Ballada.
Egy régi szelíd szó, mely mintha elmúlt napokból jött volna, hogy mondjon valamit az új napoknak: Ballada... Oda kapott a tekintetem, de még érte el az apróbb sorokat. Át kellett

vágnom az utca közén. És mialatt mentem, csak kérdeztem magamtól:

Az van-e a balladátlan, amire várok, a magyar kín hördülése? A szenvedésünk lázadó kiáltása? Ki írta? Valaki a régiek, vagy az újak közül? Vagy a költõ, aki tüzet segített rakni atyja õsi telkén és megtévedetten együtt csinált "forradalmat" Hatvany-Deutsch báróval, Lukács-Löwinger Györggyel, Pogány-Schwarz és Landler elvtársakkal? Megtért-e fajához a megtévedett és felordít benne az elárult magyar föld, amelybe beleharapnak a balkáni rablók? Vagy õ, a másik szól-e, aki a hontalan Dante fájdalmát bele tudta érezni a mi nyelvünkbe, aki rímbe tudta szedni azt, amit a rónák viharja rivall?
Nem õk, nem a magyarok szóltak. Erdõs Renée verse émelyítette a levegõt, melyet a kormány kiplakátoztatott az egész városban,
"Elméne Belgrádba jó Károlyi Mihály
... bús Károlyi Mihály...
... nagy Károlyi Mihály..."

És ezt ma odaragasztották minden budapesti ház falára. Átlátszó játék. A Ballada részvétet akar kelteni Károlyi Mihály iránt, nehogy harag támadhasson az emberek lelkében; õ rá akarja terelni a szánalmat, nehogy önmagát kezdje szánni a nemzet. Mint egy parancsszóra jóformán az egész fõvárosi sajtó is ugyanilyen értelemben ír. Az újságok szinte elleplezik a fegyverszüneti feltételeket és a francia tábornok nyers lenézését állítják elõtérbe. Cikkeikben Károlyi a nemzetõrt szenvedõ vértanú lesz.
Az utca népe megállt, olvasta a balladát és itt is ott is hallatszott: Szegény Károlyi Mihály. De mialatt mondták, fojtottan, keserûen hírek szivárogtak szerte a városba, amelyeket nem lehetett megállítani. Terjedt a Belgrádi nap valósága s ökölbe szorult tõle az ember keze.

Franchet d'Esperay Szalonikibõl érkezett repülõgépen Belgrádba a találkozásra. Díszõrséget állított a szállása elé. Díszbe öltözött mellére tûzte összes kitüntetéseit és így fogadta azokat, akikrõl úgy vélte, hogy Magyarország küldöttei. Károlyi Mihály és társai sportsapkával, térdnadrágban és gamásliban jelentek meg mintha futballmeccsre mentek volna a Népligetbe. A tábornok meglepetve mérte végig a társaságot. Rideg és lenézõ lett. Kezet nem adott senkinek, összefonta mellén a karját. Kezdetben megütközéssel, majd ironikusan hallgatta végig Károlyi tökéletlen beszédét. Miután pedig átvette a Magyarországot vádoló memorandumot, melynek Jászi volt a szerzõje, a lámpa fénykörébe állította a küldöttséget és figyelmesen megnézte egyiket a másik után. - "Vous étes Juif?" - kérdezte Hatvanytól, aztán Jászira pillantott, aztán Károlyira: "És maguk is zsidók?"
Leplezetlen ellenszenv tükrözõdött az arcán, mikor Károlyi, mint a forradalom vívmányait bemutatta neki a munkás- és katonatanács két kiküldöttjét. A katonatanács képviselõjének, Csernyák századosnak, kérdõn mutatott a gallérjára, melyen hiányzott a rangjelzés: "Vous étes tombés si bas?" - és bólintás helyet gõgösen hátralökte a fejét, sarkon fordult és ott hagyta õket. Elment ebédelni tisztjeivel, a nélkül, hogy meghívta volna a küldöttséget, pedig az asztala számukra is terítve volt.

Az öndelegátusok elképedve meredtek egymásra. Hogyan fogják ezt bejelenteni az elbolondított és megcsalt országnak, mellyel Károlyi és sajtó a hosszú hónapokon át elhitette az "antant-összeköttetések" és a "jó béke" meséjét a... Ijedtükben egymást okolták és valamelyik azt mondta Károlyinak:
"Pesten úgy ünnepeltek, mint egy félistent és most úgy bántak veled, mint egy kutyával..."
Károlyi és társai aznap éhen maradtak Belgrádban, Franchet d'Esperay tábornok pedig, miután megebédelt, tábori egyenruhába öltözött és kemény szavak kíséretében átadta a deputációnak a szörnyû, lealázó fegyverszüneti feltételeket.

Ez történt Belgrádban november 7-én. Egy nappal késõbb, tegnap este pedig, Budapesten, a Keleti pályaudvaron összegyûltek a kormány tagjai a delegáció ünnepélyes fogadására. Károlyi Mihályné, Jászi Oszkárné és a többi "forradalmi nõ", mint ahogy õk magukat nevezik, szintén ott voltak. De az ünneplõk hiába vártak. Károlyi és kísérete félt... A ferencvárosi kis pályaudvaron megállították az udvari vonatot, suttyomban kiszálltak s a rosszul világított állomáson hamarosan elszéledtek.
Hátsó ajtón, így szöktek be a belgrádi szégyennel a megcsalt városba.

November 10.
Szürke ólmos esõ esik. Szemközt az elhanyagolt öreg házról egy nagy darab meglazult vakolat csattan le a mélybe és szétrepül az utca aszfaltján. Vasárnap van. Az utcában senki se jár. Csak az esõ megy el az ablak elõtt. Elmegy és fátyolosan újrajön és ír valamit az üvegre.

Semmi se történik. A köztársasági párt ma délutánra népgyûlést hirdetett. A szervezett munkások és szervezõdõ munkakerülõk, a katonatanácsok, a tisztek és altisztek... gyûlések mindenütt. És mindenütt a népfönségrõl, jogokról, demokráciáról, függetlenségrõl és szabadságról szónokolnak. Csak Belgrádról nem beszél senki. Nincs tiltakozó felvonulás és népgyûlés a fegyverszüneti feltételek ellen! A belgrádi szégyenrõl hallgat a város, mintha nem lenne köze hozzá, mintha kiégett volna az önérzete. Károlyi hûbéres újságai megint egyszer elbódították hazugságaikkal a tömeget. És a tömeg bután és egykedvûen megy a tegnapi úton tovább. Vak birkanyájak és megvakított ökörcsordák, beláthatatlan világtalan gulyák követik törtetve elvetemült kolomposukat a szakadék felé.
Õk mennek, de hát hol tétovázik az, akinek jönnie kell?

Az esõ kísértetiesen ír az ablakomra, a szemközti ablakokra is ír valamit. Különben semmi se történik.
Semmi?... Rendetlenség lehet a fejemben, hogy ilyesmit bírok gondolni. Hiszen mindennap összedûl valami, ami mindig volt, amióta vagyok és azelõtt is volt, régen azelõtt... Nem lehet felfogni. Csak olvassa az ember a híreket és mire elolvasta, képtelennek rémlik az egész és mindig újra várakozás támad az agyunkban, furcsa félõrült várakozás. Talán felnevet valaki a csendben.
Vagy egy hang szólal meg és erõsen, biztosan mondja, hogy nem igaz és úgy van minden, ahogy volt. Hasztalan várunk... És megint csak azt kezdik hinni, hogy semmi se történik.
Pedig a királyhû Bajorország elûzte Lajos királyt. Szászországban a munkások és katonák tanácsa kiáltványt intézett a néphez: "...a királyt megfosztottuk trónjától, a Wettin-dinasztia nincs többé!" Baden elkergette uralkodóját, a hesseni nagyherceg a csõcselék foglya. Württemberg, Braunschweig, Weimar... Õsi trónok, legendás régi udvarok, kultúrközpontok, mûpártoló kis rezidenciák omlanak össze percek alatt, mintha egy száguldó gyûlölet döntene fel mindent amit kelettõl nyugatra a múltból lábon talált.

Mind trónvesztettek a hû német fejedelmek. Csak az az egy visel még koronát, aki hûtlen volt. A Hohenzoller odalenn Oláhországban. És a császár holland földre menekült boldogtalan birodalmából.
Vilmos császár lemondott a trónról:... Ahogy terjed és száll a hír, még ott is ahol gyûlöletben várják és diadalordítással fogadják a mulandóság borzongása fut el tõle az arcokon.
Napóleon óta sohase gyûlöltek úgy senkit a földön, mint õt. Jelentõségét majd ennek az alapján számítja ki a história. Hatalmát pedig azzal méri fel, hogy Bonaparte ellen Anglia a világnak csak egy töredékével szövetkezett, míg a Hohenzollerek ellen fegyverbe állította az egész világot.

A két császár legnagyobb ellensége és tragikus bukásának oka is egy. Napóleon Franciaországot akarta világhatalommá tenni, Vilmos császár a Német birodalomról álmodta ugyanezt. Fele úton megállni nem bírt egyikük sem.
És most a Szent-Ilonai sors várakozik-e Vilmos császárra, akit törvényszék elé akarnak hurcolni a gyõztesek? Egy horgonyzó Bellerophon lesz-e a holland kastély, mely befogadta?
Bármi történjék is ezután, a francia bosszú elsõ pontja betelt. De nem Szedán, egy roppant Waterloo teljesült.
A magyaroknak barátjuk volt a császár. Egykor a budai királyi várban pohárköszöntõt mondott a magyar nemzetre. A habsburgi uralom óta, koronás fõ nem szólt úgy hozzánk soha. Iskolás könyvekbe szedték beszédét, gyerekek tanulták és a császár emléke itt maradt. De közénk nem jött többé. A háború alatt járt Bécsben, Szófiában és Konstantinápolyban. Budapesten nem állt meg soha. Bécs féltékenységét kímélte, pedig a magyarság várta õt, akinek a katonái együtt véreztek a mieinkkel országunk három kapujánál. Kép a kirakatokban volt, Budapest legszebb körútját Vilmos császár útnak nevezte el, birodalmának színei ünnepelten lobogtak utcáink felett és ha vonatja valamerre érintette az ország földjét, hódoló cikkeket írtak róla a lapok. És most ugyanazok a sajtóorgánumok, melyek csúszva hízelegtek, csúfolódnak és méltatlanul becsmérlik.

1916-ban Tisza a német fõhadiszálláson járt. Erdélybe akkor törtek be a románok és õ csapatokat és segítséget kért szorongatott hazájának.
- De vajon hálásak lesznek-e érte a magyarok? - kérdezte a császár.
- Hálásak leszünk, felség, - felelte Tisza István. És mialatt erre gondolok, egy német folyóirat rajza jut eszembe, Érzem, hogy elönti a szégyen az arcomat. A rajzon Németország képe látszott és egy magyar, aki sok német katonasír között tolvajlámpával vezeti át Magyarországon az antant-csapatokat, hogy hátba támadhassák a német szövetségest. A cserbenhagyott Németország ma így gondolkozik felõlünk. Pedig nem is olyan régen... A háború alatt volt, Berlinben jártam. A Zeughaus elõtt katonásdit játszottak gyerekek, a napsütésben. Te bajor vagy, te württembergi- mondotta a parancsnokuk, - te meg szász... és én magyar vagyok, - szólalt meg az egyik kisfiú. - Sajátságosan hatott. Berlin közepén, egy porosz fiú, akinek büszkeség magyarnak lenni. - Hiszen akkor honfitársak vagyunk, - mondottam ellenállhatatlanul. - Maga magyar? - kérdezte a parancsnokuk. Stilljestanden! Aussen rechts! - vezényelt aztán harsányan - Die haben sich tapfer jeschlagen!
- És a kis hadsereg tisztelgett... Tisztelegtek azoknak a messze, soha nem látott magyar honvédeknek, akikrõl az atyjuk és a bátyjuk mesélt, ha a Kárpátokból hazatért.
Így volt akkor... és most?...
De számkivetésében a császár és összeomlásában a német nép gondoljon arra, hogy mi azok vagyunk, akiknek Franchet d'Esperay francia tábornok azt üzente: "A magyarok együtt küzdötték a németekkel és együtt fognak lakolni és fizetni." És ha ítélnek, ne feledjék, hogy ugyanazok, akik Magyarország nevében becstelenek voltak hozzájuk, még százszorta becstelenebbek voltak mihozzánk magyarokhoz.

Idehaza elszakították a szövetségünk hitlevelét, de vigyázzanak a gyõzõk, a közös szerencsétlenség konokabb szerzõdést tud írni, mint az emberi kezek. Foch marsall német fegyverszüneti okmánya testvére a könyörtelen belgrádi írásnak. A wilsoni álarc leszakadt és a gyõztesek tébolyodott kegyetlenséggel koldusokká tesznek és ránk szabadítják a vérbeborult felhõt, mely kelet felõl húzódik a megcsalt népek kétségbeesése fölé.
Ebben a felhõben sötét idegenek lopakodnak be az orosz határokon Európa szívébe és összefognak azokkal, akiknek az arcuk hasonlít az övékhez. És ilyenek Parisban is vannak és Londonban és New-Yorkban is...

Európa nagyobbik felét már ellepték. Oroszországban Trockij-Bronstein, Krassin-Goldgelb és Litwinow-Finkelstein, Radek és Joffe a mindenható. Münchenben Kurt Eisner a bajor népállam ura és elnöke. Berlinben a katonatanács élén Beerfeld, a munkástanács élén Hirsch áll. Bécsben Renner, Adler, Deutsch és Bauer kezében a hatalom. És Budapesten... Véletlen lenne ez?
Varjak a haldokló népek felett... Kivájják a még látó szemeket, beleverik a csõrüket a még lüktetõ szívekbe, cafatokban tépik le a húst a vergõdõ tagokról. És sehol sincs olyan, aki elhajtaná õket.
Semmi se történik... Halkan, halkan, mint a szótalan kétségbeesés, csak az esõ veri az ablakomat.

November 11.
Tudhattam volna, hogy így lesz! Károlyi és kormánya tegnap délben elhatározta, hogy a belgrádi feltételeket változatlanul elfogadja... A francia kormányelnök tiltakozó sürgönyükre még csak nem is válaszolt. Elnézett a fejük felett: nem állt szóba velük. Egyenesen Franchet d'Esperaynek küldött utasítást: "Felkérem, hogy Károlyi gróffal csak katonai kérdésekrõl tárgyaljon, minden más kérdés kizárásával. Ez véglegesen irány adó. Clémenceau."
Fenn a budai várban, a régi miniszterelnöki palotában összeült a minisztertanács. Károlyi eleinte feltûnõen izgatott volt, aztán elfáradt figyelni, elnyújtotta hosszú lábszárát, nadrágzsebébe süllyesztette a két kezét és elõrelógó fejjel, részvétlenül nézett a szeglet felé, ahol nem történt semmi. A pártjabeli miniszterek idegesek voltak. A szocialisták és a radikális miniszterek nyugodtak. Linder már nem miniszter többé. Állandóan részeg volt. Nem egyszer látták tántorogva kijönni a minisztériuma kapuján. Miniszteri íróasztalán konyakos üveg állt, az elõszobájában pedig matrózok ittak... A kormány felmentette és Bartha Albert alezredest hozta a helyére de hogy Linder "értékes szolgálatait a jövõre is biztosítsa a image számára", megbízta, menjen el Belgrádba és a magyar államhatalom nevében írja alá a fegyverszüneti feltételeket...

Mintha tervszerû démoni számítás lenne mindebben. Úgy rémlik, le akarnak alacsonyítani, hogy annál könnyebben tiporhassanak az arcunkba. A sportsapkás küldöttség után most egy részeges katona megy Belgrádba, hogy a fennhéjázó francia tábornok elõtt zavaros szemmel, borgõzõs szájjal, tántorogva képviselje Magyarországot.
És mialatt Linder útjára készülõdött, Károlyi, Nemzeti Tanácsának üléstermében olyan beszédet mondott, amely biztatás és ígéret mindenkinek, aki Magyarország területébõl rabolni akar.
Elmondotta, hogy:" A szerb csapatok Újvidéken, vannak és erõsen haladnak befelé. A csehek nemzeti ünnepükön elhatározták, hogy megszállják azokat a megyéket, amelyekre aspirálnak. A cseh csapatok elindultak és gyorsan haladnak az országban... Az a tervük, hogy megszállják Pozsonytól és a Dunától északra Máramaros megyéig a Felföldet. Ez körülbelül tizenhét-tizenkilenc vármegyét jelent. Súlyos a helyzet oláh részrõl is. Az oláhok általános mozgósítást rendeltek el. Igazunk és fizikai gyengeségünk teljes tudatában, jelentette ki végül Károlyi - csakis a jogra támaszkodhatunk.

Ezért az az elõterjesztésem, hogy írjuk alá Franchet tábornokkal a fegyverszüneti szerzõdést és ha aláírtuk a betörések egyszerû erõszakot jelentenek. Bárki betör, tiltakozunk ellene, felemeljük óvó szavunkat és apellálunk a világ mûvelt népeinek ítéletére, de fegyvert nem szegezünk ellenük, mert mi állni akarjuk és fogjuk az aláírandó fegyverszüneti szerzõdést." Magyarország úgynevezett miniszterelnöke, Magyarország kellõs közepébõl ígéri meg rablásra induló kis szomszédainknak, hogy ha jönnek, bántódásuk nem lesz fegyvert nem szegezünk ellenük! Így hívja be Károlyi Mihály a

szerbeket, cseheket és oláhokat egész Nemzeti Tanácsa és egész kormánya füle hallatára.

Lázadó dühvel, remegõ szájjal olvastam a gyalázatos beszédnek a szövegét. Mit kap ezért a munkáért Károlyi Mihály?... Alig kétszáz éve, õse Károlyi Sándor 50.000 arany értékben az erdõdi uradalmakat és Husztot, Tarcalt, Marosvásárhelyt kapta a császártól meg egy grófi koronát, amelybe a bécsi armális-piktor tévedésbõl két gyönggyel többet talált festeni, mint Magyarország egyéb grófjainak a koronájába. Tizenegy ága van a Károlyiak koronájának. Ezért a két gyöngyért viselte a demokrata Károlyi Mihály gõgösebben a címét mindenkinél? Viselte és viseli, még ma is, mialatt köztársaságot csinál. Hordja a Habsburgok adományozta rangot, míg a Habsburgokat megfosztotta rangjuktól. Kegyelmes grófnénak hívatja a feleségét és kegyelmes grófnak önmagát. Míg azokat, akiktõl címe származik, sajtójában Habsburgi Károlynak és Habsburgi Józsefnek nevezteti!

A király vonatát, a király autóját használja, az Operában a királyi páholyba ül feleségével. El akarja foglalni a királyi palotát is. Valamelyik nap családja körében ebéd után, elterülve a karosszékben, szivarral a szájában odavetette: "Le fogom mondatni a királyt". De Károlyinak két tanácsadója, Kéri és Jászi azt javasolta: ne õ ne is a kormány végezze ezt el. A fajmagyar értelmiség ragaszkodik a koronához és királyhû az egész parasztság is. Egy régi ismerõsömmel találkoztam ma délután. Tõle értesültem Károlyi tanácsadóinak a véleményérõl. Olyanok ismételték meg elõtte, akik egészen szavahihetõk. Kéri Pál azt mondta: "Soha se lehet tudni. Viseljék, mások az ódiumot. Mint ahogy a német szövetség feldöntését mással intéztettük el, a király lemondatását is bízzuk másokra. Erre legalkalmasabbak a fõurak. Ha tetszik a népnek, reklám, hogy még a grófok se akarják a királyt. Ha meg nem tetszik járassák le magukat õk..."
- Úgysem vállalkozik rá senki, - mondottam mialatt lassan mentünk egymás mellett át utcai nép között.
- Lehet, hogy igaza lesz, - felelte kísérõm, közben felhúzta sovány vállát és kezével kétkedõ mozdulatot tett, - Úgy hallom, Károlyi eddigi tárgyalásai nem vezettek eredményre. Pedig neki most már sürgõs a dolog. Sietni akarnak itt is. Irigylik az elsõbbséget Berlintõl meg Bécstõl. Úgy tudja, hogy az Osztrák Nemzeti Tanács a németországi események hírére állást foglalt, a köztársaság mellett és Károly császár tegnap Schönbrunnban aláírta a visszalépési okmányt?
Hirtelen megálltam. Egy pillanatig tartott.
- Nem... nem tudtam...
- Ennek a hatása alatt most már be meri vallani a Károlyi-kormány is, hogy az államforma kérdésében nem várja meg az alkotmányozó nemzetgyûlés döntését. Bokányi "elvtárs" már a forradalom napján eltörölte a királyságot... Nem kell se neki, se Kunfiak, se Pogánynak! Hatvany báró és Jászi és Kéri Pál se akarja, egyszóval: beszüntetik a magyar királyságot... Károlyival ugyan pro forma egy kiáltványt írattak alá, de hát ez úgy se számít. Különben, ha érdekli, menjünk át a Pesti Napló szerkesztõsége elé, ott elolvashatjuk.

A kivilágított kirakatban a legújabb hírek között csakugyan ott lógott a kiáltvány szövege:"... A Magyar Nemzeti Tanács azzal az ünnepélyes felszólítással fordul az ország városaiban és községeiben alakult nemzeti tanácsokhoz, döntsenek rögtön arról, csatlakoznak-e a Magyar Nemzeti Tanácsnak ahhoz az elhatározásához, hogy Magyarország jövendõ államformája a köztársaság legyen. Gyors elhatározásra és sürgõs értesítésre van szükség."
Az a névtelen undorodás fogott el, melyet mindig érzek, ha az új hatalomnak az írásait olvasom. "Sürgõs értesítésre van szükség"... mintha egy ügynök kérne tõzsdei megbízást...

"gyors elhatározás"... mintha árverés lenne és régi lom kerülne kalapács alá: Szent István koronája és ezer magyar év hagyománya.
- Ne essék kétségbe, - mondotta kísérõm keserûen. - Az egész csak komédia. Mindegy, hogy mit írnak, mindegy, hogy mit felel az ország. A szocialista párttitkárság meg a többi "elvtárs" már döntött. November 16-án kikiáltják a köztársaságot és Károlyit kikiáltják elnöknek. Mi pedig hallgatunk.
- De hát meddig hallgatunk még?
- Mit tegyen az ember? Negyvennégy hónapig voltam a fronton. Háromszor megsebesültem, beteg is vagyok, fáradt is vagyok. Aztán meg másutt talán még rosszabb, mint itt. Berlinben tûzharcok vannak. Császárhû tisztek és vörösgárdisták gyilkolják egymást Unter den Linden. A házak tetejérõl gépfegyverrel lövöldöznek;
Vörös tengerészek elfoglalták a császári palotát és a barikádok között halottak fekszenek. Itt csak ritkán ütik le az embert és az óráját is csak egyszer veszik el. Fanyarul, szinte fájdalmasan nevetett - Tudja, engem betemetett a lövészárokba egy gránát. Soká ástak, míg rám akadtak, nehéz volt a föld, azóta... - Elnyomott. Irtózat látszott az arcán, összerázkódott: - Végünk van. Úgyis hiába minden...

Hirtelen elfordította a fejét. Egy darabig még szótlanul kísért, aztán félszegen köszönt és lekanyarodott sötét kis utcába. Elment, de a hangja nem ment el vele. Egyre hallottam, ahogy szomorúan folytatódott. Jött szemben és jött mellettem és mögöttem. "Végünk van úgyis hiába minden". Ezt gondolták õk valamennyien, akik szenvedtek, akik fáztak és éheztek, akik koldusok és nyomorékok lettek, akiknek leszaggatták a mellükrõl a kitüntetést és letépték a gallérjukról a csillagot. Azok tépték le, akik nem láttak háborút és itthon bõségben éltek, gazdagodtak, akik többen lettek, míg mi elfogytunk, akik megnyerték a mi elvesztett háborúnkat.
"Végünk van, úgyis hiába." - Hát ez az, ami a szemekben látszik? A kimerültség, - a nagy: fáradt vagyok?... Most értem meg. A legjobbak elestek, akik pedig onnan visszajöttek: sebesültek õk, ha nincs is a testükön.
És ezen se hadvezérek, se államférfiak nem tudnak segíteni.
Hazafelé tartottam. A lépcsõházban nem égett a villany, napok elõtt elromlott, de nem akadt munkás, megigazítsa; beléptek a munkanélküliek alakuló szervezetébe... A csengõ se szólt, fenn a lakásunk ajtajánál. A szerelõt ott hagyták a segédei, õ maga meg, nem mozdulhat az üzletébõl.
Dörömbölni kell hát az ajtón, mert nyitva hagyni nem lehet. Mostanában csavargó katonák járnak a házakban. Minduntalan betörésekrõl hall az ember.

Mialatt a sötét lépcsõházban várakoztam, odakintrõl utánam jöttek a lezüllött város képei; zsúfolt villanyos kocsik dulakodó dühös tömege, prémkabátos hadigazdagok, piszkos zászlók és a kormos házfalakon októberi plakátok maradványai, zenés kávéházak, nyers lárma, trágár beszédek, szenespincék elõtt ácsorgó emberek. Az eldurvult utca iszonyata bennem volt még akkor is, mikor a szobámba értem.
Anyám hangja hívott... Nála égett az ernyõs lámpa az asztalon és a zöld terítõ bársonyában, mint egy, mezõn, sétáltak a pasziánsz királyok a kis királynék mögött
- Hol jártál? - kérdezte Anyám - A szénért jártam...
- Nos?
Nem akartam neki megmondani, hogy megint hiába való volt - Még egyszer el kell mennem, nem végezhettem. - Közben megürülõ pincénkre kellett gondolnom és a szénközpontra, a sok ácsorgó emberre. Mintha mozgóképek nyargaltak volna el elõttem, hirtelen a Pesti Napló kivilágított kirakata jutott eszembe. Ott is ácsorogtak emberek. Nagy betûk, legújabb hírek: csehek, oláhok, szerbek és õs magyar városok nevei... Az emberek hallgattak és a nyakukat nyújtogatták. Mindenütt ugyanazok a fáradt arcok. És mintha

egyetlen hang beszélne valamennyi helyett: Végünk van, hiába minden...
Nem, ezen nem tud segíteni se hadvezér, se államférfi...
Ekkor vettem észre, hogy Anyám már jó ideje elgondolkozva néz rám pasziánsz kártya felett. Nem szólt, nem kérdezett, csak elõre hajolt és megsimogatta a fejemet.

Szokatlan volt ez. A gyöngédsége jóformán soha se hangzott, soha se látszott. Csak úgy ott volt halkan, halkan mindenütt a mélyben. Õ nem szerette magát megmutatni. A büszkék önuralma mögött élte az életét. Gyerekkoromban és mikor beteg voltam és mikor elcsüggedtem, csak akkor jött onnan elõ, - miattam, soha se magáért, - és olykor most, mióta öreg lett. Mondani akartam volna valamit, meg akartam volna köszönni, amit úgy se lehet megköszönni. Megsimogatott... És ez olyan jó volt, mert szép szelíd titkokat tudott az õ keze, melyeket csak a gyerekei homlokának mondott el ritkán, ha nehéz volt az óra. Szép, szelíd titkok õrzõi, áldott asszonykezek. Õk tudják azt, amit nem tudnak se hadvezérek, se államférfiak.
És abban a pillanatban valami mondhatatlan izzott fel bennem, lázadó vágy volt-e, vagy egy jövendõ szó, egy elkövetkezõ tett? Nem tudom, de valami volt, ami elébe akarta vetni magát a rohanó pusztulásnak, gátba akarta emelni az omló anyaföldet, az asszonyit, a hûségest, a termékenyt, a jövõt... Mert õk tudják azt, amit nem tudnak a hadvezérek és államférfiak...
Egy kocsi állt meg a ház elõtt. Vajon kijön hozzánk? Sok nap óta nem láttam jóformán senkit. Az érintkezés szinte megszûnt Az emberek legjobb barátaikról nem tudták hol vannak. Mindenki elbújt a maga otthonába; az októberi napon szétszakadt szálak még nem fonódtak össze. Odakinn kopogás hallatszott a lépcsõházban és ajtónyílás. Lépések jöttek a folyosón. Zichy Rafaelné volt.

- Emlékezel mikor utolszor találkoztunk?... Az erdõk között a ködben. És azalatt, míg a jövõt találgattuk a hûvösvölgyi házban benn a városban már megkezdõdött a lázadás.
- Akkor volt... október 30-ikán.
- Azóta minden összedûlt. Van-e olyan erõ amelyik még jóvá tudta tenni ezt a borzasztó pusztítást? - Sohase lehet jóvátenni semmit, - mondotta
Zichy Rafaelné elgondolkozva. - A rossz megmarad, csak mellette lehet valami jót tenni ami halad és elhagyja a rosszat maga mögött.
- De hát van-e, aki meg tudja tenni? Szervezetlenek vagyunk és az emberek olyan csüggedtek és fáradtak. Amíg így van, semmi se történhetik. Ezt kellene meggyógyítani. Az elõbb gondoltam rá: az asszonyok nagyobbak tudnak lenni a pusztulásban, mint a férfiak. Ha fel lehetne ébreszteni õket és megfognák egymás kezét, õk vissza tudnák vinni az elveszett hitet.
- Már tárgyalok a katolikus nõi alakulatokkal, - mondotta Zichy Rafaelné, - szervezem az egységüket. -
- Nem felekezeti egységet, magyar egységet akarok. A destrukció is egy táborban van. Mind összefogtak ellenünk.
- Én ott kezdem el, ahol a gyökerem van... - felelte vendégem és sajátságosan mosolygott, mialatt elbúcsúzott. - Te is olyan vagy, mint a többi magyar temperamentum. Egyszerre rohamban akarnátok mindent megcsinálni...
És neki volt igaza. Õ már dolgozott.

November 12.
Mi történik? A Reáltanoda-utcai iskola elõtt tengerészek sorakoztak. Állig felfegyverzett menetszázad az utca közén. Kérdõen, bizalmatlanul néztek össze az emberek. Rossz emléke van annak az iskolának. Októberben titokban ott verõdtek össze a katonaszökevények, a károlyisták lázadásának fegyveres szolgái. Úgy mondják, onnan

indult ki Tisza megöletésének sötét munkája is.
- Már megint akarnak valamit?
- Ezek a Fényes László tengerészei. Pozsonyba mennek a csehek ellen, mondotta egy hosszú szõke ember. Valaki felsóhajtott: - Szegény pozsonyiak. A szõke ember ijedten intett, hogy hallgasson. Háta mögött egy tiszt izgatottan kezdett beszélni. Csak félig értettem. Arról mondott valamit, hogy Pogány rendeletére az 1-es honvédek kaszárnyájában éppen most szereltek le ötszáz tisztet és vagy háromezer közkatonát, akik a Félhold védelmére akartak menni.

Az iskolaépület kapuján ekkor tábori egyenruhában egy vállas fekete zsidó jött ki. Mellén nemzeti színû szalag volt. A hangja nem ért el hozzám, csak a szája mozgását láttam. Beszédet intézett a tengerészekhez. Éljenzés csattant
fel az utcában. A tömeg elõre tódult én pedig visszafordultam, hogy szabaduljak a sodrából. Kerülõ úton igyekeztem hazafelé. Egyszerre megint éljenzés hallatszott és mögöttem nehéz lépések doboltak a kövezeten. A tengerészkülönítmény vonult a pályaudvar felé. Kétoldalt a csõcselék kísérte. A csapat élén kivont karddal a feketehajú haladt, mögötte fegyencképû tengerészruhás emberek. A legtöbbnek már vörös szalag volt a sapkáján. A kék zubbony mély kivágásában szabadon látszott mezítelen, szõrös mellük. A legutolsó horpadt orrú, zömök ember volt. Tisztátalan, pattanásos bõre fénylett; Csupasz nyakára egy vörös selyemkendõ volt kötve. Mentében megbotlott és visszanézett. Erõs, bozontos szemöldökcsontja és kiugró pofacsontja között mélyen benn guggolt a szeme. Összeborzadtam. Ezek a martalócok mennek Pozsonyt védeni? Visszavenni az elveszett Felföldet?

Egyszerre valami más jutott eszembe. Az az ember a tengerészek élén:
Heltai-Hecht Viktor lehetett, az, akit az Asztóriában október 31-én Budapest városparancsnokává neveztek ki. Azt hallottam, hogy eredetileg vállalkozó volt, Karolyi politikai környezete azonban azt mondja róla, hogy mint pincér kezdte a Folies Caprices mulatóban. Késõbb parkett-táncos lett és a háború alatt lánykereskedelembõl élt. Szénával, zsírral, cukorral kereskedett. Õk tudják, hogy kik voltak a bûntársaik, nem mi... Heltai a patkányforradalom éjjelén ajánlkozott, hogy egy csomó katonaszökevénnyel meghódítja a tér parancsnokságot. Szégyenletes sikere jutalmául nevezte ki Fényes, Kéri és a többi nemzeti tanácsos, a fõváros katonai parancsnokává. Néhány napja sajátságos hírek terjedtek el róla, aztán felmentették állásából. Heltai állítólag titkokat tud a hatalom birtokosairól talán, hogy eltávolítsák innen, azért lett a Pozsonyba induló hadsereg parancsnoka. A tengerészek lépése beleveszett az utca zajába. Kocsik kocogtak lesoványodott rossz lovaikkal, emberek jöttek és mentek fanyar egykedvûséggel. A menetszázad nem látszott többé. Régen eltûntek a tengerészek és nekem mégis úgy rémlett, mintha az utolsót, a horpadt orrú, vörös kendõs embert még mindig látnám, mintha az a gonosztevõ arc lett volna az egész csapatnak az arca.

És ez a szörnyû arc a félrecsapott tengerészsapka alatt, ott van ma mindenütt, ahol oszlásnak indul egy ország teste. Felbukkan az égõ házak tûzfényében, este sötéttel benyit a magányos falusi kastélyokba és a kunyhókba is, berohan a paloták kapuján, megy végig a szobákon, kutat, keres, nem lehet elõle menekülni. Utoléri azt, akit üldöz... Aztán beletörli véres kezét selyembe, darócba és mikor nehéz lépése elmegy, mögötte a sötét kifosztott szobában hörög a halál. Egykor szép szabad messzeségekrõl, tengerekrõl és partokról mondott valamit az a szó, hogy tengerész. Ma elakad tõle a lélegzet és iszonyat támad.

Félrecsapott tengerészsapka, mélyen, prédalesõn guggoló szemek... Ott volt az a szörnyû arc Moszkvában, mikor a Kreml falai közt ezernyi császári tisztet lemészároltak. Ott volt Szentpétervárott a halál óráiban és Odesszában és Altonában és beletükrözõdött Helsingforsban a finnek vérébe. Most ott van Berlinben a vörös lobogós császári palotában. És lenn ólálkodott a schönbrunni kastély udvarán, mikor Károly császárt kiûzték rezidenciájából.
Tegnap...
Rájuk kell gondolnom. És szinte látom a nagy schönbrunni lépcsõt, melyen magukra hagyva, kitaszítva mentek el otthonukból a császár, a császárné és kicsiny szõke gyermekeik. Száz szolga ugrott régen a kezük intésére, hódoló udvari nép hajolt meg elõttük a földig. Most akármerre néztek, nem volt számukra egyetlen hû tekintet; hiába hívtak volna bárkit is, senki se jött többé.

Mikor Ferenc József király kis vaságyán haldoklott ott a schönbrunni szobában, a trónörökös Károly és Zita fõhercegné, nagy fiatalságukban kétségbeesetten tördelték a kezüket: "Úr Isten, még ne, ne még"... Aztán kinyílt az agg uralkodó szobája: halottas szoba lett belõle és õk ketten lassan mentek végig a nagy galérián. Az udvar mélyen meghajolt elõttük. Õk pedig sírva haladtak és fogták egymás kezét. Azóta mindig mentek, sok tévedésen, csalódáson és könnyön át és most elérkeztek Schönbrunnban a lépcsõ aljára.
A kis trónörökös, mint ahogy megtanították, csak egyre szalutálgatott apró gyermekkezével. - De ma nem látják meg mama, - mondotta szomorúan. A megszálló népõrség vörös sapkarózsás katonái elfordították az arcukat.
A király polgári ruhában, lehajtott fejjel, megtörten lépett ki a szabadba. A lépése elkongott az üres nagy házban az esti sötétbe beleveszett a kert, melynek egyenesre nyesett istenszobros bokrai alatt a Habsburgoknak annyi szép nyara elhaladt.

Mikor az udvari autók kifordultak a Cour d'Honeur kapuján, nem hallatszott a szokott trombitajel, nem lépett fegyverbe az õrség és a schönbrunni tetõkre felszállt a vörös lobogó. Lenn pedig a kapuk ormán vörös rongyokkal hirtelen letakarták a császárok kétfejû madarát, mely ha prédaszedõn kegyetlenül bele is vájta csõrét országok és népek testébe, Bécs számára valahány reptébõl, mindig csak kincseket hozott. És talán abban van a Habsburgok legnagyobb tragikuma, hogy elkényeztetett városuk közömbösen fordult el tõlük, mikor a vöröslõ hatalom söpredéke elûzte õket.
A nyargaló autó a Duna menti Eckartsauba vitte a boldogtalan uralkodót, aki ezentúl a Rennerek és Bauerek osztrák államtanácsának védelme alatt áll. Ki tudta meddig? Ki tudja, mi vár reá?

November 13.
Minden nap meghozza a maga hírét és a híreknek ragadozó karmuk van és tépik az eleven húst.
Az erdélyi szorosokon oláhok jönnek befelé a visszavonuló Mackensen nyomán. A szerbek megszállták a Bánságot, a Bácskát: Temesvár, Zombor a kezükben van. A csehek Kassa irányába vonulnak és miután megrabolták országunkat, most ki akarják rabolni még az ország régi címerét is. A magyar Felföldnek, melyet Slovenskónak keresztelnek, három halmot és kettõs keresztet lopnak el tõlünk címerül.

Linder ma írja alá Belgrádban a halált jelentõ fegyverszüneti feltételeket. Jászi Aradon tékozolja el az oláhok javára a mienket. Károlyi azon mesterkedik, hogyan tehetné ártalmatlanná Mackensent, aki negyven-ötvenezer emberével az egyetlen fegyveres erõ a felbomlásban. Egy fõúri magyar küldöttség pedig kivétel nélkül hazaszeretõ, hû emberek

érthetetlenül mégis elment Eckartsauba, hogy kikérje a királytól a lemondó levelét... Sok ez, túl sok, nem bírja el az ember.
Az ország elevenen éli át a feloszlás iszonyatát, törzsére nem illõ mûfeje rothad, leválnak a tagjai. És ha legalább csend lenne a tébolyító kín körül, de a nagy széthullásban, vérlázító szörnyû tapsolás hallatszik szüntelenül. Õk tapsolják meg önmagukat, akik tönkre tesznek. A sajtójukban, a beszédeikben, a plakátjaikon, az irodalmukban: tapsolnak a halálhörgésünk felett. És ez az, ami mindennél elviselhetetlenebb. Reggel ezzel az ádáz tapsolással kezdõdik a nap, az újságokból hallatszik ki és este ez kergeti az álmunkat, tépi az önérzetünket, míg tehetetlenül felordítunk bele. Az idegen lelkû sajtó, mely az elmúlt évek során alattomosan rátette közvéleményünkre a kezét, megmérgezte a magyar lelket és a magyar nyelvet, amely kilopta fajunkból az értékeket, elárult és elveszített minket, minden bûnén át sohase volt gyûlöletesebb, mint most, mikor tapsol és nekünk tûrnünk kell, hogy megalázottságunkban kinevessen és bepiszkoljon.

A budapesti zsidó irodalom vezérírója, Bródy Sándor, az ,,Az Est" címû lapba ma cikket írt a német császárról, akirõl ugyancsak õ nem is olyan régen, mikoriban még hatalmas volt, mint félistenrõl írt. Most szó szerint azzal kezdi: "A világtörténelem egyik legnagyobb gonosztevõje, Hohenzollern Vilmos megszökött hazájából és holland földön Bentrick gróf kastélyába bekönyörögte magát. Ott hált az éjjel tizedmagával, átkozott fajzatának csak egy kicsiny részével, a vörös képû, mindig snejdig, mert mindig részeg fiával, ennek élete párjával, Cecíliával és az anyacsászárnéval, az emberi faj e formátlan némberével". Aztán azzal végzi: "Nyöszörögve, nyavalyásan, szûkölve fekszik a vendégágyban az elszökött császár. És a "Szegény öreg ember" ez órában már csak az életéért reszket, arcul köphetik, letérdeltethetik, csak életét hagyják meg"...

Az, aki így ír, a jelenlegi kormány Javarészt radikális újságíró minisztereinek és államtitkárjainak a nevelõ mestere volt. Ez a szellem uralkodik ma a fórumon. Ilyen hangok beszélnek annak a nemzetnek a nevében, amelyet majd ezer év óta Európa leglovagiasabb nemzetének hívnak.
Az "Az Est" cikkére a magyar társadalom még mai szánalmas zsibbadásában is felhördült. Csak a hitványak rugdossák meg a szerencsétlenséget. (Ezer és ezer tiltakozó levél támadt neki az "Az Est" szerkesztõségének, temérdek elõfizetõ visszaküldte a lapot. De mit használ ez? A lap titokban fogja tartani a felháborodást és az aljas, gyáva cikk gyalázata, mint annyi más gyalázat, amit álarcunk alatt elkövetnek, visszahull reánk.
Meddig kell még tûrnünk? Irgalmas Isten, meddig tart még?...

Nincs hová néznünk vigasztalásért. A határok, felül, köröskörül egyre beljebb gyûrûzve tódul a földönfutóvá lett magyar élet. Ma már az ország valamennyi útján kifosztott emberek és hontalan, õsi vármegyelobogók menekülnek. Szekerek, gulyák kavarognak, hintók, gyalogosok, állatcsordák, dübörgõ vonatok, emberrel zsúfolt marhaszállító kocsik. Futó falvak, futó kis városok...
Õrült, véresre sírt szemmel jön a fél ország magyar népe áruló fõvárosa felé. És a szívszaggató hömpölygés nem névtelen tömeg többé; nevek hallatszanak ki belõle, arcok bukkannak elõ, amelyeket ismerek. Nap-nap után újak jönnek, akiknek nincs többé tûzhelyük, nincs ruhájuk, nincs betevõ falatjuk és szép tiszta otthonuk helyett zugvendéglõkben roppant árak mellett könyörögnek ki maguknak szállást legalább egy éjszakára...
Az esõ verte az utcákat. Hideg szél fordult ki a házak szegleténél és én csomaggal a hónom alatt ballagtam egy kis körúti szálloda felé. Reggel kaptam a hírt, kedves jó emberek érkeztek oda mindenükbõl kifosztottan. A szálloda szellõzetlen és piszkos volt. A liftje elromlott, a lépcsõje sötéten kapaszkodott felfelé. A szennyes gyûrött futószõnyegen

sáros lábnyomok látszottak. És mindenünnen valaminõ konyhabûzzel kevert féregirtó szer maró szaga terjedt.

A harmadik emeleti homályos folyosón nem tudtam meglátni a szobák számát. Találomra benyitottam az egyik ajtón. A szoba levegõje, mint egy csúnya savanyú lehelet ütött meg. Az ablaknál kaftános lengyel zsidó állt és derékban mozogva fontoskodva magyarázott valamit egy angolosan öltözött, beretvált képû fajrokonának. A szoba közepén is állt néhány férfi. Az asztalon összekötözött csomagokban külföldi papírpénz feküdt Orosz rubelek... úgy véltem, ahogy hirtelen odapillantottam. Az egyik férfi egy újságot dobott az asztalra és felém jött. - Mit akar? kérdezte zavarodottan és mégis fenyegetõen.
- Tévedtem! - és becsaptam az ajtót. Egy másik ajtó mögött azután csakugyan megtaláltam azokat, akiket kerestem. A sötét télies világításban villanylámpa égett az ágy mellett. Az ágyon elterülve egy sápadt kis fiú feküdt. A másik gyerek egy széken ült önmagába csúszva és fáradtan lóbálta a lábát. Az atyjuk háttal állt a piszkos függöny két szárnya között és az ablakon nézett ki a novemberi esõbe. Az anyjuk egészen mozdulatlanul húzódott meg a beteg fiú mellett és a két keze kinyílt az ölében, mintha mindent elejtett volna. Mikor megismert, nem szólt, csak intett és a könny elfutotta a szemét. A férje visszafordult az ablaktól. Lázadó kétségbeesés volt az arcán. A két kezét ökölbe szorította és mialatt beszélt, fel-alá kezdett járni a szobában.
- Mindenünkbõl kifosztottak az oláhok, semmink sincs, pedig egy életen át dolgoztunk. A szemünk láttára raboltak ki, néznünk kellett és nem tehettünk ellene. Aztán kihajtottak a házunkból ezzel a beteg gyerekkel.
- Mi baja van?
- Tífuszos és mégse irgalmaztak.

A beteg fiú ide-oda lökte lázas kis fejét a párnán és felnyögött álmában. A szürke kopott falak beszívták a nyögést, mint a többi megszámlálhatatlant, amely a nagy magyar sebbõl ezen az õszön közöttük felfakadt.
Emberi melegtõl soha ki nem hûlõ szobák, nagy fülledt szekrények emberlakta fiókjai. Töltelékük jön és undortól rázottan gyömöszölõdik beléjük és szorongva féli az órát, melyben a többet fizetõ új töltelék vijjogva kiszorítja. Ismét menni kell, hurcolni tovább az elveszett föld, a feldúlt otthon rémlátásait egy nagy városon át, mely lelketlenül eltékozolta azt, ami az övék volt és most könyörtelen.
Minden csak szenvedés... Egyszerre mintha nyersen felrántottak volna az emlékezetemben egy másik fiókot. Az a másik szoba, a kaftános ember, a beretvált képû és a külföldi pénz az asztalon... Nem, ezek nem szenvednek. Ezek elfoglalni jöttek azt, ami Magyarországból még megmarad.
Idevaló hadifogoly zsidók, Trockij jóvoltából, kinn Oroszországban politikai megbízottak, kis városok félelmetes zsarnokai, direktóriumok fejei lettek. Ezeket az embereket most mint megbízottakat visszaküldi a Szovjet.

Megakadályozza-e majd a kormány, hogy bejöjjenek? Elfogatja-e õket? Aligha!... Sokan mondják, hogy Károlyi Svájcban régen megegyezett a bolsevisták embereivel és összejátszik az orosz rémuralom világforradalmi céljaival. Sötét mesék lopakodnak a pesti házak alatt. Õrültség... A földmûvelõ Magyarországon nincs talaja ennek. És mégis... Néhány nap elõtt egy riasztó bizonyosság szivárgott közénk. Hiába titkolta a kormány, kitudódott, hogy hatalomra jutása elsõ óráiban az orosz munkás- és katonatanácsok testvéri üdvözletükkel szikratáviratot küldtek hozzá és ígérték, hogy ha a magyar proletariátus velük szövetkezve felveszi a harcot az antant-kapitalizmus ellen, akkor az orosz Szovjet munkásai nemsokára segítséget és kenyeret tudnak küldeni. Mert a távirat szerint: "A dolgozó tömegek felszabadítása csak egy proletár világforradalom útján

lehetséges! Egyesüljetek magyar proletárok! Éljen a világforradalom! Éljen a proletárdiktatúra! Éljen a világ Szovjet-köztársaság!"
Gyûlölettõl égõ tûztõl fogant ez az üzenet, mely egy rohanó szikrában jött az orosz mocsarak felett a Kárpátokon át és lehullott parázslón Károlyi Mihály vészes tábora közé. Nem tiportak rá, hogy eloltsák, égve hagyták, óvták, elrejtették maguk között. Ez az, ami árulkodik, ez az ami nyugtalanít.

--- második rész (nov 14)--

Tormay Cécile (1876-1937)

---első rész (okt. 31)--

November 14.
Egyre rövidebbek lesznek a napok és egyre korábban kezdõdik a sötétség. Már égett a lámpa az asztalomon. Dessewffy Emil gróf eckartsaui útjáról beszélt. Nagyítószerûen éles monokliját hol beleszorította a szemébe, hol hosszú vékony ujjai között mozgatta a levegõben, mintha egy fényes tallér lenne. Látszott rajta, hogy ideges, egymásra vetett lábát folyton váltogatta...
- Eszterházy Miklós, Wassics, Széchenyi Emil és én mentünk el. A hercegprímás utolsó pillanatban lemondott.
- Hogyan szánhatták rá magukat erre a lépésre? - Az volt a szándékunk, hogy Károlyinak a király lemondatására irányuló mesterkedéseit meghiúsítjuk és arra vesszük rá Õfelségét, hogy ideiglenesen álljon félre.

A király eleinte semmirõl sem akart hallani. Azt mondta, õ megesküdött a magyar népnek; ha mások megszegik az esküjüket vele szemben, ám intézzék el a lelkiismeretükkel, õ nem lesz esküszegõ. Magyaráztuk a felségnek hogy miután hadúri jogait, fájdalom, máris átruházta Károlyira, jobban biztosítja szegény Magyarország és dinasztiája jövõjét egy átmeneti félreállással, mintha görcsösen köti magát a rideg joghoz. Ezzel talán még meghiúsíthatja a zavarosban halászóknak azt a törekvését, hogy egy erõszakos detronizálással befejezett tények elé állítsák a nemzetet. A király dobbantott a lábával és többször ismételte, történjék akármi, nem áll félre. A sorsdöntõ lépés sokoldalú megvilágítása azonban mégis megérlelte õfelségében a meggyõzõdést, hogy az elkövetett tévedések után, nincs más megoldás. Wlassics megszövegezte az okmányt, de véglegesen leírni nem lehetett, mert ívpapírost nem találtak az egész eckartsaui kastélyban. Elküldtek hát valami boltba papirosért. Tinta se volt, tollat is keresni kellett. Telt az idõ, közben a király elment vadászni....

- Vadászni ment? - És a tragédia egy pillanatra komikumba torzult elõttem.
- Mi is megdöbbentünk, - mondotta Dessewffy. - Utóbb derült ki, hogy nem volt a kastélyban egy falat élelem se. A királynak vadat kellett hoznia, hogy a gyerekei és a királyné éhen ne maradjanak. Szomorú az egész. A ruhák is Bécsben maradtak. Mikor Schönbrunnból elmentek, úgy dobáltak be sietve egy pár holmit az autókba. A gyermekeknek nincs váltani valójuk. Több éjszakán át ágynemû nélkül aludtak. Bécsbe pedig hiába üzennek, a kormányzótanács, amely védelmébe vette õket, még csak nem is válaszol.
A Habsburgok elkényeztetett osztrák és cseh arisztokráciájára kellett gondolnom. Rájuk, akik a spanyol etikett jogainál fogva halálosan megsértõdtek, ha a Burgban egy udvari ünnepélyen nem állhattak a császár közvetlen közelében és tévedésbõl rangjuknál hátrább kerültek a sorban. Hol voltak õk? Hol volt az uralkodó vezérkara? A kitüntetésektõl fényes generálisok? Hol volt fõparancsnokával a testõrség, mely meghal, de nem adja meg magát? Az utolsó schönbrunni napokban visszahúzódtak valamennyien, mint alkonyodó parttól az apály. - Nous étions tout seuls", - mondotta a királyné.

- És azután?... - kérdeztem Dessewffy grófot. - Nagysokára meghozták a papirost a boltból. Két ívet össze-vissza és Széchenyi Emil hozzáült, hogy az impúrumot tisztába írja. Neki volt a legszebb írása közöttünk.
Dessewffy megmutatta a hiteles szöveget... Olvasni kezdtem:

Trónra léptem óta mindig arra törekedtem, hogy népeimet minél elõbb a háború borzalmaitól megszabadítsam, amely háború keletkezésében semmi részem nem volt. Nem akarom, hogy személyem akadályul szolgáljon a magyar nemzet fejlõdésének. Ennélfogva minden részvétbõl az állami ügyek vezetésében lemondok és már eleve elismerem azt a döntést, mellyel Magyarország jövendõ államformáját megállapítja.
Kelt Eckartsau, 1915 november 13-án.
Károly s. k.

A király még akkor is tétovázott, mikor az okirat már aláírásra készen feküdt az asztalán, és ahogy tollal a kezében, kínlódva habozott, olyan megtörtnek látszott. Az utóbbi napokban halántéka fölött megõszült a haja. Egyszerre elfutotta a könny a szemét és nagy zokogással odaborult Hunyady vállára. Bizony, senkinek se maradt ott száraz a szeme...
Mialatt Dessewffy szomorúan tovább beszélt, egyszerre furcsán, hirtelen egy messze mese jutott eszembe. Régen, egy falusi estén... Kinn fütyült az õsz a sötétben és a jegenyék búgtak szüntelenül, mint az orgonasípok egy fekete templomban. Az alsó házban paszulyt fejtettek a cselédleányok. A kemencetûz fénye bolondozott a kezükön, az ölükbõl lecsörögtek a téglapadlóra a száraz hüvelyek. Katrin, a gazdasszony mesélt. - És a király sátrába bementek nagy bárddal, buzogánnyal a gonosz lovagok és rettenetes hangon mondották: "Add ide a koronádat, mert különben halálnak halálával halsz meg." A szép királyné összekulcsolta a két kezét. És a király levette fejérõl a koronáját.
Így volt a mesében. A cselédleányok megsiratták a szegény királyt és a szívükben neki volt igaza. A mesében mindig a szerencsétleneknek van igazuk, a valóságban pedig annak, akinek szerencséje van.

Éljen Károlyi Mihály! Válasszuk meg a köztársaság elnökévé. Fehér papírragya verte ki megint a házakat.
Károlyi Mihály a háború elsõ esztendejében fogadott rá, hogy õ lesz a magyar köztársaság elnöke... Megnyeri-e holnap? De bárki nyerné is meg a fogadást, Magyarország veszíti el. Plakátok... friss plakátok kerülnek a régiek fölé. Új szégyen takarja be a tegnapit és az élet csak ennyiben változik. A körutakon nagy lobogókat akasztanak bele a szélbe. Zászlókat vonnak fel a villanylámpák oszlopára, a kapuk felett pedig csak fityegnek tovább a régiek. A kormány elrendelte, hogy minden házat díszítsenek fel az országban és sajtójában készíti a hangulatot hol napra. Vastag betûk hirdetik:
"A francia lövészárkokban kitûzték a vörös zászlót."
"Belgiumban kitört a forradalom"...
"Svájc a forradalom küszöbén"...
Hallottam azután, ahogy egy kis iskolás leány mondta a barátnõjének: - Nagy ember az a Károlyi, divatot csinált, most már minket utánoznak még a franciák is...

"Éljen"... visították felém a falak és a kirakatok, de az emberek hallgattak. Miért hallgatnak? Miért nem tépik le a gyalázatos papirosokat? Miért nyugszanak bele, miért vagyok egyedül az ellentmondásban? Vagy többen is vagyunk, csak nem tudunk egymásról? Figyelmesen néztem az elhaladó arcokat. Tekintetük közömbösen hullott le a plakátokról. Minden mindegy nekik. És mintha kergettek volna, sebesen, idegenül mentem odébb az ólmos lelkû tömegen át.
A Károlyi-palotához értem. Az egyemeletes empire ház alacsonynak látszott öreg tetõje alatt, mintha laposra feküdt volna a magas új keletû épületek között. Az ablaksor sötét volt. Károlyi már felköltözött a miniszterelnökségre. Az emeleten csak a fél palota bérlõje, gróf Mikes Ármin lakott. A feleségéhez mentem. Az októberi napok óta nem jártam ott. Csengetésemre a kis gyalogkapu mintegy magától, nesztelenül felnyílt. A portás kinézett a páholyából és megint eltûnt. Csend volt, semmi se mozdult. A homályba nyúló, mély

kapuboltozat alatt csak lépéseim kongtak, olyan furcsán kongtak, mintha láthatatlan kezek utánam dobáltak volna valamit.

Egy pillanatra megálltam. A hely lelke suttogott a sötétben. Jobbról üvegezett ajtón át egy folyosó látszott. Forradalmi képek voltak a falán és valahol, a végébõl kis lépcsõ vezetett fel Károlyi lakásába. Kínos érzés lepett meg, mint mikor az ember olyan házban jár, amelyikben gyilkosság történt. Ott fenn, a világtalan szobákban, ott gyûltek össze októberi éjszakákon az árulók, esküszegõ tisztek, galileista diákok, felbérelt katonaszökevények. Összesúgva ott tanácskoztak azok, akik minket eladtak és halálra ítélték maguk között Tisza Istvánt.
Odébb mentem. A nagy lépcsõház homályából mint egy megdermedt fehér zuhatag, ömlött le elém a márvány. Túl a kertben huhogtak a fák a hideg széltõl.

Mikes Árminnénál meleg és világos volt a kis szalon. Erdélyiek voltak együtt és a szoba körül, melyben összegyûltek, mintha elsüllyedt volna a megjelölt ház és túl a város is. Számomra egyszerre magányosan, könnyes szemmel csak az erdélyi fájdalom élt. És a kétségbeesésem megenyhült. Nem hordoztam többé egyedül. Itt velem viselték mind. Segítettek emelni, mert õk tudják, mi a hazaszeretet. Régi örökség õnáluk. Az erõ és az akarat, mely a magyarságot szerencsétlen századokban ébren tartotta, Erdélybõl lobbant fel, mikor délrõl a török, nyugatról a németi taposta bele sírgödrökbe a magyar tüzet. Mikor mindenütt kialudt, õnáluk égett. És fajunk minden sötét éjszakája után onnan hozott lángot, hogy megint belevilágítsa magát haldokló országába.
Nagyszerû, fájdalmas Erdély, miféle hála jár ezért?

Ott ültek együtt, erdélyiek, asszonyok, õsi fejedelmek vére; árnyékos szemû szenvedõk. És mialatt rájuk néztem, a szép, finom fejek hátterében lassan, tétován, mint régi mesterek arcképein, kéken zöld táj sejtelme rajzolódott. Mintha egy ódon smaragdgyûrû kövén, át látszott volna, messze álomszerû fák bontakoztak. Két hegyes jegenye szúrt bele az égbe. Lenn lágyan mély réten át, a füzek alatt ezüst patak futott. A keményen kanyargó fehér úton szekerek zörögtek; egylovas ember poroszkált és a ló marján keresztben zsák feküdt. Túl bársonyos dombba szökött a rét és a tövén öreg templomtorony, egy kis falu, kicsiny székely falu...
- Egy vándor mondta el a történetét e nyáron, túl a Királyhágón, hogy arra jártam nálatok. A háború alatt esett meg 1916-ban. Akkor, mikor elõször nyargalt szét a vészhír a végeken és egy éjszakán felsikoltott a védtelen Erdély: "Jönnek az oláhok!" Õrjöngve vonaglott át a vármegyéken, vágtatott a távíródrótokon, kongott a harangokban: "Meneküljetek!"...

Egyik falu sodorta magával a másikat, Erdély népe futott.
Gelencze határában, a csalitos ér partján, a domb tövén, mély volt a csend. Az emberek, mint minden más napon, kinn dolgoztak a földeken. A nyitva hagyott erdélyi szorosokon ezalatt lopództak óvatosan befelé a bocskoros oláhok. Egy alkonyaton orvul, mint az alattomos, csúnya halál, kirohantak az erdõk sûrûjébõl és rácsaptak a gelenczei népre kinn földjeiken, békés munka közben. Védtelenek voltak! Csak egy öreg székely emelte fel az ásóját és bõdülve rohant a puskák közé. Leütötték, de nem halt meg. Véresen rászegezték hát egy deszkára és bevonszolták az erdõbe, hogy meghaljon magányosan. Napestig hallatszott, ahogy hörögve, rettentõen átkozta az oláhokat.
Gelencze így tudta meg, hogy betört az ellenség Erdélybe!... A vészkiáltás riadója kihagyta, elkerülte. Csak zümmögtek a távírósodronyok, a hír nem állt meg, elfutott felette a drótokon, se szó, se hang nem szállt le, hogy óvjon, intsen.

Megfeledkezett a kormány, a vármegye, a járás megfeledkezett Magyarország a kis faluról.
- Egy vándor mondta el, Gelencze határán, mikor még mieink voltak az õsi végek. És ahogy hallgattam a bús történet egyre nagyobb és mélyebb lett, olyan mély, hogy belefért egész Erdély... A domb Erdély minden havasa volt, a kis patak Erdély minden vize és a falu sorsa minden erdélyi sorsok.
- Emlékeztek, lenn "Háromszékben, akkor nyáron, ott ígértem, hogy meg írom Erdély könyvét. És belekiáltom a lelkekbe a földetek, a fajotok igazát. Vádat emelek azért, ami veletek történt, kérdõre vonom azokat, akik Magyarország sorsát intézték és Erdély magyar népérõl mindig megfeledkeztek. Kiszolgáltattak mindenkinek, nem adtak fegyvert se a lelketekbe, se a kezetekbe. Elfeledett falu! Emlékeztek, Tima Ilona? Azt mondtam akkor, ez lesz a könyvem címe. Magyar ország hatalmasai számára csak elfeledett falu voltatok. Soha se fajt nekik a erdélyi fájdalom!
És ez a mostani kormány túltesz mindenen. Mintha szántszándékkal akarna elpusztítani benneteket, az oláh irredenta régi cinkosát küldi ki, hogy tulajdon halálra szánt áldozata felett védõbeszédet mondjon: Erdély sorsáról Jászi Oszkár alkudozik ma Aradon...

Utálat és tiltakozó harag látszott az erdélyi asszonyok arcán. A galíciai származású, az internacionalista, aki Keleti-Svájcot akar csinálni országunkból és úgy gyûlöl mindent, ami magyar, hogy még faja elõvigyázatosságáról is megfeledkezve, mikor rólunk beszélt, tajtékozva csattant fel belõle: "Ki kell irtani õket, ha nem engedelmeskednek". - Õt küldik oda, hogy tárgyaljon a gyûlölt magyar faj nevében. És úgy tárgyalt, mintha bosszút akarna állni a nemzeten, mely befogadta, lemond arról, ami nem az övé, jogokat ad fel, amelyek a mieink, elalkussza Erdélyt Maniu román nemzeti tanácsának, melyet Károlyival maga Jászi segített életre az októberi napon. Aradon az oláhok már nemzeti szuverenitásukról beszélnek! "Román impériumot" követelnek és huszonhat magyar vármegyét! Követelik, hogy a magyar népkormány lefegyverezze a csendõrséget és oszlassa fel a magyar nemzeti gárdát, büntesse meg az erélyes magyar tiszteket, de... küldjön fegyvereket az oláh nemzeti gárdák részére és legénységi zsoldot, tiszti fizetéseket a magyar adófizetõk pénzébõl. Jászi és Varjasi, a forradalmi kormánybiztos ezt is megígérte. Az oláhok pedig csak húzták a tárgyalást és egyre élesebb és követelõbb lett a hangjuk, mert hiszen õk tudták, hogy az oláh királysági csapatok minden órával mélyebben nyomulnak be Erdély védtelen földjére.

És mialatt az aradi vármegyeházán folyt a vérszüret az árulók között, lenn a Maros hídján, kelet felõl, Mackensen mindig gyõztes hadseregének fõoszlopa dübörgött át. Automobil kolonnák jöttek végeláthatatlan sorban. Mögöttük a train, ponyvával letakart társzekerek, teherautók, kis echós szekerek, kocsik özönlése, órák és napok telnek el és õk még mindig mennek, rendben, szürkén, komoran. Nem rabolnak, nem fosztogatnak, csak mennek szüntelenül, a balkáni hegyek elõl, az erdélyi végekrõl, Magyarországon át. Gyalogosan, lóháton, kocsin, zárt sorokban, némán hazafelé.
A reménység vonul el és Károlyi remegve figyeli, ha visszafordulna, ha felemelné öklét... A báránybõr süveges oláh fej pedig felbukkan a hegyek élén, utánuk néz a németeknek és a bocskor rátipor Erdély szívére.
Feltüremlõ nagy keserûségem egyetlen szóba csapott át: Visszavesszük! Az erdélyi asszonyok megszorították a kezemet. - Visszavesszük, mondotta az egyik, nem tudom, de érzem, hogy úgy lesz!

Ahogy a Károlyi-palota kapuján kifordultam, Béla testvéremet láttam jönni magam felé az utcán. Siettünk mind a ketten. Szinte mentében szólt oda hirtelen: - Ritoók Emmával találkoztam, õ is kétségbe van esve. Azt üzeni, lelki szükség neki, hogy veled beszéljen.

Megint eszembe jutott, sokan vagyunk, csak nem tudunk egymásról... Az Anyám, a testvéreim, Zichy Rafaelné, az erdélyi asszonyok és Ritoók Emma, õk arcok, melyeket látok, hangok, melyeket meg tudok hallani, de túl rajtuk ott kell lenniük a nagy, néma sokaságoknak, magukra hagyatva, elszórtan ott vannak az asszonyok, akik a múltat siratják és a jövõt féltik...
A villanyos kocsi megállta József körút sarkán. Elõre léptem, hogy leszálljak. Valaki hátulról meglökött. A lépcsõ kimaradt a lábam alól és zuhanva arccal lebuktam az utcai piszokba. Fektemben ösztönösen visszanéztem. Vadonat új tábori egyenruhában egy kövér fiatal férfi volt, aki lelökött. Jellegzetes orra puha zacskóban lógott le a szája fölé. Szintúgy, mintha két dülledt, közel szeme fröccsentett volna ki az arca közepébõl. Átugrott felettem, nem szólt és nem is segített. Sietõs útja volt... Még láttam két húsos fülét a sapkája mellett, ahogy rohanva odébb ment.
A pesti utca mai lelkének egy mozdulata volt ez. Csak azért jegyeztem fel. Különben pedig kificamítottam a lábamat.

November 16.
A tegnapi zuhanás után betegen fekszem. Kinn jeges szél iramodik az ablak elõtt. Lármára ébredtem.
Az utcából hangos beszéd hallatszott fel. Anyám kinézett és mondta:
- A szíjasok, meg a nyergesek gyülekeznek, vörös cédula van a kalapjukon. Órák múltak és rám tapostak és odább mentek. Egyszerre mintha egy roppant dongó búgott volna a tetõk felett. Repülõgép szállt át az utcánk szürke egén. A Parlamentben most kiáltják ki a köztársaságot. Károlyi nemzett tanácsa kiáltja ki Magyarország számára a pesti köztársaságot. Röpcédulákat hoztak fel az utcáról. "Diadalmas forradalom, meghalt a királyság, éljen a független magyar köztársaság."

Belefúrtam a fejemet a párnába és nem tudtam szólni egy árva szót sem. A mellemben egy kis malom volt és a fejemben is volt egy és mind a kettõ bolondul, vadul engem õrölt meg. Aztán egy újság feküdt az asztalon. A rossz nyomdafesték friss szaga érzett. Már benne volt az, ami történt, és senki sem akadályozta meg. Megint elmúlt egy alkalom, egy nap, amelytõl vártam valamit. A képviselõház, a fõrendiház összegyûlt és belenyugodott és nem tiltakozott... Az újság pedig azt írja: "Ünnepe van ma Magyarországnak!"
Akik ott jártak, úgy mondják el, hogy a munkásság kiparancsolt szakszervezetei korán indultak gyülekezõ helyükrõl a Parlament felé. Vörös zászlókat vittek és nagy jelzõtáblákat és egy fekete koporsót, amelyre az volt írva:
"Meghalt a királyság". A munkás- és a postászenekarok, cigánybandák, dalárdák harsogtak. Piros jelvények mindenütt. A nemzetõrök sapkáiról is eltûntek már a nemzet színei. Piros cédulákat tûztek fel õk is: "Éljen a magyar köztársaság". Árván csak a Parlament homlokzatán csapkodott a jeges szélben két kurta vörös-fehér-zöld lobogó. A fõkapu felett, középütt egy hatalmas vörös zászló bomlott a nyargaló levegõben, mintha újonnan elfoglalt házából az internacionalizmus öltögette volna fintorgó vörös nyelvét arra a tömegre, amelyet nemzetiszínû kokárdákkal és õszirózsával csalt el idáig. Szemben, a Kúrián, a Földmûvelésügyi minisztériumon is, vörös drapériák húzódtak az épületeken az elsõ emelet magasában. Véres seb tátongott rajtuk, körben a téren, mintha derékban, egy óriási pallossal kettészelték volna õket.

A boltok zárva voltak. Villamos nem járt. A forgalom megállt, mint egy visszatartott nagy zörgõ lélegzet, hogy aztán majd megint beleköhögje magát a város utcáiba. A parlament bejárata elõtt tengerészkordon vonult fel. Kínos meglepetés volt ez a kormány részére. Pozsonyból, különvonaton megérkezett embereivel Heltai. A köztársaságot nem kiálthatják ki nélküle... Így hát egyelõre felfüggesztette a magyar Felföld védelmét. Most

nemzetiszínû szalaggal díszítette magát. Pozsonyba vörös zászló alatt vonult be. Rablások híre jött tengerészeirõl, Pesten pedig azt suttogták róla, hogy tud valamit Tisza megöletésérõl. A tér fölött öt repülõgép kerengett, lenn egyre növekedett a tömeg és felette hatalmas póznákon óriási, kifeszített fehér vásznon, hirdetés jött végig az Alkotmány utcán. A szél belefeküdt, mint egy vitorlába és nevetett a felírásán:
"Ma délelõtt az Országház téren kikiáltjuk a köztársaság elnökévé gróf Károlyi Mihályt!"

Tíz óra volt. A parlament épületében ülésre csengettek. És a magyar képviselõház örök szégyenére tiltakozó szó nélkül, tehetetlenül feloszlatta önmagát. Az Országház túlsó szárnyában ezalatt összegyûlt a fõrendház is. Mindössze harminckét fõrend. - Õk is elfelejtették a régi nagy kiáltást: Moriamur pro rege nostro!... Csak Wlassics Gyula báró, az elnök beszélt. Okosan, szépen és nem követte a képviselõház szomorú példáját. Nem mondta ki a magyar fõrendiház feloszlatását. Mentett, amennyit menteni lehetett és szavait azzal végezte: "Minthogy pedig törvényeink szerint a két házból álló országgyûlés képviselõházának feloszlatása természetszerûleg vonja maga után azt, hogy az országgyûlés másik háza sem folytathatja alkotmányos mûködését, a fõrendiház tanácskozásait ezennel berekesztettnek nyilvánítom..."

Így hallgatott el az, aminek õse a vérszerzõdéses, gõgös Pusztaszer volt, a rivalgó rákosi mezõk, a méltóságteljes budai diéta, a hõsi pozsonyi országgyûlés és Deák Ferenc parlamentje. És benn a kupolateremben megszólalt az aminek õse a tegnapi hazaárulás, a gyilkosság és országrombolás és ivadéka az anarchia lesz.
"Tisztelt Nemzetgyûlés..." Hock János, a hírhedt plébános, az úgynevezett Nemzeti Tanács elnöke, volt az elsõ szónok. Hogy kihez intézte beszédét, nem tudni, A nemzetgyûlések választott testületek, már pedig, akik ott a teremben voltak, azokat nem választotta senki.

Az újságban hosszú fekete betûoszlopokból áll a beszéd. Elfut felettük a tekintetem, csak a szónokot látom, aki diabolikus fejét két válla közé húzva, sötét csuhájában a fekete oszlopok mögött settenkedik. Egy bûnös lelkû pap, egy bûnös magyar, aki elárulta Istenét és hazáját. Valamikor fiatal éveiben a tömegek ünnepelt egyházi szónoka volt. Aztán mindig mélyebbre süllyedt. A tehetséges, de laza erkölcsû, romlott lelkû ember eladósodott és hitelezõinek politikai eszköze lett... Így került Károlyi Mihály táborába.

Asztóriabeli bûntársai, akik patkánylázadásukat romantikusan a nagy francia forradalomhoz szeretik hasonlítani és Károlyit Mirabeau grófnak nevezik, Hock Jánost Sieyés abbénak keresztelték el... Vajon hölgyeiket, Károlyi Mihálynét, Jászinét, Hatvanynét, Polányi Laurát, Schwimmer Rózát és Glücklich Vilmát szintén a régi revolúciós néven: a forradalom fúriáinak és tricoteuse-öknek nevezik? Ott vannak õk is mind a kupolateremben. És lihegve, kéjesen habzsolják elérkezett órájukat. Hock János pedig szónokol. És én látom magam elõtt, mint annyiszor az utcán, vagy olykor az Uránia tudományos színház kis igazgatói szobájában, ahová "Krisztus" címû darabjának a kéziratát vitte el és politizálgatni járt, titokzatos, burkolt jóslatokban beszélve. Feje a jellegzetes régi Faust-illusztrációk Mefisztó típusára emlékeztet. Szinte illenék rá a pávatollas, Stuartos, fekete bársony föveg. Ápolatlan kopaszodó koponyáján sörtés a rövidre nyírott haj. Eszes, gonosz szemében van valami a földalatti lyukakban lakó állatok szemébõl. Rosszul beretvált arca kékes és állandóan mosdatlan. A reverendája a nyakától a lábáig pecsétes és leírhatatlanul piszkos kezével idõnként túl mély zsebében kotorász. Szinte egy kis guggoló mozdulatot tesz ilyenkor, hogy elérje az alját. Horpadt burnótos szelencét szed elõ és kis ujját valami groteszk gráciával a levegõbe emelve, hüvelyk- és mutatóujjával a szelencébe nyúl. Aztán két mocskos ujjával, tubákolástól barna orrlyukához emeli a burnótot. Hátraszegi a fejét, behunyt szemmel, gyönyörben

várakozón.

Itt állhatott fenn az emelvényen is a tapsoló teremben, miután kikiáltotta a köztársaságot és indítványozta, hogy: "töröljék el a királycafrangos ünnepeket és a gyõzelmes forradalom és a köztársaság napját, október 31-ét és november 16-ikát, örök idõkre szóló nemzeti ünneppé "avassák"... Azután felolvasott egy határozatot, melyet Jászi, Kéri, Kunfi és Landler írt elõ Károlyinak "a magyar nemzet nevében, a nép akaratából"... Ez a határozat kimondta, hogy Magyarország minden más, országtól független és önálló népköztársaság, melyben az állami fõhatalmat ideiglenesen, Károlyi Mihály elnöklete alatt álló népkormány gyakorolja, a Nemzeti Tanács támogatásával. Kimondja, hogy a népkormány sürgõsen alkosson néptörvényeket: az általános, titkos, egyenlõ, közvetlen, nõkre is kiterjedõ nemzetgyûlési, törvényhatósági és községi választójogról; a sajtószabadságról; a nép esküdtbíráskodásáról; az egyesülés és gyülekezés szabadságáról; a földmûves népnek földhöz juttatásáról.
A kupolaterem közönsége egyhangúlag ordította minden mondat után: "Elfogadjuk!"

Ezután Károlyi Mihály emelkedett szólásra. És beszélni kezdett sajátságos ijesztõ hangjával, melyet hibás szájából lök fel ezüst szájpadlására és az orrában képez át szavakká. Kihirdette a Habsburg-ház trónvesztését, szavalt a wilsoni szent elvekrõl, a népek szövetségérõl, önrendelkezési jogáról, az örök békérõl és pátoszos dadogással mondotta: "... csakis a szenvedéseken át, csakis a háború vértengerén át érhették meg Európa népei és érhette meg így a magyar nép is azt, hogy igenis csak egy program van: és ez a pacifista program... Mert a pacifista program ma nem csak egy szûkebb program, hanem egy világprogram... Ebbe a világprogramba a magyar államnak, a magyar nemzetnék, a magyar fajnak is bele kell kapcsolódnia, mert csak az a nemzet fog fejlõdni, csak az a nemzet fog haladni, amely bele tud kapcsolódni, bele tud illeszkedni abba a világprogramba, amely egy szóval kifejezve: Pacifizmus ".
Olyan tragikus az óra és kínomban mégis nevetnem kellett. Ennél ostobábbat még nem mondott szánalmas emberi dadogás a földön és gonoszabbat is aligha, mert hiszen, míg õ pacifizmust szaval, az állig felfegyverzett militarizmus özönlõ áradásban tõr be Magyarországba. Ostobasága vagy egy rettentõ árulás utolsó szolgálattétele? Bármi legyen is, Károlyi tehetségeit ezután felesleges jellemezni.

Az Asztóriabeli Mirabeaut a szociáldemokrata párt szónoka, Kunfi-Kunstätter Zsigmond népjóléti miniszter követte az emelvényen. Azt mondják róla, hogy Lenin egyik magyarországi megbízottja. Az arca dögkeselyûre emlékeztet, a szeme kémlelõn ravasz. Hock János dagadó frázisai, Károlyi szégyenletes dadogása után ördöngösen ügyesen beszélt ez az állásától felfüggesztett zsidó tanító, aki bár rövid néhány év alatt katolikus és protestáns ösztöndíjak elnyerése végett háromszor cserélt vallást, de fanatikusan hû maradt fajához és annak céljaihoz. Igazságokat és utópiákat kevert, ígért és fenyegetett és a diadal biztonságérzetében, megszaggatta a jövõk sötét fátyolát.
"Azzal, hogy egy szabad népköztársaságot proklamáltunk a mai napon, - mondotta Kunfi - nemcsak egy nagy politikai haladásnak a tényét teremtettük meg, de megindultunk egy olyan úton is, amelynek ez a lezajlott forradalom és ez a mai nap, nem végét; csak egy fontos állomását jelenti."

"A politikai szabadság, a köztársaság, a legradikálisabb politikai demokrácia, ezek mind csak eszközök, hogy a nagy küzdelem: a szegénység és gazdagság harca egymás ellen, könnyebben és elõnyösebben induljon el. Az osztályharc riadója ez és míg a harc eljön, addig Kunfi bódítónak szociális reformokat ígér: a szegénység és gazdagság kiegyenlítõdését; földet a frontról hazatérõ katonáknak. És ígéri, hogy kényszeríteni fogja

a latifundiumokat, a nagytõkét és nagyipart, hogy adja: oda mindazt, amit az igazság és a népakarat követel, de oly módon, hogy a gazdasági élet további funkcionálása ne váljék lehetetlenné.
Ebbõl a programból, mely nem végcél, csak állomás, még Kautsky elméletei beszéltek. Aztán egyszerre nem Kautsky, de Lenin és Liebknecht rivalltak ki faj rokonuk és tanítványuk szájából:
... Nekünk a politikai demokrácia csak eszköz... - mondotta Kunfi, - nekünk azért értékes ez a politikai szabadság, mert hisszük és reméljük, hogy ennek segítségével épp oly vértelenül, épp oly kevés áldozattal tudjuk a nagy szociális átalakulást megcsinálni, mint amilyen kevés vérrel sikerült Magyarország politikai forradalmát megcsinálni "

"Éljen a szociális forradalom!" - kiáltotta a karzat. Kunfi következõ szavával erre a kiáltásra felelt és diadalmámorában elszólta magát: "A mi forradalmi munkánk még nem ért véget! Az intézmények után az embereket kell átalakítani." - Bevallja hát, hogy itt nem az emberek követelték az õ intézményeit, de intézményei követelik az embereket. És ahogy folytatta, bevallotta azt is, hogy azok az emberek nem lesznek többé magyarok. "Minden helyre ebben az országban olyan egyéneket kell állítani, akik ennek az új forradalmi gondolatnak, ennek az új Magyarországnak, ennek az új világnak a szellemével vannak áthatva"... Aztán egy utolsó mondatban hangzott el a szava, melyet ha megért a magyar nemzet, akkor talpra kell ugrania ellene, mert a világbolsevizmust proklamálja:..."Pirosló arccal áll kinn ma minden rabszolganép a világ színpadán és piros zászlókkal is ki fognak állni a népek egymásután és egy hatalmas szimfóniában fogják elénekelni a világszabadság hatalmas dalát..."

És gyalázatunkra, most sem akadt egy magyar mozdulat, amely önvédelembõl torkára forrasztotta volna a szót. A magyar parlament ünnepi termében, Lenin ágense, kényelmesen kibonthatta a bolsevizmus zászlaját, megfújhatta a szociális forradalom riadóját és hirdethette a világforradalom eljövetelét mialatt kinn az Országház terén Jászi Oszkár kíséretében Lovászy Márton és Bokányi Dezsõ hitül vitték a népnek, hogy a Nemzeti Tanács kikiáltotta a köztársaságot. A kõlépcsõ pihenõjén Károlyi Mihály is szónokolt. Lenn a téren pedig: Landler Jenõ, Weltner Jakab, Buchinger Manó, Böhm Vilmos és Preusz Mór dicsõítették a köztársaságot... Nem volt közöttük egyetlen magyar sem. És ez mindennek a megvallása volt! Fenn az álarc: Károlyi Mihály, alatta az igazi arc: egy idegen faj, amely tudtul adta uralmát.

És a magyar munkászenekarok és magyar cigányok játszották hozzá a Himnuszt és a Marseillaisst, a galileisták pedig elénekelték az Internacionálét. Megalázottan, keserû haraggal olvastam az újságokat, melyek százezernyi néprõl, viharzó éljenekrõl, mámoros tömegboldogságról beszélnek. Így megy majd szét a hír az országban, míg azok, akik ott voltak, azt mondják, hogy a téren, a hideg északi szélben, fáztak az emberek, egykedvûen vettek mindent és éljeneztek vezetõik jeladására.

Csak mikor a Himnusz hangja felzúgott és néhány galileista nem akarta levenni a kalapját, ütötték le a fejükrõl. Ennyi történt a magyar becsület érdekében... Károlyi Mihályt pedig senki se kiáltotta ki a köztársaság elnökévé. A szocialisták nem akarták. Már nem lenne szükségük rá? Máris felesleges lett? Kárpótlásul aztán Kunfi megparancsolta a nemzetõröknek, emeljék a vállukra. Így vitték ki Károlyit a kirendelt munkásszervezetek sorfala közt a térrõl. A fehér ponyvákat pedig, melyekre az volt írva: Kiáltsuk ki Károlyi Mihályt a köztársaság elnökévé, - csendesén begöngyölték.
A munkások elvonultak és arról beszéltek, hogy most már minden rendbe jön. Jó világ lesz, olcsóság lesz. A fõvárosi csõcselék oszlásában a királyságot gyalázta és az urakat

átkozta. Egyik csapatuk élén furcsa lódulásokkal egy lompos némber haladt. Részeg volt és mialatt borzas fejét ide oda lóbálta, átölelte egy fiatal suhancnak a nyakát és úgy vonszolta magával. Aztán eleresztette, mást választott, egy másik férfit ölelt és vonszolt, míg vadul ropta ocsmány táncát.

A vidékrõl véletlenül odavetõdött néhány parasztgazda kopogós csizmában hallgatagon ment a Belváros felé. A városi néppel szemben õk képviselték egymagukban a nagy Magyarország népét.
Aki elmondta nékem, hogyan volt, jó darabon követte õket. A parasztok sokáig mentek szótlanul. Aztán végre az egyik öreg gazda meggondoltan, lassan oda szólt a többihez: - Hát szép dolog ez a köztársaság, de már most azt szeretném tudni, hogy ki lesz a király?

November 17.
Ilyen hosszú és irgalmatlan tud lenni az éjszaka. Az órák ütnek sorra, sorra a lakásban, az egyik finoman üt, a másik tétován, az az oszlopos szép öreg pedig rekedten ver és közben zörög a melle. Lenn az utcán, mintha ostorral vágnának végig rajta, egy kocsi nyargal, aztán egy magányos lövés pukkan bele a csendbe. A Vas utcában süthettek el egy fegyvert... és órák hosszant megint hallgat minden. A parketta ropogni kezd, mintha valaki mezítelen lábbal járna és jönne az ágyam felé, pedig nem mozdul semmi. Hányat ütött az óra? Úgy vártam, hogy üssön és mégis elfeledtem megszámlálni. Világot gyújtok. Még fele se múlt el az éjszakának, pedig olyan régen tart már. Valami szótlan, boldogtalan, tehetetlen keserûség faragja el a lelkemet. Nem akarok gondolkozni. Hiába való lenne. És a gondolatomon kívül állón mégis egyre jön valami és rám hajol, mint egy kísértet. Az elmúlt nap jön vissza a küszöbrõl, hasztalan csukom be a szemem, hasztalan van sötét, mégis látnom kell. Egész szégyenével, gyávaságával, látom a tegnapi napot. És õk, akik tönkre tesznek, diadalmaskodnak és tapsolva felemelik önmagukat. "Éljen a köztársaság"

Kificamított lábamba belesajog a fájás. Hirtelenül felrémlik az az ember, aki letaszított a villamosról. Két fülével vitorlázik a feje a levegõn át. Az orra kifröccsen az arca közepébõl és a szája nyílik és ordítja: "Éljen a köztársaság!" A parlament kupolacsarnoka tele volt ilyen szájjal, puha lompos férfiajkak, fodros nõi szájak, ezek kiáltották ki Magyarország számára: a köztársaságot. Mi pedig tûrtük, elviseltük, mi hallgattunk. Ingerült leszek... Szavakat mondok magamban, féktelen tiltakozó szavakat. Ez jót tesz. Megint ütnek az órák. Csend támad, mintha egy pók szõné végig a lakáson, ki az utcára. Egyre hosszabb lesz a csend, olyan hosszú, hogy nem bírom elviselni. Elszakítom. Ököllel rácsapok a párnámra. Ez se használ. Egy kis nyöszörgés hallatszik a szobában, szánalmas, nyomorult kis nyöszörgés. A szívembõl jött. Vajon a többiek is így szenvednek-e, mint én? Nem beszéltem senkivel, nem láttam senkit. Nem tudom, mit gondolnak. Egészen egyedül viselem azt, ami fáj.

Talán azért olyan nehéz. Vigasztalni kezdem magamat. Nem maradhat így. El fog múlni ez is. A forradalom azért lett, mert a zsidóság félt a hazatérõ katonák pogromjától. A köztársaság azért lett, mert a forradalom fél az ellenforradalomtól. Tömegnarkózis ma minden. De a narkózis nem tart örökké. Csak az a kérdés, hogy közben melyik tagját vágják le az alvónak? Lassankint egy világos kocka támadt a falban. Eleinte szürke volt, aztán kék lett, aztán reggel lett belõle. És ismét jött egy nap, üres kézzel jött és ki tudja, mit visz el megint.
Délután Ritoók Emma nyitott be az ajtón. - Mi történt veled? - kérdezte, ahogy az ágyamhoz jött.
- Egy "forradalmi hõs" lelökött a villamosról. - Honnan tudod, hogy forradalmi hõs volt?...
- A fülérõl... különben pedig vadonatúj egyenruha volt rajta...

Ritoók Emma ma végtelenül szomorú volt. Mióta utolszor találkoztunk, hiszékeny, õsmagyar természete rettentõ belsõ katasztrófán ment át. Kétségbeesés és lázadás érzett minden szavából. Mikor évek elõtt egy szemesztert a berlini egyetemen hallgatott, megismerkedett Lukács-Löwinger Györggyel és Balázs-Bauer Bélával. Filozófiájában találkozott velük. Fiatalsága barátai voltak és most ugyanezek az emberek csinálták meg Hazája ellen az Asztória-beli forradalmat. - Mondták, panaszolta Ritoók Emma, - hogy még azt se tudtuk magunk elvégezni, még Magyarország függetlenségét is a zsidóknak kellett a magyarok számára megcsinálniuk. Azt feleltem: - Nem csináltuk, mert felesleges volt, a függetlenséget a történelem magától meghozta volna, de Lukács György kijelentette, hogy az emberiség beteg és csak akkor gyógyulhat meg, ha egy világforradalom eltünteti a földrõl az utolsó gépet, az utolsó könyvet, az utolsó szobrot, az utolsó hegedût is. Ennek a forradalomnak el kell mindent söpörnie, hogy ne maradjon más, csak az ember és a föld, mert az emberiségnek új lélekre van szüksége, hogy elölrõl lehessen kezdeni az egészet.

- Mondd meg neki a nevemben, - hogy egy elöregedett faj beszél belõle, amelyik érzi vénségét és újra szeretne megszületni. Mi fiatalok vagyunk, mi nem éltük még ki magunkat, számunkra még végtelenek a lehetõségek. Csak egy degenerált fajiság keresheti a megújulást a pusztuláson át. Különben pedig, ha így akarják újra teremteni a múltjától elszakított világot, akkor nem elég, hogy megsemmisítsék az utolsó szobrot, az utolsó könyvet, az utolsó hegedût, de el kell pusztítaniuk az utolsó embert is, aki emlékezik.
- Nem fogom neki megmondani, - felelte Ritoók Emma, - mert nem érintkezem többe vele! Most már nem filozófiáról, hanem a magyarságomról van szó. És az elválaszt tõlük.
- Azért üzented, hogy lelki szükség velem találkoznod?
- Valamit tennünk kell. A férfiak nem tesznek semmit. Az asszonyokat kellene szervezni. A hangulat megvan. Öntudatlanul, szinte várják. A Magyar Nõk Clubjában is sokan vannak, akik így gondolkoznak, mint mi.
- Ott is?...

A Magyar Nõk Clubját egy esztendõ elõtt alapította néhány arisztokrata dáma, Károlyi Mihályné kezdeményezésére. Éppen ezért nem léptem be soha. A nyilvánosságnak szánt intellektuális cégér alatt politikai végcélt sejtettem. Igazam volt. Ez a Club azért kellett, hogy a nõi választójog esetére Károlyi Mihálynak a nõi kultúrtársadalomban már kész tábora legyen, Az utolsó hét eseményei azonban feldöntötték a megvalósulást, Károlyit illetõleg derengeni kezd a világosság. A Club nacionalista asszonyai valamelyik gyûlésükön a Károlyi Mihálynét környezõ radikális, feminista és szocialista zsidó asszonyokkal szemben, nagy többséggel állást foglaltak Magyarország területi épsége mellett és Ritoók Emma javaslatára elhatározták, hogy szerencsétlen országunk érdekében egy tiltakozó memorandumot intéznek a világ asszonyaihoz. Károlyi Mihályné, aki jelen volt, nem zárkózhatott el és azzal a kikötéssel, - ha férje a memorandum szövegébe bepillantást nyerhetne - megígérte, hogy a kormány az elõállítási költségeket fedezni fogja és a külföldi terjesztésrõl gondoskodik. A tagok elfogadták az ajánlatot, mert a memorandum sorsára nézve nem láttak benne veszélyt, hiszen a jövendõ írás a nemzet igazsága mellett akart küzdeni és õrültségnek látszott, hogy ez a kormány intenciója ellen való lehetne. Megéljenezték Károlyi Mihálynét és egyhangúlag úgy döntöttek, hogy bár nem tartozom a Club kötelékébe, felkérnek engem, írnám meg a memorandum elõszavát. Elfogadtam a megbízást. Hazám érdekérõl volt szó, így hát bárhonnan jött is a felszólítás, vállalkoztam reá.

Ritoók Emma ma visszahozta a kéziratokat. Károlyi átnézte a munkánkat és kitörölt belõle mindent, ami a Magyarság igazát védte volna külföldön! Hát ezért volt Károlyi Mihályné

ajánlkozása? Csak azért, hogy még ez a szegény kis nemzeti megmozdulás is fennakadjon az õ szûrõikön? Be vagyunk zárva és ha kiáltani akarunk, maga a kormány tömi el a szánkat. Szerencsétlenek vagyunk és a hivatalos hatalom fogja le a kezünket, ha segíteni akarunk magunkon.
- Tedd ezt jól el, - mondottam Ritoók Emmának, mialatt az összefirkált memorandumot forgattam, - valamikor ez is dokumentuma lesz hazaárulásuknak.

Különbözõ írások váltakoztak a szöveg margóján nagy kihúzások mellett.
- Jászi is olvasta, Bíró Lajos is... Ez a Károlyi írása, a nevét is aláfirkantotta.
Ekkor láttam elõször a keze vonását. Lazán hányt betûk, összeírt és félben maradt szavak, lefelé futó sorok, mondatok közepén indokolatlan nagy betûk és - temérdek helyesírási hiba. Olyan volt ez az írás, mint õ maga...
- De hát mit tegyünk? - kérdezte Ritoók Emma. - Hiába dolgoztunk. A kormány csak megváltoztatott formában gondoskodik a terjesztésrõl. Különben megakadályozza, hogy külföldre vigyük.
- Majd találok ki valamit, - feleltem, - de nem engedem meg, hogy a hazaszeretetemet Károlyi Mihályok cenzúrázzák.
- Utasítsátok vissza, - szólott Anyám, - inkább sehogy se jelenjék meg, mint így megcsonkítva.
Este levelet írtam gróf Dessewffy Emilnek, akinek már beszéltem volt a memorandumról. Kértem, kísérelné még társadalmi úton, vagy a nagyszerûen erõsödõ Területvédõ Liga útján a memorandumot eredeti formájában külföldre juttatni. Ceruzával írtam, hosszasan és egész keserûségem beleömlött a levélbe. Kíméletlen bírálatot mondtam eseményekrõl és emberekrõl. Hazaárulónak neveztem Károlyit és társait és a bolsevista világuralom elõharcosainak a budapesti szociáldemokrata vezéreket. Mikor a levelet elküldtem, megkönnyebbülést éreztem. Aztán egy pillanatra valami sajátságos nyugtalanság suhant át rajtam. Ezért a levélért becsuknának. Bolondság. Hogy kerülhetne avatatlan kézbe?

November 18.
Ma éjjel megrázkódott ennek a megjelölt városnak a földje. Mackensen automobil-oszlopai vonultak át Budapesten. Megállás nélkül mentek sötéten, mennydörögve, elárulva, megcsalódva, mentek a téli éjszakába... Lilla mondta el, a sógornõm, aki látta. Nagy ponyvák takarták a dübörgõ gépeket. Csak fényszóró lámpáik árulták el, hogy élnek. Ember nem látszott rajtuk. Mint a háború kísértetei vonultak a messze csataterekrõl.
Órák teltek, csak egyszer akadt meg a mozgásuk. Az egyik megállt egy pillanatra, egy ember mászott ki a ponyvatakaró alól, kis ládát szedett le, intett és azután eltûnt a sötétben. Magyar katona lehetett, akit magukkal hoztak, ki tudja honnan. És a magányos kéz intése volt az egyetlen búcsú, amit német bajtárs Magyarország fõvárosában kapott. Újra indult a nagy szürke kísértet és mögötte a többi...

Gondolatban utánuk néztünk mi, mint elmerülõ dereglyén a hajótöröttek, mikor a mentõ gõzös a szemhatáron segítség nélkül eltûnik.
Így történt... elmentek és nyomukban jönnek, egyre jönnek azok, akiket nem állít meg többé senki... Pedig a budapesti 1-es honvédek megérkeztek teljes, felszerelésükkel, a debreceniek, a pécsi honvédek is jönnek. Hazaérkeztek Albániából a székesfehérváriak, özönlenek Ukrajnából, a francia harcterekrõl, Itáliából. Innsbruckon át egy hét alatt több mint fél millió magyar katona tódult haza. Leszerelnek, elfoszlanak, nincsenek. Az ojtozi szorosnál ezalatt tizenhat emberbõl álló román járõr lépte át a magyar határt. Körülnéztek, visszaintettek és mögöttük óvatosan bevonult egy zászlóalj. Felfegyverzik és besorozzák az erdélyi oláhokat és a föld számunkra elveszett.

Az elmúlt héten egy kis csapat, néhány szerb katona, belovagolt Mohácsra.
Mohács... Egykor az óriási ozmán hadak elõtt, királyával és érsekeivel a magyar nemzet vérzett el azon a mezõn. Magyar vértõl piroslott a Csele patak, magyar haláltól sápadt a föld a szemhatárig. Most maroknyi szerb lovas léptet el a gyászos, nagyszerû sír felett és tipor bele a királyi halottas ágyba. Békésen védtelen a mezõ, zöld a víz, a fûben nem fekszik halott. És ma mégis nagyobb temetõje Mohács Magyarországnak, mint volt a nagy halál napján mert nincs többé, aki meghaljon érte.

Mint egy agyrémes álom, úgy hat ez. Odalenn a kis szerb csapat parancsnoka azt mondja: Hét éve vagyok együtt a katonáimmal és amikor most keresztülmasírozva Szerbián, a saját házuk mellett vonultak el, egyik se ment be a házába, mert parancs tiltotta, hanem jött elõre... A szerb hadsereg 1912 óta van háborúban és mégis elvonul az otthona, kis földje, asszonya, gyereke elõtt, vonul tovább és nem áll meg. Õk jönnek, akik hódítani indulnak és a mieink nem védik többé azt, ami az övék. Hogy gyûlölhetik az országunkat, a fajunkat azok, akik ide süllyesztettek. Micsoda rettentõ méreggel dolgoztak, hazugságok narkózisával járványt oltottak belénk, pestis van itt a lelkekben.
Fájnak a gondolatok. Ki akarnám õket tépni, hogy egy percre megpihenjenek. De nem lehet. Úgy kapaszkodnak, hogy velük szakadna az agyvelõm egy darabja. Rettenetesek ezek a tétlen napok a betegágyban és a hosszú álmatlan éjszakák. Olykor azt hiszem, hogy csak azért nem örülnek itt meg az emberek, mert már örültek vagyunk mindannyian.

November 19.
Kinn hull a hó. Fehérek a tetõk és világítanak a puha szürke égben. A szobákban takarékosan ég a tûz. A szerbek megszállták a pécsi szénbányákat, a románok Petrozsényt. Nincs többé szene Magyarországnak. És a csehek feltartóztatják a német szállítmányokat. A gázkályhában kicsiny a láng, nem fût többé. Egy új rendelet lecsökkenti a villanyhasználatot is, ki kell csavarni a csillárokból a körtéket. Csak egyetlen egy éghet a szobában és félre faragósan világít a magasból. Sántítva ballagtam át Anyámhoz. A ferde világítás sötét üregeket hagyott a szegletekben és kietlenné, szomorúvá tette a lakást.
Az asztal is, mintha megváltozott volna az ebédlõben. Még ott állnak az ezüsttartóban a hûvösvölgyi fenyõágak, virág nincs többé. Olyan drága lesz minden. A fogások is egyre csökkennek, de azért úgy teszek, mintha nem venném észre. Anyám se szólt. Sohse beszélünk ilyesmirõl, pedig hogy megváltozott az életünk. Minden nap eltörül valamit a megszokottból. Ami azelõtt magától értetõdõ volt, az most ünnep lesz. A háború hosszú évei alatt amúgy se volt már semmi az, aminek tulajdonképpen lennie kellett volna. A kávé nem volt kávé, a tea, a rum, a cukor, még a kenyér sem. Megszoktuk a pótanyagokat, most ezek is kifogynak. A boltokban tátongnak a polcok és új áru nem érkezik. Aki teheti, vásárol és halmoz. Németország és Ausztria sem szállít már ipari cikkeket. Az abroncs egyre szûkül és egyre szegényebbek leszünk.

Az utca túlsó oldalán világos egy szemközti ablak, pedig már késõre jár az idõ. Ahogy átnézek, látom, hogy odaát egy férfi ruhák közt válogat. Felemel egy kabátot, a lámpa felé tartja, aztán félre teszi, megint elõveszi, utóbb egy mellényt nézeget és holmi fehérnemût. Aztán bejön az asszony, tanácskozva beszélnek. Egy felöltõt az asztalra dobnak. A többi holmit eldugják az ágyba a matracok alá. Cipõk között is válogatnak. Egy párt a felöltõ mellé tesz az asszony. A többit a szekrénybe a könyvek mögé rejtik. És így válogatnak, így rejtegetnek ma minden lakásban, végig az országban.
A népkormány rendeletet adott ki. A leszerelõ katonaság ruhaszükségleteirõl rekvirálás útján akar gondoskodni. Bizalmi férfiakkal fogja, térítés nélkül, a ruhákat, fehérnemût és cipõket a lakásokban átvenni. Aki készletét elrejti, annak egy rend ruhán felül elkobozza készletét a hatóság és 2000 korona pénzbüntetéssel vagy hat hónapig terjedõ

fogházbüntetéssel sújtja.

Sajátságosan hat ez a rendelet. Azokat támadja legjobban, akiket a háború drágasága, a lánckereskedelem fojtogatása amúgy is leginkább meggyötört a középosztályt, melynek szegény, megkopott és elnyûtt ruházata volt az egyetlen, amivel ideig-óráig még fenntartotta, legalább külsejében, lefokozott kultúrigényeit és átalakításokkal, öltöztetni tudta felnövekvõ gyermekeit. De túl ezen is nyilatkozik valami új és idegenszerû ebben a rendeletben: Az államhatalom az egyén tulajdona felett, térítés nélkül, rendelkezni kezd. Jogot vesz, hogy átkutassa az otthonokat. Egy kis rés támad a magánlakás és magántulajdon érintetlenségén. A Rókus kórház tájékáról ekkor egyszerre lövések dördültek bele az éjszakába. A túlsó oldalon, a megvilágított szobában felkapta fejét az asszony. Ekkor vehette észre, hogy elfeledte leereszteni az ablakredõnyt. Ijedten futott oda és elfüggönyözte, miként lopnak õk tulajdon lakásukban, maguk számára, saját szegény kis raktárukból.

Mialatt néztem õket, elcsodálkoztam önmagam felett. Bensõmben azoknak az embereknek adtam igazat, akik a rendelet kijátszásán fáradoztak. Pedig a becsületrõl nem változtak meg a fogalmaim a törvény becsülete változott. Még három hét elõtt oltalom volt, ma már támadást jelent és mi üldözött emberek csak védekezünk, mikor összefogunk ellene. Odalenn az utcában lépések Hangzottak, járt valaki. Kapuzárás után olyan ritkán esett ez meg, hogy észrevettem. A lépés sietve, bizonytalanul kopogott. Hallgatóztam egy pillanatig, nem töri rosszban a fejét, aki odalenn jár! Csak aki lassan, biztosan megy manapság éjnek idején, csak az jelent veszedelmet. Sok mindent megtanultunk. Azt is, amit a lépések mondanak az utca kövezetén.

November 20.
Ködön át vezetnek a mi útjaink és nem látja a végüket senki se. Valamikor visszanézve, talán majd egyszerû és világos lesz az, ami nekünk, akik átéljük, gonoszul rejtélyes és megfoghatatlan. A történések hirtelen jönnek, kuszán torlódnak: eltakarják az eredetüket. A józan ész itt nem segít. Mintha õrültek komponálnák el sorsunkat. Csak pillanatnyi világosságaink vannak, döbbent sejtések, kicsiny lámpák, melyeket minduntalan elolt kezünkben a vihar. Ha látunk is egy pillanatra, sötét lesz mielõtt eligazodhatnánk és a sötétbõl úgy mellbe lök a végzet, hogy megszédülünk bele és elveszítjük az irányt. Semmi se segít. Minden új és idegen. Ilyen jelenben nem útmutató többé a múlt. A halált nem lehet megtanulni. Magyarország pedig haláltusáját vívja orgyilkosok keze alatt. Váratlanul fellobbant ma a lámpám lángja. Olyan hírt hallottam, melytõl a fájdalomig kitágul a szem, a szív megbotlik az ember mellében és nincsen többé szó.

Ismerõs lépések mentek át a szalonon, Anyám szobája felé. Géza testvérem volt. Utánuk iramodtam a lépéseknek, valami nyugtalan hallani vágyással. Õ talán hoz egy hírt, amiben reménység van; úgy tudta ezt a háború alatt, ahányszor eljött Anyánkhoz, mindig felderült a sötét. Most görnyedten ült a zöld karosszékben és lázadó düh látszott az arcán.
- Mind csirkefogók ezek és gonosztevõk. Julier alezredestõl hallottam... Irtózatosan megcsalják az országot. A vesztünkbe visznek. - Öklével ütött az asztalra: - Tudod-e, hogy a belgrádi fegyverszüneti szerzõdés felesleges volt? A közös hadvezetõség megkötötte számunkra is november 4-én a fegyverszünetet Diazzal, aki az antant összes haderejének megbízottja volt. Az a szerzõdés pedig érintetlenül hagyja Magyarország egész területét. Ezen az alapon a demarkációs vonalak az országhatárok lennének. Nem léphetne ellenséges megszálló a földünkre. És november 6-án Károlyi Mihály mégis kinyitotta a zsilipeket Belgrádban...

Egy pillanatig zsibbadt csend volt a szobában. Oly roppant és iszonyú volt, amit hallottam, hogy bár Károlyiról és táboráról mindent feltételeztem, ez mégis túlhaladta a képzeletemet.
- Talán nem tudták, talán nem tudta Károlyi, mi van a Diaz-féle fegyverszünetben?
- De tudták, hiszen Károlyi zsebében volt, mielõtt Belgrádba ment, mondotta testvérem, - a hatalomért tették. Azért a kétes dicsõségért, hogy az õ nevükhöz fûzõdjék a béke. Franchet d'Esperay nem értette, hogy miért jönnek. Aztán rájuk húzta a lepedõt: ha akarjátok, hát itt van.
Köröskörül mintha nagy, fulladt zuhanásokkal összedõlt volna az is, ami még lábon állt, és a súlya mind reánk hullott és eltemetett a romjaival.
Olyan furcsa volt, hogy a lámpa még ott áll, ahol az elõbb állt, a székek is, a dívány, a szekrény... Egyszerre láttam Anyám két kezét, amint a térdén görcsösen egymásba szorult. Aztán hallottam a hangját és ez olyan volt mintha romok alól, végtelen fájdalmak alól küzdötte volna fel magát:
- Ha egy öreg asszonynak az átka megfogan, akkor elátkozom õket!

November 21.
Az újságok ma Károlyi kormányának panaszkodásával vannak tele. A kormány tiltakozó táviratokat küld az antant-hatalmakhoz, a csehekhez, oláhokhoz. Hivatkozik a szövetséges hadseregekkel kötött fegyverszünetre Wilson elveire, a világmegváltó pacifizmusra. Igazságot, segítséget, élelmet és szenet kér. És Károlyi azzal fenyegetõzik, hogy "ha az antant nem akarja, hogy itt zöld káderek alakuljanak" - a vörösekrõl nem beszél, mert ezeket már megalakította "ha az antant nem akarja, hogy fosztogatás, gyújtogatás és rablás borítsa lángba Európa ezt a részét, akkor itt a tizenkettedik óra."

Az antant azonban már tudja, hogy Károlyi uralma ezt a lángba borítást már elvégezte. És nem felel. De felel Kramarz, a csehek nevében, akivel Károlyi a háború alatt hazája érdeke ellen összeesküdött. Fennhéjázóan, szinte úgy kiált le hozzánk, mintha csúfolódnék:... "Az antant-államok elismerték, hogy a tótok lakta területek a csehszlovák államnak egy részét alkotják, nem pedig a magyar állam alkotó részét. A magyar kormány tehát fegyverszünetet nem köthet tót részekre vonatkozólag is, mert ezek idõközben a csehszlovák állam részeiül ismertettek el."
Így kiált le és felel az oláh király is, aki hadseregéhez szól: "Katonák! A rég várt óra elérkezett. A szövetségesek átlépték a Dunát, és ez az óra arra int, hogy oldalunkon fegyvert fogjunk... Bukovinai és erdélyi testvéreink hívnak át utolsó harcra. A gyõzelem a mienk. Ezért elõre! Isten velünk van."

A belgrádi fegyverszünettõl vérszemet kapott minden ellenségünk. A szerbek elõtt Károlyi kormány a maga nyitott ajtót, a többiek belökik a saját kezükkel és lángoló gyûlölettel jönnek, csak egyre jönnek.
A halált érzem a lelkemben. És a harag szédülés fog el, mikor Károlyi beszédeiben olvasom, hogy: "Bizalommal kell lenni a kormány iránt. Ezt mondja! és védi a szocialistákat: "ne merje senki állítani, hogy õk hazátlanok, hogy nem viselik szívükön a haza sorsát... "És védi a radikálisokat: "Jászi miniszter Aradon a végsõkig küzdött Magyarország területi integritásáért..."
Mindenkit véd, aki a hazát nem védi.

A kormányzó pártokban egyre nagyobb az egyenetlenség. Szinte két táborra szakadtak már. Egyik oldalon a bûnös megtévelyedett magyarok, a másikon a szocialisták és radikálisok: az idegen faj. Õk az erõsebbek, mert szervezettek és céltudatosak. Károlyi Mihály teljesen a befolyásuk alatt áll, hálójukba került és õk a hálót rohanva húzzák bal

felé.
A politikában csak addig van egység, amíg a hatalom megszerzésérõl van szó. Az elért hatalom maga löki szét az elbizakodott gyõzteseket. Most kellene a feszítõvasat közéjük verni.
- Még korai volna, - mondotta Dessewffy Emil. Csak röviden beszéltem vele, egy tárgyalásra sietett. Új földmûves pártot alakítanak. Az ország kisgazda társadalmát akarják szervezni.
- Most jut eszembe, - mondotta Dessewffy nevetve, - képzelje, Károlyi arra gondol, hogy magát politikai misszióval kiküldje Olaszországba...
- Mindig ennyi emberismerettel válogat? - és nékem is nevetnem kellett. De aztán valami az eszembe jutott. - Szerezzen Károlyi útlevelet és két feltétel alatt megyek és felhasználom olasz összeköttetéseimet.
- Mi legyen az? - kérdezte megütközve.
- Hogy a saját költségemen utazhassam és ne kelljen egy garast se elfogadnom ezektõl. Másodszor, hogy nem az õ köztársaságuk és a kormányuk érdekében megyek, hanem kizárólag a hazám érdekében. De, azt hiszem, ez nem fog tetszeni!

Mialatt odébb mentem az utcán, elgondolkoztam azon, amit hallottam. Dessewffynek az ország hangulatáról is voltak hírei. Azt mondta: a parasztság és a vidéki városok nem veszik be a Pestrõl szuggerált burkoltan kommunista köztársaság gondolatát. Vannak nagy területei az országnak, melyeket csak nehezen lehet visszatartani, hogy a királyság mellett állást foglaljanak. - Ne tartsák vissza õket, hadd ordítsanak fel és söpörjék el ezeket! Dessewffy megint csak azt mondta: Korai volna. Hadd járják le elõbb magukat.
Mentemben nekiszaladtam egy létrának. A gyalogjárón állt szétvetett hosszú lábakkal és fenn a tetejében egy ember ül, aki sebesen kaparta a falat. A por már belepte a boltok felett a "Csász. és kir. udvari szállító" felírások nyomait, melyeket még október 31-ike tépett le dühösen. Most új munka serénykedik a cégtáblákon. Leszedik azokat, melyekre: Habsburg, Berlin, Hohenzoller, Hindenburg és Bécs van festve. A kávéházak lélekszakadva visszaváltoztatják magukat a háború elõtti nevükre és a zsidó pszichéjû város szánalmasan keresztelkedik át és házaira odatûzködi a: "párisi szalon", "francia mulató"; "angol park" és "amerikai bár" felírásokat.
Megvetést érezek és ezt fogják érezni azok az idegen megszállók is, akiket a sorsuk idevet. Egy nép amely megtagadja vagy eltûri, hogy nevében megtagadják a múltját, az a tulajdon becsületét tiporja el. Napok óta hirdeti a kormány, hogy francia csapatok érkeznek Budapestre. Nekik készítik ki a várost és az aljas maskara alatt hallgatnunk és tûrnünk kell nekünk.

Károlyi Mihály és Lovászy Márton lapja a "Magyarország" mai számában azt írta: "Valószínûleg holnap érkeznek Budapestre az elsõ francia katonák és a legfiatalabb köztársaság székvárosa szeretettel köszönti a szabadság, testvériség, egyenlõség harcosait. Merev, gõgös német tisztek helyett, kedves joviális francia tisztek; az esetlen mázsás csizmájú német legénység után pedig, a dédelgetett poiluk fogják utcáinkat benépesíteni... Intézkedni kell tehát, hogy a magyar felírások mellett az összes nyilvános helyeken szerepeljen a francia felírás is... A kereskedõk írják ki: "ici on parle francais. Az étlapokon hagyják el a német részt..."

Egy kormány, mely lapjában ilyen gyalázatot kinyomat, egy sajtó, amelynek akad csak egyetlen munkása is, aki ilyent megír, egy közönség, amely ilyent megtûr, az a lealacsonyodás legmélyebb fokára jutott.
Nemzeti színû zászlók lobognak ünnepet a fejem felett. A kormány pedig hívja a megszálló francia csapatokat és parancsnokságuknak, mint az ország legszebb pontjai, a

királyi várat kínálja fel, mert úgy mondja: "Nem ellenségek Õk, de szívesen látott vendégek."
A szégyen tehetetlen dühe lázad fel minden csepp véremben és egyszerre eszembe jutott valami, mintha egy könyv lapjai fordultak volna hirtelen visszafelé az emlékezetemben: 1871. Egy kora párizsi reggel. Zárt sorokban zászlóik alatt dübörögve, hatalmasan a német hadsereg vonul be Parisba. Az útvonalon az ablakok bezárva, gyászlobogók a házakon, gyászfátyollal bevonva égnek a lámpák és a megtiprásában is önérzetes nép az utcákon sötéten hallgat. Senki se parancsolta, senki se tanította õket, de férfi, asszony, gyerek, mind elfordítja a fejét és a gyõzök szeme sehol se találkozik a legyõzöttek könnytõl és gyûlölettõl égõ tekintetével...

November 22.
Az ég lejött a magasból és ráfeküdt a háztetõkre. Szüntelenül hull a hó és növekszik az utcákban. Már bokáig ér. De a köztisztasági hivatal hiába ragasztja ki a plakátjait, hiába hívja hólapátolásra a munkásokat 20 koronás napszám mellett. Röhögve olvassák és odébb mennek és felszedik a munkanélküli segélyt. A hó pedig nõ és emelkedik, befújja a kapuk alját, térdig ér a csendesebb sikátorokban.

A Keleti pályaudvar tájékán, mintha porzódó fehér szántásban gázolna az ember. Benn a fedett pályaudvaron is puhán jár a lépés. Ott a piszok és rohadt ételhulladékok nõnek halomba. Senki se takarít többé. Van munkanélküli segély!
Ma mar az üdítõállomáson is elviselhetetlenül nehéz szag fojtogatott. Férgek mászkáltak a falon. A sebesülteknek kijáró kenyér szinte ehetetlen. A tea már csak moslék. Kályhát nem fûtöttek és a hideg megmarta az embert. Soha a háború alatt olyan kétségbeejtõen szomorú nem volt ez a hely, mint most Pedig a sebesültek mintha fogynának, átutazó katonával van tele a terem. Jönnek messze csataterekrõl rongyosan, éhesen és gyakorta csak ott tudják meg, hogy nem mehetnek már haza. Nincs hová... Szerbek, oláhok, csehek szállták meg magyar parasztok õsi falvait.
Egy székely huszár ült a padon és hangosan átkozódott és közben fel-fel zokogott, mint egy gyerek. Egy öreg bánáti paraszt, sebesült vén katona, két térdére könyökölt és a szemébõl csak hullottak a könnyek.
- Die Serben san bei uns! Armes Vaterland, armes Vaterland. - És a szanitéc-õrmester vörös gombos sapkája alatt röhögött.

Aztán egy asszony jött be az ajtón, két kicsi gyereket húzott maga mellett. Kenyeret kért. Három napja jöttek étlen: Károlyihoz megyek, tegyen igazságot. Az uram hivatalnok odalenn a Bánságban. Elfogták a szerbek. Megbotozták, hogy elájult bele és lecsukták. A többiek is úgy vannak. Aki nem teszi le nekik a hûségeskütt, az botot kap, meg börtönt. Nincs már ott, kérem alássan, magyar közigazgatás... A csendõreinket is lefegyverzik. Aztán meg rekvirálnak, nem fizetnek. Újság se jár, mindet elkobozzák. Azt mondják "kutya a magyar", meg, hogy ott már Szerbia van. Posta sincsen. A magyarok levelét felbontják és ha pénz van bennük, azt megtartják maguknak.
Az egyik katona egészen közel jött és tátott szájjal figyelt.
- Maga is bánsági? - kérdezte az asszony. - Na hát akkor ne menjen ám haza. A szerbek besorozzák a mieinket. Elviszik kényszermunkára. Onnan pedig nem jön vissza senki.

Az ember egy darabig értelmetlen arccal nézett rá, aztán gyámoltalanul motyogta: De hiszen most béke van...
Közben szürkülni kezdett az este. A szurtos terem nagy csillárja sötéten lógott le a mennyezetrõl. Hevenyészett oldalkarok égtek és kellemetlen elszórt világosságokat fúrtak bele a homályba. Egy vak katona, aki kék pápaszeme alatt állandóan, furcsán mosolygott,

mintha görcs kényszerítette volna az arcát, hanyatt feküdt a lócán és a sapkáját világtalan szemére borította.
- Úgy-e alföldi ember maga?
- Szalontáról való vagyok... dünnyögte álmosan. És egyszerre láttam a rónát régi nyarak rekkenõ melegében és láttam a legényt elnyújtózva boglya tövén, ahogy déli pihenõre a nagy világosságban a szemére vágja pántlikás, pörge kalapját.
A világosság nem kápráztatja többé és a földet, amelyen ezer éve álmodnak szépet magyar legények, el akarná rabolni az oláh.

- Szegény ! Vajon tudja-e, hogy hiába adta oda két fiatal szemét? Az egyik szanitéc bejött és mondta, hogy sebesültek vannak odaát a barakkban Vera testvéremmel teát és kenyeret vittünk. Ahogy mentem, a fal végébõl beszédet hallottam. Katonák beszéltek maguk között: - Úgy beleszúrtam a bicskámat, hogy a hátán jött ki. A másik megugrott. - Én is elküldtem egyet, - dörmögte egy mélyebb hang. Azt hittem álmodom. Állva maradtam, de ettõl kezdve nem igen értettem, amit mondtak, sajátságos tolvajnyelven beszéltek maguk között. Följelentem õket, - csak egy pillanatig gondoltam ezt. Ekkor láttam, hogy az arany-cvikkeres, vörös karszalagos õrmester odamegy hozzájuk és kezet fog velük... Nem, nem lehet itt már semmit feljelenteni. És odébb indultam. Mögöttem hangosabb lett a beszéd. Közben egy nevet mondtak. De ez csak öntudatom felszínét érintette. Egy darabig csak hangzás maradt. Jóval késõbb eszméltem rá: hiszen én már hallottam azt a nevet. Kun Béla, kommunista agitátor volt Oroszországban. Több társával õt is Trockij küldte haza, hogy neki dolgozzék Magyarországon. És ezek az emberek állítólag pénzt is hoztak magukkal. Sok orosz pénzt. Azt mondják, összeköttetésben voltak az októberi eseményekkel. Mások is jönnek utánuk. A kormány tud róla, mégis átereszti õket a határon. Trockij, Liebknecht, Luxemburg Róza és ezek... Szálak szövõdnek a távolságok felett, alagutak kúsznak a föld alatt.
Budapest külvárosaiban már véres szemû, csúf fenevadak járnak. Ma még a falhoz lapulva, behúzott körömmel, nesztelenül lopakodnak a homályban. De holnap, ki tudja?

November 23.
A sötét fal a pályaudvar végén és a katonák hangja belenyúlt az éjszakába. Húzódott és hangzott a gondolatomon át és ott volt reggel, mikor felébredtem.
Este még beszéltünk volt róla Anyámmal. Õ is hallott arról az emberrõl, akit Kun Bélának neveznek. Az igazi neve Berele Kohn. Az apja Galíciából származott és batyuval jött át a határon. Õ már újságíró és szocialista párttitkár volt Kolozsvárott. Aztán a munkásbiztosító pénztárhoz került. Ott lopott. A háború mentette meg a büntetéstõl. Behívták katonának. Az orosz frontra vitték, rövidesen megadta magát. Internacionális faji összeköttetései révén került el Moszkvába. Trockijjal lépett érintkezésbe és ettõl kezdve hadifoglyaink között agitált. Vezetõjük lett a magyarországi zsidó kommunistáknak odakinn és szerkesztõje a "Szocialista Forradalom" címû magyar lapnak, sõt állítólag valamelyik kisebb orosz városban egy bolsevista direktóriumnak az élére is került és kegyetlenkedett.

- Azt hallottam, - mondotta Anyám, hogy sok orosz pénzzel jött haza. Károlyi kormánya pedig nem állja útját sehol.
- Hiszen Károlyi állítólag összeköttetést tart fenn Diener-Dénes és Landler révén Trockijjal.
Eszembe jutott az, amit egyszer egy újságíró beszélt el Károlyi Mihályról. 1917 õszén történt, mikor Svájcban járt Diener-Dénes és Jászi kíséretében. Schwimmer Róza már Bernben várta elvbarátait. Ezek vitték el Károlyit Henri Guilbeaux szerkesztõhöz, aki, mint szélsõséges szindikalista és defetista, lapjában ugyanazon az erkölcsi bomlasztáson

dolgozott, melyet véres uralomra vitt Lenin és Trockij Oroszországban. Állítólag Guilbeaux volt aztán az, aki kapcsolatot teremtett Károlyi lelkében az eszmékkel, melyeket most Kun Béla jött el képviselni minálunk, Ez akkor volt, azóta elkövetkezett a szovjetek munkás- és katonatanácsainak üdvözlõ távirata, a radikális és szocialista miniszterek bomlasztó munkája, Pogány katonatanácsának és bizalmi rendszerének megerõsítése és a szabadjára eresztett kommunista agitáció... Bûnjelek ezek, melyek sötéten mutatnak a jövõbe.
Most egyszerre még egy új rendelet is beszélni kezd és aggasztóan odasorakozik mindahhoz, ami a régi társadalmi rend vermét ássa.

A nagy francia forradalom útját szinte végzetszerûen irányította az a nap, melyen a párisi nép és a csõcselék megrohanta a Palais des Invalides fegyverraktárait és kifosztotta azokat. A kocka eldõlt. A fegyver az õ kezükben volt.
Budapesten nem kell erõszak. Maga a fõkapitány utasította a rendõrséget és népõrséget, hogy igazolvánnyal nem bíró egyénektõl kobozza el a fegyvereket és lõszereket. Igazolványt pedig manapság már csak a munkásságnak és a csõcseléknek ad a hatóság. Ismét rést vágnak a polgárság önvédelmén és az otthonok bezárt ajtain. A népõröknek ezentúl jogukban áll fegyverek után kutatni. A polgárság megint tehetetlen. Hallom, itt is, ott is riadtan szolgáltatja be mindenki vadászpuskáját, revolverét. Megbabonázott alvajárók vagyunk. A bûvölõ nagy keleties szeme reánk mered és a változó korok szerint változó varázsszavait mormolta: Demokrácia, szocializmus. Tegnap még: liberalizmus volt a varázsszó, holnap talán már: kommunizmus lesz.

Álmatlanok mostanában az éjszakák, de azért nem tudok dolgozni. Mintha a szépség minden szava elkallódott volna abban a mocsárban, melyben a napok gázolnak, semmi se jut eszembe. Agyvelõm kétségbeesett sivárságában csak a rémhírek kószálnak, melyeket elhoz a reggel és nem hazudtol meg az alkonyat.
Ma éjjel leveleket írtam. Reggel leküldtem bélyegért. Oda tették az íróasztalra. Mi ez? A király, a királyné, a parlament képe felett fekete nyomtatás, egy szó: "Köztársaság." Keresztbe nyomtatott betûk a királyné finom kis fején. "Köztársaság", ez a szó fut át Szent István koronája felett a király homlokán. Ami november 16-ika óta annyiszor megfordult az eszemben, most szinte szorongva nyilallt a szívemen át:
A korona, a koronánk...

Nem ékszer az, nem pompa és nem dísz, de maga Magyarország. Királyságok jöttek és mentek a földön, nem volt azonban népe a világnak, melynek valaha is azt jelentette volna a koronája, mint amit a mienk nekünk jelent. A magyar korona minden magyar és minden magyar rög és minden termés és minden aratás... Benne nem csupán a királyságot tépik le az ország fejérõl, hanem azt, ami voltunk és ami lehetünk.
Ájtatos homályban, vaspántos ládában, fenn a budai várban él évszázadról-évszázadra az aranyba öntött õsi szimbólum és ezer éven át mindössze ötvenháromszor ötvenhárom király fején vonult el koronázások napján a magyar föld felett. És egyszer, mikor az ezer év fordult, a Millennium ünnepén... kitéve közszemlére, akkor állt ott a koronázó templom oltára elõtt. Jött a nép, láttam a szememmel: galambõsz magyar parasztok, munkások, urak és térdel hajtottak elõtte, mintha szentség lenne. Térdet hajtottunk: önmagunk elõtt borultunk le. És láttam Károly király fején egy decemberi napon a fejedelmi vén Buda falai alatt, hatvanhárom vármegyénk zászlóinak a lobogásában, rivalgó éljenek között, a nagy tiszta Himnusz gyönyörû dalában.

A hazaárulók és hazátlanok tábora szentségtörõ kézzel letaszította helyérõl Szent István koronáját. Õk azt hitték hogy a király fejérõl taszítják le. Pedig az a korona nemcsak a

király fején volt. Mint egy aranyabroncs, az fogta össze a Kárpátok óriási láncait, Erdélyt, az Adria kék öblét, Horvátországot és Szlavóniát, a róna egész birodalmát, melynél területében egységesebb ország nincs Európa földjén. És most, hogy az aranyabroncs nem fogta többi össze, széthull és bomlik az ami végtelen idõkön át egy volt.
Gyámoltalan féltés támadt bennem. Mint az életnél élõbb lényt babonásan félteni kezdtem a koronát. Úgy éreztem: csak addig vagyunk, amíg van. Pusztulása reménytelenné tenné a mi pusztulásunkat is. Mit forgatnak fejükben a hatalom mai birtokosai, akik gyûlölnek mindent, ami múltunkkal és jövõnkkel összefügg? Károlyi nem fogja õket akadályozni, tõle ugyan azt tehetik a koronával, ami nekik tetszik.
A napokban Ambrózy gróf, a koronaõr elment Károlyi Mihályhoz és bebocsáttatást kért. Károlyi éppen villásreggelinél ült és gróf Pejacsevich Márkus volt a vendége. A komornyik jelentette, hogy a koronaõr kinn vár.

- Hadd várjon, - mondotta a Károlyi, - reggelizem, - és nyugodtan tovább evett. Egy idõ múlva megint jelentették neki, hogy Ambrózy gróf sürgõsen szeretne vele beszélni, mert el kell utaznia. Károlyi, akihez bejelentés nélkül mehet be Kéri, Jászi és Pogány, megint kiüzente az ország egyik elsõ zászlósurának, hogy várjon. Szivarra gyújtott és a fekete kávéjához ült. Ismét eltelhetett vagy egy félóra, mikor harmadszor üzent be a koronaõr.
- Hát ha nem várhat, akkor menjen, - mondotta Károlyi Mihály. Pejacsevich kérlelni kezdte. Végre is engedett. - Nem bánom hát, de két perc alatt végzek vele.
Kiment, szivarral a szájában és két perc múlva csakugyan visszajött. Elintéztem, - mondotta és nevetett hozzá. - Azért jött Ambrózy, hogy megkérdezze: mi történjék már most a koronával? Mondtam neki: tedd egy bankba, vagy dugd zsebre, bánom is én...
És a szemem elõtt egyszerre megint felmerült a Koronázó templom ájtatos homálya. Az oszlopok, az ívek és az oltár elõtt, bíboron a korona sápadt aranya... Egy vén paraszt galambõsz fejét látom, éles turáni arcát mintha vésõvel vágták volna bele a templomi derengésbe, meghajlik és kérges keze keresztet vet a mellén.

November 25.
Anyám egy porcelán figurát hozott be a szobámba. - Eltörött, - mondotta és letette a sévresi pásztort és letört pici kezét az asztalomra. Formája egy pillanatra elragadóan tükrözõdött a gondolataim közé. Vagy talán csak azért volt olyan meseszerû és szép, mert annyira csúnya és leverõ volt mindaz, amire nekünk mostanában gondolnunk kellett?
- Úgyis tudom, hogy itt telel te nálad, - mondotta Anyám, egy kis szemrehányással, szinte utalva apró megbízásaira, melyekrõl idõnként megfelejtkeztem. Azonnal elviszem.
- Nem, hiszen ráér, ha valami más dolgod van. Egyszerre nem volt többé. Semmi más dolgom a világon, csak az õ kis porcelán figurája. És elbúcsúztam tõle és mentem.
Sötétedett. Elvétve, féllánggal égtek a gázlámpák, a tegnapi szemetes ládák álltak a házak elõtt, melyeket nem fuvarozott többé senki sem. Erjedt, savanyú szag terjedt a levegõben és táplálta a járványt, mely hetek óta kísért a városban. Befordul a söpretlen kapukon, feloson a piszkos lépcsõkön és a fûtetlen szobákban ráteszi a kezét az emberek mellére.

Az Akácfa utcába értem. Az utca jóformán egészen sötét volt. Csak a boltok lámpái vetettek ki sárga kockákat a gyalogjáróra. Az egyik szegényes kirakatban régi porcelánok álltak. Benyitottam az ajtaján. Odabenn a polcok, az asztal, minden tele volt törött porcelánnal és a ragasztómester kalappal a fején, téli kabátban ott ült a hidegben a sok cserép között. Mintha egy németalföldi piktor festette volna oda. Az arca nemes szabású volt és nagy õsz szakálla eltakarta a mellét;
Mutató ujján egy régi címeres gyûrût viselt... Egyszer, hogy ott jártam nála, elmondta, hogy vidékrõl került fel Pestre. Volt földje, vén fák alatt szép oszlopos udvarháza, négy lóval járt és kedvtelésbõl régi porcelánokat gyûjtött. Aztán elment a föld is, a ház is, a

négy ló és a gyûjtemény, csak az a tudománya maradt meg, hogyan lehet az eltört porcelánokat megragasztani. Most ebbõl él. Szûkösen, valahogy...

Mikor kijöttem a boltjából, nem mentem mindjárt haza. Egyik utca hívott a másik után, ballagtam elõre és szomorúan gondoltam annak az õszfejû magyarnak magyar sorsára. Bolt, bolt mellett maradt el mögöttem, Weiszok, Braunok, Schwarzok üzletei. Zsibárusok, edénykereskedõk, szappanárusok, kis bazárok tulajdonosai. Nemrég még Galíciában éltek, aztán egyszerre cipõzsinórt árultak a pesti utcák szegletén. Téglát soha se hordtak, földet soha se kapáltak. Könnyen kerestek vettek és eladtak. Ma már boltjuk van. Milliók bölcsõje. Õk ott kezdik a szûk utcában, ahol a mieink tengõdve végzik.
Túl a Dob utcán a Rombach utca tájékára értem. És a budapesti gettó zsivajogva nyüzsgött körülöttem. Senki se szabta ki az özönlõ zsidóságnak ezt a városrészét. Elmúltak már azok az idõk, mikor Buda és Pest területén nem hálhatott meg zsidó, nem lehetett saját neve alatt se háza, se üzlete. Ötven év alatt birtokukba vették, a várost. De azért csináltak maguknak még egy külön gettót is. Egész utcákat leptek el, házakat szálltak meg, amelyekben egymás között lehetnek. Az újonnan épített utcák és házak sebesen piszkolódtak. És a kapuk torkából ugyanaz a szag árad, amelyet az amszterdami, a római és a velencei gettóban is, éreztem...

Felpillantottam. Mintha egy idegen városban jártam volna, melynek házai hangtalan tanácsot tartottak maguk között a világított boltokon felül a sötétben... Amit eddig sohase vettem észre, hirtelen úgy rémlett: valaminõ konok ellenséges élet él itt, amely nem közös a mienkkel, amelybõl mi ki vagyunk zárva. Köd szakadt és alatta látható lett az utcák arcjátéka. A gyõzedelmeskedõ idegen faj biztonságérzete úgy megnövekedett, hogy szinte már elfeledte beburkolni magát. Pedig sokáig titkolódzott. És mi itt éltünk és nem hallottunk, nem láttunk semmit. Nem kerestük az események eredetét és míg õk fanatikusan fogták egymás kezét, faluvégi pálinka mérõkön, tömeglakásokon, szerkesztõségeken, boltokon, bankházakon, palotákon át, végig öt világrészen, mi árva magyarok nem tudtuk megfogni egymás kezét még kicsiny országunkban sem.

Csak most eszmél közülünk egyik-másik, pedig már tegnap is történt az, ami ma történik. Akkor titkos homályban, most világos nap alatt. A bevándorló kitúrta fajunknak az arcvonását az ûrbõl, kivájta a lelkünket a dolgokból és a saját arcát, a saját lelkét tette a helyébe. Régóta tart már itt a baljóslatú mozgalom. Idegenbõl jöttek emberek, akik csak nekünk voltak idegenek, de nem a gettó népének. Õk súgtak egymásnak dolgokat, melyeket mi nem hallottunk és odébb mentek más városok gettóiba, ott is súgtak és onnan is odébb mentek. Trockij járt Budapesten. Évek elõtt lakott itt. Mások is jöttek, olyanok, akikrõl csupán õk tudták, hogy mit akarnak. Mi csak lárvákat láttunk, melyek összehajoltak, de sohase hallgattuk ki, amit egymásnak súgtak.
Ebben a percben egyszerre úgy éreztem, mintha az egész városnegyed beszélne, mintha lakóinak õsi könyvébõl mondana valamit minden utca és minden ház: "Szemük van és nem látnak, fülük van és nem hallanak."
Vándorló tekintetem hirtelen megakadt. Hárman voltak. Az egyik néger arcú volt. A másik nehéz, hajas képû. A harmadik egészén kicsi, a szemhéja vörös, a pillái fehérek. Összedugták a fejüket. Egy kirakat elé álltam és úgy tettem, mintha azt nézném. Õk hárman elhallgattak. Láttam az üvegben, ahogy oldalt pillantottak, összeintettek és odébb mentek... Szemközt két kaftános jött. Prémes kalap volt a fejükön. Piszkos kezük hevesen mozgott a válluk magasságában. Az egyik mondott valamit, a másik a földre nézve hallgatta. Szurtos ujjával megfogta pajeszét és egyenesre húzta az arca mellett, le az álláig. Egy darabig így állt töprengve és elvétve szavakat mormogott. Ekkor vehette észre, hogy figyelem. Hirtelen elharapta a szót és eleresztette a pajeszét. A tincs visszagöndörödött a

füle mellé. Ezek is odébb mentek.

A Király utca, hemzsegett körülöttem. Fésületlen, kövér asszonyok álltak egy kapualjában. A gyalogjárón selyemruhák suhogtak, a piszok szagával komisz parfüm szaga keveredett. Gyerekek visítottak. A héber betûs vendéglõkbõl fokhagymabûzös ételszag áradt. A kicsiny boltok ajtaja szüntelenül nyíl és csukódott és a rájuk akasztott holmik himbálództak. Láncok, órák verõdtek az üveghez; harisnyák, szalagok libegtek. Rosszul világított kirakatok, viselt ruhák, cukrászsütemények, kopasztott libák, ékszerek, cipõk. Egy asszony gyerekkocsiban szappant tolt. Az utcaszegleten fügét árult egy kaftános görbelábú kis rém és dülledt szemével felpislogott a tolongó emberekre. Egy vörös szakállú megállt mellette. Sebesen beszéltek és közben így mozgatták a szájukat, mintha forró ételt forgatnának benne. Amint közeledtem hozzájuk, a vörös szakállú sarkon fordult és beugrott egy aranymûves boltba. Utána néztem. A kirakatban egy furcsa öreg óra állt. Vajon mit kérhetnek érte?

Az ajtóra akasztott láncok csilingelni kezdtek, ahogy benyitottam. A füstös mennyezetrõl egy ernyõs lámpa lógott le mélyen a pult fölé, melyen üveg alatt gyûrûk és függök guggoltak a bársonypárnákon. A lámpa ernyõje leverte a fényt és árnyékban hagyta az arcokat. A szegletben többen álltak, de ahogy észrevettek, bementek a bolt mélyébe. Csak egy lompos puha testû leány maradt ott Mialatt kérdezte, mit akarok, minduntalan borzas fekete hajába kapott és megvakarta a fejét. Közben az ajtót figyelte. Mikor nyílt, sebesen lehajolt a pultra és anélkül, hagy felpillantott volna, maszatos hüvelykujjával hátra bökött a válla felett, mintha oda mutatna. Egy jól öltözött prémkabátos férfi ment el mellettem; az arca végtelenül közönséges volt. Hirtelen behúzódott a többi után. Aztán egy tengerész jött, azt is magukhoz hívták. Suttogva sok hang mormogott a homályos szegletben. Kétségbeesett kényszer hajtott. Hallani akartam valamit, egy mondatot, amit nem szánnak nekünk, amit maguk között beszélnek, de egy szót sem bírtam megérteni...

Az üzlethelyiség libazsírszagú fülledt melege fojtogatni kezdett.
- Nem, ez nem felel meg, - vetettem oda a leánynak és az undor borzadásával kirohantam a boltból.
Sebesen mentem elõre, szinte futva iramodtam a tömegen át, mintha egy összeesküvés hálójából menekülnék, amely körülöttem hullámzott, de amelyet megfogni mégse lehetett, mert ahol hozzáért az ember, szétmállott, mint nyálka.
Sötét prédalesés volt az egész városnegyed. Utcáiban valaminõ bûntény járt készülõdve. Házaiban egy mohó élet virrasztott, mely sok ezer év óta soha se hunyta le a szemét.
El, el innen, ki a szabadba! És közben szinte újra láttam a körúti zugszálló szobáját, a tanácskozó zsidókat, az orosz pénzt az asztalon, láttam az aranycvikkeres õrmestert, aki Kun Béla nevét mondta a katonáknak és felötlött Jászi és Kunfi és Hatvany Lajos arca és a kis görbelábú rém az utcaszegleten, a vörös szakállas és a lompos leány... Mind egyet akarnak, õk akik fogják egymás kezét, mind, valamennyien és mi nem tudunk többé semmit sem akarni.
Éjjel egy cikket írtam Magyarország asszonyaihoz. Asszonyok! Ne aludjatok, mert a gyerekeiteknek nem lesz hová lehajtaniuk a fejüket...

November 26.
Délután volt. A Teréz körút felé mentem.
Gróf Batthyány Lajosné telefonon üzente, hogy beszélni szeretne velem. Sûrû tömegen haladtam át. A várost feszítették a folyton özönlõ menekültek és a hazatérõ katonák ezrei. A körutakon napról-napra zsúfolódott az ember. Szinte alig fértek már. Áradásuk beleömlött a mellékutcákba is, zsivajgott, tolongott és az újságvállalatok kirakata elõtt

összetorlódott, mint egy görcs. Az "Az Est" üvegablakán belül fényképek lógtak. Az egyik alatt írás látszott: a katonatanács tagjai. A tömeg nem engedett közel, csak messzirõl, elmenõben láthattam egy pillanatig. Dicsõségben kifüggesztett arcok, emberek képei, akiket az októberi lázadás vádja illet, akiket egyszer talán még számadásra hívnak más idõk.

- Mit szól hozzá? - Kérdezte az ácsorgók közölt egy hang. A hadügyminiszter sikkasztás, gyilkosság és rablás miatt elfogatta Heltait. - Azt, aki városparancsnok volt? - Azt... és most gépfegyveres vonaton lövöldözve jönnek a tengerészek, hogy kiszabadítsák. Ebbõl még baj lesz. - Egyszerre szétfutott a hír. - Hallotta? Nem igaz... De igaz! - Riadalom támadt. És a körúti nép lármázva adta tovább: - Jönnek a tengerészek! Ott hagyták Pozsonyt is, a cseheket is...
Zsúfolt villamosok zúgtak el mellettem, belülrõl szinte szétnyomta a tolongás a kocsikat, köröskörül lógtak rajta az emberek. Katonák jöttek szemközt. Egyszerre az egyik furcsán elõrelódult, a saját lábában botladozott és hasra esett az utcai nép között. Senki se törõdött vele, bajtársai is odébb mentek. A háborús évek valaminõ visszamaradt irgalmas mozdulatával odahajoltam hozzá. Talán mûlába van, talán nyavalyatörõs? Mikor a karját megfogtam, hogy talpra segítsem, ocsmány öklendés bugyborékolt ki a száján. Visszarántottam a kezemet. Részeg volt és a bajtársai hátraröhögtek.

Az út hullámzása megint sodort tovább, de a gondolataim közé egy tüske akadt. Katonák... magyar katonák. Valamikor, de hányszor is, könnybe lábadt a szemem, ha rájuk néztem. Hálát és tiszteletet éreztem irántuk, büszke voltam rájuk. Szerettem õket, mint az én gõgös fajomnak a bátorságát. Mi lett belõlük...
Már kinn jártam az Andrássy út táján. A Batthyány palota sötétre szürkült köveivel, mint a firenzei Palazzo Gondi idevetõdött tükrözése állt a modem, jellemtelen körúti házak között. A rácsos kapu nyílott és a kapuboltozás mélyében egy földszinti folyosón át néhány lépcsõfokhoz értem. Kis téli szállásuk volt ez gróf Batthyány Lajoséknak. Fenn az emeleten az öreg grófné lakott, Batthyány Lajos anyja, a 48-as idõk nagy vértanújának, gróf Batthyány Lajosnak egyetlen leánya. Az inas bejelentett.

A tágas földszinti szalonban tompított félhomály szõtt vörhenyes derengést. Régi ünnepélyes bútorok között virágzó azáleák, világos brokátok, selyem lámpaernyõk, puha párnák lágyították a sötét vonalakat. A kandallóban tûz égett és a világossága hátulról finoman körülrajzolta Batthyány Lajosné alakját. Magasan, nyúlánkan jött felém. Nem találkoztam vele az októberi események óta. Szép volt most is, de a haja, mintha megõszült volna. Keskeny kezének ideges mozgásában elnyomott nyugtalanság látszott. Az események és szereplõik egy része oly közel áll hozzá, hogy mikor a keserûség szavakba forrott bennem, szinte kérdõen néztem fel nemes vágású magyar arcába. Andrássy Gyula a testvérbátyja, Károlyi Mihályné a testvére lánya, Károlyi Mihály az unokaöccse... De õ higgadtan, szomorúan látta a valóságokat. Nem tért ki elõlük, nem akarta menteni, még önmaga elõtt sem, szívének egykor dédelgetett szép kis Katusát, az emóciókra és izgalmakra falánk Károlyi Mihálynét, akinek nincs egyénisége, aki rabszolga módra felvette a degenerált Károlyi féktelen nagyravágyását és hisztérikus végletességben túlhajszolta õt még önmagán is.
Batthyány Lajosné Károlyi Mihályról beszélt. Elítélte, azzal a kérlelhetetlen igazságossággal és szigorral, amellyel a romlásba hajszolt magyar faj kétségbeesése benne megnyilatkozott.

Kérdeztem tõle, tud-e a Diaz-féle fegyverszüneti feltételekrõl, tudja-e, hogy az a szerzõdés, ellentétben a belgrádival, csak arra kötelezte hadseregünket, hogy az 1914. évi

határok mögé vonuljon vissza?
Mialatt beszéltem, nyílott az ajtó és Batthyány Lajosné fia, régi barátom, a festõ Batthyány Gyula jött be a szobába. Egy pillanatig szinte kételkedve hallgattak rám mind a ketten, olyan lehetetlen és õrült volt ez a hír.
- Határozottan tudom, a fegyverszüneti bizottság egyik tagja, Julier alezredes mondta a testvéremnek. Az elképedés hirtelen csapott át lázadó haragba az arcokon.
- Szerezze meg nekem a szöveget, - mondotta Batthyány Gyula - adja ide, kiplakátoztatom egymás mellé a két okmányt és huszonnégy óra alatt megbukott az egész gaz rendszer.

Szép édesanyja kételkedõen tekintett reá:
- De hát azt hiszi, azt hiszi, hogy még van annyi szabadság ebben a városban? Összetépnék a plakátokat, mielõtt a falakra kerülnének.
- Sajtószabadságot, véleményszabadságot ígértek és nincs más, csak hazugság.
- Szervezkednünk kell ellene, csak így törhetjük át a hazugságukat, - mondotta Batthyányné, - azért kérettelek.
- Az asszonyokra gondoltál? - Igen...
- Én is foglalkozom ezzel a gondolattal. Többen vagyunk, akik ugyanazt érezzük. Valaminõ összefoglaló programra lenne szükség, hogy eltakarja az igazi célt: csak az asszonyok révén lehet visszavinni az elveszett hitet.
- Csináld meg azt a programot és állj a mozgalom élére.
- Én csak közkatona akarok lenni, - feleltem, mûvész vagyok, nem értek az ilyesmihez.
- Pedig éppen neked kell oda állnod. Téged követni fognak. Én is dolgozni akarok.
Megráztam a fejemet. - Mindent megteszek, de nem vagyok hivatva az élen járni.
- Dolgozunk mi is, - vetette közbe Batthyány Gyula. - Majd csak elkergetjük ezt a társaságot.

A mi szervezkedésünkrõl pedig beszélünk még mondotta Batthyányné sajátságos; szomorú mosolyával. - Hát õ is? - gondoltam elmenõben. Szétszórtan hányan éreztük már ugyanazt. Mintha a levegõben lenne, mintha csak arra várna, hogy közülünk valaki hangosan kimondja.
Az utca képe megváltozott, mialatt odabenn voltam. A lámpák nem égtek, villamos nem járt és sûrûn hullott a hó. Váratlanul sztrájk ütött ki? Szénhiány van? Vagy pedig Heltai tengerészei miatt?
A kis mellékutcák félõsen bújtak be a sötétbe. A havazáson át egy rozoga kocsi ügetett. - Mennyiért vinne el a Kõfaragó utcába?
- Hatvan koronáért, - kiáltotta le a bakról a kocsis.
- Nemrégiben még két korona volt ennek az útnak az ára... A kocsis káromkodva hajtott odébb, én pedig tovább gázoltam a hóban. Furcsa csend volt köröskörül. Kinn a szabadban, az erdõk és a rétek hallgatásában valami mindig elpihen, a város hallgatásában pedig úgy rémlik, mindig ugrásra készül valami. Éreztem ezt. Szinte akaratomon kívül állón mindegyre magam mögé néztem és sebesen futottam át a sikátorok torkollása elõtt. Hajdani világos tiszta utcák, rendõrök, védettség, biztonságérzet, - hová lett minden?

A civilizáció csak épületállvány, amelyet teleakasztottak hirdetésekkel, hogy ne lássák, hogy mögötte nincsen épület. Az állvány egyetlen lökésre összedõl. Itt már beomlott és az üres telken kószálnak a farkasok. Hirtelen süllyed a város, feltarthatatlanul hanyatlik, visszafelé, olyan idõkbe, amelyekben sohase tudta, aki este útra kelt, hogyan ér haza.
A túlsó szegleten kocsi kifordult ki a Körútra. Kis biztonságérzet fogott el. Nem sokáig örültem a kocsi látásán. Egy kapu aljából két katona szaladt feléje kiabálva. A kocsis intett, hogy utast visz, de azért megállt. Nyilván félt, hogy utána lõnek. A katonák nem tárgyaltak vele. Kinyitották a kocsi ajtaját, kilódították a bennülõt és elfoglalták a helyét.

A jármû, mintha fehér fátyolba nyargalna bele, sebesen, feketén távolodott a mély hóban. Megint elhagyatott és csendes lett az utca. Csupán a hó világított és mialatt az arcomat hidegen verte a zimankó, arra gondoltam, hogy mégis csak biztosabb manapság gyalogosan járni.

November 27.
Annyi megaláztatás, szégyenben fogant tûrés és hallgatás után most egymásután, egész országrészek tiltakozása hangzik fel a pusztulásban.
Megmozdulnak lenn Erdélyben a székelyek. Kibomlott a székely zászlóalj lobogója. Marosvásárhelyi székely nemzeti tanácsot szervezett Bethlen István gróf. Erdély van a szívében, hû maradt önmagához. Mindig mindent csak a hazájának akart. Jó most a nevét hallani, mikor mindenki mindent csak magának akar. És a székelyek után megszólal a Felföld, a szepesi városok, Zemplén és a magyar századok hû osztályosai, a tótok, akikkel se arany, se korbács nem fogja elhitetni, hogy a csehekhez tartoznak. A hazára tesznek esküt a bunyevácok: a katolikus szerbek is és fenn északon meghatóan tiltakozik a ruténség. Rákóczi népe, a gens fidelissima et carissima. Õk, akik mostohán élnek a Kárpátok mélyedéseiben, a galíciai zsidóság vándorútján. Ismerem szegény kis falvaikat, melyekre a kaftános piócahad vérszomjasan veti rá magát elsõ éhségével, törtetõ útján nyugat fele. Ott jöttek be évtizedrõl évtizedre a lengyel-orosz zsidók, akik levágják a pajeszt, mire Kassára érnek; levágják a kaftánt, mire Miskolcra érnek és milliomos bárók lesznek Budapesten.

A magyar kormányok védtelenül hagyták a beözönlõ kapzsisággal szemben a határ menti ruténséget, a jámbor nép szegénységében azért mindig türelmes és hû volt hozzánk. És most kétségbeesetten áll mellettünk, nem kér autonómiát, nem akar külön jogokat, velünk akar maradni, mert mi sohase bántottuk. Az ukránok propagandája, az orosz imperialisták, a schizmatikus vallási térítés nem vett erõt rajtuk. Magyar iskolákat kémek most, mikor Budapest nevében egy idegen faj megtagadja a hazát és püspökük, Szabó Endre ezt üzeni nevükben: "A magyarországi ruténség részérõl nincs szükség hûségnyilatkozatokra, mert ez a nép nem botlott soha."
De Jászi nemzetiségi miniszternek ez nem kell. Õ valaminõ keleti Svájcot akarna ráerõszakolni a földrajzi egység legtökéletesebb országára és Máramaros, Bereg, Ung, Ugocsa a zúgó erdõk zöld vármegyéinek, a rutén lakta õsi magyar földnek új nevet talál ki: Ruszka-Krajna.

Egy megmérgezett város közepén ott áll az orosz-lengyel zsidók fia és fajának egész destruktív dühével bomlasztó teóriákat szaval az õstermészettel szemben, elfeledve, hogy Svájcban hegyekbe torlódik három nagy faj találkozása, míg Magyarországon egy medencébe futnak össze a népek árjai, melynek termékeny medre, lelke és ereje mindörökre a magyar faj marad.
És mialatt õ szaval és hirdeti, hogy: egyetlen szempillantás alatt ezer magyar évet töröl el, köröskörül kicsap a végekrõl ezer magyar év rettenetes tiltakozása. Székelyek, tótok, rutének, németek, katolikus szerbek így kiáltanak, mintha szenvedõ testvérek kiáltanának át egymáshoz egy lenyûgözött táj közönye felett. A fájdalmak hangja lerohan a hegyekrõl és soha nem hallott végtelen szimfóniában összeörvénylik a rónák felett a novemberi ég alatt. A szelek megszámlálhatatlan szárnyaikon viszik a bús kiáltást tovább és elvetik egy jövõ nagy termésre, amelybõl egykor még bosszút aratunk...

November 28.
A végek tiltakozása elhangzott és a tragikus fényesség belealudt a sötétség be. Amíg a nemzetrontók kezében van a hatalom, így is lesz ez mindig! A

kormány milliókat adott az erdélyi oláhoknak és adott nekik magyar katonáktól elvett temérdek fegyvert is, míg a székelyeket és a magyarságot verejtékes rémületben fegyvertelenül hagyja az életére törõ ellenség között.
Károlyi kormánya mindenkit támogat velünk szemben. Ma, hogy szolgálaton voltam a Keleti pályaudvaron, lázasan különvonatokat állítottak össze. Gyulafehérvárott az izgatók oláh nemzetgyûlést hívnak össze, mely - úgy hírlik - önhatalmúlag ki fogja mondani Erdély és sok magyar vármegye elszakadását. A magyar kormány pedig a gyûlésre utazók kényelmére, különvonatokat ajánl fel.

Olyan az egész, mintha torzan, aljasan vigyorogna valami a haldoklás felett.
A pályaudvaron nagy mozgalom volt ma. A vöröskeresztes üdítõ régi barakkjában új üdítõállomást létesítetek hazatérõ katonák számára. Mi, akik hosszú éveken át teljesítettünk odakinn vöröskeresztes szolgálatot, hiába ajánlottuk fel munkánkat. A garmadába hordott, rég nem látott fehér kenyereket és kolbászokat asszonyok osztogatták a katonák között. Se kalap, se kendõ nem volt a fejükön, borzasak és ápolatlanok voltak. A szociáldemokrata párt küldte ki õket és a katonák ellátása egészen másodrendû szerepet játszott náluk. Agitátorok voltak ezek az asszonyok. Röpcédulákat osztogattak és lázítóan beszéltek a hazatérõkhöz, Vöröskeresztes jelvényünk és igazolványunk dacára, az egyik asszony odajött és felszólított, hogy hagyjuk el a helyiséget, miután ezt a munkát reájuk bízták.
Vera testvéremmel és Tasner Máriával, két hû munkatársammal, mentünk rendes üdítõhelyiségünkbe. - Kidobtak, - mondottam. - Azután tudtuk meg, hogy a minisztertanács, miután elcsapta azokat, akik a háború alatt helytálltak a Vöröskereszt szolgálatában, gróf Károlyi Mihálynét nevezte ki a Vöröskereszt élére - kormánybiztosnak. Ezt az állást õsz hajú nagyurak mindenkor díjtalanul töltötték be, Károlyi Mihályné most nyolcvanezer korona fizetést szavaztatott meg magának, amit haladéktalanul elõre, az egész esztendõre fel is vett.

- Egy megbízottja már itt járt, - beszélte valamelyik vöröskeresztes alkalmazott, - nagyon kiabált és azt mondta, hogy Károlyi grófné ki fogja innen rúgni a régi hölgyeket.
- Roppant elõkelõ mozdulat lesz. Meg fogom vámi, - feleltem. Ebben a pillanatban a vörös karszalagos õrmester fordult be az ajtón. Feltûzött szuronnyal két katona követte nyomon. Egyenesen felém tartottak: - A peronon gyanús nyomtatványokat találtunk, holmi royalista szemeteket...
- Nincs tudomásom semmiféle nyomtatványról, - feleltem és bensõmben szertelen örömet éreztem, hogy valahára léteznek ilyen nyomtatványok is...
- A nyomok ide vezetnek, - kiabálta az õrmester fenyegetõen, - azt mondják, innen osztogatják.
Tartson házkutatást - és fehér ápolónõi kötényem zsebét kifordítottam feléje. A belsõ öröm legyõzhetetlenül tört fel az arcomra. Elnevettem magam.

November 29.
A pénztár kis üvegezett ketrece elõtt álltam és a márványlap hideg volt a könyököm alatt. A banküzlet nagy helyiségében kevés ember lézengett. Az asztal melletti lócán néhány cselédleány ült kis betéti könyvével a kezében.
- Úgy látom, a gazdasági élet élénken lüktet, mondottam a pénztárnoknak, mialatt a tolóablak nyílásában elém tette a kívánt pénzt
- Így még sohase voltunk. A háború ideje valóságos aranykor volt ehhez képest. - Egy kissé elõre hajolt és elhalkította a szavát: - Rettentõen kizsarolja ez a rabló kormány az országot. Azelõtt tizenkétezer korona volt egy miniszter fizetése.

A népkormány miniszterei kétszázezer korona fizetést utalnak ki maguknak és elõre felszedi valamennyi egész esztendõre. A különórákért, amit dolgoznak, százhatvan korona az óradíj... És egyre több lesz a miniszter, a kormánybiztos. Már negyven államtitkár szaladgál Budapesten. Minden radikális újságíró legalább is államtitkár akar lenni. Úgy nyomtatják a bankót, mint a plakátokat. Azt mondják, egy hónap alatt három milliárdot költött a népkormány. A legrosszabb háborús hónap másfél milliárdba került. Drága dolog ez a béke, meg a köztársaság se olcsó... Nyargalunk az államcsõd felé. Nagyon sokan viszik ki a pénzüket Svájcba...
- Az enyém, ami van, itt marad. Ha elpusztul az ország, mi magyarok úgyis vele pusztulunk.
- Jó elõrelátással lenni, mondotta a pénztárnok, az hírlik, hogy ezüstöt meg aranyat is fognak rekvirálni. Mikor hazafelé mentem, ezek az utolsó szavak szüntelenül a fejemben jártak. Régi családi írásaink közt van egy kicsiny cédula 1848-ból, Tormay Károly nagyatyám nevére kiállítva. Annak az ezüstnek a fejében kapta, melyet a Kossuth-bankók fedezetéül a nemzeti pénzverdének beszolgáltatott.

Atyám mesélte el, hogy egy napon az ebédlõ asztalon halomra hordták a ház minden ezüstjét. Kicsi fiú volt akkor még és kérdezte, ha elviszik a kanalakat, mivel fogja õ a kávéjában a cukrot felkeverni? - Fakanállal, - mondotta az anyja. Atyám nem bírt ebbe belenyugodni; addig settenkedett az ezüst körül, míg nagy keserûségében egy kis ezüstkanalat el nem lophatott magának. Mindent beolvasztottak. Az az egy kis kanál maradt meg a régi ezüstbõl. Õk odaadták, mi is odaadnók, de nem ezeknek. Ezekért nem ennénk fakanállal...

November 30.
Sárga köd ereszkedett le a városra. A házak elmerülnek benne és a szobák sötétek, mintha kívülrõl iszapszínû leplek tapadnának az ablakokra. Délelõtt van, a lakásokban mégis égnek a lámpák, mintha az egész városban minden ablak mögött halott feküdnék. Soha se láttam hasonló ködöt. Olyan, mintha az életünket utánozná.
... Köd ... ragadós, sûrû köd. Fuldokolva jár az ember egy elátkozott tájon, tapadó nehéz sárban tántorog és megállni és menekülni nem lehet. Egy megjelölt város a börtönünk. A tûzhelyei hidegek, világossága nincs, a házak kapuja nem áll nyitva sehol. Zsákba végzõdnek az utcák és a zeg-zugos fordulóknál valami, amit nem látni, hidegen lehel az ember szeme közé. Kitérni sem lehet soha. Menni kell vak ablakok alatt, a ködben, visszhangtalan halálsikátorokon át. A házakból nem néz ki senki és senki se int. Enyvesen lucskos a levegõ, mint egy förtelmes, nedves kéz odatapad az ember szájára, egyszerre nem bírunk tõle lélegzeni. Olykor úgy rémlik, eliramló testek surlódnak hozzánk, nem látszanak, csak érezni lehet õket. Félelem és kin borzongat, de ha meg akarunk fogódzni, tapogatódzó kezünk alatt kísértetiesen engednek a falak, mozdulnak a kapuk. Nincsenek bezárva, csak támaszkodnak és halkan befelé nyílnak. Mögöttük áll valaki és vár, nyitott szemmel vár a sötétben és egy iszonyú hírt tud :
Magyarországról valami megint elveszett... A szomszéd utcában pedig, mindig a szomszéd utcában - puha, hangtalan járással járnak, ugrásra készen vörös fenevadak...

Ez most az élet. Köd, sárga, tapadó köd, melyben a sáron csúszik a város házaival, utcáival egy óriási gödör felé.
Nap-nap után több katona sapkájáról tûnik el a nemzeti színû kokárda és, ahogy letépik, mintha seb támadna: egy vérfolt... vörös gomb látszik a helyén. A Rákóczi úton egy házra tegnap vörös zászlót tûztek ki. A külsõ Váci úton, kis kocsmákban kommunisták találkoznak és az utcákon csoportba verõdött emberek elõtt ganajos ládákon, gyalogkocsik tetején idegenarcú férfiak szónokolnak. Széles mozdulatokkal lármázva kiáltják: "Minden

a tietek! Vegyetek el mindent!"

Ezek a szavak ott vannak ma az egész városban. És Károlyi kormánya is ezt mondja szüntelen valamennyi nyilatkozatában. "Minden a tietek", - mondja szocialistáknak, kommunistáknak, radikálisoknak, cseheknek, oláhoknak, szerbeknek... Az oláhok után Jászi most a tótokkal tárgyal. És mialatt a cseh csapatok ellenállás nélkül sétálnak lefelé a Vág völgyén és megszállják Galgóczot, Lipótvárt és zúgó topolyái alatt Pöstyén kincses forrásait, Jászi, Diener-Dénes és egy Braun Róbert nevezetû egyén feladja velük szemben a honfoglalás óta élõ õsi jogainkat. Jászi a maga részérõl öt magyar vármegyét már odaajándékozott a tót megbízottaknak, tízben pedig impériumot kínál fel nekik. Alkuszik, megalázkodik és rossznak bélyegzi elõttük az ezeréves magyar uralmat.
És miután bûnösen mindent feladott és ostobán elárulta Károlyi kormányának teljes tehetetlenségét, kiderül, hogy a tót közeledés csak csapda volt. Prága, miután bepillantott az itteni dolgokba, hivatalosan üzeni Budapestre: "A magyar kormánnyal folytatott bárminemû tárgyalásra a Csehszlovák köztársaság kormánya senkinek sem adott megbízást"...

És ezek uralkodnak felettünk! Eladnak újra és újra minden nap. Amit súgva hallottam, most már kénytelen bevallani a kormány is, mert Vlád, az erdélyi oláh gárdák vezére egy nyilatkozatában elszólta magát. Az oláh Vlád, hogy erejét és hatalmát meglobogtassa, odavetette Erdély szerencsétlen magyar népének: "a román gárda a magyar kormánytól 10 millió koronát és ötvenötezer gyalogsági fegyvert kapott". Most már a süketek is hallhatják, hová teszi a kormány a fegyvereket, melyeket a felbomlásában is hazáját védeni akaró frontkatonaság kezébõl csalt ki. Oláhoknak adja a magyar katonák fegyverét, mialatt a magyar polgárság fegyverét begyûjti csirkefogók, szökött fegyencek és csavargó katonaszökevények számára.
Az örökös gyötrõ kérdés, hogy mi történik itt, már nem marja az agyvelõmet. Biztosan tudom, hogy minden, ami itt történik, szörnyû árulás, amelyhez hasonlót nem találni a népek történetében. Egy titokzatos vörös szerzõdés betûi kísértenek a célokban; eseményekben és törvényei belevegyülnek mindenbe, ami Magyarországot október 31-ike óta érte.

December 1.
Valamikor szépet, csillámló hideg fehéret, lobogó meleg tüzet mondott december. Most halál a fehérsége, kín a hidege és a tûz kialszik mindenütt.
Dermesztõ fagy járt az éjjel odakinn. Érzik a lehelete a szobákban és a lelkemben tompa rémület van. Ma reggel mondta a szolgáló, hogy nincs több szén a pincében. Nem akartam hinni neki. Gyertyát vettem elõ és a hátsó csigalépcsõn lebotorkáltam a sötétbe. A szénpor ropogott a lépésem alatt, a gyertya lángja ide-oda ténfergett a pókhálós falon. A pince tátongott, csak a szegletben hevert még néhány darab fa. Jó ideje elmúlhatott már, hogy láttam és tudtam az ürességet. Még se mozdultam, csak álltam egy helyben és a leheletem gõzölgött a láng felett.
Nyolc hónap elõtt volt, hogy szénszállítási engedélyt kaptunk. A szénközpont egy nagy céghez utalt. Hét múlt hét után, a cég nem adott. Írtam, üzentem, aztán odamentem magam. Az épület lépcsõjén a fázás és a nyomor tolongott felfelé. Az irodában szomorú emberek ácsorogtak. Várnom kellett, mint egy miniszter elõszobájában. A titkárnõ minduntalan kijelölt valakit közülünk. Gyémántfüggõs, prémkabátos zsidóasszonyok álltak mögöttem és nevetgéltek maguk között. Késõbben érkeztek, mégis õk mentek be elsõknek. Mellettem egy szegény, kendõs asszony szorongott és kopott kabátban egy úr, aki jobb idõket láthatott. Az asszony csendesen jajveszékelt: nem tud fõzni napok óta, mert nincs tüzelõje. Az úr, aki magas rangú bíró volt, azt mondta, hogy a gyerekei nem

kelhetnek ki az ágyból, több mint egy hete fekszenek, olyan hideg a lakása.

Vártunk, türelmesen, órák hosszat. Dél elmúlt. A titkárnõ az órára nézett és mintha lökte volna a szavakat, oda dobta: - Késõ van. Jöjjenek holnap!
- De hiszen itt van a szénszállítási engedélyem! Áprilisban kaptam. Valaminõ lázadó haragot éreztem. A többiekért is éreztem, valamennyiünkért, akik várunk, akik magyarok voltunk, akiknek nem volt többé szavunk a terpeszkedõ új hatalommal szemben.
A szénkereskedõ is zsidó volt, a titkárnõ is... Minden helyet elfoglaltak és ami nekünk járt, azt halogatták, vagy úgy dobták; mint az alamizsnát. Holnap... Ökölbe szoruló kézzel másnap is elmentem és harmadnap is ... Türelmes asszonyok, sírdogáló anyókák, dulakodó mérges férfiak várakoztak körülöttem. A cégfõnök átsietett az elõszobán. Könyörgõ hangok kapkodtak utána. De õ úgy szólt vissza, mintha kegyelmi kérvények fölött döntene a diktátor. - Tessék vámi, míg sorra kerülnek!
Megint csak elmentem és prémes, gyöngyös kövér asszonyok jöttek le megelégedetten mellettem a lépcsõn. Hallottam a beszédjüket. Õk megkapták, amit akartak. És így van ez már ma mindenütt. A leigázott faj tehetetlenségével, üres kézzel megyünk el az ajtóktól és nincs hol keresni az igazunkat. A hatalom az övék. A szemünkbe nevetnek. A szén pedig elfogyott a pincében és a szobák hidegek.

December 2.
Még sötét volt a reggel, mikor álmomba valaminõ csengés keveredett bele. Nyugtalanított, kerengett felettem, mint egy dongó elhallgatott, tolakodóan újra ott volt. Felébredtem.
A telefon szólt az elõszobában.
- A majoros? Odakintrõl a Hûvösvölgybõl beszél? - Igen, ma éjjel. - Hát betörtek a villába... És a testvéremnél is? Értem...
A rendõrségen közömbösen hallgatták meg a feljelentésemet.
- Hiába való fáradság, hogy jegyzõkönyvet vegyek fel róla, - mondotta egy írnokforma kis ember. Ma éjjel csak a Svábhegyen tizenhat nyaralóba törtek be. És a város területén, tudja Isten hány lakást meg boltot fosztottak ki. Úgy se nyomozhatunk a tettesek után. Hol vegyünk annyi detektívet, aztán meg azoknak más dolguk van manapság.
- Ellenforradalmat nyomoznak, - mondotta mellettem egy úr, akinek a lakásába szintén betörtek az éjjel. - Szabad lopás van ma az országban.

A földszintrõl felküldtek a második emeletre, onnan megint le a földszintre. Rendetlen tintaszagú irodákon, fülledt folyosókon tévelyegtem, míg végre megígérték, hogy majd küldenek ki nyomozókat.
Itt is megváltozott minden. A régi magyar arcú hivatalnokok helyett új emberek nyüzsögtek a fõkapitányságon. A kezükbe került hát ez is.
Havas szél fújt a hídon. A hideg téli égben, mint a menyasszonyok, fehéren álltak a budai hegyek. A hûvösvölgyi erdõk tar fái kék ereket vetettek a napsütötte havon. Minden csillogott. És a szépség egy pillanatra elfeledtette a szenvedést, a várost és a kifosztott házat is a hegyen. Útközben találkoztam Mária testvéremmel. Ó a pasaréti rendõr õrszobából jött és két rendõrt hozott magával. Az egyiknek le volt tépve a korona a sapkájáról, a másik még viselte. Hát maga nem vette le?
- A király gyühet is mehet is, de a szent korona mindig a helyén marad, - felelte az ember.
- Sok dolguk van? - kérdeztem, hogy másra tereljem a szót.
- Nem jó lenne, ha mindig így maradna.
- Pedig hát a rendõrség csatlakozása döntötte el a dolgot. A két ember összenézett, de nem szólt semmit. Közben felértünk a házhoz. A fedelén fehér volt a hó a kék égben. Lenn lépések látszottak a havon. A terasz alá vezettek a nyomok. Világos volt, hogy a falra futó glicínián másztak fel a betörök, úgy jutottak be a házba. Majdnem mindegyik szobában

egy-egy konyhakés feküdt kikészítve az asztalon. A markolata valamennyinek kijjebb állt, mint az asztal lapja. Így könnyû lett volna felkapni, ha valaki megzavarja a gazembereket... A hallban egy csomó holmi volt batyuba kötve.

- Ezért még vissza akartak jönni.
A szekrények tárva álltak. Sok mindent elvittek. A válogatás közben boglyákba dobált dolgok a földön hevertek. A nemzeti színû zászló szövetjét letépték a rúdjáról és dühös, sáros csizmák nyomai látszottak rajta. A nagy öreg Bibliát, mintha szíven lõtték volna, egy golyó járta át.
- Elég a bûnjel, - mondottam testvéremnek, én már megtaláltam a tetteseket: a forradalom vívmányai jártak itt.
A rendõrök megint összenéztek...
Mikor hazaértem, elmondtam anyámnak, mi történt odakinn. Kissé merev arccal, szótlanul hallgatta.
- Elvittek, amit elvihettek. Még a matracokat is lenyúzták. A falakra ocsmányságokat firkáltak.
- Ezek az idõk vámot szednek mindenkitõl. Hát akiket kiüldöznek az otthonukból, akiknek felgyújtják a házukat, akiket leölnek? - mondotta anyám. - Az én gyerekeim élnek és van még otthonuk. Csak beérje ennyivel a sors és ne kívánjon többet. Ha csak ez lesz a mi adónk, akkor ne panaszkodjunk. És többet nem beszélt róla.

Délután egy könyvet vettem elõ. Szinte szokatlan volt, mostanában jóformán semmit sem olvasok. És ha mégis, csak a betût szedi a szemem, az értelem elvész, másra gondolok. Kaffka Margit könyve volt a kezemben. Szegény, nem fog újat írni soha többet. Elmúltak számára a: "Csendes válságok", a "Színek és évek".
Szatmárból jött és régi nemes kúriák levegõjét hozta magával ebbe az idegenlelkû városba. Amíg le nem törlõdött róla, amit onnan hozott, nagy író volt, mert magyar volt. Elmélyült képek, halk, meleg hangok alkotója, finom látni tudó, Egyike azoknak, akik reptükben bele estek a nagy pókhálóba, mely a magyar irodalomnak szabadba vezetõ ablaka elõtt feszül és foglyokká lettek benne. Nem ismertem, de azért szerettem, mert fajomból való mûvész volt. Õ is asszony volt és tudom, hogy ha le is bódították maguk közé, mint annyi nagy, éhezõ magyar tehetséget, megtért volna hozzánk. Nem volt közöttünk, mégis közülünk ment el. Mi vesztettük el, nem õk. Egy magyar asszonnyal kevesebb van. Kaffka Margit, Isten veled.

Odakinn már egészen besötétedett és én még mindig olvastam. A szobám hideg volt. A halál gondolata járt a szép élõ könyv felett, mely itt maradt, beszélt, mosolygott és sírt, míg a lélek, amelynek ujja vonta, elszállt a sötét járvány kapuján.
Behozták az esti lapokat. Az újságokon egy név uralkodott: Gyulafehérvár... Hunyadi János temetkezõ városában, sírja felett, a térségen a vár tövében, egy rezolúciót mondott ki az oláh irredenta, mely most "Román Nemzeti Tanács"-nak nevezi magát: Erdély, a Bánát és Magyarország Összes oláh lakta területei egyesülnek Oláhországgal. Ez történt Gyulafehérvárott és erre a hazaáruló gyûlésre Károlyi kormánya külön vonaton vitte az oláhokat! Testõrséget fegyverzett fel nekik! Milliókat adott.

Megint úgy rémlik az élet, mintha egy õrült álmodná! "Minden a tietek" - mondja a hatalom, hogy az övé lehessen az, amit nem bírnak elvinni a szomszéd rablók. Osztozkodnak, folyton osztozkodnak és ebben az osztozkodásban Összetörik a szívünk. Erdély magyarsága magára hagyatva, megalázottan, elárulva tûrni kénytelen, hogy õsi földjét odavessék Budapestrõl az alacsony mûveltségû, új keletû kis balkáni államnak, melynek pásztornépe saját vajdái kegyetlensége elõl menekülve, alázatosan jött be néhány

évszázad elõtt Magyarországba. Ezerötszáz éve laknak székelyek Erdélyben. És a bocskoros, félbarbár oláh nép most egyszerre az õslakó szemébe röhög és a rablás jogával magáénak nyilvánítja a mienket.
Csendes az utca. Kõvé vált szívével hallgat a város. Csak a tetõk felett remegnek a csillagok, mintha egy nagy zokogás áradna fel hozzájuk a mélybõl.

December 3.
Budára indultam, fel a Várba. Öt órára gyûltünk össze a Zichy-palotában. A gyéren világított kis Szalag utca meredeken kanyargott felfelé a Corvin-térrõl. Csendes volt, senki se járt benne. Csak mikor a Jezsuita-lépcsõhöz értem, jött szemközt egy fiatal leány. Sietett, látszott rajta, hogy fél. A lépcsõ homályosan kapaszkodott a boltozás alatt. A falnyílásokon át egyre magasabbról látszott a hegyoldal. Elvétve lámpák ácsorogtak. A város süllyedt lefelé. És egészen lenn a partok közt, mint egy nagy, szabad lélegzés, ömlött a Duna.
A Mátyás-templom szegleténél hirtelen fordulóval kanyarodva nyargalt a szél, mintha kergetne valakit a templom alatt, aki nem látszik. A tér közepén elgondolkozva állt a vén Szentháromság-szobor és lenézett a talapzatára. Két év elõtt Károly király koronásan ott esküdött. A csonka torony alatt a Verbõczy utcába értem.
Kétoldalt régi paloták hallgattak. Az utca végén becsengettem. A félköríves, barlangos kapun túl, mély boltozás nyílott bele a kertbe. Egy kicsiny kert a várfokon, mintha kövek tartották volna a tenyerükben. Az apró gyepmezõk törpére nyírott örökzöldje mentén, fehér jelek voltak az utak. Barokk talapzaton, a bástyafal fölé, két szobor emelkedett az esti homályba, a csillagok közé. Görög istenek és a testük körül mintha valaminõ negédes szél fújta volna ritmikusan kõruhájuk ráncait. Az egyik fáról lecsörgött egy magányos utolsó levél.

A XVIII. század építette ezt a házat, Buda egyik legszebb palotáját. Mária Terézia kora járt erre púderesen és legyezõjével finoman megérintette itt is, ott is a falakat. Kicsiny díszítések: kicsiny mosolyok maradtak a nyomán az ablakok alatt, a lépcsõ könyöklõjén. A kõlépcsõ szabadon emelkedett bele a felsõ terembe, melynek megmûvelt alacsony mennyezetét fehér oszlopok tartották maguk fölé. A fehér falon régi képek arany kerete csillant. Lámpa nem égett. Csak a nagy márványkandallóban lobogott a tûz és alulról világította meg a dolgokat. Beletükrözte magát régi bronzok szépségébe, futkosott a falakon és libegõ érintésétõl, az ódon porcelánnak testén messze kínai tavaszok virágoztak ki és fonnyadtak bele a homályba, hirtelen, ahogy a tûz fénye tovább osont. Alattuk elõkelõen, nehézkesen álltak a bútorok, mint olyanok, amelyek nem költözködnek soha.
Aztán kigyúlt a lámpa és a fénye belevilágított Zichy Rafaelné, Pallavicini Edina arcába. Olaszos, nagy barna szeme komoly volt, de a szája nevetett. Hirtelen abbahagyta. Valahányszor találkozom vele, mindig meglep ez. Szinte olyan, mint mikor felnõtt emberek nevetnek gyerekeken. Egyszer azt mondta nekem: "A mi parlamenti harcaink úgy hatnak reám, mintha gyerekek civódnának, akik nem látnak fel az ablakig." Akkor értettem meg a nevetését. Magyar oligarchák vérével kevert, régen emlékezõ latin vére látott át ilyenkor az illúziók felett.

Nyomon követtek a többiek. Ritoók Emma, gróf Vay Gáborné. Fázva jöttek és a kandalló köré húzódtunk, mint az összeesküvõk. Ugyanaz volt a fájdalmunk, ugyanegy volt az akaratunk. Tudtuk, hogy eljött az óra, ki kell hívnunk csukott ajtaik mögül az asszonyokat. A magyar históriában olykor hosszú évtizedekre eltûntek az asszonyok, - nem látszottak. A jogaikért nem kellett küzdeniük, mert nincs törvénykönyve a világnak, mely az asszonyok jogát jobban megvédte volna, még a legsötétebb századokban is, mint a mienk. Csendben élhettek és ilyenkor a háttérben csak víziószerûen suhant el egy-egy szép,

keskenyvágású magyar nõi arc a tûzhely enyhe fényénél. Ezek voltak Magyarország boldog napjai. De ha égett itt a föld és a szerencsétlenség aratott, akkor mindig ott volt legelõl a magyar asszony. Nagyobb szenvedés soha sem érte a mi országunkat, mint most, tudtuk hát mindannyian, akik együtt voltunk, hogyha hívni fogjuk õket. Jönni fognak és el fogják vetni a nemzeti ellenforradalom csóváját. Nem gyûléseken, nem is a piacon, hanem otthon, a háborútól kimerült férfiak lelkében, akik ma még csüggedtek, de holnapra majd nem merik már meghazudtolni az asszonyokat, akik hisznek a bátorságukban...

Lépések jöttek bele a tanácskozásunkba. Hohenlohe Károly Egon herceg szellemes feje bukkant ki a lépcsõ fehér aknájából. Az ötödik összeesküvõ, az erdélyi végek hontalanná lett fiatal magyar papja. - Mennyire jutottak?
Felolvastam a programtervezetet, melyben szociális és politikai reformok közé burkolva az egész keresztény magyar nõi társadalom létérdekeit kíséreltem meg összefoglalni.
- Mondjuk ki világosabban, amit akarunk, - szólt közbe Zichy Rafaelné. A többiek is hozzájárultak és a tervezet homlokára odaírtuk erõsen, láthatóan azt a szentháromságot, melyért mindent tenni akarunk: A keresztény és nemzeti világnézet, az ország oszthatatlansága és a család.
- Biztos eredményünk lesz, - mondotta Hohenlohe, - sokat foglalkoztam szervezéssel Erdélyben, tudom mire képesek az asszonyok.
Mikor kifordultunk a kapun és elszéledtünk a csendes budai utcákon, éreztem, hogy új út kezdõdik számomra, amely talán a sorsom útja lesz.

December 4-7.
Újszerû lázas napok következtek ezután. Felráztam magamat a zsibbadt kétségbeesésbõl, amelyben csak béna szenvedõje voltam az eseményeknek. Addig, mint a nyomorékok, akiket mozdulatlanná tesz a betegség, hosszasan mindennek utána pillantottam, ami a szemhatáromba került, most egyszerre szereplõje lettem a halálosan komor tragédiának és nem volt többé idõm a részleteket figyelni.

A Zichy-palota délutánjának másnapján leveleket írtam, telefonáltam és összehívtam magamhoz egynéhány bátor, elszánt asszonyt. Ritoók Emma is eljött. Nem volt vesztegetni való idõnk, sietnünk kellett és abban állapodtunk meg, hogy mindenik vendégem külön-külön összehívja magánál megbízható asszonyismerõseit és mi beszélni fogunk nekik, vigyék szét a keresztény magyar asszonyok szervezkedésének a gondolatát. Más megoldás nem marad számunkra. Nyilvános gyûlésekre alig gondolhatunk, A sajtó már nem volt szabad. A néhány keresztény és polgári lapot, mely rendelkezésünkre állt volna, vörös katonák kezdték terrorizálni. Amit mi akartunk, azt halálra ítélte a szociáldemokrácia. A nemzeti és a keresztény gondolat ellen harcot hirdetett, Magyarország területi épségérõl pedig, hivatalos lapjában kijelentette, hogy - semmi köze hozzá ...

Vissza kellett hát térnünk régi idõk szegényes eszközeihez. Szájról-szájra vittem a gondolatot. Most már külön váltunk, hogy többet végezhessünk. Ritoók Emma járt a város egyik részén, én a másikon. Mint az elsõ keresztények, hol itt, hol ott összegyûltek az asszonyok. Kicsiny bérlakásokon, palotatermeken, iskolaszobákon vándoroltam át. Sötét utcákon, barátságtalan sikátorok homályában ballagtam egymagamban szélben és hóban nap-nap után. Az asszonyok megértettek. A kimerültségnek és meghunyászkodásnak ebben a szomorú korszakában megható elszánás és bátorság élt az õ lelkükben. Jóformán kivétel nélkül aláírták az íveimet, akik nem írták alá, azoknak a férjük tiltotta meg. Közöttük nem létezett a: "Végünk van, hiába minden", szörnyû lemondása. Tiszteletet és hálát éreztem irántuk. Egyszerûek, nagyok és hûségesek voltak. És mialatt egyik kis

otthonból a másikba vándorolva rájuk gondoltam és szerencsétlen országunk végzete gyötört, mindig újra felmerült elõttem egy kép.
A hó hullott, hideg és sötét volt és én izzó fehér ég alatt mégis egy nap-keleti fehér várost láttam. Egy oszlopos házat: a Pilátus házát és tornácán megkötözve ott állt az Úr. A ház elõtt gyûlölettõl õrjöngõ tömeg ordított: "Feszítsd meg, feszítsd meg!".

Ugyanezt ordítják ma a mi megkötözött országunk felé. És lerántják maguk közé, tövissel koronázzák, ütlegelik és leköpik. Nehéz keresztet tesznek a vállára és felhajszolják a Golgotára. Rászegezik a keresztre, hogy ne mozdulhasson és lássa vérbeborult, haldokló szemével, mikor lábánál elkockázzák a köntösét. Aztán sírba teszik, nehéz követ hengergetnek a teste fölé, lepecsételik és fegyveresekkel õriztetik, hogy halott maradjon, fel ne támadhasson...
Hívei és tanítványai csüggedve bujdostak el és magára hagyták a sírját. Nem volt többé reménység. De a harmadik nap reggelén a kék derengésen át asszonyok mentek el a sírhoz. Asszonyok voltak azok, akik meglátták a feltámadást... Annak a gyönyörû szent meglátásnak az emléke maradhatott meg a szemükben. Évezredrõl-évezredre, mindig újra asszonyok azok, akik meglátják a földön a feltámadást...

Most is látják. Hisznek és velem jönnek.
Nem én akartam, az eszme akarta; az jelölt ki, hogy a hordozója legyek. Ha elfáradtam; ha elcsüggedtem és kétség szállt meg: hivatva vagyok-e az elhivatásra, mindég újra eszembe jutott, hogy a szeretet; melyet a végzet hazája és faja iránt egy ember lelkébe vesz, erõmértéke annak, amit cselekedni tud. Sikerülni fog, sikerülni kell és a sok beszédtõl elrongyolódott hangommal új gyülekezet elõtt, a város másik végén megint beszéltem. Az asszonyok pedig, olyanok, akik már hallottak, futva kerültek elém az utcán és mire az új körbe értem, ott voltak és vártak és megint meghallgattak.
Késõn este, fáradtan vergõdöm haza. Ilyenkor Anyámhoz menekülök pihenni. Soká elüldögélünk a kis zöld szobában és õ biztat, ha csüggedt vagyok. Mindég megtalálja a szót, amely meggyógyít. Aztán késõn megyünk aludni. Az este hosszú és közbe kipihenem magamat. Elmesélgetek vándorlásaimról és amit fáradságomon át tompán, szinte ködben éreztem, megint követelõbben áll elém és nem bírok másra gondolni.

Egy új szerencsétlenség érte Magyarországot. Vix francia alezredes, aki nemrégiben érkezett Budapestre, mint az antantszövetségesek katonai küldöttségének fõnöke, egy jegyzéket közvetített a magyar kormánynál. A csehek árulásának a bére van benne. A gyõztes hatalmak követelik Magyarországtól, ürítse ki az egész felföldet, mert: a csehszlovák államot elismerték, hadseregét szövetséges hadseregnek tekintik...
Egyszerre észrevettem, marokkal fogom a tenyeremmel az államat, hogy megállítsam a remegését. Valaminõ soha nem érzett düh forrott fel bennem. A jog és igazság békéjének hirdetõi, az új világmegváltók, a fegyverszüneti feltételekkel ellentétben egyszerûen ránk parancsolnak, hogy országunk nagy bástyáját, a Kárpátokat kiszolgáltassuk és tizennyolc szép õsi vármegyénket odaadjuk azoknak, akiké soha se volt, akiket az antant szövetségeseinek nevez, bár hosszú évtizedeken át õk voltak az osztrák hatalom legerõsebb támaszai és legkíméletlenebb végrehajtói. Mesélni tudnánk róluk mi magyarok. Szabadságharcunk után, mint az osztrák abszolutizmus titkos rendõrei, besúgói és teljhatalmú pribékjei, õk kínozták meg legkérlelhetetlenebbül Magyarország népét. És mesélni tudna róluk Velence és Lombardia, ahol a cseh császári sanyargatók: "le sbirre austriaci" emléke még ma is kísért. A kiegyezés óta a dinasztia jóvoltából a monarchia közös intézményeiben jóformán minden magas polgári és katonai pozíció a cseheké volt. Õk is felelõsek a dolgok fejlõdéséért és most mégis, mint az antant "szövetséges haderõi", részesei a fegyverszünet végrehajtásának, amely a régi Osztrák-Magyar Monarchia

területének elfoglalásáról rendelkezik...

November elején a frontokról tizenöt érintetlen magyar divízió jött haza. Ha azok még megvolnának... Hideg rémület fogott el. Felpillantottam anyámra. Õ is arra gondolt, amire én. És mint mikor egy nagy beteg virrasztói, hogy higgyenek az életében, azokról az idõkrõl kezdenek beszélni, mikor még egészséges és erõs volt, - beszélni kezdtünk mi ketten virrasztók is régi idõkrõl, szép messze felföldi nyarakról. Mikoriban még gyerekek voltunk, szüleim azt kívántak, ismerjük meg az országot. És minden szünidõben más vármegyében kerestek egy kis fészket nekünk. Kárpáti nyarak, kies fürdõhelyek, erdei fészkek, csendes elvonult hegyvidéki városkák... Lipótújvár a Vág mentén és messze a nagy Kriván. És Trencsén, a Budetim vár és Oroszlánkõ a felhõk között. És a királyasszony városa Pozsony. És a zöld mezõk a Mátra alján. És a szepesi városok és Kassa, vén székesegyháza tövében, a magas Tátra az ég alatt, Bereg zúgó nagy rengetegei és a máramarosi erdõk, a Tisza ringató bölcsõi.

Elmúlt régi szép nyarak, elmúló régi szép országunk. De visszavesszük! És másnap újra mentem és vittem ezt a szót és vittem a híremet asszonyok lelkébe. Akkortájt az utcák még sötétebbek voltak, mint valaha. Új rendelet jött. Öt órakor bezárják az üzleteket. A kirakatok világossága is kialszik. Egy mozgószínház elõtt haladtam el. Bejárata mellett nagy színes plakát függött. Odabenn Tisza halálát játszották a vásznon. A színész Tisza maszkját viselte, egy színésznõ Tisza Istvánné szerepét adta, Almássy Denisenek is volt megszemélyesítõje. A vállalkozó a Hermina-úti villában, a gyilkosság színhelyén játszatta el kinemagép elõtt a darabot. Vajon a gyilkosok maguk adták-e elõ a saját szerepüket?... Mentemben undorodva hallgattam az elõadásról kiözönlõ emberek beszédjét. Pesten ekkor már széltében suttogtak egy tengerészrõl, aki mindenütt dicsekszik, hogy õ ölte meg Tiszát. Azt is mesélik, hogy Almássy Denise a Ritz szálloda éttermében iszonyodva ismerte fel vacsora közben Tisza egyik gyilkosát. Kérdezte, ki az az ember? És valaki azt felelte neki: a katonatanács elnöke, Pogány József. Mese,... hiszen Almássy Denise a gyilkosság óta sohase jött a fõvárosba. Sok hír kering. Azt is mondják, hogy a hadügyminisztériumban százezreket fizettet ki a kormány gyanús egyéneknek, akik a forradalomnak nagy szolgálatokat tettek. Az elsõ katonatanács tagjai tetemes jutalmakat vettek fel. Senki se tudja, miért. De Károlyi alighanem tudja és... ha keresni akarná, közöttük talán nyomára akadna Tisza gyilkosainak is.
Mocsárban élünk és körülöttünk bántatlanul, egyre hangosabban szervezkedik a bolsevizmus.

A Duna partján mentem hazafelé. Kis vontató hajó hosszú uszályt vitt maga mögött lefelé a vízen. A parti lépcsõn egy ember ült és két felhúzott térde közé lógatta a fejét. Egy gyerek ment el mellettem, mezítelen lába régi szõnyegrongyokba volt csavarva és a zsineg vége sárosan húzódott mögötte a földön. A boltok már zárva voltak, az utcák sötéten tátongtak. A járdaszélen egy furcsa kis alak hajlongott. Mikor közelebb értem, láttam, hogy lába elõtt szemetes ládák és kosarak állnak a földön. Megviselt capote kalapban, régi módis gyöngyös mantillában, egy öreg asszony kaparászott a szemét között. Karján kis kosár lógott és a szemetes ládákból bûzös ételhulladékokat szedegetett bele.

Hangok hallatszanak ebben a városban. Idegen pénz csörög, bankók suhognak és nem látszik: ki adta és ki vette át. De aki átvette, az megszolgálja és mond valamit. Mondja elmenõben az utcán. A mantillás asszony a szemetes ládák elõtt és az ember a parti lépcsõn és a gyerek, akinek a lába mezítelenül áll ki a szõnyegrongyokból, õk mind, mind hallják.
Egy csoport ember verõdik össze. Nem tudni honnan, katonák és tengerészek jönnek.

Egyszerre a ganajos láda tetején ott áll valaki és beszél.
- Az urak az okai mindennek, a grófok, a papok, a burzsujok! Agyon kell ütni, ahány van!
És lassú sötét gyûlölet ömlik szét. A szenvedõk nehéz haragja, a kifosztottak, a hajléktalanok bosszúja, az éhezõk állati dühe terjed.

December 8.
A régi mûegyetem kertjén vitt át az utam. Fekete volt a tájék az embertõl. Fenn a Gólyavár nagytermében székelyek és Erdély magyarjai gyûltek össze. Az utcák ontották a tömeget. Rettenetes zsúfoltság lehetett odafenn. Megálltam a vasrács mellett és néztem az elhaladókat. Izgatott tisztek, székely katonák, szomorú gondterhelt emberek vonultak el. Földönfutók valamennyien. Figyeltem az arcukat. Mind magyarok! És ezekrõl írja a budapesti radikális sajtó, hogy ki kell lakoltatni õket, mert... nagy a lakásínség!

Elképzelhetõ-e, hogy angolokról, franciákról vagy olaszokról merné írni a sajtójuk ugyanezt? Elképzelhetõ-e, hogy saját országuk fõvárosából utasítanák ki a szerencsétlen embereket, míg idegen fajú menekültek, akik rég haza mehettek volna, zavartalanul töltik meg évek óta a lakások ezreit. A háború elsõ esztendejében az orosz invázió elõl menekülve futottak a galíciaiak kaftános karavánjai. Osztrák állampolgárok voltak, a magyar fõváros mégis befogadta õket. Itt maradtak, meggazdagodtak. És most, mikor földönfutó magyarok jönnek, az úgynevezett magyar kormány budapesti sajtója ajtót mutat nekik.

Nagy csoport ember jött az Eszterházy utcán a kert felé. Jó külsejû, kopott ruházatú, úri emberek. Hivatalnokok lehettek, akik nem esküdtek fel a betörõ oláhoknak vagy cseheknek. A szocialista Kunfi népjóléti miniszternek egy kijelentése jut eszembe. Azt mondotta : "miután kisebb ország leszünk, nem leszünk abban a helyzetben, hogy a régi Magyarország nagy tisztviselõ osztályát eltartsuk. Ezeknek Amerikában kell egzisztenciát keresniük". - Ide jutottunk! A bevándoroltak radikális sajtója a menekült magyarság kilakoltatását javasolja és népjóléti miniszterük kivándorlást ajánl az õslakó magyar értelmiségnek...
Hát nincs többé helyünk a tulajdon hazánkban? Ördögi gonosz játék folyik itt. A szavak kulcsok és felnyitják a sötét földalatti folyosókat, melyek aláaknázzák az országunkat. Károlyi kormányának hadügyminisztere azt mondta magyar hadseregünknek: nem akarok katonákat látni. A népjóléti miniszter azt mondja: vándoroljon ki a magyar értelmiség. A nemzetiségi miniszter elvesztegeti testvér nemzetiségeinket és átjátssza õket idegen népek jogara alá. A pénzügyminiszter azt mondja: nem akarok gazdag embert látni, olyan adókat vetek ki Magyarországon, amilyeneket a világhistória nem ismer. A miniszterelnök pedig azt mondja, hogy bárki is betör Magyarországba, apellálunk a világ mûvelt népeinek ítéletére, de fegyvert nem szegezünk ellenük. A szavak kulcsok, ki lehet velük nyitni a jövõt. Ebben a pillanatban erdélyi diákok egy kis kocsit húztak a kert közepébe. Egy székely katona állt rajta és kikiáltotta, amit odafenn a teremben beszéltek.

- Fegyvert fogunk! A másfélezer éves székely függetlenségre esküszünk!
Nagy László huszárfõhadnagy, a székely zászlóalj nevében esküszik:
- Testünket-lelkünket a székely szabadságért!
- Elég volt a háborúból! - kiáltotta egy pesti pacifista. Dörömbölve
dobták ki a teremból. Zúgó harag ömlött le mögötte a lépcsõn, aztán harsogva kiáltotta ezernyi hang az átkot: Verje meg az Isten, aki nem segíti a székelyek küzdelmét!
Felemeltem a fejemet. Úgy rémlett, most szólalt meg hosszú idõ után újra a magyarok kínban hallgató városa. Székelyek adták a hangját. És a kertbõl felrivalgó éljen, mint egy zúgó nagy eskütevés ömlött szét az utcákon.

December 9-11.
A Keleti-pályaudvar üveges boltozása alatt fekete táblát akasztottak ki. Fehér krétával városok neve volt felírva rá: Ruttka, Kassa, Kõrösmezõ, Kolozsvár, Arad, Orsova, Szeged-Rókus, Pécs, Eszék... A két nagy budapesti pályaudvarról már nem indul arra vonat. Hiába várnak ott. Magyarország fõvárosából vonat nem érkezik többé. Az idegszálak elszakadnak, elszakadnak az erek, lassan ömlik ki belõlük a vér. Megszûnt az összeköttetés. A síneket befújja a hó. A jelzõlámpák kialusznak. Csend támad a messze kis pályaudvarokon és ebben a csendben borzadás van. Ki tudja, mi történik addig, míg újra összekötõdik az, ami elszakadt? Idegen uralom szállja meg városainkat, szivárog elõre, egyre beljebb, egyre közelebb a középhez...

És mialatt múlnak a napok, idebenn az ország magára maradó szívében mind nyugtalanabbul, elkeseredetten lüktetnek az elszakadt erek. Minden ellentétbe kerül egymással, még a hatalom mai birtokosai is. A földbirtok reformjavaslata tüzet rakott és megvilágította az ellentéteket. Meghasonlás van magában Károlyi pártjában is. A radikálisok és szocialisták összefogtak és a magyarok szánalmas szerepük dacára szembe kerültek velük.
ARRÓL beszélnek, hogy a kormány inog. A munkás és katonatanácsok révén egyre nõ a szocialisták hatalma. Most már maguknak követelik a belügyi és a hadügyi tárcát. Landler Jenõ és Böhm Vilmos a jelöltjük. Batthyányt reakcióval vádolják, a hadügy minisztert támadják, mert ellenszegül a bizalmi férfi rendszernek, csökkenteni akarja a fõváros szocialista helyõrségét és kinn az országban parasztgárdákat toboroz. Vádolják, hogy royalista mozgalmakat támogat, titokban tiszti zászlóaljakat és riadóosztagokat alakít.

Ellenforradalmár!
Ez a szó kezd lábra kapni, amellyel minden becsületes törekvésnek, minden hazaszeretetnek útját akarják szegni. Eljutottunk oda, hogy ma már ellenforradalom, ha az ember feljajdul az idegen megszállások miatt, ha az ország területi integritásáról vagy védelmérõl beszél; ha azt mondja: dolgozzunk, hogy éhen ne haljunk.
Az úgynevezett munkanélküliek hatalmasabbak, mint a dolgozók. Sokan vannak, Kun Béla a vezérük és pénzük is van bõven. A munkakerülés ma a legjobb kenyérkeresetek egyike, melyet a kormány hathatósan támogat. Milliókat oszt ki munkanélküli segélyek címén, míg az utcákat senki sem akarja söpörni, a piszok és hó garmadába nõ, a szemét a kapuk alatt rothad.
Tegnap történt, hogy hosszú utánjárással méregdrágán néhány zsák szenet szereztem. A fuvaros, aki hozta, ledobálta a pince ablaka elé. Kértem, lapátolná be. Nagyot káromkodott, már sötétedett és nem volt kedve hozzá. Otthagyta, hiába ígértem neki jutalmat. Aztán... a kis német szobaleánnyal belapátoltam magam.
E napokban egy katonatisztet láttam, aki egy gyalogkocsit húzott és fát szállított magának. A testvérem egy szép angol kézi bõröndben burgonyát cipelt haza, mert semmi árért nem akadt ember, aki vitte volna. A fõvárosi házi szemetet az elmúlt napokban néhány fõvárosi tisztviselõ fuvarozta; fuvaros nem vállalkozott és így történt meg, hogy a hivatalnokok tíz-húsz korona napidíjuk helyett aznap százharminc koronát kerestek.
És ezalatt a Nemzeti Lovarda elõtt a munkanélküli segélypénztárnál állandó csõdület van. Erõs fiatal emberek, kószáló cselédleányok hancúroznak tolongva a sorban. Napi tizenöt koronát kapnak, de nincsenek megelégedve: harmincat követelnek. A lázítók pedig még ezzel sem érik be. Ott járnak közöttük és szívósan mondják: - Minden a tietek.
Már csak gyûlölet vagy közöny van itt a lelkekben. Ma délután temetésen voltam. Egy fiatal asszonyt temettünk. A járvány szólította el. Kocsi nem vállalkozott, hogy kivigyen a temetõbe. Gyalogosan mentünk mind. A pap is késett, õ se kapott kocsit. Már sötétedett a halottak nagy, hideg kertjében, a fekete ciprusok között, mire leeresztették a sírgödörbe a

koporsót.

A sírásók soká vártak. Türelmetlenkedni kezdtek, dühösen morogtak. Durva szavakat hallottunk. Az egyik az órájára nézett. - Késõn van, - mondotta nyersen, - majd behantoljuk holnap, - aztán beleszúrták az ásójukat a kihányt földbe, vették a kalapjukat és elmentek. Lenn a nyitott sírban pedig ott feküdt a koporsó és a megdöbbent csendben halkan kis rögök görögtek le rá a partról. Tanácstalanul néztünk egymásra. Senki se mert szólni.
- Nem hagyom így itt magára, - mondotta a férj és remegõ két kezével megfogta az ásót és maga lökte le a földet a legkedvesebbre, amit az élet neki adott. Dörömbölve zuhogtak a rögök a koporsóra. Egy pillanatig dermedten álltunk mind, olyan szörnyû volt az, ami történt. Aztán puszta kezünkkel segíteni kezdtünk, akik ott voltunk.
És a sötétben egy szívszaggató zokogás emberi váddal ostromolta meg az embertelenséget...

December 12.
Nagy vörös zászló fordult ki ma reggel a Dunára szürke füstös ég alatt. Egy vörös zászló haladt a Lánchíd felé. Kétoldalt utcagyerekek futottak;
Lihegve rohant a csõcselék, mint mikor a szél repülõ szemetet söpör. Az utca népe a házak fala alá szorult és megint látszott a zászló, ahogy inogva közeledett Katonák jöttek a nyomán. Élükön, kivont karddal egy tiszt lovagolt. A szemembe vágódott a képe, mintha egy visszacsapódó ág ütött volna meg. Füle kétoldalt elállt a tiszti sapka alatt, az ajka húsosan fodrozódott.
A vezérek arca - a népek és seregek arca. A 48-as szabadságharc katonáinak és népének arca Görgei és Kossuth és Petõfi volt. A háborús Magyarország arca Tisza István elszánt szomorú arca volt. Az októberi forradalom arca Károlyi Mihály... Ennek a vörös zászlós hadseregnek az arca pedig az a tiszt volt, aki az élén járt.
Mögötte lompos sorokban gyalogság ment. Sokan cigarettáztak. Nehéz dörömböléssel ágyúk következtek. Az egyik ágyún rázódva ült két közlegény. Vörös szalag volt a sapkájukon. Õk is cigarettáztak... Odébb tolódott a kép. Felvonult egy tábori tüzérezred ütege. Leghátul huszárok lovagoltak. Az egyik integetett a hídfõnél. Egy leányismerõse ment arra gyalogosan. Megállította a lovát, kényelmesen leszólt hozzá a nyeregbõl, aztán utána ügetett a többinek.
- Az egész helyõrség itt van! - mondotta valaki.
- Budára mennek. - Miért? Mi történik? ... Senki se tudta. A vörös zászló pedig emelkedett felfelé a budai hegyen, ment a királyi vár felé.

A Belváros és a többi városnegyed nem tudott errõl a felvonulásról. Senki se törõdött vele, Budapest polgársága egykedvû és közömbös volt, mint maga a híd, mely tûrte, hogy ez a menet átgázoljon a hátán. Az emberek élték tovább bizonytalan életüket és minden olyannak látszott, mint tegnap és azelõtt. Csak délután terjedt el a hír, hogy a helyõrség megbuktatta a hadügyminisztert! Pogány József katonatanácsa és bizalmi férfiai elkergették Bartha Albertet.
Odafenn a Várban történt a Szent György téren. Aki elmondta, saját szemével látta. A gyalogsági legénység sorakozott, mögöttük álltak a gépfegyverek és ágyúk. És mialatt nehéz szitkok röpködtek Bartha ellen, a katonatanács helyiségeinek a térre nézõ egyik ablakában megjelent Pogány-Schwarz József kárörvendõ arca. A tisztek lóhátról észrevették és éljenezve kiabálták a nevét. Aztán Károlyit éltették a tüntetõk.

A helyõrség bizalmi férfiainak küldöttsége közben dr. Mór nevû tartalékos tiszt vezetésével felment a miniszterelnökhöz és átadta a helyõrség írásba foglalt követeléseit.

Károlyi halálos izgalomban fogadta a küldöttséget. A katonaság lenn a téren, az ágyúk és gépfegyverek csövét a hadügyminisztérium felé fordította... Így várták a választ. Tulajdonképpen a legtöbbjének mindegy volt, hogy mi történik. A bizalmi férfiaik mondták nekik, hogy ide jöjjenek, hogy követeljenek. Ide jöttek hát és követeltek: Mondjon le Bartha és jöjjön a helyébe civil hadügyminiszter, aki demokrata hadsereget szervez. A hadügyminisztériumból csapják el a vezérkari tiszteket és hajtsák végre a katonatanácsról és bizalmi férfi rendszerrõl szóló rendeletet, melyet Bartha egyre halogatott. Oszlassák fel a hadügyminiszter titkos külön tiszti csapatait. Végül még azt kívánták, hogy a legénység ezentúl maga választhassa parancsnokait és hogy legénységi emberekbõl is lehessen tiszt.
Odafenn ezalatt a miniszterelnöki fogadóteremben Károlyi beszédet intézett a küldöttséghez, meghunyászkodott, mindent megígért és kiszolgáltatta Barthát.
- Örömmel látom, - mondotta - a sok ezer katonát, mert most saját szememmel is meggyõzõdtem róla, hogy a magyar kormány nem áll védtelenül, hanem mögötte van egy erõs hadsereg. .
Ebben a percben ugyan nem egészen mögötte, hanem ellenkezõleg, épp szemben állt vele az az erõs hadsereg, amely csak arra volt jó, hogy Budapesten tüntessen, mely csak arra volt elég hõs, hogy az õ hadügyminisztériumára szögezze az ágyúit.

A katonaság ezután sorakozva a katonatanács helyisége elé vonult és Pogány diadalmámorában hencegõ beszédet intézett hozzájuk: - Megmutatta ez; a tüntetés, hogy van katona elég és hogy ez a katonaság a bizalmi férfiak kezében van. Megmutatta, - ordította elragadtatottan, - hogy lehet fegyelmet teremteni, de csak ha maga a katonaság teremti meg...
- Éljen Pogány hadügyminiszter, - kiáltották a vörös zászló alatt. Õ pedig vörösre dagadva a kiabálástól, harsogón fenyegetõzni kezdett: Nem tûrjük, hogy szétkergessék Budapest szociáldemokrata katonaságát, csak azért, mert szocialista! Nem tûrjük, hogy indifferens parasztzászlóaljakat szervezzenek!
- Éljen a szocialista katonaság! Le a parasztzászlóaljakkal! - üvöltötte utána a tér.
Ma délelõtt megint elveszett valami ott fenn a Várban. Csak kétségbeesett erõfeszítés, titkos szervezkedés segíthet még rajtunk...
Magyarország fegyverei most már egészen Pogány-Schwarz kezébe kerültek és örömükben részeg katonák lövöldöznek az utcákon.

December 13-15.
Egy kocka perdült tegnap a Várban és a vörös szín maradt felül. Az ország szerencsétlenségét nem lehet többé kifoltozni. A kormány kifoltozta önmagát. Bartha Albert, a magyar érzésû katona elment és elment Batthyány. A szocialisták, a kommunista Landler Jenõnek szánták a belügyi tárcát. Ez nem sikerült. A szocialisták gyõzelme azért mégis teljes. Megkapták a hadügyi tárcát! Egyelõre Károlyi az ideiglenes hadügyminiszter, de látni való, hogy mögötte a szociáldemokrata Böhm Vilmos, a kis zsidó villanyszerelõ áll, aki nem rég a vezetékeket és az írógépeket javítgatta a minisztériumban.

- Jó, hogy itt van. Jöjjön csak, javítsa meg a gépemet! - mondották neki a gépírókisasszonyok, mikor a minisztérium folyosóján meglátták. - A miniszter vagyok felelte Böhm büszkén és elfoglalta a helyét. Õ már Magyarország hadügyminiszterének mondja magát. Károlyi még leplezi. Megszoktuk ezt a játékot. Mikor Károlyi november 1-én megalakította kormányát, öt zsidó miniszterrel indult, de miután félt a közvéleménytõl, csak hármat vallott be. Jászit, Garamit Kunfit, míg a külügyminisztériumban Diener-Dénes elé és a pénzügyminisztériumban Szende Pál elé

ideig-óráig lárvának maga telepedett oda.
Ijesztõ hirtelenséggel törtetnek elõre. A destrukció tábora kérlelhetetlen következetességgel valósítja meg amit Kunfi az Országház kupolatermében a köztársaság kikiáltása napján bejelentett: "Az intézmények után az embereket kell átalakítani, minden helyre ebben az országban olyan embereket kell állítani, kik az új forradalmi gondolatnak a szellemével vannak áthatva."

Ma már látszik mindenütt, hogy kik azok. A katonai vezetõség és a polgári közigazgatás hivatalaiban javarészt olyanok ülnek, akik azelõtt bankok és boltok pultja mögött, vagy szerkesztõségekben dolgoztak és kicsúfolták az élhetetlen magyar értelmiséget, mely éhbéren, állami hivatalokban tengõdött. Most elfoglalják a helyét, hirtelen fizetésemeléseket eszközölnek ki maguknak és olyan bámulatosan erõs faji politikát folytatnak, mint aminõre a magyar faj, szégyenére legyen mondva, nem volt képes soha. "Ezer évet törölünk el!" - mondják szüntelenül és rossznak találnak mindent, ami itten századokon át történt. De saját magukkal szemben nem tûrnek többé kritikát.

A magyar társadalomban lassú harag emelkedik. - Tetszik tudni... ma már odajutottunk, dörmögte egy kereskedõ a boltjában, és óvatosan körül, nézett, - hogy ellenforradalom, ha valaki egy galíciait véletlenül meglök az utcán.
Míg mi mindentõl visszavonultunk és a magyar élet gyászában és szegénységében nem látszik többé, szerepelni kezd a hadimilliomos testvértípusa, a forradalom meggazdagodottja. Új fajta közönség lepi el a vendéglõket, a mulatóhelyeket és a színházakat. Telt házak elõtt adják az õ íróiknak a darabjait. Kaftánosok ülnek a földszinten. És a páholyokban libazsíron hízott parókás ortodox asszonyok, akik jiddis német nyelven beszélnek maguk között és felvonásközökben a Királyi Operaház szép, elõkelõ csarnokában fokhagymás szalámit falatoznak és eldobják a zsíros papirosokat. A Hungária-szállodában és a Ritz éttermében jóformán kizárólagosan csak késsel esznek az újfajta vendégek, akiknek a lelkét legjobban jellemzi az, hogy a napokban mikor az étterembõl kifelé indult néhány francia tiszt, megparancsolták a cigánynak, húzza el a Marseillaiset és hódolatuk jeléül valamennyien felálltak. Az egyik tiszt, visszafordult és csak annyit mondott: "Sale nation". A hódító elveszi a legyõzött szabadságát, fegyverét, javait. De ez olyan fajta hódító, amely, miután mindent elvett tõlünk, még a becsületünket is elveszi. Egyre világosabb lesz elõttem, hogy a határon beözönlõ pusztítást csak akkor szoríthatjuk vissza, ha elõbb a belsõ pusztítókat visszaszorítjuk a maguk helyére. És összefogunk valamennyien. Gróf Bethlen István egy pártba akarja tömöríteni az összes hazafias magyar pártokat.
Mi asszonyok már sokan vagyunk. Tegnap a Tûzoltó utcában gyûlt össze egy kis tábor, holnap a Duna túlsó partján, aztán a Balaton utcában, összevissza mindenütt. És én beszélek az asszonyoknak, elmondom nékik, hogy egy triangulus a mi várunk, melynek három kiugró bástyája: a hazánk, a hitünk, a családunk. Ezt a három bástyát fenyegeti a zsidó szocialista kommunizmus. Mire õk rohamra mennek, meg kell erõsítenünk a lelkeket, hogy a szörnyû offenzíva összeomoljon. Az emberiség legnagyobb vesztese az asszony lesz, ha elvész a harc és gyõz a kommunista kiáltvány, mely nõközösséget hirdet a szétrúgott családi tûzhely felett és megtagadja Istent és a hazát.

Nagy Péter végrendelete a szláv világuralom programja. A rabbinusok fiának: Karl Marxnak, eredeti nevén: Mardochajnak kommunista kiáltványa pedig a zsidó világuralom programja. Ha megvalósul, elpusztul Magyarország és utána az emberiség kultúrája. Mikor mi a boldogtalan, széttépett Magyarország földjén küzdünk, nemcsak magunkért, a világ minden keresztény asszonyáért harcolunk. Õk nem tudják és nem segítenek és engedik, hogy hazájuk hatalmasai tönk

Akik a szavaimat hallották, megértettek. És sokan felajánlották munkájukat. Pedig ekkor már veszedelmet jelentett ez a felajánlás. Nem egyszer észrevettem, hogy kémkedõ lépések követnek az utcán. Leselkedve jöttek mögöttem, megálltak, ha megálltam, és újra jöttek. Kísértek felfelé a sötét lépcsõházakban és ha egy-egy ajtón befordulva visszanéztem, valaki állt a homályban és figyelt.
Ma délután nálam gyûltek össze az asszonyok, Perczelné Kozma Flóra is itt volt és megígérte, hogy a protestáns nõi társadalom vezetõit tájékoztatja a mozgalomról. Kállay Erzsébet, Kállay Magdolna és Szende Anna, bátran mellém álltak. Gróf Batthyány Lajosné, Szegedy-Maszák Aladárné ekkor már dolgozott. Dr. Czeke Marianna, Latinovics Róza, gróf Csekonics Sándorné, Horváth Gézáné, Somló Sári és még sokan, akiket megilletne, hogy a nevüket ide írjam. A legjobbak velünk voltak.
A kormány tudott rólunk: A rendõrség figyeltetett. Hiába, az eszme ment és terjedt. Mikor kimondtam, a magáéra ismert benne mindenki. Útját állni többé nem lehetett.

December 16.
Réges-régen volt-e? Gyermekkoromnak valamelyik téli estéjén hallottam-e a meséjét, hogy egyszer fenn, a Kárpátok elõtt kitátotta a száját egy óriás és el akarta nyelni a világot. Már a foga alatt voltunk és túl az Óperencián és mindenütt, ahol emberek laknak, azt mondották rólunk, hogy végünk van. Elvész a szegény kis Magyarország a császári Ausztria és utána el kell vesznie a Német birodalomnak is. Úgy rémlett, ütött az óra. Lenn az Alpok árnyékában elõrántotta köpenye alatt rejtegetett tõrét a régen leselkedõ Itália és a hátunkba döfte. Oláhország pedig készülõdve köszörülte a gyilkot.

A központi hatalmakon már semmi se segít... Ezt mondták az egész világon és biztos prédára vették.
És ekkor, egy májusi napon, csoda történik. A nagy tavasz reggelén rohamra indult Gorlicénél három szövetséges. - Mackensen, Mackensen! - rivalgott a gyõzelem és a cári Oroszország, a legrettentõbb ellenség, amellyel valaha is népek csatáztak, elbukott a májusi mezõn.
Régen volt-e? Gyerekkoromban hallottam-e a mesét, hogy lenn Erdélyben az oláh határon, mint a gorlicei visszhang, újra éledt Mackensen neve a gyõzelemre rohanó magyar és német seregek felett. Aztán a Duna, hömpölygõ roppant tükre felett harsant fel harmadszor a név: Mackensen! És õ harmadszor állt a seregek: élén, melyek Magyarország kapuját diadalban megvédték.
Régen volt-e? Olyan régen, hogy a háládatlan idõ elborította az emlékezést? Megfeledkeztek-e róla a jövõ-menõ, késõ nemzedékek? ...

Tegnap volt! A história véres tegnapján a világháborúban, mikor még volt reménység és volt becsület. És ma, mikor Mackensen Budapestre ért, hogy hadseregének hazaszállításáról Károlyival tárgyaljon, a kormány tudtával Pogány-Schwarz vörös katonái Gerõ-Grosz százados vezetésével, gépfegyvereket vonszoltak ki a Keleti pályaudvar peronjára, a sínek felé fordították a csövüket, míg az "Az Est" szerkesztõsége egy kinema fényképezõgépet állíttatott fel. Így várták Magyarország fõvárosában a marsall berobogó vonatát. Mackensen szép öreg huszárarca eltorzult a dühtõl, mikor a megszállott pályaudvar szégyenletes képét a vonat ablakából meglátta. Egy pillanat alatt megértette tõrbe csalták. Gerõ százados pedig odament hozzá és közölte vele hogy fogoly. Aztán tudomására hozta, hogy Károlyi Mihály tárgyalni kíván vele és várja az Országházban. Mackensen tiltakozott. Nem akart menni azt kívánta, jöjjön Károlyi vagy megbízottja a pályaudvarra. Gerõ százados jelezte, hogy vonakodása káros következményekkel fog járni hadseregére...

A marsall szörnyû lelki tusa után engedett. De kijelentette, hogy addig nem hagyja el a vagont, míg a fényképezõgépet és a gépfegyvereket el nem pusztították onnan. Megtörtént. Mikor kiszállt, ólomszürke volt az arca a haragtól és a melle úgy zihált, hogy egyenruháján összecsörrentek az érdemkeresztek. Felemelt fejjel, merev tekintettel ment a csukott a autóhoz.
A Képviselõház miniszterelnöki szobájában folyt le közte és Károlyi között a tárgyalás. Egy német barátom mondta el a lefolyását, úgy, amint azt maga a marsall beszélte el neki. Károlyi állva fogadta és néhány lépést tett feléje: Mögötte a szocialista hadügyi államtitkár, a kis zsidó szerelõ, Böhm Vilmos lapult. Mackensen bálvánnyá dermedve, hátán összetett kézzel állt szemben a két emberrel. Némán hallgatta meg Károlyit, aki az antant-hatalmakra hivatkozva felszólította, hogy a belgrádi fegyverszüneti feltételeknek megfelelõen, rendelje el egész hadseregének lefegyverezését: A marsall elutasította mondván, hogy reá nézve Spaból eredõ értesítés alapján - a nyugaton kötött fegyverszüneti feltételek az irányadók. Azt is kijelentette, nem fogja addig elhagyni Magyarországot, míg hadseregének utolsó katonája át nem kelt a határon.
Károlyi ekkor tudomására hozta, hogy ezt különben sem tehetné, miután fogoly és egész táborkarával együtt Fóton fogja õt internáltatni.
- Ezt nem vártam! - mondotta Mackensen, és a tárgyalás kemény szavakkal folyt tovább. A magyar kormánynak lehetõségei voltak. Károlyi a hadsereg internálásával fenyegetõzött. Végre is így erõszakolta ki a fegyverletételt, melyet Mackensen csak feltételesen, a német kormány utólagos jóváhagyása mellett fogadott el.
Károlyi a tárgyalás alatt a szokottnál is jobban dadogott és mikor a kínos találkozás befejezõdött, zavartan kezét nyújtotta Mackensen felé. A marsall sötét gõggel mérte végig:
- Sok emberrel volt dolgom életemben, de olyan férfival, akibõl annyira hiányzott minden becsületérzet, mint önbõl, még nem találkoztam. - Aztán kemény, rövid fejmozdulattal hátat fordított. Károlyi Mihály keze pedig, mely felett már a francia Franchet d'Esperay is megvetõen nézett el, most ismét szégyenben, üresen maradt a levegõben.

Így történt, hogy Mackensen Magyarország foglya lett...
Régen volt-e? Gyermekkorom valamelyik téli estéjén hallottam-e a meséjét, hogy egykor a megmentett Magyarország három kapujánál rivalgott fel a gyõzelem: Mackensen, Mackensen!

December 17-22.
A szégyen sikátorát járjuk két magas szûk fal között, melynek kitérõi és pihenõi nincsenek. A poshadt levegõben minden fordulónál mélyebbre süllyedünk.
Még a megszokottnál is nehezebb volt a tegnapi este. Késõn váltam el Anyámtól és éjjel nem tudtam aludni. A nemzetek balsorsukat közösen hordozzák, talán ezért, bírják el a legnehezebbet is, de a szégyen, mely most bennünket ért, olyan újszerû, hogy szinte egyéninek rémlik. Külön-külön viseljük mind. Régóta feküdtem mozdulatlanul a sötétben és szüntelenül arra kellett gondolnom, amit Károlyi ellenünk elkövetett. Holnapra tudni fogják az egész világon és megvetnek érte még az ellenségeink is.

Az ellenségeink?... Egyszerre mintha a sötétbõl egy német katona arca nézett volna ki hirtelen. Hogyan jutott eszembe ez az arc? Egy sebesült volt, akinek két lábát elszakította a gránát. Erdélybõl hozták fel vagy két évvel ezelõtt. A pályaudvaron beszéltem vele a német barakkban. És ebben a pillanatban hirtelen felrémlett még egy és mint egy örült lázálomban jönni kezdtek a feketeségen át, tódulva, vég nélküli menetben véresen, csonkán, bénán mind, akik a négy és fél éves háborúban valaha is elém kerültek. Egyiknek kemény és, megvetõ volt az arca, a másiké szemrehányó és valamennyien reám néztek és hallatszott a sóhajtásuk.

A háború éveiben, határtalan gõgjében, nehézkesen, nyersen sokszor megbántott minket a német és bántott azelõtt is a histórián át. Annexiós álmai nem egyszer eltolták tõlünk a béke lehetõségét. Hadviselése módjával, diplomáciájának a munkájával és mindenek felett a modorral, mellyel velünk bánt, sokszor nem értett egyet a lelkünk. De elismertük nagyságát, erejét, kitartását és becsületét. Hitem van rá, hogy nincs egyetlen magyar ma Magyarországon, aki kétségbeesett felháborodásban ne utasítaná vissza azt, amit Károlyi Mackensennel nevünkben elkövetni mert...

Kín lett a párnám és parázs az ágyam. Szégyen marta a lelkemet. Miért nincs senki közöttünk, aki ezért bosszút állna? Miért nincs valaki, aki letörölje a piszkot, mielõtt ránk szárad? Német katonasapkák alól, megszámlálhatatlan tekintet meredt felém és a sötét csenden átvonuló vég nélküli látomást nem bírtam többé elviselni. Világot gyújtottam. Valamit olvasnom kellene, hogy ne gondoljak erre. És egy könyvet vettem elõ, magyar könyvet, - nem tudtam volna idegen írást olvasni. Hány, de hány estén, mikor az örülés határán jártam, vigasztalt meg Arany, Vörösmarty, Petõfi. Õk az osztrák zsarnokságot és az elveszett szabadságharcot siratták. Enyhe idõk voltak azok a mostani gyalázathoz mérten. De szenvedés volt az is és halhatatlanságukban értettek hozzá, hogy megvigasztalják koruk halandó fájdalmát. Jó sorsa volt annak a kornak, - mi árvábbak vagyunk! Milliós nagy városunkban nincs egyetlen költõ sem, akinek a versében kipanaszkodhatnánk magunkat, aki hangot adna a kínunknak, hogy könnyebb legyen.

Anatole France szocialista és mégis a revans egész dühével állt a háborúban a francia nemzeti eszme mellé. Gabriele D'Annunzio a Capitoliumról egy áruló háborút hirdetett, lecsalta az igaz útról nemzetét és mégis volt szépség vad harci kiáltásában, mert hazája és faja lángoló szeretete égeti benne. Míg az Anatole Franceok és d'Annunziók harsogva hívták nemzetük dicsõségét és gyõzelmét, a budapesti költõk egy része budapesti kávéházakban filozofált a pacifizmusról és közülük nem egy forradalmat csinált az Asztóriában. Sõt akadt olyan is, aki a Közmunkák Tanácsának azt a javaslatot tette, hogy a forradalmi idõk megörökítésére a Gizella teret Károlyi Mihály térnek, a lánchídi "csata" emlékére a Ferencz József teret Október 29-ike terének, a Városligetet pedig Népszava ligetnek nevezzék el.
Megtévedtek? Jó, legyen, de hol vannak most, mikor tévedésrõl többé szó nem lehet, mikor országukat és fajukat eltapossa a tábor, melyhez csatlakoztak? Ha a magyar államférfiak szánalmas tétlenségbe zsibbadtak, ha nincs egyetlen katonánk, aki kardot rántson, miért nem verik fel a költõk az ájult nemzetet? Még mindig alusznak. Még mindig vétkeznek? Ébredjetek.

Az íróasztalomhoz kuporodtam és írni kezdtem nekik szenvedésben egy levelet. Elmúlhatott vagy egy óra is, mikor egyszerre ajtónyílást hallottam a lakásban. Lépések jöttek a szalonon át. Az egyik gyors volt, a másik mintha tétovázott volna. Halkan közeledett a furcsa kedves ritmus és emlékeztetett. Így jött hozzám Anyám gyerekkoromban, ha éjjel ijesztõt álmodtam és oda se ért és már elmúlt, ami rossz volt a sötétben...
Kinyitotta az ajtót. Õ se tudott aludni és odaült a mély karosszékbe az íróasztalom mellé és hallgatott. Én pedig olvasni kezdtem neki, amit írtam:
A mi harcunk önvédelmi harc volt. Aki még tagadja, nézzen észak, dél és kelet felé, ha ugyan könnybe lábadt szeme odalát! Önvédelmi harcunk volt a háború, amelyet elvesztettünk. Szörnyûn vesztettük el, szörnyûbben, mint ahogy a sors akarta! És most, olyan égõ fájdalom, olyan mérhetetlen a szenvedés, hogy elzsibbad tõle az emberi agy és kifordul a kézbõl, amit markolnia kellene.

Zsibbadtan, a jóra tétlenül áll az ezeréves hõsi nép és az idõ rohan, elmúlnak az utolsó percek, melyek nekünk adattak, mielõtt a végzet lezárja történetünk legrettentõbb fejezetét.
A homok lefut az órában és nincs kéz, amely kikapná belõle nemzetünk számára a jövõ szûkös aranyszemeit. Hol van, aki megmarkolja a percet és átkiált cseh, oláh és szerb fegyverek között pusztuló fegyvertelen testvéreinkhez és átkiált a háború emelte falakon túlra, a világ népeihez? Reményt és szeretetet és hitet kiált ide, - igazságért kiált amoda. Hol van? És ha szava nem hallatszik el a messzibe, szörnyû óránkban miért zsibbadtak minden magyar lantok húrjai? Harcunkban miért nem volt új Petõfink, legyõzöttségünk sajgó kínjában miért nincs új Aranyunk?
Halk húrok hangja messzebbre hat és tovább rezeg mint öblös hangú szónokok beszéde.

A kobzosok dala is elhagyta volna a magyart? Elvéreztek volna az itthon maradt lantok? Pedig mos tépni, verni, szaggatni kellene a lankadt húrokat. Titáni halálsikoltással kellene belevájni jajszavunkat öt világrész szívébe, erõt és hitet kellene rivallni az itthon szenvedõkhöz, vad, hörgõ énekkel kellene felrázni a vérvesztett nemzetet, amely elhagyni készül önmagát! Dalnokok kellenek, akiknek a szava felcsap a magyar égre, amelyet számunkra a kék végtelenben koldus kicsinyre akarnak szabni a gyõzõk, dalnok kell, akinek a szava eggyé markolja össze a magyar földet, melyet vérzõ darabokra szaggatnak szét a talpunk alatt. Dalnok kell, aki szeretetre tanítja magyar iránt a magyart. Mert a mi népünk, melynek vezetõi testvéri szeretetet és türelmet ígérnek az egész emberiségnek, az a mi népünk, csak gyûlöletet és türelmetlenséget habzsol idehaza önmaga ellen.
Aki a saját vére testvéreit, aki a tulajdon anyját nem szereti, arról hogyan hinnék el a világon, hogy a szomszéd anyját fogja szeretni?

Jöjjenek, hívom esedezõ szóval a dalnokokat, akiknek még fájdalom a magyar fájdalom, akiknek még halál a magyar halál. Hisz Pozsony felzokog a Duna felett és Nyitra, Trencsén, Liptó, Turóc, Árva, Sáros, Zemplén magyarjai hontalan földönfutók. A hû Szepes velõtrázón sikolt le a rónára. Kassa felmarkolja a Rákóczi kardját, Erdély nagyszerû vértanúsebeire mutat, míg a halhatatlan büszke székely megrázza öklét a bilincs elõtt és a Hunyadi védte õsi föld szíve Belgrád felett meghasad a fájdalomtól. Ilyen halálverejtékes órában ki adjon biztató szót és ki erõsítsen egy jobb jövõ hitével, hanem a nemzet költõi?
És meghívom õket és senki se felel, hívatlanul, egyszerre jönni kezdenek az el nem múlók, a fenséges szellemsereg, mely lobogó tudott lenni, mikor lobogó, kellett, háromszínû hû lobogó a magyar milliók elõtt és útmutató szövétnekláng és pásztortûz és enyhe mécsvilág tudott lenni a nagy csalódás éjjelén. Míg a maiak nem találják meg a mi fájdalmunk hangját, a téli országutakon Petõfi járt a hazatért rongyos, csonka hõsök között:
Szégyen, szégyen! Egykor mi valánk a sorsnak Számadókönyvében a legelsõ szám, s most leghátul állunk, semmit sem jelentve... Kik lábunk ölelték egykor térdepelve, Most arcul csapkodnak... szégyen reád Hazám!
S én ezek dacára sem fogok pihenni, Érezzek bár százszor több fájdalmakat, Verjen meg bár engem a nagy Isten érte... Addig ostorozlak, nemzetem, míg végre feldobog szíved, vagy szívem meghasad.

A tûzhelyüktõl elüldözött hontalanokhoz, virrasztó éjszakákon, vigasztalóan Eötvös beszél és arra int amerrõl jöttek:
Ha visszatérek, boldogulva hon,
Hadd lássam népemet virányidon.
Odalenn az Alföldön, napszállta után Arany bolyong a téli síkon. Megáll a tornácos házak küszöbén, a tanyák rõzsefényes kicsi ablaka alatt. És a róna lelke szól szavával: A nemzet

él, a nemzet összeretten, átfût szívén a nemlét iszonya.
És mindenek felett, egymagában, mint egy óriási zengõ kar kiált a Vörösmarty hangja:
Még jönni kell, még jönni fog egy jobb kor, mely után
Buzgó imádság epedez Százezrek ajakán...
Így szól vissza hozzánk a tegnap, mialatt hallgat a jelen lantja és a legyõzött ország járvány pusztította, ködbe, sárba süppedt fõvárosában, még mindig lobogók szívet tépõ szörnyû iróniája alatt támolyog megszámlálhatatlan hontalan magyar.

Szegény boldogtalan városom, hát nincs senkid, aki mondaná, hogy ereszd már félárbocra ázott zászlóid szövetét Hát nincs egyetlen dalnokod sem, aki felkeltene? Hiszen földönfutó fél országod népe, idegen seregek tipornak végig megalázott utcáidon, köröskörül a haza testét tépik szét.
Jöjjenek hát lantjukkal a holtak felkelteni az élõket, szólaljanak be a sírok az elevenek hajlékába, vigasztalja meg a múlt a jelent. Mert amit a magyar múlt dalnoka mond a jelen hallgató néma dalnokai felett, abban van remény; benne van a magyar jövõ.
Végére értem az olvasásnak. Így múlt el az éjszaka. Reggel telefonáltattam a Pesti Hírlap szerkesztõségébe és kérdeztem, kell-e egy cikk? Elõször történt életemben, hogy helyet kértem magamnak. Eddig mindig tõlem kértek a lapok. A szerkesztõ azt felelte, hogy köszönettel veszi. Elküldtem hát neki a kéziratot Másnap nem jelent meg. Azután sem. Megint telefonáltam. A szerkesztõ kissé zavartan felelt, bocsánatot kért mondta, hogy nem közölhetik a cikket, mert nem fedi a kormány intencióit...
- Hát a kormány intenciói ennyire ellentétben állanak a hazaszeretettel?
- Ne tessék elfeledni, - mondotta a szerkesztõ idegesen, - hogy rettentõen súlyos a helyzet; ez az utolsó polgári kormány és ki tudja, meddig tartja magát.
- Remélem nem soká. Jobb volna, ha nyíltan lépne fel a destrukció. Tûrhetetlen ez az álarcos lefelé csúszás.

Mialatt beszéltem, sajátságos, idegenszerû kis zörgést hallottam a telefonkagylóban. Elromlott volna a készülék? Egy másik lap szerkesztõségével akartam beszélni, de a központ nem kapcsolt. Jó ideig veszõdtem a telefonnal, közben elküldtem a Pesti Hírlap szerkesztõségbe a kéziratomért.
Mire a cikk megérkezett, elvittem az "Az Újság" szerkesztõségébe. Ilyesmi is elõször esett meg velem. De a fejembe vettem, hogy írásom holnapra megjelenjék - és nem tágítottam. Ágai fõszerkesztõ elõzékenyen fogadott. Másnapra beváltotta ígéretét. A cikk, kissé elrejtve ugyan és alig olvasható szedéssel, de mégis megjelent.
Valamikor csendesebb idõkben, bizonyára csodálkozni fognak az emberek, hogy olyan uralomnak az idején, mely a sajtószabadságot hirdette - ilyen világ volt. És ugyanakkor, mikor a szociáldemokraták lapja reggelihez nyugodtan megígérhette az olvasóinak, hogy a "diadalmas forradalom" el fogja söpörni a polgári társadalmat és sovinizmussal vádolhatja a magyarságot, mert országa ezeréves területérõl nem akar lemondani, - a magyar fájdalomnak egy szegény írása kálváriát járt, míg akadt lap, amely helyet adott neki. Talán éppen ilyen csodálatosan fog hangzani az is, hogy a cikkel kapcsolatban halomszámra jöttek hozzám köszönõ levelek és egy barátom, Perczel György, aki ötvenegy hónapig volt háborúban és a bátorságról megvannak a maga fogalmai, azt telefonálta, könnybe lábadt mindnyájunknak a szeme, mikor elolvastuk a cikkét. Leveszem maga elõtt a kalapot, hogy volt bátorsága ezt kimondani."
És míg a hazájuk és fajuk szeretetében meggyötört emberek hálásak, hogy kimondtam, amit mindannyian éreztünk, a Nemzeti Színház nagy mûvésznõje, Csillag Teréz, az elrongyolódó kis újságcikkel járta a várost és utánozhatatlan szép hangjával beleolvasta a lelkekbe, hogy ébredjenek!
Sokan vagyunk, csak nem tudunk egymásról.

December 23-24.
Akikkel az elmúlt napokban találkoztam, bármirõl is beszéltek minden fájdalmukon felül, egyszerre felcsattant a szavukból annak a szégyennek haragja, mellyel mindannyian Mackensen elfogatására gondoltunk.
Zichy Rafaelné mondta el, hogy véletlenül összejött Károlyi Mihállyal. Kíméletlenül hangot adott elõtte határtalan felháborodásának.
- Hát ez nem lehetett másként, - felelte Károlyi cinikusan. - Legfeljebb azt fogják rólam mondani, hogy én voltam Magyarország elsõ lovagiatlan miniszterelnöke.
Ott gyûltünk össze megint a Zichy-palotában. Ugyanazok voltunk együtt, akik a múltkor. Az asszonyok dolgáról akartunk beszélni, de, ki tudja hogyan, egyszerre mégis csak Mackensenrõl beszéltünk. .
- Írni kellene neki az asszonyok nevében! - mondottam ki mindnyájunk gondolatát. A többiek megbíztak bennem. Felszólítottak, írjam meg a levelet. Hohenlohe vállalkozott, hogy lefordítja németre. A többiek megígérték, hogy közben aláírásokat gyûjtenek.

Még éjjel megírtam, nem került fejtörésembe. Ott volt a lelkemben készen. Megtagadtam minden közösséget Károlyi aláváló tettével. Visszautasítottam és megbélyegeztem az asszonyok nevében és kértem a marsallt, bocsássa meg, amit a nemzet ellenére cselekedtek. Ma tehetetlenek vagyunk, de eljön az idõ, mikor hálából azoknak a Kárpátoknak a gránitján fog neki szobrot emelni a magyarság, amelyeket megvédett.
Anyám volt az elsõ, aki ívemet aláírta. Azután útnak eredtem a városban és estére sok asszony keze vonását hoztam haza magammal. Itthon egy üzenet várt. Gróf Apponyi Albertné Fótra készült és miután nagy nõi szervezeteivel õ is aláírta levelünket, elvitte karácsonyra a fogoly Mackensenhez a magyar asszonyok üzenetét.
Kevés volt ez, de többet most nem adhattunk. A marsall megértette. Azonnal elolvasta az írást és megilletõdötten mondott köszönetet.
Így jött el karácsony szent estéje.

Fekete hóhegyek olvadnak a gyalogjárók mentén. Csatakos fekete sár nyúlik az utcákban. A gázlámpák csak alig pislognak, az üzleteket korán bezárták. Villanyos közlekedés nincs. Szegényes és hideg a város.
Mikor Anyámmal, mint minden más esztendõben a szent estére Mária testvéremhez mentünk, a néptelen utcákban fegyveres, részeg katonák csavarogtak. Köröskörül lövöldözés hallatszott a városban és az ablakok sötétek voltak.
Magyarországon ma másutt is ilyen sötétek az ablakok és így lövöldöznek mindenütt, ahol békés, fegyvertelen emberek élnek. Csak a határok, a vészesen közelgõ határok, csendesek a téli ég alatt. A havas erdélyi mezõkön négyezer emberrel halad egy román generális Kolozsvár felé. Az elõõrsei tegnap bevonultak Mátyás király városába. Kicsordul a könny a szemembõl... Vyx francia alezredes egy új átiratot kézbesített... Megint elõbbre tolta az antant a demarkációs vonalat. Pozsonyon, Kassán, Kolozsváron, sok szép magyar városon innen tolta! A csehek mélyen járnak a Szepességben, a szerbek bevonultak Muraközbe...

Ennél szomorúbb karácsonya még nem volt Magyarországnak! Nem ég világ az ország karácsonyfáján, bitófa lett a fából és hozzákötözve áll a mi nemzedékünk, melyet minden magyar nemzedéknél jobban megsebzett a végzet. Karácsony éjszakája. Jeges szél fújt, mikor Anyámmal hazafelé jöttünk a barátságtalan utcákon át. A Mária-Terézia kaszárnya irányából sortüzek hangzottak. Fegyverropogásban mentünk és jöttünk és a két út között ott volt testvérem otthonának képe. A megszokott szoba, a kicsire törpült fenyõfa, prüszkölõ rossz gyertyáival és a fehér abrosszal letakart asztalon a gyerekek ajándékai. Õk legalább örültek. A kis fiúnak új volt bátyja kitatarozott régi hintalova és gyönyörûnek talált mindent. Szegény gyerekei ennek a szegény kornak. Nem tudják, mik voltak a mi

karácsonyaink!
Száz égõ gyertyával hatalmas nemes fenyõ ért a mennyezetig. Tiszta viaszszag keveredett a Vág menti fenyvesek szagával és az esztendõ minden vágya teljesült a fa alatt. Túl rajta, gondolatomban egy másik fát láttam meg hirtelen és még egyet és sokat... égõ gyertyák, zöld fenyõfák hosszú sora vitt át visszafelé az elmúlt éveken. Tündöklõ bûvös karácsonyfasor és a vége olyan távol volt, hogy a távlat mélyén egészen kicsinek láttam magamat. Gyerek voltam ott messze, mint azok, akik ma már az öregekhez számítanak. Akkor még körülöttem voltak mind a régiek, a kedves öregek, akik mikor elindulunk, közöttünk állanak és a halál között. Sokan állnak, sok védõ sor, úgy hogy nem látjuk tõlük az út végét és õket éri a kasza, ha suhint. Ahogy megyünk elõre, mindegyre eltûnik valaki. Két nagyanyám, szegény atyám... Kidõlt egyik védõ sor a másik után, ma már csak Anyám áll elõttem és Géza bácsi, Anyám egyetlen élõ testvére. Már elõl vagyok én magam is; mint hajdan mások elõttem, takarom az út végét a felnövekvõ gyerekek elõtt...

Ha elmúlnak a gyerekévek, a visszaemlékezésnek valaminõ halk szomorúsága vegyül a karácsonyi ünnepekbe. És ebben az esztendõben nemcsak az egyéni sorsok múltja kísért, de kísért egész fajunk és országunk múltja. Milyen szép is volt régen a mi karácsonyunk... Magyarország karácsonya. Olyan természetesen szép, hogy fel se tudtuk fogni. Karácsonyi harangok! Mikor most megszólaltak éjféli misére, gépfegyverek kelepeltek a harangzúgásban.

December 25-29.
Hajdanában egyetlen ünnep volt az esztendõ utolsó hete. Ez évben csak egy rémlátó darabja lett a kétségbeesett útnak, melyen haladnunk kell. Szájról-szájra járt a hír: Holnap, holnapután... de Szilveszterre elkerülhetetlenül nagy gyilkolás lesz a városban. Kegyetlen, durva és gyalázatos, minden, ami odakinn látszik és hallatszik. Elbújtam elõle ezekben a napokban és Anyám mellett, az otthon csendjében megint volt idõm gondolkozni.
A kormány választásokról beszélt és január közepére hirdeti a törvényes szentesítés látszatát; miután az antant így nem áll szóba vele. Közben a szociáldemokrata párt a falvakat akarja a maga számára megnyerni. Ismét napirendre tûzték a földbirtokreform kérdését. Üszkös sebe ez a magyar életnek. Józanul, igazságosan régen meg kellett volna oldani. Az elõzõ kormányok lelkiismeretlenül halogatták, a mostani hatalom pedig csak tûzvetõ csóvának használja. Buza Barna földmûvelésügyi miniszter annyi földet helyez kilátásba a földnélkülieknek, amennyi akkor sem állna rendelkezésére, ha az összes kötött és magánkézen lévõ birtokokat felosztaná és olyan rövid határidõt szab a földosztásnak, hogy végrehajtása technikai lehetetlenség.

A célzat világos. Orosz minta szerint forradalmasítani akarják az aránylag még nyugodt földmûves népet. Tavaszra földet ígérnek hát mindenkinek. Vészt jóslón harapózott szét a népbolondító ígéret, mellyel elérte a kormány, hogy a városok munkásai után, most már beszüntették a munkát a földmûves cselédek és napszámosok is. Úgy számítanak, tavasszal majd a saját földjüket mûvelik, minek dolgozzanak másnak. Az õszi vetést nem végzik. És míg az ország éhezik, milliárdnyi értékû burgonya, kukorica, cukor- és takarmányrépa és zöldség maradt kinn betakarítatlanul. Agitátorok járják a falvakat. Izgatnak a magántulajdon és a birtokosok ellen, uszítják az uradalmak cselédségét és a zselléreket: vegyék el a földet.

Mint ahogy kormánybiztosa révén a budapesti katonatanács uralkodik a hadügyi kormányzás felett, ugyanúgy uralkodik a szocialista miniszterek révén a budapesti munkástanács a polgári kormányzat felett. A katonatanács és munkástanács vezetõsége kizárólagosan az idegen fajból került ki és mindegyre jobban elõtérbe tolja a bolsevizmus

utópisztikus álmokba burkolt rablási szándékát. A munkástanács egyik legutóbbi gyûlésén, az új Városháza nagytermében a földreform kérdésben döntött és pedig úgy, hogy egyszerûen feldöntötte. A tanács kijelentette, hogy a földet köztulajdonba kell venni: szûnjék meg a magántulajdon. Azután az adókérdést tárgyalta és pedig úgy, hogy minden jövõbeli tárgyalást feleslegessé tegyen. Javasolta. a százpercentes vagyonadót, vagyis a vagyonelkobzást.
Ezeknek a nyilatkozatoknak és javaslatoknak a híre is nagy hirtelenséggel terjed a vidéken és elõkészíti a lelkeket arra a második forradalomra, melyet Lenin komisszárja, Kunfi Zsigmond hirdet arra az esetre, ha a polgárság ellenállást tanúsítana, szervezkedni merne és esetleg megkísérelné, hogy eleget tegyen az antant-hatalmak óhajának, mely a jelenlegi bolsevista irányzatú kormány helyeit polgári kormánnyal kívánna tárgyalni. Új forradalomra van szükség és az el fog következni!"
A kormány a karácsonyi ünnepekre se rendrõl, se szénrõl, se élelemrõl nem gondoskodott, de ígért helyette új forradalmat. És ezzel az ígérettel fordul ki a szörnyû év a kapun.

December 30.
A véletlen vitte arra az utamat. A Mária-Terézia laktanya alatt, a gyalogjárón ma reggelre sétányok odahurcolt padjaiból barikádokat állítottak fel a katonák. Felvont puskájukat a padok támlájára fektették, úgy ültek egymás mellett és célba vettek mindenkit, aki szembejött. Menjenek innen! kiáltozták. Idõnkint lövések dördültek, de kárt nem tettek senkiben.

Betértem egy boltba. Odabenn sokan voltak és izgatottan beszéltek. Valaki mondta, hogy a kaszárnyába kommunista gyûlés lesz. A Ferenc József laktanyából jön oda Kun Béla, ahol arra lázította a legénységet, hogy kergesse el a tisztjeit, de a legénység nem tudta, mit tegyen. A zöme az udvarra nézõ ablakokból és folyosókról figyelt, aztán valaki az egyik ablakból kilõtt az udvarra. Odalentrõl visszalõttek. Nagy lövöldözés támadt, Kun Béla pedig a zûrzavarban cimboráival odébb állt. A kaszárnya fellázított legénysége bántalmazni kezdte a tiszteket, betört a fegyverraktárakba. Vagy négyezer ember felfegyverkezett. Ezek már útban vannak, meg fogják szállni az utcákat...
Négyezer ember! Éppen ennyien voltak azok az oláhok, akik Kolozsvárt megszállták, - de négyezer magyar nem állt szemben velük. Fényes László a kormány megbízásából lefegyvereztette és eltávolította a székely gárdákat. Fényest utóbb kétségbeesésükben hiába verték meg erdélyi öklök, négyezer oláh mégis kitépte Kolozsvárt az ország testébõl...
Visszarántottam a távolból a gondolataimat. A bolt elõtt emberek rohantak, az egyik hangosan kiabálta: - Jönnek a kommunisták! Riadalom támadt. Mindenki az utcára futott. Mögöttünk hirtelen lehúzták a boltok vasredõnyét. A házakon vörös rongyok bújtak elõ, az utca köze olyan üres lett, mintha kisöpörték volna. Egy fegyveres teherautó dübörgött.

- Az! Az ott jobbról, az, Kun Béla! - Kezek emelkedtek a levegõbe és egy közönséges kinézésû sárgás bõrû, sötét szemû, duzzadt ajkú ember felé mutattak. A kalapját a nyakszirtjére tolva viselte, télikabátja nyitva volt.
Mialatt kerülõ úton hazafelé mentem, tépelõdve keresgéltem az emlékezetemben. Hol láttam már ezt az arcot? Egyszerre eszembe jutott. Röviddel a októberi forradalom után, a Keleti pályaudvarnál egy szemetes ládán szónokolt valaki, összeverõdött rokkant katonák között. Meglepett volt akkoriban, hogy ilyen magyartalan beszédû, kaftánból alig kivetkõzött gettózsidót szóhoz juttatnak. Erre világosan emlékezem. Közönséges húsos arc volt és gonosz szeme furcsán hunyorgott, mialatt a társadalmi rend ellen izgatott. Nyálas szája olyanfélén nyílott és csukódott, mintha csaholt volna. Lelketlen, rekedtes reklámhangon ordítozott. Közben megizzadt. Mialatt beszélt, többször levette a kalapját és

tenyerével törölte le a verejtéket kopaszodó fejérõl. A keze piszkos volt. Arra kellett gondolnom, milyen csúnya, idegen embereket hallgat meg manapság a mi népünk. Olyanok uszítanak magyart a magyarra, akik még csak magyarul se tudnak.

Hirtelen bizonyosság támadt bennem: a szemetes láda szónoka és az az ember, akirõl azt mondták, hogy Kun Béla, azonosak voltak.
Késõbb hallottam még, hogy a Mária Terézia kaszárnyában mi történt. Kun Béla lázító beszédeket mondott ott is. Elõzõleg két zsidó tizedes készítette elõ a legénységet. De a katonák megfenyegették õket. A tizedesek megszöktek, Kun Béla pedig beszélni próbált. A legénység letartóztatta. Pofonok zuhogtak rá, aztán becipelték egy zárkába és ráfordították a kulcsot.
Nagy volt az öröm a kaszárnyában. A katonák megéljenezték tisztjeiket. Egy pillanatig szinte úgy tetszett, hogy a Mária Terézia laktanya legénysége helyt áll és legyõzi az anarchiát. Ekkor érkezett meg kíséretével automobilon Pogány József. Izgatottan tudakozódott a történtekrõl. Lehordta a tiszteket, a legénységet és Kun Bélához rohant. Hosszasan tárgyaltak egymással a zárkában, aztán Pogány ünnepélyesen kieresztette a kommunistát és jobbkézt maga mellé ültette autójába, Közben megérkezett a Ferenc József laktanya zendülõ legénysége. Hamar ment. Mire Pogány autója Kun Bélával elindult, a katonák már tele torokkal üvöltötték: - Éljen a kommunizmus!
Délután Károlyi Mihályné egy Jeszenszky nevû tiszt - férje titkárja - kíséretében meglátogatta, a laktanyákat. Estére azt beszélte a város, hogy: zendülés van a kaszárnyákban... éjjel lemészárolják a polgárságot. Idõnként robbanások hallatszottak a sötétben. Az a rémhír terjedt el, hogy a kommunisták levegõbe röpítették a csepeli muníciógyárat és az összekötõ Vasúti hidat is. Nem bizonyult igaznak, csak a katonák mulatoztak. Ágyúkat sütögettek, kézigránátokat pufogtattak, gépfegyvereket húztak ki az utcákra és szórakozásból lövöldöztek.

Fegyverropogás szokatlan zenéje mellett közeledett az éjfél. Mint karácsony estéjén, most is Mária testvéremnél gyûltünk össze. Hosszú vékony üvegkelyhekben már ott állt a Szilveszter éji puncs. És a gyerekek minduntalan nézték az órát.
Egy levelet vettem elõ. Kolozsvárról jött a címemre az utolsó magyar postával és mögötte lezuhant az oláh sorompó. És ez olyan volt, mint a háborúban, ha megjött holt híre egy elesett rokonnak és mikor már eltemették, megjött utolsó levele.
Összefacsarodott a szívem, pedig nem ismertem, soha se láttam azt, akinek a keze írta. Olvasni kezdtem fennhangon a megszólítást, azután tovább:

Kolozsvár, 1918. december 23.
Most olvastam Az Újság vasárnapi számában írott "Ébredjetek!" címû cikkét. Le nem írhatom, mit éreztem e cikk hatása alatt és mégis úgy érzem, kell most írnom. Minden szó a szívembe vágódott a maga rettentõ metszõ igazságával. Ez a hang, ez a keserû kemény beszéd kell ma nekünk, úgy kell, mint az éhen halónak a falat kenyér, mint a vízbefúlónak az utolsó szalmaszál. Ez kell: a magyar önérzet, öntudat hirdetése egy olyan világban, amelynek minden nemzete tajtékzik a sovinizmustól, csak mi, magyarok hirdetjük a nemzetköziség, a mások elõtt való megalázkodás, a mindenbe belenyugvás és mindennel megbékülés elvét, - sokkal túl azon a határon, amelyig nyomorult helyzetünk elmenni kényszerít!
Igaz: a mi vezetõinknek nem fáj eléggé a "magyar halál" és ami szörnyûbb, a költõink is úgy hallgatnak, mintha nekik sem fájna! Én nem tudom eléggé forrón megköszönni Tormay Cécilének, hogy e gerinctelen összeomló és öngyilkos magyar világban volt bátorsága ezt a szemünk közé vágni. Vajon hányan vannak odafenn, az ország elmagyartalanodott szívében, Tormay Cécilehez hasonló magyarok és rajta kívül hányan

érzik magyar írók ott azt, amit mi érzünk itt, mikor most, este ránk nehezedik a bizonyosság, hogy holnap, Karácsony szombatján, hajnalban Kolozsvár utcáit oláh csapatok tapossák?!
Engedje meg, hogy érzéseink rokonságára hivatkozva, megküldjem két költeményemet, melyet Kolozsvár kétséges napjaiban írtam. Bizonyára szerények vidékiesek talán itt a kifejezõeszközeink, de ha mi érzésünk fûtené azoknak a lantosoknak a lelkét, akik odafenn ma hallgatnak: a maguk mûvészetével s az õ kifejezõ eszközeikkel csodákat mûvelhetnének. Rajtunk pedig bizony-bizony már csak csodák segíthetnek.

Erdély nyomorult földjérõl, Kolozsvár megszállásának elõestéjén írtam e sorokat. És kérem, ne hagyjon el továbbra sem bennünket, szegény magyarokat. Írjon nekünk! - Minden könyvét, minden írását úgy fogadjuk, mint börtön rabja a napvilágot. Mert meglehet, hogy politikailag széthullunk, hogy államilag darabokra tépnek a reánk dühödt farkas nemzetek, de nincs a gyulafehérvári gyûlésnek olyan törvénye és nincs a Nagyszebent kormányzó tanácsnak annyi hatalma s az oláh impériumnak annyi szuronya, hogy kitörölhetné, vagy kivakarhatná a lelkünkbõl a Tormay Cécile tolla nyomát. És amíg a magyar szellem el nem pusztul, addig örök a feltámadás reménye. Maradok mély tisztelettel az erdélyi magyarok nevében is hálás igaz híve:
Végvári.
Egymásra néztünk. Olyan volt ez a levél, mintha nem egyetlen ember írta volna, de maga Kolozsvár, vagy talán az egész fájdalmas, búcsúzó Erdély...
- Mi lesz egy év múlva? Mi marad meg Magyarországból? - töprengve, szenvedõn ment körbe a jövendölés. Hogy elbírjuk a jelent, a jövõvel biztattuk magunkat. Aztán sógorom, Ritoók Zsigmond mondta: Nem bírnak úgy szétszedni minket, hogy megint össze ne kerüljünk! - Anyámtól kérdeztem, hát õ mit hisz?
- Ezek már a ti dolgaitok. Én majd csak felülrõl nézem. És ütött az óra.
Ez évben nem mernek egymásnak boldog újévet köszönteni az emberek. Morognak valamit, aztán lefele néznek, olyan furcsa kifejezéssel néznek, mintha nyitott sírba látna a szemük.

Kassát megszállták a csehek! Székesegyháza öreg tornya alatt, lenn a kriptában ökölbe szorul Rákóczi csontkeze: Hát ezért hoztatok haza? És ugyanakkor otthagyta Pozsonyt a magyar katonaság a pesti katonatanács bizalmi férfiainak a biztatására: A helyi munkástanács mohó sietséggel átvette a hatalmat, míg ma újév napjára, Ricardo Banecca olasz ezredes, egy ezred cseh katonával bevonult a városba. A Duna fölött a koronás fehér márványasszony lova mellett két magyar áll és a: "Moriamur pro rege nostro" van az ajkukon. Lesütötték-e a szemüket, vagy a kövek még mondják Pozsonyban? Mondják, mialatt a magyar kormány pacifista megelégedéssel adja tudtul az országnak, hogy: "a vérontás elkerülése végett a népköztársaság fegyveres ereje mindenütt visszavonul".
Az utolsó hetek magyar élete olyan volt, mint hogyha egy rothadt vizû kútból akartunk volna felvergõdni a napvilágra. Kínlódva húzódtunk felfelé, kétségbeesetten erõlködtünk, hogy kiemeljük magunkat a víz békanyálas undokságai közül, de hasztalan. A kút falazása, mint egy nyirkos kürtõ csak egyre nyílt a fejünk felett, a vize utánunk jött és kivergõdnünk nem lehetett. Békanyálas rothadt víz, undokságok, tapodó, lucskos undokságok. Tegnap a fóti kastélyban Mackensen vezértábornagyot körülzárták francia szpáhik. Azóta õrzik, mint egy gonosztevõt. Úgy hírlik, Károlyi maga kérte ezt.

Régi szokás minálunk, hogy újév napján Magyarország miniszterelnöke beszédet mond, visszapillant és elõre néz. Károlyi Mihály is elmondta ma délelõtt azt a beszédet. A múltat vádolta benne és lemondott a jövõrõl. Minden szerencsétlenségünkért a régi rendszert tette felelõssé. És mint egyetlen mentséget, imbecilis rögeszméjét hirdette újra: "A pacifizmus

gondolatában kell Magyarország ügyét keresnünk, mert ennek nevében fogunk gyõzni... Ha azonban a pacifizmus végleg elbukik, akkor azt mondom: Finis Hungariae."

Pozsony, Kassa, Kolozsvár... a pacifizmus elbukott elõttük. És az, aki magáról azt merte mondani október 31-én, hogy: "Magyarországot csak én menthetem meg", - újévre oda kiáltja a megcsalt magyar millióknak: "finis Hungariae".
Ez a gyáva kijelentés felrázott a szomorú ünnepek zsibbadásából. Olyasmit éreztem, hogy abban a percben, melyben Károlyi lemond prédájáról, a mienk, egészen a mienk lesz boldogtalan országunk. Ha számára vége van, akkor számunkra kell újra kezdõdnie, Ezentúl még szívósabban és erõsebben akarok dolgozni.

Délután összejövetelünk volt erdélyi barátnõmnél. De mielõtt útnak eredtem volna; innen is, onnan is telefonfigyelmeztetések érkeztek, ne mozduljak el hazulról, mert zavargások lesznek. Lemondások jöttek. Valaki a rendõrségre hivatkozott, onnan kapta a figyelmeztetést, mások Károlyi környezetébõl vették a riasztó hiteket. Mikor leértem a lépcsõn, alig múlt négy óra, a házkaput mégis zárva találtam. A kihalt utcákban jóformán senki se járt, csukott boltok, csukott kapuk. A házak zárkózottan, önzõn néztek le rám. Éreztem, ha bajba jutnék, nem fogadna be egyikük sem. Az emberi hajlékok ma megtagadtak minden menedéket. A kitaszítottság és kiszolgáltatottság tudata nehezedett rám. Aki nappal nem járt még olyan városban, melyben kocsi és ember nem mozdul, melynek minden kapuja, minden boltja csukott, az nem tudja, mi az elhagyatottság.

Erdélyi barátnõm szalonjában csak kevesen gyûltünk össze. Szállingózva jött néhány asszony és politikus. Nehéz és szomorú volt a hangulat. Vita nem támadt semmibõl. Elhatároztuk, hogy a magyar nõi társadalom szervezkedését Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetségének nevezzük.
Mielõtt szétváltunk volna, erdélyi barátnõm bizalmasan megkérdezte tõlem, milyen anyagi eszközökkel rendelkezünk? Újszerûen hatott rám ez a kérdés. Zavarba jöttem és végtelenül nevetségesnek éreztem magamat. Bevallom, hogy eddig sohasem gondoltam erre. Egy krajcár pénzünk se volt. Így indulnak a szervezkedés, melyeket olyan valaki vezet, aki eddig mindent csak az íróasztalánál teremtett. Aki el tudta képzelni, hogy kincsei vannak, mikor a zsebe üres volt. Messze utakon járt, idegen városokban, rejtélyes tájakon, míg két tenyere közé szorított fejjel otthon üldögélt. Forró nyarat tudott teremteni, mikor kinn hullott a hó és egy szál virágból tavaszt csinált magának. És házat is tudott építeni, meleg aranyló életet aratni, bár telke és téglája, kertje, termõföldje egy tenyérnyi se volt soha.
Erdélyi barátnõm elnevette magát és halkan odasúgta: - Ne mond senkinek, de ha szükséged lesz rá szólj nekem.
Mire hazamentem, a város már olyan volt, mint mindennap. Elmúlt róla a lidércnyomás, a kapuk tárva álltak, a forgalom megint belefolyt a kiapadt utcákba és senki se tudta megmondani, hogy tulajdonképpen honnan eredt a sajátságos riadó. A kommunisták akartak-e zendülést csinálni, vagy Bartha szétkergetett tiszti alakulatai terveztek valamit? Úgy látszik, ez rejtély marad.

Január 2-3.
A régi emberek életének és egyéniségének két sajátsága lett mostanában érthetõ elõttem... A mi nemzedékünk már úgy született, hogy ne vigyázzon arra: ki hallja, ki nem. Megszoktuk, hogy mindenrõl hangosan beszéljünk. A biztonságérzet, melyben éltünk, szabaddá tette megnyilatkozásainkat, szinte az adta meg korunknak fegyelmezetlen jellegét. Gyakran megfigyeltem: Anyám és kortársai sokkal halkabban beszélnek, mint mi és mértékletesen használják a szavakat. Õket olyan idõk nevelték, melyek leselkedõ hallgatódzással voltak tele. Az elõttünk járó nemzedékeket az osztrák abszolutizmus

kémrendszere tanította meg az óvatosságra.
Hányszor mondta Anyám: Ti mindenrõl beszéltek mindenki elõtt.
Hajdan azt hittem, hogy ez a mérséklet csak egy finomabb kor nevelési princípiuma volt. De mióta a jelenlegi törvénytelen uralom hatalmát féltõn besúgókkal és spiclikkel szimatoltatja gondolkodásmódunkat, szavainkat és útjainkat, rájöttem, hogy a régiek elõkelõ, tompított megnyilatkozása nem csupán egy arisztokratikusabb világ elvonult életlehetõségeibõl, hanem végeredményében, önvédelembõl eredt.

Ugyanígy érthetõvé lett elõttem lévõknek még egy sajátsága. Õk másképp építették meg a házaikat, másként készítették a bútoraikat, mint mi. Gyerekkorom óta szeretem a sokrekeszes ódon bútorok titkos fiókjait, szeretem a furfangosan szerkesztett régi házakat. Emlékezem, ha elmúlt idõk hajlékaiban jártam, vén kastélyok, öreg lakások zeg-zugos építkezési módjában különös szépséget találtam. Vonzottak a rejtett falüregek, a láthatatlan faliszekrények, melyek a mi modem házaink sima vonalaival ellentétben, a régi falak között bujkálnak. Nem romantika és nem véletlen volt ez. Most már tudom, hogy nincs olyan szokás vagy megnyilatkozás az emberek életében, mely mögött vagy támadás, vagy védelem ne rejtõznék. Az elmúlt építészet kecses falüregei, a régi bútorok rejtekei, az elmúlt emberek tompított elõvigyázó beszéde, mindez csak védelem volt ólálkodó veszedelmekkel szemben.
Mióta jelenünkben egyre lazább lesz a közbiztonság és egyre komolyabban hallatszik a hír, hogy az óriási összegeket felemésztõ kormányzás rá akarja tenni kezét a magántulajdon aranyára és ezüstjére, sokszor nézek körül, szinte kétségbeesetten lakásunk sima falai között, melyek minden segítséget visszautasítanak. Az erdõn most nincs rá mód, hogy az ember valamit elásson. Régen lehullott a lomb, orvvadász katonák csavarognak odakinn: fát lopnak a városiak mindenütt. Csak a lakásban lehet elrejteni azt, amit az ember menteni akarna.

A múltkor a pincében is körülnéztem, de betonos földjét csákánnyal kellene feltörni. Zajt ütne és a nyoma is megmaradna. A padlások sem jöhetnek számításba. Lehozattuk azt is, ami fenn volt. Még a ruhát se lehet odafenn szárítani. Külön padlásspecialisták járnak mostanában a pesti házak tetõi alatt.
Álmatlan éjszakákon sokszor töprengtem ezeken a dolgokon. Mikor majd haza hozom, hová tegyük az ezüstünket? Ha az ablak faburkolatát kibontanók? Törtem a fejemet. Ha a parkettát felfeszítenõk? Kicsi üreg támadna nagyon, alig férne oda valami.

Aztán Anyám talált megoldást és elhatároztuk, hogy hazaszállíttatom a bankból az ezüstös ládát. Ez se volt egyszerû dolog. Egymagamban nem mertem vállalkozni rá. Pár napja történt, hogy testvéremhez gyalogkocsin képeket és függönyöket küldtünk. Katonák egyszerûen leemelték a csomagot és elszaladtak vele. Unokaöcsémet, Eperjesy Adorjánt kértem hát meg, legyen segítségemre. Egyenruhát húzott, revolvert vett magához és harcias fedezete mellett nyargaltam végig a kocsi után a városon. Valahányszor katonák és tengerészek jöttek szembe, összeszorult a torkom. Annyi kedves emlék, annyi régi holmi bújt meg a ládában, jóformán minden értékünk ott döcögött a rázós kis kocsin. Holtfáradtan érkeztem haza. Aztán elmúlt a nap. Mikor éjszaka lett és feltûnés nélkül be lehetett csukni az ablaktáblákat, a személyzet pedig aludni ment, nekifogtunk hárman, hogy a holmikat elrejtsük. Anyám csomagolta be a dolgokat, aztán hosszú zsinegeket kötözött a kannák és tálcák fülére. Közben könyvtáram tetejére kicsi szegeket vertem, rájuk erõsítettem a zsinegeket és a bútor háta és a fal közé egymásután leeresztgettem a tálcákat. Kitûnõ megoldás volt ez, se felülrõl, se alulról nem látszottak a dolgok. Békésen lógtak a levegõben. Az ezüst bojlerral és a kannákkal több bajunk volt. De Anyám ekkor is segíteni tudott A szalonban sarokra szegezve függött a kandalló felett egy nagy tükör és

üreg volt mögötte. Két kampójára hátul fel lehetett akasztani a zsinegeken függõ tárgyakat. A szoba homályában egyetlen villanykörte világított a csilláron. A kandallón egy szék állt, a széken szinte a mennyezetig érõn, egyenruhában az unokaöcsém. Anyámmal adogattuk fel neki a zsinegeken himbálódzó tárgyakat, a hosszú fiú pedig lehajolt, felnyúlt és egészen úgy mozgott, mintha karácsonyfát díszítene.

Éjfél régen elmúlt, mire elkészültünk. Mikor aludni mentem, eszembe jutott az az este, melyen a szemközti házban a rekvirálás elõl ruhákat dugdostak a lakók. Ma még élénkebb közösséget éreztem velük, mint akkor és - igazat adtam nekik. Az állam a katonák számára rekvirálta el az emberek ruháit de akiket illetett volna, alig kaptak valamit belõle. Szociális cégér alatt az is csak rablás volt, mint minden más egyéb, ami most történik: a beszedõ és kiosztó közegek a ruhák legjavát megtartották maguknak. Sok házmester és házbizalmi férfi egyszerre angol esõkabátban és jól szabott bundában sétált. Ki merne szólni ellenük? A protekciós zsibárusok pedig drága pénzen árulják az ellenérték nélkül elkobzott dolgokat.
Ha az ezüst rekvirálására kerülne a sor, az is így végzõdnék. És elalvás közben valaminõ csempészörömmel gondoltam a tükör üregére és a szekrények mögé.

Január 4.
Az utcán még kevés ember járt. Korán indultam otthonról. Reggelre új helyszíni szemlét rendeltek el a hûvösvölgyi betörés ügyében. Hosszas kilincselés után kiderült, hogy a rendõrség megfeledkezett róla és sohase nyomozta ki a tetteseket. Az ügy aktái pedig feljelentésemmel együtt elkallódtak. Ez mostanában így szokás. A hivatalokban eltûnnek az akták. Új emberek adminisztrálnak a régiek feje felett és hanyagságuknak nincs határa. Ma is volt benne részem. A megszabott órában kimentem a villánkba, aztán visszajöttem. A rendõrség részérõl nem jelent meg senki.
Megfeledkeztek-e vagy . . .? Izgatott hangulat van a városban. A munkásság fenyegetõen lép fel a gyárak vezetõségei ellen. A Ganz gyárat ma reggel fegyveresen körülkerítették. Elcsapták az igazgatóságot, bizalmi férfiaik ellenõrzése mellett újat állítottak a helyére.

Mikor leértem a hegyrõl, sokáig kellett várnom a villamoskocsira. Kívülem csak még egy ember lézengett a megállónál. Kockás szövetû hentes sapka volt a fején. Lompos, pecsétes katonaruhát viselt, gomblyukában a szocialisták jelvénye, a kalapácsos vörös ember virított. Az állomás körül elhagyatott volt a hûvösvölgyi tájék. Kényelmetlenül éreztem magamat. Az idegen minduntalan felém nézett. Szerettem volna tudni, kivel van dolgom.
- Talán forgalmi akadály van, hogy nem jön kocsi?
- Lehet, - mondotta szárazon. Aztán szinte mintha a jelenlétem ingerelte volna, hirtelen elfutotta a harag. - Most már hozzálátunk egy-kettõre, hogy rendet csináljunk. A Ganz-gyárban már elvégeztük. A villamosokra is rákerül a sor. De elõbb az államvasúti gépgyárakat kell szocializálnunk; A csavargyárban, az óbudai hajógyárban, a fegyvergyárban, mindenütt elcsapjuk a vezetõséget. A vidéken is ráncba szedjük az üzemeket... Kun Béla, meg Vágó elvtárs Salgótarjánban már sepert.
- Szomorú seprés volt, - mondottam, - tizennyolc halott és vagy száz sebesült az eredménye. Tudja-e, hogy alig van ház, amelyiket épségben hagyott a siralmas rombolás?
- A kommunista munkásság önérzetesen viselkedett. A csõcselék fosztotta ki a várost.
- Úgy értesültem, hogy Kun Béla uszította a felfegyverzett munkásságot a fegyvertelen polgárságra. Azt mondják, bányászok robbantottak dinamittal a városban. Õk kerítették hatalmukba a tárnákat, a postát, a vasutat. Ilyesmire kóbor cigányok nem képesek. Jól szervezett lázadás volt az.

Az ember egy ideig a földre nézett és közben egy vesszõvel csapkodta a lába szárát. Mikor felpillantott, gyûlölködõ kifejezés volt a szemében.
- Hát értsék meg végre az urak, hogy ezentúl így lesz ez minálunk. Elég ideig volt minden az övék, most legyen minden a népé.
- Nem gondolja, hogy valamikor az urak is nép voltak? Az "úrnak lenni" olyasvalami, mint egy állás, amiért dolgozni kell és dolgozni érdemes. Csakhogy nem egy emberéletre szorítkozik a munka, de sok nemzedék életére, míg végre az egyik azután eléri. Ha ezt a lehetõséget elveszik a nemzedékek elõl, az olyan, mintha az egyén elõl elvennék a szorgalom, a munka és a tehetség eredményét. Dolgoznék maga a jobb megélhetés lehetõsége nélkül?
- Nem, - mondotta az ember bizonytalan hangon. Aztán mintha dühbe jött volna a saját megingása felett, nyersen odavetette: - A szakszervezetben másként beszélnek,
- A zsidó vezetõk...
- Az már igaz, mind ahány zsidó, dörmögte rosszkedvûen. - Ennek is az urak az okai, miért nem jöttek közénk? Sohase törõdtek velünk, ott hagytak a zsidóknak.
- Ebben megint magának van igaza. - És az ember köszönt, mikor felszálltam a villamosra.

Átfázva érkeztem haza. A lépcsõn három férfi jött lefelé, két katona és egy polgári ruhás egyén. A szobaleány, aki ajtót nyitott, mindjárt azzal fogadott, hogy lakást rekvirálni jártak nálunk.
- Beeresztették õket? De hát miért nem mondták meg, hogy már van egy lakásigazolványos lakónk?
- Nem használt semmit. Félrelöktek és bementek. Szegény öreg Méltósága, olyan gorombák voltak vele. Benyitottak mindenüvé, mindent megnéztek és azt mondták neki, hogy csak két szobát hagynak meg.
Anyámat kellemetlenül érintette az eset: - Egy négygyerekes fogorvos jelentett be lakásigényt három szobánkra, közös konyha- és fürdõszoba használatra. Úgy emlékszem Polláknak nevezték és eddig a Dob utcában lakott. Féktelenül dühbe jöttem. Sohase hallottam eddig, hogy ismerõseimnél erdélyi menekülteknek rekvirált volna a lakáshivatal; azokat kitoloncolják, míg az osztrák honos galíciai menekülteket közénk telepítik. De hát mitõl félnek? Mi elõl akarnak védekezni, hogy keresztények otthonába furakodnak? Majd teszünk róla, ne aggódjék, - mondottam Anyámnak. - Ennyire talán mégse jutottunk ...

Január 5.
Anyám maga vette át a meghívót és az ember, aki hozta, a lelkére kötötte, hogy csakis az én kezembe adja, mert fontos és bizalmas.
Tudtam, mirõl van szó és kora délután útnak eredtem. Elõzõleg egy erdélyi hölggyel találkoztam, aki Kolozsvárra indult. Kértem, vigye el az asszonyok szervezkedésének gondolatát szülõföldjére.
Öt óra volt, mikor a Ferenc rendi szerzetesek bérháza kapuján befordultam. Elõttem urak mentek felfelé a lépcsõn. Az érkezõket dolgozó szobája ajtajában Zsembery István volt képviselõ fogadta. Régen ismerem, mint a katolikus ifjúság egyik bátor vezérét. Lakásában már sokan gyûltek össze. A forradalom elõtti politikai életnek jóformán minden számottevõ tagja megjelent. Csak ketten hiányoztak. Andrássy Gyula gróf, mióta lemondott a külügyminiszteri tárcáról, eltûnt. Legtöbben nem tudták, hogy hol van. Apponyi Albert gróf pedig kijelentette, hogy végleg visszavonul minden politikai tevékenységtõl.

Az értekezlet elnöke gróf Zichy János volt, a régi Magyarország utolsó vallás- és közoktatásügyi minisztere. Korán megõszült úri magyar fejét kissé oldalt hajtva tartotta. Végtelen gond látszott az arcán. Röviden beszélt. Tiszta, igaz hazaszeretet érzett a

szavából. Látta a veszélyt, segíteni szeretett volna és szinte megrendülten kérte az egybegyûlteket, tekintsenek el minden pártkérdéstõl és találják meg az egységet a destrukcióval szemben egy közös, nagy pártalakulásban.
Rajtam kívül még csak egy hölgy tagja volt az értekezletnek. Egymás mellett ültünk a díványon: Zichy Rafaelné és én. Mindenki dohányzott, a nagy szivarfüstben jellegzetes fejek rajzolódtak.
Bethlen István gróf idegesen száraz feje középütt látszott. Mintha hegyes tollal karcolták volna oda. Egy szokatlanul hosszú borostyánkõ-szipkán át szítta a cigarettáját a nélkül, hogy egyszer is kivette volna a szájából. Klebelsberg Kuno gróf várakozón ült egy karosszékben, melle felett összetámasztotta két kezét és simára beretvált, feszült arca belehallgatódzott a tompított sokhangú beszédbe.

Annyian voltak, hogy nem jutott mindenkinek ülõhely. A falak mentén köröskörül mindenütt urak álltak. Tisza, Apponyi, Andrássy egykori pártjának képviselõi. Ahogy oldalt fordultam, magam mellett láttam Raffay Sándor, a hatalmas, égõ szavú evangélikus püspök okos, keményen vágott arcát. Túl a szombathelyi püspök, Mikes János gróf violaszín barettje látszott. A feje finoman hátrahajlott, fehér kezén megcsillant a püspöki gyûrû smaragdja. Önkénytelenül arra gondoltam, hogy egy velencei bíbornoki palota barokk terme illenék köré. Szemben az íróasztalnál Szilassy Aladár ült, a magyar jogtudás kiválósága és a tenyerébe támasztotta nemes, õsz fejét, mellette Balogh, Tisza István hûséges igazságügy minisztere állt; Perényi, Ráday, Hindy köszöntek felém.
Klebelsberg Kuno ekkor már olvasta az alakulandó új párt felhívását. Szép és fájdalmas riadó volt! A párt programjáról azt mondta, csak keret a területi épség, a nemzeti gondolat és a keresztény világnézet határain belül. Szóljon mindenki hozzá.

Megindult a vita. Kifogások hangzottak, az elnök igyekezett áthidalni az ellentéteket. Bethlen és Klebelsberg elfogadtak minden javaslatot, a régi nagy pártok képviselõi közt úgy látszott, mintha már meg is lenne az egység.
Összenéztünk Zichy Rafaelnéval, amiben reménykedtünk, a hazaszeretõ politikusok hát mégis egyesülnek. A rettentõ pusztulásban legyõzik magukban a régi harcok keserûségeit, az atavikus pártoskodást, amely mint egy átok Magyarországot mai rettenetes katasztrófájába sodorta. Hát mégis! Nagyok és magyarok tudnak lenni...
Zichy János arca egy kissé felderült, Bethlen kivette a foga közül a hosszú szipkát és Klebelsberg a jól végzett munka után pihentetõn megint lehunyta rövidlátó szemét.
Ebben a pillanatban egy alacsony székrõl hosszan, hosszan emelkedett fel valaki. Az ajtónyitásban ült, a túlsó szobában. Csak az árnyékát láttam benyúlni mihozzánk. Az alakuló földmûves párt nevében beszélt és - a pártok egyesülésével szemben aggályainak nem volt határa. Soká tartott. Elmúlhatott vagy egy óra, mire leült. Szécsen gróf, volt udvarnagy keskeny, diplomata arca egyre csodálkozóbb lett a szónok beszéde alatt. Aztán végtelen udvarias érdeklõdéssel kérdezte: Voltaképpen hova konkludálsz?
Zsibongás hallatszott. De ezalatt a zsibongás alatt már szabadon ömlöttek az ellentétes áramlások az egység átszakított zsilipen.

Klebelsberg egészen halovány lett és Bethlen István végtelen szomorúan nézett körül. Szinte a kétségbeesés meggyõzõ erejével kísérelték újra összekapcsolni azt, ami rettenetes szerencsétlenségben szétszakadt.
Ekkor említette valaki, hogy Heinrich Ferenc, a kereskedelmi és ipari érdekeltségeket szervezi össze polgári Párttá:
- Õk is hozzánk fognak csatlakozni, - mondotta Bethlen, - ha egységet tudunk magunk között teremteni. Különbözõ foglalkozási ágak, érdekkörök és árnyalatok nem képesek egyetemes összekapcsolásra, anélkül pedig nem lehet az országot megmenteni: Én csak

egyetlen erõt ismerek, mely erre képes, és az a nemzeti gondolat.
- Persze, könnyen beszél, neki nincs pártja, vetette bele egy hang a zsibongásba.
Haller István, a keresztény szocialista párt egyik vezére, akit a földmûves párt szónokának a bomlasztása már megérintett, felállt és arról beszélt, nem lesz tanácsos az egységet már most létrehozni. Bizonyos kikötések mellett csak a választások után lehetne erre gondolni. De az urnákhoz menjen minden párt a saját lobogója alatt, nehogy a kerületeibõl veszítsen és a párt meggyengüljön.
- Most nem a pártokról van szó, de a hazáról! kiáltott közbe Zichy Rafaelné. - Hiszen ez az utolsó óra... A szoba egyik része éljenzett, a földmûves pártiak és a keresztényszocialisták szerették volna eltitkolni, hogy haragszanak.
Pallavicini György jellegzetes sötét feje emelkedett ki magasan a többi fej közül. Mintha egy örök profilba vésett kis olasz kényúr erõszakos arca fordult volna bele hirtelen egy quattrocento éremrõl a szivarfüstbe. Õ is az egység lehetõségét döngette. Úgy látszott minden szétesik. Zichy János még egy kétségbeesett kísérletet tett, a végleges program megállapításáról beszélt. Az értekezlet elhatározta, hogy legközelebb fog határozni és leverten szétoszlott.

Szomorúan mentem haza. Útközben eszembe jutott, hogy írtam valamikor egy történetet: Csárda állt a síkon a katonák nagy országútján. Seregestõl vonult a hadinép. Budát mentek visszavenni a töröktõl. Mindenféle szedett-vedett katona verõdött össze. Csak két magyar volt a csárdában. De nem fértek egymástól. Összeszólalkoztak, összeverekedtek. Véres testük felett röhögve mondta az ellenségük: Így van ez jól, ha õk agyon nem verik egymást, mi sohase készülünk el velük.
Temérdek neve volt ennek a két magyarnak a századokon át. Egykor hívták õket Újlakinak és Garának, egykor kuruc és labanc volt a nevük, aztán Görgey és Kossuth, aztán Tisza és Andrássy. És ma mintha ott kísértett volna ismét ezeréves szellemük. Aeterna Hungária...

Január 6.
Elég volt a kísértetjárásból. Elég volt!... Mióta a Ferenc-rendiek házában újra láttam azt, ami annyiszor elveszítette a nemzetet, komorabb hang keveredik a beszédeimbe, ha asszonyokhoz szólok.
Azok, akik veszni hagyták az országot, nem változnak. A gyerekek lelkében kell hát átteremtenünk a jövõt. Túl a mi megpróbált, de javíthatatlan nemzedékünkön, egy másik nemzedéket kell nevelni, mely megérti és irtózva gyûlöli fajunk õsi hóhérját: az örök irigységbõl fakadt pártoskodást. A gyerekeknél kell elkezdeni. Ne mondja többé: testvér a testvérnek. Miért neked? És miért nem nékem? Ne mondja többet: Ha az enyém nem lehet, ne legyen a tied se, vigye inkább a szomszéd gyereke...

Az asszonyok megértenek. Egyre többen vagyunk, egyre többen.
Hideg esõ esett és ahogy fonálba sodródott a levegõben, a szél fél oldalra fújta. Gyalog mentem át a városon. Dessewffy Emmához igyekeztem. A protestáns nõi szervezetek vezetõi gyûltek nála össze.
Az utcák néptelenebbek voltak a szokottnál. Mikor az Országház elé értem, egyszerre kellemetlen szorongás fogott el. A nagy sötét térre, mint a lesben álló búvóhelyek, világtalanul torkolltak a barátságtalan utcák. Elment a kedvem a gyaloglástól, villamosra szerettem volna szállni. De mint mostanában rendesen, ha az ember sietett, megakadt a forgalom és, csak nem jött kocsi. A megállónál többen várakoztak. Egy karabélyos rendõr is állt a járda szélén. Órámra néztem. Öt órára vártak és már negyed hat is elmúlt. A rendõr káromkodott egyet: "Éjfélig ácsoroghatunk itt", - megigazította vállán a karabélyát és útnak eredt.
- Elmehetnék magával? - kérdeztem tõle. Az ember bólintott és én kettõt lépve, míg õ

egyet lépett, útnak eredtem mellette: - Azt fogják hinni, hogy bekísér.
- Ellenkezõ irányba megyünk, mint a fõkapitányság, - nevetett a rendõr. - Különben jól teszi, ha nem jár erre egyedül. Gyakran megtámadják a járókelõket. De hát már nem tart ez soká. Visszajön a régi rend. Majd elkergetjük a sok galíciai minisztert. - Keservesen kezdett panaszkodni, szidta a kormányt meg a temérdek tanácsot: - Fel kéne kötni ahány van.
- Mondja csak, hogy történhetett az, hogy maguk a forradalomhoz csatlakoztak?
- Félrevezetett egy pár megvesztegetett gazember. Nem tudtuk mi instállom, hogy mit teszünk.

Mikor elváltam tõle, arra gondoltam, mégis igaz az a hír, hogy a rendõrség átszivárog az ellenforradalomhoz. Nem is lehet másként. Csupa vidéki, bátor magyar emberbõl áll a legénysége.
Dessewffy Emmánál már együtt voltak a hölgyek, Szilassy Aladárné, Raffay Sándorné, Perczelné Kozma Flóra.
- A keresztény felekezetek külön-külön, meddõ harcot folytatnának. De ha összefognak, akkor megmenthetik az országot.
És õk mindannyian önzetlenül, bátran menteni akarták, amit még menteni lehetett. Éreztem, hogy az egység, amelyet a politikai pártok maguk között nem bírtak megteremteni, az asszonyok lelkében már megvan.

Január 7-10.
Örökös tüntetéseken rángatódzik a lázbeteg város. Közben ordít és rombol, éhezik és rabol. Utcáin kommunista menetek vonulnak vörös zászlók alatt. Szemközt nemzeti színû zászlóival hazafias ifjúság tódul. A menetek egymásba rohannak. Letépik a kokárdákat, beverik egymás fejét. És míg az elõtérben lármáznak a tömegek, a háttérben, suttyomban megdöbbentõ dolgok történnek.

Mackensent Fóton bekerítették a szpáhik, hajnalban francia tisztek hatoltak be szobájába, foglyul ejtettét és egy órát adtak neki a készülõdésre, aztán a sötét virradatban, feltûnés nélkül, kíséretével együtt gépkocsikon Gödöllõre vitték. Úgy mondják, onnan valamerre délre szállítják. Károlyi kormánya, bár állítólag az elfogatás a kormány kívánságára történt, tiltakozást jelentett be a franciáknál. A szabadkõmûvesek lapja, a "Világ" pedig lakonikusan jegyzi fel: "Nagy katasztrófák zajába belevesznek a kis egyéni drámák" Számukra minden dráma egyéni, amely idegen fajokat illet és minden közügy, ami a saját fajuk egyéneit illeti.
Délben egy másik hír terjedt el a városban. Láng Boldizsárt, a hadügyminisztérium egyik értékes tisztjét, régi barátomat elfogták. Sorsa mögött rejtetten sokaknak a sorsa áll. Régebben volt, hogy Érsekújvárról biztató hírek jöttek. Pozsony, Komárom, Bars, Hont és Nógrád vármegyék szervezkedni kezdtek. Távol a hazaáruló fõváros katonatanácsától, honvédelmi bizottmány alakult. A Csallóköz, a kis magyar Alföld, a Zsitva, Garam és az Ipoly mély völgyeinek férfinépe fegyverbe állt és Vágsellyénél útját szegte az elõnyomuló cseheknek. De ütközetre nem került a sor. Mikor a csehek megtudták, hogy fegyveres magyar ellenállás fogadja õket, hirtelen megfutamodtak.

Felderengett a reménység. Olyan egyszerû lett volna a fegyverbe kelt magyar csapatoknak kiverni a minden ellenállás elõl gyáván hátráló betörõket. Báró Láng Boldizsár egyik szervezõje volt ennek a tervnek. Úgy mondják, a csallóközi honvédelmi bizottmányi elnök, Szemrecsányi György az elutazását megelõzõ éjszakát Láng lakásán töltötte és autóját - ahogy a hír beszéli, hagyományos magyar elõvigyázatlansággal a kapu elõtt várakoztatta hajnalig. Pogány titkos rendõrsége kiszimatolta ezt és sietve besúgta. A

katonatanács kormánybiztosa követelõdzött. Az erõtlen Festetics Sándor gróf pedig, akit néhány nappal elõbb sógora, Károlyi Mihály, mint lárvát biggyesztett a hadügyminisztériumba Böhm Vilmos elé, kénytelen volt Lángot elfogatni. Berendelte magához a minisztériumba, aztán egyszerûen letartóztatta:
Egyéni végzet, mely mégis sokat mond a sokak végzetérõl...
Az érsekújvári ellenállás, sorsát, ravasz tevékenységgel már ezt megelõzõleg megpecsételte Pogány és szocialista párttitkárság, mely aggódva nézte a hazai föld védelmére szervezkedõ energiákat. A szociáldemokraták nem akarják megengedni, hogy itt rajtuk kívül, bárkinek is legyen fegyveres ereje. Károlyi és Festetics nem gátolják ezt a törekvést a hadügyi kormány megvonta a fegyvert és muníciót az ország védelmére talpra kelt nemzeti érzésû csapatoktól. Pogány pedig feltartóztatta az Érsekújvár irányába már elindított élelmezõ vonatokat. A csapatok egy ideig saját költségükön élelmezték magukat. A pesti katonatanács ezt sem tûrte meg és kommunista agitátorokkal árasztotta el õket.

A sorkatonaságban hirtelen lazult a fegyelem, a felbujtott legénység elcsapta tisztjeit, kibontotta a vörös zászlót, minden ok nélkül visszahúzódott és mögötte a csehek zavartalanul bevonultak Érsekújvárra. Könnyû sikerüktõl vérszemet kaptak. Mialatt Pozsonyban, hatezer magyar katona adta meg magát egy cseh ezrednek, kényelmesen átlépték az Ipolyt és csapatokat küldtek a salgótarjáni bányák elfoglalására. Egy negyven fõbõl álló osztag pedig, egyetlen puskalövés nélkül, kitûzte a bevehetetlen Komárom ormára a cseh lobogót... Ezek a napok átütötték a mi nemzedékünknek a szívét.
És ma már arról beszélnek, hogy a csehországi rablók nem állnak meg Vácott. A világháború gyávái, az örökös áruló Budapest megszállására készülnek. És a magyar katonák szuronya az elveszõ földön többé sehol se mozdul elõre. Rendetlenül szélednek el a szörnyû igézetben, mely rettenetes keleties szemével rámeredt a mi népünkre és babonás szavait suttogva, gyalázatba bódítja a szerencsétlen nemzetet...

Január 11.
Komor és sötét az ég. Az országutakon, melyek a Kárpátok felõl a magyar birodalom szívébe futnak, cseh csapatok szuronya közeleg a fõs felé. Budapest házainak falán pedig most ragasztották ki elõször a bolsevizmus plakátjait: "A magyarországi kommunista párt nagygyûlést tart a vigadó összes termeiben". Ilyen baljóslatú elõjelek között bontottuk ki ma délelõtt a Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetségének a zászlaját.
Egy Duna parti házban, a keresztény szociális pártnak erre az alkalomra átengedett helyiségében gyûltünk össze elõzetes rendõri bejelentés nélkül. Megjelentek a katolikus és protestáns nõi táborok kiválóságai. Ott volt az eszme egyik legmelegebb szívû támogatója, Mikes János püspök is, akivel elõzõleg többször beszéltem a Szövetség tervérõl. És eljött a ragyogó szavú Wolkenberg, a teológiai fakultás retorikatanára. Némi meglepetéssel láttam, hogy az érkezõ hölgyek között Károlyi legközelebbi rokonsága is megjelent. Ismerõseiktõl érdeklõdve tudakolták, hogy tulajdonképpen mirõl lesz itt szó: mit akarunk, miért gyûltünk össze? Nyugtalanság támadt.
Zichy Rafaelné, hogy elejét vegye mindenféle hangulatkeltésnek, hirtelen elfoglalta az elnöki széket. Megnyitotta az ülést. Közbeszólást nem engedõ rövidséggel elõadta a Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége szervezetének célját és közölte, hogy a katolikus és protestáns táborok máris megegyeztek.

Károlyi rokonságán megütközés látszott. Néhány nõi kebel viharosan emelkedett; mint a szivattyúk szívták magukba a levegõt, hogy azután megsemmisítõ szavak formájában szétrobbantsák a kormányra nézve fenyegetõ egységet. Ebben a pillanatban az elnök átadta a szót nekem. Éreztem, hogy minden munkánk kockán forog. Forró láng csapott a szívembõl a fejembe. Egyszerre elfelejtettem, hogy a politika világa számomra idegen,

hogy nem készültem, hogy sohase beszéltem nagy nyilvánosság elõtt, és csak azt tudtam: az eszmének gyõznie kell és fajom egész szeretete és egész kétségbeesése kilobbant a lelkembõl:
... Két templomot látok a magyar földön, a katolikus és protestáns templomok nagy egyházait, melyek fölé örök fenségben boltozódik a keresztény magyar ég. A föld, amelyen állnak, az ég, amely rájuk borul: a haza és a hit. Ez kössön össze minket testvéreim...

Eddig nem tudtam, hogy a szavaknak milyen rejtélyes szárnyaik vannak. A saját szavaim vitték el magukkal és vitték a többieket is oda, ahol találkozni lehet.
... Nem járhatunk mi külön utakon, akik mindannyian a Krisztus jelölte úton járunk! Szeressük egymást és fogjuk meg egymás kezét, keresztény asszonyok!
- Fogjunk kezet...
Névtelen szeretetet és hálát éreztem ebben a percben és a hangom túlhangzott a hangomon: - Ami sohase történt a históriánkban, katolikus és protestáns asszonyok, elindulunk ma együtt, mi, akik azt akarjuk, hogy Magyarország magyar és keresztény legyen.
Megint felhangzott az éljen, mintha egyetlen lélegzet mondta volna és vihara könnyön és reménységen át magával sodorta a lelkeket. És ettõl kezdve tudtam; hogy gyõzött az eszme, melyet az idegen faj uralma óráiban, asszonyok mondtak ki elõször a mi országunkban.
A Károlyi-párti hölgyek kifogásai elvesztek a nagy egyetértésben. Gróf Mikes püspök bejelentette Vas vármegye keresztény nõi közönségének velünk érzését. És a Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége kilépett a küzdelmes hetek homályából és hite, hazája, családja védelmére, mint az asszonyok ellenforradalma, ott állt a napvilágon.

Január 12.
Az asszonyok szervezkedésének hírét és felhívásunkat a hajdani konzervatív lapok elõzékenyen, de jóformán megjegyzés nélkül közölték.
- Mi nem támadni, de védekezni akarunk, - mondottam Vészi Józsefnek, a Pester Lloyd fõszerkesztõjének. És õ igazságérzetében azt felelte:
- Közölni fogom a felhívásukat és természetesnek találom, hogy keresztény és nemzeti alapon szervezkednek, mert Magyarországot, - nem a zsidók, - de zsidók tették tönkre! Ötszáz zsidó ... Én mondom ezt, aki magam is zsidó vagyok.
Feljegyeztem ezeket a szavakat, nem azért, hogy tanút hívjak bennük magam mellé; hanem azért, hogy tanúságot tegyenek!

Bizonyára vannak a zsidók között többen is, kik így gondolkoznak. De milyen súlyos hibát követnek el saját fajukkal szemben, hogy nem bélyegzik meg maguk között a bûnösöket és olyan idõkben, amikor csak nekik van szavuk, nem tiltakoznak az ország érdekében.
A szocialista sajtó mindent agyonhallgatott. Nem baj, legalább egérutat nyerünk. Majd eljön még az az idõ, mikor tudomást vesz rólunk. A radikális lapok gúnyos kicsinyléssel írtak. Jól van ez így! Sértett volna, ha elismer az a sajtó, melynek vezérorgánuma, a "Világ", éppen ma, Károlyit ismeri el és Bíró Lajos tollával azt írja róla vezércikkében: "Nincs tisztább és nemesebb alakja az egész világtragédiának õnála. Emberek, szeressétek ezt az embert, õ az egyetlen, aki még megmenthet bennünket...
Téli orkán süvített a tetõk felett mikor útnak eredtem. Bethlen István öt órára újabb gyûlést hívott össze Ferenciek házába. A sötét égen, fekete felhõk: borzas vad boszorkányok kuszálódtak. A lámpák csak elvétve égtek és mintha a foguk vacogott volna, üvegeik zörögtek a szélben. A város a Vigadóhoz tódult, a kommunisták elsõ nagygyûlésére. Az utcák közén csaholva kapkodtak át az örökös zászlók. Szövetjükön rég bekormozódott a

zöld és a fehér, csak a vörös látszott, mint egy vérfolt.

A tisztátalan utcákban papírrongyok és szemét sodródott, a szél szinte hajszolta az embert. A Ferencesek két utcára nyíló nagy házához értem. A kapuban fegyveres katonák álltak. Vörös gomb volt a sapkájukon és láttam, hogy utánam néznek.
- Én a másik kapunál jöttem be, mondotta Zichy János, mikor Zsembery dolgozószobájában kezet fogtunk, - ott is ácsorgott két katona.
- Már figyelnek...
Az urak dideregve egymásután érkeztek. Kifújt arcok fordultak be az ajtón. A telefon szólt. Valakit kerestek, közben a horogról leakasztott kagyló szabadon, nyitva lógott és itta a beszédeket, melyek elhangzottak.
- A telefonközpont kihallgat, - mondottam Zsembery Istvánnak.
- Rossz összeesküvõk vagyunk mi magyarok.

A vita egyre hangosabbá lett. Klebelsberg felolvasta a múltkori kifogások alapján átdolgozott programot. Bethlen István egész nemes ékesszólásával kér lelte a pártok képviselõit: - Idegen szuronyok közelednek a fõváros felé, ne érjen az a szégyen, hogy azoknak az árnyékában teremtsük meg magunk között az egységet
Kétségbeesett, meddõ vajúdásban múltak az órák. Közben minduntalan arra kellett gondolnom, hogy a szocialisták a munkástanácsban jóformán már összefogtak a kommunistákkal, akik - mialatt itt nem... bírnak megegyezni - a Vigadóban valószínûleg egységesen ordítanak halált ezeknek a tétovázó uraknak a hazájára, a hitére, a családjára. Életemben nagyobb csüggedést talán soha se éreztem. És mint egy kétségbeesett figyelmeztetés bejelentettem, hogy a keresztény magyar asszonyok összefogtak. Mi már egy táborban vagyunk és várjuk, hogy csatlakozhassunk az egyesült keresztény pártokhoz.
- Éljenek az asszonyok! - hangzott a szobában. És megint semmi se történt, az értekezlet pedig szétoszlott eredmény nélkül, úgy mint a múltkor. Mikor kifordultam a kapun, a katonák már nem ácsorogtak ott. Az utcákban csõcselék özönlött. A falhoz lapultam. Egy ismerõsöm köszönt és megszólított:
- Látja ezt a csordát? Rettentõ, hogy hová jutottunk. - A Vigadóból jött és hallotta a kommunisták beszédeit.

Tüntetésnek indult az a gyûlés és zászlóbontás lett. Vyx alezredes követelésére a rendõrség kilenc orosz bolsevista zsidót kiszolgáltatott a franciáknak. Eltoloncolták õket. Ezért a kilenc idegenért tüntetett ma Budapest lakosságának egy része, mely sohase tüntetett azért, mert Károlyi cseheknek; szerbeknek; oláhoknak, millió magyart kiszolgáltatott. Vörös sapkarózsás zsidó tisztek rendezték a gyûlést. Leszerelt katonák rokkantak, galileista diákok, munkásinasok és megvadult asszonyok között ott tolongott a gettó népe. Gyûlölettõl fûtött emberáradat töltötte meg a Vigadó összes helyiségeit. A karzatok roskadoztak. A folyosókon kinnrekedt tömeg dühösen ordítozott. Kun Béla mögött pedig a nagy elõadói emelvényen parádés félkörben a kommunista vezérek vörös testõrsége állt. Õ nyitotta meg az ülést és a világ proletárjainak forradalmáról és a kapitalista rend ellenforradalmáról beszélt, a két irányzatról, mely materialista felfogása szerint ma halálra mérkõzik Európában. Támadta a kormányt, amiért az orosz elvtársakat kiadta és megakadályozza a Szovjet köztársaság nyugat felé terjedõ agitációját. Lelkesedve utalt a német Spartacusok harcaira, melyet õ lélegzetvisszafojtva figyel...

- Éljenek a Spartacusok! Mi is azok vagyunk! - és a katonák veszettül üvöltöztek: Mind bolsevisták vagyunk!
Kun Béla pedig azt felelte nekik : - Elsõ teendõnk a fegyverkezés! - Aztán belebömbölte a terembe: Lenin felhívást intéz általam hozzátok! Lenin nevére felállt az egész tömeg. Az

asszonyok, mint a fúriák tapsoltak. - Lenin azt üzeni nektek, változtassátok át az imperializmus háborúját a nemzetközi proletárság osztályháborújává!
Valaki elordította magát és a terem utána bõgte: Halál a burzsoáziára! - Aztán pofozkodás támadt. A vörös katonák nem akarták szóhoz engedni Garbait, a szocialisták szónokát. Kun Béla kiabálva az asztal tetejérõl próbált rendet csinálni: Ha egy burzsuj jönne ide beszélni, én magam mondanám, hogy hajítsátok ki az ablakon. De Garbai elvtárs a másik munkástáborból jött és vele harcainkban még találkozhatunk!

Aztán Garbai "elvtárs" is ilyesfélét mondott: A szocialisták és a kommunisták mindenben megegyeznek, a cél, az ellenség: ugyanegy. De nem jött még meg az idõ. Vágó rekedten kiabálta: A kommunistáknak nem kell szólásszabadság, nem kell demokrácia, fegyverezzék fel azonnal a proletárokat, fegyverezzék le a burzsoáziát, kiáltsák ki a tanácsköztársaságot!... A magyar urak gyûlésére gondoltam.
A szél süvített körülöttem, a zászlók rángatták a rúdjukat, átkapkodtak a sötét utcák közén és a szövetjük összegabalyodott, vonaglott, mintha kétségbeesett kezek tördelték volna egymást az emberek feje felett.

Január 13.
Egész nap dolgoztam. Újszerû munka volt. A szövetség irodájának a szervezésén törtem a fejemet. Röpcédulákat fogalmaztam és temérdek levelet írtam, pedig nem szeretek levelet írni. Estére egy értekezletre megint a Zichy-palotában gyûltünk össze. Elhatároztuk, hogy minden eshetõségre tiltakozó memorandumot készítünk elõ az asszonyok nevében, legyen kéznél, ha antant-missziók érkeznek.
Klebelsberg gróf felajánlotta egy kész munkáját, használjuk fel és fordítsuk le idegen nyelvekre... Közben múlt az idõ. Indulni készültünk.

Kocsit mostanában már nem igen lehet kapni és ha mégis vállalkozik valaminõ jármû, Miatyánkot mondhat aki beleül. A múltkoriban sötétben történt meg két hölggyel, hogy útközben egy katona kapaszkodott fel a bérkocsijuk bakjára. Összejátszott a kocsissal. Az ostor egyszerre a lovak közé suhintott és a kocsi õrült iramodással vitte a megrémült asszonyokat elhagyatott külvárosi utcákon át a temetõ irányába. A rohanó kocsiból ugrottak ki így menekültek meg, különben ki tudja, hol végezték volna be az éjszakát.
Zichy Rafael saját kocsiján küldött ma este haza. Klebelsberg leszállt lakása elõtt a Belvárosban, én tovább hajtattam. Mire a Rákóczi útra értünk, mint egy parancsszóra kialudtak véges-végig a villanylámpák. A sötét utca kitátotta a száját és elnyelt. Lövöldözés hallatszott mindenünnen, a lovak ijedeztek. Éreztem, hogy a kocsis is fél a bakon. Félelemmel volt tele az éjszaka. Nyargalva érkeztünk meg lakásom elé. Fent nyitva volt Anyám ablaka. A hideg dacára, ott várt rám az ablaknál és lekiáltott a kocsisnak: Zendülés van a Népszínháznál. Ne menjen a Rákóczi útnak.
Az ember megköszönte a figyelmeztetést és a patkó csattogása ellenkezõ irányban távolodott olyan hirtelen, mintha az állatok is érezték volna a veszedelmet.

Január 14.
A pesti házak fala mögött titokban suttogva régen készülõdött a mi szerencsétlen végzetünk. Meglakoltak érte a házak. Kormos arcukra rásütögette ez a kor minden szégyenének bélyegét. Az idõk, amelyek járnak, a tömegek számára formálják a képüket és eszméik, mint a rimák az utcán kínálják magukat. A csendes elvonultságok kiválóságainak érvényesülése nem létezik többé, Talán ezért termel a mentalitások és a mûvészetek világában is csak tömegárut az idõ. A kiválóságok és a mûvészetek jellemzik a borokat. A mi korunknak csak plakátjai vannak! És a mostaniaknál aljasabb, ocsmányabb plakátok sem emberek formájában, sem papiroson, soha se voltak

forgalomban.
Ahogy ma reggel az utcára léptem, ha fájt is, mégis jól esett a temérdek kiragasztott förtelem után, a Területvédõ Liga Plakátját látnom, melyen vörös mezõben Magyarország meghasadozott képe körvonalazódott. Öt darabba fûrészelve ott sajgott a Kárpátok övezte õsi egység. Csehek, oláhok, Jugoszlávok, osztrákok kirajzolt rablási szándékai közt, középütt a megmaradó életképtelen kis föld, az erdeitõl, bányáitól megfosztott róna látszott és mintha kiáltana a négy millió magyar fiától megfosztott csonka rém, három szó rivall a tépett birodalom alatt: Nem, nem, soha!
Ezt mondták az utcák, a házak, a falak. És hosszú hetek után elõször éreztem magamat megint itthon a városban, amely mindent megtagadott, ami az én hitem. Magára eszmél-e Budapest? Feltevésem hirtelen szétszakadt. Az egyik csupasz körúti fa mellett egy jól öltözött fiatal ember lehajolt és az aszfalt kis földszigetébõl, sarat kapart a tenyerébe. Aztán... nem hittem a szememnek, - a falhoz ment és besározta a térképet, a tiltakozó szavakat!

A vér a fejembe szökött: - Hogy meri tenni?
A fiatal ember visszanézett. Soha sem tudom elfelejteni az arcot: Palesztinában, kétezer év elõtt rajzolták.
- Ostobaság ez. Ország sincs, haza sincs... Önkéntelenül magam mögé pillantottam. Senki se akad, aki ezt az embert torkon ragadja? Az utca népe tolongott és nem látta meg. Szédülni kezdtem és mondtam valamit, hogy mit, arra nem emlékezem. Bizonytalan lépéssel mentem odébb. Ilyen rettentõen, világosan soha se láttam meg azt, amit akarnak. Nincs haza! Nekik nincs. És azt akarják, hogy nekünk se legyen.
Sokszor hallottam ezt a szavukat... Jól emlékszem rá, mikor elõször hallottam. Egy zsidó családnál voltam és a háziúr azt ugyanazt mondottá, amit a plakátpiszkító mondott: Nincs haza.

... Mesélnék valamit, - feleltem én és mesélni kezdtem: Történt egyszer, hogy egy régi nagy ugart felszántottak az erdõszélen. Hajdan temetõ volt. Mindig temetõ volt. Most feltörték az ekevassal. Éjszaka lett, a hold kikelt az erdõbõl és a fényét elvette a friss barázdákban. Termés támadt belõle az éjféli órára. Kísértetiesen nõttek a felhasított földbõl a temetõ vetései csontvázak keltek ki a holdfényen. Magyarok, kunok, besenyõk, buzogányos honfoglalók, hunok, sisakos római legionáriusok. Sorban kikeltek, ahogy rétegenként az évezredek egymás fölé temették õket. Cihelõdtek, nyújtózkodtak, lerázták bordáikról a földet és kiültek a barázda dombosára. Csontállukat nagy, rozsdás kardjuk markolatára támasztották, forgatták a koponyájukat és szemük üres gödrével, régi szokásból, egymásra néztek: Miért haltál meg? - kérdezte az egyik. - A hazámért! - felelte a szomszédja. És mint mikor szél jár a temetõn, suttogva körbejárt a kérdés és felelet Az erdõszélrõl egy árnyék vált ki ekkor az árnyékból. Görnyedt õsz ember jött a szántás felé. Hófehér volt a haja és a szakálla, görcsös botjára támaszkodva lépett. Aztán megállt a kísérteties kör fölött és elgondolkozva hallgatta a beszélõket... Miért haltál meg?... És szólt az aggastyán: Rómaiak, hunok, avarok, kunok, ismertelek mindannyiatokat és túléltelek, mert nekem nincs hazám és nincs olyan föld, amelyikért meghalnék...
Vége szakadt a mesémnek és a szeme közé néztem, annak, akinek elmondtam: ügye megértett?
Ahasverus volt az aggastyán.

Igazat szóltam-e akkor?... Túl fognak-e élni minket, is, mert nem halnak meg a földért? Fajom életösztöne lázadón tiltakozott. Nem élnek túl. Eljött az idõ. Kiélik magukat, nem Ahasverusok többé, hazát akarnak, a mi hazánkat.
A fajok élete hasonlít az egyének életéhez. Megvan a gyermekkoruk, az ifjúságuk,

férfikoruk és az öregségük. A zsidó fajt az emberiség megfosztotta ifjúsága és férfikora virágzásától. Kielégületlenül öregedett meg mialatt kortársait, az egyiptomiakat, asszírokat, babilóniaiakat eltemette és aranykoruk emlékével meghalni látta Athént, Rómát és Bizáncot, melyeknek bölcsõjénél már mint aggastyán állt. Kortársak nélkül, magányosan, idegenszerûen itt maradt közöttünk, fiatal népek között. Nem tudott meghalni, mert a beteljesülést várta. És most, mikor a história körülményei kedveznek tehetségeinek és tulajdonságainak, sírja szélén, szinte az enyészet feloszlása közben éli ki egy szörnyû haláltáncban elmulasztott virágzást.
Ahasverus fiatalra festi az arcát, részegen tántorog és haldokolva orgiát ül.

Január 15-24.
Erdélyi barátnõm egy fiatal embert küldött ma hozzám. Eddig a Székely Nemzeti Tanácsban dolgozott. Dunántúli, ismeri a nemzetiségi kérdést és azt mondja, hogy Budapestet csak a magyar vidék erejével lehet visszafoglalni. Kiss Károlynak hívják. Azt hiszem jó munkatársam lesz. Anyagi érdekeit épp oly jól tudja képviselni, mint én magam... Mindenrõl beszélt, ami az ország és a mások érdeke, csak az egyéni érdekeirõl hallgatott. Megegyeztünk, a Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetségének titkára lesz. Az iroda Kállay Erzsébet vezetése alatt már dolgozik. Én pedig még járom a várost és beszélek az asszonyokhoz.

A Lipót körúton mentem a Duna irányába. Az egyik utca szegletén két alak fordult ki. Egy leány és egy férfi. A leány szõke arca ismerõs volt. Haját bolseviki frizurában viselte. Világoskék szemét beszéd közben furcsán meresztgette. Eszembe jutott: hiszen ez Goszthonyi Mária. Elhanyagoltan nézett ki. Félretaposott cipõ volt rajta, a szoknyája lefetyelt, kesztyûje a hideg dacára nem volt. Aki vele ment, fekete kesztyût viselt, feketébe volt öltözve. Fekete hajával az egész ember gyászfekete benyomást tett. Szûk válla elõrehajlott és a háta görbültnek látszott. Nem volt kimondottan púpos, de arcán a púposok kifejezése ült. Feltûnõen sápadt volt, csak nagy szemita orra vöröslött két fekete szeme között. Hogy kerül ez a leány ebbe a társaságba?
Már elhaladtak mellettem és én még mindig reájuk gondoltam. Közben a tekintetem egészen véletlenül levette a falról a kis utca felírását: Visegrádi utca. A kommunisták fészke. Itt van a Vörös Újság szerkesztõsége, itt gyülekeznek a tüntetõ menetekre ...

Goszthonyi Máriáról az utóbbi idõben sokszor hallottam beszélni. Az elmúlt években megtanult oroszul, orosz kommunista iratokat fordított és két barátja: Lukács-Löwinger György, a gazdag bankár fia, Bauer Hersch, jelenleg: Balázs Béla nevû író befolyása alatt szindikalista elveket vallott. Somogy megyeiek úgy mondják, már a háború alatt azért voltak kellemetlenségei a kaposvári kórházban, ahol mint önkéntes ápolónõ mûködött, mert kommunista elveket hirdetett a sebesült katonáknak. Az a mendemonda is járja, hogy október napjaiban a kenyérmezei fogolytáborban a lázadás kitörése elõtt izgató beszédeket mondott az orosz foglyoknak. Egy kijelentése, melyet Ritoók Emma elõtt tett, nem, hazudtolja meg ezeket a híreket. Rövid idõvel a forradalom után történt, hogy a Várhegyen véletlenül találkoztak. Együtt jöttek le a Duna felé. Goszthonyi Mária egyszerre megállt és fanatikus hittel mondotta: Fogunk még ezekben az utcákban barikádokon harcolni. - De egymás ellen, - felelte Ritoók Emma. Goszthonyi Máriát azóta sokan látták Kun Bélával kommunista gyûléseken. Jóformán gyerek volt, mikor utolszor beszéltem vele. Szülei somogyi birtokukon egy barokk kastélyt építtettek maguknak. Ott nõtt fel féltve, kényeztetve az eredetileg mûvészetre hajló, tehetséges fiatal leány. Anyja szereti hazáját és a zenét, a legjobb mûvészek voltak a vendégei; atyja mintagazdaságot teremtett. Hogyan juthatott el ez a leány a Visegrádi utca kommunistáiig? A világon vannak lelki járványok is! A háború is járvány volt, a bolsevizmus is az.

Berlinben nagy krízise van most ennek a járványnak. Két legvadabb terjesztõjét, Liebknecht Károlyt és Luxemburg Rózát megölték. És mert az asszony tehetségesebb volt és jobban tudott gyûlölni, mint a férfi, vészesebben is tudott hatni destruktív szellemével. Míg Liebknecht szervezte meg a német spartakuszt, õ volt az összekötõ kapocs az orosz és a német forradalmi zsidóság között. Ezek az emberek gonosztevõkkel szövetkeztek, Berlin csõcselékét uszították a lakosságra. Polgárháborút akartak és Németország romjain saját uralmukat. Luxemburg Rózát most a tömeg dühe tépte darabokra. Hír szerint a Landwehr-csatornába dobták a testét, Liebknechtet pedig, aki másokat a halálba tüzelt, míg maga elbújt és letagadta nevét, mikor sor került reá, hogy bátor legyen, szökése közben lõtték agyon.
A berlini lapok azt írják róluk nem ismertek a határt, ahol a politikai harc megszûnik és a bûncselekmény kezdõdik. És ugyanekkor a budapesti szabadkõmûvesek kormánytámogató lapjában elképedve olvasom: "Ennek a két embernek a sorsa veszedelmesen hasonlít ama Názáretiéhez... A kommunizmus történetébe mártírglóriával a feje körül két szent vonult ma be...

A kommunizmus léte, alapja és egész tana az osztálygyûlöletre, vagyis a testvérgyilkosságra van felépítve. Krisztus egész tana maga a szeretet. Közte és amazok között nincs híd a szakadékon át. Az õ országa nem e földrõl való, ezeknek az országuk csakis a földön van és elsöpri, ami nem e földrõl való. Ezek mindent elvesznek, õ mindent odaadott. A Názáreti meghalt érettük is, õk pedig újra megfeszítik öt...
Krisztus tanát csúfolták meg Kun Béla és társai a budapesti kommunisták gyászünnepén is. Tajtékozva mutattak fel Luxemburg Róza és Liebknecht póznákon körülhordozott képére. Bosszúra lázították a csõcseléket és olyan gyûlöletet ordítottak, amilyent még nem hallott ez a város soha. Kun Béla eleinte hatást ért el, aztán egyszerre megfordult a tér hangulata. Azt kiáltotta az emelvényrõl: "Bennünket is az õ sorsuk fenyeget már itt, de mi fogadalmat teszünk, ha felnégyelnek bennünket, akkor is tovább haladunk az õ útjukon: Valaki ekkor elordította magát a tömegben: Felnégyelés után akar továbbjárni? Az emberek röhögtek. Kun Béla demagóg fogással ezután már hiába kiabálta: Elvtársak, ne sírjatok! - igazán senki se sírt a téren és a lázításnak szánt beszéd elpattant az emberek feje felett, mint egy piszkos szappanbuborék.

Ma még szétpattant, ma még nevetnek. De a kormány leplezve a kommunisták kezére játszik. Mostanában történt, hogy a nyíregyházai katonai ügyészség megkeresésére, gyilkosság bûntette miatt a budapesti rendõrség egy Szamuely Tibor nevû kommunista agitátort letartóztatott. Röviddel ezelõtt egy hadifogságból megtért alezredes tanúskodott róla, hogy ez az ember, aki mint hadifogoly Oroszországban Trockij bizalmasa volt, Moszkvában százötven magyar, tisztet kivégeztetett, mert nem akarták a vörös gárdához csatlakozni. A kommunista Szamuely most három napot se töltött a fogházban, Károlyi Mihály közbenjárására beszüntették kihallgatását és szabadon eresztették.
Ez az eset ismét rést vág a láthatatlanon, mely mögött démoni munka folyik. Erjedés dolgozik mindenütt.
A hadügyminisztériumban is két tábor harcolt és a magyarokat megint legyõzték. Pogány elcsapta Festeticset. Böhm Vilmos lesz a hadügyminiszter. A vallás- és közoktatásügyi minisztériumot külön választották és Károlyi a magyar jövõ kulcsát, a közoktatásügyi tárcát, Lenin ágensének, a szociál-kommunista Kunfinak adta a kezébe, aki azzal kezdte mûködését, hogy a magyar Tudományegyetem régi autonómiáját félrelökte és ajánlás nélkül önhatalmúlag kinevezett hat szabadkõmûvest tanárnak.

És az az ember, aki így tiporja a magyar faj életérdekeit, tárgyal most a kormány nevében a mi érdekeinkrõl az antant-hatalmak megbízásából ide érkezett amerikai misszióval. A

missiót Coolidge tanár, Wilson elnök barátja vezeti. Elsõsorban a kormány tagjaival lépett érintkezésbe. Tájékozódást szerezni jött. Hogy ezt a tájékoztatást a kormány milyen formában végzi, arról hallottam ma egy kis történetet. Kunfi Zsigmond a bolsevizmus rémét emlegetve azt panaszolta Mr. Coolidgenak, hogy nincs szén, nincs munkaalkalom és a munkanélküliek segélyezése felemészti az állam erejét.
Mikor a földmûvelési miniszter, Buza Barna, informálta az amerikait, szánalmat kérõ hangon jajveszékelte, hogy a burgonya, répa elrothad a földben és nincs, aki kiszedje.
Coolidge meglepetve kérdezte: - Hát a miniszter urak nem érintkeznek egymással?

És nemcsak idebenn, de a külföldön is ilyen emberek képviselik ma Magyarországot. Míg a feminista-bolseviki Bédy-Schwimmer Róza, a Károlyi kormány nem akkreditált, de kitessékelt svájci követe adósságainak hátrahagyása után már befejezte diplomáciai pályafutását, azalatt Kéri Pál, Vadász Miklós, Ignotus-Veigelsberg Hugó még odakint tépdesik utolsó foszlányait a magyar állam tekintélyének.
Mintha a magyar lelkek éreznék mindezt és jóvá akarnák tenni, amit a kormány amúgy is nyomorult helyzetünkön ront, szinte kétségbeesetten keresi valamennyi hazafias erõ a megnyilvánulást. Tüntetõ menetek vonulnak az amerikaiak ablakai alá és zúgnak az utcák: "Nem, nem, soha !"
Coolidge felkereste a beteg Apponyi Albert grófot és átvette nagyszerû memorandumát, melyben összefoglalta a Magyarország ellen elkövetett igazságtalanságokat. Gróf Teleki Pál, aki október eleje óta lázasan dolgozott geográfusaival és a statisztikusokkal az ország nemzetiségi térképein, ezeket a térképeket adta át a missziónak, melyek rabló szomszédaink hazug jogcímeivel szemben statisztikai alapon igazolták, hogy a megszállt területeken csehek, szerbek, oláhok az ezeréves Magyarország kétharmadával együtt közel négy millió fajmagyart akarnak elszakítani.
- Teleki beláthatatlan szolgálatokat tett hazájának, - mondották az amerikaiak.

A Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége is ott volt a tiltakozók között. Károlyi Mihályné - mint nem egy más tervünkrõl - elõzetesen tudomást szerzett errõl is. A feministákról, a szocialista és radikális asszonyokról, tehát a politikailag szereplõ izraelita nõi táborról saját nyilatkozatuk alapján ekkor már köztudomású volt, hogy pártjaikkal, a szabadkõmûvesekkel és a galileistákkal együtt, nem kívánják az ország területi épségének fenntartását. Károlyi Mihályné, hegy a destrukció tábora ellen fenyegetõen megnyilatkozó nemzeti közvéleményt elaltassa, közeledést keresett a mi küldöttségünk vezetõjéhez: Zichy Rafaelnéhoz. Megbízottjával azt üzentette neki, hogy egy memorandumot készíttetett számunkra és a radikális irányzatú nõkkel együtt csatlakozni fog felvonulásunkhoz.
Zichy Rafaelné önérzetesen felelt: - A memorandum felesleges. A magyar asszonyok memoranduma már készen van. A küldöttségben pedig nincs helyük azoknak, akik az ország területi épsége ellen vétkeztek és vétkeznek még ma is...
És mint mi, ugyanúgy tiltakoztak a többi magyar alakulatok. Ekkoriban már szervezkedtek az intranzigens keresztény Ébredõ Magyarok; a Magyar Országos Véderõ Egyesület: a Move pedig elnököt cserélt és a nemzeti ügy mellé állt. Hiába vonultak fel gyûléseik ellen a tengerészek, Pogány vörös katonái és a kormány testõrsége: a hírhedt Fabik-különítmény, mely többnyire szökött fegyencekbõl és rablógyilkosokból rekrutálódott. Gyûlés közben hiába vágták el a villamos vezetékeket a zsúfolt teremben, a Move új elnöke, Gömbös Gyula vezérkari százados az Internacionálét bõgõ kommunistáknak bátran oda kiáltotta: "Az Internacionálé a hazátlanok jelszava!"

Az izgatottság egyre nagyobb lesz. Budapest magyar lakossága lélekszakadva kiáltja ezekben a napokban: Hazát akarunk!

És mindennél kétségbeesettebben kiáltotta ezt vasárnap a székelyek és erdélyi magyarok nagygyûlése. Soha nem látott tömegben vonult fel a város magyar érzésû lakossága a Vigadóba. Ellepte az utcákat, a tereket, a Duna partját és tiltakozott az oláhok jogtalan megszállása és vérlázító kegyetlenségei ellen. Tiltakozott, hogy Erdélyt Oláhországhoz csatolják: - "Ezerötszáz éve a mienk, - kiáltották az õslakó székelyek, - soha se volt az övék!" - Bartha Albert, a volt hadügyminiszter pedig azzal végezte beszédét: "Erõs magyar hadsereget kell szerveznünk!" - Percekig zúgott az éljen és egy nagy zokogó hullámban átcsapott a magyar nép himnuszába, melyet számûzni akar az Internacionálé.
Székely katonák között így vonult a százezernyi tömeg az amerikai bizottság elé. Coolidge tanár a Ritz szálloda erkélyérõl nézte és öreg szeme könnybe lábadt. Neki is van hazája... Egy fiatal székely katona ledobta a zubbonyát és véresre vert mellét odamutatta az amerikainak: Most jöttem Erdélybõl, így bánnak az oláhok a magyarokkal a ti védelmetek alatt!
- Budára, menjünk Budára! - hangzott fel egy bosszúra hívó kiáltás.

És a tömeg hömpölyögve indult a Lánchíd felé. - Le a zsidókkal! Le a szocialista miniszterekkel, le a katonatanáccsal! Éljen Magyarország területi épsége!
- Ekkor már a Szent György-térre ért a menet eleje. Az udvari istálló épületébõl kirohant Pogány. Kalap nem volt a fején. Két karját a levegõbe emelte és toporzékolva ordítozott: - Kegyetlenül beléjük kell lõni! - A katonatanács udvarából gépfegyverek gurultak ki és nekiszegezõdtek a fegyvertelen székelyeknek. Pogány tengerészei emelt puskával sorakoztak az udvari istállók elõtt. Szemben, a miniszterelnökség épületénél ott álltak a székelyek. Egy pillanatig rettenetes feszültség volt a levegõben. Aztán, mintha egy kéz eleresztette volna az embereket, átfutottak a téren és összekeveredett minden. Mire szétvált a gomolygás, vérzettek a fejek és a székelyek elvonultak a fegyveres erõ elõl.
- József fõherceg palotájának ablakai a Szent György-térre nyílnak. A fõherceg maga mondta el, hogy hallotta az egyik ablakból, mikor Pogány ököllel fenyegetve a székelyeket, odakiáltotta tengerészeihez: - agyon kell õket ütni... Agyonütjük õket, agyonütjük!
Másnap megfújták a riadót a kormány lapjai. Ellenforradalomról beszéltek.
"Vasöklünknek egyetlen szorításával össze kell roppantani az egész klerikális és soviniszta reakciót... Nem szabad tûrnünk egy pillanatig se a sovinizmus és antiszemitizmus fellobbanásait. Az eddig lappangó ellenforradalom most nyílt színpadra: lépett."
Így írnak ma magyarul Magyarországon egy felvonulásról, mely azt merte kiáltani, hogy: "Nem, nem, soha!

--- harmadik rész (jan 25)--

Tormay Cécile (1876-1937)

---második rész (nov 14)--

Január 25.
Valaki meglátogatott. Elõzõleg azt üzente, hogy beszélni akar velem. És mikor eljött, nem beszélt, de kérdezett. Az utca sötétje benézett az ablakon. Csak az íróasztalomon égett a lámpa. A szegletben meghúzódott a homály.
- Mit gondolsz?
Feleltem és õ mindig újra kérdezett.
- Mit szólsz hozzá? Mi a véleményed? Miért kérdez? És mialatt ezt gondoltam, megakadt a szemem az arcán. A lámpa csak a homloka fölött és az orra alatt világította meg. Az ernyõ fényfogója középütt puha, sötét árnyékot vetett, mintha egy fekete álarc lett volna rajta. Egy fitos kis fekete bársonyálarc, a rózsaszín arc felett, melynek két kivágásán fénylõn, figyelmesen nézett rám a szeme.

Megint kérdezett. Mit szólok hozzá, hogy a kormány katonákat akar toborozni? És Károlyi Mihály azt kívánná, vonuljon õ az asszonyok élén, mint amazon, egy feldíszített teherautón, kibontott zászlóval, végig a városon és toborozzon. Közben éreztem, hogy az én közremûködésemet is szívesen vennék.
- Meg vannak örülve? - mondottam. - Az ország katonáit szétkergették és most Pogánynak toborozzanak az asszonyok? Ez valami rossz tréfa lehet.
- Nem tréfa. A minisztertanács egészen komolyan tárgyalta a kérdést - felelte és az árnyékból megint figyelmesen reám nézett, mintha szavainak hatását kémlelné. Álarca van! És most már nem tudtam többé szabadulni attól a gondolattól, hogy az álarc mögül Károlyi Mihálynénak egy rokona hallgat ki engem. Megismételte majd, amit mondok? Ám ismételje, hadd tudják meg, hogy hogyan érzünk mi többiek.
- Vajon vállalkoznának-e egy ilyen toborzásra az asszonyok?
- A Schwimmer Rózákhoz forduljon a kormány, a mieink közül nem akadna egy sem.

A bársonyos álarc alatt zavarodott mosoly játszott: - Katus gondolata volt...
- Hát onnan ered!... Különben azt mondják, Károlyi nagyon támogatja Pogányt és legfõbb bizalmasa. - Bizalmasa? - mondotta az álarcos asszony, - több ennél, a legjobb barátja.
- Mindig ostobának tartottam Károlyi Mihályt, de akinek ilyen barátai vannak, az gonosztevõ.
- Emlékszem rá, hogy ostobának tartottad, felelte az álarcos asszony, - most már én is rájöttem, hogy így van. Mi a véleményed mostani politikájáról? Megint kérdez, - gondoltam magamban: - Hogy mi a véleményem a politikájáról és a személyérõl; azt abban mondom meg, amit kívánok neki. Érje ugyanaz sors, mint amit az országra hozott. Mikor elment, utána néztem. És ettõl kezdve nem felejtettem el, hogy egy álarcos asszony jár közöttünk. A többiek nem tudtak róla, hogy álarcot visel, talán õ maga se tudta. De Károlyi mindenrõl értesült, amit akkornap mondtam.

Január 26.
Bûvölõ rettenetes szeme, mely lenyûgözve tartotta a várost, mintha vesztene az erejébõl. A halálfához kötözött ország kiszabadítja kezét a kötélbõl és nagy fellélegzés rohan át a rónán. Repülve jönnek a hírek. Székely csapatok elõl megfutottak a románok. Útjukban rabolnak és halálra kínozzák a magyarokat, de Kis-Sebes és Bánffyhunyad megint a mienk és Kolozsvárott is csomagolnak. A magyar csapatok segítséget kértek a hadügyminisztertõl, Itt az idõ, most könnyen vissza lehet szorítani a betolakodott

ellenséget. Erdélyben sztrájkba lépett a magyarság. Beszüntették a munkát az összes állami hivatalnokok, a vasút, a posta, a távíró tisztviselõkara és velük érzõn a nagy nemzeti tüntetésben harminckétezer bányamunkás letette a kalapácsot. Mi tudjuk, hogy így van! Hiába írja a pesti kormánysajtó, hogy a tüntetés a szociáldemokrácia diadala. Túl a Királyhágón nem az internacionálé harcol, de egy nemzet élni akarása.

Az oláhok helyzete veszedelmessé lett Erdélyben, katonáik szökdösnek haza. A havas földek felett, mintha az újrakezdés szabad szele fújna és szítaná a lángot; mely felcsap az ország minden táján.
Ha a kormány most segíteni akarna!
De a kormány nem akar segíteni. Elnyomja a tüzet, elfojtja a szót, kiüti a fegyvert a magyar kezekbõl. Magukra hagyja Erdély magyarjait és Böhm Vilmos, a villanyszerelõ hadügyminiszter lázasan irtja ki utolsó megbízható. csapatainkból is a nemzeti becsületérzetét. Mikor a budapesti vadászezred egy zászlóalja Salgótarjánra ment, a szocialista párt dicsõ hadseregének nevezte a zászlóaljat és útravalóul azt mondta a katonáknak: "Elmentek megvédelmezni a szenünket, a vizünket, a megélhetésünket". Csak a szenünket, a vizünket, a megélhetésünket, - a hazát már nem kell védelmezni.
Akik a mi nevünkben szólnak és cselekszenek, nem magyarok többé. Élethalálharc folyik itt. Egy elvérzett és egy megkímélt, túltenyészett faj elkeseredett tusája, újfajta országfoglalás. Röviddel ezelõtt már biztosnak látszott vereségünk. A magyar faj elhagyta önmagát, mert kiölték belõle a hitét. De ez a hit feltámadt. Kicsiny mécseseit asszonyok vitték be elsõknek halkan, szinte észrevétlenül az otthonokba. És ma talán már eljött az az idõ; melyben a férfiak bátrak akarnak lenni azok elõtt, akik bátorságot várnak tõlük.

Január 27.
Nem tudni soha, hogy melyik fordulónál áll és nem tudni, hogy közülünk kire vár. Kaszájára támaszkodva keres és nem bánja, hogy nevetünk, sírunk, hogy koldusok vagyunk vagy gazdagok, hogy üres a lelkünk és, kéreget, vagy kincsekkel van tele, amelyeket még adni bírna, választ és suhint.
Ady Endre meghalt. És most mar igazán mindegy neki: Ha kéj liheg, ha kín hörög. Vér csurran vagy arany csörög.
Lángszavú ébresztõ lehetett volna, és sírásó lett belõle. Szomorú magyar végzet volt az övé. Csukott kapuk és csukott ablakok alatt vitt el az útja, nem volt, ki hajlékot és kenyeret adjon neki és fiatalságának legszebb dalait elsodorta a szél. Sokan voltunk így, majd mindannyian, akik magyarok és mûvészek vagyunk. De õ nem tudott vámi. Nem akart a szélnek énekelni. Idegen kezek nyújtottak feléje aranyat akkor, mikor a magyar kezei még a kenyeret is megtagadták tõle. És õ sértett és türelmetlen volt és dacosan elfogadta.

Minden úton, mely magyar írók számára a szabadba visz, ott feszül ,a nagy pókháló. Ady Endre is beleesett. És lassankint, - ki tudja, észrevette-e õ maga, - amazoknak kezdett dalolni, nekik, akik ünnepelték és magasztalták azt, amit õk mûvészetében: "etikai destruktivitásnak" neveztek. Adtak tapsot, babért és aranyat és mint egy magyar Sámsont, odafogták a szekerük elé. Õ pedig, míg vonszolta a szekeret, nem vette észre, hogy a hazája testén rohannak át a kerekek, nem vette észre, hogy egy idegen faj diadalíve alatt segíti behurcolni sorsunkat a: októberi forradalomba.
Ébresztõ lehetett volna Ady Endre és a mi fiatal nemzedékünknek a sírásója lett. Mialatt ásott, dalolt. És dalával csalta áldozatait a veremhez, Az ifjúság, amely csodálta, bódultan látta, hogy a mester, aki fiatalon levette úri süvegét a nagy paraszt, a magyar nyár elõtt, egyszerre az internacionálé hazát tagadó proletárja elõtt emelt süveget. És megtévesztetten utána indult. Hiszen olyan szépen dalolt. Ki hallotta volna meg, hogy olykor elszólta magát: Eb hazája, nem nekem...

És itt van a magyar Ady tragikus bûne. Életének egyik legutolsó megnyilatkozásában hiába mondta: "Ez a forradalom nem az én forradalmam..." Késõ megbánás volt! A bûn, melyet a daloló sírású elkövetett saját nemzedékén, ki tudja hány nemzedéket temet majd sírba, míg jóvá teszik a nemzet szerencsétlenségét.

Mint ahogy a destrukció hazátlan tábora kisajátította a maga számára az élõ Adyt, úgy sajátítja ki most a halottat. A forradalom költõjének, a forradalom halottjának nevezi. A radikális párt, mint egyik megalapítóját és szellemi vezérét búcsúztatja el Ady Endrét. A galileisták gyászjelentést adnak ki róla, melyben vallomást tesznek, hogy az õ forradalmi ifjúságuk útján Ady lelke lobogott elõttük. Eszményeikért Ady indította õket harcba. És ünnepélyes ravatala felett, mely a Nemzeti Múzeum elõcsarnokában állt, mint egykor Kossuth ravatala, galileisták tartottak õrséget és a szociál-kommunista Kunfi mondott búcsúztatót. A nagy paraszt, melyben egykor fiatalon megsüvegelte Ady a magyar életet, messzirõl nézte a temetést és viszonzásul levette úri süvegét a koporsó elõtt. A magyarság idõvel meg fog bocsátani a megtévedettnek, aki költészetünknek már-már kõbe dermedt rímeit szeszélyesen, szertelenül kiszabadította a kövek közül. Most csak a halottat süvegelte meg.

Február 1-3.

Jóslatok kora ez a mi idõnk. Ha a valóság kínná lesz az emberek életében és elviselhetetlen a jelen, a kétségbeesés akkor kap a jövendölések után és menekül a jövõ felé. Egyre új jósok és jósnõk bukkannak fel. Jövendöléseiket közlik az újságok, szájról-szájra adják az emberek. Elringatást keres az iszonyat. "Lehetséges", mondja valaki; "azt hiszem", folytatja a másik és a harmadik már azt mondja, hogy tudom". De a meggyötörtek ezzel se elégszenek meg. Jövendöléseik beteljesülésének határidõt szabnak és minduntalan dátumokról beszélnek. Hol a kommunisták készülõdõ lázadásáról van szó, hol a nemzeti ellenforradalom kitörésérõl.

Mára a vörös forradalom felkelését suttogták. Aztán este lett és semmi se történt. - Elhalasztották ... Most február 5-ike az újabb dátum. Az emberek egymást biztatják: A környéken állomásozó szpáhik két óra alatt a városban vannak. Nincs ok aggodalomra... Mások arról tudnak, hogy 6-án vagy 9-én a mieink fogják megindítani régen készülõdõ rohamukat. Az utcán Pogány agent provocateurjai megszólítják a fiatal embereket: Február 9-re gondol?" Aztán súgva folytatják: "Ma este a Múzeum mögött találkozunk." És míg a felszín így gyûrûzik, a mélyben amazoknál is, a mieinknél is komoly munka folyik.
Mikes János szombathelyi püspök felkeresett és egy megbízást adott. Az elmúlt napok valamelyikén Gömbös Gyula százados is eljött, a Move harcos fiatal elnöke. Feltûnõen eszes arca van. Azt hiszem, céljai elérésében olyan merész és kíméletlen tud lenni, mint egy condottiere. Íróasztalom mellett, a mély karosszékben ült és szinte még most is látom a kezét, ahogy egymás mellé rakta a cigarettaszelencémet, a pecsétnyomót, a kis kínai bronzszörnyet, melynek nyerges hátára támasztom írás után a tollamat. És közben sorrá mondotta: itt van az asszonyok szervezete, itt a katonák szervezete, itt az ifjúság szervezete. Mi készen lennénk, csak a negyedik hiányzik: a politikusok. Õk még mindég csak tanácskoznak és nem bírnak egységre jutni.

Az ifjúság részérõl Kende István jön el többször. Azok is készen vannak. Készek az ébredõ Magyarok, a székelyek és erdélyi magyarok. A vidékkel is megvannak a kapcsolatok. Fegyver is van és elszántság és féktelen keserûség is. Most már csak az a fontos, hogy ugyanegy pillanatban süsse el a fegyvert a sok különféle szervezkedés. Ne pufogjanak el a töltések elszigetelten, - de sortûz legyen belõlük. Az óráknak egyszerre

kell ütniük!
Feszültség van a levegõben. Károlyi táborában érzik a fojtott készülõdést és Károlyi jobban fél tõle, mint a kommunisták egyre erõsödõ agitációjától. Az álarcos asszony beszélte: a mi lehetõségeink gyûlöletesebbek és aggasztóbbak elõtte, mint Kun Béla munkája. Pedig a kommunisták nem válogatnak az eszközökben. Most már egészen nyíltan lázítanak.
Itt a fõvárosban sajátságos fogással éltek. Január közepétõl kezdve az utcák szónokai azzal izgatták a tömegeket, hogy ne fizessenek február elsején házbért a tulajdonosoknak. Hiszen úgyis az övék minden ház! De a lakosság józan többsége megõrizte nyugalmát. Mindössze húsz külvárosi ház tagadta meg a lakbérfizetést és a felfordulás és vele a kommunisták zendülése egyelõre elmaradt...

- Most elmaradt, - mondta e napokban Hock János, a Nemzeti Tanács elnöke egyik ismerõsömnek, - de azért a vörös terror elkerülhetetlen Magyarországon! Vagy két esztendeig fog tartani. Azután majd rendet csinálhatnak megint a régiek, akiket októberben kergettünk el.
Mostani életünk homályos jövendöléseibe, tétovázó bizonytalanságába mint egy kard férfiasan csörrent bele Balassagyarmat visszavételének a híre. Végre ... Ezt a kardot Huszár Aladár és Pongrácz György rántotta ki. És sok hõsi halálon át bátor vasutasok, iparosok, diákok és kilenc falun népe az Ipolyon túlra kergette a cseheket.
De nem sokáig tartott a reménység. Segítség ürügyével oda futott Pogány és meghiúsította az elõnyomulást, melyet a csehek nem bírtak megállítani. Ami fellobban, hirtelen kialszik megint. A reménység tegnap Fehérvárott is keservesen megsebesült.

Közgyûlés volt a vármegyeházán és Károlyi Mihály testvéröccsének, gróf Károlyi Józsefnek indítványára, egyhangúlag bizalmatlanságot szavazott a népkormánynak. A gyûlésen megjelent Prohászka Ottokár Székesfehérvár megyés püspöke, az ország keresztény lelkiismeretének egyik lángszavú kifejezõje, ott voltak a nagybirtokosság képviseletében a Batthyányak, Széchenyiek, Zichyek, a középbirtok urai, a papság, a vármegye tisztviselõkara és egységesen tüntettek valamennyien Károlyi József javaslata mellett, követelve a királyság azonnali visszaállítását, a régi parlament összehívását. Csupa jó szándék, szép kalpaglengetés és buzogánycsörtetés volt ez a gyûlés azok számára, akik jelen voltak. De a destruktív uralommal vívódó ország számára szerencsétlenség lappangott benne. A törvénytelen hatalomhoz kapaszkodó kormány felfigyelt. Holnapra bosszút fog lihegni az egész társaság és úgy érzem, az ellenforradalom munkája ezentúl még nehezebb lesz.

Az emberek keserûen beszéltek a fehérvári esetrõl, mely úgy hat, mintha szereplõi bandériummal, zászlósan, dobszóval, kürtökkel indultak volna el ellenforradalmat csinálni. Ha az ország még megmaradt minden vármegyéje, a törvények ellenére is titokban, egységesen ugyanegy napra közgyûlést hívott volna össze, egyöntetûen szavazva bizalmatlanságot a jelenlegi kormánynak, akkor nem végzõdhetett volna Fehérvárott se ilyen siralmasan a fellobbanás.
Szomorú termése már is mutatkozik. A dunántúli gyûlés hatása alatt, Károlyi Mihály megbízta Pogány Józsefet minden ellenforradalmi megmozdulás letörésével! Fehér vármegye kormánybiztosát elcsapták. A magára hagyott tisztviselõi kar vagy behódol a felülkerekedett munkás- és katonatanácsnak, vagy pusztul a helyérõl. Károlyi József gróf pedig, valószínûleg családi okokból, kénytelen volt a sajtó útján egy nyilatkozatot közzétenni, melyben kijelenti, hogy állásfoglalása csakis politikai természetû volt, de a leghatározottabban visszautasítja azt a hírt, mintha testvérével Károlyi Mihállyal szemben megvetést vagy szégyent érezne. "Ellenkezõleg, - mondja a nyilatkozat, - a testvéri

szeretetet bennem nem tudja elhomályosítani semmiféle politikai nézeteltérés. Én tisztelem az õ meggyõzõdését." Károlyi Józsefre nézve ezzel talán le is zárul a kínos ügy, de azokra nézve, akik nagy hálózattal, veszélyes munkával dolgoztak az ellenforradalom egyöntetû kirobbanásán, fájdalmas folytatása van. Újból fel kell építeni, ami összedõlt. Egy terv volt. Jásznagykunban kikiáltották volna a külön Jászkun köztársaságot, mely elszakad Károlyi köztársaságától. Ez lett volna a jeladás. A többi vármegye követte volna Jásznagykunt, magára hagyva Budapestet és megtagadva élelmezését. Az éhezõ város azután önszántából kergette volna el lealázó kényurait.

Ennek vége. Más utakat kell építeni. De a munka nehéz lesz, mert ellenségeink figyelnek. És a katonatanács legutóbbi nagygyûlésén Pogány már kikiáltotta: "A forradalom veszélyben van! Vigyázzanak az ellenforradalom vezetõi és cinkosai, vége a forradalmi munkás és katonatömegek jóindulatú türelmének. Türelem, amíg lehet. Gépfegyver: amikor kell."
És mielõtt ezt hangosan elmondta, csendben kiadta a rendeletet, hogy a politikai nyomozóosztály kutattassa át a kiszemeltek lakásait.
Tegnap estefelé gróf Batthyány Lajosnénál voltam. A fehérvári esetrõl beszéltünk. Szomorúan rázta a fejét. Aztán testvérbátyjára terelõdött a szó, gróf Andrássy Gyulára és felemlítette, hogy épp mielõtt jöttem, írt volt neki. A levelet holnap küldi ki egy megbízható emberrel Svájcba.
Erre a levélre kellett gondolnom ma reggel, mikor hírét vettem, hogy házkutatások történtek a városban. Ha kézre került volna!

Erdélyi barátnõm telefonált, szokatlanul korai idõben: - Látogatóim voltak, valószínûleg téged is felkeresnek. Jó lesz, hogy ha elkészülsz rá, mert nagyon kíváncsiak, még a kályhába is belenéznek.
Megint hallottam a telefonban azt a sajátságos kis neszt, mely az utóbbi idõben mindig belezörgött a készülékbe, ha felszólítottak. Én magam hosszú idõ óta nem tudtam senkivel kapcsolást kapni. A központ felelt, de többé nem kapcsolt. Bejelentettem, levelet írtam, kijött egy szerelõ, megvizsgálta. Minden rendben van. És mikor beszélni akartam, megint hiábavaló volt.

Erdélyi barátnõm szava közben kapcsolt szét a központ. Nem soká tétováztam. Elõszedtem az írásaimat, az utóbbi idõk levelezését és elégettem mindent, ami célunkat, barátaimat vagy magamat kiszolgáltatott volna. Sokszor csodálkoztam, hogy egyes koroknak értékes levelezése eltûnt. Széchényi István gróf számtalan levelérõl tudok, mely nem maradt fenn az utókornak. Nyoma veszett Kossuth és Görgey sok írásának is... Mialatt a hozzám intézett leveleket egymás után elégetem és a pernyéjüket beledöntöttem a takaréktûzhelybe, hogy bûnjelnek ott ne maradjon a kályhám torkában, megértettem, hogy veszedelmes korok politikai levelezése miért tûnt el. Általában Magyarország viharos múltjának sok megfoghatatlan részlete lesz világossá most elõttem. Azt is megértettem, miért nincs nekünk se napló se memoár irodalmunk. Négyszáz éven át osztrák spionok figyelték itt a legnemesebb lelkeket. És míg más országokban számtalan kéz szinte szabadon jegyezte fel a különbözõ korok életét, minálunk legfeljebb a nagy politikai megnyilvánulásoknak maradt nyomuk. Így volt ez régen és most még rosszabbul van, mert az osztrák kémeknél és besúgóknál százszorta tolakodóbb és gonoszabb besúgók járnak ma közöttünk.

Mire elkészültem szomorú munkámmal, csengetést hallottam az elõszoba felõl. Ebben a pillanatban eszembe jutottak ezek a feljegyzések. Hirtelen felkaptam õket az íróasztalomról és könyvtáram könyvei mögé dugtam.

Erdélyi barátnõm nyitott be az ajtón. Az utóbbi idõkben mindig szomorú arcának újszerû kifejezése volt. Körülnézett a szobámban: - Voltak nálad is? - Aztán nevetni kezdett. A csínytevõ gyerekek nevetése volt ez, akik örülnek, hogy nem kapták õket rajta. - Nálam semmit se találtak... És megint nevetett. - Korán reggel jöttek katonákkal. Még az ágyban voltam. Be akartak törtetni. Kikiáltottam, hogy öltözködöm és az asztalomon egy revolver van. Közben bedobáltam egy táskába, ami eszembe jutott. A Székely Nemzeti Tanácsnak és a Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetségének névsorait és nyomtatványait is odacsúsztattam és egy önzetlen ajtón át egykettõre eltûnt a táska a szobámból. Most már jöhetett a rendõrség. Felkutattak mindent. Személyes motozást is folytattak, de persze semmi lényegeset nem találtak.
Jókedvûen mentünk át együtt a Magyar Asszonyok Mária utcai irodájába. Kállay Erzsébet a zöld posztóval letakart hosszú asztalnál ült, asszonyok álltak körülötte. Aznap délelõtt oda futott össze jóformán mindenki; akiknél ma reggel házkutatás volt. Külön kis történetet tudtak mesélni valamennyien. Batthyány Lajosnénak a könyvtárát kutatták végig. Valamelyik kötetbõl kirepült egy névsor. Évekkel azelõtt lezajlott bálnak a Lady patronessei voltak rájegyezve. Nevekre vadásztak. Ezt magukkal vitték.

- És az Andrássy grófnak írt levél?
- Szerencsére tegnap este eljött érte a futár. Nem szerettem volna, ha a kezükbe akad...
A nyerõ játékosok hangulata terjedt szét a kis irodában. Ekkor még úgy hittük, hogy a házkutatások kudarcot vallottak mindenütt. Megnyugodva mentem haza. Délután váratlanul vendégem jött. Dessewffy Emil keresett fel. Náluk is volt házkutatás.
- Örülök, hogy szerencsésen túlestek rajta.
- Igen ám, - mondotta Dessewffy és monokliját kivette a szemébõl, aztán megint hírtelen visszatette. De azért egy kis baj mégis történt. Semmi kompromittálót nem találtak a nyomozók. Csak egy levelet vittek el, - a magaét. Egy pillanatig nem tudtam miféle levélrõl van szó. Aztán eszembe jutott. Az asszonyok memorandumával kapcsolatban írtam volt gróf Dessewffynek, mikoriban lelöktek a villamosról és betegen feküdtem. Egész keserûségem beleömlött akkor abba a levélbe. Írtam benne a királyságról, a koronáról. Bírálatot mondtam emberek és események felett és felvonultattam jellemezve õket: Károlyit, Jászit, Hock Jánost, Kunfit, Pogányt és a bolsevista világuralomért harcoló egész budapesti szociáldemokráciát. Visszagondolásomban eszembe jutott, hogy mikor annak idején elküldtem a levelet, világosan éreztem, ha avatatlan kezekbe kerülne, bosszú járna ki érte. Dessewffy Emil jobban sajnálta a dolgot, mint én magam.
- Ne bánja, - mondottam, - legalább megtudják, hogyan vélekedtem róluk.

Február 9.
És csakugyan megtudták.
Hamarabb történt, mint ahogy gondoltam. Levelem a rendõri nyomozó osztályról a szocialista párttitkárság kezébe került és eljutott Pogány Józsefhez. Biztos értesüléseket kaptam. Ma délután felkeresett valaki. Megkért, ne említsem a nevét soha és figyelmeztetett: legyek óvatos, szemmel tartanak, kihallgatják a telefonomat.
A városban egyre új házkutatásokat rendelnek el. Sokakat letartóztatnak. Másokkal együtt elfogták az Ébredõ magyarok egyik vezérét, a hadügyminisztérium néhány emberét, az ország területi épségének védelmére alakult titkos karhatalomnak szervezõit és elfogták Sztankay Béláné Ivády Antóniát, az ellenforradalom egyik legbátrabb asszonyát.
A kõ, amelyet a fehérvári megyegyûlés elvetett, egyre szélesebb gyûrûket ver. Nem annak szánták, ami lett, de a hazafias megyegyûlés kürtszava öntudatlanul csakugyan riadót fújt a kormány számára. Felnyitotta a szemét. Figyelmét a fõváros nemzeti szervezkedésére és az ellenforradalom várára, a Dunántúlra és egyik legnagyobb vezérére gróf Mikes Jánosra terelte. A kormány azzal az ürüggyel, hogy Mikes a szombathelyi püspökség vagyonát

ellenforradalmi célokra pocsékolja, suttyomban vizsgálatot indított ellene. Közöltem vele amit megtudtam, kértem ne mozduljon el egyházmegyéjébõl, mert Budapesten esetleg elfogják.

- Ne aggódjék miattam, nem hagyom én magamat elfogatni.
Elszánt volt és nyugodt.
Egy hazafias szerzetes, Bangha Béla jezsuita atya ellen is új életre kapott ekkor a destrukció gyûlölete, mely õt már az októberi forradalom idején halálra ítélte. Mindig emlékezni fogok elsõ találkozásunkra. Nem régen történt, egy fontos küldetésben mentem hozzá. Lucskos, szürke januári nap volt. Esteledett és Bangha az Apostol nyomda épületében, fenn, harmadik emeleti kis szobájában fogadott. Az alacsony mennyezet alatt, hosszú, fekete reverendájában feltûnõen magasnak és soványnak látszott. Ezüsttel kevert sötét haja alatt, okos és erõs volt a homloka, rövidre szabott aszkéta arcából tiszta, éles szeme fürkészõen nézett rám.
Az országrombolók táborában kevés embert gyûlölnek jobban, mint õt: a keresztény magyar sajtó megteremtésén nála céltudatosabban és szívósabban nem dolgozott senki sem. A sajtó, mely valamikor Magyarországon Kossuth Lajos és Deák Ferenc nemes szellemének hordozója volt, az utolsó harminc év alatt jóformán teljesen az idegen faj destruktív kezébe került. Bangha látta ennek a faji monopóliumnak rettentõ veszélyeit.

Vagy egy évtized elõtt felhívta rá a dúsgazdag magyar fõpapság és fõnemesség figyelmét és javasolta, hogy vagyonuk tíz százalékát áldozzák fel a keresztény magyar sajtó megteremtésére. Ha akkor meghallgatták volna, Károlyi tábora a sajtója útján félrevezetett tömegeket sohase tudta volna az ország érdekei és a nemzeti eszme ellen forradalmasítani. Bangha nem tartozik azok közé, akik hamar elcsüggednek. Lángoló szóval, konok erõvel fordult a meg nem értõktõl a nagy közönséghez és közadakozásból milliókat gyûjtött össze eszméje megvalósítására. Ekkor derült ki, hogy mennyire gúzsba vagyunk kötve. Hiába áll készen a nagy keresztény sajtóalap, a titkos sajtómonopólium már egy esztendeje akadályozza, hogy a hatalmas töke csak egyetlen nemzeti irányú lapot is megindíthasson. És most már ezzel se elégszik meg. Kiadta a jelszót: "El kell kobozni a tõkét, ártalmatlanná kell tenni a csuhást"...
Azt mondják, Bangha tegnap óta eltûnt. Folyik a hajsza a papság és az értelmiség ellen. A szociáldemokrácia lázas gyûlölettel bomlasztja mindazt, amit magyar nemzedékek építettek. Miután az egyetem új kormánybiztosa, a szabadkõmûves Jászi Oszkár elcsapta a dékánt, a rektorokat és az autonómiájától megfosztott egyetemre rákényszeríti saját faja szellemét, Kunfi ugyanezt teszi a közép és népiskolákban. A vallásoktatást eltörli, a hazaszeretetet számûzi az iskolákból, a nemzet himnuszát tilos tanítani. Történetünk iskolai könyveibõl pedig a kommunista érzelmû Lukács György és Balázs Béla, a közoktatásügyi miniszter útmutatása mellett, kitörli mindazt, amire múltjában a magyar nemzet eddig büszke volt. És míg õk ezt cselekszik, Városi, Budapest szabadkõmûves közoktatásügyi tanácsnoka körlevelet intéz az iskolák oktató személyzetéhez: "aki az új idõk szellemébe nem tud, vagy nem akar beleilleszkedni, annak le kell vonni a következtetést és félre kell állnia."

Hirtelen megy. Az utolsó napok eseményei dühös sietségre ösztönözték a hatalom törvénytelen bitorlóit. Minden eszközzel biztosítani akarják maguknak a jövõt.
Az élet még nehezebb lett. Egyre többen menekülnek külföldre. A gazdag zsidóság régen kivitte kincseit és biztosságba helyezte magát Mulatságos és jellemzõ, hogy Károlyi Mihályné gyöngyei is elvándoroltak. Õ maga is utánuk akart menni, Polányi Pollák Laura nevezetû radikális agitátornõ útlevelével. Sõt Károlyi Mihályról is többször híre járt, hogy a békekötés érdekében... nyugalmasabb tájakra készülõdik. Az antant hatalmak azonban

tudtára adták, hogy nem kívánnak vele érintkezni.

Inog itt az aláaknázott föld, biztosabb másutt Január folyamán eltûntek egyes ismerõseim, akikrõl késõbb hallottam, hogy Bécsben, Ausztriában, Svájcban húzódtak meg. Andrássy Gyula feleségével Svájcba ment. Sigrayék is kimentek. Egy esõs januári napon elbúcsúztak tõlem Széchényi László és felesége is. Ebben a búcsúban éreztem a sorsot, amely elõl elmennek és amely velem marad. Nehéz volt a szívem, gróf Széchenyi Lászlóné Vanderbild Gladys évek óta legkedvesebb barátnõim egyike és a város temérdek lakosával nélküle üresebb lesz számomra. "Mindent meg fogunk tenni odakinn Magyarország érdekében"... mondotta vigasztalóan. Tudtam, hogy így lesz, mert idegen származása dacára is, nehéz óráinkban nem egyszer magyarabban érzett velünk, mint sok magyar társnõje.
Isten áldja Gladys... találkozunk-e még valaha? Az Andrássy út végén leszálltam a kocsijukból. Az utcán búcsúztunk el. Esõ ömlött a lucskos aszfaltra és egyszerre úgy éreztem, mintha hideg, fénylõ drótszálak fognának körül, melyek között rab maradok, míg az õ kocsijuk feketén, nedvesen belenyargalt a drótok közé, átszakította õket és eltûnt a szemem elõl.

Sokan, mások is, elmentek azóta és ma értesültem, hogy a székesfehérvári megyegyûlés vezérszónoka, Károlyi József gróf is külföldre utazott. Elmentek...
Kinéztem az ablakon. Nagy hópelyhek hullottak szüntelenül. Túl ezeken a pelyheken is hull puhán, végtelenül a hó, mérföldeken át hull és betemeti az utakat, melyek boldogabb tájak felé visznek.
A távol vágya hozzáért a lelkemhez. Utak, szabad utak, szépségek, zenék, nyugalmas éjszakák, meleg szobák... Csak egy pillanatig tartott. Leráztam magamról. A Duna túlsó partjára kellett mennem. Egy sötét házban, lefüggönyözött ablakok mögött, fûtetlen lakásban asszonyok vártak reám, akiknek beszélni fogok.
Útnak eredtem. És mögöttem jött, egy lépésnyire mögöttem jött az új törvény. Mától kezdve tizenöt évi fegyház jár annak, aki a köztársasági államforma megváltoztatására törekszik. A lázadás felbujtóit és vezetõit életfogytiglan tartó fegyházzal büntetik. De jutalom és büntetlenség jár annak, aki a hatóságot idejekorán nyomra vezeti...
Fehér förgeteg nyargalt a Duna jeges medre felett. Még mindig mentem. Hosszú volt az út... a törvény pedig követett és nem ért el.

Február 10.
Kinyílt a szobám ajtaja. A kis német szobaleány ijedten dugta be a fejét.
- Itt vannak megint. Hiába küldtem õket, nem akarnak elmenni... Így van ez most mindig!
Felugrottam az íróasztalomtól és átrohantam a hideg szalonon. Az elõszobában nem égett a lámpa. A félhomályban két katona és egy polgári ember rémlett az ajtónál.
- Kit keresnek? Engem? A lakáshivataltól? De hiszen annyiszor megnézték már.
Az emberek nem akartak elmenni. Anyám szerencsére a garderobeban volt és nem találkozott velük, ahogy végigvezettem õket a lakáson. Futólagos tekintettel néztek szét.
Mikor a szobámba értünk, a polgári ruhás elõvette a jegyzõkönyvét és belehajolt az íróasztali lámpa fényébe. Egy darabig keresgélt a könyvében, aztán hirtelen fürkészõen rám nézett: - Ez az ön szobája? - Igen.
- A rendõrségtõl vagyunk. Itt kutatást fogunk tartani.

Kellemetlen kis rezzenést éreztem a gyomrom táján. Miféle jogcímen?
- De aztán mást gondoltam. Eszembe jutott az elrejtett ezüst. Legokosabb lesz, ha nem ellenkezem. - Különben, ha úgy tetszik, mondottam és odaadtam neki a kulcsaimat. Egyik emerre, a másik amarra ténfergett. Háromfelé néztem egyszerre, néztem a kezüket és a

zsebük irányát. Közben hihetetlen gyorsasággal jutott eszembe mindaz, amit elfelejtettem elégetni. Lélegzetvesztõ szorongásban eszembe jutottak a feljegyzéseim is, a könyvek mögött. Ha rájuk akadnának? Olyan erõsen kellett erre gondolnom, hogy félni kezdtem, meglátják az arcomon. Ha odavezetné õket a gondolatom? Az egyik katona a kályhalyukba nézett. Közben világosan láttam, hogy a másik cigarettákat szed ki egy kis dobozból és a zsebébe tömi. A civil leült az íróasztalomhoz és kihúzta a fiókját.
- Van tudomása az ellenforradalom szervezkedésérõl?

- Igen; - feleltem, - a Népszavából értesültem. Az ember buta, kerek szemmel rám bámészkodott. Egyszerre veszedelmesen jó kedvem lett. Fellélegeztem és örömömben valami szívességet szerettem volna nekik tenni, amiért olyan hasznosan felületesek. Talán odaadhatnám a cigarettáimat? Vagy más egyebet... Bolondság lenne. Rendbe szedtem az arcom kifejezését. Megint nyugodtnak látszottam.
Egy csomó levél hevert az asztalomon; az ember egyiket a másik után a kezébe vette. Aztán egy kis könyvet kezdett forgatni. Tegnap Anyám lapozott benne. Albach: "Heilige Anklänge". Hirtelen irtózat fogott el. Goromba szerettem volna lenni, hogy így hozzá mer nyúlni egy idegen ember az én dolgaimhoz és lefogdossa róluk kedves kezeknek az érintését. Bejönnek, felnyitják a szekrényeket, turkálnak, kotorásznak és minden azért történik, itt Magyarországon a népszabadság aranykorában, mert magyar vagyok.
Mikor a három ember hiába való kutatása után elment, végtelenül fáradt voltam. Kinyitottam az ablakot és nyitva hagytam egész este.

Február 11.
Már sokan voltak a teremben, mikor odaértem. Az Országos Katolikus Nõszövetség közgyûlését tartotta ma és elõzõleg felszólított, beszéljek az egybegyûlteknek. Gróf Károlyi Gyuláné, Károlyi Mihály mostohaanyja ült az elnöki székben. Családjának számos tagja megjelent. Károlyi Mihály egyetlen édestestvére, Pappenheim Siegfriedné is ott volt. Egy asztalnál gyorsírással jegyzett.
Az elnöki megnyitó után kerültem sorra. Szervezetlenségünkrõl beszéltem. A másik tábor szervezett volt. Így történhetett meg, hogy mialatt mi, mint az alvajárók tántorogtunk, a bûnös és felesleges forradalom elfûrészelte országunk pilléreit...
Mialatt beszéltem, idegen férfiak tolakodtak be az ajtón, aztán eltûntek megint. Talán detektívek voltak? Károlyi Mihály testvérére tévedt a szemem. Oldalt nézett felfelé, egy falon függõ kis képre és közben idegesen harapdálta a szája szélét.

- A széttépett, a megcsúfolt, a csüggedt hazában, mi asszonyok vagyunk a hit, - mondottam ekkor. Magam csak egy bolyongó láng vagyok, vigyenek a tüzébõl, hordják szét a sötétben, világítsanak be vele az otthonokba, hogy derengésénél átvirrasszuk az éjszakát, míg újra magyar és keresztény lesz a reggel. Mert Istenemre, eljön még a mi reggelünk...
Voltak akik sírtak, voltak akik tapsoltak. Károlyi Gyuláné szeme könnyes volt, mikor felnézett rám. Pappenheim Siegfriedné beszédem utolsó szavánál felállt és hirtelen eltávozott.
Az asszonyok körülfogtak.
Burkoltabban kellene dolgoznunk, - mondotta egy hölgy. Dolgozzék mindenki, úgy ahogy jónak látja. Csak dolgozzék. Ha pedig baj származnék belõle, toljanak rám mindent. Vállalom.
Valaki a fülemhez hajolt: - Veszedelmet hozol a fejedre. A mai beszédért bosszút állnak rajtad.
Azoknak nem szabad félteniük magukat, akik a rohamot vezetik, mert akkor hiába minden...

Február 12-13.
Álmomban éjjel is gondolatok vergõdnek a homlokom mögött. Onnan tudom, hogy így van, mert ha idõnként felriadok, terveket, egyre új terveket találok készen a fejemben. Honnan kerülnek elõ? Miért nem hagynak nyugodni soha.
Hogy változik mostanában az ember lelke. Október végén kábult lázadás volt a lelkem. Novemberben sötét kétségbeesés. Decemberben valami, ami a reménységhez hasonlít. Aztán jött a szavak ideje, beszédeket mondtam, széthordtam saját magam tüzét. Akkoriban cselekvés volt a szó. Most szûkek lettek a határai. Tenni kellene, hamar, egységesen, mert ha mi nem teszünk, majd tesznek õk. És a magyar politikusok még mindig üléseznek, tanácskoznak, a pártjaikra gondolnak és sajátmagukra. Az egységet pedig még ebben a rettentõ viharban se képesek megteremteni. Hát nem érzik, hogy mit vétkeztek a múltban a nemzet ellen? Nem érzik, hogy jóvá kellene tenniük valamit?
Bethlen István és barátainak tervét, a nagy nemzeti egyesülés gondolatát sok szenvedõ tanácskozás után hajótörés érte. Az egységes zászlóbontás helyett a temérdek kicsi lobogó mellé egy új lobogó fog kerülni és mindössze annyi történik, hogy Bethlen István tábora elszigetelten még egy pártot alakít. A nemzet három színébõl apró zászlócskákat szabdal magának a magyarság, míg véle szemben az internacionalisták, egyetlen vérbe mártott zászlót húznak fel az árbocra és köröskörül a határhegyekrõl egységes zászlókkal ömlenek be a rónára csehek, oláhok, szerbek.

A vigasztalan nagy magyar széttagoltságban, becsületükre legyen mondva, az asszonyok nemcsak a fõvárosban, de a vidéken is megteremtették a kapcsolatokat. Pedig a posta nem szállítja felhívásainkat. Kézben viszik bátor asszonyok, derék vasutasok és mozdonyvezetõk. És a felhívások lelkét viszi Kiss Károly, a szövetség titkára és egy hazáját szeretõ fiatal újságíró: Hegedûs István, fagyban, hidegben járva az országutakat. Elrejtett falvakban, terrorizált városokban már száz és százezer magyar otthonban ég a kis láng, amelyet felgyújtottunk.
És ez az, ami ingerli és nyugtalanítja a hatalom bitorlóit. A nagy keleties szem, mely ránk nem tudott hatni lenyûgözésével soha, gonoszul figyel most. Követ a tekintete amerre járunk, leskelõdik, zaklat és fenyeget.
A múltkor, mialatt Sombory Lajosné lakásában összegyûltünk, fegyveres katonák szállták meg a ház lépcsõjét, õrszemet állítottak az elõszobaajtó elé és végül házkutatást rendeztek.

Idehaza minálunk is mindegyre becsengetnek furcsa emberek. Tegnap két katona akart bejönni. A szobaleány, akinek megtiltottam, hogy ezentúl bárki elõtt is ajtót nyisson, belülrõl kérdezte meg, mit akarnak? Az emberek tudakolták, hogy ugye iroda van itt és kérdezték, van-e telefon? A leány az ajtón át kiabálta ki: Ez nem iroda, hanem a Tormay Béláné õméltósága lakása.
- Nincs többé méltósága, - rivalltak rá az emberek. A leány otthagyta õket. Aztán még sokáig csengettek és dörömböltek a bezárt ajtón.
Ma reggel, mikor elindultam, hogy Anyámnak jó reggelt köszöntsek, egyenruhában egy fiatal zsidó állt a szobám ajtaja elõtt. Azóta se derült ki, hogyan került a lakásba. - Mit akar? - A lakásrekvirálás miatt jöttem. - Ebben a pillanatban elvesztettem a nyugalmamat:
- Elég volt, takarodjék innen! - Meghökkenve nézett rám és dadogni kezdett.
- Nincs nap, hogy ide ne tolakodnának. Csak az otthonunk maradt meg. Azt hagyják békében.

Hirtelen összekapta szétteregetett írásait és odébb állt. Homályosan olyasmit éreztem, hogy ez a kidobott ember kellemetlenséget fog csinálni: Bementem Anyámhoz és elmondtam neki ami történt. Nevetni kezdett: Én is kidobtam a múltkor egyet. Ez a megállapítás arra az elhatározásra vitt, hogy elmegyek személyesen a lakáshivatalba és ha

lehet, valaminõ mentesítést szerzek az otthonunk számára.
Nagy vergõdéssel kapaszkodtam fel egy villamosra. Ekkor már a Parlamentben, a fõrendiház helyiségeiben ütött tanyát a szociáldemokrata Garbai fennhatósága alatt mûködõ lakáshivatal.
Az Országház szép márványlépcsõje feltûnõen piszkos volt. Falait bemázolták színes ceruzákkal, vörös firkálások látszottak az oszlopokon: Éljen a köztársaság! Éljen a szociáldemokrácia! Minden hivataluk ilyen. A középületek szédületes sebességgel merülnek bele a piszokba. Nem jártam ott, de olyanok mondták, akik látták, hogy a királyi vár: az úgynevezett nemzeti palota oly söpretlen és ronda, mint egy balkáni pályaudvar. Mária Terézia selymes kis termeiben cigarettavégek és kolbászbõrök hevernek szanaszét a földön. A szép régi kályhákat majd szétveti a beléjük tömött szén, füstös körülöttük a fal, tintapecsétesek a régi mûvészi asztalok, melyeknél ingujjban ülnek a közigazgatás új emberei.

Egy darabig tétovázva álltam az Országház összeköpködött folyosóján. Mellettem emberek rohantak el, de felvilágosítást senki se tudott adni. Találomra bekopogtattam egy ajtón. Rendetlen hivatalos helyiségbe léptem. Bolyhos fejû, hosszú ember görnyedt az íróasztalnál. Egy pohos állt mellette, mások is voltak ott. Gutturális hangok hallatszottak. Odébb küldtek. A következõ szobába jutottam. Ott is bolyhos fejûek ültek. Kellemetlen hangon szóltak rám és küldtek tovább. Folyosók, irodák, elõszobák, hivatalok és újra irodák, és mindenütt ugyanazok az arcok, mintha megismétlõdtek volna.

Megint mentem, közben lassú szorongás szállt meg. Sajátságos egyedüllét érzete fogott el, kínzó, végtelen magányban voltam, a sok idegen között. Csak most tudtam meg... csak most éreztem át igazán, mi történt a magyar hivatalokban. Szorongásom minden átmenet nélkül félelemmé vált, Ekkor már szinte futva haladtam odébb, de nem tudtam kijutni közülük, õk voltak mögöttem is, elõttem is és én olyasmit kezdtem érezni; mintha hazajáró lélek lennék az õsi házban, melybe már beköltözködött az új tulajdonos... A gondolataim mintha szédültek volna. Aztán ez is elmúlt. Szavakat mondtam, hangtalanul beszélni kezdtem magamban: Korán van, még nem, Hiszen még nem haltunk meg, csak õk tesznek úgy, hogy elfoglalhassák az örökséget. Láthatatlan kéz összeszorította a torkomat és kibotlottam a folyosóra. Lépcsõ nyílt elõttem, nyargalva szaladtam lefelé. Egy parlamenti szolga állt a fordulónál. Ez a szolga magyar volt. Az egyetlen magyar, akivel eddig találkoztam.
- Merre van a gazdasági hivatal? - Egy barátom volt abban a hivatalban. Oda akartam jutni.
A szolga meglepetve nézett rám, sajátságos kifejezése lehetett az arcomnak. - Igen? Arra ... Köszönöm, - mondottam és rohantam tovább.

Elõszobán mentem keresztül. Azután barátok voltak körülöttem. - Mi történt magával? - kérdezte Szabó Ödön. - Olyan sápadt, mint a halál.
- Eltévedtem a sok új hivatal közt. Egyik szobából a másikba küldtek és ugyanazok az arcok néztek rám mindenütt. Tele van velük a régi fõrendi ház valahány szobája. Ellepték a Parlament egész épületét. A mieink már sehol sincsenek. Úristen, hát már mindenütt csak õk vannak?
Mindenütt... - hangzott a felelet, - tompán, szomorúan. És nékem ellenállhatatlanul a két kezembe kellett temetnem az arcomat és sírnom kellett keservesen.

Február 14.
Családi ünnepünk van ma. Mióta emlékszem, ezen a napon mindig összejöttünk, ahányan voltunk, nagyanyám születésnapjára. Régen nincsen többé köztünk, de az emléke azért

most is összehív.
Gyerekkoromban tombola és croquembouche torta volt nagymamánál ezen a napon. Cserép jácintot tettek a karom hajlásába és verset kellett mondanom. Az aranyozott fa lüszterekben temérdek gyertya égett és minden tele volt virággal. Most nincs virág és nem ég gyertya kis kápolnájában az álgyesti hegyen. Lenn a kertben pedig kifosztottan, üresen áll hajdani háza és küszöbéhez a téli úton csak oláh rablók bocskoros nyoma vezet.
Évek múltak, mióta elment, a fiatalabbak közül is sokan utána mentek és újak jöttek, gyerekek, akik nem is ismerték, de azért ünnep nekik a napja. Így élnek tovább még a földön is az áldott emlékû, eltávozott asszonyok...
Ez évben más ünnep ez, mint hajdan. Tombolák és torták nincsenek többé. És a kicsi fiú a croquembouche helyett a fehér kenyérre néz a mi régi, falánk gyerektekintetünkkel: "tortakenyér", - mondja és mosolyog. Ide jutottunk a búzatermõ róna országában ...
Tortának hívják a városi gyerekek a fehér kenyeret.

Február 15.
Megszámlálhatatlan szál húzódik át a történéseken. Némelyik simán, láthatóan fut a felszínen, némelyik eltûnik, kuszálódik, csomók kötõdnek rá.
A csomókat kibontani nem lehet, mert sötétség van felettük. Az élet pedig halad és kérdései felelet nélkül maradnak. Aztán sok idõ múlva váratlanul
feloldódik egy csomó, az ember visszanéz a szál messze eredetére és világos és egyszerû lesz, ami érthetetlen és kusza volt.
Így történt most is. Gróf Haller Györgynénél találkoztam József fõherceggel és Auguszta fõhercegasszonnyal. Magányosan jöttek, szárnysegéd, udvarhölgy nem kísérte õket. Változnak az idõk, de õk ketten, akik megosztották velünk háborús napjainkat, akik jóban rosszban mindig velünk voltak, nem változnak.
Udvartartásuk nincs többé. A hajlongók eltûntek. Régi cselédségük ellenük fordult, gyûlésekre jár és megesik, hogy nincs, aki asztaluknál a tányért váltsa. Palotájukban megfizetett kémek környezik õket, ablakaik alatt vörös katonák ólálkodnak. Sohase tudják este, mit hoz számukra a reggel, mégis irt maradnak szerencsétlen országunkban és egyszerûen, nemesen megosztják velünk a veszedelmes sorsot.

A fõherceg kétségbeesetten dolgozik hazánk érdekében. Az utóbbi napokban sokat hallottam róla és most egyszerre kibomlott a csomó is a szálon, melyet november másodikán kötöttek rá az események. Világos lett, amiben sohasem kételkedtem, hogy a fõherceg a tragikus novemberi napon, mikor a Nemzeti Tanácsnak felesküdött, megtévesztetten hazájáért hozta meg életének ezt a legnagyobb áldozatát.
Az esküt megelõzõleg Károlyi Mihály, Batthyány Tivadar és Kunfi kíséretében ment volt el a fõherceghez és kísérõi jelenlétében szavára fogadta, hogy ha a fõherceg felesküszik a Nemzeti Tanácsra, az eskü fejében kezébe teszi le a magyar haderõk fõparancsnokságát. A novemberi napokban ez lett volna az egyetlen út a nemzet megmentésére: a fegyveres hatalom József fõherceg kezében! A fõherceg feláldozta magát és letette az esküt. De azok, akik hazudtak, mint ahogy még emberek nem hazudtak a földön és megcsalták a nemzetet antantbarátságuk meséjével, megcsalták a királyt hûségnyilatkozataikkal, megcsalták a hadsereget és a népet a jó béke ígéretével, megcsalták József fõherceget is. Jóformán ugyanakkor, mikor az esküt a Városházán átvették tõle, az országház téren Linder szavával szétkergették azt a hadsereget, melyet odaígértek neki.
Hazugság minden... De a hazugság olyan híd, amely nem támaszkodik partokra és mindég leszakad.

Február 16-18.
Ma megint eljött hozzám az, aki már egyszer az ólálkodó veszedelmekre figyelmeztetett

Óvatosan nyitott be az ajtón és beszéd közben is többször körülnézett.
- Vigyázzon, - mondotta halkított hangon. Vonuljon vissza mindentõl, hagyja abba a szervezkedést, mert nagyon rossz szemmel nézik. Kár lenne magáért. Szeretem a könyveit. Még szép dolgokat írhatna. És nem fog írni, ha így folytatja. Sokan vagyunk, akik a két kezünkkel kaparnánk ki még a föld alól is. Pedig odajuttatják. Pogány József azt mondta: "Majd ellátjuk mi Tormay Cécile dolgát."
Megköszöntem az intelmet és tudtam, hogy nem fogom követni. A végzet akkor méri ki az emberi sorsokat, mikor a hazaszeretetet a lelkükbe teszi. Mentõi többet ad belõle, annál súlyosabb a sors, melyet kimér.
Este fele sajátságos telefonbeszélgetést hallottam a szobámból. A házvezetõnõ telefonált a võlegényének, akirõl többször említette elõttem, hogy sofõr. A csinos fiatal személy január folyamán túlzott bérigények miatt elhagyta a házunkat. Aztán rövid idõ múlva megint kérte, hogy egészen jelentéktelen béremeléssel vennõk vissza. Akkoriban nem lepett ez meg. Mialatt akaratlanul fültanúja voltam telefonbeszédjének, eszembe ötlött: vajon miért jött vissza? Odakintrõl behallatszott a hangja:
- Halló, halló, maga az? Hát visszajöttek? Nem volt baja a gépnek? Igen, Kiskunhalason is... sok fegyvert koboztak el, gépfegyvereket is? És elfogták õket? Tisztek voltak?

Megriadva hallgattam. Az ellenforradalom egyik vidéki fegyverraktárára tették hát rá a kezüket? Vajon érintetlen-e még a többi? Csak azután gondoltam saját magunkra. Ki ennek a nõnek a võlegénye? Kinek a sofõrje? Bizalmatlanságot éreztem. De ekkor már nem jártak olyan idõk, hogy az ember a személyzetébõl valakit elküldhetett, akinek nem volt kedve elmenni. Eszembe jutottak levelek, melyeket véle küldtem a postára és soha se érkeztek meg. Arra is visszaemlékeztem, hogyha vendégek jöttek hozzám, véletlenül átment az elõszobán. Véletlen lett volna? Vigyázni fogok, gondoltam magamban.... Ahogy felpillantottam, az ajtóban állt. Egy levelet tartott a kezében. Nagyon bizalmas, mondotta és furcsán nézett rám. Csak a saját kezébe akarta adni az ember, aki hozta.
- Bizonyosan valami koldulás lesz... De láttam a szemén; hogy nem hiszi. Meghívó volt a borítékban. Holnap délután megalakul végre Bethlen István pártja.

Február 19.
Egymás mögött mentünk gyorsan, sietve az esõverte utcákon. A házak rongyos ereszébõl itt-ott vízesések zuhogtak a nyakunkba. Vay Gáborné jött mellettem. Ritoók Emma és Vera testvérem elõttünk nyargaltak. Az Andrássy út felé tartottunk. Régen nem jártam ezen a tájon. A boltok kirakata üres volt. A házak falára ázott vörös cédulák tapadtak: "Holnap délután legyen mindenki az utcán."
- Ez azt jelenti, hogy mi ne legyünk ott, - mondottam, mikor az Operával szemben kiértünk Budapest legszebb utcájára. Faburkolatában nagy gödrök mélyedtek, a gödrökben arasznyi víztócsák álltak. Éjjelenként az önérzetes proletárok ebbõl a burkolatból visznek maguknak gyújtófát.

Sivár és ocsmány minden ami látszik és azontúl is szomorú az egész ország képe. Pozsonyt annektálták a csehek és a lakosság elkeseredett tiltakozó népgyûlésébõl vérfürdõt csináltak. Egy kicsi fiú felmászott egy lámpára és ki akarta tûzni a magyar lobogót. A cseh katonák, mintha verébre céloztak volna, lelõtték. A kis papírzászló lehullott a holt fiúcskával a magyar Pozsony földjére. Az elkeseredett tömeg puszta kézzel rohanta meg a katonákat, akik erõsítést kaptak és utcáról utcára hajtóvadászatot kezdtek a magyarokra. Mikor pedig Barecca ezredes, a megszálló csehek olasz parancsnoka a kaszárnyába akarta visszavezényelni a vérengzõ országrablókat, puskatussal beverték az õ fejét is. És ahogy a csehek garázdálkodnak a Felvidéken, úgy garázdálkodnak a szerbek lenn délen és mindnél kegyetlenebbül az oláhok Erdély földjén. Nyílt utcán pofoznak meg magyar úri

asszonyokat, papokat és aggastyánokat. Akasztatnak, kínoznak, felvágják a magyarok hátát, sót tömnek a sebbe, aztán összevarrják a vérzõ húst és úgy hajtják korbáccsal világgá a szerencsétleneket. Az önkéntes székely és erdélyi magyar zászlóaljak pedig hiába kérnek támogatást a kormánytól, véreik megmentésére.
Böhm Vilmos és Pogány József nem adnak. Károlyi pacifizmusról szónokol, Kun Béla meg osztályharcot proklamál a budapesti kaszárnyákban.

Dinamit van a föld alatt. Tompa robbanások hallatszanak nap-nap után. Ebben a feszült viharterhes levegõben mondotta el ma elõttünk gróf Bethlen István, pártja toborzó beszédét. Mindössze százan lehettünk. Szilassy Aladár elnökölt és okos, bátor szavával megvilágította a ma képét. Utána Bethlen István állt fel. Emlékezetemben egész mondatok csengenek tovább. ... "Úgy látom Magyarország mai helyzetét, mint ahogy a római író látta Pompejit utolsó óráiban, amikor tüzes láva borította el a polgárok évszázados munkáját... Ezer éven keresztül sok katasztrófát élt át nemzetünk, de talán soha súlyosabbat, mint éppen a mai... Elérkezett az ideje annak, hogy a gyûlölet szava helyett a szeretetet hintsük a nép lelkébe... Gyûlöletbõl megélhet egy kormány, de a nemzet csak szeretetbõl élhet. És mi egyéb a szeretet, mint a nemzeti érzés. Ha ezt az érzést a magyarban nem ingatták volna meg, másképp állna a nemzet az egész világ elõtt... A Nemzeti Egyesülés pártja a polgári pártokkal együtt kívánja a nemzetet kivezetni abból az útvesztõbõl, amelybe szerencsétlensége folytán belekerült!"

Éljenzés hangzott. Aztán reám került a sor: Nem az ujjongók, hanem a régi megszentelt kötelességek hívnak minket asszonyokat a politika mezõire. Nem is politika az többé, hanem országmentés. Ahol azelõtt elég volt egy akarat, ott ma kettõre van szükség. Odateszi hát a magyar asszony az õ magyar akaratát a magyar férfi magyar akarata mellé ..."
A gyûlés folyamán többen észrevettük, hogy az egyik gyorsíró sajátságosan mosolyog. Ez a fiatalember alighanem izraelita volt és miután az utolsó szót leírta, feljegyzéseivel együtt eltûnt. Csajthay Ferenc, a Budapesti Hírlap hazafias fõszerkesztõje vállalta, hogy megkeresi õt, de mire reáakadt, a gyorsíró már minden connectúra nélkül kiszolgáltatta a kõnyomatosnak az ülés lefolyását.
Õk mindenütt ott vannak és mi még mindig nem tanultunk.

Február 20-22.
Ha az ember utána pillant a napoknak, egybe olvadva látszanak, mint a sorban járó távolodó emberek. Pedig egyenkint külön-külön mentek el elõttünk és mindegyiknek megvolt a maga arca. Régen mosolyogtak a napok és valami szépet és fiatalt mondtak... Most más lett minden. Némelyik nap erõsen, keményen ránk mered, némelyik félrefordul, de azért érezni, hogy gonosz kifejezése van az arcának, némelyik pedig fenyegetõen akkor is visszanéz, mikor már odébb ment.
Ilyen napok ezek a mostaniak. Mikor elmúltak, még mindig visszanéznek és olyasmit mormognak, hogy ennél is rosszabb, ami mögöttük jön. De az
Ember nem akarja hinni; józan esze vitatkozik a jövendölésekkel, mert szinte nem bírja többé elviselni a sötétségeket. Az útvesztõknek is van végük és ha nincs, összetépjük bozótos sövényüket, átgázolunk rajtuk, véresen, megsebezve, akárhogyan, csakhogy a szabadba jussunk.

A tömegek kiábrándultak Károlyi köztársaságából. Jobban éheznek és fáznak, mint valaha. A történelem mindig új életformákra kényszerül, ha a kenyér elfogyott és csordulásig van a nyomor. Törvényszerûleg másnak kell jönnie és mi más egyéb jöhetne, mint a nemzeti feltámadás? A reménység, mely most semmivé lett, valósággá kell, hogy legyen

márciusban... Ezt mondjuk magunknak, hogy élni és dolgozni bírjunk. Pedig köröskörül mást suttognak az utcák, olykor ordítják is és csütörtökön bevérezték magukat, hogy bizonyítsanak.
Kun Béla tábora összehívta a munkakerülõ csõcseléket. Minket szétvernek, ha összegyûlünk. Õket nem bántja senki. Hol a házbérfizetés ellen izgatnak, hol a hadirokkantaknak sugalmaznak tébolyodott követeléseket, most a munkanélkülieken van a sor.

A földekben elrothadt a burgonya és száron maradt a tavalyi tengeri. A városban nincs, ki utcát seperjen, szemetet fuvarozzon, zsákot emeljen. A pályaudvaron éhezõ tisztek rakodnak ki. Megszállt területek elüldözött hivatalnokai napszámba szegõdnek a falvakba. És ezalatt a kommunisták a Vigadó nagytermében beszédekkel udvarolják a naplopó csõcseléket: "A hosszú vérfürdõ után váltatok munkanélküliekké, ütött az óra, fogjatok fegyvert."
A csõcselék a Visegrádi utcába vonult és Kun Béla Vágó és Szántó nevû egyénekkel és Szamuellyvel lázított és felfegyverezte a népet.
Üvöltve ömlött ki a Visegrádi utcából a körútra a vad tömeg. Fegyveres asszonyok. Kézi gránátos suhancok hömpölyögtek a menettel: "Éljen a kommunizmus" bõgték ütemesen, ahogy léptek. Valaki elkiáltotta magát: "A Népszavához, menjünk a Népszavához!"
És az a tömeg, amely a szocialistáktól tanulta meg" hogyan rombolja le a keresztény lapok és a polgári sajtó" szerkesztõségeit, most a szociáldemokrácia mindenhatóvá növelt újsága ellen intézett rohamot. A rombolás ösztönei elõtt nincsenek kerítések. A megriadt szocialista párttitkárság lélekszakadva mozgósította a rendõrséget és a karhatalmat. De mire a tengerészek és a népõrségek a "Népszava" szerkesztõségét környezõ utcákba értek, már véres volt a kövezet. A tüntetõket ötven rendõr várta a Népszínház utcában. A tömegbõl a rendõrökre lõttek. Ez volt a jeladás. Õrült lövöldözés támadt, a házak ablakából, a padlásokból gépfegyverekkel lõtték a szerencsétlen rendõrséget, kézi gránátok zápora hullott a Népszava épületére. Elõkészített csata volt. Ott akarták a kommunisták kipróbálni az erejüket.

Nem sikerült... A kommunista vezérek a háttérben maradtak és a csõcselék vezetõ nélkül, magára hagyatva olyan véresre verte a fejét, hogy egyelõre elment a kedve új próbálkozástól. Úgy mondják, nyolc halottja van az utcai csatának és száznál több súlyos sebesültet vittek a kórházba.
Sötét este volt és még mindig hallottuk a Népszínház utca irányából a vad lövöldözést. Elvétett puskalövések belehúzódtak még a csütörtökrõl péntekre virradó éjszakába is. Aztán a pénteki lapok hozták a hírt, hogy hajnal felé letartóztatták a kommunisták vezéreit. Szamuely Tibor szobája üres volt. Csak egy papírlapot találtak az asztalán: "Édes apám ne keressen, bajok vannak, elutazom." A többiek javarészt hurokra kerültek. Kun Bélát a lakásán tartóztatták le. A toloncházban aztán, a bajtársai halála felett elkeseredett rendõrlegénység majd agyonütötte. Csak úgy mentette meg az életét, hogy halottnak tetette magát és a rendõrök ott hagyták zárkájában, mielõtt végeztek volna vele.
Tegnap a "Népszava" elleni tüntetés miatt általános sztrájkot rendezett a szociáldemokrata párt. Betiltotta a munkát. Megállt a fõváros vérkeringése, leeresztették a boltok vasredõnyeit, még a vendéglõket és a kávéházakat is becsukták. Olyan volt a fõváros, mintha megvakult volna. Szürke csukott szemhéjak takarták el utca, hosszat sok üveges szemét. Forgalom nem volt. Eltûnt valamennyi jármû. Az aszfalt felett csak a géppuskák csöve meredezett. A körutak torkolatánál gúlába rakott puskák körül katonák ácsorogtak.

Menetek jártak mindenütt. Egy csoporttal én is találkoztam. Vörös zászlók alatt vonultak a Rákóczi út felé. Sokan voltak, lehettek talán ezren is. A legtöbbjén véres fehér kötény volt.

Hatalmas bárdokat, ökörszarvakat, késeket, taglókat lóbáltak a fejük felett és minden véres volt. Úgy néztek ki, mintha máris legyilkolták volna a fél várost és üvöltve hangzott amerre elhaladtak: "Éljen a proletár szociális forradalom!" .
- Kik ezek a barátságos emberek? - kérdeztem egy boszorkányképû asszonytól, aki lelkesülten integetett feléjük a járda szélérõl.
A húsiparosok, - mondotta büszkén, - szociáldemokraták...
A kommunisták sem pihentek ezalatt. Fegyveres csapatokban fenyegetõztek a rendõrségen és a toloncház elõtt. Kézigránátokkal indokolták a követelésüket és kívánták: helyezzék azonnal szabadlábra vezéreiket és adják ki nekik a rendõröket, akik Kun Bélát elverték.

Közben történnie kellett valaminek; ami nem látszott. Mára megváltozott a szociáldemokraták sajtójának a hangja és a kormány dühösebben fenyegeti meg az ellenforradalmat, mint tette valaha, Bethlen István zászlóbontását nagyobb bûnül állítja oda, mint a kommunisták gyilkos tüntetését. A Népszava hirtelen pálfordulással most egyszerre azoknak a rendõröknek a szigorú megbüntetését követeli, akik Kun Bélát elverték, míg Bethlen pártjáról és a Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetségérõl fenyegetõen írja: "Az egyik oldalon a férfiak, a másikon az asszonyok hallatják ismét a hangjukat s mert a forradalom nem dolgozott még akasztófával, olyan szemérmetlen és merész akcentust adnak ennek a hangnak, mintha a forradalom védelmének eszközei közül egyáltalán ki volna zárva az akasztófa ...

És míg a szociáldemokrácia lapja, így ír, az "Az Est' címû lap, mely az utóbbi hónapokban büszkén nevezte magát hasábjain az októberi forradalom egyik elõkészítõjének és felidézõjének, most mintha egy második forradalmat készítene elõ olvasói lelkében, hangulatot csinál Kun Béla mellett, amennyiben cikkeiben szánalmat ébreszt iránta.
A kormány magatartása is egyre megfoghatatlanabbá lesz. Károlyiról most már hangosan beszélik a városban, hogy érintkezik a kommunistákkal. Tegnap telefonon érdeklõdött kifogástalan ellátásuk iránt. Aztán üzent nekik bizalmas tanácsadói: Kunfi és Landler Jenõ útján és a feleségét is kiküldte hozzájuk. Károlyi Mihályné Jeszenszky titkár kíséretében, akit Károlyi szárnysegédének szoktak nevezni, ma meglátogatta a gyûjtõfogházba átszállított Kun Bélát. Virágokat vitt neki! És maga, gondoskodott róla, hogy a letartóztatott kommunisták ruganyos matracot, tollpárnákat, pokrócokat, jó élelmezést és dohányt kapjanak.

Károlyi, a bûnös nagyravágyó egyre érthetetlenebb lesz. Uralkodni akart; hogy uralomra juthasson, tönkre kellett tennie a hazugsággal elbódított Magyarországot és szövetkeznie kellett az ország minden ellenségével. Megtette. Kegyetlen, gyalázatos logika van ebben, de van benne logika. Hogy azonban most a saját hatalma ellenségeivel szövetkezik, ebben mintha már csak sötét gyöngeelméjûség lenne. Minden megnyilatkozásába belekeveredik ez a gyöngeelméjûség és egyre torzabb jelenségekben nyilvánul úgy nála, mint a feleségénél. Önkénytelenül a kis történetekre, gondolok, melyek róluk, keringnek. Múltkoriban mozgóképfelvételt csináltattak a királyi várban jövendõ bevonulásukról, amit megvalósítani azonban nem mernek. Károlyi valóságos színházat rendezett, vörös szõnyegeket vonatott, udvari libériában lakájok álltak sorfalat és feleségével, színészek közremûködése mellett pompában bevonult. A felvétel elromlott. Elölrõl kezdték és még egyszer eljátszották a komédiát... Aztán egy másik eset híre járta be a várost. Károlyi Mihályné jótékonykodni akart. Elszabdalta hát a királyi asztalnemût és a szentkoronás, címeres damaszt terítõkbõl használhatatlanul kemény pelenkákat csinált proletárgyermekeknek.

A Szent György téren katonazene játszott. A Marseillaise harsogott a trombitákból. Mint egy varázslattól, hirtelen kinyílt a miniszterelnöki palota egyik ablaka. Károlyi Mihályné mélyen kihajolt és hajlongott és leintegetett a térre. A zenekar ezután a magyar Himnuszt kezdette játszani, Károlyiné azonnal visszavonult és nagy sietséggel becsukta az ablakot...
Estélyeket rendeznek odafenn a várban. Az igazi magyar társadalom, mely visszavonultan, szinte gyászban él, már egyáltalán nem érintkezik Károlyi Mihályékkal. Ezen is segítenek õk könnyû szerrel. Az újságokban híreket adatnak le estélyeikrõl és a megjelentek között nyugodtan közöltetik azoknak a nevét is, akik az utcán már nem köszönnek nekik.
Múltkor egy ilyen névsorban legnagyobb megütközésemre a saját nevemmel is találkoztam. Sajtó útján akartam tiltakozni, de lap nem akadt, amely helyet adott volna.
Károlyi Mihály a napokban két olasz úr tiszteletére, akik mint magánemberek rokonaik látogatására jöttek ide, hivatalos díszebédet rendezett a királyi várban, mely ízléstelenségében minden egyéb ízléstelenséget felülmúlt. Az ország gyászol, tüzelõ nincs és sok házban nincs: mivel világítani az éjszakákat. A vár azonban fényárban úszott. A köztársaság miniszterei jelen voltak feleségükkel. Az ebédet abban a teremben szolgálták fel; melynek falán az 1867-iki koronázás képe függ. Az asztalon Ferenc József monogramjával szõtt abrosz volt; az ezüstön, a tányérokon a királyi korona. A királyi várban, a királyság emlékei között, a király készleteivel, így adott ebédet a köztársaság úgynevezett elnöke ámuló idegeneknek, akik elõzõleg azt hitték, hogy egy magyar nagyúr vendégei lesznek és csak egy nevetséges parvenüt találtak. Másnap humorosan adták elõ a történteket és hírét nevetve vitték magukkal hazájukba.
Mindentõl elszakadtak õk ketten. Károlyit nem tartja többé semmi. Ma már az hírlik róla, hogy a magyar tisztek gyilkosát, Szamuelyt õ rejtette el múltkori szökése után a törvény elõl. Károlyi Mihály a hazugságon kezdte és a becstelenségeken át most a piszokba süllyed. Ha gátat nem vetnek neki hamar, félõs, hogy magával rántja a nemzetet is.

Február 23.
Éjfél elmúlt, Anyámtól elbúcsúztam éjszakára. Csendes az utca, a szobám hideg. Ennél az íróasztalnál, de hányszor képzeltem el nem létezõ sorsokat és mialatt szõttem a mesét, valósággá lett számomra. Most olyan furcsán megváltozott minden. A képzelt sorsoknál keményebb az élet és nem egyszer saját valóságom tûnik fel mesének és mintha kívülállón a nézném, szerinte távolból látszik...
Ma reggel a kormánynak egy új törvényét közölték a lapok, mely szembe száll minden ellenforradalmi törekvéssel és módot ad a hatalomnak arra, hogy ártalmatlanná tegye azt, aki a törvény szava szerint veszedelmes a forradalom vívmányaira és a népköztársaságra. Ez hát annyit jelent, hogy a ki közülünk útjukban van, azt rövidesen elfogathatják.
Délfelé járt az idõ, mikor megszólalt régen néma telefonom. Magam mentem a készülékhez. Unokatestvérem, Kozma százados felesége beszélt. A hangja, bár nyugodt akart volna lenni, feltûnõen izgatott volt.

- Knöpfler szeretne veled beszélni. Fontos. Sürgõs. - Hát jöjjön ide.
- Most nem lehet. Figyel az anyós. Gyere te, az utcánkban találkozunk. Letette a kagylót. Magunk között a rendõrséget hívtuk anyósnak. Figyel?... Vajon mi történhetett? Mit akar velem közölni Gömbös, mert hiszen Knöpfler az õ titkos neve. Bizonyosan a Movere vonatkozik . Az újságban olvastam, hogy a hadügyminiszter indítványára a tegnapi minisztertanács elrendelte feloszlatását.
Soha se megyek el úgy otthonról, hogy Anyámtól ne búcsúznék. - Csak aztán idejekorán haza gyere, mondotta, mikor köszöntem neki.
Ebédre voltam híva rokonaimhoz. Anyám tudta, hogy oda megyek;
nyugtalanságot éreztem benne mégis. - Ha jobb szereti, hát inkább lemondok. Nem, csak eredj; mondotta és hirtelen megváltozott az arckifejezése. - Tudod nekünk öregeknek jól

esik néha egyedül lenni. Olyankor a magunk kortársaival, vagyunk, akik már nincsenek: Te pedig, eredj a magad kortársai közé, akik még megvannak.

Olyan kedvesen tudta ezt mondani, hogy végül szinte úgy rémlett, öröm neki a magányos vasárnapi ebéd. Elérte célját, könnyebb szívvel mentem el. Hideg szél fújt végig a Baross utcán. Unokatestvérem, a férje és Pekár Gyuláné jöttek felém. Kis távolságban Gömbös Gyula követte õket Elkísérjük egy darabon. - Gömbös is mellém szegõdött.
- A tegnapi minisztertanács elhatározta, - mondotta halkan, hogy internálni fognak minket. Bethlent, Barthát, Unnánczyt, Mikest, Wekerlét... magát is. Megint az az érzésem volt, hogy nem rólam van szó és kívülállón hallgatom ezt.
- Károlyi Debrõn van, az elfogatási parancs az íróasztalán fekszik, csak aláírásra vár. - Mit szól hozzá? - Semmit, - feleltem és szinte elcsodálkoztam, hogy milyen közömbösen veszem, - azon gondolkozom, hogy kik fogják folytatni helyettünk.

Egy darabon még kísértek, aztán elváltunk egymástól. Gyalog vágtam át a városon, szerettem egyedül lenni, gondolkozni akartam. Tervet kellene csinálnom, intézkednem kellene minden eshetõségre. Ezer kérdést éreztem nyüzsögni a fejemben és mégsem jutott idõm semmi elhatározásra, mert egész úton Anyámra, gondoltam, egyedül csak reá.
Lilla sógornõm szüleihez, Tschögl Gusztávékhoz mentem, jó kedves barátaimhoz. Mikor feketekávénál elmondtam a hírt, melyet Gömböstõl hallottam, szinte az õ arcukról riadt felém, ami fenyegetõen állt a hátam mögött. Esteledett, mire hazaértem. Mikor befordultam az elõszobán, szólt a telefon. Burkoltan, mint ahogy az most szokás, Barcsay Andorné beszélt.
- Idejött a szabóném, elhozta a divatlapokat, azonnal indul hozzád, kérlek ne menj el hazulról, míg oda nem ért.
"Néhány perc múlva benyitott a szobámba a férje. Õ a függetlenségi pártkörben hallotta...
- Ma éjjel valószínûleg letartóztatják. Mi terve van? Többi társa, úgy tudom, nem szándékozik menekülni.
- Én is maradok, - mondottam és megköszöntem barátságát. Közben jött Géza testvérem. Aztán Kozma Miklós, a felesége és utolsónak Gömbös érkezett.

Ekkor már tíz óra felé járt az idõ. Anyám kihívatott. A vacsorám régen várt az asztalon. Hirtelen ettem, mialatt õ figyelmesen nézett rám: - Mi történik itt. Miért maradnak? Valami baj van? Ne titkolózzatok elõttem.
Igyekeztem megnyugtatni, bár láttam, hogy nem hiszi, amit mondok. Felsóhajtott. - Hát akkor eredj a vendégeidhez, de ne maradjanak már soká. Barcsay elment, a testvérem is. Gömbös miután átadta egy közös barátunk üzenetét, leverten mondotta: - A többiek úgy határozták, hogy maguk közül senki se szökik. Csak engem küldenek ... majd onnan dolgozom a kezükre.
Aztán mindent megállapítottunk. Mikor Gömbös felállt, kivette gomblyukából a kis Move-jelvényt, egy cserfa koszorúban fehér mezõn három szó: "Becsülettel a hazáért." - Õrizze meg emlékül, magánál senki se viselheti több joggal.
- Isten vele. Ha élünk, tudom, hogy még hallani fogunk magáról, - mondottam a küszöbön. Elmentek. Odalenn nyílt elõttük a kapu. Vajon nem várakoznak-e rájuk kinn a sötétben? Egy darabig az ablaknál hallgatóztam, de a lépések zavartalanul távolodtak lefelé az utcán."
Bementem Anyámhoz. Nem emlékezem rá, hogy valaha is ilyen izgatottnak láttam volna:
- De hát mért nem mondod meg? Hiszen érzem, hogy valami történt.

- Gömbös búcsúzni jött, mert külföldre szökik... Másra tereltem a szót. . Sokáig elbeszélgettünk és õ lassan-lassan megnyugodott. Vagy csak áltatott, hogy én is

megnyugodjam? Aligha, õ soha se mutat mást, mint amit gondol.
Az órák sorra lassan verték el az éjfélt. És most már itt ülök az íróasztalomnál és képzelt sorsok helyett; a saját sorsom kószál a fejemben. Ki tudja, holnap megírhatnám-e még, amit ma elmulasztanék?
Egy kis bõröndbe összecsomagoltam a legszükségesebb dolgaimat. Közben megint ütöttek az órák. Egyet ütöttek, mintha a holnap kapuján koppantott volna az idõ.

Február 24.
Az internálások híre ma már elterjedt a városban. Aggódni kezdtem, hogy Anyám valaki mástól hallhatná meg, mi vár reám és elhatároztam, megmondom neki. Ebédnél ültünk. Õ nem tartozik azok közé, akiket rossz hírekre elõ kell készíteni. Amikor mondtam, egy kicsit halvány lett és egy darabig a szokottnál merevebben tartotta a fejét. De azért fegyelmezett nyugalma, megmaradt most is és rendelkezett önmaga felett. Nem okolt senkit és rám se neheztelt, hogy ilyen szomorúságot okoztam neki.
- A kötelességedet teljesítetted; soha se vártam mást tõled. - És ennél több elismerést kevésszer adott életében.

Egész délután otthon maradtam. Anyámnál üldögéltem és azokról az idõkrõl beszélgettünk, mikor minden egészen más volt, mint most. Ha a csengõ szólt, ha ajtó nyílt, ha lépések jártak, mindannyiszor megrándult a mellemben valami. Délután egy autó állt meg a ház elõtt... Egy darabig ablakaink alatt dorombolt. Értem jöttek-e?
Eljutottunk hát oda, hogy Magyarországon ma már hajtóvadászat folyik mindenütt az ellen, aki még magyar mer lenni. A Felföldön a csehek, Erdélyben az oláhok, a Délvidéken a szerbek, a még fennmaradó területen pedig az úgynevezett magyar kormány üldözi a magyarokat.
Csengettek odakint... Semmi, csak egy levelet hoztak. Aki nem próbálta, nem tudta mi az, mikor az ember szabadsága már nem egészen az övé és bele akarnak szólni idegenek.

Az estét is Anyámmal töltöttem és mint régen, gyerekkoromban, utána indultam, ha a szomszéd szobába ment. Nem mozdultam mellõle. Vacsora után egy csomó levelet vittem be hozzá, szerettem volna, hogy elrejtse saját
dolgai között, ne akadjanak rá, ha még egy házkutatásra kerülne a sor. A leveleknek nem volt politikai, vonatkozásai. Kihûlt messze levelek voltak; melyeket nem olvas többé az ember és amelyeket mégsem bír elégetni, mert jó róluk tudni, hogy még itt vannak. Elmúlt tavasz holt levelei. Irtóztam volna, hogy idegen, durva kezek érintsék.
- Oda tedd, - mondotta Anyám és a zöld függönyös üveges szekrényére mutatott. Mialatt hátul a legfelsõ polcon bedugdostam a kis csomagokat, szemem megakadt egy nagy dobozon, melyre egy cédula volt kötve. Az õ szép írása látszott rajta: Régi szalonszekrény holmi...
- Szabad? - kérdeztem, - nézzük meg. - És õ bólintott.

Mintha elmúlt messze gyerekkorom minden vágyát és tiltott játékszerét kaptam volna a kezembe, magamhoz szorítottam a dobozt, hogy kár ne essék benne. És aztán az ernyõs lámpa világában az asztal felett összedugtuk a fejünket. És egyszerre halkan, csendesen kinyíltak elõttem a gyermekévek lakásának magas; fehér szárnyas ajtai a régi házban: Egyik a másik után nyílt és mint egy szelíd varázslatban újra láttam a hajdani szobát; a szalonszekrényt a fehér kandalló mellett, az aranykeretes ódon kép alatt.
Lassan, óvatosan göngyöltük ki a selyempapírosban régen alvó kis holmikat. Anyám csomagolta el õket, mikor idejöttünk lakni, és a szekrény nem fért el többé a kisebb szobában. Azóta soha se láttam gyermekkorom kincseit és évrõl évre zavartalanul szépültek az emlékezetemben.

A kis Marquis de Saxe kidugta fehérparókás fejét és elõkerült dédatyám tubákos szelencéje is, mely egy cincogó régi dalt tudott és a görögös empire füstölõ mécses és a hosszúnyakú flakon, melyben még ma is elmúlt parfümök kísértete bujkál. Ott volt a második: császárság selymes parádéjában a régi párizsi névjegytárca, a százesztendõs pici gyöngyház íróasztal és a gyöngyházdézsa, amelyen kis festett tájkép látszott. Egy külön papírosban bújtak meg Ferenc József korabeli udvari ebédek emlékei. Kõvé keményedett cukrok és rájuk ragasztva Erzsébet királyné legyezõjével és fiatalon az öreg király és Rudolf trónörökös, Stefánia szõke feje mellett. Egy kicsi kocsi is volt a holmi között, selyem párnán állt, arany palackok, szõlõfürtök voltak benne. Az áttört arany pillangót is megtaláltam. Aztán egy bûbájos kis porceláncsoport került elõ. Egy porcelán toiletten a tükör elõtt pici majom ült és tükrözõdött. Mögötte nevetgélõ rokokó dámák álltak és az õ összebúvó fejecskéik is látszottak a tükörben.
Egyszerre öntudatlan mozdulattal a hátam mögé tettem a kezemet. Messze gyerekkor, szép tündérmese ...

Emlékszik-e, Mama? Ezt csak hátratett kézzel volt szabad megnéznünk. - Nevetni kezdtünk mind a ketten és ebben a pillanatban nem létezett semmi, semmi más a világon. És a kinyílt szárnyas, fehér ajtókon túl hirtelen, megláttam magamat: egy vásott szõke gyereket, ahogy áhítatosan ágaskodva néz fölfelé és láttam szép fiatal Anyámat, kezében a majmos porcelántársasággal.
- Emlékezik?... És az emlék gyönyörûen vitt vissza bennünket szép csendes idõnkbe. Anyám mesélt: Hatvanegyben hoztam Parisból, ezt mama adta, ennek a párját Eugenie császárné vette meg ... A doboz legalján még egy kis csomag hevert. És, ekkor, utolsónak elõkerült elfeledett kis szerelmem: a sárga ruhás dáma, kedvenc porcelán figurám. Csalódást éreztem. Semmiféle jel nem volt rajta, a származásával sehogy se dicsekedhetett. Furcsa, akkoriban sokkal szebbnek és pompásabbnak láttam öt fénylõ sárga porcelán krinolinjában. A krinolin szétterülõ szélén állt a pici dáma és ezért nem volt, szüksége lábakra. A haja barna volt, a dereka mulatságosan vékony.
Mialatt néztem, egy pillanatig magam se tudtam, hogy mi történt. Kellemetlen érzés fogott el. Aztán ráeszméltem. Az utca csendjébõl lépések hangzottak fel. Megálltak a ház elõtt. A sötét lázadó városból jöttek és úgy rémlett, most velük várakozik odakinn a város; amelyrõl megfeledkeztünk. A kapucsengõ csilingelt. Ettõl hangtól visszahozhatatlanul szétszakadt körülöttünk a bûvölet. A gyerekkor képe összedõlt és a régi ház szárnyas fehér ajtói becsukódtak hirtelen, egyik a másik után ...

Anyám keze megállt az asztalon. Mozdulatlanul ült a zöld karosszékében és kissé feszes fejtartással, félre fordult, mintha maga mögé hallgatóznék. Nem szóltunk egy szót sem, de tudtuk egymásról, hogy egyet gondolunk.
Olyan nagy volt a csend, hogy felhallatszottak a házmester álmos lépései a kapu aljából. A kulcs fordult. Beszéltek odalenn. És a szoba falán áthallatszott az is ahogy a lépések felfelé haladtak a lépcsõn. Megállnak-e az elsõ emeleten itt minálunk? Tovább mennek-e? A lélegzet elhalkult, hogy zajt ne üssön.
Tovább mentek.
Anyám feszült fejtartása feloldódott és csendesen hátra ereszkedett a székében. Vajon hány óra lehet? - mondotta kis vártatva. Én pedig egymás, után bujtattam el a dobozban a régi szalonszekrény kincseit. Ki tudja, látni fogjuk-e még valaha? Ha összetörnék, ha elvinnék õket? Szinte búcsúztam tõlük, mindegyiktõl külön. Mostanában mindig, mindig búcsúzik az ember.

Február 25.
Vajon mire várnak?

Elmúlt az éjszaka és a nap is és még mindig szabadon járok. Eddig senkit sem fogtak el. Azt mondják, Pogány követelte a letartóztatásokat és Böhm Vilmos javasolta a minisztertanácsnak. Egyhangúlag elfogadták. A lecsukott kommunistákról is egyhangúlag határoztak. Már csak a látszat kedvéért tartják õket fogva, nem azért, hogy tõlük óvják meg a várost, hanem hogy õket óvják meg a bevérezett rendõrség bosszújától.

Mióta a bátor Arco golyója leterítette Eisner Kurtot, Bajorország zsidó kényurát, egyre idegesebb a kormány. Mióta Münchenben a munkások és katonák tanácsa, a proletárdiktatúra mellett döntött, egyre merészebb az itteni kommunista párt. Berlinbõl, Szászországból vörös hírek jönnek és mint távol rengések, megrázzák nálunk is a földet. A nemzetgyûlési választások idõpontját az antant követelése dacára, megint kitolták. Talán márciusban, talán áprilisban... Ha eljutunk odáig, nehéz lesz a harc. A kormányzó pártok soha nem látott terrorral dolgoznak. A "forradalom vívmánya": a sajtószabadság, a gondolat- és véleményszabadság, az egyesülés és gyülekezés joga, minden csak számukra létezik. A mi világnézetünknek nincs többé sajtója. A polgári irányú Pesti Hírlapot, mely szóvá merte tenni a munkakerülést és az óriási arányokat öltõ munkanélküli segélyeket, összerombolta a kommunisták elsõ szervezett csapata. Nemsokára sor került az Új Nemzedékre, a nemzeti eszme harcos hetilapjára, melynek hasábjain a költõ Lendvai István bátran és szellemesen foszlányokra tépte és megbélyegezte Hatvany Lajos könyvét, az õ szégyenletes forradalmuk méltó krónikáját. Az Alkotmány és az új Lap szerkesztõségén és az Apostol nyomdán is végigsöpört a pusztítás.

Közben ugyanaz a sötét szellem, mely a rombolás kezét irányította, fojtogatón ránehezedett a lapok lelkére és agyvelejére. Szakszervezetekbe kényszerítette még azokat az újságírókat is, akiknek a nemzeti érzése tiltakozott ellene. A szakszervezet révén a destrukció típusai: Göndör Ferenc, igazi nevén Krausz Náthán, Molnár Neumann Ferenc és Gábor-Grün Andor lettek Arany. János hazájában az írott szó diktátorai. A jóérzésû sajtót és munkásait hirtelen elnémították és Rákosi Jenõvel, a magyar publicisztika mesterével kilöktek újságírók Otthon klubjából a magyar szellemet. Mire hazaszeretetében Pallavicini György õrgróf a Déli Hírlap megvételével rést akart vágni a szocialista-kommunista szervezkedés falanxán, a terror már oly erõs volt, hogy Fényes László fegyveres tengerészeivel akadályoztatta meg a lap birtokbavételét. Ezek után nem titok a többé, hogy a sajtószabadság lerombolása ugyanannak a kormánynak a támogatásával történik, mely a gyülekezési szabadságot vörös katonákkal, a véleményszabadságot pedig az internálási "néptörvénnyel" intézte el. Mi nem gyülekezhetünk: ugyanazok a vörös katonák verik véresre a gyûléseinket, akik a szerkesztõségeket rombolják. A szocialista párt mégsem meri megkérdezni az országot, nem lehet tudni, mit felel.

Azt ígérték: a boldogság hazáját hozzák el, Magyarország soha sem volt boldogtalanabb, mint most. A vidék hangulata az utóbbi idõkben egészen ellenük fordult. Tenni akartak hát valamit. A földosztás délibábját vetítették a nép közé és Károlyi, aki egy nagy banktól már megelõzõleg sok milliós kölcsönt vett fel debrõi birtokára, hangos kísérettel külön vonaton kivonult Debrõre és mozgóképfelvételek keretében az adósságokkal túlterhelt földre, mely tulajdonképpen már nem is volt az övé, fölvette a földigénylõk nevét. Egy öreg parasztot szemeltek ki, mint elsõ jelentkezõt: a Károlyi uradalmak egy régi cselédjét. Károlyi hangzatos beszédben ünnepelte, magát. Az öreg paraszt felelt. De nem a magáét mondta, betanították és mint ahogy a hír széthordta, így esett meg, hogy beszédjébe egy kis hiba csúszott:
- Én, - szavalta szegény öreg, - én, aki már a harmadik Károlyi degenerációt szolgálom.
A színpadi földosztáshoz a szociáldemokraták is küldtek képviseletet. Érzik, ha nem

sikerül a józan magyar földmûves népet megbolondítaniuk, elvesztik a választási csatát. A falvakban sok helyen megverik a szociáldemokrata agitátorokat. Az asszonyok tüzelnek ellenük: Istentagadók, hazátlanok...
A szociáldemokrata pártot ilyesmi nem ejti zavarba, lárvaprogramot vesz fel a vidék számára. Mióta Budapesten a szétszakadt kisgazdapárt egyik vezére, nagyatádi Szabó István bevonult a Károlyi-kormányba, a szocialista agitáció kisajátította vidéki használatra ennek a pártnak vallástisztelõ és nemzeti jelszavait. A vörös emberes izraelita agitátorok, mielõtt a néphez beszélnének, letérdelnek a szónoki emelvényen, keresztet vetnek magukra és úgy tesznek, mintha imádkoznának.

Aztán azzal kezdik: Dicsértessék az Úr Jézus Krisztus, mi szociáldemokraták is hiszünk a mindenható Istenben...
A Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetségéhez csatlakozott nagy katolikus és protestáns nõi szervezetek a fenyegetõ "néptörvény" dacára folytatják a bátor munkát. Ma délelõtt ülésünk volt. Egybegyûlt az egész intézõ bizottság, mind eljöttek, szinte mintha tüntettek volna. Ezek az asszonyok nagyok és nemesek tudnak lenni. Vajon utolszor vagyok-e velük?
- Ha valami megváltoznék, - mondottam - és nem lehetnék többé köztetek, kérem Kállay Erzsébetet, foglalja el a helyemet. És ha aztán rákerülne a sor és õ sem lehetne többé itt, álljon a helyére más és mindig más. A láncnak nem szabad elszakadnia.
A Mária utcai ház kis udvari szobájában komor, de elszánt volt a hangulat.
- Elfogadom a megbízást, - mondotta Kállay Erzsébet egyszerûen. Gróf Vay Gáborné és Vera testvérem jelentkeztek mellé segítõ társakul. Ha kimaradna õ is, majd átveszik a helyét.
Zichy Rafaelné rám nézett, mialatt a többihez beszélt: - Van közöttünk valaki, akit el akar fogatni a kormány. Határozzuk el, ha megtörténnék, százezer asszonnyal megyünk fel a Várba, a Szent György térre és követeljük, hogy fogjanak el mindnyájunkat, mert mindannyian azt tettük, amit õ.
Most nem nevetett. És a nehéz utakon, amelyeken a téli világon átjártam, ennél szebbet alig adtak nekem.

Február 26.
Ma reggel korán csengettek a lépcsõház ajtaján. Lépések szaladtak odakinn. Kisvártatva bejött a német lány.
- Két katona kereste, kérdezték, Pesten van-e? Sürgõs mondani valójuk volna. Azt feleltem, itt van, de elment hazulról.
Mialatt beszélt, arra gondoltam, tudni akarják, nem szöktem-e meg. Mostanában többször becsengetnek így napközben, kérdezõsködnek s elmennek. Az utcán is követnek, néha feljönnek utánam még a lépcsõn is. A bekerített vad kínos érzése ez. Szinte kívánni kezdtem, hogy történjék valami. Ha kell, hát fogjanak el, de ez az ólálkodó kémkedés egyre elviselhetetlenebb. A városban azt beszélik, hogy már letartóztattak. Állandóan szól a telefon. Ismerõsök kérdezõsködnek, itthon vagyok-e?
Aztán Bethlen Istvánné hozta el a hírt, hogy az internálásokat egyelõre felfüggesztették, miután Szurmay Sándor volt honvédelmi minisztert, Uzsok hõsies védõjét és Szterényit, a volt kereskedelmi minisztert letartóztatták. Éjjel autón mentek értük, elfogták õket a lakásukon és valamerre a Dunántúlra vitték.
Este pasziánszoztunk Anyámmal. A régi vakációs napok lidércfénye volt ez az este. Még holnap is itthon maradhatok ... A holnapután pedig mostanában már olyan messze van, hogy arra nem szabad gondolni, ha az ember élni akar.

Február 27.
Elfogták gróf Mikes János püspököt. És Szombathely hiába várja vissza õt. Volt egyszer egy érsek, ott lenn Kalocsán, a székesegyházban szent misézõt is hiába várták hívei. Kardot kötött, csatába ment és Magyarország hat püspökével együtt Mohácsnál elesett az érsek, Tomory, büszke vezér. De szelleme nem halt meg. Bujdosva jár a magyar histórián át, el-eltûnt, újra jött. Mikes Jánosnak hívják õt manapság.
Akik összeverõdtünk a Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége irodájában, róla beszéltünk ma délelõtt. Mikor egyszerre megjött a hír, hogy a szomszéd utcában kommunista katonák rombolnak és mindjárt idejönnek szétütni az asszonyok között.
- Menjünk innen, mondotta valaki.
- Én maradok! És Kállay Erzsébet és Magdolna és Szende Anna velem maradtak, minden eshetõségre; csak a gyûrûiket, az óráikat szerették volna menteni. Milos Györgyné vállalkozott, hogy elviszi magával. Az utcából kiabálás hallatszott fel. A házban lépések futkostak. Aztán elmúlt a délelõtt, de a vörös látogatók ma elmaradtak.
Délután Bethlen István jött értem. Türr Stefánia most érkezett Itáliából. Hozzá mentünk. Gyalogosan indultunk neki a városnak. Az utcán hallottam, hogy többen a nevünket mondták. Az ismerõsök utánunk fordultak. Pulszky Garibaldi mentében kérdezte meglepetve: - Hát magukat nem csukták be?

A magyar Türr István Itáliában élõ leánya, úgy hiszem, az olasz kormány egyenes megbízásából jött el hozzánk. Bristolbeli szalonjának szüntelenül nyílt az ajtaja. Új vendégek jöttek. Teleki Pál okos fanyar arca fordult be. Batthyány Lajosné jött. A szalonban egy fiatal olasz tiszt is volt, Pentimallinak hívták. Kitüntetések voltak a mellén. Miért kapta? És Doberdo és San Michele magyar halottjaira gondoltam. Aztán hirtelen eszembe jutott, hogy mostanában a csehek olasz puskatussal verik agyon a Felföld védtelen magyarjait.
Mikor a háború alatt az amerikai seregek parancsnoka Franciaországban partra szállt, elkiáltotta magát: Nous voilá Lafayette!... Vajon a védtelen Kárpátokon át a csehek élén Magyarország földjére tipró olasz tábornok mondta-e: Itt vagyunk Tüköry... eljöttünk Türr István ...

Megvonaglott a kezem, mikor Olaszország katonájának oda nyújtottam. Pedig az idegen rokonszenves és jó szándékú embernek látszott. És Itália egykor második hazám volt, ifjúságom kedves régi barátai élnek a földjén és a népeink végzete közös utakon halad. Felejteni kell, de ma még olyan nehéz.
Mások jöttek. Vay Gáborné, Békássy Elemérné, Sztankayné Ivády Antónia, aki most szabadult a fogházból. Türr Stefániát akartuk informálni. De Károlyi és minisztertársai megelõztek. Saját maguk leplezték le magukat. Türr Stefánia végtelen megvetéssel beszélt róluk és megígérte, hogy kormányát felvilágosítja országunk kétségbeesett helyzetérõl: Hiszen itt már jóformán bolsevizmus van...

Február 28.
Egészen szokatlanul hatott, hogy megint egyszer társaságban voltam, emberek között, komoly ok és cél nélkül. Semmiért, csak úgy mint azelõtt volt szokás. Türr Stefánia tiszteletére teára hívta össze barátait gróf Mikes Árminné.
A kapu mellett figyelõ katonák ácsorogtak, mikor bementünk.
Hol vannak az egykori idõk? Hová lettek a gondtalan otthonok? Selyembe borított sok tompa villanyfény. Szép ruhák finom vonalai, párizsi parfümök, egyiptomi cigaretták füstje. Virágok, tenger virág.
Most divatját múlta tavalyi ruhák járják, gyér világítás, szûkös fûtés, kapadohány-cigaretták. Parfüm nincs többé és egy bõtorkú vázában három szál bús virág.

A magyar társadalomban nincs többé társas élet. Akik ma mulatni tudnak, azok nem magyarok. Meghalt a szalon; elkeseredett összeesküvõk találkozó helye lett, ahol úgy beszélnek egymással az emberek, hogy hirtelen, sokszor maguk mögé néznek. Jóformán valamennyi magyar háznak megvan a maga kéme a cselédek között. Bizalmi férfiak, bizalmi nõk... Tudjuk és nem tehetünk ellene.

Minden megváltozott itt, még a beszélgetés is. A szalonokban hajdan emberi furcsaságokról, zenérõl, színházról, könyvekrõl, idegen országok messze városairól, ismerõsökrõl folyt a szóbeszéd. Most azt kérdezzük egymástól:
- Hogy volt a fogházban? Volt már házkutatásod? Azt hittem, hogy már letartóztattak. És, ha valaki azt mondja: Örülök, hogy látlak!... Új jelentõsége van ennek manapság.
Apponyi Albert gróf mosolyogva köszönt és melegen szorította meg a kezemet:
- Hát maga még szabadon jár? ...
Elutazása elõtt még egyszer találkoztam Türr Stefániával. A Bristol szálloda halljában beszéltem vele. Egy súlyos ígéretet tett. Megkísérli beváltani, ha visszatér hazájába...
Az olasz tiszt, akit személyes védelmére rendelt mellé az olasz kormány, idegesen mondta:
- Signora, figyelik magukat. Detektívek vannak itt. - Aztán olyan halkan igyekezett beszélni, hogy még én se halljam meg: - E pericoloso, - a szeme hirtelen mozdulatával, mintha rám akart volna mutatni. - Vigyázzon, mi elmegyünk, de ezek a szerencsétlenek, akik itt maradnak, a bõrükkel játszanak.
Ebben a pillanatban olyasmit éreztem, hogy már csak két fajta ember van a világon: a boldogok és a boldogtalanok fajtája. És ezek az idegenek úgy néznek ránk, mintha fél szánalommal és fél kíváncsian elmenõen egy siralomház rácsos ablakán néznének be.

Március 1-5.
Még tél van, de a szelek láthatatlan messzeségekbõl olykor kezdõdést ragadnak a levegõn át. Március ... lázak és lázadások hónapja. A földön fáradságok és nyugtalanságok kergetõznek. Áradó vizek nyargalnak. Nem látszik még, de a szemhatáron valahol már ott van a tavasz.
Kié lesz ez a tavasz? A mienk-e, vagy az övék? Baljóslatú jelek jövendölnek ellenünk. Egyre tisztábban rémlik a szörnyeteg, melyet Károlyi tábora októberben a sötétbõl elõhívott és ma már megszámlálhatatlan karjával fogja át a várost Karmai belevájódnak Budapest húsába és ahol facsarnak, ott hangot adnak az utcák és mint a vér, kibuggyan a házakon a vörös zászló.

A Galileisták legutóbbi gyûlésükön már leplezetlenül elárulták, hogy kommunisták. Goszthonyi Mária és Brandstein Illésné kommunista nõk izgatására a szocialista munkásnõk a régi képviselõházban a vallásos és nemzeti szellemû iskola ellen tüntettek. Hock János kezdeményezésére szónoklások hangzanak a katolikus papi nõtlenség megszüntetése mellett. A katonatanácsokból és a hadügyminisztériumból lázító rendeletek nyargalnak szét az országba. Pogány utasította a csapattesteket, hogy bizalmi férfiak révén válogassák ki maguknak a legmodernebb gondolkozású tiszteket, a többit elcsapni készül. Az új Városháza termében a munkástanács most már halált mondott a kisbirtokrendszerre és a földosztásra. A földosztás még valamennyire birtokban hagyta volna a magyarságot. De ez késleltetné az újfajta országhódítók terveinek a megvalósulását. Õk tehát szocializálni akarnak, Budapestrõl kormányzott termelési szövetkezeteket követelnek, melyeknek élére, az elkergetett magyar földesurak helyett, Kunfi szavai szerint "olyan egyéneket kell állítani, akik ennek az új Magyarországnak a szellemével vannak áthatva"... Tehát, úgy akarják megcsinálni a föld forradalmát, mint politikai forradalmukat. A kormánykerék után magát a hajót is birtokba készülnek venni.

A falakon belül, de a falakon kívül is rohamosan terjed a vörös pestis. Emlékezem az elsõ kifüggesztett vörös zászlóra. Egy Rákóczi úti ház elsõ emeletén bújt elõ. Sokáig lógott magányosan, aztán követték mások.
Az októberi lázadás zászlódíszt parancsolt a városra. Szereplõi szinte szadisztikusan örömet rendeltek el a nagy összeomlás órájában és Budapest gyáván viselte a ráparancsolt ünnepi díszt, mialatt körülötte darabokra tépték az országot. És azután sem merte levetni magáról: zászlósan úgy állt a pusztulásban idegen megszállók tiprása alatt, mint egy kifestett céda és a nemzet színei ellentétbe kerültek a lelkünkkel, sértették és csúfolták a gyászunkat. Amit most mondok, úgy hangzik, mintha egy örült beszélne: meggyûlöltem a színeket, amelyekért azelõtt meghaltam volna.

Most egyszerre rohamosan tûnnek el a vörös-fehér-zöld lobogók. De a nemzet bepiszkolódott színeit a haldokló ország fõvárosa nem fekete zászlókkal cseréli fel. Egyre több lesz a vörös lobogó ennek a jellemtelen városnak az utcáin, mely mindig önmaga felett rohan el és sárba tiporja a múltját. Egykor szerettem ezt a várost és megírtam a regényét, hogy a mûvészetemen át megszeresse benne önmagát. Ma idegen lettem a falai között, nem érzek vele közösséget. Vádolom és megtagadom.
És ez a vád nem az uralomra jutott idegen fajt illeti, mely szívós kitartással, leleményesen, szorgalmasan, merészen tudta elérni céljait; de illeti az egész magyarságot és az egész nemzetet, mely könnyelmûen, tehetetlenül és vakon feladta a tulajdon szívét: a fõvárosát. Minden elõzõ hatalom és minden kormány felelõs ezért. És felelõsek azok a magyar politikusok, akik még mindig árnyalatokról vitatkoznak és nem látják, hogy ma már csakis színek vannak és nem érzik, hogy rövid idõ múlva nem lesznek többé színek sem, csak egy szín lesz: a vörös.
Ettõl a keserû gondolattól eszembe jut egy vörös katona. Szolgálatom volt odakinn a Keleti pályaudvaron. A vöröskeresztes terembe fegyveresek jöttek be. Egy szálas magyar legény volt a parancsnokuk. Elém állt és azt kérdezte, nem láttam-e kilencvenhat embert erre menni. Désrõl jöttek, fehérek, fegyverük van, nyomuk veszett.

- Nem láttam õket, - és a szemem megakadt a sapkáján. Széles vörös selyemszalag volt köréje varrva. - Hová tették a vörös-fehér-zöldet?
- Elvesztettük a Piavénál, - felelte a katona. - Ott a fekete-sárgát vesztették el. A mi színeinket maguk tépték le. - Mialatt mondtam, erõsen a szeme közé néztem. És az ember nem állta a tekintetemet. Lekapta a fejérõl a sapkát és a háta mögé dugta:
- De hát miért is nem tesznek már végre valamit az urak... Az az érzés, mely elfogott, mikor a katona szavát hallottam, számtalanszor felriadozott azóta bennem. Néhány napja, mikor Lovászy pártja részérõl történt közeledés a Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetségéhez, eszembe jutottak a vádak, melyek elszórva hol egy munkás, hol egy katona szavából felcsattantak a vezetésre képtelen értelmiség és a politikusok örökös széthúzása ellen és így azt javasoltam a Szövetségnek, hogy ne vágjuk el eleve a közeledésnek útját.
Az idõk olyan nehezek, módot kell adni legalább arra, hogy azok, akik ma a destrukció ellen küzdenek, megismerjék egymás útjait. Mikor Lovászy Márton egyik megbízottja azzal az üzenettel jött el hozzám, hogy pártvezére fel akarna keresni, azt feleltem, hogy ma délután várom látogatását.

Lovászy Márton, hajdan Károlyi leghívebb embere volt. Aztán kultuszminisztere lett. Nem régen kettészakította a Károlyi-pártot és szembe fordult a romboló hatalommal, melynek felelõsségében hosszú idõn át osztozott. Megjelenése nagy fekete benyomást teszi. Délszlávnak tartanám, ha nem tudnám, hogy magyar. Sûrû haja mélyen benõtt alacsony homlokába. Beszéd közben, mialatt a hangját hallottam, szüntelen arra kellett gondolnom,

hogy ugyanez a hang kiáltotta el a magyar parlamentben: Mi antant-barátok vagyunk!
Soha se hittem volna, hogy valaha is úgy fordulhat a sors, hogy õt szobámban fogom látni.
Uralkodnom kellett magamon, hogy ezt a belsõ csodálkozásomat eltitkoljam.
Vay Gáborné és Kállay Erzsébet érkeztek. Leültek. Nem szóltak közbe. Én pedig a magyar asszonyok nevében azt kérdeztem Lovászytól, hajlandó-e pártjával a választást megelõzõleg a polgári pártokkal blokkba menni?
- A Nemzeti Egyesülés pártjával nem...
Aztán még egy kérdést tettem: - Biztosíthat-e arról, hogy Károlyival a megejtett választások után sem lép politikai összeköttetésbe?
Mialatt felelt, szinte olyasmit éreztem, hogy közben a könyökével ajtókat nyit maga mögött: - Váratlan fordulatok jöhetnek, a politikában nem létezik az a szó, hogy soha.
- Károlyinál, - feleltem én - nem politikáról, de hazaárulásról van szó. Egy emberrel, aki a zsebébe dugta Diaz fegyverszüneti feltételeit, melyek demarkációs vonalul az országhatárokat jelölték meg és Belgrádban oda dobta prédául az egész országot, a nemzeti érzés többé nem mehet együtt.
- Én is miniszter voltam, mikor az történt. - Talán nem tudott róla? Lovászy nem reflektált erre és rövidesen eltávozott. Mi hárman egymásra néztünk.

Március 6.
Egy öreg asszony állt a járda szélén és furcsa vinnyogó hangokat hallatott. Az emberek ránéztek és odébb mentek. Néhány utcagyerek csúfolódva ugrált körülötte. Mikor közelebb értem, láttam, hogy az asszony vak. Örökös sötétségébõl szívrehatóan kérlelte az elhaladó lépéseket. Át akart volna menni a forgalmas utca közén, de senki se akadt, aki átvezette volna. Egy darabig figyeltem az embereket. Többnyire szegény nép járt arra. Munkások, munkásasszonyok. Keményen, részvétlenül mentek el mellette.
A marxizmus proletárközössége jutott eszembe. Azok a tanok, melyek megölik az emberi közösséget, egyúttal megölik az osztályközösségeket is. Amely korok letépik a Megváltót a keresztrõl, mindig az emberiséget szegezik a helyére.
Megfogtam a világtalan asszony karját és átvezettem a villamosok és kocsik zûrzavarán:
- Bizonyosan az urak közül vezet most engem valaki, - mondotta az asszony, - a mieink olyan kegyetlenek lettek még magunk között is...

Március 7-8.
Napról-napra élek. Nem hallgatnak ki, nem tartóztatnak le, vádjuk érvényben van ellenem, az elfogatási parancsot senki se tépte szét. Hogy miért tétováznak a végrehajtásán, nem tudom, mert sohase kérdezõsködném szándékaik felõl, sohase fogadnám el, hogy érdekemben közben járjanak. Sohase kérnék tõlük semmit.
Szabad vagyok és mégsem vagyok szabad. Az volt a tervem, Kecskemétre és Debrecenbe utazom az asszonyok dolgában. Figyelmeztettek, ha Budapestrõl el akarnék menni, szökésnek minõsítenék és letartóztatnának. Mit tegyek?
A városban választásokra készülnek. Én is dolgozom, de már nem hiszek bennük. Mert aligha változtatna a helyzeten, ha minden terror dacára is, a nemzeti érzésû tömegeké lenne a többség. A szociáldemokrácia, mely az eszközökben nem válogatva, az egyenlõ és titkos választójog világmegváltó meséjével lázította a munkásságot, most, mikor elérte és ítélete elé kellene járulnia, magyarországi hivatalos lapjában szó szerint azt írja: "ha a szocializmus bármi okból elvesztené a választási csatát, késõbb kénytelen lesz fegyveres kézzel föllépni az ellenforradalmárokkal szemben" ... A választás már nem segíthet rajtunk. Másnak kell történnie.
És fog is történni valami. A levegõben érzik. Egy roppant húr feszül, ha elpattan, véresre csapja azt, akit ér.

Március 9.
A vörös ököl mindegyre jobban fenyeget és emelkedik. Barátságosan hol akasztófákra mutogat, hol pedig börtönnel kecsegtet. Ma reggel megint felém fordult a figyelme. A szociáldemokraták központi közlönye: "A vendéglátó ellenforradalom", címen kirohan azok ellen, akik a kormány tudta nélkül az antant megbízottaival szóba állnak és többed magammal ellenforradalmár informátornak nevez engem is.
A református teológia lépcsõházában adta ide valaki a lapot. Az Evangéliumi Diákszövetség tartotta hangversenyét. Felolvasásom dalok között volt a mûsoron. A "Népszava" fenyegetõ cikke még a fejemben kószált, mikor a dobogóra léptem és a zsúfolt terem felfigyelt. A protestáns ifjúsághoz intézett szózattal kezdtem és azzal végeztem, hogy: minden hazafias szó, amely célt talál és minden hazaszeretõ tett, amely a célt szolgálja, egy-egy rögöt szerez vissza széttépett hazánkból. A Népszava ma reggel azzal támadott, hogy ellenforradalmár informátor vagyok. Nem tagadom, igyekszem informálni a külföldet a szavamnál is, a tollammal is. Egy cikket fogok felolvasni, melyet derék honfitársaink Leffler Béla és felesége Signe Liljekranz vittek ki Stockholmba a Svenska Dagbladet számára. A címe: Kiáltás egy nemzet vérpadáról. Önökre bízom, hogy eldöntsék, ellenforradalom-e ez az írás vagy hazaszeretet.

Mikor a felolvasásom végére értem, egy hang hatalmasan belekiáltott a terembe: Százezer ilyen ellenforradalmár kell! És felugrottak az emberek és temérdek hang ismételte: Százezer ilyen ellenforradalmár kell!
Egy hullám lendült át a termen, amely nõ, emelkedik szerteszét az országban, míg szembe hömpölyögve jön egy másik hullám, amelynek a színe vörös. Melyik özönlik sebesebben, melyik szakítja át hamarabb a gátat? Csak idõ kérdése az egész.

Március 10-11.
Egészen csendes volt az utca.
Lövöldözés nem hallatszott ma éjjel és részeg õrjáratok trágár ordítozása. Fél kettõ felé járhatott az idõ, mikor lenn a Kõfaragó utcán egy kocsi jött zörögve egyre közelebb és megállt az ablakom alatt. Parasztszekéren csaknem jönnek értem? Gondoltam magamban, de azért mégis összekaptam az írásaimat és a könyvszekrényem alá dugtam. Odalenn ezalatt furcsa nesz hallatszott. Mintha valamit feszegettek volna. Aztán nehéz súlyt cipelõ lépések topogtak. Hirtelen eszembe jutott, - hátha a pincénket fosztják ki? Eloltottam a lámpát és kinéztem az ablakon. Az utca jóformán egészen sötét volt. Egy szekeret és néhány emberi alakot véltem látni.
Ha elvinnék a szenünket! Összeborzadtam a hideg félelmétõl. Lerohantam a házmesterhez. Kinyittattam a házkaput és kimentem az utcára. A mellettünk levõ ház pincelejárójánál állt a kocsi. Egy asztalos mûhelye volt a pincében. Onnan hurcoltak ki bútorokat az éjjeli cserkészek. Az egyik sötét alak elém toppan: Jó estét kívánok.
- Jó estét, - feleltem és korunk, önzetlenségével örültem, hogy nem a mi pincénket keresték fel. - Jó éjszakát, mondottam udvariasan. - Jó éjszakát, hangzott a válasz.
Csak mikor a kapu becsukódott mögöttem, jutott eszembe, hogy ezek a jó szándékú emberek leüthettek volna. Ilyen téli regék szövõdnek most át a budapesti éjszakákon...

Március 12.
Még egy utolsó kísérletet tettünk a magyar asszonyok nevében. Ma délután lakásomon gyûltünk össze a polgári partok meghívott vezéreivel. Éreztük mind, hogy az utolsó órák vernek a fejünk felett. Éreztük, ha most sem tudunk egyek lenni, egy névtelen szerencsétlenségnek nyitunk kaput. Eljött Bethlen István és Ernszt prépost, Pallavicini György, Heinrich Ferenc helyettese, Hohenlohe és késõbb Lovászy.
És mikor hosszú tanácskozás után mi asszonyok magunk között maradtunk, Batthyány

Lajosné, Dessewffy Emma, Zichy Rafaelné, Kállay Erzsébet és Vay Gáborné, kétségbeesésünk mindössze három szegény szót talált: Hiába volt megint
Lefekvés elõtt, mikor a házvezetõnõ behozta Anyámnak a számadási könyvet, két szem fürkészõ tekintetét éreztem magamon: - Fáradtnak tetszik lenni? Milyen sokan voltak itt, talán valami gyûlés? ...
Inkább ösztönbõl, mint tudatosan feleltem: - Azon tanácskoztunk, meg lehetne tartani ez évben a gyermeknapot?... És minden átmenet nélkül szinte önvédelembõl kérdeztem: - Ugye Pogánynak a sofõrje a maga võlegénye? Olyan váratlanul érte a kérdés, hogy nem tagadott:
- Néha Pogányt viszi, néha Böhmöt. Csak ezt akartam tudni.

Március 13.
Sok ember állt az utca szegletén. A falakon megint egy új plakát színe rikoltozott. Egy óriási munkás látszott rajta, aki a magyar Parlament fölé hajolt. Festékes vödör állt a lábánál és csepegõ ecsettel mázolta vörösre az Országház hatalmas kõépületét. A kép felett betûk szaladtak át. Mindenki szavazzon a szociáldemokrata pártra.
Örökéletû gránit és vörös festék... Ez mindent elmondott. Többet, mint amennyit akart ...
A múlt napokban egy kis cédulát ragasztottunk ki. Magyarország térképe volt rajta. Fehér mezõben zöld országhatárok és felette piros betûs írás:
A Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége. Õk szabadon tapaszthatják be öles hirdetéseikkel a falakat. A mienk tenyérnyi kis papír volt, kevés helyen megfért és még sem tûrték. Egy gyereket láttam, ahogy letépte.
- Miért teszed kis fiam, hiszen nem bánt?
- Húsz koronát kapok napjára, ha ilyen nemzeti színûeket tépek. Túl, odakinn köröskörül bántatlanul tépik össze idegen rablók az országunk földjét. És a fõvárosunkban megfizetett magyar gyerekek tépik le a képét.
A jövõ tépi össze önmagát.

Március 14.
Minden szenvedésnél jobban sajog ez... Annak a gyereknek az arca velem van, mióta láttam. Ki tette, hogy ennyire jutottunk?
Új tanító jár a gyerekek között. Egy démoni vörös árnyék ült fel a katedrára. Elveszi az utolsót is, ami vigasztalásul megmaradt. Sok év elõtt a gyárakon kezdte, aztán a kaszárnyák udvarán ólálkodott, most már az iskolákba jár el. A tanító fennhatóságával szembe bizalmi fiúkat és leányokat állít és, odaad nekik mindent, amihez nem nyúlhattak azelõtt. - Hazugság és butítás volt, - súgja szüntelenül, míg odaadja az Isten fogalmát, hogy parittyával célba vegyék a szemét. Odaadja a haza gondolatát, eregessenek sárkányt széttépett térképe foszlányaiból. És odaadja nekik a szüleiket: Ne tiszteljétek õket. Kéjük borzongásából lettetek. Létetekben is csak a maguk gyönyörét keresték, nem tartoztok se hálával, se engedelmességgel nekik.

A démoni vörös árnyék egyre merészebben fenyegeti az erkölcsöt. - "Szabaduljon fel az emberi szellem" - mondotta Kunfi - és az iskolákban a vallásoktatás helyébe, a nemi felvilágosítás tudományát helyezte. Kicsi fiúk és kicsi leányok elõtt, zsidó orvosnövendékek és doktorkisasszonyok tartanak erotikus elõadásokat és hogy világosabb legyen a magyarázat, mozgóképeken szemléltetik, amit a gyerekek nem értenek.
Két kis leányról hallottam, aki az elõadások következtében megõrült. Némelyik gyerek undorodva, sírva megy haza és az anyja ölébe bújik: De olyan is van, aki nevet és valami szörnyût mond a szüleinek. Nemcsak országrablás, de lélekrablás is folyik itt. És Jézus hiába hívja a kisdedeket, már nem eresztik õket hozzá.
Egy asszony jött be ma a Mária utcai irodába. Ellenem fordult a gyerek, - panaszolta és

elcsuklott a hangja. - Elvették tõlem az iskolában a szívét. Vigasztalni próbáltam. Az asszony rázta a fejét: Amit bepiszkoltak a gyerekem lelkében, azt nem lehet többé tisztára mosni.

Nem tudtam, mit feleljek. Hiszen neki volt igaza. Beszéd zsibongott mögöttem. Hangok hallatszottak. Valaki, aki Sopronból jött, beszélte, hogy az osztrákok: egész Nyugatmagyarországot behálózzák agitációjukkal. A csehek pedig azt akarják, hogy szláv folyosó legyen arra felé, le az Adriáig. Egy másik hangközben az angolokról mondott valamit: - Hát nem tudja? Elrendelték, hogy Bajától Pozsonyig a Duna egész hajózása a csehek kezébe menjen át, minden magyar hajóval együtt... Az oláhok megint elõbbre jöttek, - hangzott ki a suttogóból. - Parisban nem bírják olyan gyorsan elõretologatni a demarkációs vonalat, mint amilyen gyorsan õk átlépik.
Kállay Magdolna hírt hallott Somogyból. A kaposvári munkástanács elkergette a földbirtokosokat, Mosdóst, Mikét, Szárdot, Hetest már szocializálták. A Somssichok, Pallaviciniek nem urai többé a földjüknek. Vidéki kis városokból elõkerült zsidó fiatalemberek ellenõrzik és irányítják a becsületes munkában megõszült régi gazdatiszteket.
- Egy hang riadtan mondta: - A kormány zár alá veszi a bankbetéteket és a széfeket. Az emberek megrohanták a pénzintézeteket. Valami szörnyû készülõdik ellenünk.
Az asszonyra néztem, aki könnyes szemét törülgette az ablak elõtt. Elvesznek földek és folyók, öröklött õsi birtokok, szerzett vagyonok, pénz és arany, mindent visszavehetünk, de amit ez az asszony sirat, az végleg elveszett.

Március 15.
Hetvenegyedszer fordult ma az 1848-adik év nagy márciusi napja. Az osztrák abszolutizmus alatt húsz éven át titokban ünnepelt a nemzet. Aztán lassan-lassan, szabadon bomolhattak ki ennek a napnak a virágai: a háromszínû lobogók. Himnuszok, dalok, beszédek, zászlós menetek. A szabadság nagy istentisztelete volt március 15-ike egy fél századon át.
Ilyen fakón és némán soha se jött és ment ez a nap, mint most. A zászlók, melyek szinte lerohadtak a rúdjukról az elmúlt hónapokban, az utóbbi idõkben meggyérültek, tünedeztek a házak homlokán és mára nem kerültek elõ. Azt mondják, a kommunista párt kívánságára tagadta meg a kormány ezt a napot, melyre származását szereti visszavinni.
A város, mely napközben hallgatott, korán ment aludni. Hidegen fúj a márciusi szél, önmagát kergeti sötét, üres utcákban. A kiakasztott bolti cégérek feketén himbálóznak, a borbélymûhelyek cintányérja táncol a levegõben.
A mi utcánk is alszik. Álmán elvétve riadoz át egy-egy lépés. Az oszlopos óra lassan üti az éjfélt a szomszéd szobában. Ki jár odakinn ilyen viharos idõben?

Egyszerre, mintha látnám. Szálas a növése, régies, furcsa dolmány feszül a mellén. Fehér inge kihajlik rája, a szél kapkodja körülötte lebegõ gallérját. Az arca alig látszik, olyan mélyen a szemére nyomta a sapkáját.
Megy, mendegél, elhagyott, barátságtalan utcákon át. A sarkantyúja csörög, nagy kardja csizmája szárát verdesi. Autó nyargal át az utca éjszakáján. Villanykörte ég a belsejében. Egy nehéz arcú kövér ember dõl hátra a párnák közé. Õrjárat fordul ki az utca szegletén. Pogány, mondja az egyik.
Vörös katonák bakancsa veri lomposan az aszfaltot. Elmennek a dolmányos mellett, ránéznek, de nem látják. Csapkodó gallérja hozzájuk ér, nem érzik meg, õ pedig csak nézi mereven a letépett nemzeti színek vörös sebét a sapkájukon.
Hová tettétek az én rózsáimat? Halványabb lesz az arca a halálnál. És megy tovább. Tekintete az üres zászlótartókon tétováz a vörös zászlók között. Hová tettétek az én

zászlóimat?
Kivilágított ablakok alatt visz el az útja. Egy szerkesztõségben dolgoznak odafenn. Felvont ravaszos pisztollyal vörös katonák állnak a szerkesztõ íróasztala elõtt. Õk a cenzorok és lenn a pincében zakatolnak a rotációs gépek. Vászonzubbonyos, nyomdafestékes szedõk hajolnak a munka fölé.
Hová tettétek az én felszabadított sajtógépemet? Hová lett a márciusi sajtószabadság?
A szedõk keze fölé hajol, elfut a betûk felett a tekintete. Nem hallják, nem látják õt és szedik a sort: "Petõfi szobra alatt Landler Jenõ méltatja március jelentõségét. A dalárda elénekli a Marseillaiset."

Hová tettétek az én dalaimat?
Megint megy sötétén, magányosan. Ismerõs utcák, ismerõs a kert, az oszlopos nagy csendes ház, a dermedt téli fák között. A Múzeumhoz ért. Keze alatt a kert vasrácsos, bezárt ajtaján enged a kilincs. A kapu nyílik. Az õr felriad, kinéz a házikóból. Csak álmodott: A szél fütyül. A vándor gallérja hólyagosan lobog, ahogy a szabad lépcsõn bolyong és megáll odafenn a lépcsõ oldalfalán. Lenéz, sokáig mozdulatlanul és a széltõl kérdi, miért nem mondja többé senki, hogy talpra magyar?
Hát nem tudják itt, hogy kik az urak a Hargita alatt, a segesvári mezõn?
Kifáradt és elnyújtózni vágynék a hosszú szomorú út után. Kinek adtátok oda az én síromat?
Nincs maradása és nincs többé hová mennie annak, akivel átkísértett ezen a városon a hontalan március 15-ike.
És mégis menjen, menjen innen hallgatagon, mert ha itt maradna és szólni tudna, holnap reggel a "független és önálló" Magyarország forradalmi kormánya, legújabb néptörvénye erejével, letartóztatná õt, az ellenforradalmárt.

Március 16.
Fóton kellett volna ma beszélnem gróf Károlyi Lászlóné falusi asszonyainak. De a fóti gyöngyök többé nem mennek fölfelé a borban. Terhes, nehéz levegõje volt odakinn a tavasznak.
Kállay Erzsébettel és Magdolnával mentünk oda. Túl a városon fehér hó csíkok olvadtak az ébredezõ fekete földeken. A télvíz halk csörgedezéssel futott az árkok alján.

Ma nem lehet gyûlést tartanunk a faluban, mondotta Károlyi Lászlóné, mialatt átmentünk a kastélyon, melynek Mackensen foglya volt. Majd máskor, a jövõ héten ... a községházán ma népgyûlés van. A temetõben a háború halottainak tartanak emlékünnepet. Izgatott a hangulat, félõ, hogy megzavarnák az asszonyok összejövetelét.
A községháza egyik ablakából hallgattuk meg az ünnepi beszédeket. Egészen mások voltak, mint a pesti szónoklatok. A kommunizmus sarjadó jelszavaira ott még nemzeti színû szalagok és vitézkötések fonódtak. Kinn a temetõben is ugyanígy volt. Aztán váratlanul egy részeg katona állt fel az egyik horpadt sír hantjára. Ennek már gyûlölet volt a hangjában, sötét fenyegetések bugyborékoltak ki a szájából: Tanulják meg az urak! Majd megmutatjuk mi nekik. Megcsalták, halálba küldték a népet. Most már mienk a hatalom...
Esteledett, mire sötét, zsúfolt vonatunk befutott a Nyugati pályaudvarra. Bérkocsi nem volt. Négy nap óta sztrájkolnak a kocsisok. És a villanyosra se bírtam felkapaszkodni. Egy katona törtetett elém. Lerántott a lépcsõrõl. Még láttam, hogyan tolakszik. Helyett akart magának szorítani. Valaki meglökhette. Kirántotta a revolverét és lövöldözni kezdett. A kocsi megállt, az utasok leugráltak, asszonyok sikoltoztak, hirtelen tolongás támadt.

Gyalog indultam el a Vilmos császár úton. A kövezet jóformán mindenütt fel volt szedve, itt-ott apró vörös jelzõlámpák pislogtak a gödrök elõtt, de kövezõk sehol sem dolgoztak.

Egyszerre egy régi francia forradalmi metszet jutott eszembe. A képen keskeny, öreg házak tövén barikádokon, csíkos szûk pantallóban, cilinderes, ingujjas alakok lövöldöztek roppant hosszú, szuronyos puskákból. Barikádok... Szinte kínálkoznak itt a feltépett kövek. Mire készül ez a város, mely egyre idegenebbnek rémlik? Mire készül most, hogy jóformán minden elhallgatott benne és már csak a csõcselék lelke beszél? Ahogy a Bazilika kupolás sötét kõtömege alatt elhaladtam, felnéztem a tornyára, melyben minden tetõnél és minden toronynál magasabban, nagy harang függ a város felett. Eszembe jutott a hangja. Bár szólna már, de nem misére, bár hallanám félrevert bronza magányos szavát... És a gondolatom áthallgatódzott a jövendõ napokba.

Március 17-18.
Az emberek beszélnek hozzám és én felelek. Egészen természetesen hangzik, amit mondok, pedig csak félig vagyok ott, ahol vagyok. Mindig csak félig önmagam elõtt járok és az órákat számlálgatom.
Beszédet mondtam egy gyûlésen. Leveleket írtam a Magyar Asszonyok irodájában. Tárgyaltam Kiss titkárral is. Talán nem veszik észre az emberek, hogy már csak egyetlen egy gondolat van a fejemben. Egy várakozó, kétségbeesett gondolat. A titkár vidékrõl jött haza... Rossz hírek vannak... Székesfehérvárott is járt, beszélt Prohászka püspökkel és a püspök azt mondta neki: Éles ekevas készül beleszántani a magyar nép lelkébe. Nagy barázdát fog hasítani. De szükség van erre, hogy azután annál termékenyebb legyen.
- Így lesz, - mondottam, mintha álomban valahonnan messzirõl hallottam volna az assisi lelkû püspök megismételt szavát.

Kiss Károly a körútjáról beszélt: - Kétszáznegyvenkét vidéki szervezetünk mûködik. Egész falvak asszonyai iratkoznak be; Ma már háromszázezernél több tagunk van.
Gróf Chotek Rudolfné közbeszólt: - Károlyi Mihály azt mondta valakinek, hogy a kormány nem fél a választásoknál egyetlen ellenzéki párttól sem, csak a mi szövetségünktõl, mert háromszázezer szervezett asszony sorakozik fel benne.
Megint elcsodálkoztam, hogy õrölõ várakozásomban olyannak tudok látszani, mint máskor. Pedig szüntelenül olyasmit éreztem, mintha fátyolok húzódtak volna köztem és az emberek között. Közelségükben is messze voltam tõlük és a hangjuk tompán jutott el hozzám. Ez az érzés nem hagyott el egész nap. Délben Somssich Andrisnál ebédeltem. Csillag Teréz és Hállay százados voltak a vendégei és egy fiatal színész, akinek a nevére nem emlékszem. Ideges és türelmetlen voltam. Azt hiszem, vigyázatlanul beszéltem. Legalább is az volt az érzésem, mikor hazafelé mentünk. Csillag Teréz elbúcsúzott az utcán. Hállay is elmaradt.

- Mi történik velünk? - kérdezte Somssich Andris. Nem feleltem a kérdésére. Tovább élt bennem az amirõl az ebéd alatt beszéltem. Miért is nem tudtam közömbösnek látszani? Miért mondtam, hogy most már itt az ideje, hogy cselekedjék az ellenforradalom, nem lehet tovább vámi, különben megelõz a vörös hullám.
Mind igazat adtak. Csak az idegen színész hallgatott: És mégis most utólag haragudtam magamra. Jobb lett volna hallgatnom. És nem is fogok többet beszélni ezekrõl a dolgokról. Somssich Andris megnyugtatott. Nem lesz baja belõle.
Mikor éjjel minden ok nélkül felébredtem álmomból, a fejemben legelõl ott volt vigyázatlan szavaimnak az emléke és kényelmetlenül zavart.

Március 19-20-ra Virradó éjjel
A kályhában kihûlt az utolsó parázs. Fázni kezdtem és mégsem mozdultam meg. A székembe csúszva ültem az íróasztalom elõtt. Kicsiny borzongások futottak végig a hátamon.

Egy kiáltványt kellett volna írnom a Szövetség nevében. Elkezdtem, az elsõ mondat végén megállt a tollam a papiroson, állva maradt, céltalan vonalakat rajzolt, rajzolt még akkor is, mikor kiszáradt belõle a tinta és nem hagyott nyomot. Azután átbillent a toll és elgurult az asztalon. Találomra egy könyvet vettem elõ. Soká tartottam a kezemben és néztem a betûit. Nem tudom, mi volt. Összecsukódott és lehunytam a szemem. Így jobban hall az ember. Az órák sorra vertek a lakásban. Vertek tizenkettõt, egyet, félkettõt, háromnegyedet... Eloltottam a lámpát és kinyitottam az ablakot.

Megint visszaültem az íróasztalomhoz. A hideg bedõlt a nyitott ablakon, össze-összerázkódtam tõle. A csend bizsergett, azután úgy rémlett, mint ha egy nagy ér lüktetett volna át a levegõn.
Az óra kettõt ütött
Most... a fejemben megfeszült minden ideg, az inak kinyúltak a nyakamon, olyan merev lett a testem, hogy nem bírtam volna mozdítani.
Nem tudom, mennyi ideig tartott. Egyre jobban fáztam. Az óra megint ütött. Talán siet? ...
Elmúlhatott megint vagy egy fél óra. A tagjaimban furcsán engedett fel a merevség, szinte úgy, mintha összeomlottak volna bennem a csontok. Lehorgasztottam a fejemet.
Elhalasztották hát megint!
Éjfél után két órára volt kitûzve. Fegyverük van elég, a csendõrök és rendõrség egyetért. A kaszárnyák pedig ingadoznak. De a jeladás elmaradt. A Bazilika harangja nem szólalt meg.
Mi történhetett? Holnap fog-e szólni, vagy holnapután?
Csak késõ ne legyen ...

Március 20.
Az éjjeli óra üres csendje mint egy félõrült várakozás a fejemben maradt. A folytatódó élet képei és hangjai azon a csalódott csenden át rezegtek ma be az öntudatomba.
Az ellenforradalom éjszakája olyan sok napon át készülõdött és újra és újra annyiszor tolódott el, hogy szinte belefáradt a reménység. Eljön-e még? Megint összeszedtem magamat. Felbiztattam a csüggedésemet és a lelkemben ismét várakozás lett minden.
A város is mintha várt volna valamit Még az utcák is, mintha vártak volna. Legalább nekem úgy rémlett. Várakozó hallgatás volt a reggelben. Újságok nem jelentek meg. Azt mondják, bérmozgalom miatt sztrájkolnak a szedõk. A bankba mentem. A kormány letiltotta a betéteket. Nem adtak ki pénzt sehol. Lehúzták a vasredõnyöket. A megrémült emberek tolongtak, átkozódtak.

Ellenõrizhetetlen hírek terjedtek el. Valaki mondta, hogy a kommunisták hadserege: a leszerelt katonák fenyegetõzõ gyûléseket tartanak szanaszét a külvárosokban, készülnek valamire. Kun Béla és társai szabadon bocsátását követelik.
Károlyi Mihályról is hírlik, hogy készül valamire. Gyûlöletében egyszer megesküdött, hogy elpusztítja Tiszát, még ha vele pusztulna a nemzet is. Tisza meghalt, de szelleme Károlyi ellen feltámadt az egész nemzetben. S ma Károlyi új bosszúra készül. Úgy mondják, nemcsak a magyarság ellen, mely már kiábrándultan megtagadja öt, de az antant ellen is, mely nem áll szóba vele. Mi vár reánk?
Délután a Nemzeti Egyesülés pártjának gyûlése volt. Néhány szót váltottam Bethlen Istvánnal. Azt mondta, nagy változások várhatók. Az antant hatalmak megbízottjuk útján tudtára adták Károlyinak, hogy egy józan polgári kormánnyal szemben elõzékenységet mutatnának. Hogy súlyt adjanak követelésüknek, Vyx francia alezredes útján új demarkációs vonalakkal fenyegetõznek.
Bethlen István ma kevésbé látta sötéten a helyzetet, mint különben. Pillanatnyilag megnyugodtam. Ritoók Emmával jöttem haza a feltûnõen népes utcákon át. Messze lakik,

megkéstünk, nálunk maradt hát éjszakára. Este felráztam magamat és együtt dolgoztunk az asszonyok kiáltványán. Éjfél felé járhatott az idõ, mikor bejött hozzánk Anyám és mint mindig, ha valamit írtam, megkérdeztem a véleményét és felhasználtam a tanácsát. Aztán kergetett, menjünk már aludni. Ritoók Emma elment, magamra maradtam és hogy nyugtalanságomat megvesztegessem, csiszolgatni kezdtem a kéziratot. Közben múlt az idõ. Két óra lett.

Egyszerre ki tudja miért, megrohant a tegnapi várakozás izgalma. Felkaptam a fejemet. Messze, messze, harangzúgást véltem hallani az éjszakában. A torkom kiszáradt. Vadul vert a szívem. Felrántottam az ablakot, de odakinn végtelen volt a csend. Csak képzelõdtem... Egy darabig még mozdulatlanul hajoltam ki a hideg fekete utcába. Puskalövés dördült a Népszínház elõl. Aztán megint elhallgatott az éjszaka. Nem bírom tovább.
A háború alatt de hányszor mondtuk ezt. Aztán jött az õsz vonagló összeomlása jött a tél és darabokra tépték az országunkat. Nem bírjuk el... És bírtuk. És ki tudja, mit kell még bírnunk ezen a tavaszon? Nekidõltem az ablakdeszkának és a sötétségen képek húzódtak elõttem, mintha rémálmot álmodnám. Egyszerre megálltak a képek. Egy nagy kietlen házban láttam magam. Csupasz, meredek falaiban szokatlanul magas ablakok nyílnak. És mi az utolsó szobában ülünk és várunk valamire, ami elõl nem lehet menekülni. A szobából nem vezet ajtó a szabadba. Oda lenn tárva áll a kapu. Nincs, aki õrizze. A légvonatos kapualján lépések jönnek befelé és nem tartóztatja fel senki se. . Jönnek a lépcsõn. Már régóta hallatszik, hogy a házban egyik ajtó nyílik a másik után. Még egy... és még egy, sorra nyílnak az ajtók, egyre közelebb, közelebb.
Nem bírjuk el tovább. Rémlátó végtelenbe nyúlnak a percek és mi meg ; se mozdulhatunk, irtózat lesz a várakozás. Már az utolsó ajtó elõtt tétováznak a lépések. Valami készülõdik odaát. Még senki se látszik, csak a kilincs mozdul óvatosan, lassan és csikorog.
Nyíljék hát ki! Történjék valami, akármi, de történjék végre.

Március 21.
Az esõ esik, a lyukas ereszbõl csurog a víz. Az ablakom bádogpárkányát verik a cseppek. És ez úgy hangzik, mintha csontvázak ujja kopogtatna, hogy eresszék õket.
A lépcsõházban csengettek. Chotek Rudolfné jött, aki mindig bátran és áldozatkészen a nemzeti eszme mellett. Nagyobb összeget hozott a szövetség céljaira. Utána Mikes Árminné nyitott be az ajtón. Még kilenc óra se volt. A fülembe súgta: Nagyon rossz híreim vannak. Beszélnem kell veled.
Magamhoz vettem a pénzt, azután mentünk. A kocsiban elmondta, hogy egy megbízható egyén elõtte való nap a kommunisták gyûlésén volt. A munkások nagy tömegei átmentek a kommunista pártba. A vas fémmunkások is mind átmentek. És elhatározták, hogy most már nyíltan fellépnek a kormányzó pártok ellen és letörik az ellenforradalmat is.
A keleties szemû démoni bûvölõ, mely öngyilkos letargiába zsibbasztotta a nemzetet, rátenné hát egészen a kezét tehetetlenné vált tartalékára?

A Magyar Asszonyok irodájában már ott volt Kállay Erzsébet. Alig hogy odaértünk, Batthyáhy Lajosné jött be sebesen és intett nekem. Az egyik sarokba húzódtunk. Csak akkor tûnt fel, milyen megnyúlt és halálsápadt az arca. Idegesen beszélt: - A kormány lemond: Vyx alezredes egy ultimátumot adott át. Az antant megint elõbbre tolja a demarkációs vonalat és semleges zónát is követel. Károlyi pedig - biztos értesülésem van - a kommunistáknak akarja átadni a hatalmat.
Ez hát Károlyi bosszúja...
Kállay Erzsébet és buga is odajöttek hozzánk. Aztán elrohantak, József fõherceget akarták értesíteni és Bethlen Istvánhoz is mentek, hogy kísérelje meg a lehetetlent az antant

megbízottainál. Vyx alezredes az utóbbi napokban eltávolíttatta Budapestrõl a francia csapatokat. Mindössze háromszáz szpáhi lehet valahol a környéken. Õ tudta, hogy mi készül. Szándékosan fosztotta meg a város polgárságát az egyetlen védelemtõl?
Batthyány Lajosné felállt. Mielõtt indult volna, a fülemhez hajolt és azt mondta, hogy szökjem meg az éjszaka elõtt, mert az elsõ elfogatási listán rajta van a nevem.

Hazamentem. Az esõ egész délután zuhogott és verte az ablakomat. Telefonon hívtam a testvéremet. Anyám beteg volt és ágyban feküdt. Úgy beszéltem a testvéremmel, hogy ne hallja. Õ még nem tudott semmirõl.
Bánó Lászlóné jött és mondta: menjek el, mert ezek felakasztanak. Megint ott volt Chotek Rudolfné. Visszaadtam neki a pénzt, amit ma délelõtt a Szövetség céljaira hozott: Nálam most már úgysem lenne biztonságban. Õ is ugyanazt mondta, amit Bánóné mondott.
- Nem megyek el, - felelem, - gyávaság lenne megfutamodnom. Ha el akarnak fogni, hát fogjanak. Itt maradok.
- Még szükség lesz rád késõbb, mikor újra dolgozni lehet, mondotta vendégem és kedvesen rábeszélt. - Magamhoz vinnélek, de ott nem lennél biztonságban. Gidáékat nálam fogják keresni. - Testvérérõl, gróf Ráday Gedeonról kezdett beszélni. Aztán megint rám fordította a szót. Figyelmesen hallgattam és közben se félelmet, se izgatottságot nem éreztem, talán azért, mert sajátságosan megint úgy rémlett elõttem, mintha nem rólam, hanem valaki másról lenne szó.
Hét óra felé járt az idõ. Cavallier József egy fiatal újságíró, aki a magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége érdekében sokat és önzetlenül dolgozott, halálsápadtan nyitott be hozzánk. Hirtelen behúzta maga mögött az ajtót és úgy nézett hátra, mintha attól félne, hogy valaki utána jön. A szeme egészen merev és üveges volt. .
- Károlyi lemondott, - mondotta szakadozott hangon. - A minisztertanácsból Kunfit küldte Kun Béláért a gyûjtõfogházba. Kunfi aztán automobilon vitte magával Kun Bélát a miniszterelnökségre. A szocialisták és a kommunisták megegyeztek; Direktórium alakult, az a hír jött, hogy Kun Béla, Szamuely Tibor, Kunfi Zsigmond, Pogány József és Vágó Béla a tagjai. Forradalmi törvényszéket állítanak fel. Ma éjjel sokakat elfognak. Meneküljön. Ne adja oda magát prédául az õ bosszújuknak.

Mialatt beszélt, lövöldözés hallatszott odakintrõl. Egyszerre felrémlett elõttem az éjszakai kép. A nagy, kietlen házban vagyunk és az utolsó szoba kilincse fordul és nyílik az utolsó ajtó. Egy borzasztó hang üvöltött végig az utcán:
Éljen a proletárdiktatúra!

Március 21-ikének éjjelén.
Egy pillanatra csend lett, olyan iszonyú csend, mint mikor a nyaktilón fennakad a bárd. A megkötözött emberi teremtés válla közé húzta a fejét, már csak ennyit tehetett önmagáért. És a hideg esõ, mint a halálverejték szakadt lefelé a házak falán. Most...
Odakinn megint elbõdült a hang:
- Éljen a proletárdiktatúra!
Mára szomszéd utcák is kiáltották. Egy hirtelen lerántott redõny hörgött a sötétben. Sietve becsapott kapuk döngtek. Futó lépések csattogtak a házak alatt és két szót gurítottak maguk elõtt: Éljen!... Halál... Ezt nekünk szánták.
A szegleten lövöldöztek.

- Halál a burzsujokra... Valamelyik golyó lámpaüveget talált. Az üveg csörömpölve repült szét az aszfalton. Egy kocsi ügetett. Megállították. Lárma hallatszott és a lövöldözés nyargalva távolodott a Rákóczi út felé. A gondolat futott utána, ki a megtébolyított, világtalan városba. Mi történik ott? És túl és mindenütt? A kaszárnyákban, a körutakon? A

belsõ negyedekben tengerészek fosztogatnak. A külvárosok lázadnak. Egy maroknyi bolsevista tábor hatalmába kerítette a várost. Nincs hová menni!
Az ember kezében mintha már csak egyetlen mozdulat lett volna. Egy gyámoltalan, szegény mozdulat, amely a lüktetõ halántékokhoz kap.
A gödör fenekén vagyunk. Ez a gondolat mindennél gyalázatosabb és torzan mégis pihentetõ. Ez jobb a feltartóztathatatlan, hosszú, aljas lefelé csúszásnál... Mélyebbre már nem lehet süllyednünk.
Kinn megint elhallgattak az utcák. És a csendet hirtelen apró szegekkel verte át az ember szíve lüktetése. Hát nem kerülhettük el... Elöntöttek a feltépett kanálisok. Undorodást és szégyent éreztem. Károlyi Mihály kegyelmébõl cimborája, Trockij ágense, a munkáspénztárak sikkasztója: Kun Béla, uralkodik Szent István Magyarországa felett.
És mindenütt történik valami és semmit sem lehet többé feltartóztatni.
Nem tudom, mennyi idõ múlhatott. Hallgattunk. Mindenki a saját kínjával vergõdött. A lámpa csak alig hogy égett. Az óra megint ütött. Elkaptam a hangját. Egyiket a másik után, mint a levegõbe repített rézkorongokat. Megszámláltam. Kilencszer pengett. Gróf Chotek Rudolfné, aki az elõbb még ott volt, nem volt ott többé. Géza testvéremet sem láttam.
Megint telt az idõ. Olyan volt a szobám, mint egy homályos kép háttere. Alakok ültek mozdulatlanul, aztán hirtelen kimentek a képbõl és ismét visszajöttek. Az ajtó nyílt és csukódott. Cavallier Józsefet megint ott láttam, ahol az elõbb üresen állt a szék. Rábeszélt és nógatott.

Õrült hírek keringenek a városban. Szörnyû eseményeket jósolnak éjszakára. Vix alezredest és az antant misszió többi tagját is letartóztatták. A dunai angol monitorokat is le akarják fegyverezni. Az orosz vörös hadsereg a Kárpátok felé törtet. A bolsevisták a területi integritás alapjára álltak. Kun Béla direktóriuma hadat üzen az antantnak.
Meneküljön... Még ma éjjel... Letartóztatják. Jöjjön hozzánk.
Anyám hívatott. Szorongva nyitottam be ajtaján. Magasan feltámasztott párnái között szinte ült az ágyban. Az arca halvány volt és még keskenyebbnek látszott, mint különben. Õ is hallotta az utca ordítását! Õ is tudta már, hogy mi történt és mi vár reánk. Üldözött, szenvedõ tekintetétõl egyszerre erõsebben és egyéniebben kezdtem érezni a sorsunkat.
- Miért nem jöttök ide? Miért nem beszéljük meg együtt? - Szavai nem akartak fájdalmat okozni és mégis, mintha éles, finom szerszámok lettek volna, átnyilallottak a mellemen.
Szegény Anyám: Mikor Cavallier József ajánlatát elmondtam, megrázta a fejét:" Budán lakik. Ne menj olyan messzire ... Hírtelen visszavette az önuralmát: - Úgy esik az esõ és egész délután hallottam a köhögésedet.
A többiek is bejöttek a szobába. Mindenki mondott valamit. Béla öcsém felesége a testvérét említette: - Zsigmondyék a közelben laknak. Üzentek is.

Csak Anyám hallgatott. Nem bírta ki mondani és mégis õ küldött legerõsebben. Hosszú szomorú tekintettel nézett rám. Ez eldöntötte a habozásomat.
- Egy-két napról lehet csak szó. Aztán ha nem találnak itt, visszajöhetek... Hittem-e amit mondtam? Így képzeltem-e el akkor? Vagy csak áltattam magamat, hogy viselni bírjam?
Ekkor vettem észre, hogy valahonnan sajátságos, mély árnyékok vetõdnek Anyám arcára.
A többi arcon is ott voltak a sajátságos, okozatlan árnyékok, mintha hirtelen valamennyien megöregedtek volna. És pillanatok alatt rajtuk túl, a szomszédban is, a szemközti házban is, az egész városban így öregednek meg most az emberek.
Aztán mindenki elment. Egészen egyedül voltam a szobámban. Éreztem, hogy sietnem kellene és mégis, ki tudja, mióta álltam nyitott szekrényem elõtt. Hányan állnak ma így vagy hányan kapkodnak és futnak?.... Vajon itt is úgy lesz-e, mint Oroszországban? Az ajtó halkan nyílt mögöttem. Anyám felkelt és jött, hogy együtt legyünk, hogy segítsen.
Kevés holmit viszek, egészen keveset, - mondottam sokszor, mintha a sorsot akartam

volna kényszeríteni, hogy ne tartson soká.

Holnap talán már hazajöhetek...
Anyám nem felelt; Összekötötte a csomagomat: - A házvezetõnõnek nem szabad holnap reggelig megtudnia, hogy elmentél... Kinézett az elõszobába, nincs-e ott senki. Maga nyitott elõttem ajtót és elkísért a folyosón. A ház aludni látszott, az ég sötét volt és alatta sötét volt az udvar is, mint egy akna, amelyben összefutott az esõvíz.
Anyám a karomra támaszkodott és szótlanul jött mellettem. És ebben a nehéz csöndben mindegyikünk magányosan küzdötte ki a saját önuralmát. Aztán megálltunk. Csak az esõ zuhogása hallatszott, Anyám felemelte a kezét és éreztem, ahogy egy sajátságos kis mozdulattal utána rajzolta a homályban az arcom vonalát, úgy ahogy csak õ látta, gyöngédebben, szebben a valóság vonalánál.
- Vigyázz magadra...

Már lefelé szaladtam a lépcsõn. Õ pedig odafenn áthajolt a könyöklõn és utánam szólt, mintha még el akart volna kísérni egy darabon: - Jó éjszakát, mondotta halkan a szörnyû éjszakába.
- Jó éjszakát... de a hangom belül maradt és egy soha nem érzett fájdalomban összetört odabenn. Megint sietni akartam és mégis megálltam.
A kapun túlról puskaropogás hallatszott. Biztatni kezdtem magamat: Holnap visszajövök hozzá, holnap... Végig botorkáltam a fekete udvaron és bezörgettem a házmester ablakán. Mikor kijött, furcsán nézett rám a hirtelen lámpafényben: - Nagyon lövöldöznek odakinn. Jobb lenne itthon maradnia.
A kulcs fordult. A kapu nyílt és óvatosan, csúszva zárult be mögöttem, mintha nem akart volna elárulni. Névtelen borzadás futott át rajtam. Nem mehettem többé vissza. Kinn álltam az esõben magányosan. Túl az otthonon, túl mindenen, ami jó és védett volt. Emberi bõgések, autók szirénája hallatszott. A lyukas ereszekbõl patakokban dûlt a zápor. Az aszfaltban hápogva nyelte a kanális szája az ömlõ vizet.

Az utca egészen néptelen volt. A túlsó oldal sötétjébõl lépések szakadtak ki. A lépések nem jöttek, de hirtelen kezdõdtek... Valaki elindult a szemközti ház alól. Valaki, aki várakozott. Rám lesett? Engem várt? A lépések sietni kezdtek, megelõztek, átvágtak az utca közén. Az egyik kapu üregében elmosódva egy sötét alak lapult. Nem csöngetett. Egy pillanatra megálltam. És ekkor egyszerre kiújult az elmúlt hetek minden bizonytalansága. A hajszoltságnak, a megfigyeltségnek, a szabadságvesztettségnek a kínja összeszorította a torkomat. A fenyegetés, mely el-eltûnõn, felbukkanón régóta nyomon kísért, most elém került és ott áll valamennyi kapuboltozat alatt és vár minden forduló sötétjében. Megszökjem elõle? Lekanyarodjam a mellékutcába? Fáradt voltam, betegnek éreztem magamat. Ólom volt az ereimben és kövek nyomták a fejemet. Egy pillanatra lemondtam magamról. Olyan semmi sem voltam én a szörnyû szerencsétlenségben. A rettentõ omlás robaja elnyelte az egyéni végzetek kis jajszavát.
És a kapu aljából hirtelen kilépett az árnyék és elállta az utamat. Egymásra meredtünk. Aztán... Te vagy?... Béla testvérem volt. Õ várakozott reám, hogy elkísérjen. A Körúton csak elvétett lángok égtek. A bevert, fekete lámpák körül üvegszilánkok ropogtak a sarkam alatt. A pocsolyákból eldobált töltényhüvelyek meredeztek ki.
Az utca közén gépkocsik süvítettek. Egy csoport ember jött. Vörös zászlót hoztak. Szuronyos teherautó hömpölygött. Fegyveres tengerészek álltak rajta. Az egyik az arcához kapta a puskáját. Felénk célzott. A lámpa fénye egy pillanatra kiemelte, aztán megint visszaejtette a sötétbe. Nem lõtt, csak vigyorgott és állati júdásarca furcsán összegyûrõdött. Már eltûnt, de a hangja még hallatszott, oroszul kiabált valamit. Azt mondják, sok van ilyen.

- Burzsuj... le vele! És a moszkvai kiáltás már szabadon szalad szét a magyar városban.

A túlsó oldalon félénk alakok futottak át az utcák torkolatán. Vad mozgással és riadt osonással volt tele a levegõ. . .
Becsöngettem a kapun. Béla testvérem elment. Soká tartott, mire kinyílt. Egy asszony jött csoszogva. Bizalmatlanul nézett rám. Félni látszott: Hová megy? Valamit mormogtam és pénzt tömtem markába. Az udvar itt is egészen sötét volt. Aztán egy lakásajtó elõtt tétováztam. Valami elõre kényszerített, valami visszahúzott. Mégis bezörgettem. Odabenn még terítve állt az asztal a függõlámpa barátságos világában. Az üvöltõ, ázott, piszkos utca után nyugtatott a jószívû kis otthon. Zsigmondy Mihály és a felesége fogadtak. Vártak-e, nem-e, nem tudom, de úgy tettek, mintha egészen magától értetõdõ lett volna, hogy hozzájuk jöttem.
- Hány óra van?
- Tizenegy elmúlt.
Az elõszobaajtón zörgettek... Egymásra néztünk. Egy magas növésû barna fiatalember nyitott be. Hunyady Ferenc gróf, - mondotta Zsigmondy megkönnyebbülten. Az én nevemet elhallgatták. És azután is gondosan elkerülték, hogy szólítsanak. A jövevény beszélt: - Senki sem tudja mi történik. A kommunisták szabad rablást akarnak engedni a csõcseléknek.
- Anyámra gondoltam. Ó is rám gondol most bizonyosan. Mögötte halványabban távolabbi arcok bukkantak fel, testvéreim, barátaim. Félteni kezdtem mindazokat, akiket szeretek.
Zsigmondy leakasztotta a telefonkagylót a horogról. A központ változatlanul azt felelte: "Csak hivatalos beszélgetéseket kapcsolunk." Azután ez is megszûnt. A telefonközpontok már a kommunisták hatalmában voltak. Az esõ elállt. Az utcák megéledtek és a felzavart aljas vér ordítása megint fel-felbõdült a mélybõl: Éljen a proletár diktatúra!

A gyerekeket átvitték a szomszéd szobába és az õ fehér szobájukban vetettek számomra ágyat.
Mesélõ tarka képek a falon, cinkatonák, játéklovacskák a földön. És én akármeddig éljek, soha többé nem leszek olyan öreg mint ebben a gyermekszobában.
Március 22-én.
Már derengett, mikor a fáradtság valami álomfélében elvitt önmagamtól. Rövid ideig tarthatott, aztán a szívem táján egy sajátságos, szinte testi fájdalom ébresztett fel. Olyasfélét éreztem, mint mikor valakinek kedves halottja van, aki tegnap még élt és a reggeli ébredésben nem a gondolat, hanem a fájdalom mondja, hogy történt valami. Félni kezdtem a teljes ébredéstõl. Ne még... csak még egy percig ne. De hiába bújtam el az öntudat elõl, utánam jött - minden az eszembe jutott.

Nincs többé ... nincs többé Magyarország ... Elárulták, eladták. Nincs többé.
Boldogtalan szaggatott nesz hallatszott a torkomban. A szívem megsebesült és vér ömlött belõle, mindenki vére, aki magyar. A két öklömet nekiszorítottam a szememnek. Olyan erõsen szorítottam, hogy a szemgolyók fájtak az üregükben és vörös kígyók cikáztak a sötéten. Hirtelen felpillantottam. Hályogos szemével meredt be rám a szürkület. Az õ reggelük! Az utca kihalt volt. Éjszakai dorbézolását aludta ki a hajnalban. Elmúlhatott már vagy egy óra is, mire lépések kopogtak bele a csendbe. Egy púpos kis emberi szörnyeteg jött, himbálózva a körút felõl. Karjára papirosok voltak vetve, kezében vedret vitt. Idõnként meg-megállt a házak tövén, gyorsan mázolta a falat és mikor odébb ment, mögötte minden állomáson nagy vörös, plakát maradt.
"Éljen a proletár diktatúra!"

Nem engedik lélegzethez jutni, nem engedik eszmélni a várost. Mire felébred, addigra már elborította egész testét a vérbajos vörös kiütés. Ott lesz mindenütt. A kaszárnyákon, a királyi palotán, a templomokon is.
Elfordultam az ablaktól. De hiába, ugyanaz volt mindenütt. A reggeli asztalon újság feküdt. A tegnapi nyomdász sztrájk megszûnt. A szocialista szedõk kiszedték a kommunisták lapjait és a fekete nyomtatásban benne volt a vörös: "Világ proletárjai egyesüljetek". Legfelül pedig nagy betûk mondták el Károly Mihály kiáltványát: "Magyarország népéhez! A kormány lemondott. Azok akik addig is a nép akaratából s a magyar proletárság támogatásával kormányoztak, belátták, hogy a viszonyok kényszere új irányt parancsol. A termelés rendjét csak úgy lehet biztosítani, ha a hatalmat a proletariátus veszi kezébe. A fenyegetõ termelési anarchia mellett a külpolitikai helyzet is válságos. A párizsi békekonferencia titokban úgy döntött, hogy Magyarországnak csaknem egész területét katonailag megszállja. Az antant misszió kijelentette, hogy a demarkációs vonalat ezentúl politikai határnak tekinti. Az ország további megszállásának nyilvánvaló célja az, hogy Magyarországot fölvonulási és hadmûveleti területté tegyék a román határon harcoló orosz-szovjet hadsereg ellen. A mitõlünk elrabolt területek pedig zsoldja lenne azoknak a román és cseh csapatoknak, amelyekkel az orosz szovjet sereget akarják leverni. Én, mint a Magyar Népköztársaság ideiglenes elnöke a párizsi konferenciának ezzel a határozatával szemben a világ proletariátusához fordulok igazságért és segítségért, lemondok és átadom a hatalmat Magyarország népei proletariátusának. Károlyi Mihály."
Irtózat fogott el. Bevallja, hogy õ adta! És undorodásomon át érezni kezdtem, hogy ez a kiáltvány nem egyéb, mint egy megcsalt nemzet adásvételének legaljasabb okmánya.

"Magyarországot csak én menthetem meg" - mondotta Károlyi Mihály
1918 október 31-én, mikor hazugságban elkezdi. "Átadom a hatalmat Magyarország népei proletariátusának" - mondja 1919 március 21-én, mikor hazugsággal végzi. Közben eladta és eltékozolta Magyarországot. Az álarc félre áll. És mögüle merészen felvonul a had, melyet õ Magyarország népei proletariátusának nevez.
A "Forradalmi Kormányzótanács" névsorában ott vannak jóformán valamennyien. Mint Károlyi kormányánál, az elõtér szemfényvesztõ keresztény bohóca megvan itt is: Garbai Sándor, az elnök. A többiek idegenek...
Külügyi népbiztos: Kun-Kohn Béla, helyettese Ágoston-Augenstein Péter. Hadügyi népbiztos: Pogány-Schwartz József, helyettesei: Szántó-Scheiber Béla, Szamuely-Tibor. Belügyi népbiztos: Landler Jenõ dr., helyettese: Vágó-Weiss Béla. Pénzügyi népbiztos: Varga- Weissfeld Jenõ, helyettese: Székely- Weiss Béla. Közoktatásügyi népbiztos: Kun Kántor Zsigmond, helyettese: Lukács-Löwinger György. Kereskedelmi népbiztos: Landler Jenõ dr. (ideiglenes), helyettesei: Rákosi-Roth Mátyás, Haubrich József.

A földmûvelésügyi népbiztosság kollégiuma: Hamburger Jenõ, Csizmadia Sándor, Vantus Károly, Nyisztor György. Szocializáló népbiztos: Böhm Vilmos, helyettesei: Hevesi-Honig Gyula, Dovcsák Antal. Német népbiztos: Kalmár-Kohn Henrik. Ruszin népbiztos: Szabó Oreszt dr. Közélelmezési népbiztos: Erdélyi-Erlich Mór, helyettese: Weiss-Braun Artur.
Zsidók az összes népbiztosok. Csak a helyettesek között van elvétve egy-egy magyar. És ezeken túl is ismét csak õk. A fõváros élén Preusz Mór, Vincze-Weinberger Sándor és a félvérzsidó Dienes László. Zsidó a rendõrség védõrségének és népõrségének két politikai népbiztosa: Bíró-Burger Dezsõ és Seidler elvtárs. És közülük való az Osztrák-Magyar Bank új kormányzója Lengyel-Goldstein Gyula is.

Vajon van-e ember, akit nem ejt gondolkozóba ez a névsor. Az októberi bábjáték figuráit lesöpörte a tegnapi éjszaka a színrõl. A démoni rendezõk, az ördöngös zsinegrángatók és súgók elfoglalták a helyüket. És ezer év óta elõször történik, hogy Magyarország sorsának intézésébõl mindenütt, a Kárpátok alatt és Erdélyben, a Délvidéken, a Dunántúlon, a véghetetlen rónán és minden tenyérnyi kis helyen ki van tiltva a magyar: Megosztoztak az országunkon a csehek, oláhok, szerbek és a zsidók...
Az újság tovább beszélt: "Mindenkihez"... A forradalmi kormányzótanács dölyfösen proklamálja, hogy átvette a hatalmat és kiépíti a munkás", paraszt- és katonatanácsokat. "Magyarország tanácsköztársasággá alakul. A forradalmi kormányzótanács haladéktalanul megkezdi a nagy alkotások sorozatát. Kimondja a nagybirtokok, a bányák, a nagyüzemek, a bankok, közlekedési vállalatok szocializálását. A földreformot nem törpebirtokokat teremtõ földosztással, hanem szocialista termelõ szövetkezetekkel hajtja végre. Halállal sújt le az ellenforradalom banditáira csak úgy, mint a fosztogatás brigantijaira. Hatalmas proletár hadsereget szervez. Kijelenti teljes eszmei és lelki közösségét az orosz szovjet kormánnyal. Fegyveres szövetséget ajánl Oroszország proletariátusának. Testvéri üdvözletét küldi Anglia, Franciaország, Olaszország és Amerika munkásságának, egyben pedig fölszólítja õket; hogy ne tûrjék egy pillanatig sem kapitalista kormányuk gaz rablóhadjáratát a Magyar Tanácsköztársaság ellen. Fegyveres szövetségre szólítja fel Csehország, Románia és Szerbia, meg Horvátország munkásait és földmûveseit. Felszólítja Német-Ausztria és Németország munkásait, szövetkezzenek Moszkvával... Éljen a proletárdiktatúra! Éljen a Magyar Tanácsköztársaság!

Hazaszökött magyar hadifoglyok meséi, az orosz forradalom félig elmosódott hírei, a vészes szereplõk távoli körvonala és a pétervári kezdet átsuhant az emlékezetemen. Oroszország rettenetes sorsára kellett gondolnom.
A forradalmi kormányzótanács I. számú rendelete:
"Statárium. Mindenki, aki a Tanácsköztársaság parancsainak ellenszegül, vagy a Tanácsköztársaság ellen felkelést szít, halállal büntetendõ. A bûnösök fölött forradalmi törvényszék ítél. Budapest, 1919 március 21."
Felugrottam a helyemrõl: Úgy éreztem, megfulladok, ha semmit sem teszek.
- Az a katona még mindég lent járkál, - mondotta halkan Zsigmondyné,
- Jó szerencse, hogy két utcára nyílik a ház, majd a másik kapun megyek ki!
A Körúton friss, esõ mosta szél fütyült. A kocsik mintha eltûntek volna. Csak autók száguldoztak. Fegyveres tengerészek álltak a felhágóikon. Benn szivarozva hosszú hajú, beretvált képû fiatal zsidók ültek. A boltok zárva voltak, vasredõnyeiken vörös plakátok vicsorították a betûiket.
"Éljen az oroszokkal szövetséges magyar-szovjetköztársaság"

A söpretlen kövezeten a Károlyi-kormány letépett plakátjainak a foszlányait hempergette a szél. Az elvétett járókelõk lehajtott fejjel, sebesen mentek. Tapogatózó kábultság volt a szemükben. Még mindig nem értették, hogy mi történt.
A gyógyszertár nyitva volt. Ezt mégis megengedték. A fejem égett és a mellem fájt a köhögéstõl. Benyitottam az ajtón. Sokan várakoztak a receptjükre. Ketten halkan beszéltek egymással. - A kormány lemondása csak tüntetésbõl történt, hogy az antant megijedjen és visszaállítsa a régi demarkációs vonalakat. Egy úr közbeszólt: - Dehogy is kérem, elég volt a Károlyi gyáva pacifizmusából. A bolsevisták vissza akarják venni egész Magyarországot. A szomszédja, egy sovány fiatalember lelkesen kezdett hadonászni: - Ha így van, hát melléjük kell állnia minden magyar embernek. - Az úr bólintott: - Nemsokára hazamegyünk Pozsonyba. Zavaros ijedtséget éreztem. Hát megint hisznek. Szomorúan mentem odébb. Mikor a Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége irodája elé értem, összeszorult a torkom. Ma senki se várakozott. Az elõszoba üres volt.

Milyen nagyot is akartunk mi asszonyok. Feltartóztatni a lejtõnek rohanó szekeret. Világosságot és bízást és erõt vinni az otthonokon át a magyar nemzetbe. Hiába lett volna minden. A szenvedésünk is, a munkánk is?
Ahogy benyitottam az ajtón, hirtelen csend lett az irodában. A titkár felállt a hosszú asztal mellõl. Ismerõs arcok fordultak felém. Szótlanul, kérdõn néztek rám, mintha vártak volna valamit.
Bátor, hû asszonyok! És ebben a pillanatban egészen bizonyosan éreztem, hogy semmi sem volt hiába. Amit mi elvetettünk, azt nem lehet eltaposni, amit mi meggyújtottunk, azt nem lehet eloltani.
Egy fiatal leány dugta, be a fejét és intett: - Katonák gyülekeznek a ház elõtt...
Sietni kezdünk. Kiss Károly a névsorokat kapkodta össze. Gróf Chotek Rudolfné kosárba dobálta a felhívásainkat: - Van egy fülke a házban, oda teszem, ott nem akadnak rá. - Horváth Gézáné nagy csomó írást kötözgetett: - A férjem eldugja valahol a Nemzeti Múzeumban...
- Ezt Szíjgyártó szobafestõ mesterhez viszem, mondotta a titkár, - sok veszedelmes írásunkat eldugta már e télen... Mária testvérem jött:
Keresztszeghynénél is vannak névsorok.

A hosszú asztalnál, amelyen annyit dolgoztam, búcsúlevelet írtam a munkatársaimhoz. Nem szûnünk meg, nem oszlunk fel. Folytassa mindenki a munkát, úgy ahogy lehet, amíg újra találkozunk. Ha pedig valahol baj van, valakit üldöznek, mondjátok, hogy mindennek én vágyak az oka.
Szende Anna a szekrénynek dõl és eltakarta az arcát. Két kis leány kosarat cipelt ki az ajtón. Az irodafelszerelésünk volt benne. Fojtott zokogás hallatszott a fal mellett a nagy feszület alatt. Megszorítottuk egymás kezét. Most már senki sem beszélt. s menni engedtek magányosan. De amikor az ajtóból hátrapillantottam, láttam, hogy mozdulatlanul utánam néztek valamennyien.
Csendes, szelíd apácák voltak a ház õrzõi. A lépcsõ alján bekopogtattam hozzájuk. A fõnök asszonyuk mintha várt volna rám, elém jött.
- Köszönöm, hogy itt lehettünk és bocsássanak meg, ha bajt hoztunk ide.
- Minden csak Isten akaratából történik - mondotta az apáca és fehér gyolccsal keretezett arcán szenvedõ megadás látszott.

Közben a katonák elhúzódtak a ház elõl. És én, mintegy megszokásban, csak mentem hazafelé. Mikor a Kõfaragó utca torkolatához értem, eszméltem rá, hogy mit teszek. Már nem bírtam visszafordulni. Valami fájdalmasan húzni kezdett oda. Mintha egy fonál lett volna a szívemhez kötve, melyet láthatatlan orsóra hirtelen gombolyították fel túl, az utca másik végében, ott, azon a tájon ahová, ha nagyon fáradt voltam, tegnap is, azelõtt is, mindig hazatértem. Ha odamehetnék, egy percre, annyi idõre, míg az ember kinyit egy ajtót, bedugja a fejét és körülnéz és bólint A fonál pedig egyre jobban húzódott, feszült a megszakadásig. Átvágtam az utca közén. Csak még egyet akartam lépni. Aztán még egyet. Ahogy elõrehajoltam, megtámasztottam a kezemet az idegen ház falán. És ekkor, egy pillanatra láttam a kapunkat és felette ragyogtak az ablakok. Megnéztem mindegyiket külön. Az ötödik a sorban, annyi emlékes alkonyat és este kis szobája. Anyám ablaka. És bólintottam felé, mintha köszönnék neki. Egészen közel mellettem ugyan így bólintott valaki. Mi volt ez?... Csak az árnyékom bólintott velem a napsütötte sárga falon. Látott-e valaki Milyen nevetséges lehettem. És sebesen, nagyon sebesen mentem vissza hozzájuk, akik menedéket adtak.
Aztán olyan órák következtek, amelyek kiestek a fejembõl. Jóformán semmire se emlékezem. Délután híreket kaptam a külsõ láthatatlan szövevénybõl. Nem lehet többé eligazodni. A város egyre idegenebb és megfoghatatlanabb lesz. Két kezét beleteszi a

béklyóba és közben arról beszél, hogy visszaveszi az országot...

Károlyi lemondásának a körülményeirõl is hiteles hírek érkeznek. Újságírók révén szivárgott ki, mi történt a tegnap esti minisztertanácson. A tanácskozást megelõzõleg Károlyi titkolózva, hosszasan tárgyalt Kunfi Zsigmonddal. Kunfi azután egyenesen a gyûjtõfogházba ment. A szociáldemokrata párt nevében a börtönben megegyezett Kun Bélával és a többi kommunistával. Az egyezséget írásba foglalták. A régi Országház tanácstermében pedig Pogány-Schwarz kikiáltotta katonatanácsával Magyarország számára a proletárdiktatúrát. Hamar ment. A kaszárnyákat, a fegyver- és municióraktárakat már úgyis átjátszotta a kommunisták kezére. A posta és távírda is hirtelen a hatalmukba került.
Kunfi, Gelléri Oszkár újságíró és Kéri Pál, Károlyi bizalmasa és tanácsadója vitte meg ezt a hírt a miniszterelnökségre. Kihívták Károlyit a tanácskozásról és jelentették, hogy Kun Bélát éltetve forradalmi nép özönlik az utcán. Fegyveres munkásság és katonaság követeli ordítva a diktatúrát. A város ezalatt mit sem sejtett és egészen csendes volt. Károlyi megijedt, Kéri és Kunfi rábeszélésére kijelentette, hogy lemond. Ezután Kéri-Krammer Pál megfogalmazta a lemondást. Károlyi elvetemült cinizmusában aláírta. A kártyás kártyázott megint és még csak meg se igen nézte a kártyát, amelyet az asztalra dobott. Kéri felkapta a kártyát. Rohant a lemondással az új városházára és diadalban felolvasta a munkástanács éjjeli ülésén. A tanács ezután mondta ki, hogy Magyarország tanácsköztársaság legyen. Közben Kunfi Zsigmond hirtelen egy másik írást tolt Károlyi elé. Utasíttatta vele az államügyészséget, bocsássa haladéktalanul szabadon Kun Bélát és fogva tartott társait. Aztán automobilon elment értük és Kun Béla, Vágó, Szamuely és a többi kommunista, mint Magyarország teljhatalmú urai hagyták el a börtönt, hogy elfoglalják az alvó várost.

Károlyi Mihály és felesége ezalatt együtt ült Berinkey volt miniszterelnökkel a miniszterelnöki palota valamelyik szobájában. A város már nyugtalanul hánykolódott az éjszakai sötétben. Károlyi Mihály takaróba burkoltan dideregve kérdezõsködött, mi történik odakinn? Mikor mondták neki, hogy a proklamációját már felolvasták a munkástanácsban, álmosan kérdezte: Miféle proklamációt?
- De hát a lemondását!
- Lehetetlenség, - hiszen jóformán nem is emlékezem, mi van benne, olyan sietve írtam alá. Meg kell akadályozni, hogy nyilvánosságra jusson.
Egyik miniszteri tanácsos mondta meg neki, hogy elkésett. A lapok már szedik és holnap reggel közölni fogják. Károlyi dadogott valamit, hogy hiszen õ nem akarja visszavonni, csak a fogalmazáson akarna változtatni: De a kommunistáknak volt rá gondjuk, hogy a lemondást ekkorra már telefonon tovább adják Bécsbe. A távíró hordta szét hírt és Károlyi lemondásának a gyalázata, Kéri-Krammer Pál szövegezésében egy irtózó jövõ számára ezentúl változatlanul megmarad.

És ez nem mese... nem a képzelet találta ki, hogy vért fagyasszon és riogasson vele. Károlyi Mihály március 21-én éjjel félrebillent szûk koponyájával, horpadt mellével ott állt Tisza István egykori szobájában és mielõtt a kakas. harmadszor kiáltott... Három képet fessetek róla gonosz mesék és pszichózisok illusztrátorai. Az elsõ homályos kép anyagát a gyõztes hatalmak ágensei szolgáltatják majd valamikor, akikkel Károlyi 1914-ben Párizsban és három évvel késõbb Svájcban megegyezett. A második kép már világosabb. Károlyi szabadkõmûves barátai között egy belgrádi villaszobájában felesleges fegyverszünetet kér Franchet d' Esperay francia tábornoktól. Aztán kinyitja a határokat. A harmadik kép a tegnapi éjjel. Károlyi álmosan aláírja lemondását és elrendeli, hozzák ki Kun Bélát a börtönbõl, eresszék szabadjára a kommunizmust, hogy elöntse, ami

Magyarországból még megmaradt. Három kép... Ne felejtsük el soha! Most harmadszor árulta el hazáját és faját. És mellette ott állt az asszony. A képbe õ is beletartozik.
Ma délelõtt látta õket valaki a dunaparti korzón. Károlyi gomblyukába nagy vörös szegfû volt tûzve. A felesége phrygiai sapkaszerû vörös kalapot és vérvörös köpönyeggallért viselt. Jó kedvük volt. Nevetgéltek. "Úgy örülök, mondotta Károlyi Mihályné egy barátnõjének - Magyarország még sohase lehetett ilyen boldog, mint most." A miniszterelnökségen, búcsúbeszédében hasonlóan szólt a férje is.

"Nem kell feledni" jelentette ki Károlyi Mihály, ha egy-két egzisztencia, vagy vagyon tönkre is megy, ha az új rend kialakulásánál egyesekkel talán méltatlanság is történik, ezt az ország érdekében el kell viselni..." Öntsünk olajat az új kormányzat kerekeire és kövessünk el mindent, hogy vállalkozása sikerüljön. Mert ez a magyar faj érdeke."
Így beszélnek õk. És tüntetõ vörös virággal, vörös kalapban - hóhér színekben sétált a korsón a két emberi teremtés, amelyik elvégezte szörnyû munkáját. Lélektanukról bizalmasuk, egy kommunista munkatárs mondotta: "Károlyi Mihálynak és a feleségének azért kellett a forradalom, hogy köztársasági elnökök lehessenek. És azért kellett a bolsevizmus, hogy majd utána a reakcióban autokrata uralkodók lehessenek: A bizalmas barát nevetett...
Ez lenne a két ember megfejtése? Nem tudom. Azok mondják, akik a boszorkánykonyhán együtt fõztek velük.
Egyszerre Kun Béla arca meredt elém. Úgy láttam magam elõtt, mint Szilveszter napján a Mária Terézia laktanya alatt. Lázítani ment a kaszárnyába. Károlyi engedte. Pogány-Schwarz segítette. Most együtt ülnek mind. Szamuely is ott van és Kunfi, Landler, Böhm. Még nem tértek magukhoz. Szerencséjük túlszárnyalta a képzeletüket. Ezt még sem álmodták volna.

Limanovánál és a Doberdón olyan halálmegvetõ kemény hõsök voltak a magyarok, ki hitte volna, hogy ilyen könnyen hajtsák járomba a fejüket... Már hurcolkodnak a teljhatalmú népbiztosok. A Visegrádi utcában összecsõdül a nép, a Vörös Újság szerkesztõsége elõtt. Szamuely holmiját hordják ki a kocsira. Kun Béla is kifelé készülõdik a két szobából, amelybe orosz pénzzel, dr. Sebestyén név alatt költözött. Hová mennek? A királyi várba? A miniszterelnöki palotába, vagy máshová? Válogathatnak. Minden az övék.
Valaki az ajtómon kopogtatott. Cavallier József jött, azután Kiss Károly. Híreket hoztak. Az országba kommunista agitátorok tömegeit küldi szét Kun Béla. Vörös zászlós autókon nyargalnak át a falvakon és kiabálják: "Proletárdiktatúra van! Verjétek agyon az urakat!" Rendelet jelent meg. Tilos a fegyverviselés. Be kell szolgáltatni még a revolvereket is. Csak a "megbízhatóak", a vöröskatonák, a gyári õrségek és a munkásgárdák viselhetnek fegyvert. A boltok zárva maradnak. Közvagyonnak minõsítették az árukat. A lapokat kommunizálni fogják vagy betiltják. A Budapesti Hírlapot elfoglalta a Vörös Újság szerkesztõsége. Fegyveres emberek telepedtek az íróasztalok elé. A házra kitûzték a vörös zászlót.

Kiss Károly Kállay Erzsébettõl hozott üzenetet. Holnap reggel falura mennek, hívnak, menjek velük. Megráztam a fejemet: - Holnap visszamegyek anyámhoz.
Kérésemre Kiss Károly gróf Batthyány Lajosnénál is járt, de a Teréz körúti Batthyány palota ablakából már vöröskatonák és tengerészek néztek ki.
Sokan elmennek. Vasúton aki tud, kocsin, gyalog szökdösnek az emberek. Nyomuk vész... nincsenek többé. A politikai pártok egymás után mondták ki megszûnésüket. A magas rangú tisztek, a politikusok eltûntek. Senki sem kísérli meg, hogy gátat emeljen, pedig tegnap éjjel még egy zsilip is elég lett volna.

Október 31-ike. Mint egy borzasztó kísértet visszafordul és újra itt van az a nap. Ugyanaz történik. Akkor "független Magyarország"-nak nevezték el a csapdát, ma területi integritásnak: Olyan az egész, mint mikor egy rémálom közben átdereng az ember agyán, nem elõször álmodja ezt.
Hol vannak azok, akik mindég készen álltak, ha a királyoknak tanácsot kellett adni Schönbrunnban vagy a bécsi Burg termeiben? Miért nem adnak most tanácsot boldogtalan nemzetünknek? És hol vannak azok, akik a háború alatt ezreknek fúvattak halálrohamot, ha egyetlen lövészárok veszendõbe került. Hol van egész nagyszerû fajom, mely gõgösen, nótásan ment el meghalni idegen mezõkre. Miért áll tágra nyitott szemmel, mozdulatlanul az itthoni mezõn? Négy és fél hónap múlt el Károlyi árulása óta. És ez az új merénylet megint vezér nélkül, szervezetlenül talál. Futó alakok menekülnek. Árnyékok mennek elfele, melyek egykor nagyságoknak látszottak Magyarországon. Akik pedig itt maradtak, a hivatalos szobákban, a szegény tiszti szállásokon éhes, rongyos, szürke kis árnyékok, lehorgasztják a fejüket.

Ahol a bolsevizmus vörös keze az uralom után kapott, rávertek az elsõ órában mindenütt. Lázadó, forró embervértõl piroslottak ki Moszkva, Pétervár, Helsingfors, Berlin és Altona kövei - csak Budapest adta meg magát kábult zsibbadásban. Itt lenne legerõsebb a szörnyû bûvölet? Itt, ahol Károlyi forradalma idején mindössze kétszázhatvanezer szervezett munkás és még tegnap csak ötezer kommunista volt Más történt! Túl sok rohamot fújtak az osztrák trombiták a magyaroknak a háborúban. Meghaltak, azok akik ma megmenthetnének. És egyszerre a cselekvés kétségbeesett vágyát éreztem. Tenni valamit, ha bele is hal az ember, tenni valamit, ami feloldja a tétlenségbe bûvölt energiákat, megtöri a gyalázatos varázslatot. Ökölbe szorult a két kezem. Dühömben õrülten ráztam a fejemet. Nem maradhat így. Holnap. Holnap haza megyek... És lehunytam a fáradságtól a szememet.
Megint végtelen hosszúak lettek az órák. Esteledett. Lámpát gyújtottak a szomszéd szobában. Odalenn bezárták a házkaput. Mi ez? Olyan volt a dörgése, mintha fedelet vertek volna egy nagy ládára. És mi benn ültünk a ládában és tehetetlenül vártuk, hogy kívülrõl eldöntsék a sorsunkat. Amíg a kapuk nyitva voltak, a házak utcahosszal fogták egymás kezét és egy kis rándítás, egy mozdulat elég lett volna, hogy jelt adjon a többinek, amelyik bajba kerül. Most már vége. A kaput becsukták, a házak eleresztették egymás kezét és fuldokolva, beszegezve mindegyik egyedül maradt a maga szerencsétlenségével.

Kinn a sötét, fenyegetõ utcákban pedig szüntelenül süvítettek a rablott autók. Alattomos szándékokat, ellenséges parancsokat vittek szanaszét. És a kapukon belül senki se tudta, nem nyúlnak-e hozzá azok a szándékok és parancsok az õ sorsához.
Éjfél elõtt volt, mikor becsengettek az elõszobán. Egy pillanatra fennakadt még a lélegzet is. Zsigmondy kiment ajtót nyitni. Nincs baj. Béla testvérem üzente, ki ne mozduljak holnap, amíg vele nem beszéltem.
Aztán álmatlanul mentünk aludni. A gyerekszobában lámpa égett az éjjeliszekrényen. Az ágyam vetve volt. A szélén ültem soká. Egyszerre észrevettem, hogy a fejemet elõrelógatom és a két kezemet laposan, mozdulatlanul tartom a térdemen, mint az orvosok várószobájában a betegek. Nyomdafesték szaga érzett a homályból. Eszembe jutott valami. Ha az ember ilyenkor olvasni bírna. Egy újság feküdt az asztalon. Nem, csak azt ne. Undorodtam tõle. Menekülni szerettem volna a jelentõl.

Rossz óráimban, hányszor vigasztalt meg a nagy barát - a könyv. De hát van-e olyan könyv a világon, amely el tudná dajkálni ezt a gondot. Emlékezem, egyszer nagy viharban a tengeren Faustot olvastam, amíg rám virradt. A háború alatt egy gonosz éjszakán Toldi estéjét olvastuk Anyámmal. Vajon el tudna e ma vinni magával a csuhás lovag, ahogy

nyargalva megy Budára még egyszer vívni a magyar becsületért, ahogy haldokolva, nagy hûségben megcsókolja Lajos király kezét? Megráztam a fejemet. Talán valami más... Nagy látásoktól õrült szemmel, feketén jött és tûnt el Hamlet, nem tartóztattam. Niels Lyne és az idióta és Don Quijote rozsdásan, páncélosan. És Madách örök Ádámja és Éva, az éden kertjének egy késõ sugara.
Lenn õrjárat haladt el az ablakok alatt. Valamelyik katona végighúzta a rohamkést egy leeresztett vasredõnyön, mintha valakire fente volna. Röhögés hangzott fel. Odébb mentek. Csend lett. Az óriási bûnhõdõ város visszafojtott lélegzete volt ez a csend. Meddig tart még? De hát mért nem tudok valami másra gondolni. Ha most otthon lennék hogy múljék az idõ, megszámlálnám a könyveimet. Egy, kettõ, három... A gondolatom egy öreg könyvet emelt le a polcról. Kant, "Kritik der reinen Vernunft". Mire való ez?... A könyvtáram másik végén van egy másik könyv. Pergament kötése olyan sima és hûvös, mint az elefántcsont: az Iliász. Eszembe jutott, Sienában vettem, valamikor régen. Derûs, nagy hõsök, homéroszi dalok, semmit se mondanának ma nekem. És Dante... Nem kell... Nem tud az õ infernója arról, amit mi érezünk.

Egy magányos autó tülkölt az éjszakában. A Mária Terézia laktanya felõl sortüzek hangzottak. Halkan, hogy zajt ne üssek, járkálni kezdtem a gyerekszobában. A játékok között könyvek feküdtek. Képes könyvek, színes állatok, nagy furcsa ABC -k. Megnéztem mindegyiket külön. És ekkor egy elnyûtt, sokat forgatott mesekönyv akadt a kezembe. Visszaültem az ágyam szélére. A könyv kinyílt. Szünidõk, régi vasárnapok, szelíd kis gyerekbetegségek suhantak el elõttem. Valaki csitítgat, csókol, nyugtat és félhangon olvas az ágy mellett és cirógatja a homlokomat. Anyám... Gyorsan fordultak a lapok. És amit nem tudott volna a forradalmas éjszakán se Goethe, se Arany, se Dante, se Kant, megfogta és elvonta a gondolataimat a gyermekek, a betegek, a szenvedõk tündér vigasztalója, az örök irgalmas mese.

---negyedik rész (márc. 23)--

Tormay Cécile (1876-1937)

-- harmadik rész (jan. 25)--

Március 23-án.
Úgy rémlik, mintha szörnyû régen lenne már minden így, pedig csak tegnap
elõtt kezdõdött. Két nap elõtt volt az iszonyú magyar Nagypéntek. És ma vasárnap van. De nem húsvét vasárnap. A feltámadás itt elmaradt és a sírásók röhögve ülnek a síron. Valahol, egy templomban harangoznak. A többiek elmentek misére. Engem fogva tartott a testvérem üzenete. Az újság megint ott feküdt az asztalon. Nagy fekete betûkkel lármázott a papiroson Kun Béla kiáltványa a világ proletariátusához: "Mindenkihez:" Gyûlöletre lázító, forradalmi gyújtogatás. És a harang régiesen, halkan a szeretetrõl bongott a tetõk felett. Arra fent valahol rohanhatott át gyûrûzve a távolságokon Magyarország szégyenének és szerencsétlenségének a szikratávirata. És ott jött visszafelé Moszkvából a diadalittas válasz. A "Népszava" közli: "Ma délután 5 órakor a Magyar Tanácsköztársaság a csepeli szikratávíró állomás útján érintkezésbe lépett az orosz Tanácsköztársasággal. - A Magyar Tanácsköztársaság kéri Lenin elvtársat a távírókészülékhez. Moszkva húsz perc múlva jelentkezett: - Lenin a készüléknél. Kérem Kun Béla elvtársat a készülékhez. - De Kun Béla a népbiztosok ülésén volt. A Csepeli állomásról egy másik elvtárs felelt: - A magyar proletariátus tegnap éjszaka az egész államhatalmat meghódította, bevezette a proletariátus diktatúráját és üdvözli önt, mint a nemzetközi proletariátus vezérét. A szociáldemokraták párt a kommunisták álláspontjára helyezkedett, a két párt egyesült. Magyarországi Szocialista Pártnak nevezzük magunkat. Kérünk e tekintetben utasításokat. Kun Béla a külügyek népbiztosa. A Magyar Tanácsköztársaság felajánlja az orosz-szovjet kormánynak a véd- és dacszövetséget. Fegyverrel kezünkben fordulunk szembe a proletariátus valamennyi ellenségével és kérünk azonnali értesítést a katonai helyzetrõl:

Aztán este 9 óra tíz perckor Moszkva újból jelentkezett. "Itt Lenin... Õszinte üdvözletem a Magyar Tanácsköztársaság proletár kormányának és fõleg Kun Béla elvtársnak. Üzenetüket éppen most közöltem a bolseviki Oroszország kommunista pártjának kongresszusával. Mérhetetlen lelkesedés... amilyen gyorsan csak lehetséges... közölni fogjuk a katonai helyzetrõl szóló jelentést. Okvetlenül szükséges állandó drótnélküli távirati összeköttetés Budapest és Moszkva között. Kommunista üdvözlettel és kézszorítással Lenin:
Itt Lenin... Szörnyû hangzása van ennek a két szónak. És mögötte halálsápadt csend következik. Itt Lenin... Most mar itt van, oldalt hajló kopasz fejével, a megfagyott félmosollyal széles szája felett. Apró kalmük szeme nézése terjed, nagy orrlyukai tágan mozognak, mintha vért szimatolnának. Itt Lenin... És Trockij is itt van, a bestiális kegyetlen arc fölénk hajlik, a szája széles lesz, állán mozog a vörös szakáll. A többi orosz zsidó zsarnok is itt van és véres kezük int. Már parancsolnak. Helytartóik engedelmeskedni fognak, mi pedig meghalunk vagy élünk, úgy ahogy õk akarják és rendelik...

Béla öcsém jött be a szobába. Tõle tudtam meg, hogy haza többé nem mehetek. Sebesen, idegesen beszélte, hogy tegnap este mikor anyánkhoz ment, a sötét utcában hirtelen kigyulladtak egy nagy gépkocsi lámpái. Az autó a szomszéd sarokház elõtt állt, pedig annak nincs kapuja a Kõfaragó utcában: Az automobilban három ember ült. Leugráltak és figyelték, ki megy be hozzánk a kapun.
- Anyánk házvezetõnõje - mondotta testvérem ma délután odajárt. Valószínûleg õ jelentette fel, hogy elmentél. Alig hogy visszatért, megállt az automobil is a ház elõtt.

Téged kerestek. Fel akartak menni a lakásba. Erõszakoskodtak, hogy õk a rendõrségtõl jöttek. Veled van dolguk. A házmester mondta nekik, hogy elutaztál és hirtelen becsapta a kaput. A gépkocsi azért ott maradt és szemmel tartotta a házat. Az emberek csak virradattal mentek el, addig vártak, hogy haza gyere. Mialatt ezt elmondta, olyan sajátságos érzésem támadt, mintha lassan, csúful egy kéz tapogatott volna körülöttem a levegõben, meg akart fogni, de nem ért el. Mellém nyúlt... Itt Lenin... hát itt van!
Testvérem a saját gondolatait követte: - Zsigmondyéknál nem maradhatsz. Most már haza se mehetsz. Mondták a házmesternek, hogy ma érted mennek. Anyám arcát láttam és kék szemében a múlt esti üldözött, szegény tekintet. Borzasztó lenne neki, ha elõtte fognának el. De hát akkor?... Hiszen tenni akarnék valamit. Bethlen István grófnak is üzentem ma reggel. Már nem találták a lakásán. Akit kerestetek, eltûnt. A szálak szétszakadnak. Mihez kezdjek? Az asszonyok egymagukban most keveset tehetnek.

Nem vettem észre, mikor Kiss Károly benyitott. Néhány nap múlva már csak szakszervezeti igazolvánnyal szabad utazni. Rábeszélt, menjek innen, amíg lehet. Kállayék ma lemaradnak a vonatról a nagy zsúfoltságban. Holnap indulnák. Megint üzenték, utazzam velük.
Tétováztam. De hiszen csak pár napról lehet szó... Mikor magamra maradtam, levelet írtam Anyámnak. Megírtam, hogy még nem tudom hová, de holnap elmegyek és kértem, töltsük ma együtt az estét.
Soha még nem voltak ilyen hosszúak az órák a világon. Mire egészen besötétedett, kiszöktem a házból. Hideg szél fújt a néptelen utcákban. A fáradt város már megint megalkudott és tûrt. Csak a plakátok beszéltek. Nagy lepedõk tapadtak a falakon. És mindenütt ugyanazok a szavak: Proletár... Diktatúra... Proletár... A bezúzott lámpákba senki se tett üveget Szemét hevert a gyalogjárón. Napok óta nem seperték az utcákat.
A lépcsõház sötét volt. Testvérem szalonjában egyetlen lámpa égett. És ott, a szûkös világosságban viszontláttam Anyámat. Megdöbbentem. Úgy rémlett, mintha kisebb lett volna, mint azelõtt. Mióta elváltunk, feltûnõen lesoványodott az arca. Miattam aggódott-e? Én vagyok az oka? Soha se éreztem vele szemben olyan meghatottságot, mint abban a pillanatban.

Pedig egészen nyugodtnak látszott és egyszer nevetett is jó, tiszta nevetésével, Mindenrõl beszéltünk, csak arról nem esett szó, hogy holnap nem leszek többé közöttük. A gyerekek szinte vígak voltak. A fiatalok a szegletben beszélgettek maguk között. A valóság csúnya hátterén a fiatalság és az élet találkozása. Egy szép kis halk regény. Az órák olyan irgalmasak és jók voltak, hogy olyankor elhittem, a boldog régen néz vissza utolszor, mielõtt elmenne tõlünk.
- Legfeljebb egy-két hétig tart, - mondotta valamelyikünk a szüntelen vigasztalót.
- Vix alezredest lecsukták, egy angol tisztet elpáholtak az utcán: Ezt talán mégse vágják zsebre a nagyhatalmak...
- Lehetetlen, hogy az antant eltûrje Magyarországon a bolsevizmust. Ultimátumokat tudott küldözni demarkációs vonalakért, hogy az oláhok és a többiek kényelmesebben rabolhassanak, most még inkább fel fog lépni, mikor a saját érdekérõl van szó.
- Ne számítsunk mi másra, csak magunkra, mondotta a sógorom. - Az antant hatalmak juttattak idáig.
Az egyik fiatal Eperjesy közbeszólt: - Ezért tetszik sok elkeseredett embernek, hogy a kommunisták ujjat húznak a hatalmakkal. És aztán ki tudja, a területi integritást...
- Ne várjon senki jót ezektõl, - mondottam lehetnek a kommunizmus tanainak hirdetõi között idealisták, de a megvalósítására csak gazemberek vállalkoznak. Lehetetlenség, - a természettel hiába száll harcba az ember.

Anyám arcára tévedt megint a szemem. Kínzó fájdalomban ismét láttam rajta a változást. Ki a megmondhatója, mennyit szenvedett? Õ maga soha se fogja megmondani. És olyan szép és nagy volt ebben a csendben a lelke. Nem, õ soha se fog szemrehányást tenni, hogy veszedelmes munkámmal elvettem tõle az egyetlent, ami számára megmaradhatott volna. Kis otthona, öreg élete nyugalma.
És ha jönni fognak és kutatnak az elhagyott szobákban, nem leszek mellette. Talán szûkölködni fog. Talán élelem se lesz a házban. Talán elszedik-e tõle, amin csüng, ami régen az övé. És én nem leszek vele, aki mindég vele voltam. Van-e erre joguk az embereknek?
Valaki váratlanul kérdezte, eldöntöttem-e már, hová megyek? Fogadjam el Kállayék meghívását, menjek Nógrádba, szökjem át valahogy az Ipolyon és Pozsonyon át próbáljak kijutni külföldre.
- De tudják-e Kállayék, mit jelent ma ez a meghívás?
- Csak abban az esetben lehet elfogadnod! - mondotta Anyám.
- Bárhová mégy is, nyomozóid félrevezetésére írj haza egy levelet, - mondta sógorom - és adasd fel más vidéken.
Anyám felállt: - Most már mennünk kell.

A szívemben egy pillanatra bénultan akadt meg a vér. Õ pedig emelve tartotta a fejét és nem volt könny a szemében. Csak mikor a lépcsõn levezettem, vettem észre, hogy jobban támaszkodik, mint különben. Ki fogja vezetni ezután?
Unokaöcsém, Eperjesy Sándor kísért haza. Kértem, foglalja el a szobámat, maradjon Anyámmal, különben nem tudok elmenni tõle.
- Miattam ne aggódj, - mondotta Anyám. - És vissza ne gyere hozzám, amíg nyíltan és biztonságban nem jöhetsz.
Ismertem öt, mióta gondolkozni megtanultam. És mégis ezen az estén ismertem meg igazán. Egyszerre felfogtam ezt a csodálatos, megható szívet, amely kész volt szeretettel betölteni valamennyi életet, amelyet õ adott, szeretettel, halkan végig az utolsóig. Most fogtam fel azt a szívet, amely soha se kért és mindig adott. Soha se beszélt magáról és mindenkit meghallgatott. Dédelgetõ szava nem volt, a levegõbe csókolt és nem látszott a karja ölelõ mozdulata. Belül maradt a mozdulat, de a láthatatlan mélyben mindig ölelt, többet, szebben, mint a karok ölelnek. És mialatt az éjszakai utcákon át egymás mellett mentünk a szomorú rövid úton, egyszerre érezni kezdtem, hogy ha ez a szív egy napon nem fog többé dobogni, akkortól kezdve akadozni fog az én szívem is.
Már elhaladtunk a ház elõtt, mely menedéket adott. Azt hittem, Anyám nem veszi észre. Úgy megszokta, hogy mindig vele menjek haza. Váratlanul megállt és mint ünnepkor szokta, magához vonta a fejemet és félig a levegõben hirtelen megcsókolt.
- Na, Isten megáldjon.
A keze után nyúltam, de nem tudtam elfogni. Már ment elfele tõlem és egyszerre nem láttam többé a sötétben. Csak a lépése hangzott még vissza az üres utcából. A kedves, furcsa lépés, mintha egyik lábát húzta volna egy kissé. Aztán már ez sem hallatszott többé. Nagy és kifosztott lett a csend. Szegény, hangtalan zokogást éreztem a mellemben és egy könnybe elmerült a világ.

Március 24-én.
Virradt. Olyan szürkén virrad a szerencsétlen város felett, mintha piszokból vergõdött volna elõ a derengés. Kinyitottam az ablakot. A söpretlen, szennyes utcában csak a reggel tapogatódzott az ablakok üvegén. Mélyen áthajoltam a párkányon. A Sándor téren két katona jött át. Az emberek furcsán tántorogtak. A proletárdiktatúra vívmány a: alkoholtilalom...
Mikor visszafordultam; megakadt a szemem. Az ágyam végében ott állt utazótáskám.

Tegnap csomagolta, be Anyám és úgy lopták ki a házból, hogy a besúgó cseléd ne lássa. Most már itt volt a táska és várt. Mellé ültem és én is vámi kezdtem. Nagy sokára neszelés hallatszott a házban. Egyszerre gyorsabban kezdett múlni az idõ: Aztán nem emlékszem, mi történt.
Zsigmondy Mihály felváltotta a pénzemet. Csak akkor vettem észre, hogy milyen nagyon kevés. Ezerhatszáz korona. Még egyszer megszámoltam, de ekkor sem lett több belõle. Anyám akart adni. Hirtelen jött minden. Kevés pénzünk volt otthon. És ami volt, nem bírtam volna elvinni tõle.
Már szerettem volna megállítani az idõt. De a kocsi odalenn várt az ablak alatt és a táskámat vitték lefelé a lépcsõn. Ahogy a folyosóról visszaintettem, Zsigmondyné kihajolt az ajtón, amely oly barátian nyílt meg elõttem és a szeme tele volt könnyel.
Csak mikor a kocsiban ültünk, eszméltem rá, talán nem is lett volna szabad elfogadnom, hogy Zsigmondy kísérjen. Hátha bajba keverem?... De õ olyan egyszerûen és szépen adta ezt a kíséretet, el kellett fogadnom és nem szóltam róla többet.

Borús, halvány nap világított a város felett. A boltok véges-végig zárva voltak. A házakon kis vörös zászlókat fújt féloldalra a hideg szél. Gondtelt arcok tûntek fel a döcögõ kocsiablak mellett. A gyalogjárón fekete tömeg ácsorgott egy hentesüzlet elõtt. A régi cégtáblán szépen festett sódarok és szalámi rudak látszottak, mint prehisztorikus valószínûtlen dolgok. A kirakat egészen üres volt. Odébb egy péküzlet is nyitva volt. Az ajtaja mellett fatáblák függtek. Gyönyörû kalácsok, kenyerek, zsemlék voltak rápingálva. Ez is úgy hatott, mint valami múzeumi kép, mint elmúlt dolgok festménye és az ember hirtelen éhséget érzett.
Plakátok... vörös plakátok. De benn az üzletben nem volt árú. Rosszkedvû asszonyok kullogtak el a fal mentén.
Vörös Újság. Süvített egy ökölnyi rikkancs: - Ifjú Proletár! ... És lóbálta az újságot a levegõben. Kevesen vásároltak lapot. Az emberek felhúzott vállal jártak, mintha ütésektõl féltek volna.
Ez hát a diadalmas forradalmi város? Ez a szomorú, mosdatlan, ijedt háztömeg, garmadába rakott szemetesládái között? Ez hát a mámorban úszó beteljesülés, amelyért Magyarországnak az életével kellett fizetnie? Egy város, amelynek megállították a gyárait és bezárták a boltjait, melyben nem dolgoznak többé! Egy város, amelyben már csak két gondolat él: Mindent elvesznek tõlem - és: Minden a miénk!
A Keleti pályaudvar képe olyan volt, mint egy fullasztó lidércnyomás. A falain ocsmány rajzok és szennyes firkálások látszottak. Söprés helyett fûrészport hintettek a sárra. Az arasznyi szennyben gépfegyverek meredeztek, zsíros papirosok hemperegtek a porban, széttiport ürülékek kenõdtek szét a gyalogjáró közepén. Az emberbûzös levegõben egymást gázolva tülekedett a durva, türelmetlen tömeg.

Mialatt Zsigmondy Mihály megváltotta a jegyemet, figyelni kezdtem az embereket. Sokan lesütötték szemüket, mintha, így akartak volna elbújni. Ezek szöktek. Trágár káromkodás hallatszott. Egy tengerészforma ember poggyászokat vizsgált a kijárat elõtt és minduntalan a zsebébe dugott valamit. Kállay Erzsébetet láttam messzirõl. Ó is látott, de nem köszöntünk egymásnak. Aztán Mária testvérem állt mellettem. Sápadt volt és csak a szemével intett. Kiss Károly jött felém a tömegen át: - Rövid ideig fog tartani a kirándulás. Közben majd viszek ki híreket.
Az újságos bódé mellett mentem el. Csupa Vörös Újság, Népszava, Ifjú Proletár. És a Munkás Könyvtár rózsaszín, kék füzetei. A váróterem tolongásában magamhoz öleltem a testvéremet. - Isten áldja Zsigmondy! - És megszorítottam Kiss Károly kezét.
Már kinn voltam a peronon. Soká kellett mennem. Aztán meghúzódtam egy szakasz szegletében. A vonat indulása késett. Alakok mozogtak a vagon folyosóján, egy köpcös

ember felrántotta a kocsi ajtaját. Benézett, mintha keresne valakit. Akaratlanul lesütöttem a szememet, úgy mint azok, akik el akarnak bújni.

Egyszerre megmozdult egy oszlop odakinn az ablak elõtt. Már másik jött és az is elment. Egy raktárépület benézett és elmaradt. A kerekek zökkentek a váltóknál. Hirtelen világosabb lett a fülkében. Kiértünk a nyílt pályára. A vonat ment elõre el és már mögöttem volt a város népbiztosaival, rendõrségével, fegyházaival, börtöneivel... szabad voltam.
Csak egy pillanatig fogtam ezt fel. Aztán megint elmosódott az öntudatomban. Valaminõ jó fáradtság lepett meg. Odakinn távíródrótok emelkedtek, aztán egy pózna következett és visszarántotta a huzalokat. Megint emelkedtek, megint egy pózna. Csak most vettem észre, hogy a szakaszban emberek ülnek. Minden helyen ült valaki. Egy tiszt, akinek a rangjelzését letépték. Három csillag nyoma látszott a gallérján. Csukaszürke lovassági sapkájába vörös virág volt tûzve. Budapest elmaradt. Levette a sapkáját és kidobta a vörös virágot az ablakon. Egy öreg asszonyság ijedten nézett rá és elhúzódott mellõle. Az asszonyság férje tüntetõen viselte a vörös embert a gomblyukában. Félni látszottak mind a ketten. Szemközt jól öltözött úr kuporgott. Orrát belefúrta valami füzetbe, amit spanyolfalnak tartott az arca, elé. Odapillantottam: Munkás Könyvtár. A füzet címlapján egy élire állított könyv képe látszott. A címkép félig nyitott fekete könyvének lapjai közül borzas, meztelen munkás ugrott elõ, kezében egy égõ lámpást emelve. Valószínûleg ebben a lámpásban hozza ki a könyvbõl a világosságot. Erõltettem a szememet: "A kommunizmus alapelvei", Engels Frigyes, fordította: Garami Ernõ.

Most olvassa! Dühbe jöttem. Mért nem, olvasta el régen? Miért nem olvasták mind, akik ma szenvednek és félnek. Miért nem féltek már azelõtt? Hiszen mindez itt volt közöttünk. Ezer és ezer nyomtatványban és emberi akaratban. A kis füzetek régen munkálkodnak és csak azért voltak rózsaszínûek, mert még nem mertek kívülrõl is vörösek lenni.
"A rabszolgát egyszer és mindenkorra adják el. A proletárnak napról-napra és óráról-órára újonnan kell eladnia magát... A rabszolga akkor szabadítja fel önmagát, ha a rabszolgaság viszonylatát szünteti meg. A proletár csak akkor szabadítja meg önmagát, ha a magántulajdont általában megszünteti. Ez csakis forradalmi úton történhetik meg." A szocialista forradalomban pedig megszûnik a család, a haza és a vallás...
Mereven néztem az idegenre. Miért nem tudott errõl semmit? Évtizedek óta hirdették, terjesztették ezt. Mit tettek ellene Magyarországon? Akadt-e valaki, aki a nép között járt volna, hogy ellentmondjon? Akadt-e népkönyvtár, amely a krisztusi gondolatot, a haza, és a család jelentõségét, az emberi élet feltételeit ugyanilyen szívós erõvel hirdette volna az emberek között? Amazok dolgoztak. Megjelölték a maguk céljait, minden tettükkel, minden szavukkal, minden betûjükkel törtettek uralmuk megvalósítására. A magyarság pedig terv nélkül, tétlenül hagyta múlni az évtizedeket és most elvesztette a fejét, mert bedõlt alatta a föld.
A riadt útitárs pedig csak sebesen olvasott tovább és hirtelen lapozta a kis füzetet. Szerettem volna neki megmondani, hiába siet már - elkésett vele.

Ebben a pillanatban egy ember állt meg a szakasz ajtaja elõtt. Maszatos fekete kezében hegedût tartott. Alacsony homlokából zsidó göndör fekete haj tört föl. A szeme véres volt: Az egyik orrcimpája hiányzott, mintha valami állat rágta volna ki. Tövises kék álla alá nyomta, a hegedût. A szörnyû lueszes arc mosolyogni kezdett és a hegedûn lassú ritmussal ugrált a vonó. Az ember felsõteste visszataszítóan hajladozott ide-oda a zene szerint. Mozgásától nehéz bûz terjedt szét a szakaszban. A dal és a hegedûse egyek lettek és a vonat zakatolásában felcincogtak az internacionálé hangjai.
- Újra eljátszom, ha valaki meg akarná tanulni, mondotta, mikor bevégezte és ravaszul,

fenyegetõen nézett körül. De senki sem felelt. Csak a vörös-emberes ugrott fel ijedten a helyérõl és buzgón lobogtatott egy húszkoronás bankjegyet a levegõben. A piszkos, fekete kéz mohón kapott utána.
Már a szomszéd szakaszból hallatszott át a cincogás... A zsidó cigány tanította az embereket az új melódiára. Aztán sziszegõn megint távolabbról hallatszott a zene. Az internacionálé hegedûse vitte dalát végig a vonaton az undorodó, szótlan emberek között. Ha valaki meg akarná tanulni...
Aszód!... A vonat megállt. Többször hallottam; hogy Budapest után Aszódon lázítottak legnagyobb eredménnyel a kommunisták: Kinéztem az ablakon. A javítóintézet felett nagy vörös zászló nyelvelt a levegõben. Az állomáson is kitûzték a zászlót. Az egyik vagon elõtt csoportosulás támadt. Néhány elkésett futva jött levette a kalapját. Egy fenntartott hivatalos szakaszból sémi arcú, vörös jelvényes, vastag emberke állt le. Azelõtt talán tõzsdeügynök lehetett, most politikai megbízott elvtársnak szólították. Küldöttséggel fogadták és hajlongtak elõtte. És a sajátságos csoportban csak kétféle ember volt: vakmerõ, szemtelen és megijedt gyáva. Mások is hozzájuk csatlakoztak. Valaki mondta, hogy ezek budapesti agitátorok. Fegyveres katonákkal jöttek. Propaganda és terror a kommunizmus kormányzási eszköze. A hegedûs ember is közéjük vegyült, õ is agitátor volt.

Észrevétlenül mentem el az ünneplõk között. Magukkal voltak elfoglalva, nem törõdtek az utasokkal. Messze, kinn a pályatesten egy rozoga, kis helyiérdekû vonat füstölgött. Kállay Béniné és két leánya is arrafelé tartott. Utánuk eredtem. Most már ugyanabban a szakaszban ültünk. Szóltunk is egy-két szót és mentõl inkább elmaradt mögöttünk a vörös Aszód, annál szabadabbnak éreztem magamat.
Kállay Erzsébet odasúgta, hogy a diadémját rejtegeti magán, Lenke egy nagy régi revolvert vitt a kabátja alatt. Összenéztünk és ellenállhatatlanul nevetnünk kellett. A többi ember is titkolózni látszott. Sokan értelmetlenül kövérek voltak és kényelmetlenül ültek a helyükön. Mindenki mentett, vitt valamit. Már csak annyi az ember tulajdona, amennyi a kabátja alatt elfér.
Éles, tiszta levegõ repült be az ablakon. Ázott földek, mély, süppedõ rétek, rügyezõ fák, fehér házak, utak, szekerek, ballagó parasztok. Idekinn mintha semmi se történt volna, minden folytatta a maga életét. És ez az élet az országút sarában tisztábbnak rémlett, mint az a másik az aszfaltokon.
Már túl jártunk a gyalázatba bukott fõváros sík vármegyéjén. Nógrád lankásai jöttek elénk az esteledõ ég alatt. Vörhenyes, kopasz erdõk, fehér falvak a Galga mentén. Az állomás mögött urasági kocsi várakozott reánk. A kocsis tisztességadóan köszönt és egészen úgy beszélt, mint azelõtt. Már elszoktam tõle. Az úton szekerek zörögtek. A férfinép öregebbje megemelte a kalapját, Õk még nem tudják, hogy gyûlölniük kell azokat, akik nem bántják õket. Valahol a domb magasában harangoztak. Az egyik házból kiömlött a tornácra a tûzhely fénye. Egy asszony állt a világosságban és lassan, fáradtan keresztet vetett. Õ még nem tudja, hogy az új hatalom hadat üzent az Istennek.
Az út hegynek fordult. Finom kavics verõdött a kerekek körül. A fák között kapu nyílt és hirtelen világosság ömlött az éjszakába. Tornyos körvonalával ott állt a Kállay kastély a tetõn. Aztán fûtött szobában ültünk együtt. A kert körülállta a házat, az éjszaka körülállta a kertet. És a világ távol volt, valahol messze, túl.

Berczel, március 27-én.
Napok múltak azóta és mégis emlékezem a reggelre, amelyen itt elõször fel .AM ébredtem. Végtelen, tiszta csendek felett úszott az álom. És a csendnek nem volt partja sehol és minden zátony elmaradt. Aztán, valahonnan fentrõl egy hang esett le, mint egy virág és gyûrût vert a csendben. A lázadó messze város fenyegetõ suttogása, vad bõdülése,

lihegõ gyûlölete és rosszban járó éjszakai lépései után, olyan szépség volt a hangban, hogy az ébredés fél öntudata elragadtatottan hallgatódzott bennem.
A rácsos ablak elõtt kis madár ült az ágon. Az emberi poklok szakadékai, a szorongó utcák és viselõs, sötét falak helyett egy ág és egy madár. Elfutotta a könny a szememet, hálából, mert van még ilyesmi a világon. A tenyerembe szerettem volna összeszedni minden kicsi hangot, hogy odaadjam nekik, akik rabságban ott maradtak az elkárhozott város kövei között.

Milyen más itt az élet. Szinte olyan, mintha vigasztalásul valaki mesélné. Csendes falu. Ide látszik a dombon a harangláb és túlról a templom zsindelyes teteje. Lenn apró házak, kicsi udvarok. Este korán fekszenek. Csak elvétve világos egy-egy ablak. Állatcsengõk kolompolnak, egy kutya ugat valahol. És az iszonyat nem lopakodik át az éjszakákon, a gond nem ül a napok küszöbén és ijesztõen nem mutogat elõre szüntelen.
A ma olyan, mint volt a tegnap és a holnapnak sincsen új arca. Olykor olyasmit sejtek, hogy eszméletét vesztette bennem a kimerült öntudat. Egy üvegfal támadt köztem és a világ között. Még a falu is mintha túl lenne az üvegfalon és innen csak egy kastély van, úri nagy kért és keskeny, hiábavaló utak, amelyeken zavartalanul jár, ami elmúlt Fehér padok, melyeket nem a fáradtságnak állítottak oda. Virágágyak, amelyek csak a szépségért vannak és sötét ibolyák, semmiért, csak hogy elvirítsanak.
Odakinn egy csipkés, fehér kerti kalap bukkan és tûnik a hûvös napfényen. Kállay Benjamin özvegye, megy el az ablakom alatt. Férje, a Ferenc Józsefi idõk legkiválóbb közös pénzügyminisztere, a Monarchia keleti politikájának jó szelleme, Bosznia és Hercegovina kormányzója tudós és történetíró volt. Az öreg dáma, koronátlan úrnõje a kis déli tartományoknak és a maga idejében a bécsi Burg fogadásainak egyik legszebb asszonya. Most a botosispánnál tervel a tavaszi vetésrõl, amely, mire megérik, talán már nem lesz az övé. De hát vajon övé-e még a ház, a kert. Minden bizonytalan. Aggódik a leánya és a fia miatt is. Kállay Erzsébet Zita királyné egyetlen magyar udvarhölgye volt. A kommunisták rossz szemmel nézik. Kállay Frigyes pedig József fõherceg szárnysegéde és vele ment, mikor a fõherceg elhagyta Budapestet. Azóta semmi hír. - Istenem, mi lesz velünk. Két leánya ilyenkor szinte lázad. Nem tûrnek meg csüggedést maguk körül.

Szerettem õket hallgatni. Fajom szép életereje beszélt ebben a nagy, erõs bízásban.
- És te miért nézel mindig a levegõbe? - Kállay Erzsébet vállamra tette a kezét. - Ahelyett, hogy itt tépelõdsz, írd le ami fáj és amire gondolsz.
Vannak feljegyzéseim. Mikor megszöktem, unokaöcsémre, a fiatal Ritoók Zsigára bíztam. De hát mire való lennie, ha folytatnám - Kállay Erzsébet megint csak nógatott. - Írd meg a naplódat, eljön még az a kor, amelyik megérti.
Aztán valamelyik estén, mikor egyedül voltam, ismét kezembe vettem a tollat, visszanéztem az elmúlt napokra, összeszedve a tûnõ emlékeket. És azóta könnyebb is nehezebb is minden. Az önmegvallás megenyhülése, de az újra átélés kínja is ez a napló, melyrõl, vajon ki mondhatná meg, bevégzem-e valaha.
Felnéztem az írásomról, Kállay Lenke jött az ablakomhoz. Magasan hordta a fejét. Hírt hozott. Jó hírt, Erzsébet odavetette:
- Rosszról ne merjen itt senki beszélni.
Bethlen István Bécsben van. Alizé francia megbízott útján
a hatalmak segítségét kérte a bolsevizmus, ellen. Az antant beavatkozása biztos. Csapatokat küldenek a proletár diktatúra megfékezésére. Marseillesben harmincezer franciát hajóznak be. Petain tábornok lesz az akció fõparancsnoka.
- Így nem marad. Talpra állunk megint... Õk mondták, vagy én mondtam Már ezer éve mondják ezt minálunk és ha a férfiak elfáradnak, mondják az asszonyok. Mondták a tatárjárás után, mondták Mohács - után. Mondjuk ma is, pedig minden összedûlt,

mindenünket elrabolták és a világ legboldogtalanabb népe vagyunk. És mi mégis bízunk és hiszünk. Miért? Senki se tud felelni. Pedig hányszor éreztem magamban én is ezt a hitet, amely erõsebb a végzetünknél, hányszor láttam másokban, mikor fellobog. Mi ez? A fönnmaradásunk rejtélyes vágya-e? Vagy több ennél, életerõnk nagy elõérzete?

A csodaszarvas ez, szent napkelet rohanó látomása, melyet ellenállhatatlanul követ a magyar képzelet. Meotis állandó ingoványai felett, a regék õsi reggelén jelent meg csillagos agancsával elõször a fehér szarvas nekünk. Ûzõbe vette a két testvér lovas. Az isteni vad igézte õket, csalta, suhanva, csörtetõn gázlókon át maga után. És a csodaszarvas azóta mindég meg jelenik, ha ingoványok közé tévedünk, felbukkan elõttünk, mint száguldó fehér szövétnek és gázlókhoz visz és mindég újra elvezet a jövõ felé.
Így nem marad! Még talpra állunk...
Elõttünk jár a csodaszarvas megint.

Március 28-án.
Halkan nyílnak a szárnyas fehér ajtók fenn az emeleten a nagy szalonban. A hátulsó szobában virágok között arany vágású könyvek élnek. Az ebédlõben már ég a tûz a zöld cserépkályhában. A vörös ernyõs lámpa felett sötét és nehéz a mennyezet. Thököly Imre uram parádés ládája nyújtózik az ablakok között. A falon ázsiai tálak, vén kínai tányérok lapulnak. Fekete frakkjában komoly és feszes az inas. Fehér inge világít, fehérkesztyûs keze tartja a tálat. Fénylik a sok ezüstpityke a kis inas zekéjén.
Haza gondolok. A falu még ontja, amit a város régen nem ad. És az elmúlt tél, a bezárt boltok, a szûkös asztalok jutnak eszembe. Ha odaadhatnám ezt valakinek... És egyszerre megint úgy rémlik, egy üvegfal van köztem és a valóság között.

Kállay Béniné fehér selyemruhájában ül az asztalfõn. Kissé hátraszegve tartja a fejét. Az élesen metszett profil felett emelkedik homlokából visszafésült hófehér haja, telt álla a csipkébe merül. Valahogyan XV. Lajos francia király egy képére kell gondolnom. Int és feláll. Ünnepélyes lassú a járása. Az ajtó két szárnya feltárul elõtte és mi többiek nyomon követjük.
Kinn pedig ott túl, túl az üvegfalon dobolnak a falusi utcán. Elvétve hangzik fel a nagy teraszra egy-egy mondatfoszlány:
" ... A forradalmi kormányzótanács... forradalmi törvényszékek állíttatnak fel... Elnökbõl és két tagból áll... a vádbiztos... jegyzõkönyvvezetõ... nincsen képesítéshez kötve... bármely órában... szabad ég alatt is... Halálbüntetés... perorvoslásnak helye nincs... Azonnal végre kell hajtani..."
Valahonnan, nem tudom honnan, de egyszerre oda nem tartozó szavak kerülnek a homlokom mögé: Lenin itt... Senki se mondta és én mégis hallottam ezt a két szót.
Az üvegfalon túl pereg a dob.
"...Aki álhíreket terjeszt... forradalmi törvényszék... halálbüntetés..." A kikiáltó rekedten kiabálja tovább a rendeleteket: "A forradalmi kormányzótanács eltörölte... a magyarországi tanácsköztársaságban nincs többé nemesség, rang és cím..."

Az inas ezüst tálcán hozza a feketekávét: - Ide parancsolja a kegyelmes grófnõ?
Mintha fátyolon át látnám az egészet. Tágas terem és a hajdan elõkelõ élete fantomatikusan folytatódik. Valóság ez, vagy csak egy kép? A hófehér dáma, hátraszegett fejével, csipkéi között a karosszékben. És errébb két leánya, az egyik ahogy szép mozdulatával hímzés fölé hajlik és a másik, aki halovány kezével könyvet forgat. A néma zongora ott áll az ablak elõtt és benne van minden harmónia és diszharmónia. A nagy velencei csillár üvegvirágain, mely Mária, Teréziának világított valamikor, remeg a fény. Két régi gyermek pasztell között aranyozott empire faóra ketyeg a falon és ez a ketyegés

úgy hangzik, mintha odabenn az órában érett kalászok súrlódnának. A kalászokból lassan-lassan az élet hull ki, minden súrlódásnál pillanatok - búzaszemek, visszahozhatatlan, elguruló élet.
A kép mozdulatlanul áll. Még semmi sem változott. Túlnan pedig, ott messze, emelkedik, a szennyes ár terjed és hömpölyögve jön, a vörös város felõl, kiömlik a földekre, megérinti a falvakat, csapkodja a kunyhók falát. Közeledik és az elõszele már kísérteteket hajszol maga elõtt, suhannak, szállnak, benéznek az ablakon. Máshol másként van. Kaszák villannak a kastélyok felé. A kifosztott földesurak világgá menekülnek vagy a diktatúra "termelõ szövetkezeteibe", Kun Béla ispánjai lesznek a saját földjükön. Jön a végzet. De itt a nagy szalonban azért nem változtatnak az életen. Szépen várják, ami jönni fog és hogy kegyelmet vagy halasztást kapjanak a sorstól, nem tagadják meg a múltjukat.

Március 29-én.
Aszódról kommunisták érkeztek a faluba. Az üvegfal hirtelen végig hasadt. Az agitátorok asztalt vittek ki a községháza udvarára, felmásztak rá és úgy szónokoltak. Mikor a kocsist kérdeztük, lesütötte szemét, mintha szégyellné elmondani és kitérõen felelt:
- Holnap is itt maradnak...

Ezek az emberek dicsekedtek el vele, hogy az aszódi repülõgyár munkásai hatalmukba kerítették a várost és a direktórium letartóztatta a szomszéd Iklad urát, gróf Ráday Gedeont a feleségével.
Most tudtuk meg. Mikor Rádayék hírét vették a proletárdiktatúra kikiáltásának, a repülõgyár igazgatójával Budapestre akartak menni. De az aszódi kommunisták megelõzték õket. Elzárták elõttük az útsorompókat és Pest vármegye egykori fõispánját a feleségével, aki kórházában a háború alatt aszódi sebesülteket ápolt, fegyveresen, vörösen talán ugyanazok a katonák kísérték vissza, akiknek a betegágyánál egykor virrasztott. Ráday grófnét a javítóintézetbe zárták. Ráday Gedeont és a gyár igazgatóját, falhoz állították. A legénység felsorakozott. Egy hadnagy kérdezte, rendben vannak-e a töltények. Hozzáláttak, készülõdtek, végül is nem bántották õket. Csak mulatságból tették, hogy egy kicsit kínlódjanak... Ilyesmirõl gyakran hall most az ember. Sajátságos jelenség. Új és idegenszerû.
Ráday gróf felesége csak akkor tudta meg, hogy a férje él, mikor visszavitték hozzá a zárkába.
De azért ebben a csúnyaságban is történt valami, ami szép. Mikor az ikladi nép meghallotta, mit tettek a földesurával, legjobb akarójával, felkerekedett és kaszásan indult, hogy kiszabadítsa. Az aszódi direktórium neszét vette. Mielõtt az ikladiak beérkeztek volna, hirtelen Pestre toloncolta a foglyait.
Aztán soká fenyegetõdztek a kaszások a piactéren.
De nem minden falu Iklad és nem minden földesúr Ráday Gedeon.

Más hírek is jönnek. Lopakodva, kerülõ úton kastélyokból, városok felõl, körös-körül végtelen a bizonytalanság. És megérkeznek az elsõ fõvárosi lapok. Eljött hát a hajnal, amelyet hirdettek és õk készítettek elõ! Megvonaglik az ember keze. Miféle hang! Így még nem írtak, soha a mi nyelvünkön, saját szerszámunkkal gyilkol bennünket az idegen sajtó. Csúfolódó becsmérlõ hahotával köpi be a múltunkat és gyaláz meg mindent, amibõl talán még jövõ lehetne. Forradalmuk diadalmámora ordít a papiroson. Világmegváltó teóriákba burkolt közönséges durvaságok, tajtékzó ocsmány gyûlölet.
Az ellenforradalom egyetlen lapját Milotay István hõsies Új Nemzedékét eltörölték. A "Budapesti Hírlap"-ot megfojtották. Az elõfizetõknek a Vörös Újságot küldik. A többi meghagyott lap pedig helyesel, lázít, tapsol és odaadja régi cégérét a bolsevizmusnak, hogy annál könnyebben férkõzzék a tájékozatlan, szédülõ vidék lelkéhez. A mit sem sejtõ

emberek megszokott újságjaikból szívják magukba a mérget. Összekuszálódnak a fogalmak. Eltévednek még a becsületesek is.

A lapok pedig viszik a hírt úgy, ahogy a bolsevista sajtódirektórium feje, Göndör Krausz Náthán Ferenc aláírja.
Ha valaha eljönne az idõ, hogy kérdõre vonnák ezt a lélekgyilkos, háborúvesztõ, nemzetirtó idegen sajtót, mely ujjongott a forradalomnak, Károlyinak, fegyverletételnek, köztársaságnak, idegen megszállásnak és ma ujjong Kun Bélának és a bolsevizmusnak, ha eljönne az az idõ, hallom a lapok védekezését... Terror... kényszer... De hát miért folytatódnak, miért nem szûnnek meg? Maga a sajtódiktátor nyilatkozik errõl. Büszkén kijelenti, hogy "az újságírók szabad szervezetének az októberi politikai és a mostani "szocialista forradalomnak elõkészítésében és megindításában jelentõs szerepe volt". Pogány Schwarz és Miklós Neumann Ármin, Kéri Krammer Pál, László Lewy, Purjesz Lajos, Szende Schwarc Pál, Pók Pauker Ödön, Magyar Ungar Lajos, Biró Blau Lajos, Garami Grünfeld, Kunfi Kunstätter, báró Hatvany Deutsch, Göndör Krausz, Fényes László, Jászi Jacobovits, Szamuely Samuel, Kun Kohn Béla, Gábor Greiner, Adorján Andor, Backernbach Mochem és százan és százan még, mind újságírók voltak, - az évtizedes magyar közvélemény munkásai...
Borzadás szalad át rajtam. Mégis akaratomon kívülállón újra kezembe veszem az újságot és olvasom a "Népszava" március 25-iki számában:

"A munka megindul... A rombolás bátorsága, a felrúgás kérlelhetetlensége és az építés törhetetlen elszántsága: a proletárállam megteremtésének, a szocializmus megvalósításának ezek a "lelki instrumentumai".
Vajon milyenek lehetnek az õ testi instrumentumaik, ha többiek között a felrúgás a lelkiekhez tartozik.
Tovább lapozom az újságot: "Lenin közeli diadalt jósol!"... "Az orosz vörös hadsereg gyõzelme a galíciai határnál. Az ellenség menekül. A gyõzelem minden reménységet felülmúl... Angliában az imperialista kormány helyzete megingott. Clemenceau megbuktatták a magyarországi események... Teljes összeomlás elõtt a szerb imperializmus: Bácska, Bánát, Baranya a proletárdiktatúra elvi alapjára helyezkedett. Szerbia a felbomlás tüneteit viseli magán. A proletárság a végsõ harcra készülõdik."
Halommal fekszenek az összegyûlt újságok. Találomra olvasok: A forradalmi kormányzótanács elhatározta a vörös hadsereg felállítását. A hadügyi népbiztosság az imperialista királyok és militarista hadvezérek nevére keresztelt laktanyák nevét megváltoztatja. A kaszárnyákat Lenin, Marx, Dózsa György, Martinovich, Frankel Leó, Liebknecht és Luxemburg Róza laktanyáknak nevezi el.
Honvédek helyett vörös hadsereg. Mária Terézia és Ferenc József helyett Luxemburg Róza és Frankel Leó...

Megakad a tekintetem: "Ausztria elismerte a Magyar Tanácsköztársaságot és akkreditálta Kun Béla követeit"... "Két új tanácsköztársaság. -Wiener Neustadtban 28-án kikiáltották a tanácsköztársaságot:
Chotinban kikiáltották a besszarábiai tanácsköztársaságot. A braunschweigi munkástanácsi választásokon gyõztek a kommunisták. Olyasmit éreztem, mintha finom csipeszekkel egyenként húzgálnák az idegeimet. Talán hazugság az egész és még sem bírtam tovább elviselni. Futni kezdtem, ki a szobámból, a házból, a kertbõl.
A falusi utcán doboltak: "A Forradalmi Kormányzótanács elrendelte..." Visszafordultam. Elég volt! Becsuktam magam mögött az ajtót, hogy ne halljam. Odakinn a füvön a fehér kutya ugrált. Mögötte a gazdája járt. Kállay Lenke valakitõl egy bécsi újságot kapott Clemenceau követelésére Mangin tábornok parancsnoksága alatt egyesült csapatok

vonulnak Kun Béla szovjetköztársasága ellen. Balfour is tiltakozni fog. Az angolok.
- Az antant rabjai vagyunk, a rabtartótól függ, hogy mi történik a fegyházban... Ebben a pillanatban megrezzent az ablakok üvegje. Egy távoli tompa mordulás...

- Ágyúszó, - mondottuk egyszerre mind a ketten. - Az Ipoly felõl. Messzirõl. Hát mégis... Aztán szinte ijedten néztünk egymásra, olyan valószínûtlennek rémlett, amit éreztünk. Az ellenségeinktõl vártunk szabadulást. Franciaországtól, a Franchet d'Esperayk, aVix alezredesek népétõl és a kis szomszédoktól, akik hónapok óta marcangolják és rabolják az országunk. Mi történik körülöttünk? Minek kellett bennünk történni, hogy ennyire jutottunk. És az idegen népek nem fogják ezt megérteni soha.
Az emberiség olykor évszázadokra megfeledkezik a zsidó nép terveirõl és hatalmáról. Az egyiptomi végzet, Kánaán sorsa, Róma feloszlása, Bizánc vallási villongásai, Spanyolország süllyedése... oly messze van. És messze vannak a nagy zsidóüldözések is, melyek következetesen akkor lobbantak fel, ha a júdeai nép túl vakmerõen nyújtotta ki a kezét. A feleszmélés bosszúja: az üldözés, mindig rövid ideig tartott. A zsidóság a balsiker után sebesen tûnt vissza a homályba és mákonyport hintett a népek szemébe, hogy nemzedékekre megvakuljanak és ne emlékezzenek.
A háborút megelõzõleg, az ezerszer megbódított világ psziché altatta el a magyar nemzetet is. Láttuk, hogy a keletrõl beözönlõ zsidóság a falusi pálinkamérõk után rátette a kezét a földünkre. A városi kis rõföskereskedés után rátette a kezét egész gazdasági életünkre. Láttuk, hogy a háború alatt kivonta magát és milliókat szerzett, míg a mieink mankót szereztek. Hallottunk róla, hogy egy cionista kongresszus Párizsban azt a határozatot hozta: a zsidóságnak törekednie kell, hogy világuralma támpontjául Budapestet, azután Magyarországot elfoglalja. - És sokan voltunk, akik 1917-ben, a háború alatt olvastuk a magyarországi zsidó irodalom legkomolyabb tehetsége, Ignotus Veigelsberg Hugó megdöbbentõ kijelentését a szabadkõmûvesek lapjában, a Világban...
"...a végsõn is túlmenõ áldozatkészséggel mentjük át azutánra intézményeinket, eszközeinket és embereinket."
Most itt van az az azután, kilépett a homályból. Huszonnégy zsidó népbiztos ott áll a többi élén a magyar élet és halál fölött.
Egy ellenséges távoli ágyúszó és az elgyötört emberi teremtés fellélegzik és szabadulásra gondol. Talán közelebb jön, talán szétlövi aljas börtönünk falát. Nem... a boldogabb népek soha se fogják ezt megérteni.

Március 30-31-én.
Hírek jönnek, megállnak és nincs folytatásuk. Néhány napja múlt, hogy mondták: Az angol külügyi államtitkár tiltakozik. London nem tûri... Marseillesben harmincezer francia szállt hajóra... Most Mangin tábornok egyesült seregeirõl beszélnek. Már jön, felvonul a bolsevisták ellen.
Eloltom a gyertyát és csak üldögélek, magányosan. És egyszerre úgy tetszik, mintha rémek emelkednének köröskörül és ráznák a fejüket. Visszakergetett kétkedésekbõl, leigázott csüggedésekbõl jönnek elõ ezek a rémek és minden reménykedésnek ellentmondanak.

Még vergõdik a szívem. Hátha senki sem jön, hogy segítsen rajtunk, hátha itt hagynak nyomorultan elveszni és csak körülállnak és nézik, hogy a saját szemetünkbõl nõtt férgek hogyan falnak föl.
Hiszen, ha úgy vesszük, a gyõztes nagyhatalmaktól függött, hogyne így legyen. Miért nem akadályozták meg ha nem akarták a bolsevizmust. Az antant katonai missziójának a feje, Vix alezredes, mindent mert a meghunyászkodó Károlyival szemben, hát ezt vajon miért nem merte? Kiváltságos helyzetében hónapokon át tiporta egy nemzet önérzetét. Úgy

tudott bánni Európa keletének nagy múltú kultúrnépével, mint ahogy a francia tisztek valószínûleg kolóniáik vad népeivel bánnak. A kihívó, elzászi származású kis zsidó alezredes teljhatalmú uralmában miért távolította el a diktatúra kikiáltásának elõestéjén Budapestrõl az összes francia katonaságot. Miért engedte, hogy a posta, távírda és telefon, mely felett korlátlan cenzúrát gyakorolt, kiszolgálja a forradalom elõkészítésében Kun Béla táborát.
Valamikor felelni fog a jövõ ezekre a kérdésekre. Vix alezredes írása, melyet 26-án közöltek a lapok és a magyar vidék csak most olvas, ad is már némi felvilágosítást. Az antant fennhéjázó katonai missziója most "egyszerre, az igazság és békülékenység szándékával kéri "a forradalmi kormányt: "Késedelem nélkül adja meg a legnagyobb nyilvánosságot a jelen közlésnek." Ezután a misszió Károlyi lemondó levelérõl nyilatkozik: "A magyar néphez intézett proklamációjában a köztársaság elnöke a következõket mondja: - Az Antant Misszió kijelenti, hogy a demarkációs vonalat ezentúl politikai határnak tekintik. - Formálisan ki kell jelentenem; hogy ez a használt kifejezésnek téves értelmezése. Soha sem történt említés arról, mintha itt politikai határokról lenne szó".

Károlyi Mihály tehát megint hazudott szerencsétlen nemzetének. De, sajátságos és megdöbbentõ, miért nyilatkozik Vix alezredes katonai missziója csak ilyen késõn. Miért nem vette elõbb tudomásul, hogy Károlyi Mihály lemondását az antant jegyzékében véglegesített határokkal indokolta. Miért engedte, hogy Károlyi egy nacionalista ürüggyel dobja oda Magyarországot a bolsevizmusnak. És Kun Béla ugyanazzal a nacionalista lobogóval lopódzzék be, mint amellyel Károlyi kilopódzott.
Kik játszottak még ezzel a két elvetemült emberrel a rettentõ órában, mikor a tét egy ország volt. Az antant misszió megkésett magyarázata azt a látszatot kelti, mintha Vix alezredes velük játszott volna, vagy legalább is jóindulattal nézte a játékot.
A Károlyi-féle határ megállapítási mese után paródia lett Kun Béla elsõ jelszava is: a területi integritás. Mióta a fegyver és az állampénztár a kezében van, másként beszél. A Neue Freie Presse munkatársa elõtt már kijelentette, hogy:
"Tanácsmagyarországban mi nem állunk a területi integritás alapján... Egyáltalán nem ismerünk gazdasági határokat"...
És ilyen emberek intézik ma Magyarország sorsát!

Keserû haraggal döngette a vér a halántékomat és sebzetten felvonított bennem valami gõgös, õsi emlék.
Miért késik az antant? Miért ad rá idõt, hogy a bolsevizmus vörös hadsereget toborozzon magának. A Vörös Katona! Új napilap indult meg Budapesten. Folyik a szervezkedés. Pogány toboroz, Szamuely vezeti a propagandát. Idegenszerû minden. A vörös hadsereg bölcsõje: alacsonyrendû komédia. Reklám, újsághirdetések, komisz plakátok, örömtanyák heje-hujája, dob utcai kárpitos díszítés; népligeti hinták és tükrös bódék, vörös pódiumon véresszájú kikiáltók... ez a vörös hadsereg toborozó ünnepe...
Fedák Sárit, az ünnepelt primadonnát, Szamuelyvel látták autózni a városban és toborozni a nép között. Lelkesített, rábeszélt és csókot ígért annak, aki felcsap vörös katonának...
Paulay Erzsi, a Nemzeti Színház mûvésznõje és sok kis díva, forradalmi verseket szavalt a tömegnek az utcai emelvényeken. A budapesti antimilitarista költõk pedig, akik a magyar faj sorstusája idején, a háború alatt pacifizmust daloltak, most színpadon szavaltak toborzót Kun Béla hadseregének. Zsibbadtan olvasom. Ez is, ez is! Minden megdõl, amit a pacifizmusról valaha mondtak és elvesztik jogukat, hogy a magyar nép életébe valaha beleszóljanak.
Megmérgezettek és gonosztevõk munkálkodtak a mi vesztünkön Budapest falai között. És a gonosztevõk õszintébbek voltak, mint a többiek.

Vörös katonaest a színházakban! Az újságok elragadtatott hosszú hasábokon közlik a hiteket. "Ünnepi pompában álltak a Múzsák templomai!" Az internacionálé hangjai mellett tódult az ingyen nézõtérre a tömeg.
Az Operában Beregi Oszkár szavalt és Weltner Jakab elvtárs szónokolt a vörös hadsereg világmegváltó hivatásáról. A Nemzeti Színházban Pogány Józsefé volt a színpad. A Vígszínházban piros dísszel bevont szónoki emelvényrõl Kun Béla elvtárs lelkesítette a közönséget.
A Nemzeti Színházban Szamuely Tibor, a Belvárosi Színházban Kunfi Zsigmond, a Városi Színházban Vágó Béla mondott ünnepi beszédet.
A galíciai Nérók színpadra léptek és eljátszották szerepüket.
" ...Haza nincs! - Éljen a proletár haza!..." "A hadsereg a nacionalista társadalom hatalmi eszköze. - Halál a militarizmusra! - Éljen a vörös hadsereg!"
Halkan bezörgettek az ablakomon. Falusi bundában Kállay Erzsébet állt odakint a szürkületben. Igen, menjünk! Sûrû és nehéz lett az este a falak között. Friss levegõt, mert megfulladok!
A Galga völgyén láthatatlan fagyok szálltak a szélben. Hazafelé az alsó udvaron jöttünk át Az istállóból lámpafény vetõdött ki. A küszöbön egy pirosképû, szõke kis leány ült. Odabenn a tehén mellett az asszony guggolt és hallatszott a csendben, ahogy a tej egyenletes, éles csurranással verõdött le a sajtárba.

A kocsis levette a kalapját és nem tette vissza. A falnál egy falusi gazda támaszkodott. Kiegyenesedett és õ is köszönt. A Vörös Újság harci üvöltése jutott az eszembe. "Be kell vinni az osztályharcot a faluba"...
Az emberek az aszódi agitátorokról mondtak valamit. Hadd ugassanak, - vetette oda a gazda nyugodalmasan - elõbb majd kitapasztaljuk, hogy mit is akarnak fönn Budapesten. Nem láttam az arcát a sötétben, de egyszerre úgy rémlett, már nem egy ember áll ott, hanem várakozón, gyanakvón ott áll maga a magyar paraszt. Keveset beszél, de nem is igen dolgozik. Az ekeszarvának dõlve komoran figyeli, hogy kié lesz hát a föld.
- Károlyi Mihály megígérte. Igaz, hogy nem adta és amit a magáéból osztott, arról is kitudódott, hogy a másé volt.
- A kommunisták még többet ígértek, - szólt közbe Kállay Erzsébet, azzal a csodálatos óvatos hanggal, amelyre minket ez az idõ tanított meg.
- Azok csak a városiaknak ígérik, hogy minden az övék, - felelte a gazda, - nekünk azt tanítják, hogy a föld is mindenkié.
- Hát bizony - dörmögte a kocsis, - ezt az új törvényt nem lehet olyan könnyen megérteni...
- Ezért hallgattuk az elején a kommunistákat, mondotta a gazda. - Tudni akartuk, hogy hát már most mi történjék a földdel. Hanem aztán... Egy darabig hallgatott, mintha a sötétben tanakodott volna mondja-e, ne mondja. Helyette a kocsis folytatta:

- Mikor az új törvényt kezdték beszélni, hogy nincs többé vallás, ez már nem tetszett. Meg az se ám, szólt oda a gazda, hogy egy pár lesz azokból megkövetem szépen, akik esztendeig vadházasságban élnek. - Csend volt egy ideig. Az emberek, mintha szégyelltek volna nekünk errõl beszélni, szinte maguk között beszéltek:
- De az asszonyok akkor haragudtak meg csak igazán, - nevetett a gazda, mikor azt szavalták, hogy még a házas ember is megházasodhat így akárhányszor, mert a régi magától megszûnik, ha kijelenti az ember, hogy újat köt.
És az elõbbi komolyság mintha föloldódott volna. - Hirtelen szekérre is ültek a kommunisták. - Pénzért se jönnek azok ide vissza.
Odabenn már jó ideje elvégezte az asszony a fejést. Az istállóajtóban állt a kis leánya mellett. Egyszerre sötéten beleszólt a beszédbe:

Azt is mondották, hogy a templomokból panoráma színházat csinálnak, meg hogy nincs többé se törvénytelen gyerek se öröklés, majd eltartja a gyereket az állam. Az utolsó szónál rimánkodva kapaszkodott a kicsi lány az anyja szoknyájába. - Édesanyám, - mondotta szepegve, - de engem úgy-e, nem visz el az állat? A kocsis nevetni kezdett. Az asszony a fejét rázta. - Elvisz a bizony, ha rossz vagy. A kislány sivalkodni kezdett, az anyja a két karjába kapta és ezzel az egyetlen meleg kicsi mozdulattal feldöntötte a kommunizmus minden rendeletét. Aztán ment, vitte síró gyerekét, mintha csak egyetlen teremtés lettek volna. Utánuk néztem. Túl rajtuk lágy sötét áradással emelkedett az éjszaka és elmerült benne az alvó falu. Már csak a kunyhók teteje állt ki az áradásból a csillagos ég alatt.
És ide is eljött Lenin...
A falu pedig nagy érvesztességében alszik és sehol sem ellenkezik. De álmában is belekapaszkodik a földbe. A föld pedig a haza és a haza a nagy Magyarország. Egyszerre odadobbant a falunak a szívem. Falu, magyar falu, önzõ, mint a gyerek, közönyös, mint a tilalomfa, erõs, mint az idõ. Minden bûne szõlõhegyek vad mámora, termékenyülések és termékenyítések õsi vágyai, a férfi, az asszony és a föld. De övé a vetés és az aratás. Öntudatom alatt valami átderengett. Megváltó leszel-e örök magyar falu.

Április 1-2.-án.
Néhány nap is sok idõ, ha az ember az órákat számlálja. Most pedig már a második hét múlik és ennek az agysorvasztó történésnek még mindig nem látszik a vége.
A bolsevizmus a tudatlanság vakmerõségével rombol és barbáron szertelen kezdetlegességgel épít. Lenin parancsa szerint: a régi szerkezetet rögtön össze kell zúzni, az új kiépítéséhez rögtön hozzáfogni... A budapesti bolsevizmus siet. Olyan falánkan esik a zsákmánynak, hogy nyakra fõre kiadott rendeletei legtöbb esetben már csak leleplezései és törvényesítései az elõzõleg elkövetett önkénynek.

Az újságok jóformán alig közölnek más egyebet. Ökölcsapások az emberiség erkölcsi értékeire és a magyar életre. Védbástyák a gonosztevõk és haramiák számára. Az igazságügyi népbiztos, Rónai Grünfeld Zoltán, rendeletében hatályon kívül helyezte az - igazságszolgáltatást! Felfüggesztette a bíróságok mûködését. A levegõbe bámultam. A kiszolgáltatottság tudata talán soha se volt erõsebb bennem, mint ebben a percben. Károlyi Mihály szabadon eresztette a bûnösöket. A bûnösök szabadon eresztik a bûnt... Szükségük van rá. A jogtalanság és erkölcstelenség csak a bûn felett tobzódhat korlátlanul. És hogy uralmához kimeríthetetlen eszközei legyenek, megszünteti a mások magántulajdonát és kiosztja hívei között, megfizeti a szolgáit.

Megint érzem azt a sajátságos nyugtalanságot, némely mostanában szüntelen fel-fel rémlik bennem. Talán olyasmi ez, mint amikor az ember késõ este elhagyott sötét utcában jár és egy ablak mögül jajgatás hallatszik. Bemenni nem lehet. Rendõr sincs sehol. Mi történt odabenn? És aztán egész éjjel erre kell gondolni.
A budapesti házakba õröket és spionokat állít az osztálygyûlölet. Minden házban ott van az új hatalom kéme. Leselkedik, kínoz és feljelent. Tõle függ, hogy ki kap a házban élelmezési jegyet. Aki gyanús, attól megvonhatja a kenyeret. Tõle, kell kémi engedélyt, ha fát, szappant, vagy cipõzsinórt akarna beszerezni a lakó, de vásárlási igazolványt csak proletároknak ad. Hústalan hét van Budapesten. A vidék keveset szállít. Az élelem kifogy. Nagy hangon hirdetik: "A szociális termelésbõl fakad a jólét!" A házbizalmi dolga, hogy a proletár még ne vegye észre az ínséget. A szellemi munkásokat kell szûkebbre fogni. A polgárságtól meg kell vonni az élelmiszerjegyet... Minden a proletáré. Ilyen kiváltságok még nem voltak a világon. Pedig nem a proletárság iránti szeretet adja a kiváltságokat, de a keresztény magyar polgárság elleni gyûlölet, a kínzás alacsony gyönyörûsége, az az új

kormányzási princípium, mely valami soha nem látottat és idegenszerût kever az életbe.

A népszeretet álarcával galíciai zsidókat és csõcselék proletariátust telepít be a hatalom a gyûlölt burzsoázia közé. A konyha közös, a polgári lakó tartozik bútorait a betelepítetteknek használatra átengedni, Az otthon se legyen többé otthon. A meghagyott, szûkös lakásrészben se legyen nyugalom. A fõváros zsidó diktátora elrendeli: "Fürdõt a proletár gyermekeknek!" Emberségesen hangzik ez, de valójában csak egy újabb merényletet leplez. Lázító plakát is jelent meg róla, hogy a burzsoá asszonyok, akik eddig "selyem párnáik közül léptek az illatos fürdõbõl, tartoznak helyet adni a tisztaságot nélkülözõ kedves kis proletár gyermekeknek...A rendelet pedig szó szerint mondja:
"... igénybe vesszük a magánlakásokban levõ fürdõszobákat is, hetenként egyszer, szombaton egész napon át az iskolai vagy óvodai igazolvánnyal átutalt gyermekek ingyenes fürdetésére. A fürdõszobák birtokosai tartoznak a fürdéshez szükséges fûtõanyagot, világítást, törölközõt és szappant ingyen rendelkezésre átadni. Preusz Mór s. k."
Tüzelõanyagot, szappant ma nem vásárolhat az az osztály, melyet õk burzsujnak neveznek. Jelszavuk, hogy pusztuljon a burzsoázia talán örülnek rajta, ha férgeket és járványokat hurcolnak be a tisztán tartott otthonokba. A külföldnek az ember szeretet látszatát vetítik, a csõcseléknek szórakozást nyújtanak. Bemenni zárt ajtók mögé, durvaságokat mondani, elvinni ami tetszik, félelmet látni ma ingyen mulatságot jelent.
Budapest riadt házai alatt napok óta suttogva terjed a rémhír. Szamuely Tibor három órás fosztogatást akar engedni a csõcseléknek...

Az otthon képe kísért a gondolatomban szüntelenül. És látom Anyámat, ahogy régi holmija között üldögél magányosan. Aztán megy végig a szobákon és hozzányúl a dolgokhoz, melyek nagyanyámról is, szépanyámról is mondanak valamit és összetartoznak az életével... Nem írhat, nem írhatok. Csak egy napra szeretnék hozzá menni, vagy egy órára legalább.
Mikor kimondtam, Kállay Erzsébet rám nézett: Tudod-e, hogy hányan vannak már a gyûjtõfogházban a mieink közüli Oda akarsz kerülni te is?
Egyszerre úgy tetszett, Anyám arca hajlik felém és a hangját is hallottam:
"miattam ne aggódj és haza ne gyere, amíg..."
Egy kocsi kanyarodik be odalenn a kertkapun. Lassan jött, megáll a ház elõtt. Egy kocsi falun. Nem, az elõttünk járó vendéglátó nemzedék ilyesmitõl nem félt. Rekvirálók jönnek? Agitátorok, szocializáló megbízottja, vagy detektívek? Nyomra, akadtak volna?

A szívem gyorsabban vert. Egy pillanat alatt kész terv támadt a fejemben. Ha értem jönnek, arra hátrafelé szököm, a diófalépcsõ alatt van egy kis ajtó, aztán ki a szõlõnek, a dombon át le az országútra. Szinte meglepett, pontosan emlékeztem minden árokra, minden úthajlásra, mintha kezdettõl fogva azzal az ösztönnel néztem volna itt a tájat, merre lehetne szöknöm ha rá kerül a sor.
Lépések futkostak, furcsa kis nevetés hallatszott. A kapualjában kezdõdött és szétterjedt a házban. Jó barát érkezett. Apor Henriette bárónõ. Auguszta fõhercegasszony udvarhölgye menekült ide. Este sokáig elbeszélgettünk a nagy szalonban. Újságokat, híreket hozott. Egy bécsi újság részletesen közölte, hogy Salm Lajos gróf nyílt utcán felpofozta Károlyi Mihályt. A forradalmi kormányzótanács érdekében utazott Bécsbe. De véletlenül épp egy kétes hírû házkapuján jött ki, mikor Salm nekirohant. "Fogd, ez az olasz frontért ez Magyarországért! ..." És mialatt a pofonok Károlyi képére csattantak, mindenikhez magyarázatot adott. Akkorra már emberek állták õket körül, egy bérkocsi kocogott arra. Károlyi kétségbeesetten intett felé. Salm gróf elkiáltotta magát: "Halljátok csak ez Károlyi Mihály, aki Magyarországot elárulta! A kocsis nagyot káromkodott, ostorával végig

húzott, Károlyin, megfordította a lovát és otthagyta, a pofonok, pedig fergetegben zuhogtak tovább.

Hát miért nem tudta ezt egy magyar ember elvégezni.
Apor Henriette ezalatt halkan mesélgetett. József fõherceg palotáját elfoglalta a vörös õrség fõparancsnoksága. A bútorokat elhurcolják, kommunizálnak az elvtársak". A fõherceg és a fõhercegasszony, akik mindenben osztoztak velünk, csak március 21-én este hagyták el a palotát. Gyalog menekültek a zuhogó esõben. Ekkor már lövöldözés hallatszott az egész városban. Megbízható híveiknél rejtõztek a következõ estéig. Aztán sötéttel egy rozoga négyüléses kocsin kijutottak a budai várnál a hegyek közé. A fõhercegasszony Alcsútra ment, a fõherceg Kállay Frigyessel és Hállay századossal dél felé igyekszik. A fõhercegasszony minden megmaradt ékszerét odaadta neki erre az útra. A francia parancsnoksággal szeretne érintkezésbe lépni, hogy megmentse szerencsétlen nemzetét.
Új reménység!... és a szoba világosabb lett és az élet szinte könnyû. Talán egy hét, pár nap még és azután...

És se pár nap és se azután - mert, a fõherceg mikor át kellett volna lépnie megszállt területre, visszafordult: Nem tudta itt hagyni azt a darab magyar földet, amely nélkül nem lehet újrakezdõdés.
A fiatal József Ferenc fõherceget azalatt elfogták. Mikére ment Somogyba, Somssich András birtokára. Onnan akartak tovább szökni, de Keszthelyen letartóztatták õket a kommunisták. Szekéren bevitték a két foglyot Kaposvárra és egész úton beszélték nekik, hogy ott van Szamuely, majd õ ellátja a dolgukat. Röhögve kérdezték, akarnak-e csuhást az útra. A fákat is mutogatták: Ez jó lenne... vagy ez tetszik inkább? Most Pesten vannak õrizetben. Többet nem tudni róluk.
Apor Henriette lassú hangját hallgattam tovább... Wekerle Sándor is már a gyûjtõfogházban van. Mikes püspök fogoly marad. Gróf Károlyi Györgyöt letartóztatták. Gyûlölte Károlyi Mihályt és kommunistáit. E télen magam láttam az utcán, mikor a destrukció plakátjait tépdeste a falakról. Most is ezt tette és hangosan szidta a forradalmi kormányt... Zichy Rafaelné Budán van. Nem akar elmenni. Vajon ismételgeti-e még híressé lett mondását: "Nincs terror, csak gyávaság van...

- Fegyverkeresés ürügye alatt, vörös katonák törnek be éjjel a lakásokba, - mesélte Apor Henriette.- A bankok páncélszekrényeit felnyitják, azokat a kormány fosztogatja. Pénzt nem adnak ki a letétekbõl. A kétezer koronánál nagyobb értékû ékszer úgynevezett köztulajdon." Az övét is elvették. Egy ismerõse inkább a Dunába dobta a gyöngyeit... Akinek még van valamije, az dugdossa, ha teheti. Egész vándorlás folyik a budai hegyekbe. Eleinte csak kis ékszeres ládákat ástak el az emberek. Utóbb új rendeletrõl suttogtak. Rekvirálni akarnak az éléskamrákban is. És útnak indultak a zsírosbödönök, a cukor, tea, fehérnemû... ki a hegyek közé.
Valamelyikünkbõl kitört az örök kérdés:
- De hát mégis, mit mondanak, meddig tarthat ez - Senki sem tud semmit. Az emberek kétségbe vannak esve. A legtöbb hír ellentmond. A bolsevista kormány részérõl Károlyi tárgyal az antant-missziókkal. Az olaszok látszólag rokonszenveznek. Azt is mondták már, hogy Itália elismerné a Tanácsköztársaságot. Megbízottja Borghese herceg nagy barátságban van Kun Bélával és kommunista szép zsidó asszonyokkal.
Arról is beszélnek, hogy egy Smuts nevû búr tábornokot küldenek ide, aki majd lemondásra kényszeríti a bolsevista társaságot...

Apor Henriette mereven nézett a levegõbe, mintha valami ijesztõt látna. - Szamuely egyre jobban az elõtérbe lép, - mondotta kisvártatva. - A kormányzótanács vele fenyegetõdzik, ha ijeszteni akar. A többi pedig csinálja az új alkotmánytervezetet és szónokol és parancsol, mintha örökre így maradna. Kun, Vágó és Rónai, Kohn, Weisz és Grünfeld határoznak az ezeréves nemzetnek az új élettörvénye felett, melynek a vérkeringése a hét vezérek arany kelyhében kezdõdött. Már egyikünk sem szólt. Olyan egy volt, amit éreztünk, hogy felesleges lett volna kimondanunk.

Április 3-án.

Posta nem jött, hír nincs, de azért szüntelenül érzi az ember, hogy történik valami. Mint akkor, a proletárdiktatúra elsõ óráiban, megint mered a bárd a fejünk felett, Olykor csúszik a levegõn át, aztán fennakad, aztán megint csúszik egy darabon. Ma állt a bárd és nem mozdult, de ott volt a fejem felett, a ház felett egész Magyarország felett.
A kerten át hívott egyik út a másik után. Jó ideje mehettem már körben ugyanegy nyomon. Csak elvétve ugatott valahol egy falusi kutya. Szekér zörgött az országúton, mintha száraz diót csörgettek volna zsákban. A kerten túl emberek beszéltek. Minden úgy hangzott, mintha ködön át jött volna. Aztán csend lett. A természet csendje, amelynek ezer hangja van, ha az ember belehallgatódzik. Tennem kellene valamit. Eszeveszett erõlködést éreztem magamban. Át kellene rohannom ezen a csenden, egy szót kellene kiáltanom, amitõl felébred a csend és kaszát fog és besuhint arra lefele, a Duna völgyébe.

Arra néztem a kék hegy irányába. Túl rajta a folyó két partján, ott lenn a város... Elfáradt a szemem, könnybe lábadt, a nagy erõs nézéstõl. Lecsüggesztettem a fejemet. Elõttem egy anemóna bújt meg a berzengõ, fázós fû között. Milyen szép volt. Odébb egy hamvas levél és sötét kis bokrokban sötét ibolyák: Rezgõ füvek, korai virágok, melyeknek nem tudom a nevüket. Külön-külön hajoltam mindenikért. És lassanként szegény kicsi bokréta támadt a tenyeremben.

Április 3-ika.

Hirtelen jutott az eszembe. Anyám születésnapja. Csak álltam a hideg földön, magányosan a hideg ég alatt, most tudtam meg, hogy annak szedtem ezt a bokrétát, akinek nem adhatom oda.

Április 4.

Olykor napokig senki sem jön. Olykor vendégek jönnek. Hallatszik a lépésük a kerti úton és már iramodom. A szobámba bújok. A múltkor, míg ott lent, üldögéltem, fenn a szalonban újságolta gróf Dessewffy Aladárné, hogy keresnek, de már rég kiszöktem Svájcba. Olyan furcsa ez... Jeszenszky Sándor bárón kívül senki se tudja, hogy itt vagyok és ki vagyok. A szomszéd Kövesd a birtoka. Gyakran utazik Budapestre. Aztán várjuk. Így még sohase vártak hírekre az emberek. Ma semmi sem valószínûtlen, ami biztatni tud. Jeszenszky báró legyint a kezével.
- Meglássák, sohase lesz ennek vége.
Ha ellentmondunk neki, egyre sötétebben beszél. Ha igazat adunk neki, megharagszik és egyszerre optimista lesz.
- Micsoda kishitûség...
És ezeket a sajátságos hullámzásokat érzem önmagamban is, másokban is, mindenkiben, aki manapság csak azért mondja el aggódásait, hogy ellentmondjanak neki, aki kínlódva épít bizodalmat magában és dühbe jön, ha feldöntik,
Jó éjszakát! ... Korán mentünk aludni.
Thomas Mórus Utópiáját olvastam. Épp ott nyílt fel a könyv, mikor a hódító Utópus elérkezik szigetére, melyen majd megalapítja a világboldogság birodalmát: "És ez a hódító

lángeszû ember volt" - mondja Mórus. - "Értett hozzá, hogyan kell egy durva és barbár népet megszelídíteni és olyan népet teremteni belõle, melynek civilizációja minden mást felülmúl:
Thomas Mórus, a szocializmus õse hát így képzelte el. Megszelídített, civilizált népre akarta építeni az õ világboldogságának a birodalmát. Lesz-e valaha ilyen eszményi nép a földön? Mert amíg nem lesz, a szocializmus Utópia szigete marad.

Április 5.
Eljöttek a falusi direktórium emberei a kastélyba. Egy kis feszengés érzett a levegõben. Torokreszelés hallatszott. Fekete vasárnapi kalapok mozogtak felfelé az úton. Kállay Béniné maga beszélt velük. A falurosszák voltak közöttük a hangosabbak. A többi ilyenkor lefelé pillantott és a könyökével taszított egyet a szomszédján mondjon már valamit. Eszembe jutottak a pávakék kis sévresi szobrok fenn a nagy szalonban, a perzsa tálak és üveg alatt a kézzel festett régi legyezõk. Vajon hogyan leltározzák majd ezek?
A pincébõl nem szabad bort kihozni. Alkoholtilalom van. Ezután nem szabad elmozdítani semmit, - mondotta az egyik - mert most már minden az államé. A többi bólogatott, nézelõdött. - Majd kijönnek a gyarmatiak... És végül is nem csináltak leltárt.

Ma még nem. Hát holnap, vagy holnapután? A bizonytalanság pedig növekszik. De minden átmenetivé lesz. És az ember még a másnapba se mer átnyúlni a terveivel. Talán nincsenek is többé tervek. A napok és az órák egymástól független, különálló dolgok lettek.
A direktórium vasárnapi kalapjai rajban mozogtak lefelé a kerti bokrok között. Csak az egyik maradozott el a többitõl. Aztán hirtelen visszasompolygott. Öreg ember állt fedetlen fõvel és a szeme szomorúan nézett:
Kegyelmes asszonyka, - dörmögte zavarodottan: Egy kis bort kért. Nem fogják megtudni. Betegnek vinné. Haldoklik a fiatal asszony. Aztán hirtelen a kabátja alá rejtette az üveget.
A szovjet kormány forradalmi törvényszékkel fenyegeti, aki bort iszik. Még a betegnek se szabad. De ittas katonák büntetlenül tántorognak utcahosszal. A népbiztosok pezsgõznek, száguldó különvonatjaikon és az ablakokon dobják ki az üres üvegeket. Isznak a budapesti szovjet házban, az egykori Hungária-szállodában is, melyet elfoglaltak a maguk számára. A lakókat - néhány óra alatt kidobták és a népbiztosok családostul, szeretõikkel együtt betelepedtek. Minden, ami látszik, minden, ami hallatszik, a bûnös városba viszi a gondolatomat, millió ember közé egy miatt!...
Otthonomból ma jött el hozzám az elsõ üzenet. Kiss Károly, a hû barát, kiszökött az elátkozott falak közül és Anyámtól hozott levelet. A keze írása.

Anyám egészséges. Már kiköltözött a hûvösvölgyi házba. Nem szenved szükséget. Senki se zavarja. Senki se keresett. Kiss Károly csupa kedves hírt mesélt.
Mialatt hallgattam, meleg világos öröm csapott át rajtam: - De hisz akkor hazamehetek!
Hirtelen megváltozott az arca. Nem, még korai lenne... És ahogy tovább beszélt, egyre gyanúsabb lett, amit az elõbb mondott. Bizonnyal csak nyugtatni akart. Hans Freitag német követségi tanácsos felkereste anyámat és figyelmeztette, meneküljek, ha még ott lennék. A hûvösvölgyi nyaralás gondolata is torzulni kezdett. Anyámnak választania kellett a lakás és nyaraló között. Hirtelen történt. Tegnap már ki is költözött. De azért a városi lakást egészen megbízható emberek foglalták el. A vörös katonák, akikkel jöttek, tisztességesen viselték magukat. Mindössze három családot lakoltattak be és egy iskolát. Zsidókat és proletárokat. De azért nincs semmi baj. Minden simán ment. Csak kevés bútor és kép maradt a lakásban.
Lassan, furcsán szédülni kezdtem. Vörös katonák. De hiszen akkor... Kikergették az otthonából. Éppen a születésnapján, mialatt virágot szedtem neki... Egyszerre,

megfoghatatlan, apró dolgok jutottak az eszembe. A régi szalonszekrény kicsiny kincsei. A burnótos szelence, amely egy cincogó finom melódiái tudott. És a sárga porcelán krinolinos dáma, amelyiknek olyan ijesztõ vékony a dereka... Gyerekkorom kicsiny mesemondói hová lettetek. A talpas hamutartó... Mindig ott állt az üvegbúrás öreg óra mellett. Vajon hová került? És az akvarellek? És anyám varrókosara és pasziánsz kártyái? A könyvtáramon egy ravennai feszület. Ki vette le? És az írásaim, a könyveim, régi képeink...

Lukács-Löwinger György - közoktatási népbiztos elrendelte, hogy az elhagyott lakásokban maradt magánkönyvtárak a tanácsköztársaság tulajdona. A könyvgyûjteményeket be kell jelenteni. Az értékes képeket szocializálják.
- Minden megvan még - biztatott. Kiss Károly, de most már nem bírtam elhinni, amit jószívûen mondott. Szüntelenül egy kínzó képet láttam magam elõtt. Láttam a szétzilált otthont, szobáinkban idegen alakokat és járva a lépcsõház ajtaját, amelyen megy el szegény magára maradt Anyám.
Kiüldözték. A többiek már jó ideje egyébrõl beszéltek, de én nem vettem észre. Csak arra eszméltem fel, hogy valaki mondta: Tovább fog tartani, mint eleinte hittük. Összerázkódtam. Miért hallgattak el valamennyien? Csupán az óra ketyegett. Értek benne a percek. Súrlódtak a kalászok és semmibe hullott belõlük az élet. Ezt nem lehet így sokáig elbírni. És... a levertség csendjében gyõzelmesen megint szõni kezdett a reménység.
- Már egyenetlenségek vannak a népbiztosok között - mondotta Kiss Károly. - Tettlegességekre is sor került. Állítólag összepofozkodtak. Szamuely a kezébe akarta keríteni a vörös hadsereget.
- Összevesznek, ha a saját hatalmukról van szó, de ha a mi leigázásunkról van szó, akkor összefognak. - A vége mégis az lett, hogy Pogány megbukott. Szamuely hívei besúgták a katonatanácsnak, hogy el akarja törölni a bizalmi rendszert, mellyel olyan eredményesen mérgezte meg a régi hadsereg maradványait. A szociál-kommunistáknak most már fegyelmezett szolgahadra van szükségük.
- A Marxizmus csak addig tartja elveit, céljait és jelszavait életben, amíg a mások rendjét döngetik.

A bizalmi férfiak nem tûrték a tervet. Tegnap történt. Délelõtt felvonultatták a mindenre kapható nemzetközi vörös ezredet. Szitkozódó munkásság és éhes csõcselék ment velük a várba. Ellepték a Szent György teret. Üvöltözve követelték ki Pogányt. Az ezred bizalmi férfiai betörtettek a hadügyi népbiztosságra. Az erkélyrõl tüzelték embereiket. És a bizalmi rendszer, melynek Pogány gyalázatos hatalmát köszönhette, mellyel hadügyminisztereket csapott el, terrorizált, kommunizmust csinált és védtelenné tett egy egész nemzetet, most felfalta öt magát.
Odakinn ugattak a kutyák. Egy pillanatig csak az hallatszott, aztán Kiss Károly tovább mesélt:
- A városban percek alatt terjedt el a hír. A Pogányt gyalázó felvonulók ordítozását sokan hallották. És az emberek már azt beszélték, hogy felakasztották és Kun Bélát is mellé kötik. Délutánra kiderült, hogy hamis a hír. Mindössze annyi történt, hogy a kormányzótanács kibõvítette és átszervezte magát. Ezentúl még több a zsidó népbiztos. Pogány és Szamuely közoktatási népbiztos lett. Kun Béla pedig átvette még a hadügyet is. Az emberek ekkor egyebet találtak ki a saját vigasztalásukra. Smuts tábornokban kezdett bízni mindenki.
- Hát mégis igaz volt a hír?...

A mieink nagyon sokat vártak tõle - folytatta Kiss. - Budapest egész biztosra vette, hogy egy angol tábornok, aki a párisi békekonferencia megbízottja, nem egyezkedik Kun Béla társaságával. Optimizmussal volt tele a város. Egyszerre mindenki tudott valami jót. Már Szamuely nyilatkozatát is a tábornok jövetelének tulajdonították.
- Miféle nyilatkozatot tett?
A titkár egy újságot szedett elõ a zsebébõl és szétterítette az asztalon. Szembeötlõ helyen, feltûnõ szedéssel ott feketéllett az írás.
Feljegyzem, mert beszédes adat, hogy milyen világot élünk abban az országban, ahol a közoktatás és nevelés egyik faktorának alkalma nyílhatott, hogy ilyen nyilatkozatot tegyen:
"Lelkiismeretlen elemek napok óta azt a hírt terjesztik rólam, hogy fosztogatásra akarok engedélyt adni. Ez alávaló rágalom és alávaló hazudozás. Felkérem az elvtársakat, hogy az ilyen híreket terjesztõ gonosztevõkkel szemben adjanak módot arra, hogy példát szolgáltathassunk. Tegyék lehetõvé, hogy az ilyen hírek terjesztõit haladéktalanul a forradalmi törvényszék elé
állíthassuk, hogy ott statáriálisan végezhessünk velük. Szamuely Tibor helyettes közoktatásügyi népbiztos."
- Mikor aztán köztudomású lett, - mondotta Kiss, - hogy Smuts tábornok, bár lakást rendelt valamelyik szállodában, még csak be se jött a városba, hanem a Nyugati pályaudvarra hívatta magához Kun Bélát nem volt többé határa a fantáziának... Ez se tartott soká. A kommunisták ma reggelre már diadalban hirdették azt a nagy sikerüket, hogy az antant tárgyalást kezd a budapesti és a moszkvai kormánnyal...

Breszt-Litovszkra kellett gondolnom... Nem tudtuk akkor, de mi ott vesztettük el a háborút. Budapesten és Moszkvában még a gyõztesek is elveszíthetik.
- Smuts tábornok nem fenyegetni, de alkudozni jött ide, - mondotta Kiss szomorúan. - A népbiztosok újságíró barátai beszélték el, hogy Smuts kedvezõ új demarkációs vonalat kínált a kormánynak. Ha Kun Béla egyezkedni akarna, a hatalmak hajlandók keletre visszatolni az oláh elõnyomulás vonalát, a semleges zónát pedig angol, francia és olasz katonaság szállná meg. Az újságírók azt is mondjak, a tábornok ajánlani fogja Parisban, tartsanak az érdekelt államok konferenciát végleges határainknak a megállapításáról. Ígérte, hogy odahat, hívják meg a hatalmak Kun Béla kormányát Parisba. Oldozzák fel a blokádot, szállítsanak zsírt és egyéb cikkeket, amelyekben hiányt szenvedünk. Ennek ellenében állítólag csak azt kívánta volna, hogy a kormány szüntesse be a világ forradalmasítására irányuló törekvéseit. Kun Bélának fejébe szállt a siker. Már semmi sem volt neki elég. Az antant közeledésével hihetetlenül megerõsítette a helyét és most már világgá kürtöli, hogy a hatalmak félnek tõle. Neki nem kell területi nagyobbodás, õ szabad kereskedelmet és lázítást akar a szomszéd államokban.
Eszembe jutott az elmúlt õsz, mikor az összeomlott nagy monarchia Wilsonhoz fordult és közvetítést kért. Wilson külügyi államtitkára, Mr. Lansing útján üzent:

Õk nem tárgyalnak velünk. És kegyetlen iróniában is szomszédaihoz utasította a békét kérõ nagyhatalmat. Akkor nem állt szóba velünk, de Kun Bélával alkuba bocsátkozik... Csakugyan félnek tõle? Vagy azt hiszik, hogy ez mindenünkrõl lemond bolsevizmusa szabad terjesztése fejében? Hát veszedelmesebb lenne az antant szemében a magyar nemzeti ideál a zsidóság nemzeti ideáljainál?...
Az angol tábornok elment. Távolodnak a lépések. Bezörgetett az ablakon és mi nem bírtunk mozdulni kiáltani. A kezünket megkötözték a gonosztevõk.
A szánkat betömték és a verejték kiül a homlokunkra...

Április 6.
Egy asszonyt temetnek a faluban. Fiatal volt, szinte gyerek. Tegnap még bort ivott és most már nincs többé.
A tisztára sepert kis parasztudvar földjére tették le a koporsót. Az anyja igazgatta, mintha ágyba fektetné. Egyszerre ott térdelt mellette a földön és simogatta a deszkákat, reszketõ öreg kezével és hosszan vonítva jajgatott hozzá: - Jaj, jaj, miért vetted el tõlem, jaj, miért nem tudtam inkább én meghalni...
Így beszélnek az anyák a halállal. Vajon mit mondanak majd az élõknek, ha a gyereküket akarják elvenni.
A siránkozás egyre hangosabb lett és mindenbe belevegyült. A kántor versbe énekelve valami régies, panaszosan ismétlõdõ dallammal mondta a búcsúztatót. Vándor regõsök, kósza hegedûsök hagyományai szomorkodtak ebben a búcsúztatóban, mely külön-külön megemlékezett a halott valamennyi hozzátartozójáról. A nevükön nevezte õket.
Ilyenkor mindig felzokogott valaki a gyülekezetben, mindig az, akirõl szó volt, mintha a saját neve felett lágyult volna el a nagy megtiszteltetésben.

A férj, mikor rákerült a sor, belenyomta az arcát levett kalapjába és a válla rángott az erõs sírástól. A többiek is kezdték, abbahagyták, az öregasszony nem hagyta el végig.
Mindenki megsiratta önmagát, csak a koporsóban nem sírt önmaga felett a halál. Föléje hajolt az udvari fának kinyíló ága és ahogy a szél lengette árnyéka a borús félvak napvilágban, mint egykék ér lüktetett lenn a koporsó deszkáján. A tavasz lüktetett. Ekkor vettem észre az árnyékon, hogy már rügyek vannak az ágon. Ekkor vettem észre a tavaszt.
In Paradisum.
A pap beszentelte a koporsót, megáldotta, mint a gyereket a keresztelõn, mint az emberpárt a frigykötésnél, ugyanazzal a szép mozdulattal, amellyel Krisztus óta megáldják, az õ nevében itt a földön az életet, a szerelmet és a halált.
Budapesten pedig elrendelte a vörös hatalom, hogy mára be kell zárni Krisztus templomait és holnapra mozgó színházat akar beléjük telepíteni. A keresztény papságot kötéllel fenyegetik. A tanító szerzeteket kiüldözik, az apácákat elkergetik a betegek és árvák mellõl. Letépik róluk rendjük viseletét.
Rendházaikba kommunista gyülekezõ helyeket, titkos tivornya tanyákat telepítenek.

A teoretikus szocializmus a vallást magánügynek nevezte. Most, hogy elmúlt a teória és megmaradt a vérengzõ valóság, már nem magánügy többé, mert még a lelkeknek sem lehet itt magántulajdonuk. A magántulajdont eltörölték és köztulajdonba veszik. Eltörölték vallást, mint magánügyet és közüggyé teszik.
A közügyeket pedig a proletárdiktatúra nevében huszonhat zsidó népbiztos intézi ma Magyarországon, akik ugyanazzal a lihegõ, sötét gyûlölettel feszítik meg az Igét, mint õt magát kétezer év elõtt. A nép pedig áll a kereszt lábainál és mint akkor, nem tudja, hogy ott áll és mint akkor, nem érti, mit szegeznek kalapálva, röhögve, köpködõ gyûlölettel bitóra a feje felett.
Állatok felett könnyebb az ostort suhogtatni, mint emberek felett. Ez kell a kommunizmusnak. Mert aki a néptõl elveszi a vallását, az elvesz mindent, ami az almon, a bográcson és a kulacson túl van, egyetlen mozdulattal elveszi tõle az etikáját, a filozófiáját, az esztétikáját.

Az emberek letérdeltek a koporsó körül és imádkoztak, mert volt, aki mondja, hogy imádkozzanak, magukba szálltak, a bográcson és kulacson túlra mentek, mert volt, aki mondja nekik, hogy Isten van felettük.
Aztán kifelé indult a gyászmenet a kis parasztudvarból. Négy férfiember emelte a koporsót. Az egyik a halott férje volt. A feje oda-oda hajolt a gyalult deszkához, mintha a

párja vállára támaszkodnék. Mellette elnyújtott siránkozás haladt felfelé a domboldalon. A tetõn ide-oda lengett a haranglábon a bronz. A harang még a halottra gondolt, de az emberek már nem gondoltak rá. A tarka pántlikás lányok ringatták a csípõjüket. Két gazdaember a tehénen alkudott. Egyik-másik pipált. Egy legény megcsípett egy vihogó cselédkét.
Lenn a kis parasztház tisztára sepert udvarán puhán settenkedve járt körben egy fehér cica. A lábasjószág egymást kereste, a kakas belecsípett a tyúkok nyakába és taraja, mint a láng rezgett felette. A rügyezõ ág árnyéka pedig egy hosszúkás ládanyomon rajzolódott a földre. Az udvarban minden olyan lett, mint volt azelõtt. De én nem tudtam elfelejteni, hogy ebben az esztendõben egy koporsó felett láttam meg elõször a tavaszt.

Április 7.
Valaki hozta a hírt. Bécs elüldözte a királyt Schönbrunn után Eckartsauból is. Angol tisztek fedezete kísérte családjával. Ezentúl Pranginsban fog lakni. És a hegyek kis országa, ahonnan egykor, Rudolf, a Habsburgi gróf markában az egész jövõvel elindult, a császárok koronája felé, most nyolc évszázad után ismét befogadja a visszatérõt, akinek kezében nincs egyéb mint a múlt.
De a történeti múlt van olyan erõs, mint a történeti jövõ.
Az átvörösödött újságok napi hírei között néhány gúnyolódó sor... A francia csõcselék szitkokat kiáltozott királyára, mikor a Templeba kísérte. Ma is kiáltoz a csõcselék. De ennek semmi köze az ország magyar népéhez. Ugyanazok, akik most valamelyik éjjel ledöntötték Budapesten Ferenc József szobrát és összezúzzák a milenneumi emlék király szobrait, ugyanazok szitkozódnak arcátlanul az újságok papirosán.
Az idegen kéz, az idegen hang tesz és beszél.

A kétfejû madár pedig, mely Európa annyi trónjára leereszkedett, tört szárnyakkal visszaszállt a, hegyek közé. És árnyékát, mint a felhõ húzta elvesztett csaták mezõin.
Egy rövid napihír. Ennyit ad az idegenek sajtója a magyar királynak, aki velük szemben sohase volt fukar. Akit hosszú hasábokon hízelegtek, amíg országa ellen eszközül használhatták fel, amit adni tudott. A gyávaság csak csúszni vagy sarat dobálni tud. Aki magyar itt, bármit gondoljon is magában, tisztelettel hallgat ma az ember és az uralkodó balvégzete elõtt. IV. Károly nemcsak magáért fizet, de megfizet dinasztiája négyszáz éves tévedéseiért. Hontalansággal fizet az unoka, mert õseinek Magyarország sohasem volt hazája.
Az uralkodóház megengedte, hogy kamarillája tervszerûen gyöngítse Magyarországot. És a kamarilla, hogy legyen, aki ellensúlyozza és ellenõrizze a rónák sohasem értett népét, ránk bocsátott minden fajzatot, utolsónak a Kun Bélák és Szamuelyek bevándorló kaftános apáit.
Nemcsak mi ellenünk, de maguk ellen is. A Habsburgok nem értették meg, hogy erõnk az õ erejük, gyöngeségünk az õ gyöngeségük is.

Valamennyi országuk és tartományuk olyan népek és fajok kilengése volt, melyeket birodalmuk határain túlról rokonok hívtak, csalogattak magukhoz. A Habsburgok népei körös-körül kifelé néztek mind. A kényeztetett osztrákokat Németország, a lengyeleket Varsó, kedvenceiket, a cseheket a szláv óriás, az oláhokat az új Románia, délszlávjainkat a szerbek országa, az olaszokat Itália, zsidó alattvalóikat az internacionális zsidó világhatalom. Rokontalan csak a magyar volt. Mi nem néztünk sehová, odakintrõl minket semmi sem hívott. Az uralkodók mégis minden népüket dédelgették és mindnek erõt javakat, kincseket adtak. Elmentek a népek és vitték a földünket, javainkat, kincseinket. A Divide et impera négyszáz éves vetése beérett, megoszlottak a népek, de a Habsburgok nem uralkodnak többé felettünk. A szétszakadt részek között az ûrbe hullott a korona.

Április 8.
A megmaradt Magyarországon tegnap választások voltak. Most, hogy a szocializmus hatalomra jutott, végre megmutatta, hogyan valósítja meg az általános titkos választójogot, melynek jelszavával évtizedek óta nyugtalanította és csalta magához az emberiséget. Eljött az idõ. A beteljesült Marxizmust senki se gátolja többé, minden eszköz és minden út az övé.
Odalenn a faluban már kora reggel a községházára tódult a férfi meg az asszonynép. A tanácsköztársaságban csak a proletárnak van szavazati joga, de aki nem gyakorolja, attól elveszik az élelmiszerigazolványt vagy a forradalmi törvényszékkel akad baja. A papság nem szavaz. Az ügyvédek nem proletárok. Földjüket mûvelõ magyar uraknak nincs szavazati joguk, és nem szavaznak itt többé csonka hõsök, rokkant tisztek sem. De szavaz minden orosz vagy külföldi zsidó, ha proletár. És õk, akik tegnap valamennyien az értelmiséghez számították magukat, most egyszerre mind proletárok. Még ha bankigazgatók fiai is...

A községháza ajtajában egy ember állt és mindenkinek a kezébe nyomta a hivatalos jelöltek kész névsorát.
A szavazók forgatták a lapokat. Egyik másik el is olvasta a névsort és káromkodott hozzá.
- Húzzuk ki... Írják oda a sógort - tanácsolták az asszonyok. A szavazó biztos rájuk rivall: - Senki se merje a jelöltek nevét kihúzni, vagy más nevét odaírni!
- Elvtárs úr - kérdezte tõle egy napszámos ember, - mit kellessék, akkor csinálnom ezzel a cédulával? - Hát szavazzon vele elvtárs, - mondotta a biztos - és kivette a cédulát a kezébõl.
- A fene bánja, - dörmögték az emberek, visszaadták a cédulákat átnyúlkáltak az asztal felett és a diadalmas és önérzetes proletariátus ezzel a mozdulattal megválasztotta tanácsát.
A szomszéd faluban is, mindenütt így történt és Budapesten is.
Landler elvtárs belügyi népbiztos titokban elõre összeállította a jelöltek névsorát. Elõzetes gyûlés, sõt a csoportosulás is tilos volt. Még a budapesti munkásság kiváltságos osztálya is csak akkor látta a jelöltek kinyomtatott névsorát, mikor a szavazóhelyiségekbe beterelték.

Valaki, aki Budapesten járt, mondta el, hogy kik a népbiztosság jelöltjei. Egy ellen kerületben huszonkét Weiss nevezetû elvtárs szerepelt a listán. Vörös katonák felügyelete alatt minden simán ment. Csak a VIII-ik kerületben történt egy kis zavar. A terroristáknak nem merték megtiltani a gyûlésezést. Azok hát összebeszéltek, ellenlistát adtak be és kibuktatták egy elvtársukat. A belügyi népbiztos gyorsan rendet csinált. Egyszerûen megsemmisítette a választást és a hivatalos jelöltek névsora életbe lépett.
Megtörtént. A szocializmus megmutatta, ha hatalomra kerül, hogyan valósítja meg jelszavait! Korlátlan sajtószabadság hirdetõi már csak hivatalos lapokat tûrnek. A szabad gyülekezés harcosai eltiltják az utcán a csoportosulást. A munkaidõ leszállításának követelõi elrendelik a munkakényszert. A militarizmus dühödt ellenségei toborzó ünnepeken üvöltik: be a vörös hadseregbe. Az általános titkos választójog véresszájú demagógja pedig életbe léptetik a hivatalos jelöltek névsorát.

Az idegen faj tetõ alá hozta épületét, amelynek a téglahordója és kõmûves legénye a megcsalt és félrevezetett magyar munkásság volt. Vajon sejti-e már a magyar munkásság, hogy szakszervezeteit milyen célok elérésére használták fel? Akiket a szakszervezetek segítettek uralomra, készülnek rá, hogy megsemmisítsék azokat. Szovjet Oroszország zsidó zsarnokai egy ukázzal eltörölték a szakszervezetet. A magyarországi népbiztosok pedig már merészen hirdetik hivatalos lapjukban, a Népszavában:
"Az osztályharc nagy csatájának stratégiai erõsségei elvégezték munkájuknak egy részét... Kirobbantották a proletárforradalmat. Az osztályharc diadalmasan halad elõre és maga

mögött hagyta a szakszervezetek kereteit. Régi alakjukban tehát feleslegesek lettek. A szakszervezetek humanitárius mûködését államosítani kell."
A tirannus elteszi láb alól az orgyilkost, miután megölte az elõzõ hatalmat és trónra segítette õt.

Április 9.
A szerencsétlenség egyre sûrûsödik, terjed és véglegessé lesz. 7-én, vasárnapról hétfõre virradó éjszakán kikiáltották Münchenben a tanácsköztársaságot.
Megállt-e ott vagy magával rántja a szerencsétlen vörös Ausztriát is? Ha ez a balsejtelem valóra válnék, akkor Ázsia keleti partjaitól a Rajnáig fog terjedni a szörnyû uralom, mely igába akarja hajtani a világot. Bestiális zsarnokság árad a föld felett. És a háború vérvesztettjei tehetetlenül zuhannak a sodrába. Városokat, országokat, világrészek darabjait viszi már magával parttalan hömpölygésében. A föld elõl tör fel kanálisrácsokon buggyan ki, sötét lakások ajtaján, bankházak márvány lépcsõin, újsághasábokon ömlik, felbuzog, ahol a talaj lazul és egyformán ismétli meg magát mindenütt.

A tétovázó misztikus szláv, a fellángoló és mégis konzervatív magyar, a megfontolt nehézkes német... végtelen ellentétek és csodálatosan mégis egészen hasonló jelekkel és eszközökkel alakult ki felettük a tanácsrendszer megvalósulása. A három nép fajiságának nyoma sincs a szörnyû koncepcióban, amely ijesztõen egységes terv szerint hasonló lelkû emberek kezén valósult meg Moszkvában, Budapesten és Münchenben is.
Mikor Oroszország összeomlott, készenlétben állt Kerenszky, majd a Lenin árnyékában leselkedõ Trockij szelleme. Mikor vérveszteségében eszméletlenségbe szédült Magyarország, ott várakozott Károlyi mögött Kunfi, Jászi és Pogány, majd Kun Béla egész táborkarával. És amikor Bajorország kezdett tántorogni, az elsõ felvonás rendezõje, Kurt Eisner készen állt. Mint nálunk és Oroszországban, bekövetkezett a második felvonás és Marx Levien (Lewy), a moszkvai zsidó ott várt, hogy proklamálja a proletárdiktatúrával az orosz és magyarországi bolsevizmus megismétlõdését.

Mialatt a félelmes összefüggések vérnyomát kerestem, emlékezetemben megmozdult a már átélt végzet.
Odakintrõl az ablakhoz szorította áttetszõ, hûvös arcát a kora tavasz.
És én mégis iszapszínû lucskos ködre emlékeztem. Ködbõl ordított ki az ember hangja: Éljen a forradalom! Vesszen Tisza... Aztán az Országház lépcsõjén ordított megint: "Nem akarok katonákat látni"... Miféle démoni erõ sugalmazott a ködben? Miféle erõ babonázta bele a szégyenbe, a gyávaságba és a pusztulásba a gõgös, bátor nemzetet?... Hónapok múltak azóta, hogy ezt elõször kérdeztem, de a tudatalatti én elsõ megállapításának sokáig útját állta a lelkiismeret. A lelkiismeret mielõtt meghozza a maga ítéletét, látást kíván a sötétben, hallást a csendben és idõt az idõk felett. Egy szörnyû út volt a tanítómesterem. Most már nem tépelõdöm - tudok. A szláv oroszok, a turáni magyarok, a germán bajorok korbácsa és korbácsolója, törvénye és törvényhozója, hóhérja és bitója nem véletlenségbõl egy. A három nép faji ellentétei oly nagyok, hogy a titokzatos azonosság tõlük nem eredhet. Világos hát, hogy egy közöttük élõ, de rajtuk kívül álló mindhármuk felett diadalmaskodó negyediknek a lelkébõl való. A forradalom démona nem egy ember, nem is egy tábor, de egy faj a többi faj között.

Rövid emlékezetû, új népek között az õs kelet utolsó fennmaradt népe a zsidó. Biblikus hagyományok hordozója, soká hurcolt roppant átkozódások megvalósulásának a sóvárgója. Hol megvetett, hol félelmes, örök idegen.
Hívatlan jön és nem megy, hogyha küldik. Szétszóródik és mégis összetart... Belefészkel az országok testébe. Láthatatlanul országot szervez magának más népek országában.

Törvényeket teremt túl vagy innen a törvényeken. Tagadja a haza fogalmát és mégis van hazája, mely vele vándorol és vele telepszik meg. Tagadja a többi népek Isten fogalmát, míg maga mindenütt újra építi templomát. Jeruzsálem ledõlt falait siratja és húzza a falakat láthatatlanul maga után. Elszigeteltségét panaszolja és titokzatos csatornarendszerrel köti össze végtelen városát, mellyel már beépítette jóformán az egész világot. Az összeköttetések és kapcsolatok megvannak. Különben hogyan lenne lehetséges, hogy a tõke és a sajtó valamennyiük kezében ugyanegy célt kövessen az egész világon át és minden faji érdek összelüktessen épp úgy a rutén faluban, mint New-York közepén? Valakit felmagasztalnak és végig fut a magasztalás a földgolyón. Valakit tönkre akarnak tenni, megindul a munka, mintha egyetlen kéz igazgatná.
Titokzatos homályból jönnek a parancsolatok. Amit a zsidó psziché más népekben kigúnyol és elsorvaszt, fanatikusan ébren tartja önmagában. Anarchiát és lázadást csak másoknak tanít, maga megdöbbentõen engedelmeskedik láthatatlan vezetõi irányításának.

Mirabeaut Mendelssohn Mózes és szép zsidó asszonyok befolyása kísérte a francia forradalom felé. És ott voltak õk Paris minden forradalma mögött. Az 1871-iki kommün vezérszellemei között megint átsurrannak a histórián.
De õk csak a lázítás és az uralom óráiban látszanak, a bûnhõdõk és vértanúk között jóformán soha sincsenek. Marx és Frankel Leó is megfutamodott, mikor a bukott kommün után bosszúra készült a visszatérõ államhatalom.
A török forradalom napjaiban történt, hogy egy zsidó büszkén mondta atyámnak: - Azt mi csináljuk -, az ifjú törökök, zsidók. A portugál forradalom idejébõl emlékezem, Vasconcellos õrgróf, a római portugál követ szavára: A lisszaboni forradalmat zsidók mozgatják és a szabadkõmûvesek. Ma pedig, mikor forradalomban vergõdik Európa nagyobbik fele, ott vannak az élén mindenütt, egységes terv szerint.

Ilyen tervet, hónapok vagy évek alatt szõni és szervezni nem lehet. Hogyan lehetséges hát, hogy az emberiség nem vette észre? Hogyan tudta a világátfogó tervet elhallgatni annyi temérdek ember, aki a munkása volt?
Az elõtér könnyelmû és vak, megfizetett vagy gonosz és ostoba nemzeti lárvái nem tudták, mit takarnak. A háttér félelmes rendezõi pedig, az emberiségnek ahhoz az egyetlen fajához tartoznak, mely az óvilág tanításaiból nõtt és tud titkot õrizni.
És ezért nem akad közöttük egyetlen áruló.

Április 10.
Báró Jeszenszky Sándor jött át hozzánk. - Budapestre alig lehet ráismerni. A vendéglõk elõtt sort állnak az emberek. Sokan már reggel kiülnek a járda szélére, hogy ebédre bejussanak. Jegyet kell váltaniuk, ha enni akarnak, mintha színházba mennének. Az étkezés is olyan, mint a színpadokon. Rossz kis adag, sietve kell bekapni, mert a következõ szám már türelmetlenkedik. Árpakása, répalevél és fülledt káposzta... ebbõl áll az étlap. És ezért ácsorognak órák hosszat az emberek és fizetnek nevetséges összeget. Éhesen mennek be, éhesen jönnek ki. Támolyognak, betegek az éhségtõl. Mindenki lesoványodott.

Már csak az új kiváltságos osztály, a népbiztosok rokonsága, a forradalmi milliomosok és a kormányzótanács külön testõrsége, a terrorlegények élnek jól. Eszembe jutott a Teréz körúti Batthyány palota. A kommün elsõ napjaiban megszállta egy csapat terrorista. Azóta övék a nagy szalon, melyben egykor azáleák álltak a szép régi bútorok között, övék valamennyi szoba és minden, amit a szépség szeretetében átfinomodott úri nemzedékek gyûjtöttek maguk köré. Vajon kinek ketyeg most Apafi Mihály fejedelem ódon órája? Vajon milyen kezek illetik Batthyány Lajosné nagy ébenfa feszületén az elefántcsont

Krisztus képét? Borzongató mesék járnak a palotáról. Úgy hírlik, hogy akit oda bevisznek a terroristák, az nem kerül többet elõ...
Jeszenszky báró már másról beszélt. - Legrosszabban a paloták járnak. Mentõl szebbek a termeik, annál piszkosabb népet telepítenek beléjük. A szalonokba takaréktûzhelyeket állítanak, kéménycsöveket vezetnek a selyemmel bevont falakon. Mosókonyhákat csinálnak a könyvtárszobákból. Valahogy a Nemzeti Kaszinóra terelõdött a szó.
- Hihetetlenül bepiszkolódott az egész ház, mondotta Jeszenszky. Könyvtárat, az ezüstöt, minden felszerelést lefoglaltak. Az egyházi javak likvidáló hivatala telepedett oda. Faber Oszkár, az egykori piarista pap, onnan rendeli el az egyházak kifosztását és a felekezeti vagyonok elkobzását, Onnan uszítja vidéki szovjeteket a zárdákra és a püspökségekre.

Széchenyi lángeszébõl támadt valamikor a kaszinó, csakúgy, mint a Tudományos Akadémia, a Lánchíd, vagy a Vaskapu. Nagy tervei között ott ál a kaszinó, hogy találkozó helyet adjon a magyar összetartásnak, visszhangot kezdeményezésnek, a gondolatnak és a szépségnek.
Mi lett belõle? A likvidálás nem most kezdõdött el. Évtizedek óta likvidálták a magyar urak Széchenyi ideáljait. Csakis így történhetett, hogy mikor megrendült alattuk a föld, kevesen gondoltak a mentésre és többen az ajtón mely a szabadulásba visz.
Széchenyi alkotása, a Nemzeti Kaszinó politikai boszorkánykonyha, táncterem és kártyaszoba lett. És az évnek csak egy napja volt, amelyen róla emlékeztek. Ilyenkor valaki az urak közül egy kelyhet emelt és beszédet mondott de Széchenyi hazaszeretetét és látnoki kínját nem itta ki a kehelybõl senki se A magyar fõurak és fõpapok, idegen bevándorlónak adták bérbe a földjeiket, idegen bankárokkal kötöttek üzletet, idegen újságírókkal csináltak magyar politikát. És az urak nem vették észre, hogy körükbõl évrõl-évre távolodik Széchenyi István szelleme. Jelenlétét nem érezték, mikor futólag egyszer évente a kehellyel hívták és ünnepelték. Pedig ki tudja, nem mondta-e nekik: Miért idéztek? Ha minden elmúlt itt, ami voltam, múljék el tõlem ez a kehely.

A szürkület lassan belepte az ablakokat. Az óra ütött. Egy darabon elkísértük Jeszenszky bárót, aztán a falu felé indultunk.
- Azt az eladó lovat kell megnéznünk a szomszédban, - mondotta Kállay Erzsébet, mikor lekanyarodtunk az országútról.
Kis parasztház udvarán mentünk át. A ház egykedvûen guggolt a sárban. Soká tartott, míg az asszony elõkerült. Vámi kell, nincs itthon a gazda. Széket hozott Az istálló ajtaján egy férfi ember õdöngött ki. Köszönt, aztán tornác lépcsõére ült. Idõnkint lopva felpillantott ránk és hallgatagon tovább szívta a pipáját. Vajon mit gondolt magában?
Kállay Lenke megszólította.
- Hát nem tudni se jót, se rosszat errõl az új rendrõl, - mondotta a ember szûkszavúan. - Van akinek tetszik, van akinek nem tetszik. Ha igaz, meggondolta magát a kormány, száz holdig meghagyja a földet a gazdáknak és adót se szed érte. Hirtelen lefelé nézett A csizmája orrával ide-oda tiporta a sarat. - Tetszik tudni, mán csak a nagy vagyont veszik el, az igazság miatt. Az országút felõl szekérzörgés neszelt át a hûvös levegõn. Kállay Erzsébet arrafelé fordult: Hallottam, hogy már rekvirálják a lovakat meg a szekereket a vörös hadseregnek.
Az ember testtartása hirtelen megváltozott. Fenyegetõen kapta fel a fejét és a hangja sötét és dühös volt: - Csak azt próbálják meg. Leütöm, aki az enyémhez nyúl.

Április 11-12.
Eötvös Lóránt meghalt. Minden kor komor és kérhetetlen ajtócsapódás a halál, de annak aki magyar, soha szörnyûbb nem lehetett, mint most. Elmenni így, a széttépett rab országból? Elmenni a megalázó aljas emlékkel, nem látva soha többet egy más magyar

tavaszt. Nehéz és rossz az élet és talán könnyebb és jobb a halál. De nem most, nem így a mocsárba süllyedõ véres roncson, egy nemzet borzasztó alkonyán.
Miért nem adott neki végzete még egy évet legalább, vagy néhány hónapot, hogy látta volna felemelkedni megcsúfolt faját. Egy évet még, egy hónapot neki, aki saját halhatatlanságából szerényen, bõkezûen annyit adott nemzetének.
Gyerek voltam még, mikor tisztelni megtanultam. Atyám tanított, aki barátja volt. Hajdan régen, a régi Pest egy öreg házában, Emich Gusztáv hazafias kis Athenaeum nyomdájának épületében, az Egyetem téren húzódott meg akkoriban az Eggenberger-féle könyvkereskedés. Hoffmann Alfréd volt a cég tulajdonosa és a boltjában, a fellobbanó magyar tudás új könyvei között találkoztak atyám kortársai, akik az osztrák elnyomás után újrateremtették az ébredõ ország szellemi életét. Az ernyõs függõlámpa világában esténként odasereglõ urak vitatkoztak a könyvespolcok tövében. Ott volt közöttük Eötvös Lóránt báró és atyám, Gyulay Pál, Thán Károly, a mester Lotz, Gregus Ágost, a festõ óriás Székely Bertalan, Tanhoffer Lajos, Jókai Mór, Hampel József és a mineralógus Krenner és olykor benézett az öreg úr maga: Arany János is. Sokan, a magyar Magyarország magvetõi, akik elmentek Eötvös Lóránt elõtt.
Õ volt az utolsó. Már évek óta elvonultan élt laboratóriumában, az idegen szellem idegen terjesztõi között és nem volt köze hozzájuk, akik öt, az emberiség halottját, a proletariátus halottjának nevezik.

Egy firenzei délutánra emlékezem. Padre Alfani híres laboratóriumában fogadott és megmutatta a messinai földrengésrõl fölvett szeizmogrammjait. A kormos hengereken, mint szakadékos vad helyek körvonalainak emelkedései és zuhanásai látszottak a föld messze rengéseinek kísérteties fehér írásai. Ezt karmolta ki a tû azon a szörnyû éjszakán, - mondotta az aszott arcú tudós pap, mialatt tragikus dokumentumait feltárta. Aztán felém fordult: - Ön magyar? Ismeri Eötvös Lórántot? Nagy bámulója vagyok: Quell uomo é una gloria della nazione ungherese. Dicsõsége a magyar nemzetnek...
De akik ma minálunk látszanak és hallatszanak, azt mondják, elmúlt ami magyar, elmúlt a nemzet és Eötvös Lóránt a proletariátus halottja. Ravatalánál a forradalmi kormány nevében vörös zászlók alatt, puha kalapban, szürke kabátban Lukács-Löwinger György népbiztos beszélt. Az Akadémiát, melynek Eötvös valamikor elnöke volt, eltiltották koporsója mellõl, Berzeviczy Albertnek nem adtak ott helyet. A magyar tudomány képviseletében vörös jelvénnyel Fröhlich Izidor elvtárs szónokolt.

Eötvös Lóránt úri magyar õsök, magyar hagyományokat hordozó úri ivadéka volt. De faját búcsúzni nem eresztették hozzá. Csak idegenek szólhattak, az idegen faj, melynek érvényesüléséhez egykor a halott édesatyja, a liberalizmus nagy idealistája, báró Eötvös József nyitott magyar nagylelkûséggel kaput. Eötvös Lóránt örökségképpen élte tovább atyja liberalizmusának ideáljait.
Milyen összeomlásnak kellett a lelkében végbemennie, hogy õ, a zsidóság támogatója, pár nappal halála elõtt, megcsalódottan, szomorúan odasorozta magát tanúnak a többi késõn látó, megrettent magyar liberális mellé és mint azok, kimondotta: "A zsidóság az a métely, ami az országot tönkre teszi" Õk pedig haladó, romboló, kicsinyes gyûlöletet proklamálva az alkotó nagy halhatatlanság felett, mint a proletariátus halottját eltemették azt, aki egy nemzet dicsõsége volt.

Április 13.

Virágvasárnap. Tavasz van. Húsvét jön a tavaszon át és ez a Virágvasárnap mégis egészen más, mint volt a többi, mióta visszaemlékezem. Az emberiség évezredes útján sötét, üldözött idõk járnak vissza a sírjukból. Mintha lázbetegek rémlátása mesélne. Magyarországon üldözik a keresztények hitét. Fenyegetõ veszedelmek kószálnak

templomaik körül. És Kunfi Zsigmond közoktatási népbiztos, a vallást cserélgetõ zsidó rendeletet ad ki, hogy a papság egymás után három vasárnapon át hirdesse a szószékrõl a hívõk elõtt, amit õ parancsol.
A falu, a közömbös falu ma nem közömbös. Mintha védené, amit el akarnak tõle venni, utána kap és szinte tüntet.
Nógrád pántlikás viseletében, ingvállasan, hosszú derekú rövid szoknyás, lányok, keszkenõs asszonyok mennek fölfelé a hegyoldalon. Mögöttük tódul a férfinép. Elszánt dacosan emelkedik a körmenet. És a hit erején és az imádságon túl, vele megy az emberek lelkében az örök magyar csak azért is! Sokan várnak, az egész falu, még a betegek is. A templomi zászlók lassan inognak, egyre magasabban. Egy emelt kereszt belevillan az égbe.
A napsütéses kis tér feketén nyüzsgött, tarkán virított a templom alatt. Harangoztak. A templomi hidegben tömjénszag érzett? Az oltárnál húsvéti barkát szentelt a pap.

Kállayék mögött belehúzódtam az oratórium homályába. A templom hajóján véges végig lassan tolongott be a nép. Barázdás öreg arcok, olyanok, mintha felemelt kérges, agyondolgozott kezek lennének. Elõl kicsi lányok, kikeményített, elrútított kis figurák álltak sort. Szorosra font hajuk, mint két pántlikás szarv kunkorodott két oldalt a fülük mellett. A zsebkendõs imádságos könyv alatt kidüllesztették a hasukat és a szájuk hangtalanul, sebesen mozgott. A túlsó oldalon a fiúk álltak. A mezítlábasok folyton cserélgették a lábukat a hideg kövön, felhúzták, melengették a talpukat a másik lábuk fején. Hátulról megtaszított egyet egy nagyobb fiú. A kicsi visszanézett, de tovább imádkozott és nem nevetett. Még a gyerekek is komolyabbak voltak, mint máskor. Magukba szálltabb embereket még nem láttam együtt soha.
Valahol a magasban lélegzet vesztve vergõdött a gregoriánus harmóniákkal a szegény falusi orgona. A mozdulatlan templomi zászlók alól feltörtek az emberi hangok. Egyik magasan járt, a másik mélyen. Hamisan, gyámoltalanul és mégis meghatón szállt az õsi liturgikus dallam, évezredes Virágvasárnapok gyászoló éneke.
"És az Ember Fiát elárulják, hogy megfeszítsék..."
A sokszor hallott szavak most döngve hullottak a szívemre és világosság lett az értelmükbõl. És éreztem, hogy ez a Virágvasárnap nem emlékezés, de sötét történés. Új Golgotára indul Krisztus itt a földön.

A templomban csak siránkozott tovább a Passzió panaszos, õsrégi dallama.
". . . Arcára köptek, ökleikkel ütötték, mások pedig arcul verték õt, mondván: Találd el Krisztus, kicsoda az, aki téged megütött?"
És mintha egyet gondolt volna a templom, csodálatos borzadásban éreztük mind. Ugyanazok, megint ugyanazok, akik kétezer év elõtt ütötték.
"...És mikor vádolták, semmit sem felelt...""...Szinte ijedt kötelességben ismételték az Evangéliumból az énekes hangok a zsidók kiáltását: "Feszítsd, meg! Feszítsd meg!..." És felmorajlott a szózat, mellyel egykor a jeruzsálemi nép vállalta az ítéletet:
"... Az õ vére mirajtunk és a mi fiainkon..." Egy pillanatra csend lett, mintha az emberek utána néztek volna a szörnyû tehernek, melyet a hangok vittek. Aztán szinte messzirõl, révedezett vissza a dallam önmagához.
"... és elvitték öt, hogy megfeszítsék..."
Az orgona, mint egy roskatag öreg pásztor összeterelte a nyájat. A hangok összefutottak és a templomi népbõl olyan kétségbeesetten tört ki, mint ezen a mi magyar földünkön talán soha:
"... Én Istenem, én Istenem, miért hagytál el engemet?"

Sápadt arccal, szívszaggatóan kiáltották az emberek és abban a pillanatban Krisztus minden ember volt és Krisztus szava minden ember szava lett.
Régen elhangzott és mégis ott maradt, mint egy sebesülés. A templomkapu kinyílt a falban és hirtelen, beáradt a külsõ napsütés. Kifelé pedig áradt az utolsó könyörgés, a magyar katolicizmus százados éneke. Szállt, emelkedett, belevegyült a tavaszba és napkelet ritmusával, napnyugat hitével megostromolta a végtelenség kék egét.
Boldogasszony Anyánk, régi nagy Patrónánk! :
Nagy ínségben lévén, így szólít meg hazánk:
Magyarországról, romlott hazánkról,
Ne feledkezzél meg szegény magyarokról...

Április 14.
Mostanában sokszor megtörténik, hogy a gondolatok egyszerre megállnak a fejemben és nem mernek haladni. Olyan ez, mint mikor valaki eltéved sötét éjjel ismeretlen tájon, órákon át nem mer mozdulni. Egy helyben áll. Csak áll a sötétben és várja, hogy talán mégis megvirrad. De nem virrad és a félelem növekszik és elbillen tõle az értelem. Köröskörül sötétben van egész Magyarország. Akik régen összetartoztunk, már nem tudunk egymásról semmit. A szétszakított ország darabjai külön-külön vonaglanak. Mi történik Erdélyben? A Felföldön, a Délvidéken, a Dunántúl vagy Budapesten? A sötétségbõl csak összeomlások tébolyító robaja morajlik szüntelen. De hogy hol zuhan és mi omlik, azt nem tudni. Aztán egyszerre lopva hozzák a suttogások a híreket. Az egész ország omlik. Erdélyben és a Délvidéken botoznak az oláhok és a szerbek. A Felföldön megtöltik a börtönöket a csehek. Mindent üldöznek és büntetnek, ami magyar. És mégis jobb ma ott a szörnyû élet, mint a vörös roncson, mert abból lehet feltámadás. Ami pedig itt van, abból, ha folytatódik, csakis halál lehet. Budapesten és a vele szakadt részen akasztani készülnek a zsarnokok.

Az elsõ napon integritást, kenyeret, békét és szabadságot ígértek. Ma csúfolódva nevetnek az integritás felett. Kenyér helyett éhséget adtak. Béke helyett vörös hadsereget. Elvétve már fel-fel hördülnek a megcsaltak. A hazugság mint kormányzati eszköz mindig csak átmenet lehet, utána vagy az igazságnak, vagy a terrornak kell következnie. Igazság jön-e vagy terror? Így már nem tarthat soká!... Hányszor is mondtuk ezt?
Ekkor vettem észre, hogy a tekintetem, mintha naptárba nézne, kinéz a kertbe az ablakon. Mikor otthonról idejöttem, szinte tél volt. Olykor havazott és a tar gallyak feketék voltak a hideg ég alatt. Aztán egy napon, mint egy félre fújt fáklyaláng lobbant fel a domb tetején a hold sarlója és zöld felhõk lepték el a bokrokat. Azóta, fiatal lomb lett a zöld felhõkbõl és túl a dombon a harangláb felett már kerek vörös lámpát emel magának az éjszaka. Sok nap múlt. Annyi idõ, hogy közben megtelt a hold...

Április 15-ikére virradó éjjel.
A kályhában leégett a zsarátnok. Sokáig figyeltem. Most már összedûlt. De azért hideg van. Soha se volt még ilyen hideg. És én itt ülök és írok, pedig semmi értelme sincs. Különben mégis... Hiszen nem másnak írok, nem azért, hogy megmaradjon, csak magamnak, hogy könnyebb legyen. Ma este Kiss Károly ide érkezett. A rendõrségrõl szökött, hogy hírt hozhasson.
Csak most képzelem, vagy már azelõtt is éreztem, hogy így lesz? Valami készülõdött felém. És nap-nap után közelebb rémlett elkerülhetetlenül. A többiek esténként a húsvéti ünnepekrõl beszéltek maguk között. Nem szóltam közbe, kimaradtam a beszédbõl és ez olyan szomorú és magányos volt, mintha valahogyan kívül állnék és nem tartoznék oda. Vannak elõérzetek. Most már itt sem szabad maradnom. Mindenki alszik... És mégis jön valami. Abból jön, ami már elmaradt Messze magam mögött hagyott régi önmagam jött

utánam futva, lihegõ, névtelen gyerekkínnal. És egyszerre utolért és nem volt többé mögöttem, már én voltam a régi, szegény gyerek, aki ha bajban van, ha bántják, ha beteg, hátra csukló fejjel hívja az anyját. Õt hívtam nagy magányos nyomorúságomban, az egyetlent, akinek a fájdalmam jobban fáj, mint nekem.

Az ablakrácson át most egy ideig a holdat kellett néznem. Úgy ugatnak a falusi kutyák! Össze akarom szedni az eszemet. Talán fel tudom írni, ami történt. Magyarország minden talpalatnyi földjén hontalan és üldözött ma, aki magyar. És aki küzdeni mert ellenük, annak az életét kiadják aljas vértszaglászó kopóiknak. Én küzdöttem ellenük és most kiadták az életemet.
Egy Mikulik nevû félszemû terroristának soroztak a munkakörébe, akit Cyclopsnak hívnak a többiek. Soha se hallottam eddig róla. Állítólag Mátyásföldön harácsol, és a repülõtelepnek a teljhatalmú diktátora. Szamuely azt mondta róla: Olyan kegyetlen, hogy ellene még õ sem tehet semmit. Ezt a félszemû emberállatot bízták meg, hogy végezzen velem. Õ maga mondta: "El kell tennem láb alól És mostantól kezdve az életem attól függ, el bírom-e kerülni vagy találkozom-e vele? ... Kívüle egy másik is kerestet. Annak se hallottam eddig a nevét. Az újonnan felállított politikai nyomozó osztálynak a fõnöke, Szamuely barátja. Corvin Ottónak hívják, de az igazi neve Klein. Egy púpos kis zsidó. Ezelõtt bankhivatalnok volt. Keresnek... Csodálatos kínlódást okoz ez a gondolat. Lassan csúful egy kéz tapogat az ember körül és meg akarja fogni...

Most már eszembe jut, ez rémlik szüntelen, mióta Kiss Károly elmondta. Hû barát. Milyén sápadt volt és nem nézett reám és egészen halkan beszélt.
Mikor Kiss Károly kocsija megállt át oszlopos aláhajtó alatt, Kállay Lenke messzirõl kiáltotta felé:
- Jó hírt hozott?
- Majd ha egyedül leszünk. - És mikor senki se hallhatta, elmondta, milyen hírt hozott. Világosan emlékszem, hogy bólintottam és csodálkoztam, hogy bólintok.
Anyámat kihallgatták... Nyolc fegyveres vörös katona állta körül a hûvösvölgyi házat. Közben a detektívek külön-külön vallattak odabenn mindenkit. Két óra hosszat tartott. Fenyegetõdztek, mondták, hogy a tagadás hiába való, már nyomon vannak, úgyis tudják, hol vagyok.

Anyám a kis levelet mutatta, amelyet utolsó este írtam. Mondta, hogy a Dunántúlról jött hozzá. Egyebet nem tud rólam. Nyugodtnak látszott akkor is. Olyan, fölényesen nézett a vallatóira, hogy egyszerre nem merték többé elvtársnõnek szólítani. Levették a kalapjukat és fedetlen fõvel beszéltek vele. Mikor elmentek, Mária testvérem a szobájában találta Anyámat a dívány szegletében. Akkor már egészen görnyedten ült és sírt. Az asztalán padig ott feküdt a nevemre szóló elfogatási parancs. - Nem tudom nézni, - mondotta - tedd el onnan, hogy ne lássam.
Egy könnytelen belsõ zokogás vonaglott át a mellemen. A többiek nem vették észre. Láttam az arcukon, hagy egészen természetesnek találnak.
A testvéreimet is vallatták. Verát, aki annyit dolgozott velem ellenforradalmár szövetségünkben és Gézát is. A rendõrségre idézték õket. Kiss Károlyt elfogták. Egy Juhász nevezetû zsidó szörnyeteg elé került. Ez volt a nyomozócsoport fõnöke. A többiek is ilyenek voltak. Piszok, zûrzavar, rendetlenség és csupa zsidó.
Irtóztam tõlük - mondotta, - és egy õrizetlen pillanatban megszöktem. Aztán nevetett világos, tiszta nevetéssel, mint a csínytevõ fiúk. Én is nevettem, de azért borzasztóan fájt a szívem. Egyszerre eszembe jutott: Ha Anyámat tartóztatnák le helyettem? Vagy valaki mást... Hirtelen lódulásokkal forogni kezdett a szoba.
- Haza megyek Jelentkezem...

Mind rám támadtak, magyarázták, hogy õrültség lenne, senkinek se lesz bántódása miattam.
- Erre a házra is csak bajt hozok... Kerestem a szavakat, hogy bocsánatot kérjek. A többiek ezalatt helyettem tervezték, hova szökjem? Csak akkor kezdtem megint figyelni, mikor hallottam, hogy a családom azt kívánja, menjek külföldre.
- Balassagyarmaton át... Ez megütötte a fülemet. Kállay Erzsébet mondta, hogy így jó lesz. Huszár Aladár bizonyosan átsegít majd az Ipolyon.
Kállay Lenkének eszébe jutott, hogy a cselédségnek nem szabad tudnia, hová megyek. Aszód felé utazzam, mintha Pestre mennék, onnan forduljak vissza Balassagyarmatnak. Mondhatatlan irtózást éreztem. A vörös zászlós aszódi állomás, a kövér politikai megbízott, a hegedûs és az internacionálé.
A peronon egy pad áll a fal mellett. Ott fogok ülni reggel héttõl délután ötig. Az emberek pedig rám nézhetnek és nem rejthetem el elõlük az arcomat.

Mióta magamra maradtam, már többször eszembe jutott ez. Egy percre az ablak üvegjéhez támasztottam a homlokomat. Sima és hideg volt. Ha nincsen más, az ablaküveg is tud olyan jó lenni, mint egy hûvös kéz.
Az órára néztem. Megállt. Este elfelejtettem felhúzni. Egy kocsi zörgött lenn a kert alján, valahol a vendégház körül. Ez viszi Kiss Károlyt a vasútra. Holnap ugyanebben az órában visz el majd engem is. Egyedül megyek. Nem fogadtam el a kíséretét. A sorsomból nem szabad adnom másoknak. Ha velem tartóztatnák le, magammal rántanám a szerencsétlenségbe. Menjen, ha lehet békével. Szökjék szabadon, hálám kísérni fogja. Életemben eddig több barátsággal nem volt hozzám senki se.

Április 15-16.
Az utolsó berceli nap. Mintha egy kéz nyúlt volna a friss képbe és eltörölte volna. Csak itt-ott hagyott meg belõle egy darabot. Reggel sütött a nap a füvön az ablakom alatt. És hûvös aranyába belehempergett a fehér Krampusz kutya.

Egyszerre délután lett. A nap már nem sütött az égen. Az aranyozott fali órában egykedvûen súrlódtak a kalászok. Vajon hány szem van meg benne a számomra?
A fiatal Kállay György elment Jeszenszky báróért. Õ bizonyosan tudna valami tanácsot adni. Mikor elmondták neki, mi történt. Jó emberi megértés volta tekintetében. Írt számomra ajánló levelet az elûzött aszódi szolgabíróhoz és magához vette a feljegyzéseimet: - Majd eldugom a kéménykürtõbe. Talán csak nem akadnak rá...
Túl a kerten, a dombok élén, mint egy füstölgõ kis játék húzódott el ekkor az aszódi vonat. Ráeszméltem: ez a vonat kísértett egész nap a gondolataim mögött.

Most már elmúlt. Ma még nem érkeztek meg a nyomozók. Holnap pedig már nem találnak.
- Ezóta beért volna a kocsi az állomásról, - mondotta Lenke. - Õk is ugyanazt gondolták. Autó tülkölt az országúton. Kállay Béniné felpillantott a hímzésérõl: - Rossz álmom volt az éjjel. Azt álmodtam, hogy egy nagy automobil állt meg a ház elõtt és detektívek szálltak ki belõle.
A kert elõtt már elzúgott a gépkocsi, de a lehetõség keservesen velünk maradt. Most már szüntelenül arra kellett gondolnom, bár múlnék az idõ. Bár ne lennék itt, hogy bajt ne hozzak azokra, akik jók voltak hozzám. Errõl mondtam valami szánalmas szót, mikor elbúcsúztam: - Köszönöm és bocsássanak meg. Apor Henriette ideadta a gyufáit. Néhány szál volt az egész, mégis kincs, mert a házban régen nem volt gyufa. Erzsébet lekísért a szobámba. Aztán egyedül maradtam:

Addig soha se tudtam, milyen egyedül van az ember a világon. Mindenki magának, egészen egyedül. A lelkem halálsejtelemmel volt tele. És azokra kellett gondolom, akiket meghalni láttam. Csodálatosan érteni kezdtem õket, akiknek mindent maguknak kell a halállal elintézniük. Hiába fogják a kezüket, hiába igazítják a párnájukat, hiába virrasztanak velük. És az én kezemet még csak nem is fogta senki és nem virrasztott velem senki sem.
Esni kezdett az esõ, mintha valaki nekidõlt volna a ház falának és teli sírta volna az ablakot. Kis cseppek peregtek a sötéten. A márciusi éjszakán is esett az esõ és mennem kellett otthonról és az utcák üvöltötték: "Éljen a proletárdiktatúra!" A szavak hozták magukkal az akkori órákat. Megint csak az esõ, a kitaszítottság és az elhagyatottság volt velem és elõttem egy bosszúálló sötét világ. Behunytam a szememet. Ha meg tudnék szökni önmagamtól.
Néhány percig alhattam hánykolódó, nyugtalan álommal. Aztán mintha megráztak volna, felugrottam. Oktalan sietséggel Öltözni kezdtem a gyertyafénynél. Odakint még sötét volt és lassan nyílt a szobám ajtaja. A félhomályban Kállay Erzsébet állt a küszöbön. Búcsúzni jött, ez jól esett. Aztán megfogtuk egymás kezét: Isten veled.
Mikor a kastély nagy kapuja kinyílt elõttem, kíméletlen lucskos hideg csapott az arcomba. Visszahõköltem. Az éjszaka mint vizes, fekete fal meredt elém. Ennek a falnak kellett neki mennem. Egy pillanatra még éreztem, hogy valaki utánam néz. Ez is elmúlt. A kapu döngve becsukódott és ez olyasmi volt, mintha a világon valamennyi kapu becsukódott volna és én kívül lennék mindenen, hontalan, otthontalan, koldus földönfutó.
Egyre mélyebben fúrtam bele magamat a lucskos fekete falba. Gyalog mentem le a kerten át az istálló felé. A kocsi várakozott reám. A kerekek körül freccsent a sár. Az esõ végigcsorgott a vállamon és a térdemen hirtelen áztatta át a ruhát. Lucskos országúton virradt. Csak az út futott velem, de elõttem minden kapu csukva volt. Ki fog-e nyílni valamelyik, vagy így marad?

A galgagutai állomásról sötét, hideg kis vonat vitt tovább a didergõ derengésen át. Közben talán el is aludtam. Az utolsó nagy lódulásra emlékezem. Aszód!... Minden az eszembe jutott. A peronon mállott szemét feküdt a vízben. Egy vagon falán embersárral festett iromba betûk látszottak: Halál a burzsujokra! Az állomás még piszkosabb volt, mint a múltkor. És a korai óra dacára csoportba bujt, ötös zászlós küldöttségek várakoztak. Álmos, szomorú emberek. A kijáratnál mondta az egyik, hogy toborzó gyûlés lesz. Pestrõl jönnek az elvtársak szónokolni. Már jelezték is a különvonatot. Hirtelen fejvesztett sietség fogott el. Ekkor vettem észre, hogy a berceli útravalót valaki kihúzta a hónom alól. Mindegy. A táskám már a ruhatárban volt, menten a város felé. A javítóintézeten, mint egy ázott húsdarab fityegett a vörös zászló. Amott is sok zászló. A falakra idegenszerû nagy plakátok tapadtak. Mint összegomolyodott belek csavarodtak rajtuk a vonalak. Mikor jobban odanéztem a bélcsavarodások közül ijesztõ katonák, tehénszerû, terhes óriásasszonyok, halálfejek, övig mezítelen véres munkások alakja rémlett elõ. "Be a vörös hadseregbe!..." Meghalt az alkohol!"... Fegyverbe proletár!"
Fáradtságomon át ijesztõnek látszott minden. A görcsös csupasz utcafák úgy álltak sort, mintha akasztásra vártak volna. A vörössel bevont szónoki emelvény, a piac közepén, az ólomszínû ég alatt olyan volt, mint egy vesztõhely. A házak gonoszul figyeltek és fintorgatták magukat. Az utcákban szélesen terült el a sár. Mint egy undorító fekete kása terpeszkedett és csakis a házfalak tartották össze medrében. Ha félre tolták volna valamelyiket, a nyíláson szétfolyt volna a sár az egész táj felett.

És itt emberek élnek! A förtelmes plakátszörnyek között csak vonszolják magukat süppedve, megadóan a fekete csatakban. Semmi sem lázad, minden fuldoklik: Túl a városon sem lázad, túl is fuldoklik az egész.

Egy kocsin városi kabátban, sportsapkás zsidó állt. Megállította a kocsit és intett. Két munkás formájú ember futott hozzá. A piac irányába mutatott és rendelkezett. Az emberek engedelmesen hallgatták.
A bolsevizmus szervezett rothadás... Nem gondolhattam végig. A sportsapkás rám nézett. Ahogy a tekintete hozzám ért, nyilallást éreztem az arcomon. Még egyszer visszafordult, mintha ismerne. Bennem is felrémlett, valahol már láttam azt a puha arcot, puha duzzadt ajkat, puha nagy füleket. Talán Budapesten egy bankház rácsos pultja mögött hajlongott elõttem ez a puha arc, amely olyan szétfolyó, zsíros, sötét volt mintha a sárból jött volna elõ. Már nem látszott, egy földszintes ház elõtt temérdek vöröskatona ácsorgott. Vörös szalagos tányérsapka volt a fejükön, vörössel kihányt oroszos szabású zubbonyt viseltek. Ez az embercsoport nyugtalanítóan és idegenszerûen hatott. Ezek nem voltak többé magyar katonák. Ellenségek voltak. Egy idegen hatalom fegyveres szolgái, a mi feloszlatott hadseregünknek rettenetes lárvája. A vörös hadsereg! ... Magyar honvédek, magyar huszárok, hát azért kergettek szét benneteket... Ekkor láttam elõször a szovjet vörös gárdáját.

A katonák mögött rendeletek és parancsok tapadtak a falon. A kapu tárva volt. A nagy udvaron gépfegyverek meredtek. Néhány lépéssel odébb egy asszony állt a gyalogjárón és a nyitott ablakon át befelé beszélt. Közben bizalmatlanul hátra pislogatott. Hallottam a sóhajtását. Aki ma bizalmatlanul néz maga mögé, aki sóhajt, attól nem kell tartani. Hozzá szegõdtem: - Sárkány fõszolgabíró?
- Az a kapu. - Az asszony egyszerre megijedt és odébb surrant Egy alacsony házba nyitottam be.
- Nem, a szolgabíró elvtárs nincs itt, elutazott. Mintha hirtelen süppedt volna lábam alatt a küszöb. Mitévõ legyek? Kérni kezdtem, hogy eresszenek be. Messzirõl jöttem, fáradt vagyok. Semmi se használt. - Egy üzenetet hoztam. Ekkor beeresztettek. Kora reggel volt. Soká kellett várnom. Aztán Sárkány fõszolgabíró felesége jött be az ajtón. Mialatt Jeszenszky báró levelét olvasta, egyre izgatottabb lett. - Hát akkor... ezért... Ma reggel egy hölgyet és egy urat kerestek itt a vörösek.
Kiss Károlyra kellett gondolnom. Lehetséges, hogy kettõnket kerestek volna - Itt nem maradhat - mondotta Sárkányné. Figyelik a házat. És Pestrõl jön Bokányi, szónokolni fog a piacon. Újságírók kísérik. Ide szállásolják õket, azok amúgy is fölismernék. Egyre sápadtabb lett. Nem, itt nem maradhat - és tanácsolta, utazzam odébb a következõ vonattal Hatvan felé.

Az életösztön lázadhatott bennem, mert magam is meghökkentem, milyen visszautasítóan feleltem: - Az olyan lenne, mintha a fegyház torkába rohannék. Miért küldenek egyre közelebb Pest felé, hiszen a vonaton ismerhetnek rám legkönnyebben.
- Itt nincs biztonságban egy percig sem.
- Ha kocsit lehetne szerezni, - mondottam. Egyszerre eszembe jutott: Ikladra mehetnék, Ráday grófnéhoz.
Sárkányné bólintott és sebesen kiment. Mennyi idõ múlt közben, nem tudom. Megint ott volt és mondta, készüljek, mert lesz kocsi. Borzasztóan fáztam. Egy kis teát kértem. Aztán haboztam. Nem jutott eszembe, hogyan kellene mondanom. Néhány szál gyufát szeretnék. Sietve mindent adott. Hamar... hamar... Valaki felrántotta az ajtót. Egy öreg hölgy állt a küszöbön. Ólomszürke volt az arca és a két kezével a fejéhez kapott. - Már késõ! A vörösek elvették a kocsit.
Mégis kimentem. A szekér mellett három katona állt. Az egyiknek pénzt nyomtam a markába. Lopva megnézte, hogy a többiek ne lássák.

Kérleltem õket, engednék meg. Csak ide a szomszédba. Félóra se kell, megint visszaküldöm... Ezalatt az emberek maguk között tanakodtak, hirtelen felkapaszkodtam a szekérre. A kocsis a lovak közé csapott. - Az állomásra! A poggyászomért!
A katonák valami durvaságot kiabáltak utánunk, de a kerékzörgés elnyelte. Híg trágya nyomai látszottak a szekéren, ganéjdarabkák ugráltak a saroglyában, a többit most szórhatták ki belõle. A fenékdeszkán nagy lyuk volt. A lyukon át láttam, ahogy alattam az út visszafelé futott. Borzadást éreztem. Még egyszer át kell mennem ezen a vesztõhelyen, az egész városon.
A pályaudvaron hirtelen kikaptam a táskámat. Gyorsan! Hajtson! Ekkor került megint elém a sárképû sportsapkás ember. - Hamar! A kocsis vissza nézett rám, paraszt eszével mintha megértett volna. Nekieresztette a gyeplõt és a rázós kis szekér ugrálva nyargalt át a sártengeren. A puhaarcú utánam fordult. Már letértünk egy mellékutcába. Sebesen tûntek a megtorpant házak, bezárt kis boltok. Az ablakokból csodálkozóan hajoltak ki emberfejek. Feltûnõ lehettem városiasan öltözve, a trágyás szekéren. Szemközt autók jöttek. Autókon most már csak zsidókat látni. Valószínûleg budapesti agitátoruk. Szinte ösztönösen az arcom elé kaptam a zsebkendõmet. A házak ritkultak. Szép régi barokk kastély alatt vitt el az országút. A körvonalai egy pillanatra kibukkantak a park fái között a szürke égen. Egyetlen szépség a sár sivatagában:

- Öngyilkos lett, aki itt lakott, - dörmögte a kocsis és ostorával a kastély irányába szúrt. Aztán lecsapott vele a lovak közé. A szekéren keresztbe vetett deszkaülés ide-oda ugrált a rázástól. Megfogóztam a saroglya szélébe és elõrehajoltam.
- Ki lakott itt?
- Olyan nevelõintézetet tettek ide jó szívbõl a Podmaniczky bárók. Kis kisasszonykákat tanítottak benne.
Kérdeztem, nógattam az embert.
- Hát tetszik tudni, - mondotta fontolgatva, most, hogy ez az új rend lett, lejött egy elvtárs. Nem volt több tizenöt évesnél, meg aztán zsidó is volt az istenadta. A piacon szavalta az iskolás gyerekeknek.
Megint biztatni kezdtem.?
- Restellem, - dünnyögte az ember, - de már tessék megbocsátani, hangosan a téren elmondta az az éretlen kutyakölyök, hogy hogyan lesz a gyerek. Meg, hogy nem kell szót fogadni senki szülõjének. És azt is mondta, hogy nem baj, ha a lányok megbotlanak, csak a csuhásak találták ki, hogy bûn az olyasmi. Nincsen fattyú ezentúl, az állam gondol velük.
- Hátratolta a kalapját és egy nagyot köpött. - A mindenségit neki! Se Isten se becsület. Itt a nevelõintézetben is ugyanazt mondta, mint a piacon. Még biztatta is a kis kisasszonykákat, hogy csak szeretkezzenek bátran a diákokkal. Képet is mutatott nekik, hogy hogyan kell csinálni. Az igazgatónõ csak sírt és tördelte a kezét. Végül is elemésztette magát.
Zökkent a szekér. Valami mintha, bennem is zökkent volna. Lefelé néztem. A korhadt fenékdeszka tátongásán át leláttam az útra. A föld most is visszafelé futott a kocsi alatt, sebesen futott. Aztán egyszerre nem volt többé körülöttem város. A vesztõhely elmaradt.

Az esõ megint esni kezdett, de mit bántam én. Szabad szél fújt a földek felett. És akik szembejöttek, szekeres, gyalogos parasztnép, mások voltak, mint azok odabenn. Falu látszott, földszintes udvarház, virágos kert. A kocsi befordult az ikladi udvarba. Hirtelen jött. Egy leány rohant felém a tornácon: Nincsenek itthon! Mióta Aszódra bevitték a gróf úrékat, nem eresztik õket haza.
Úgy fáztam és olyan fáradt voltam: - Talán mégis itt maradhatnék egy kicsikéig. Csak a balassagyarmati vonatig.
- Ne tessék - mondotta a leány ijedten. Mindjárt itt lesznek a kommunisták. Az aszódi

Lloyd-gyárból jönnek ki rekvirálni.
- Persze, nincs is semmi értelme... És egyszerre eszembe jutott, milyen nagyot döngött hajnalban a berceli kapu. Mind becsapódott akkor. Valamennyi.
- Menjünk hát, - mondottam a kocsisnak.

A leány hirtelen magára eszmélt: - Oda tessék menni, az õrházba. Ott bevárhatja a vonatot. Jó ember Nagy bácsi, az õr, megengedi. Még arról is mondott valamit, majd hoz át egy kis ebédet, ha a kommunisták elmentek.
Az õrház túl az úton, a sínek mentén bújt meg az esõben a nagy öreg fák alatt. Egy tyúkól, kevés ölbe rakott fa, kis kert, furfangos apró virágágyak. Csíkos vasutas zubbonyban, magas növésû öregedõ ember jött felém. Szolgálati sapkájához nyúlt és kérdezte, mit akarok? Az iroda zárva van . A vonat csak öt órakor indul.
Ez is el fog küldeni. Megint éreztem, hogy mennyire fáradt vagyok. Az esõ átáztatott, az éhség kínozott. Lassan mondtam ki a szavakat, hogy idõt nyerjek és egy kicsikét még tetõ alatt maradhassak és egy darabig még hihessem, hogy nem kell odébb mennem. De az ember nem küldött odébb. Vállat vont: Hiszen itt maradhat, ha éppen akarja. Valami kényelmes helye ugyan nem lesz.

Nevetni tudtam volna örömömben, hangosan nevetni. Az öreg vasúti õr jósága végtelennek tetszett. Itt maradhatok és még mentegetõdzik is. Fátyol futotta el a szememet a meghatottságtól. Kényelem? Õ nem tudja, milyen királyi kényelmet ad. Egy zug, amelyikben úgy húzhatja meg magát az ember, hogy ne lássák, egy szeglet, amelybõl nem küldik odébb, egy lóca, amelyikre nem zuhog az esõ és amelyiken ülni szabad.
Az asszony is odajött. Jó arcú, törõdött, koravén asszonyka. Hívott, mennék be a szobába. Letörölte a kötényével a széket. Kisvártatva hallatszott, hogy fát hasogat a konyhán. Mikor a tûz erõre kapott, kinyitotta az ajtót és beeresztette a meleget.

Meleg... lassan ért hozzám és ez is meghatott. Eleinte nem gondoltam semmire. Jó volt. Csak lassanként vettem észre magam körül a dolgokat. Az alacsony mennyezet alatt, a tornyosra vetett ágy felett, cifra keretben egy mondat függött a szentírásból. Sokszor elolvastam a hosszú órák közben és még se bírok rá emlékezni. Olajnyomatok, családi képek is függtek a falon. Mereven ülõ nõk, kifent bajuszú merev férfiak. A háromfiókos komód szekrényen lombfûrészkosárka állt. Mindennek meleg, vörhenyes színe volt. Vörös kendõ lógott függönynek a kicsi ablakon.
Ahogy a kemény faszéken kuporodtam, lassanként sajátságosan ismerõsen kezdett hatni az õrházikó, a szoba és az avult szegény holmi. Mintha már jártam volna itt. De akkor más tájon állt a ház. Messze, lenn a Karszton, kiégett sziklák felett, vad hegyeken és én fiatal voltam. És elsõ regényemet írtam:
"Emberek a kövek között". Két alagút között állt az a másik ház, amelynek egykor a mûvészetem ifjúságát adtam oda. És egyszerre babonásan kezdtem hinni, hogy nincsen véletlen és még a kicsi õrházak is vissza tudják adni, ha az ember szeretetet ad nekik.

Megakadt a szemem. Eddig nem vettem észre. Falinaptár függött a meszelt falon, a vörhenyes homályban: 1919 április 16. Ez visszarántott. Az országúton kocsik közeledtek Aszód felõl. A rablott hintókban gyanús külsejû emberek ültek és prémes bundában zsidók. Valamennyien behajtottak a Ráday-kastély udvarába. Kilestem a vörös kartonfüggöny mögül. Lármázva mentek be a házba. Már minden az övék volt... És a kastély kertre nyíló ablakai meredt csodálkozással bámultak maguk elé, mintha nem értenék, hogy mi történik mögöttük.
Órák múltak. A Ráday-udvarban pakoltak a kocsikon a kommunisták, vitték magukkal, amire kedvük volt. Egészen csendben ültem a szobában és néztem ki az ablakon. Ha nesz

hallatszott, visszahúzódtam, megint kinéztem. Dél felé járhatott az idõ, mikor Aszódról egy hajtány futott be. Több hang parancsolgatott a kis irodában. Lépések jártak a ház körül. És mindennek más jelentõsége volt, mint azelõtt. Visszafojtottam a lélegzetemet. Elmentek. Megint csend lett. A konyhában elkészült az ebéd. Fõtt burgonya szaga érzett. Nagyon éhes voltam. Az asszony megkínált. De olyan kevés volt a mázos zöld cseréptálban. - Nem, köszönöm, még korán van...

Késõbb átüzent a leány a Ráday-kastélyból, a kommunisták mindent megettek, mindent elvittek, amit a konyhán meg a kamrában találtak. Nem küldhet ebédet, de írjam fel a nevemet, hogy a grófnénak megmondja, ha, majd hazaeresztik. Az öreg asszony letépte a naptár lapját és mondta, hogy arra írhatok. Ekkor jutott eszembe a név, melyet Kállay Erzsébet választott számomra, hogy elrejtõzzem mögötte, ha Balassagyarmatra érkezem Földváry Erzsébet. Többször megismételtem magamban. Furcsa és ezentúl így fognak szólítani és ez lesz a nevem. De azért nem írtam oda. Az asszony nem figyelt rám. Jött, ment, mint egy szürke hangya dolgozott a házban. Rendbe tette a konyháját, aztán leakasztotta a vörös függönyt az ablakról. Mosni kezdte az üvegeket.

Az esõ elállt. Langyos szél kergette a felhõket. Fütyült, sivalkodott és a házban finoman, szüntelen zöngtek a jelzõharangok. Az õr bejött. Kormos kis jelzõzászlót sodorgatott a kezében és a kommunistákról mondott valamit az asszonynak: Ha még így tart egy darabig, mindent elhordanak a kastélyból. Hozzám is szólt. Mesélni kezdte, hogyan volt, mikor híre jött, hogy Ráday grófot elfogták az aszódiak. - Az utcán kellett neki a zsidók automobilját mosni, - mondotta az ember sötéten, - de megadta nekik. Feltûrte az ingujját és odaparancsolta a gazembereket, - ide nézzetek! - azt mondta nekik, tanuljátok meg, hogyan kell az ilyesmit tisztára takarítani. - Halkan nevetni kezdett. Gyönyörködött a históriájában. De aztán kaszát is fogtak ám az ikladiak. Két szomszéd falu is velük ment. Hat lóval akarták visszahozni a gróf úrékat, mert a három falu mindegyike kikötötte, hogy legalább két lovat foghassanak a kocsijuk elé...
Az ember már nem volt ott. Kinn az ablak elõtt mozgott a sapkája. A kezében jelzõtárcsát emelt. Csörömpölve nehéz tehervonat tolódott el a síneken. Vörös szalagos katonák álltak rajta és lekiabáltak elmenõben. A fekete kocsikon fehér krétafirkálások húzódtak. Éljen Kun Béla! Éljen a vörös hadsereg!

- Csirkefogók, fegyvert szállítanak, - dörmögte az ember, mikor ismét bejött. Hát még az aszódi direktórium! Csupa kegyetlen zsidólegény. Remegve élnek az emberek. Éjjel sincs nyugta a lakosságnak. A háború alatt a sok szökevény cseh katonát ott dédelgették a repülõ gyárban. Most õk a legnagyobb kommunista hõsök. Azok rabolnak legtöbbet. Keserûen, elégedetlenül nézett maga elé. - De majd lesz még másként is. Hiába fizetnek a sok értéktelen bankóval. Minket nem vesznek meg. Mi, vasutasok is szólunk majd valamit.
Az irodában megint csöngeni kezdett a telefon. A távolság felett repülve jött jelzés. Aszód szólt át a huzalokon. A vonatom... Hirtelen megszûnt tagjaimban a zsibbadt nyugalom. Mikor ki kellett mennem a kis házból, olyan érzésem támadt, mintha az arcomról kendõt rántottak volna le. Szinte kínzott a fedetlenség.
A vonat lassan sustorogva közeledett. A vagonok tetején alakok ültek, alakok lógtak a lépcsõkön, még az ütközõkön is. Fel akartam kapaszkodni:

Visszalöktek. Odébb futottam, de az ajtók nem nyíltak. Belülrõl feszítették zsúfolódva az emberek. Megint futottam és magamban beszéltem: akárhogyan, akárhol is. Egy kilincs vergõdött a kezem alatt. A vonat indult. Mi lesz belõlem, ha lemaradok? ... Az õr segített. Végre, de ládák, kofferek tömték el az ajtó torkát. Valaki elõre taszított, valaki húzott fölfelé. A táskám a hátamra esett. Aztán nem lehetett többé mozdulnom és a vonat vitt

magával.
Forgalomból kivett régi kocsi volt, amelybe szálltam. Betört ablakain jegesen fújt át a szél. Kis peronján szorongtak az emberek. Asszonyok, katonák, egy tiszt, egy kövér piszkos ember. Közéjük ékelõdve, fél lábon álltam, több hely nem volt. Meleg, emberszagú közelségük szinte emelve tartott. De abban a pillanatban még az is szerencsének rémlett. A jegyet a vonaton kellett megváltanom. Szakszervezeti igazolványt kértek... Most mindjárt le fognak kergetni innen. Közben úgy tettem, mintha a táskámban keresgélnék. A tiszt, aki mellettem szorongott, odaszólt a vonatvezetõnek és valami írást mutatott:

- Állítson ki két személyre jegyet. A kalauz elment, megint jött, a tiszt zsebre vágta a kettõnk jegyét. Kifizettem az árát. Õ is Balassagyarmatra utazott. Egyszerre két lábon álltam, azon vettem észre, hogy lazult a zsúfoltság. A kis állomásokon le-leszállt valaki és új utas nem jött, Mar az elõttünk döcögõ kocsi ablakos peronjára is át lehetett látni. Prémes kabátban egy fiatal férfi cigarettázott odaát. Puha kalap volt a fején és az arca piros volt a hidegtõl. Egy darabig szórakozottan néztem ezt az embert. Egyszerre minden ok nélkül kényelmetlen érzésem támadt... Már nem akartam volna látni és mintegy kényszerben mégis oda kellett néznem. Homályos nyugtalanságom egyre elviselhetetlenebb lett. Haragudtam magamra, képzelõdés... De hátha engem keres az az ember?
A galgagutai állomásra értünk. Tizenkét órával azelõtt, hajnalban ugyanonnan indultam el. Hogy elfáradtam azóta. A túlsó kocsi üvegezett peronjának hirtelen kinyílt az ajtaja. A prémgalléros ember leugrott a töltésre és az állomás felé indult. Engem keres! Olyan erõsen érzem ezt, mintha valaki mondta volna. Bercelre megy és nem talál. Határtalan öröm fogott el: Csak erre felé kellett volna fordulnia. Jó estét elvtárs! Szerencsés utat. Mindenféle bolond szó jutott az eszembe és fintorgatni szerettem volna az arcomat.

Utasok tolongtak el mellettem. Többen leszálltak. Az ajtó nyitva maradt és a beáramló hideg észre térített. Ostobaság... Hátat fordítottam az ajtónak. A szántások és zöldellõ táblák mögött messzirõl kanyargott a gyalogösvény. Az ösvényen egy kis lány himbálta magát. Feje körül lobogtak a piros pántlikák. A szél a szemembe vágódott. Visszafordultam. Hirtelen döngést éreztem a mellemben. A rövidbundás ember ott állt a nyitott ajtó elõtt és összehúzott szemmel rám nézett. Állát a hüvelyk- és mutatóujja nyergébe támasztotta és oldalt billentette a fejét, mintha keresne valamit az arcomon. Most... Megint éreztem a döngést a mellemben. És minden csepp vér leszaladt az arcomból. Szinte a fájdalomig elsápadtam. Nem öntudatból, ösztönbõl talán, hogy védekezzem, visszafordultam a túlsó ablak felé. De a táj nem látszott. Összefutottak a színek.
Meddig tartott? Csak azt tudom, hogy olyasmit éreztem, mintha a homlokom mögött valami elájult volna. A pillanatok megsûrûsödtek és zuhanva hullottak egy kongó ürességbe. Úgy éreztem, mintha velük zuhantam volna én is. Istenem, meddig tart még? Markolja hát meg a vállamat, ha akarja, tartóztasson le, tegyen valamit, de ne folytatódjék így tovább. Biztatni kezdtem magamat. Hízelegtem, könyörögtem magamnak, hogy színleljem hát a bátorságot. Hiszen most már úgy is mindegy. Legalább ne vegyék észre a gazemberek, hogy félek. Felegyenesedtem, amennyire csak bírtam és félre húztam a szám, mintha mosolyognék.

A vonat meglódult és a lódulás becsapta az ajtót. Lehetséges-e? Egy pillanatra a szabadulás féktelen gyönyörûségét éreztem a tagjaimban. Fellélegzettem. A gondolataimmal szidtam és dédelgettem magamat. Szegény bolond, hogy is lehet így képzelõdni... De aztán tántorogni kezdett körülöttem az egész kocsi. Mellettem egy kis utazóládán ott ült a prémkabátos ember. Felhúzott térddel ült, mint egy gonosz manó.

Az állam remegett. Soha nem érzett félelemmel félni kezdtem és a hideg dacára verejték gyöngyözött ki a halántékomon. De azért egyenesen tartottam a fejemet és úgy tettem, mintha mosolyognék.
A lehetõségek vadul hajszolták egymást a fejemben. Ha elfognak, senki sem fog tudni a sorsomról. És az a félszemû, akinek kiadtak, simán eltétet láb alól. Anyám nem tudja, hogy úton vagyok, Kállayék, akiktõl elmentem, Huszárék, akik nem várnak, senki sem fogja tudni, ha meg nem érkezem.
A budapesti foglyokra rá lehet terelni az antantmissziók szemét, de ha most itt hurokra kerülök, senki se fog keresni és mire keresnének majd...
Az ember még mindig a ládán ül. Cigarettát sodort magának, fújta a füstöt és idõnként felnézett rám. Sohasem fogom elfelejteni a szemét.
Kövesden utasok szálltak fel. Megint sokan voltunk a kis peronon. Két férfi aki vörös gombot viselt kabáthajtókáján, hangosan lelkesült a forradalomért:
- Csakhogy megértük! Látszott rajtuk, hogy ijedtükben beszéltek. Az ember a ládán bólongatott. Megvetést éreztem.

Ezek mind magyarok voltak és odaadták magukat az idegeneknek. Szennyes és aljas volt az egész. Lázadó gõg csapott a fejembe. Elfogatni magam ilyenektõl. Így nyomorultul, anélkül, hogy tennék valamit magamért, hogy megkísérelném a menekülést. Bevárni a sorsot, mint egy nyomorék, aki mozdulni nem tud. Egyszerre elviselhetetlen szégyennek rémlett a mozdulatlanságom. Felmarkoltam a táskámat és az emberek között becsúsztam a szomszédos szakasz ajtaján. A fülkében is zsúfolva álltak az utasok az ülések közt. Mellettem egy ember szorongott a padon. Homályosan emlékszem az arcára Gyér szõke bajusza volt és vizes kék szeme tétovázva tapogatódzott. Jegyzõkönyvébe firkált, kitépte a lapot, megint irkált. Aztán már nem figyeltem oda. A rövidbundás, aki odakinn ült a peronon, idõnként felágaskodott és benézett a szakaszba, mintha õrizne. Kivártam ezt a pillanatot. Mikor visszaült a ládájára és nem láthatott, megint felkaptam a táskámat és indultam odébb. Nem volt tervem. Csak menni, menekülni, tenni akartam valamit. Ki tudja, talán sikerül. Talán megszököm egy állomáson. Talán leugrom a vonatról.
Mikor az irkáló szõke ember mellõl odébb mentem, hirtelen a táskám fogantyúja és a tenyerem közé dugott valamit. Ekkor jutott eszembe, milyen sajátságosan nézett tán az elõbb, aztán írt, aztán kitépte a lapot. Mintha összesodrott papiros lett volna a kezemben.

Sebesen mentem elõre a harmonikás vagonkapcsolókon, zsúfolt kocsikon át emberi testek, ládák, kofferek, kosarak torlasza között. Meglöktek, taszigáltak, gorombáskodtak és valahányszor rám nézett valaki, olyasmit éreztem, mintha a bõrt nyúznák az arcomról. Miért néznek reám olyan ismerõsen, mintha már láttak volna? Miért nincs olyan arcom, mint mindenkinek? Milyen kényelmes lenne, ha az az asszony ott kölcsön adná az arcát. El fordul az ember és már nem bír rá visszaemlékezni. Aztán undorított ez a gondolat. Továbbtolongtam. Egyszerre nem volt tovább. Eljutottam a vonat végére, az utolsó kocsiba. A törött ablak mellett volt egy szabad hely. A mozdony szikráit épp oda vágta a szél. Senkinek se kellett. Odahúzódtam a szegletbe és zsebkendõmet tartottam a szemem, elé. Ez védett és takart is. Már senki se figyelt rám. Szétbontogattam a kis papirost a tenyeremben. Csakugyan, írás volt rajta, zegzugos, ferde sorok: Minden szóra emlékezem: "Arcképpel körözik meneküljön. Ha kézre kerítik, elteszik láb alól"
Hálát éreztem-e abban a percben vagy csak névtelen borzalmat. Óvatosan összetépdestem a kis cédulát és a foszlányait kirepítgettem az ablakon. Közben leküzdhetetlen fáradtságba mosódtak a pillanatok. A szakaszban emberek ültek, hangok beszéltek, de minden hihetetlenül messze volt: Önmagam voltam legközelebb magamhoz.
Elmúlhatott már vagy egy óra, talán több is. Szerettem, hogy múlik az idõ, szerettem a kis szegletet. Pedig a bevágódó szél hasogatta az arcomat. A tagjaim fájtak a kemény falócán

és a gyomromat megint rágta az éhség. Csak teát ittam tegnap este óta. Hirtelen egész sötét lett, kõszénszagú nehéz füst tódult a fülkébe. Mire felfogtam, már túl voltunk rajta. Alagút, ha elõbb eszembe jut, talán... ostobaság, - kitörtem volna a nyakamat.

Megálltunk... Nyílt pályán állt a vonat. Mély árok húzódott a töltés alatt. Itt leszállhatnék. Az utasok az ablakhoz sereglettek. Valaki odakintrõl felkiáltott:
- Aligha eresztik be a vonatot Gyarmatra, a csehek lövik az állomást. Még jobban belefúrtam magamat a szegletbe. Semmi értelme, nem, semmi értelme... Aztán még egy állomás következett. Mindenütt vörös katonák. A rövidbundás embert is láttam. Végigfutott az állomás épülete elõtt és kimeredt arrafelé, ahol az elõbb nyílt pályán álltunk. Úgy tetszett, mintha a fejét rázta volna, mintha káromkodott volna. Engem keresett? Megint beugrott a vonatba.
Alkonyodott. Egy állomáson soká várakoztunk. A fûtõ elment vacsorázni a korcsmába. Egyik utas beszélte, hogy érte küldtek, de üzente, csak hadd fejlõdjék a gõz...
Éjszaka volt mire odébb mentünk. Az esõ esni kezdett. És a lucskos feketeségbõl lassan átderengõ világosság jött elénk. A sötét szakaszban készülõdni kezdtek az emberek. Balassagyarmat, - mondotta egy hang.
Már az ajtónál álltam. A vonat lassítva ment, még nem ért be. Hirtelen kinyitottam az ajtót, ledobtam a táskát, utána ugrottam. A többi ajtó csak késõbb csapódott ki: Már mentem futva a kijáráson át a város felé. Senki se kérte a jegyet, senki se törõdött velem. Egy palánkhoz értem, nagy diófa sötétlett a sötétben. Mellé lapultam. Aztán vártam, vártam míg mindenki elment, kocsik, emberek. A rövid bundás távolodó alakja is felrémlett egy pillanatra. A lámpák kialudtak az állomáson és a zuhogó esõben egyedül maradtam a fa tövében.

Elmúlt! És csodálatosan mégis folytatódott. Egyre éreztem azt az idegen akaratot, amely keresve keres a sötétben, éreztem egy kezet, amely konokul tapogatódzik és kutat, mindig mellém nyúl és nem talál. Most még nem, talán késõbb... Ösztönösen félrehajlottam álltóhelyemben. Szinte akaratomon kívül állón elhúzódott a testem. A kéz mellém nyúlt. Mindig mellém, de mindig a közelben. A leselkedõ autó a kõfaragó utcai kaputlan ház elõtt. Az aszódi vöröskatonák. A sárszínû puha arc és a rövid bundás. A kéz közelemben tapogatott. Csak egy szerencsés mozdulatot kellett volna tennie. Tegnap is, holnap is, de ma még elment mellettem, ma még szabad vagyok.
Körülnéztem. Az éjszakából házak dugták ki az arcukat. A szemem megszokta a sötétet. Hova menjek? Az állomástól széles utca vezetett fák alatt a város felé. Arra menjek? Emlékezetemben összezavarodtak Kállay Erzsébet útbaigazításai. Katonák jöttek szemközt, emberek, aztán egy kis fiú. A gyerekben volt legtöbb bizalmam. - Segítenél a táskámat vinni.

A fiú nekirugaszkodott, de gyönge volt. Vittük hát ketten. Nem is az volt a fontos. Tõle akartam megtudni, hol lakik Huszár Aladár? A gyerek nem tudta biztosan, de azért ment mellettem az esõn át. Kertek, kis villák maradtak el, aztán egy templom látszott. Lucskos fák, ázott, homokos út. Az egyik kapuban egy asszony állt. Útbaigazított: - A város végén az utolsóelõtti ház. Összerezzent a szívem. Eddig csak az járt a fejemben, odatalálunk-e? Most,
Hogy ez elmúlt, eszembe jutott, ha elmentek volna innen? Huszár Aladár ellenforradalmár hírében állt. Az új hatalom rossz szemmel nézi. Felesége a Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetségének volt a nógrádi elnöke. A helybeli szociál-kommunista lapok már a tél, folyamán támadták. Rácsos kapun fordult be a fiú. Néhány lépcsõ, egy üveges ajtó következett. Nehezen lélegzettem... Menedéket kérni olyanoktól, akiket amúgy is fenyegetnek. Kínlódtam és szégyellem magamat.

- Ott a csengõ! - mondotta a gyerek. Még mindig haboztam.

Aki üldözötten, kitaszítottan soha se tétovázott idegen ajtó elõtt, aki szegényen soha se állt hideg éjszakában idegen küszöb elõtt, az nem sejti, milyen elviselhetetlenül össze tud szorulni az ember szíve. A gyerek letette a táskát, kérte a pénzt és elszaladt. A csengõ élesen behasogatott a ház csöndjébe. Szinte megijedtem. Most már eldõlt. Õk pedig odabenn összerezzennek és valami rosszra kell gondolniuk. Ilyen késõn, mostanában, mikor az embereknek elakad a lélegzetük, ha napszállta után bezörgetnek az ajtajukon.
A hosszú folyosó végébõl izgatott lépések közeledtek. Egy riadt cselédleány kérdezte, mit akarok. - Jelentse, hogy Földváry Erzsébet megérkezett... Ajtók nyíltak. Világosság esett ki és a fénysávon hosszúszõrû szép vadászkutya futott elõre ugatva. Mögötte Huszár Aladár jött. Egyszer láttam életemben, de azonnal megismertem. Szõke feje, széles válla tisztán körvonalazódott a lámpafényben. Egy pillanatig kutatóan nézett rám: - Földváry Erzsébet?...
Ekkor már magunkban voltunk. Súgva mondtam a nevemet. Mintha a feje egy kicsit megrándult volna. - Tegnap hallottuk, hogy Svájcba szökött.

- Segítsen át az Ipolyon.
- Ráér, majd beszélünk. Jöjjön hamar. Felkapta a táskámat és mintha régi barátok lettünk volna, vitt magával a házába. Egy kis hallon mentünk át. A fal mentén falépcsõ kapaszkodott az emeletre. Középütt a lámpafényben állt az asztal. Másik szobába értünk. A nagy könyvszekrények üvegjébe be" leverõdött a világosság, keleti szõnyegeken kényelmes bútorok álltak. Feltûnõen szép, fiatal asszony jött felém. Fehér homlok, egymásba ugró szemöldökök alatt a hosszú pillák sötétjében kék és nagy volt a szeme. Az arca hideg, szinte mozdulatlan volt. Szorongást éreztem. Vajon mit fog szólni? Se csodálkozás, se ijedtség nem látszott rajta, pedig mostanában hallotta, hogy külföldre szöktem. Úgy tett, mintha a világ legtermészetesebb dolga lenne, hogy idegenül, éjjel, körözötten hozzájuk jöttem el. Csendben, nyugodtan intézkedett. - Itt a könyvtárban vetünk ágyat, nincs más szobánk. Vörös tiszteket lakoltattak az emeletre. Két helyiségünkbe kommunistákat akartak telepíteni, régi kocsisunkat tettük oda.
A könyvszekrénynek támaszkodtam. Körülöttem lassan forgott a szoba. Enni adtak. Huszár Aladár szánakozó tekintetébõl értettem meg, hogy az éhség, az álmatlan éjszakák, a fázás és a szenvedés, minden az arcomon van. A ruha lógott rajtam, a kezem remegett. A gyerekek is bejöttek. Mondták nekik, hogy rokon vagyok. Két kis leány és egy kicsi fiú. Aztán az ágy ok mellett álltam, mikor az anyjuk imádkozott velük.

Odakinn zuhogott az esõ és a világ vörös katonákkal, detektívekkel volt tele. Vad gyûlölet, nyomor, piszok, félelem, megaláztatás. Idebenn hosszú fehér ingecskéjükben imádkoztak a gyermekek és rácsos ágyuk felett, mint egy megszentelt õsi kép, kicsi piros-fehér-zöld játékzászló függött a falon.
A villanyvilágítás kialudt. Tizenegy óra... A ház elcsendesedett. Egy szál gyertya mellett még ülve maradtunk. Nem kellett sok szót mondanunk. A szörnyû magyar szerencsétlenség egyformán fájt nekünk és a saját kínunk is olyan hasonló volt, mintha egyetlen törvény szabta volna meg.
- Sok jó barát menekült erre, - mondotta Huszár Aladár.
- Átsegítene engem is?

Megrázta a fejét. - Az Ipoly elöntötte a réteket. A hidakat õrzik, most nem lehet. Nem engedjük el innen. Úgyis csak napok kérdése. Szobnál koloniális csapatokat láttak, az embereim mondják, hogy itt a kován hídnál is azok vannak. Ma az a hír jött, hogy Nagykanizsára - angol katonaság érkezett. Harmincezer emberrõl beszélnek. Aradon

franciák vannak. Ide talán már ma éjjel bejönnek. Várja be itt, míg a tanácsköztársaság összedõl.
Fáradt voltam, halálosan fáradt és a kimerültségemen át mégis olyan erõsen frissen hallottam minden szavát, mintha reggel lenne. Szépen hangzott... Milyen furcsa, nem küldenek odébb. Nem akarják, hogy elmenjek... Hát megpihenhetek egy kicsikét? Köszönöm... köszönöm, mondottam hangtalanul és fennhangon nem mondtam semmit.

Balassagyarmat. Április 17.
Azt hittem abbamarad ez az írás, többé nem folytatom. De a rossz sors megint mellettem ment el. Csak rám nézett, még nem kellettem neki. És most itt vagyok. Meddig? Tovább kell mennem innen is? Vagy itt fognak el?
Az útjaim végét nem látom már. Azt se tudom, hogy az írásom végére magam teszem-e a pontot, vagy valaki más: Mindegy. Ha töredék marad, még a töredék is tanúskodhat. A földomláshoz minden zuhanó rög hozzá tartozik és mindenikben benne van a nagy tragédia.
Mikor ma reggel felébredtem, soká tartott, míg ráeszméltem, hogy hol vagyok. Egy könyvesszekrény üvegjébe verõdött bele a világosság. Odakintrõl tilinkózás hallatszott. Régi pásztorok gyermekes dallamába állatok ügetése vegyült.
De hát hol vagyok? Valami megmarkolta a szívemet és onnan facsarta ki az öntudatot. Megjelölt... földönfutó. Kinéztem az ablakon. A városvégi kis utcán tehenek mentek lefelé. És minden más volt, mint tegnap, A szemközti ház nyugodtan, tudatlanul nézte magát a pocsolyában. Ott túl valamerre lehet a pályaudvar és az útja ráfut a vármegyeház térre. Egészen pontosan elképzeltem magamnak a teret. Árkádos nagy piac, egy régi kút, tornyos vén városháza... Igen, ilyen lehet.

Az idegek furcsán ugráltak a fejemben. Valami történhetett tegnap a koponyám alatt, akkor nem vettem észre. Most minduntalan magam mögé kellett néznem. Olyasmit éreztem, mintha valaki figyelne.
- Jó reggelt - friss gyerekhangok kiáltottak be a szomszéd szobából. Aztán egy kis üveges verandán várt a reggeli. Ablakai az udvarkertre néztek. A régi virágágyak helyét, zöldséges ágyak foglalták el a lombba szökõ díszfák alatt. Bokrok és túl a patánkon megint csak fák, zsindelytetõk, városvégi kertek. Jegenyék, füzek és ragyogó, lágy tükörbe merült sudár topolyák. A kiáradt Ipoly. Hegyi vizekkel terhes vagy völgy e túlsó oldalából emelkedett fel a szõlõhegy, a csehek állása. Két hónap óta onnan fordulnak az ágyúk a város felé. Feljegyzéseimrõl beszéltünk. Huszár Aladár papirost és ceruzát adott. A kapucsengõ. Ki lehet? Ilyen szokatlan idõben. Gergely, a régi hû kocsis bedugta a fejét:
- Itt vannak. Két fegyveres vörös.
A kezem egymásba szorult. Huszár Aladárnénak még az ajka is fehér lett: - Ha téged keresnének? Tele van a város detektívvel. Kiment, mikor visszajött, nevetett. - Sose ijedtem meg így. Kérdezték Huszár elvtárs lakik-e itt? Aztán rettenetes pofával mondta az egyik: Tudomásunkra jutott, hogy van a házban egy... Azt hittem rád kerül a sor. Pedig csak az jutott tudomásukra, hogy könyvtárunk van.
Szép könyvtár. Soká nézegettem. A magyar múlt egész kézikönyvtára és a szocializmus fejlõdésének a története. Olvasni fogok.
- Írj inkább, - mondotta Huszár Aladárné. Ha elmúlt ez az idõ, legalább tudni fogják, hogy mit szenvedtünk.

Április 18.
Nagypéntek... Krisztus keresztje lábánál, a fekete ég alatt, a vörös földön keresztre szegezték Magyarországot a népek között.
A város ma éjjelre várta a támadást. Várta... a cseheket. Örülten hangzik és mégis így van!

Pedig az elmúlt télen, mikor Károlyi Mihály kinyittatta a határokat és a rabló szomszédok kényelmesen vonultak be ájult és megkötözött magyar városokba, Balassagyarmat volt az egyetlen, amely fegyvert fogott és kiverte a rablókat.
Szörnyû fordulás. Vártuk a cseheket! És ma így várnak másutt is, akik a zsidó zsarnokok tanácsköztársaságában magyarok.
Irgalmas, Isten! Minek kellett történnie, hogy a világ legbüszkébb népe ilyen mélyre süllyedjen. Minek kellett történnie, hogy ebben az egykor szép országban minden szégyenné lett, még a reménység is.
Tébolyodottan zavarodnak az érzések. Azoktól várunk segítséget, akik ránk uszították a rablókat, azoktól, akik elrabolják ezeréves tulajdonunkat? És mégis...
Segítség! Nem királyokhoz, államfõkhöz és kormányokhoz, de Emberiség, tehozzád fordulunk. Nem arra kérünk, hogy nemzetektõl és népektõl oltalmazzál, de oltalmazzál a fenevaddá bõszített embertõl és rettentõ parancsolójától. Emberiség! Mindenkinek fog ütni az óra, ha a bolsevizmus óráit sokasodni engedik. Segítség? Emberiség mentsd meg az embert az állattól.

Április 19.
Elmúlt az éjszaka. Csak a derengésben fütyült egy-egy eltévedt puskagolyó az Ipoly felett. Betörte a víz tükrét, ahol lecsapott. A tükör újra összesimult és minden úgy van, mint tegnap volt.
Változatlanul áll és tétovázik a felmentés. De a szégyenletes közel határokon belül démoni gyorsasággal körvonalazódik a kép és folyik a munka.
Megdöbbentõ rendeletet közölnek a ma érkezett lapok. Alig három hét alatt ez már a hatvankettedik parancs.
A Forradalmi Kormányzótanács kötelességének tartja, hogy Tanácsköztársaság kikiáltása elõtt megindított bûnügyeket átvizsgáltassa és azokat a proletárokat, akiket a régi rend csupán a kapitalizmus érdekében állított a büntetõbíróságok elé, a büntetéstõl megmentse, másrészt pedig azokat akik a dolgozó proletárok ellen vétkeztek, szigorúan megbüntesse."
Ez a rendelet példátlan az emberiség jogtörténetében. Évszázadokkal ugrik vissza és mindent lerombol amit útjában építve talált. A kiváltságos és
egyedül elismert osztálynak, a proletariátusnak elõjogokat ad a bûnre.

A bolsevizmus tehát még igazságszolgáltatásában is az osztálygyûlölet alapján áll és az osztályharcot szolgálja. Ha a proletár lopásával a polgári egyént károsított, nem érheti megtorlás, ha polgári egyént gyilkolt meg, nem bûnhõdhet meg érte, mert cselekedetével csak önvédelmet gyakorolt a kapitalista rend zsarnokságával szemben.
És miután a bûnt, mint olyant megszüntették, lázasan megsemmisítik a nyomait is. Halommal égetik el a régi periratokat, eltüntetik azoknak a bûncselekményeknek az aktáit, melyek a mai hatalom egyik-másik birtokosát közelrõl érdeklik. Kun Béla a munkáspénztárból sikkasztott. 41 perirat megsemmisült és a Magyar Tanácsköztársaság vezére rehabilitálta magát a hamuval.
Valamikor vérünkbõl felcsapó koronás lángok voltak az uralkodóink, akiknek roppant múltját csak úgy lehetne eltörölni, ha eltörölik a világhistória legragyogóbb lapjait. Azoknak, akik ma országunk roncsain uralkodnak, hogy a múltjukat eltöröljék, elég megsemmisíteni a közel évek sikkasztóinak a periratát.
A magyar múlt felnéz a sírból.

Valamikor a nyugatrómai birodalom, Bizánc, Friaul és Saxoni voltak adófizetõi ennek a múltnak. Legyõzött imperátorok, cézárok és fejedelmek aranyba vert profiljai ömlöttek be a Duna magyar völgyébe, aztán késõbb megbékélt aratások és szüretek feleslege csordult az ország kincses ládáiba. Hõsiesség és munka eredménye.

Ma páncélszekrényeket tör fel a kormányhatalom. Rendeletekbe burkoltan rabolja el az ékszereket, aranytárgyakat, drágaköveket és közhírré teszi:
"A beszolgáltatott értéktárgyakért megtérítés nem jár". Elvesznek mindent, amit a külföld arannyal fizet. Elveszik még a bélyeggyûjteményeket is, melyek kétezer koronánál többet érnek, kis iskolásfiúk boldogságát, gyûjtõk szenvedélyének a gyönyörûségét.
A balassagyarmati direktórium feje tegnap érkezett vissza Budapestrõl. Huszár Aladár hallotta, mikor büszkén mesélte az utcán, hogy magával Kun Bélával beszélt. A tanácsköztársaság helyzete kül- és belpolitikailag igen megerõsödött, anyagilag is kitûnõen áll. Kun Béla kijelentette, olyan fedezete van ékszerekben, gyöngyökben, érmekben és mûkincsekben, hogy nincs egyetlen polgári kormánya a világnak, amely felvehetné vele a versenyt. A magyar kincseket Hollandiában fogják értékesíteni. Már folynak a tárgyalások.

Aztán lázadó szégyen és sötét harag csapott a fejembe. Kun Béla a magyar szent koronára külföldi antikváriusokkal alkuszik!
Mondják, 170.000 koronát kínáltak neki. A kövek másodrendûek, az arany elvékonyult, csak a történeti emlék ér valamit... Már csak 170.000 koronát ér a magyar királyi múlt.
A kormányzótanács még vár. Ki ad többet érte? ... És ha egy napon eljönne, aki többet ad... Ha eljönne, akkor Kun Béla és Szamuely, Landler elvtárs és a többiek kinyitják a vaspántos ládát fenn a kápolnában. Fölé hajolnak, a kezükbe veszik és... a zsidók árverésre viszik Európa legrégibb királyi koronáját. Lesz-e még rá idejük? Megint eszembe jutott, mit a gyarmati direktórium elnöke mondott. Mind így be szélnek, mintha örökké tartana. A túlsó part és túl a szõlõhegy pedig csak hallgat. Ha úgy maradna... Ha még soká tartana? Ez gondolat folyton kínoz és kényszerít, hogy nyomorút helyzetemmel foglalkozzam. Vendégszeretõk, jók, meghatóak itt hozzam, de van-e jogom rá, hogy elfogadjam? Huszár Aladár otthagyta hivatalát, õ nem szolgálja a tanácsköztársaságot. Feleségének ékszereit lefoglalták, élelmiszerigazolványuk nincs. Ami ma elfogy, azt holnap pótolni nem lehet. Abból adnak, amit maguktól vonnak meg. És ha rám találnak, ha itt fognak el... Tíz évi kényszermunka jár ki annak, aki menedéket ad. Valamit tennem kellene. Odébb kell mennem, hogy ha így marad.

Talán apadt ma éjjel az Ipoly! Talán nem õrzik már a csehek a partokat. Talán a kóvári híd felé...
- Várjunk - mondotta Huszár Aladárné. Ma éjjelre biztosan jósolják a támadást és akkor megmenekültél.
- Menjünk; nézzük meg, hátha...
Lassan haladtunk lefelé, a folyó mentén. A levegõ friss és tiszta volt, parttalan vad vizekben füródve szállt a szél. Egy asszony jött az úton, kosarat hozott a karján. Köszönt.
- Odaátról jön?
Az asszony bólintott: - Kis földünk van Kóvárnál. De mától kezdve engem se eresztenek át a csehek. Lelövik, aki a hídra lép. Valami készül.
Mikor tovább ment, egymásra néztünk, aztán a híd felé. Arra hát nincs többé út. Középen drótsövény a határ. Vörösek, csehek állnak a két oldalon. A kertek alatt a kidõlt fa, az élõ híd, amelyen még a múlt napokban átkúsztak a menekülõk, most félig elmerült koronával hever az árban. És az Ipoly olyan, mint a tenger. Elöntött rétek, legelõk zöld bársonyán folyik a víz ezüstje. És az ezüst felett fátyolt húznak a parti füzek. Elvétett dombosok, kimaradt bársony darabok, magányos nyárfák, topolyák derékig benn a vízben. A honti szép hegyek távol kék hátterén, mint felsodort zöld zászlók ünnepelnek a jegenyék:

Végtelen ragyogásban állt a világ. Madarak úsztak át a káprázaton. Mint a parittyák, kis halak dobálták magukat bolondul a víz színén. Élet, diadalmas feltámadás.

Zörögve egy szekér jött mögöttünk. Katonák ültek rajta. Kenyeret vittek kiosztásra a falvak õrseinek. A zörgés sebesen haladt. A szekér már eltûnt a fordulónál, de a kenyérszag ott maradt a levegõben.
Nagyszombat van. A templomokban az idegen hatalom õrségei leselkednek, bujdosnom kell az emberi tekintetek elõl. Csak a folyó partja, csak az országútja az enyém. És mégis templomban vagyok. Végtelen boltozat alatt orgonázó tavaszi szelek, feltámadás, meleg kenyérszag, örök istentisztelet.

Április 20.
A történések maguk elé vetik az árnyékukat és árnyékba lépnek, mikor jönnek. Már reggel óta sajátságos nyugtalanság érzett a városvégi utcán. Mialatt a harangok eszembe zokogták régi húsvétvasárnapok emlékét, kinn az ablak alatt tarka módos viseletben a szomszéd falvak mentek a templomok felé. Csizmák kopogtak, viganók suhogtak és a legények fenyegetõ hangosan beszéltek. Egyik másiknak zöld leveles vörös és fehér virág volt a kalapjára tûzve.
A túlsó oldalon, a vörös õrség õrszobájának az ablakában, katonák könyököltek. Néhányan az utcán is álltak. Bizalmatlanul nézték a parasztokat. Mikor elhúzódtak, izgatottan beszélni kezdtek maguk között.
Egy katona becsengetett. Követelõdzött, hogy adjanak neki egy öltözet ruhát. Esküvõt tart. Van az uraknak elég. Hogy nyomatékot adjon az akaratának, hõsködni kezdett: - Uzsoknál lesz az offenzíva. Megsemmisítjük a cseheket, aztán egyesülünk az oroszokkal. Már a Kárpátokon innen vannak... Hóna alá csapta, amit kapott és sietve elment.

Mikor Huszár Aladár hazajött, halkabban beszélt, mint különben.
- Nagy kavarodás van az elvtársak között! Az oláhok 16-án támadást kezdtek a Szamos és Maros szögén. Az internacionális vörös ezred az elsõ ágyúlövésre megszaladt. Futottak az orosz és a bécsi zsidók! Felkaptak a vonatokra.
Még mielõtt az oláhok támadásba kezdtek, otthagyták a szegény székelyeket.
Zavarodottan néztünk magunk elé. Nem... nem így gondoltuk. A szenvedések tébolyodott óráiban is másként képzeltük el. Hol maradnak az angol és francia csapatok?...
- Az itteni direktórium tagjai titkolóznak, mondotta Huszár Aladár hosszú hallgatás után. Mindenesetre gyanús, hogy megint nagyon sokat beszélnek a világforradalomról. A világforradalom mindig küszöbön áll, ha õk rosszul állnak... Az újságok is csak arról írnak: Itália és Franciaország forrong. Münchenben megerõsödött a szovjeturalom. Órák kérdése, hogy Bécsben kikiáltsák a tanácsköztársaságot.
Mi igaz ebbõl? Mi a hazugság? Huszár Aladár cigarettákat kezdett tömni. Megkínált. Mindig kínál, mindig adnak. És én mindig kérek, mindig köszönök. Egy szál gyufát? Szólni szerettem volna, de nem tudtam kimondani és csak tartottam a kezemben a cigarettát. Huszár Aladárné intett a férjének: - Adjon tüzet... - Õ pedig felugrott és az íróasztalához futott. Egy kis öngyújtót hozott a tenyerében.
- Fogadja el húsvétra.

A felesége ölébe eresztette a varrását és rám nézett. - Ennek örülök, olyan rosszul esik, hogy mindent kérned kell, pedig te mindent odaadtál.
És ebben a pillanatban a hideg, szép arc mögé láttam, beleláttam a szívébe, melyet tartózkodóan eltakar. Huszár Aladár a kalapja után nyúlt: - Elmegyek újságért a vasútra. - Nyugtalannak látszott. - Mi történt? - kérdezte a felesége.
Egy pillanatra habozott. - Titkos telefonértesítés jött a direktóriumhoz. A kormányzótanács elrendelte, hogy túszokat kell szedni.
Hideg szürkeség terjedt az ablakon. Fázni kezdtem. Mindennél irtózatosabbnak rémlett ez a hír. Túszokat szednek... Az idegen faj a maga életéért zálogba veszi a magyar életet.

Nagyon kevés idõ múlhatott el. Kicsapódott az ajtó. Huszár Aladár ott állt a küszöbön. A szeme fénylett és az arca egészen idegenszerû volt.
- Végük van! És nagy felindulásában sajátságosan töredezetten nevetett, pedig a szeme tele volt könnyel. - Ide nézzenek! - És elénk lobogtatta az újságot.
- Õk maguk írják: "Veszélyben a forradalom!"

Egymás kezébõl kaptuk ki az újságot. 19-én este a népoperában gyûlt össze a munkás- és katonatanács vezérkara. Kun Béla, Ágoston, Pogány, Lukács, Landler, Böhm, Szamuely és a többiek a színpadon foglaltak helyet. Kunfi szónokolt:
"Az antant vasgyûrût szorít Szovjet-Magyarország köré " Egymásra néztünk. Hát mégsem hagynak elpusztulni! Segítségünkre jön az emberi irgalom.
- Ide hallgassanak! Maga Kun Béla vallja, hogy végük van:
"A románok, hír szerint elfoglalták Szatmárnémetit. Ott a polgárság azonnal eltörölte a tanácsköztársaságot, fehér zászlókat tûzött ki és a királyt éltette... Visszaállították a magántulajdon rendjét illetve az anarchiáját... A románok már Nagyvárad elõtt állnak... Debrecenben még letiporta a munkásság az ellenforradalmat... Mindenkinek el kell hát mennie a frontra! ... Ha kell, meghalunk a proletárdiktatúráért!"
Megtanultunk olvasni még a Vörös Újságból is. Félnek... rémületükben dühösen fenyegetõznek. Böhm Vilmos a munkásságot fenyegette:
"Aki fegyelmezetlenséget követ el, azzal úgy bánunk el, mint az ellenforradalmárokkal:"
A polgárság felé Pogány rázta az öklét a Népopera színpadáról:

Elvtársak, üzenni kell annak a magyar burzsoának, vegye tudomásul a burzsoázia idehaza, hogy a mai naptól kezdve túsznak tekintjük? (Viharos taps.) Vegyék tudomásul, hogy nem lesz örömük abban ha az antant hadseregek elõnyomulnak, mert minden lépés, amellyel a román vagy a szerb hadsereg elõrenyomul, egy-egy keserves megpróbáltatás lesz az itthoni burzsoának, (Viharos helyeslés.) Ne örüljön a burzsoázia, ne dugja ki a fehér zászlókat az ablakába, mert a vérével festjük pirosra!" (Percekig tartó viharos, tomboló helyeslés és taps.)
Szamuely Tibor lépett a szónoki emelvényre. "Veszélyben van a proletár haza! - kiáltotta. - Halál a proletariátus minden ellenségére! Halál a burzsoáziára! ... Ha Magyarországon a proletariátus hatalmáért még nem folyt vér, akkor fog folyni vér, a proletariátus vére, de fog folyni a burzsoázia vére is..." És a színház hallgatósága, a munkástanács idegen fajú tömege, tombolva tapsolt, mikor a zsidó Szamuely az egymásnak uszított magyar proletariátus és magyar polgárság vére ömlését jövendölte. A halálba hajszolt munkásság dühével akarja elpusztítani az értelmiséget. A magyarság saját kezével akarja a magyarság saját agyvelejét kitépetni.

Õrület! Halálra ítélik a rabszolgáikat is, az ellenfeleiket is! Lesz-e rá idejük, hogy végrehajtsák a nemzetirtást?
A nagyszombati gyûlés azzal a határozattal végzõdött, hogy a diktatúra védelmére minden proletárnak fegyvert kell fognia. Veszélyben a forradalom!
Örvényt érez az ember a lelkében. Az oláhok Nagyváradon vannak... de
a szörnyû diktatúra összedõl. És ellenállhatatlanul, megkönnyebbedés ocsúdik az örvény fölé. Az emberiség megkönyörült rajtunk. Ha most el is vesznek valamit az oláhok, a béke majd visszaadja a miénket.
Az utcában lépések hangzottak. A gyalogjáró szélén egy idegen ember állt és az ablakunk felé nézett. Egyszerre eszembe jutott... Tegnap ugyanott láttam ácsorogni. Huszár Aladárné megszorította a férje vállát
Aztán meggyulladtak az utcalámpák. Figyeltük a sötét szobából. Az a fekete alak még mindig ott állt a szegleten.

Április 21.
A város nem moccant a sötétben, a házban is szinte kongott az üres csend. Az ereket hallottam dobolni a fejemben. Mindegyik külön dobolt. Vajon ott áll-e még a szegleten az ember?
Éjfél után egy magányos ágyúlövés dörgött bele az éjszakába. Vártam... Megint gonosz nyugalom támadt. Ilyen lehet az éjszakai nyugalom az õrültek házában. A folyosón féllánggal égnek a lámpák. Elvétve lépések kopognak el a cellák elõtt. Az õr járja körútját. Odakinn egy vörös õrjárat haladt el az ablak alatt. Szürkült a reggel. A felmentés megint elmaradt. Pedig most már sietnek számunkra az órák. Ha az antant hatalmak késnek, próbálkozásaikért rajtunk áll bosszút a diktatúra. Siessenek, hogy el ne késsenek! A diktátorok fenyegetõdzve hirdetik, hogy vér fog folyni. A falakra plakátokat ragasztanak: "Fegyverbe! Vörös katonák elõre! Fel a proletárság védelmére!", "Veszélyben a forradalom!"

A hátráló vörösöket Debrecen és Nyíregyháza tájékán csoportosítják át. Errõl a frontról is odavisznek néhány zászlóaljat és üteget. Szokatlan idõben vonatok indulnak. A direktórium ideges. A kis zsarnokok sápadtan, verejtékezve beszélnek a vörös hadsereg gyõzelmeirõl, a proletár hõsök rettenhetetlen bátorságáról. Zsákmány, temérdek fogoly! Az újságok is ilyen értelemben írnak. A fõváros pedig egyre telefonál. Chiffrírozott táviratok érkeznek és a túlsó partról átkiabálták a csehek: "No vörösök vörös húsvétotok lesz!" Ma éjjel állítólag sok katona megszökött a városból. Kevesebb látszik, mint különben. Kedvetlenül õdöngenek az õrszoba elõtt. Nem így képzelték. Mikor toborozták õket, azt mondták nekik: Le a háborúval, a katonáskodás semmi veszéllyel nem jár. Nagy fizetésük lesz és a vörös katonának minden szabad. Most egyszerre forradalmi katonai törvényszékeket állítanak fel. Kun Béla eltörli a katonatanácsokat és a bizalmi férfirendszert és a háborúba kell menni:

Mikor esteledni kezdett, kimentünk a folyó partjára. Odaát fegyveres apró alakok látszottak. Mellettünk sietve egyenként katonák mentek el. Már mind levették a vöröset sapkájukról, egyik-másik régi gyalogsági sapkát viselt.
Hideg szél fújt és a szél sok ezüstfésûvel visszafelé fésülte a vizet. A nyárfák megrázkódtak tõle. Végigborzongott a füzes. Megint jött egy katona a város felõl. Mikor meglátott, letért az útról és sebesen nekivágott a földeknek.
- Szökik...
A túlsó parton homályba vesztek a szuronyos apró alakok. Csupán egy virágzó fa világított az ólomszürke ég alatt.
Reménység volt a lelkünkben. Csak aztán a fagyos szél meg ne ölje ezt a korai tavaszt.

Április. 22.
Semmi hír se érkezik. Mintha meghaltak volna a távíróhuzalok a levegõben. Még az emberek se súgnak össze az utcában. Az õrszoba ablakán fásultan könyökölnek a katonák. Újság nincs. A cseh ágyuk hallgatnak.
Semmi hír... És ennek a szörnyû idõnek mégis egyik legszörnyûbb üzenete jutott ma el hozzám. Kinn az utcán egy gyerek énekelt. Nem látszott, de a dala egyre közelebbrõl hangzott.
Figyelni kezdtem. A kis énekes éppen az utca torkolatán haladt át. Egy pillanatra szabadon beeresztették a házak a hangját maguk között. "Apám... Anyám..." Fiatal fiú volt. A felsõ testét kihívóan mozgatta, ahogy a vers végsorát még egyszer megismételte. Most tisztán hallottam:
"Apám, anyám dögölj meg...

Rossz budapesti orfeumdallammal tovább repült a nóta. De a szívemben egy kis kalapács ferdén, zûrzavarosan kezdett ütni. Sok undorítót hallottam már a bolsevizmus új szellemû iskolájáról, de ez volt a legundorítóbb és leggonoszabb. A magyar iskola átalakulása nem most kezdõdött el. Már a háborút megelõzõleg, szabadkõmûves közoktatási kormányaink és szabadkõmûves fõvárosi polgármesterek indították meg észrevétlenül. Aztán Károlyi következett és, mint mindenütt, elõkészítette a bolsevizmust a fiatal magyar nemzedék oktatásában is.
A zsidó szabadkõmûves tanárok és tanítók tömeges kinevezése, Lukács-Löwinger és Balázs-Bauer Béla Hersch bolsevisztikus tankönyvreformálása, a gyermeklélek bomlasztása, a szülõi tekintély beszennyezése, az erkölcsi és nemzeti érzés céltudatos irtása és a szemléltetõ nemi felvilágosítás Károlyi kormányának a mûve volt.
A szovjet-kormány oktatásának csak egyes embereket és elnevezéseket kellett megváltoztatnia és a gépezet már kizárólagosan a rombolás érdekében mûködött.

Borzadás fogja el az embert, ha megidézi azokat, akiknek ma kezében van a magyar gyermek és a magyar ifjúság.
Ezek is mind idegen fajból valók. Közoktatási népbiztosok. Kunfi a morfinista, Lukács György a degenerált, Pogány, akirõl egyre nyíltabban mondják, hogy embert ölt és Szamuely a fogoly magyar tisztek oroszországi gyilkosa. A fõiskolai hallgatók, az úgynevezett ifjúmunkások diktátora pedig egy merénylõ, az a Lékai-Leitner, aki Tisza Istvánt a forradalom elõestéjén a parlament kapujában akarta megölni. Laza erkölcsû betegek és gyilkosok, akik az iskolában csak törekvésük propagandaeszközét látják, egy démoni laboratóriumot, melyben védtelen lelkeket lehet mérgezni.
A forradalmi kormányzótanács megfosztotta a magyar nyelvet attól az ezeréves jogától, hogy vezérlõ államnyelv legyen. Lefokozta napkeleti zengõ hangszerünket, melyen világosság lett a magyar gondolatból, melyen a magyar vér õsidõktõl fogva imádkozott, vallott és énekelt. Egyenrangúsított vele minden más nyelvet, melyet a csonka országban beszélnek.

Megérthetik-e a többi népek valaha azt a tehetetlen, égõ kínt, mellyel egy legyõzött, megcsúfolt, széttépett országnak még tulajdon iskoláiban is a saját megsemmisítését kell eltûrnie?
Az oktatás eszköze a nevelés. A bolsevizmus nevelése az erkölcstelenítés.
A leányinternátusok hálószobáiban fiatal zsidó tanítók alusznak, hogy a kis leányok megszokják a férfiak jelenlétét. A közös fürdõkbe zsidó orvostanhallgatók kísérik a leánygyermekeket, hogy a feleslegessé vált tartózkodást nevetség tárgyává tegyék. A nemi felvilágosítás tovább folyik. Az óvodák célja megváltozott. Bizalmasan közölték az óvónõkkel, hogy a játékiskolának el kell idegenítenie a gyermeket az anyától, feleslegessé kell tennie a családot. A játékszer közös, feledje el a gyermek a magántulajdon bûnét. És mialatt a hatalom a mai nemzedéket a vörös hadseregbe kényszeríti, elrendeli, hogy a jövõ nemzedékbõl ki kell irtani a katonásdi játékokat, nehogy a rabszolga valamikor majd lázadásról álmodják.

Parancs jelent meg. A régi olvasó és történeti tankönyveket be kell szolgáltatni. És mialatt a régit halommal égetik, hogy nyoma se maradjon, új könyveket iratnak olyanokkal, akik még csak magyarul sem tudnak.
A rombolás mûhelyében új ABC könyv készül. És a közoktatási népbiztosság utasítást adott ki, hogy az ABC az osztályharc propagandairata legyen! A magyar irodalmat törölték a tantárgyak közül. Ezentúl a magyar iskolákban csak a világirodalmat fogják tanítani. Történetünket meghamisítják és céltudatosan mocskolják. "Hunyadi János szemfényvesztõ, Mátyás király a legnagyobb csaló, Pázmány Péter gazember."

Most értem meg a kis fiú káromló ocsmány dalának az eredetét.
Vessék meg a gyerekek még atyjukat, anyjukat is, hogy a szülõk titokban négy fal között se tehessék jóvá a külsõ rombolást.
Egy démoni ellenség ötven év munkájával lassan ellopta a magyar faj lelkét. Most, hogy hatalomra jutott, dühös sietséggel pusztítja el azt a lelket, hogy népünknek, ha valaha még feleszmélne, ne legyen többé mit visszavennie.

Április 23.
Nagy fehér-fekete kacskaringók úsztak át az égen. Megjöttek mára a gólyák, mítoszok, mesék rejtélyes madarai. Õsszel mentek, soká oda voltak és most mégis hazatalál mindenik az Ipoly menti fákon a maga nagy borzas fészkébe.
Néztem, mikor leszálltak, nyugodtan békésen. Nem törtek be idegen fészekbe, nem vették el a másét. Titokzatos roppant törvények adták nekik a fészket, magántulajdonuk és rájuk nem vonatkozik, hogy ami országunkban a fák tövén nincs többé fészkük az embereknek. "Minden lakóház köztulajdon..." és aki ellenszegül, afelett a forradalmi törvényszék ítélkezik.

Valaki kiment a szobából. Az ajtó nyitva maradt. A folyosón egy ember beszélt. Most jött gyalogszerrel, meg szekéren. Budapestrõl hozott levelet Huszár Aladárnak az édesanyjától. Nem irigyeltem és mégis... Számomra soha sincs se hír, se levél. Huszár Aladár odamutatta. Olyan volt az írás, mintha a halál elõtt búcsúzna tõle az anyja. A fõvárosban éheznek, fenyegetéssel van tele az élet. Ha három ember megáll, hogy beszéljen egymással, a szabad gyülekezés egykori szájhõsei szétkergetik õket. Tíz óra után senkinek se szabad az utcán tartózkodnia. Az otthonokban még a családi összejövetelek is tilosak. Tizenegy óra után el kell oltani a lámpát a lakásban. Házbizalmi egyének és betelepített spionok lesik az embereket és feljelentik, aki moccanni mer. Szegény öreg dáma, keservesen panaszolja a levelében, hogy egy elcsapott tolvaj inasát lakoltatták be hozzá a feleségével. Ezek az õrzõi. Egy másik idõs hölgyhöz utcai leányokat helyeztek el, akikhez éjnek idején vörös katonák járnak. Élelmezni is kell õket. Isznak, lerondítják a bútorokat, beszennyezik a padlót. Cselédség nincs. Maga takarít utánuk, különben felvetné a szenny a házát. Ha az ember megkísérelné, hogy az állatok odújába, madarak fészkébe telepítsen fenevadakat, férgeket, idegen teremtményeket, az állatok lázadása elpusztítaná a földrõl az embert.

A gólyák leszállnak tavalyi fészkükbe. A természet elnéz az emberek merénylete felett és folytatja roppant törvényeit.
Önkéntelenül az újság után nyúltam. Egy hír. A románok megálltak. Lejjebb más hír. Három kinevezés. A forradalmi kormányzótanács megtette Böhm Vilmost, a jeles írógépügynököt a tiszántúli hadsereg parancsnokává. Ennek a nevetséges és megalázó hadvezérnek az osztrák származású Stromfeld Aurél elvtárs lett a vezérkari fõnöke, aki Károlyi Mihályt memorandumban világosította fel arról, hogy az orosz szovjet hadak diadala és a világforradalom elkerülhetetlen. Vajon milyen szerencsétlenségeket akar még ránk hozni ez a tehetséges, de megtévedt nagyra vágyó?
És a harmadik...

Szamuely Tibor mostantól kezdve a keleti hadsereg rögtönítélõ törvényszékének az elnöke és a front mögötti országrészek minden ellenforradalmi moccanásának felelõtlen bírája. Szolnoki fõhadiszállásáról kiadott parancsában megmondja mit akar: "A burzsoáziához nem fordulok semmi féle kérelemmel, csak azt szeretném, ha ezeket a szavakat vésné emlékezetébe: aki a proletariátus hatalma ellen emeli fel a kezét, az a saját halálos ítéletét írja alá. Az ítélet végrehajtása a mi feladatunk."

Ki ez az ember, hogy ilyen hangon beszél. Honnan jött és hová indul, akit mától kezdve nem von többé senki kérdõre az eltûntekért?
Alakja ott állt a forradalom erjedõ sötétjében. Kun Béla mellett az elsõ perctõl kezdve. Együtt jöttek át az orosz határon. Trockij utasításait és aranyát hozták magukkal mind a ketten.
Emlékszem rá, a télen történt. Akkor már a Visegrádi utca nyíltan titkos fészke volt a kommunistáknak. A Vörös Újság szerkesztõsége irányából két alak fordult ki az utca szegletén. Az egyik Goszthony Mária volt, aki most Csorba Mária név alatt a tanácsköztársaságban fontos állást tölt be és féktelenül lázítja a kommunista tömegeket. Egy fiatal férfi kísérte. Nem volt púpos és mégis a púposak kifejezése ült az arcán. Egy fekete hiéna... Késõbb tudtam meg, hogy az az ember Szamuely Tibor volt.

Nagyatyja kaftánosan, batyuval vándorolt be Galíciából. Szamuely Tibor fiatalon Nagyváradra került és írói tehetség nélkül felületes félmûveltséggel újságíró lett. Amit róla hallottam, olyanok mondták el, akik abban az idõben személyesen ismerték.
A kávéházban rendesen egy félreesõ szegletbe húzódott és külön asztalnál ült egyedül. Fekete kesztyûjét jóformán soha se vette le a kezérõl, mindég fekete ruhát és fekete nyakkendõt viselt és hosszúra növesztett fényes fekete hajat a fejéhez tapasztva erõsen kifésülte a homlokából. Tüdõvészes beretvált arcán kék és fekete árnyékok húzódtak.
A kaftános lengyel zsidók fia, angolosan öltözködõ bohémkodó különc lett. De csak külseje vette fel ezt a lárvát. Lelkében tovább hordozta a zsinagógák izgatott zsúfolt forróságát. Óhitû péntek esték homályát, hét szál gyertyák lángját, megvetettek emésztõ bosszúvágyát.

Keresztényekkel nem igen érintkezett. És a kétes hírû keresztény asszonyokat, - mint ahogy maga mondta, - csak azért kereste, mert szerette õket megalázni. Mindenrõl, ami magyar volt, gyûlölettel beszélt, bár jellegzetes nevét, mint sok más fajrokona, megmagyarosított álnévvel cserélte el.
A háborút megelõzõleg egy fiumei újságnál írt alárendelt kis cikkeket. Aztán a katolikus Magyar Kurír kõnyomatosnak volt a munkatársa.
Mikor a háború kitört, behívták. Ügyesen többször elkerülte a bevonulást, aztán a front mögötti irodákban bujkált egy ideig. Késõbb megadta magát az oroszoknak. Mikor a forradalom ott kitört, a nyíregyházai zsidó fiú, aki addig alárendeltjeivel sértõn és kihívóan viselkedett, feljebbvalóival pedig meghunyászkodóan, egyszerre megváltozott. Hirtelen a többiek fölé került. Már katonákat toborzott magyar foglyok között a vörös hadseregnek. Fenyegette és kényszeríttette õket. A zsidó cárok visszaadták szabadságát és a faji összetartás megdöbbentõ adatául, a nyíregyházai jelentéktelen zsidó hadifogolyból hirtelen az oroszországi zsidó-szovjet hadtestparancsnoka lett. És ekkor úgy látszik, szabadjára engedte régen hordozott gyûlöletét. Kilencvenkét fogoly magyar tisztet lemészároltatott...

Múlt év novemberében jött haza. Aztán nemsokára találkozott Kun Béla szállásán Károlyival. Ettõl kezdve gyakran érintkezett vele és védelme alatt kiabálta véresszájúan a kommunista gyûléseken: Halál a burzsujokra! Március 21-én este már hadügyi helyettes népbiztos volt. Most a forradalmi vésztörvényszék elnöke.
Mielõtt elutazott Pestrõl Szolnokra, egy délután Gerbeaud cukrászdájának az ablakában ült és kávézás közben kinézett a térre. Többen hallották, mikor mondta: itt a Gizella téren fogok egy guillotine-t felállítani. Annyi burzsuj vérnek kell még folynia, hogy az automobilom kereke vérben gázoljon. Valaki beszélte, aki Budapesten járt: Szamuelyt terrorista testõrség õrzi, gépfegyveres különvonaton utazik és hóhért visz magával. Az újságírók körében, a forradalmi Otthon clubban, az egykori névtelen riporter hirtelenében ünnepelt nagyság lett újságíró fajrokonai egy része elõtt. Bródy Sándorról mesélik, hogy

pezsgõzés közben átölelte és felköszöntötte: - Tibikénk, prófétánk.
Igen az õ prófétájuk! Most, hogy visszagondolok, emlékezetemen át egyre élesebben látom a fekete hiéna-ember arcát. Visszataszítóan mosolyog új hatalma felett. Látom fekete sima fejét és fekete kesztyûs keze int. Bitókat állítanak fel, ahová mutat. És az akasztófák, mint fekete héber írás ott maradnak az ég alján, mikor különvonatán odébb megy, más lázadó tájak felé.

Ebben a sötét írásban írja fel magát nappalainkba és éjszakáinkba ez az idegen. Szamuely Tibor a gyûlöletnek titokzatos rítusán nevelkedett és a keleti zsidóknak egy ultraortodox szektájához tartozik, mely mindennél szigorúbb szertartásokat ûz. A Chesidem szekta, mint az ószövetségi fanatikus héberek, komor, elfogult és sötét. Irtózik a napfénytõl. Hívei csakis azt vallják igaznak, ami a Tórában van és azt is csak azért, mert benne van. A szekta szigorúan, betû szerint értelmezi az ószövetséget és a "Fogat fogért, szemet, szemért" hitvallását szó szerint akarja megvalósítani.
Szamuely Tibor degenerált lelkét ezek a tanítások és szertartások formálták és dolgozták ki. Így lett ennek a kornak, melynek uralkodó elemei lappangva, megjuhászkodottan régóta jártak és sokasodtak közöttünk, legkifejezõbb típusa. A gyûlölet levegõt kapott, a típus elvetette álarcát és körülnéz a történeti idõk során felgyülemlett bosszúvágy. Szamuelyben a forradalmi kormányzótanács vérébõl való vért és lelkébõl való lelket állított oda hóhérnak a magyar nép fölé.

Április 24.
Tegnap a sötéttel megint belopódzott egy ember az udvarba. Nézelõdött egy darabig. Az utca üres volt.
Hirtelen felsurrant a hátulsó lépcsõn.
Már napközben riadt hírek terjedtek szét a városban. Budapesten terrorcsapatok szedik össze az embereket. A kormányzótanács nyíltan fenyeget. Félti a hatalmát és kegyetlen lesz. A vidéki városokba szigorú parancsok repülnek szét. Balassagyarmaton elcsapták a direktóriumot. Mondják, gyenge volt, kedvezett az uraknak. Új emberek jöttek. Egy Frank nevezetû alig húszéves siheder lett a büszke Nógrád diktátora. És az õrségek parancsnoka egy másik, akit Pintyének hívnak. Zsidók mentek és zsidók jöttek. Parancsuk van, túszokat fognak szedni a vármegyében, hogy legyen mit odadobni a tömegeknek, ha a csehek támadnak. Legyen, ami az utolsó percben elfoglalja a csõcseléket, míg a direktórium menekül...

Az ablakokban korábban kialudt a világosság, mint különben. Az õrjárat lépése üres riadt utcákon kongott.
Huszár Aladár a kis emberek barátja. Az, aki ma a hátulsó ajtón szökött be hozzá, figyelmeztetést hozott. Meneküljön, éjjel letartóztatják. És Huszár Aladár a sötét utcákon át elment otthonról:
A hideg átjött a falakon. Bundában üldögéltünk. A gyertya tövig égett. Tüzelõfa nem volt a házban. Az ember a saját gyorsan rohanó vére sietségét szerette volna beletenni a tétovázó történésbe.
Durván, követelõn, puskatussal bezörgettek az ablakon. Huszár Aladárné rám nézett. - Érte jönnek, vagy érted? Eloltottuk a gyertyát és egy kis rést nyitottunk az ablakon. Katonák álltak odakinn. - Baj van? - Nem, mondották. Egy arc ágaskodott a sötétbõl: - Készültség! - Ijedtnek látszott. -A parancsnok elvtársakat keressük! - Nincsenek itthon. - Odakinn csúnyán káromkodtak. - A gazember mindenségüket!
Szegény fiatal tisztek... Mennyit megalázták, mennyit bántották õket. Most kellenek... Vajon megszöktek-e ezek is?

Április 25.
Olykor kínlódva szánom rá magam, hogy írjak. Feljegyzéseimben vissza kell hívnom az idõt, amelyet szüntelen küldenék. Újra átélem, mikor már elmúlt! Mégis folytatom és ez olyan, mintha árvíz idején egy elmerülõ házban naplót írna az ember még akkor is, mikor a víz betódul az ablakon.
Gonosz, lidérces nap volt ez a mai.
A feltûzött szuronyok hegye csillogott az ablak alatt. Déltájban katonák özönlöttek a fõutcán. Fegyveresen kapaszkodtak fel az elszedett szekerekre.
Vágtattak Õrhalom irányába. Támadnak a csehek!
Mire éjszaka lett, fegyverzörej haladt a sötétben a fegyház felé. Kapuk döngnek és a szélben vonyítanak a kutyák. Most szedik össze a túszokat.
Egy húr feszül a levegõben. A fejemen van átfûzve ez a húr, az agyvelõmön át. Ugyanaz a húr minden élõ teremtés agyvelején. Érzem a húron át, hogy mi megy végbe a többiek fejében. Nem mondják, mégis mindent tudunk egymásról. Ugyanaz történik mindannyiunkban. Soha ilyen közösség még nem volt a szenvedõ emberek között.
Nagyszombaton reggel, alig néhány napja, azt mondta Huszár Aladár:
- Úgy sajnálom magát. Nehéz sors lehet, mikor az embernek el kell mennie otthonról és nincs hová és nem tudja, jut-e éjszakára egy kis sarok.
És ma én gondoltam róla ugyanazt. Elment õ is és hû barátja Pongrácz György.
Holnap keresni fogják, házkutatást tartanak. Kihallgatnak valamennyiünket. És ha rám ismernek... hát úgy is jó.

Április 26.
Az éjszakák most nem alusznak. Vissza-visszatérõ õrjárat lompos lépése jelenti a hideg sötétben az idõ múlását.
Mikor reggel lett egy vörös katona tudakozódott Huszár Aladár után. Tartozik azonnal jelentkezni! Aztán agy másik állított be. Kikérdezte a cselédséget. Huszár Aladárné nyugodtnak látszott: Azt mondták neki, ha a férje elõ nem kerül, õt fogják el helyette. Egy kis bõröndbe csomagolt. Ismerem azokat a mozdulatokat, az én kezem is egészen úgy mozdult. Dél felé detektívek jöttek. Odakinn beszéltek az elõszobában. Aztán mentek végig a lakáson és ahogy mentek, szöktem elõlük egyik szobából a másikba. Mikor nem volt tovább, megálltam a lépcsõ alatt. Rám találnak-e. Mint egy csapdába került állat vergõdtem. Mire való volt az egész? Hát mégis, ennyi szenvedés után? Megint éreztem annak a szörnyû láthatatlan kéznek a tapogatódzó mozdulatát magam körül. Megfog vagy mellém nyúl? Várnom kellett tétlenül, tehetetlenül. És a hangom hangtalanul hívott valakit, aki megsegítene. Nem mondtam ki és mégis, Anyámat hívtam, mint a gyerekek, a haldoklók, a betegek.
Elmentek... Megint mások jöttek. Szemközt az utcaszegleten fegyveres õrszem állt, az arcát a ház felé fordította. Délután plakátot ragasztottak ki a falra. Vörös papirosán nagy fekete betûk: "Aki házában vendéget lát, forradalmi törvényszék elé állíttatik.

Minden idegen, aki huszonnégy óra alatt el nem hagyja el a várost, illetõségi helyére toloncoltatik."
Az élet minden nap új kínzást talál ki. Elég volt. Most már bevárom a sorsomat. Aztán eszembe jutott. Tíz évi kényszermunka jár annak, aki befogad.
Pongrácz Györgyné is ott ül velünk. A férje elmenekült. Nemrég volt az esküvõjük. Szegény fiatal asszony! Egészen egyedül maradt. Valami tervet kellene csinálnunk. Valamit tennünk kellene. Õ mondta: - A szomszéd faluban egy kedves öreg dáma lakik... Ott nem keresne senki.
Hirtelen határoztunk. És Pongrácz Györgyné levelet írt Szügybe, özvegy Beniczky Mihályné kezéhez. Megírta, hogy Földváry Erzsébet, Huszár Aladáréknak egy szegény,

szívbajos rokona, aki fél a csehek ágyúzásától, néhány napra menedéket kér tõle.

Elment, mi pedig sietni kezdtünk. Huszár Aladárné elrejtette férje fegyvereit és ruháit, aztán összeszedtünk a házban minden írást, ami veszedelmet jelentett. Tüzet raktunk a gyerekszobában. Elégtek Huszár Aladár kétségbeesett ellenforradalmár írásai. Levelek röpiratok, a Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetségének halomba hordott felhívásai. Szomorú tûz volt. Munka, reménység és lelkesedés égett. A gyerekek örültek és táncoltak a rég nem látott lobogás fényében. És mi is odahúzódtunk és mi is melegedtünk...
Éjjel megint felvertek. Egy szekér állt meg a kapu elõtt. Katonalépések. Késõbbiek, boldogabb emberek, akik utánunk fognak jönni, ne sejtsék soha, mit tudnak mondani emberi lépések az éjszakában, egy szekér, amely hirtelen megáll a ház elõtt.
- Jönnek.
És Huszár Aladárné indult. Katonák voltak. Két vörös tiszt követelt éji szállást. Szobát foglaltak maguknak a házban. Aztán egy darabig még hallatszott a dobogásuk az emeleten a fejünk felett.
Vajon támadnak-e a csehek? De a nagy feszült csend csak folytatódott a hideg ég alatt.

Április 27.
Vasárnapi misére harangoztak a parti templomokban. A város arrafelé fordította az arcát. Az utcánk néptelen volt, csak a vörös katona állt, mint egy õrszem a szegleten. Huszár Aladárné kikísért a kapuig. A gyerekek marasztottak. Mikor a vörös õrszem a város irányába nézett, hirtelen kisurrantam a házból. Háttal állt és nem vett észre.
Csak egy kis csomag volt a hónom alatt. Egészen kevés holmi. Milyen kevés is elég tud lenni az embernek, ha másképp nem lehet. Pongrácz Györgyné jött szemközt. Egymáshoz szegõdtünk és sebesen szeltük át a fõutcát.
Mióta akkor este ide érkeztem, sohase jártam erre. És képzeletemben az Ipoly menti város éjszakai képe helyébe egy másik város épült. A megyeház térre tornyos ódon városházat képzeltem, amely talán nem is létezett. A tövében árkádos öreg házakat, melyek alatt kis boltok szorongnak és egy régi kutat a vén piac közepére. A tér irányába fordítottam az arcomat. De a valóságból semmi sem látszott és a képzelt kép velem maradt.
Valahányszor emberek jöttek szemben, kis zsibbadást éreztem a szívem táján. Az arcom elé kaptam a zsebkendõmet és fújni kezdtem az orromat.

- Ha még sokan jönnek - mondottam és nevetnem kellett, - megfájdul az orrom a kirándulásban. A vasúti sorompónál megint vörös katonák álltak.
- Csak ide a szomszédba, Szügybe, vasárnapra... Ismét egy darabka utca következett, városvégi házikók és egyszerre kinn jártunk nagy szabad rétek között az országúton, a napfényben. Szél fújt, friss szél. A szomszédos halmok erdõin végig borzongott a tavasz. Az út menti virágok, mint hosszú derekú, ringó szoknyás kis parasztleányok álltak a fûben. Ünnep volt. Százszínû vasárnap. És egyszerre gyõzhetetlen szomjúsággal hátravetettem a fejemet. Hetek óta lopva, meglapulva bujkáltam az emberek között, mint aki karcolós bozótban kapkodja a fejét. Most szabadba értem és a nap a szemembe sütött, szinte nevetnem kellett és végtelen halk nevetésben velem nevetett a szél.
Mintha korsó lett volna az országút, kocsik jöttek. A párnákon frontegyenruhában, szovjetsapkás kövér zsidófiúk hevertek, messze szétugró térddel. Szép telivérek trappoltak mellettük. Lopott lovak, lopott urasági libériában a kocsisok. Egy hintó közeledett sebesen. A szerszámokon grófi koronás címerek ezüstverete csillant. A bakon magyar sujtásos kocsis ült. A párnákon közönséges arcú ember terült el. Mellette finom toiletteben formátlan asszonyszemély terpeszkedett.
- Pintye elvtárs, a diktátor, meg a felesége, súgta oda Pongrácz
Györgyné, - megismerem Mailáth gróf esõköpönyegét. És a szép ruha az asszonyon a

grófnéé volt. A férje fõispáni installációján viselte.

Ezek a gárdonyi kastélyból öltözködtek. Onnan bútorozták be a lakásukat is. És az elvtárs haragszik, hogy miért van címer az ezüst cigarettatárcákon, melyeket onnan szerzett.
A vetések felé fordítottam az arcomat. A hintó kerekei forogva villantak a napban, mögöttük hosszú sávban cigánykerekezett a por. Ez is elmúlt. A por lehasalt. Nyugtalanul hátranéztem. Ballagó falusi nép ért utol. Ezek gyalog poroszkáltak. Egy mezítlábas vén paraszt kampós botjára akasztva vitte a hátán a csizmáját. Megcsalt milliók... Vajon hiszik-e még, hogy minden a proletároké. Hiszik-e, mialatt szemükbe vágja a régi urak elrabolt hintója a port és Pintye-Pollák elvtárs elhajtat mellettük?
Hiszékeny nagy magyar föld, gõgös õs paraszt! Mikor zúzod össze azokat, akik játszani mernek veled. Az úthajlás mögül egy templomtorony jött elém.

Bujkáló zsindelyek a lombok alatt. Vörös zászlósan ott állt Mária-Teréziás dupla tetejével Nógrád régi szép megyeháza. És a kis kunyhók falán visszásan hatottak a városi plakátok: "Éljen a proletárdiktatúra!"
Letértünk az országútról. Egy parasztházon vörös keszkenõ fityegett egy pálcán. Ott székelt a direktórium. Aztán elhagyott temetõn mentünk át. Krisztus nagy keresztje feketén állt a magas virágos fûben a megdûlt sírkövek között. De a nap sütött és szép szabad szárnyakon, szabadon szállt a szél. Elhanyagolt öreg kertbe értünk. A vasrácsos tárt kapu nyílásában vörös õrség ácsorgott. Szabadon járt ott ki-be, boldog-boldogtalan. A fáskamrában és a régi kúria oszlopos teraszán is temérdek municiós láda zsúfolódott. Megakadt a szemem a felírásokon. Explozív! 15-ös ekrazit gránát!
- Ezzel ugyan egy várost is a levegõbe lehetne röpíteni.

Pongrácz Györgyné bólintott: - És a szomszéd telken áll a vörösek ütege. Arra célozgatnak a szõlõhegyrõl a csehek.
Túlnan, az udvarház zsindelyes teteje felett, két mogorva vén fenyõ nyúlt fel az égbe, a tövénél pedig, belefeküdtek a lehajló ágak a fiatal fûbe. Mintha gyerekkorom álgyesti kertjében jártam volna, úgy emlékeztetett az oszlopos öreg udvarház. Csak elõtte tiporták össze a katonák a füvet, vágták fel a nehéz municiós kocsik az utat. Csak a kapu táján hevertek papirosok, törött üvegek, ahol a katonák jártak. De az udvarház mögött, a másik oldalon szinte érintetlen volt a kert. Elvadultan szép volt vénségében az ifjú ébredés között. És a jó öreg falusi szobákban ajtók nyíltak. Egy öreg dáma jött felém. Még jóformán alig hogy látott, mégis szólt: - Jól tetted leányom, hogy eljöttél hozzám.
Még alig látott... És ez Magyarország volt. A régi, úri, vendégszeretõ Magyarország, amelyben ma kiplakatírozzák a bevándorlottak: "Aki házában vendéget fogad, forradalmi törvényszék elé állíttatik."
A rácsos alacsony ablakon benéz az elvadult kert.
Moha lepi a fákat és öreg kõpadok állnak az üt mentén. Béke van. Gyep veri fel az ösvényt és nem látszik rajta, kergetett lábam nyoma. Itt megállhatok én is, akinek oly régen nem volt szabad megállnom. Nem keresnek majd. És aludni fogok, ha éjszaka lesz. Nem zörgetnek be az ablakon. Almomban nem fog kísérteni autók szirénje, csengetés, lépések zaja.
A vén kertben gyep nõ az utakon és a lábam nem hagyott nyomot, amikor idejöttem.

Szûgy, Április 28.
A nap besüt a szobába, letelepszik a régi bútorokra és a puha talpakkal és mindég odébb megy.
Beniczky Mihályné az íróasztalnál ült, viasza-vissza nézett rám és halkan beszélt. Vigyázni kell. Mindenütt ólálkodik valaki. Családomat tudakolta. Régi idõkbõl ismeri a

Földváryakat... Egyre zavartabbak lettek a feleleteim.
Késõbb az ellenforradalomról kezdett beszélni az öreg dáma, a nevemet említette, igazi nevemet, rólam beszélt, igazi önmagamról. Hirtelen meleg csapott a fejembe. Azt hihette, hogy nem hallom, és megismételte a kérdését:
- Erzsébet, - szólított kisvártatva, nem tudod, mi történt Tormay Cécile-el? A leányom találkozott vele a télen.
Úgy mondják Svájcba szökött. Szégyellem magamat. Idegen név alatt, hamis jogcímmel lopakodtam be hozzá. Menedéket kértem, habár tudtam, hogy ez veszélyt jelent számára is. Nyomorult, csúnya érzés volt. A szájam szélén lebegett, hogy megmondjam az igazat. Miért is nem látja, hogy megcsalom õt, aki azzal fogadott: Jól tetted leányom, hogy hozzám jöttél.

Ebédre hárman voltunk, Balassagyarmatról látogató jött ki az öreg dámához. Könyvekrõl beszéltek és ekkor a vendég, aki ép oly kevéssé sejtette, mint a háziasszony, hogy ki vagyok, felemlítette a "Régi ház"-at.
- Vajon hová lett Tormay Cécile? Hallottam, hogy keresik.
Szerencsére háttal ültem a világosságnak. Megint Svájcról dadogtam valamit. Beniczky Mihályné mintha magának mondta volna, közbe szólt:
- De hát miért is nem jött ide? Úgy eldugtam volna, hogy sose találnak rá.
Ebben a pillanatban feloldódott bennem az önvádló kínos szemrehányás és valami olyanfélét éreztem, mintha már nem az irgalmas idegen név jóvoltából, de magamért lennék itt.

Április 29.
Ma reggel olyan csendes volt a nagy fenyõkön túl a kert. Azt hittem, a fák és a bokrok elállják mindennek az útját, ami szörnyûvé teszi az életet. Aztán katonák beszéltek a kútnál. Valahol a környéken elfogtak egy papot, ki akarják végezni, mert vörös-fehér-zöld zászlót találtak nála. Forradalmi törvényszék annak, aki magyar zászlót rejteget! A kormányzótanács elrendelte, hogy minden zászlót be kell szolgáltatni, a tiszta vörös és feketeszínûek kivételével.
Szegény nemzetem, szegény zászlója! A fekete-sárga és a vörös között a végzet még csak annyit idõt sem hagyott neki a históriában, hogy szabadon kibomolhasson szabad népe és szabad országa felett.

És ezentúl tilos a nemzet zászlója a magyar nemzet országában.
A katonák másról beszéltek. Az egyik halkan mondta: - Tudjátok-e, Szamuely elvtárs akasztatott Hajdúszoboszlón...
Most már egész iszonyatával betört a kertbe a valóság. A fák és a bokrok nem tudták elállni az útját. Halál mindenre, a mi magyar. A nemes hajdúk vármegyéje földjén az oláhok elõl futamodó diktatúra akasztat. Szolnokról Böhm elvtárs küldi hasztalan pusztulásba fajunkat. És úgy mondják, temérdek vérnyom van már a fõváros kövezetén is. Éjnek idején Pest és Buda között gyakran loccsan a víz a part alatt. Emberek tûnnek el, nem térnek többé haza. A fogházak tömve vannak. A Lánchídon vértócsát láttak a koránkelõk. Sok vér és egy összegyûrt kalap. Kit öltek meg? Kik ölték? Senki sem felel. A vér, a hír pedig szivárog.

Április 30.
Menyasszonyok álltak a fûben, virágzó szilvafák. Fehér fátyoluk meg- meglibbent, ahogy a szél kószált. Az idõ múlását csak a sudár fa jelezte, árnyéka, mint egy nagy óramutató fordult és haladt a gyepen. Aztán eltûnt. Alkonyodott.
Kinn az országúton, Mohora felõl egy lovas katona poroszkált. Hajdani hetyke

huszársipka volt a fején és ahogy a tova táncolt, a mentéje ide-oda hányta magát a vállán. Úgy hatott ez a katona, mintha elmúlt idõk képeskönyvébõl lovagolt volna a szovjetsapkás, idegen, új katonák közé. Egy magyar huszár, a trombitás. És amilyen messzirõl jött a kép, olyan elmúlt volt a trombitája szava. Régi trombitajeleket fújt bele az este hûvösébe. Haydn katonadallamai rivalgtak fel az akácok alatt. Játszott a huszár, talán maga se tudta, hogy a múlttal játszik... és a tavaszon átnyilall a szép, a lassú trombita-parancs: Imához.
A hangok szétrepültek, az eltiltott érckiáltás végig borzongott a falun.

A kapu elõtt vörös katonák keze a sapkájuk felé rándult, Abbahagyták, egyik se mert közülük imádkozni. A túlsó oldalon lakkcipõben a politikai frontmegbízott elvtárs, a kis zsidó Katz lépegetett a porban. Ekkor ismerte fel a trombita hangjában a dallamot. Az arca eltorzult a belsõ méregtõl. Dühösen törtetett a trombitás felé. A katonák pedig lenéztek a földre mintha a forradalmi törvényszék szíriai szemének a tekintetét kerülte volna a szemük.
Már régen csendes volt az út, a por elült, még mindég álltam és vártam. Az ember most mindég vár valamit, ami nem jön.
Mennyi minden nem jött. Az antant hatalmak ultimátuma. Marseillesi francia ezredek. Angol felmentõ csapatok. Fiumei ellenkormány. Ellenforradalmak. Külföldrõl betörõ tiszti ezredek. Felmentõ székely zászlóaljak... És mégis minden jó volt, mert élni segített. Elmúlt. Ma már csak az oláhok jönnek, idebent pedig Szamuely akasztat...
Álmatlan és nehéz volt az éjszaka. Eloltottam a gyertyát, hogy ne fogyasszam. Órákon át sötétben feküdtem mozdulatlanul. Akárhová indult a gondolatom, meghátrált a vér és piszok elõl.
Ekkor egyszerre, odakinn a tavaszban, egy fülemile kezdett énekelni. Nem bírtam többé a mozdulatlanságot. Végigtapogatóztam a világtalan szobán és kinyitottam az ablakot, hadd áradjon be a hang. Kicsiny mûvész, te utolsó mûvész ebben a szomorú országban! És a fülemile csak énekelt... Nem tudom, hogyan kerültek ekkor egyszerre a gondolataim közé a reggel olvasott újság betûi. Szavak lettek belõlük: Rendelet... Szellemi Termékek Országos Tanácsa... Minden szellemi termék csak a Szellemi Termékek Országos Tanácsa útján jelenhetik meg...
Isten a káosz felett tökéletes világot álmodott, de álma a beteljesülésben eltorzult. Ami kimaradt a beteljesülésben, azt a mûvészet hozta bele az ember számára.

A mûvészet, az örök megmagyarázhatatlan világtitkok közvetítõje. A mûvészet a láthatatlanba vetett hit. A mûvészet arisztokrata. A mûvészetnek õsei vannak. És jaj annak, aki a mûvész belsõ határtalanságát külsõ határoltságba akarja belekényszeríteni. Megöli a gondolatot, gyilkosa lesz a mûvészetnek.
És a marxizmus megvalósítói ma pártmûvészetrõl, tömegmûvészetrõl, szellemi termelõszövetkezetekrõl beszélnek...
Kajánul gonosz idióták ezek az emberek, akiknek vezére írónak vallja magát, de megöli Magyarországon az irodalmat. Lukács-Löwinger György, a nagyfejû kis zsidó filozófus, milliomos bankár fia, feleségének, a bolsevista Gontscharoff-Goldberger Helénnek befolyása alatt, proletár apostol lett. Mint a tanácsköztársaság helyettes közoktatási népbiztosa becsukatta a könyvüzleteket, a zenemûkereskedéseket és miután megállított minden lüktetést és életet, a nagy elhallgatás közben lombikjában megfõzte a homunculust, amely se járni, se dalolni nem fog tudni soha. Megkomponálta az "Írói Katasztert"!
Kitalálta, hogy a tehetséget osztályozni kell; külön-külön fiókokba kell zárni, mint a fûszerkereskedésekben a Frank-kávét, a borsot és a kását.

Elrendelte, hogy az írókat három kategóriába osszák. Hogy ki melyik kategóriába kerül, afelett kirendelt direktórium dönt. Az írók osztályozásuk szerint havi fizetést kapnak. Ennek fejében írniuk kell. Különben semmi keresetük nincs, de a kiszabott összeget megkapják bármit termeljenek is, ami a proletárdiktatúra és az osztályharc érdekeit szolgálja.
A kommunizmus költõi természetesen az elsõ osztályba tartoznak. Egy lengyel zsidót, Kahana Mózest az elismerésnek olyan babérjával koszorúzza a diktatúra, amilyennel egykor Arany Jánost tisztelte a magyar nemzet. És a költõk elsõ kategóriájának élén ott áll a "Ma" címû folyóirat szerkesztõje, Kassák elvtárs is, aki szintén havi fizetés mellett írta ezt a versét, amelyet eddig még nem bírtam elfelejteni:

Füttyögött a mezõ
Kuruttyoltak a békák
Tavaszi szerelem

Ritmus!!!:2=

És ez a szellemi termék a proletárdiktatúra Szellemi Termelõ Osztályának a jóváhagyásával jelent meg.
A kertben még mindig dalolt a fülemile. Szabadon, mindenhatóan énekelt, valószínûleg mert nem tudta, hogy annak, aki itt énekelni akar, szakszervezetbe kell tartoznia.
Szegény hazám, tört hegedûknek elfojtott nótáknak végtelen rónája.

Május 1.
Hûvös és kék az árnyék. A nap is hûvösen süt a harmatra és a kora reggelen át cigányzene hangzik a falusi utcán. Álmomba jöttek bele a hangok... messzirõl egyre közelebb. Ez a harc lesz a végsõ, csak összefogni hát... És nemzetközivé lesz holnapra a világ.
Az internacionálé... Így eszméltem rá, hogy eljött a májusi nap.
Szigorú parancs. Vörössel kellett díszíteni a falut. Vörös zászló lengett a községházán. Vörös pántlikák fityegtek a kis parasztházak ablakában. A cigány már a teraszon játszott, a katonák énekeltek. Beniczky Mihálynéval a kert végében húztuk meg magunkat. Minden a vörösöké lett. A konyhán pecsenyét sütöttek maguknak, egy vederben temérdek tojást és cukrot kevertek össze. Este bál lesz.
- Két bál, - mondotta a szobaleány, - mert mi proletárlányok nem táncolunk együtt a földmûves lányokkal...

Valamikor az ifjúság napja volt május elseje, kiránduló kis varrólányok, diákok, mesterlegények, gyerekek ünnepe. Aztán tüntetés lett az ünnep, aztán fenyegetés. A világ újrateremtõi ezt a mai napot beteljesülésnek ígérték. És a véres földgolyón, vértõl csatakos, vértõl részeg tömegek hömpölyögnek a végsõ harc elérhetetlen diadala felé. Vérviharban kibomló vad vörös zászlók lobognak a tûzfényes vörös ég alatt.
A kommunizmus a világforradalom születésnapjának szánta május elsejét. Lenin üzent mindenhová: Moszkva küldte lázító aranyát. A proletárok diktátorai pedig vért szagoltattak rabszolgáikkal, hogy ez a május csakugyan az õ diadaluk, - a mi elömlõ vérünk májusa legyen.
Budapesten hetek óta készültek erre az ünnepre. Szállítani akarták hozzá a vörös fegyverek gyõzelmét is. De diadal helyett szemfényvesztés lett az ünnep. Mennél inkább hátrált a vörös hadsereg a Tisza mentén, annál jobban hirdették a vörös májust.

Panem el circenses! Kenyér nincs, a fõváros éhezve támolyog, cirkuszt hát a népnek. Leszakadt a ruha az elszegényedett százezrekrõl, talpig vörösbe kell hát öltöztetni a várost. Egész házakat vontak be, hídfõket, homlokzatokat, falakat. Vérvörösre mázolták még a villamoskocsikat is. És a forradalmi kormányzótanács Bécsnek, az éhezõ Budapest vörös díszleteiért, bõkezûen harmincmillió értékû vágómarhát adott...
Az ünnep programja oly nagy, hogy a vörös hadsereg tiszántúli futásának nem marad hely az újságokban.
Gyülekezés, menetek, felvonulások... Rendelet: Mindenki tartozik a menetben részt venni, mindenki tartozik hazát feldíszíteni, mert különben... május, tavasz, szép szabadság ünnepe, aki mer érte nem lelkesedni... forradalmi törvényszék elé kerül.
Gondolatomban vörösre változik a város. A vörös háttéren gigantikus gipszszobrok fehérlenek kísértetiesen. A Vérmezõ közepére két emelet magas, negyven méter hosszú vörössel bevont koporsót ácsoltak, Martinovics, Dózsa György, Liebknecht Károly és Luxemburg Róza emlékéül.

A budai hegy alatt vörös az alagút torka, és mellõle puskatussal gipsz szovjet katonák suhintanak iszonyú arccal. Az utcák torkolatánál kalapáccsal suhint a Népszava óriás mezítelen vörös embere: Halál a burzsujokra!
A millenniumi emléket is elborítja a vörös. Árpád vezér bedeszkázott bronza felett a gipsz Marx. A parlament elõtt, mint egy óriási véres hólyag egy vörös földgolyó. Andrássy lovas szobrára pedig vörös görög templom épült. És megint Marx, Lenin, Liebknecht, Engels, Luxemburg Róza kilenc méter magas gipszfejei. Gipsz, gipsz, vörös papírszövet, vörös oszlopok vörös póznák és zászlók, girlandok, ötágú vörös szovjetcsillagok. Fullasztó vörös maskara magyar fõváros halálra vált arca felett.
A vörös keszkenõ vérvágyat kelt a megvadított bikában... Mit akarnak ott a Duna partján? Mi ez? Egy szörnyû téboly vagy az Apokalipszis félelmes jövendölésének a beteljesülése? Az öreg Biblia a könyvespolcon fekszik. Évezredes szavak jönnek ki a lapjai közül és szemébe néznek a történéseknek.
"És láttam más vadállatot feljönni a földbõl. És megtévesztette a földön lakókat a jelekkel... mondván a földön lakóknak, emeljenek bálványképet a vadállatnak,... hogy akik nem imádják a vadállat képét, megölessenek. És megteszi,... hogy senki ne vehessen vagy adhasson, hanem csak aki a vadállat bélyegét vagy nevét, vagy nevének számát viseli."

"És láttam egy asszonyt ülni vörös színû vadállaton... És az asszony fel vala öltözve bíborba... és homlokára e név vala írva: Titok... és láttam az asszonyt megrészegedve a szentek vérétõl és Jézus vértanúinak vérétõl... És sírnák és jajgatnak fölötte a föld királyai, akik vele paráználkodtak..."
Skarlátba öltözött varos, mély bálványképet emeltél a vadállatnak... "hárfások és zenészek és fuvolások szava és a harsona nem hallatszik benned, és semmiféle mûvészeteknek mestere nem lesz többé benned található, és a malom zörgése nem hallatszik többé benned és a võlegény és menyasszony szava nem lesz hallható ezentúl benned.
Ijesztõen mered össze a jóslat és a valóság. De néhány lappal odébb eljött a jóslatban fehér lován az, aki fehér gyolcsba öltözött. És a fehér legyõzi a vörös diadalát;

Május 2.
Hír jött. A vörös csapatok Kisújszállásnál visszavonultak az oláhok elõl és a Tiszántúlt kiürítették Tiszafüred felett. A szerbek megszállták Hódmezõvásárhelyt. A csehek bevonultak Miskolcra. Sátoraljaújhelynél és a Hernád völgyén támadásba mentek át.
A lakosság segíti õket és senki se áll ellent, a vörösek futnak. Õrület kuszálja a gondolatokat. Irtózunk a megszállóktól és várjuk õket.
Orgyilkosoktól várjuk, hogy megmentsenek hóhérainktól.

És míg a tehetetlen kíntól véresre harapjuk a szánkat, az emberiség nyugalmát nem zavarja szenvedésünk. Csak azt látja, hogy a külföldi alattvalóknak a tanácsköztársaság védelmet ad. Elrendeli, hogy közegei a lehetõ legnagyobb elõzékenységgel viseltessenek az idegenekkel és: "Külföldieket védõ hivatalt" állít fel.
Vajon jut-e eszébe egynek is, hogy odahaza segítséget kérjen a számunkra, akik a háború alatt nem internáltuk õket és ma üldözött rabok vagyunk a tulajdon hazánkban?

A történeti századok alatt idefutott oláh, szerb védelmet kérni zsarnokai elõl, és idejött a bolygó zsidó. Ma összefognak mind, hogy eltörüljenek a föld színérõl. Pedig mindenbõl adtunk, mindenbõl vettek, ami a miénk volt. Mondják, a zsidóságnak csak megtévelyedett töredéke az, mely ma Magyarországot halálra marcangolja. Legyen! De hát akkor azok a zsidók, akik Londonban, New-Yorkban és a párizsi békekonferencia elõtt a zsidóság egyetemességét képviselik; miért nem bélyegzik meg magyarországi zsarnok fajrokonaikat? Miért nem tagadják meg velük a közösséget, miért nem tiltakoznak a merénylet ellen amelyet fajukból való emberek elkövetnek?
Odakint növekszik a vihar. Az ablak elõtt tántorog a kert. A vén fenyõk ágai, mint hínáros tó vizén a békanyálas evezõk, emelkednek és szállnak a gyep felett.
A szomorú nyárfák lombját félrecsapja a szél, mintha viharnak szegezõdõ arcokból fújná ki a lobogó hajat. Hirtelen odanézek. Milyen arcuk van a fáknak? De ahol keresem, eltûnt a fák arca. A fûzfa lehajlik, mintha hullott virágot szedne a fû között. Õrhalom felõl bõgnek az ágyúk. A szél elnyújtja a hangjukat, dühös óriás kutyák ugatják a lenyugvó napot.
A katonák azt mondják, ma éjjel támadnak a csehek.

Május 3.
Boszorkányos, kusza éjszaka. Forró lett a gyûrött párna, a gyertya tövig leégett. A fülemüle ma éjjel nem dalolt, csak az ágyúk bömböltek.
A robbanó gránátok még mindég toronyban ál lnak a szobám fala mellett, kinn a teraszon. Ha a sötétben ide csapna egy löveg... zsindelyszeg se maradna a faluból. De az ember most úgy szenved, hogy az ilyesmivel már megalkudott.
A támadás megint elmaradt. A kert pedig egész éjjel tördelte sok zöld kezét a szélben.
Kora reggel izgatott beszéd hangjai ébresztettek fel. Mindenki arról beszélt, hogy a proletár hadsereg helyzete reménytelen! Az oláhok elfoglalták a szolnoki hídfõt! Mennek Budapest felé. Kun Béla megbukott...
A hírek szétfutottak a falvakban. A kis direktóriumok bekényszerített paraszt tagjai, halálsápadtan mondogatták: - De hát nekem nem lehet bajom, csak rám parancsoltak. Nem lehet bajom, sohase akartam...
A szügyi kommunisták ma reggelre hirtelen udvariasak lettek. A vörös katonák köszöntek. -Tessék már mondani mi lesz? Valaki az udvaron ittas hangon kiabálta: - Le a proletárdiktatúrával! - Senki se bántotta érte. A politikai frontmegbízottak elszivárogtak.

Bomlott állati fegyelmezetlenség lepte meg az embereket. Gross Izidor tûzmester hiába lármázott a falusi utcán. Nem törõdtek vele. Az egyik katona ráordított: - Fogja be a száját! Az elvtárs is otthagyta az üteget, mikor a csehek lõttek.
Eszembe jutott Gross Izidor esete. Elment a menyasszonyához. Távozási engedélyt írt magának és ráhamisította a parancsnok nevét. Mikor megint elõkerült, parancsnoka a katonai törvényszék elé utasította. A 32-es nehéz vörös tüzérezred összemorgott, Gross Izidor pedig panaszra egyenesen Kun Bélához szaladt.
A vörös hadsereg fegyelme mindenütt így inog és nem áll ellent sehol. És ezalatt Böhm elvtárs hadseregparancsnok hivatalosan megállapítja, hogy a proletár öntudat mindenütt gyõzedelmeskedik.

Az ajtó nyílt és Beniczky Mihályné körülnézett, aztán nagyon halkan beszélt:
- Balassagyarmaton kitört az ellenforradalom. Az emberek az utcán kiabálják: "Sohasem voltunk kommunisták!" A mieink egy táviratot fogtak el. A tanácskormány feltárta benne helyzetét a direktóriumnak. Megbuktak...
Lépések közeledtek a teraszon. Riadtan néztünk oda. Huszár Aladárné volt.

Mi történt Gyarmaton? És a férje? Szomorú mozdulatot tett. Mondta, hogy értem jött. A csehek támadnak. Készültség van Balassagyarmaton. Csak a vasútvonalat akarják. Szügy kimarad a megszállásból és akkor... Megint csak benn maradnék a tanácsköztársaságban. Sietni kell.
- De hát nem buktak meg? És az ellenforradalom? Hirtelen mesélte, nagy gyûlés volt a vármegyeház téren. Bajatz százados, aki a télen kiverte a cseheket Gyarmatról, a városház erkélyérõl kijelentette a népnek, hogy a helyzet reménytelen! "A város katonailag tarthatatlan." Egy tiszt elkiáltotta magát: "Le a proletárdiktatúrával!" Az erkélyen ekkor Singer elvtárs, politikai megbízott elõretörtetett. A polgárság és a tisztek ellen lázította a népet: "Ki kell irtani õket, ne kíméljétek még az asszonyaikat, a gyerekeiket se!" õk hozták a nyakunkra a cseheket! A hallgatóság hangulata hirtelen átcsapott. Öklök emelkedtek, rohamkések döftek a burzsujok felé. Az utca kövezete véres lett. Bajatz százados elmenekült. Kóvár felé látták nyargalni. Mikor a hídhoz ért, sortüzet irányítottak rá a vörösök. Ezt adta neki Balassagyarmat hálából, amiért egyszer megmentette. Sarkantyúba kapta a lovát és két tiszttársával átvágtatott a lövöldözõ csehekhez.
- Azóta az Ipoly túlpartján mozgalom látszik. A gyarmati utcákban pedig halált ordítanak ránk a proletárok és kiabálják, leölik a túszokat, ha bejönnek a csehek. A város izgalomban van. A sorompókat õrzik. Menjünk!
Mikor már indultunk volna, egy pillanatra hátra maradtam. Szomorú voltam. Beniczkyné arcán is szomorúság látszott. Nem szólt, bizonyosan arra gondolt, miért megyek vissza éppen most, ha azért jöttem hozzá, mert féltem a csehek ágyúzásától.

- Valami magyarázattal tartozom... Nem az ágyúzás miatt jöttem ide.
- Tudtam én Erzsébet, hogy nem félelembõl jöttél. De nem kérdeztelek, csak örültem, hogy itt vagy. Ebben a pillanatban elviselhetetlenné lett az idegen név. - Jolánta néni, nem az vagyok, akinek tart.
- Hirtelen visszalépett és megütközve nézett rám. - Hát akkor ki vagy? Felragyogott a szeme, mikor megmondtam. - De hiszen akkor, - magához ölelt és az arcán látszott, hogy olyasfélét érez, mint aki valami nagyot tett.
- Aztán vissza gyere, ha úgy fordul. - És nézett, nézett, amíg csak látott. A katonák legtöbbje levette a piros pántlikát a sapkájáról és fehér virágot tûzött a helyére. Csapatosan húzódtak elfele az alkonyatban. Egy görbelábú, kócos zsidó legény igyekezett szinte futva Mohora felé. - Ez a Kun Béla katonája! - kiáltozták a vörösek. Nevettek és az egyik a porba köpött.

Mentõl közelebb érkeztünk a városhoz, annál kihaltabb lett a táj. Csak Kóvár irányából hallatszott puskaropogás. Az Ipoly menti topolyák oldalt dõltek, mintha az ólmos ég súlya nyomta volna a fákat. Szél fújt. Minden hajlott, repült, a por nyargalt, virágszirmok rajzottak a gyümölcsfák körül. Már az utcánkban jártak. Halálsápadtan két katona futott. Rémült szemmel, kémkedve nézelõdtek. A köpönyegük felfúvódott a szélben. Utánuk többen jöttek. Puskával, hátizsákkal futottak. Izgatottan kiáltottak ránk:
- Be a házakba! Senki se maradjon az utcán. Megint jött futva egy csapat. Szõke, riadt képû kis hadnagyot sodort magával. Fogták a kezét, rángatták, húzták, hogy el ne meneküljön. Még kérlelték is. Szükségük volt rá, Szemben a kerítésnél, hirtelen lesüllyedtek a hátizsákok. A guggoló emberek, mintha közelebb kerültek volna a földhöz.

A felemelt puskák agya odaszorult a halálsápadt arcokhoz.
- A csehek... Ideát vannak.
Becsaptuk magunk mögött a kaput. A házban voltunk. Gépfegyverek kattogtak. Egy ágyú dördült. Megrezzentette az ablakot. Szemben, a kerítés alatt földig görnyedve, mint szürke rögök, görögtek a katonák a városvégi barakkok felé.
- Itt az erdõnél! Átjöttek az Ipolyon!

Ember nem látszott többé sehol. Csak a gépfegyverek kattogása futkosott a levegõben, mintha nagy táviratokat kopogtattak volna. Az ágyuk siettek. Sok láthatatlan targonca kereke gurult végig az égboltozaton, keresztül-kasul jártak a fejünk fölött a lövedékek. Aztán a földre értek a targoncák és tüzes terhüket kifordították a szõlõhegyen is, Szügy határán is. Felhõ csapott ki, ahol a földet érték.
- Kõváron elmállott a templom tornya! Nincs ott többé. Szemközt ügetve jöttek az ország útján a tehenek. A gulyás gubája ide-oda lódult, ahogy futott. Búvóhely felé mozgott minden. Az utca egyre sötétebb és csendesebb lett. Csak a puskaropogás beszélt az éjszakában. A villany is kialudt. Órák múltak. Nehéz öklök dörömböltek valahol egy házkapun. Fegyverzörgés haladt el az ablak alatt a fegyház irányába...
A sikertelen ellenforradalom kiszolgáltatta: a jókat. A túlsó utcában újra dörgött egy kapu. Túszokat szedtek itt is. És ma így döngnek Magyarországon mindenütt a kapuk.

Balassagyarmat, május 4.
Rég járjuk vérszínû kálvária hegyünket, majd késõbb külön-külön is kirajzolódnak rajta a stációk.
Ott, annál az úthajlásnál tették a vállunkra a keresztet, amott ütöttek arcul, ott köptek a szemünk közé, ott roskadtunk össze a kereszt alatt, de nem jött senki, aki vinni segített volna. És fel kellett állnunk és hurcolnunk kellett tovább.
Tegnap azt hittük, megmenekültünk. Tegnap híre jött: a tanácskormány megbukott, a vörös hadsereg mindenütt szalad: Végük van! Mára áthárították fegyvereik balsikerét és a nép haragját a polgárságra. Megismétlõdik a Károlyi-forradalom játéka. Pogrom helyett legyen kereszténymészárlás! A piacon beszélték: Jön Szamuely rendet csinálni! Meg kell bosszulni az elesett vörös katonák életét!

Mozgósítás... Az újság csupa felkiáltójel. A gyári munkás zászlóaljakhoz! Rendelet! Felhívás! Parancs! Pogány elvtárs riadót írt: "Rossz hírek jönnek a frontról. A fronton való vereségünk a burzsoázia diktatúrájának visszatérését, a fronton való gyõzelmünk a proletárság diktatúrájának megmaradását jelenti. A szervezett munkásságon áll minden. Ma az a helyzet, hogy Budapest forradalmi proletársága nem bízhat többé a frontban, hanem éppen ellenkezõleg, Budapest proletárságának kell forradalmi lendületével megmentenie a frontot. A diktatúra válságához értünk..."
Csak ezután a vallomás után hömpölyög ki az újságból Budapest piros május ünnepének a késõ leírása. Bíborszínben a fõváros. Százezrek az utcán. Népvándorlás a Városliget felé. Kivilágítás, tûzijáték.
És az emberek, akik azt várták, hogy az ünnepen majd enni adnak nekik, éhezve, a vörös színtõl beteg szemmel, mint az õrültek tántorogtak, a nagy bizonytalanságban.
A vörös téboly tobzódó színe még ott lógott a házak falán, mikor 2-án délután, az új városháza nagytermében remegve összebújt a kormányzótanács. Közben megeredt a zápor. A harmincmilliós vörös papírszövet ázott mindenfelé az esõben. A vörös festék végigfolyt a házak falán, a gipszszobrokon, az aszfalton. Minden vörös lett. Pesten azt mondják: óriás, véres mészárszék a város. És utcáin elterjedt a hír, hogy megbukott a diktatúra...

A májusi nap háta mögött elrejtve közlik az újságok a munkástanács riadt ülésének a részleteit. Kun Béla belekiáltotta a terembe, hogy az "imperializmus felvonuló csapatai elõl a vörös hadsereg szaladó tömegei menekülnek. Nekem, - mondotta emelt hangon amikor ebben a Tanács Magyarországban most a legutóbbi napokban körülnéztem, Gorkij egy novellája jutott eszembe. Gorkij Parisba ment, keresni a forradalom szellemét, hogy segítséget nyújtson az oroszországi proletariátus vívódó forradalmának... Kereste a régi jó phrygiai sapkás forradalmat, kereste, kutatta és elvezették valami hotelbe, ahol egy kurtizánt, egy félig-meddig utcai sorba süllyedt nõt talált, akit arra kért, hogy ne adja el magát a cárnak, segítse a forradalmat. És a nõ, a kurtizánná vedlett forradalom, mégis megadta magát a cárnak, mire Gorkij így, végzi: Szerettem volna véres, gennyes nyálamat a szemébe köpni"
És ez jut eszébe Kun Bélának, mikor "ebben a Tanács Magyarországban" körülnéz és arcába meri mondani annak a nemzetnek, amelynek egykor Kossuth Lajos azt mondta: "Leborulok a nemzet nagysága elõtt". Õ leborult, Kun Béla pedig köpni akarna.

Egy darab ideig csak a szemem szedte a betût. Senki se akadt, hogy beléfojtsa a szót...
Kun Béla rettentõ gettó nyelvén tovább beszélt:
"... nem a románok, hanem saját csapataink veszélyeztetnék Budapestet. A csapategységeket, melyek a Tisza északi részérõl jönnek vissza Budapest felé, le kellett fegyvereznünk, hogy legalább a fegyvereket megmentsük a proletariátus számára. A többsége a csapatoknak olyan, hogy védtelenül van kiszolgáltatva Budapest a román támadásnak. Arról van szó, elvtársaim, hogy odaadjuk-e Budapestet, vagy pedig küzdjünk Budapestért. Én elvtársaim azt mondtam mindig: nem ismerek erkölcsöst és erkölcstelent. Én csak egyet ismerek, azt, ami használ a proletariátusnak és azt, ami árt a proletariátusnak. Én azt mondom, hogy becstelenség a burzsoáziának igazat mondani, hogy ha ez az igazság árt a proletariátusnak. De én, elvtársaim, a proletariátusnak nem fogok hazudni. Azt is elmondom önöknek, hogy a munkás zászlóaljakban sincs meg az a harckészség, hogy Budapest megmentésére gondolhassunk..."
Így beszél saját jellemérõl az az ember, aki korlátlan hatalmáról, megvallja, hogy: "Mi kis csoport, a munkásmozgalom többsége ellenére kezdtük el a harcot a diktatúráért... És megvallja sikerének rettentõ titkát: Károlyi Mihály hazaárulását: "Valami érzés van bennem, hogy ha most elpusztul a diktatúra, csak azért pusztul el, mert kevés vérébe került a proletariátusnak. Igen olcsó volt, ingyen adták neki...

Csakugyan semmibe se került, csak a Júdás-pénzbe és talán Magyarország életébe.
Mert Kun Béla most már lemond egész Magyarországról, felajánlja a birodalmat, hajlandó kielégíteni minden cseh, oláh, szerb területi igényt, ha a hatalmát meghagyják neki: "Budapestet, ahol a tagadás megvetheti a lábát a kapitalizmussal szemben". Nem emberi hatalomvágy ez többé, de féktelen állati mohóság, mely le engedi tépni a préda tagjait, csakhogy a szívét felfalhassa.
És miután alkuba bocsátotta egy nemzet ezeréves hazáját, cserében egy ellen városért, ijedtében táviratilag kínálta a kis rabló szomszédoknak az õsi földet, példátlan tettérõl mindössze annyit mond elvtársainak: "Nem élvezetbõl csináltuk, amikor azokat a sürgönyöket elküldtük a körülöttünk levõ burzsoá államok kormányainak..."
És idegenebb nyelven, idegenebb lélekkel még sohase beszélt senki Magyarországon.
De míg Kun Béla szónoklatában elmondta: "Én nem vagyok kétségbeesve ... nem kétségbeesést akarnék kelteni, elvtársak... az én számból nem hallhatnak kétségbeejtõ szavakat... Én soha sem fogok kétségbeesni... azért mondom, hogy soha sem fogunk kétségbeesni... súlyos idõk, melyek nem kétségbeesettek... híreket hoztak az ülésterembe. A harctéri helyzet még nem reménytelen! A hangulat hirtelen megváltozott. A szónok megint önérzetes lett:

"Ha lehet, védjük meg a diktatúrát Budapest elõtt, a Bakonyon keresztül Wiener-Neustadtig... A hatalomról lemondani nem szabad!..."

A munkástanács döntött. És határozatában kötelességévé tette a szervezett munkásságnak, hogy "a végsõkig védj e meg a proletárdiktatúra vívmányait".
Hogy ez a védelem milyen lesz, arról egy Surek nevû elvtárs mondott valamit:
Tisztelt Munkástanács!... a burzsoázia mindenütt vigyorog és örül. Ezt a vigyorgást rá kell fagyasztani az ábrázatukra! Holnap ki kell mennünk a gyárakba és az legyen a legelsõ, hogy a burzsoáziát tényleg tessék kiirtani a szó szoros értelmében. Tehát be kell váltani azt a kijelentést, hogy mire ideér az antant, ne találjon mást, csak hegyeket a burzsuj holttestekbõl és egy elszánt proletár sereget. Annyi burzsoát sem szabad belõlük életben hagyni, hogy kormányt lehessen belõlük alakítani".
A lapok nem közölték a beszédet. A külföld miatt. De a politikai agitátorok széthordják Surek elvtárs szavát:
Kinn, az ablakunk alatt görnyedten megy egy-egy asszony a fegyház irányába. Élelmet visz a túszoknak. A vörösek oda a tetõre szerelték fel megfigyelõ állomásokat, épp a túszok fölé. Hadd lövöldözzék a csehek! A katonák elállják az asszonyok útját, belenéznek a kosarukba, kiveszik, ami tetszik. Aztán útravalóul mondanak valamit: Utolszor viszitek! Ha bejönnek a csehek, felakasztjuk a disznókat.

Május 5.
Az ágyúzás szünetel, a város elõbújik. De az emberek elosonnak egymás mellett, nem szólnak. Mintha gondolkozni sem volna többé bátorságuk. És a megyeház felett csak fújja a szél a vörös zászlót. Nagy véres keszkenõ lobog bele a tavaszba: Szolnokot visszafoglalták.
Este ijedten futott vissza a városból Gergely kocsis. A vörösek beszélik, Huszár Aladár helyett letartóztatják a feleségét.
Tíz óra felé járhatott az idõ, mikor bezörgettek a kapunkon.
- Majd én! -visszatartottam barátnõmet. Érte jönnek-e vagy a férje jön, vagy engem keresnek? A szívem sebesen vert. A gyertyám lobogott a szélben. A kertkapunál három szuronyos ember lépett ki a sötétbõl. Félre toltak és szó nélkül felmentek a lépcsõn, be a szobába. Futni kezdtem és eléjük kerültem. - Mit akarnak itt?
Kellemetlenül közel jöttek, egyszerre körülálltak. Nem feleltek mindjárt. Szimatoló fejtartással néztek szét: - Mért ég világosság ebben a házban? Valamit feleltem. Az egyik fegyveres, egy hosszú dühös arcú ember, fenyegetõen hajolt le hozzám. A leheletét éreztem az arcomon: - Nem olyan idõk járnak most, hogy a házakat világítani lehessen. Vigyázzon! Ha még egyszer rajta kapjuk, felhúzzuk arra a lámpára, ott a szegleten.
Mikor odébb mentek, olyasmit éreztem, mintha egy szorongató kéz hirtelen eleresztette volna a torkomat.

Május 6.
Anyámra gondolok, olyan erõsen gondolok rá, mintha belépnék az ajtaján. A neve napja van ma. És én nem lehetek ott. A végzet egyre visszafelé tolja az órát, amely akkor fog ütni, mikor ismét találkozunk.
A város lobogódíszben áll. Csupa piros zászló! Mi történt? Szolnok? Vagy valami újabb gyõzelem?
Az antant hatalmak visszaparancsolták az oláhokat! És most ott állnak túl a Tiszán és várnak. Mi pedig pusztulunk idebenn.
Szamuely nem ér rájönni. Õ teremt rendet a városokban, melyek az oláhok jöttére kitûzték a fehér zászlót. Hajdúszoboszló után Abony. Május 3-án hat magyart akasztatott fel. Huszár Aladárné kapta a hírt, az egyik áldozat rokona volt, Batik Béla, anyjának utolsó fia,

akit a háború meghagyott. Ellenforradalmat szervezett, elfogták, Szamuely ítélt felette. Mars az akasztófára! - maga tette a kötelet áldozata nyakába. Cigarettára gyújtott. Aztán megveregette Batik vállát:

- Jól fog menni, nagyon ügyes hóhérom van... Hallod-e, annyi idõt hagyok, te kutya, amíg ezt a cigarettát elszívom. Ha közben megmondod, hogy kik voltak a bûntársaid, megkegyelmezek. - Leült a székre és cigarettázott, a másik pedig állt, kötéllel a nyakán az akasztófa alatt. A cigaretta végigégett. "Éljen a fehér hadsereg, éljen Magyarország!" - kiáltotta Batik és Szamuely saját kezével rántotta meg a kötelet.
Vérfoltok sokasodnak az országban. Már azt is tudjuk, kinek a vére volt a nagy vörös tócsa a Lánchídon. Hollán Sándor és az atyja halt meg ott a hídoszlop alatt... Egész életükön át dolgoztak. És azok ölték meg, akik a dolgozók vezéreinek nevezik magukat.
Április 27-én történt. Budapest területén esti tíz óra után senkinek se volt szabad az utcán tartózkodnia. A lakások redõnyeit le kellett bocsátani, amely ablakban világosság égett, abba belõttek a terrorlegények. Fegyveres teherautók rohannak szét a néptelen sötét utcákban.

A város lélegzet vesztve hallgatódzott. Túszokat szedtek az éj szakában. A budai várhegyen is felzúgtak az autók. Embervadászatot tartottak. Mikor összefogdosták áldozataikat, Pestnek vette útját az autó. A Lánchídnál megállt. Leszállították a két Hollánt és levonszolták õket az alsó rakodópartra. Valószínûleg ott akarták végrehajtani tettüket. Azután, nem tudni miért, visszaparancsolták az áldozatokat az autóra. Elindultak, a hídpillérnél ismét megálltak, ismét leszállították a két megkínzott embert. A hídpillér kiszögelléséhez vezették õket. Közben várt az autó. A bennülõk heves szóváltást hallottak a sötétbõl. Lövések dörrentek és kétszer loccsant odalenn a Duna...
A két Hollánt azóta senki sem látta. A történteket egyik fogolytársuk, Karátson államtitkár mesélte el a gyûjtõfogházban. Aztán nem tudni hogyan, honnan szivárgott ki a hír és ma már ott suttog borzadva a budapesti ajtók és ablakok mögött. Sokan tudják, csak szegény Hollán Sándor felesége nem tudja. Senki sem meri neki megmondani. A kommunisták pedig áltatják, hogy férje a gyûjtõfogházban van. És délfelé kis szürke árnyéka ott várakozik nap-nap után a többi asszony között a kapunál. És visz élelmet, fehérnemût a férjének és üzen neki és megköszöni az õrségen a terroristáknak, hogy jók és odaadják, amit hozott.

A Duna pedig ki tudja már hol hempergeti lefelé csendesen a halottakat.
A börtönben sorsukat várják a túszok. És egyre többen lesznek. A halál körülöttük ácsorog. Kivégzéssel fenyegetik õket. Levezetik egyiket-másikat a fogház udvarára. Bekötik a szemüket és tréfából lövöldöznek a fejük fölött. Ennek a kornak a hóhérlegényei szeretik látni a mások félelmét. Iszonyatot váltani ki, közönséges lelkek gyönyörûsége.
A hír százakról és százakról beszél, akik ma börtönök ártatlan lakói, de neveket csak elvétve hoz. József Ferenc fõherceg, Mikes János gróf, szombathelyi püspök, Wekerle Sándor volt miniszterelnök. Berzeviczy Albert és Herczeg Ferenc az akadémia elnöke és alelnöke, Darányi Ignác volt földmûvelésügyi miniszter, Hegedüs Loránt volt képviselõ, gróf Mailáth József közgazdasági író és fia Pál, Balogh Jenõ volt igazságügy miniszter, Rákosi Jenõ író, gróf Festetics Pál fõkamarásmester, Somssich András zenetörténész, Teleszky János volt pénzügyminiszter, Szapáry György gróf, földbirtokos, Zsembery István és Hindy Zoltán a keresztény ifjúság vezérei, Szurmay Sándor volt hadügyminiszter, Szász Károly a képviselõház volt elnöke, gróf Károlyi György földbirtokos, Kirchner altábornagy, Láng Boldizsár báró ezredes, Tallián Béla báró egykori fõispán, Dessewffy Aurél gróf, az agg országbíró, akit felesége ravatalától hurcoltak börtönbe a vörös katonák. A magyar nemzet kiválóságai és mások, akiket még

titkol elõttem a hír. Sokan, akiket nem ismerek, megkínzott mûegyetemi hallgatók, asszonyok, kis gazdák, iparosok, földmûvesek, sõt munkások is. Kezesek mind. Saját házájuk földjén rabok. Zálogai a Kun Bélák, Szamuelyek, Pogányok, Landler elvtársak életének...

---ötödik rész (máj. 7)--

Tormay Cécile (1876-1937)

---negyedik rész (márc. 23)--

Május 7.
Elvétve hangzik egy-egy messze dörej. Talán Salgótarján felõl hozza a szél. A vörösök visszaverték a cseheket, végig az Ipoly mentén. És a szemközti ház falára megint plakátot ragasztottak. Riechmann elvtárs, hadügyi politikai megbízott és Singer Ignác elvtárs kiáltványt intéztek Balassagyarmat lakosaihoz:
"Elvtársak! Eszméinkre tett esküvel megfogadtuk, hogy közületek egyesek, kik a régi rendszert akarják visszahozni, ha ellenünk emelik szentségtelen kezeiket, mi a mi vaskezünkkel sújtunk le rájuk, mint pörölyre a kalapács. S íme mit akartak? Visszahozni a régi bûnös rendszert. Ne akarjátok azt, ami lehetetlen, mert ezentúl a legkisebbért az életetekkel játszotok és mi akkor nem fogunk nézni rátok másként, mint közönséges gyilkosokra, kik az ember életét veszélyeztetitek. Lássátok, ott ülnek a hõsök mind a hûvösön s várják az igazság ítéletét a gaz hihetetlen árulásukért.... Mert a burzsoáziának mit jelent a haza? Hisz látjátok nekik csak boldogságot, jólétet teremt, míg nekünk proletároknak nyomorúságot. Mi pedig mondjuk az egész világ burzsoáziájának, hogy a városunkat és hazánkat, mert ez most a mi hazánk, melyet mi tartottunk fenn és védelmeztünk 52 hónapon át, nem adjuk... Éljen a világforradalom! Éljen Kun Béla!"

Balassagyarmat, 1919. május 5-én:
Singer és Riechmann elvtárs!... Magyarul nem tudnak, de azért nemcsak a hazát, hanem a védelmét is, mely alól ötvenkét hónapon át kibújtak, elsikkasztották. Vajon felnéznek-e a sírból, akik elestek messze csatatereken, akiknek elfagyott a lába a papírcsizmában, akiknek az asszonyai éheztek, sort álltak idehaza? Tizennégyen mentek el a rokonaim közül. Fiatalok voltak mind. És nyolcan nem fognak visszatérni soha. Vajon felnéznek-e a sírból? Október végén még pogromot ordítva jöttek vissza a világháborúból a megbomlott frontok. Novemberre már halált kiáltottak a saját véreikre. A levegõ tele volt sugalmazással: Minden a tiétek! Aztán már harsogott a hang: Fosszátok ki az urakat! A sugalmazók ezzel megmentették a saját vagyonukat, saját életüket. A nép pedig megtette vezérének a pálinkás kocsmárost és ellenségének a földesurát. És Singer és Riechmann elvtársak ma már azt mondják, hogy hazánk az õ hazájuk és nem a mienk. Széchenyi István, Görgey, Deák, Baross Gábor és Tisza István helye a nemzet élén az õ helyük.

Ezer év alatt egy hatalmas cserfa nõtt a mi földünkbõl. Ez a cser maga a magyar nép. A gyökere a paraszt, a törzse a régi nemességbõl lett és véle összeforrott értelmiség, a lombja az antik értelemben vett arisztokrácia, a kiválóság, Minden ugyanaz: a gyökér, a törzs, a lomb és egyik a másik nélkül élni képtelen. A fa elszárad, ha bármelyik beteg. Nem társadalmi osztályokról van a háromban szó, de fejlõdési fokokról. Más népek ezért nem értenek meg minket. A különbségekben ilyen hasonlatok nincsenek sehol. A magyar parasztban benne szunnyad a jövendõ úr, az úrban él és vissza-vissza néz a régi gõgös paraszt. Gõgjében dacos és szilaj, zárkózottságában hallgatag, az estélyben fecsegõ, jókedvében marakodó, irigy, vendéglátó, tékozló, szûkkeblû és mégis pompát mutató lényükben egyek õk. A parasztból, a gyökérbõl, a földbõl lesz itt minden, ami magyar. A földhöz pedig a Szamuelyknek és Kun Béláknak semmi közük. Fagomba, penész, vértetû lehetnek õk az ezeréves fán, emészthetik az életerejét, de a vérkeringését nem táplálják, nem tartoznak hozzá. Ez az oka, hogy sohase tudtak bennünket megérteni, nem tudták a nyelvünket eltanulni, soha se tudtak összeolvadni a szívünk lüktetésével. A magyar arisztokrácia múltja a cserfa gyökere és törzse, a magyar paraszt jövõje a cserfa törzse és a

lombja. Ezért olyan nagy a mi tragédiánk.
Mikor a pogromot félõ pálinkás kocsmáros idegen szesszel leitatta a magyar parasztot, és a paraszt ökle lesújtott a magyar úrra, azt sújtotta, aki belõle lett; akivé õ maga lesz egykor. Mikor összerombolta és kifosztotta a magyar udvarházat és kastélyt, saját kunyhójának a jövõjét dúlta fel. De legyen mentsége, hogy boldogtalanságában leitatták és vad beteg mámorában, nem bolseviki, de betyár ösztönök ébredtek.

Bicskával hadonászik, beveri az ablakot. Majd ha befütyül hozzá a jeges szél, észre tér a duhaj. Szinte látom, hogy szégyellni fogja, ami történt. Szemére vágja a kalapját és megy, mendegél és dörmögi magában, hogy megcsalták. Addig pedig hiába szólnánk... De akkor majd szólnunk kell és nyújtsuk felé mind a két kezünket, mert az õ sorsa a mienk, az õ vétke a mi vétkünkbõl termett.
Urak, magyar urak, ki hallgatódzott közületek, mi sajog a zsellérkunyhókban, ki kutatta, mit ír az országút porába a kivándorlók lába nyoma? Idegen fajú bérlõknek kiadott tízezer holdakon tengõdve földre sóvárog a testvér magyar paraszt. Urak, magyar urak, miért nem jutottak õk az eszetekbe?

Május 8.
Kun Béla fegyverszünetet kért az oláhoktól. Ajánlatában rémület beszél, halálverejték gyöngyözik. Ha a csonka kis ország maradványait hatalmában tarthatja, minden területrõl lemond, minden áldozatra kész. Mardarescu, az erdélyi oláh csapatok parancsnoka, csak három nap múlva válaszolt. Fegyverszüneti feltételeiben soha se említi a tanácsköztársaságot, hanem mindig Magyarországról beszél. Követeli az összes magyar erõk lefegyverzését... Követeli, hogy a magyar parancsnokság kötelezze magát a késõbb megállapítandó feltételeknek, bármilyenek is legyenek azok, végrehajtására. Követeli az összes fegyvereket, ágyúkat és lõszert, jármûveket, ruházati felszerelést és élelmiszereket. Követeli a teljes vasúti anyagot, páncélvonatokat, követeli az összes hadifoglyok és polgári túszok, valamint a visszavonuló vörös csapatok által elhurcoltak hazaküldését. Ez a reparatio Románia részérõl való viszonosság nélkül fog megtörténni.

Így beszélnek ma Magyarországgal! És a proletárdiktatúra, mely a Szamos és a Maros partjáról elsegítette az oláhokat a Tiszához, ezt a megalázó hangot is odateheti többi vívmánya közé. Ökölbe szorul a kezünk. Ez csak nekünk faj!
Mikor az oláhok május 1-én átkeltek a Tiszán, Kun Béla már szökni akart. A népbiztosok családjai csomagoltak. Nagy összegeket loptak külföldre. Az antant megállította az oláhokat. Kun Béla idõt nyert. Megszervezte a munkászászlóaljakat és ma már mozgósítással felel Mardarescu tábornok fegyverszüneti feltételeire. Mi pedig haldoklunk tovább.

Budapest utcáin kiragasztották az új parancsokat: "A proletár forradalom megmentésére elrendeljük a proletárság általános mozgósítását. Budapestet a mai naptól hadmûveleti területnek nyilvánítjuk. Felhívjuk a proletárságot, hogy a végsõkig tegye meg kötelességét. A forradalmi kormányzótanács."
És ráparancsolnak a gyûlölt és üldözött polgári társadalomra is, hogy adja oda kínzói megmentésére a maga véradóját: "Minden tartalékos tiszt tartozik harctéri szolgálatra jelentkezni, aki negyvenötödik élet évét még nem töltötte be. Aki a parancsnak eleget nem tesz..." A polgárságnak, ha nem engedelmeskedik, forradalmi törvényszéket ígérnek, a proletároknak pedig, ha bevonulnak, a katonai zsoldon felül rendes munkabérüket is".
Nem, még nem múlt el. Minden újra kezdõdik. Budapesten, a Vérmezõn megint seregszemlét tartanak a népbiztos elvtársak és feleségeik. Böhm Vilmos hadseregparancsnok pedig gödöllõi fõhadiszállásáról vidéki seregszemlékre indul a régi

udvari vonaton.

A galíciai Nérók már egészen beleélték magukat véres és nevetséges szerepükbe. És krónikásuk, a szociáldemokrácia tegnap még tekintélyt romboló, antimilitarista újsága a Népszava elragadtatottan közli: "Böhm elvtárs megszemlélte a csapatokat és teljes megelégedését fejezte ki magatartásuk felett. Utána a hadsereg fõparancsnok egész kíséretével a frontra utazott, ahol megvizsgálta az elsõ állásokat, meghallgatta a parancsnokok jelentését. Böhm elvtárs bizakodásának adott kifejezést.
Régi, ismerõs szöveg, csak a fõherceg neve maradt ki, Böhm elvtárs nevét tették a helyére. 1914... 1919...
Itt nem igen lehetne seregszemlét tartani. Az õrség javarészben elpárolgott. Bajatz százados helyét egy gyarmati henteslegény tölti be és a kávéházból intézi a hadvezetést. Riechmann elvtárs pedig a... vezérkari fõnöke.
Este felé elterjedt a hír, hogy a csehek ma éjjel bekerítik Gyarmatot. A holdfényes kis udvarkertben szólt a fülemile. A szomszéd kertbõl beszéd hallatszott át.

- Ha ma se jönnek a csehek, vége a tusoknak. A fegyház alatt egész nap kiabáltak a katonák: Megdögöltök disznók!
Ebben a pillanatban nagy dörrenéssel egy ágyú bõdült a szõlõhegyen. - Eszem azt a szép kis szádat, - lelkendezett odaát egy öreges asszonyi hang.
- Ne örüljön neki olyan hangosan, mert még beviszik.
- A fülemüle... motyogta az öreg.
- Vagy úgy, - valaki nevetett, - azt hittem, hegy a cseh ágyúra értette... Egyszerre vad lövöldözés hallatszott az Ipoly felõl. A golyók keresztül-kasul süvöltöttek. A ház felé futottunk. A fészernél egy golyó olyan közel fütyült, hogy éreztem a szelét. A fejem felett ment el sebesen, mint egy veszett darázs és belevágódott a falba. A házak redõnyei hirtelen csukódtak.
Szinte olyan ez, mintha fedezékben lennénk. A golyók fütyülnek. Csettennek a falon. Az ember ki-ki ugrik, nyújtózik a holdfényen, aztán megint behúzza a fejét. És a darazsak tovább dongnak a ház körül.

Május 9.
Az utca napos oldalán lassan, fáradtan, beteg kinézésû, hirtelen megöregedett emberek szállingóztak a fegyház felõl.
A túszokat szabadon bocsátották. Parancsban jött Budapestrõl:
"A Tanácsköztársaság túszokat a közvetlen veszély pillanatában vesz.
Miután a tanácsköztársaságot jelenleg közvetlen veszély nem fenyegeti, elrendeljük ideiglenes szabadlábra helyezésüket".
Hát csakugyan! Már elmúlt róluk a veszély?
Kisírt szemmel egy vasutas felesége jött be az udvarba. A katonák megszökdöstek az állásokból. Riechmann elvtárs meg a henteslegény parancsnok kivezényelték hát a vasutasokat. Azok szeretik a hazájukat. E télen se tûrték itt a cseheket. Most is visszaverték õket. Negyven foglyot ejtettek. De harmincnyolc vasutas hiányzik. És Böhm elvtárs majd elkönyveli a magyar nacionalizmus hõsiességét az internacionalizmus gyõzelmének.

Május 10.
Kocsi zörgött az utcánkban. Ahol mostanában kocsi megáll, oda figyelnek a házak falából az ablakok. Egyszerre mind felénk figyeltek. Gergely kocsis bedugta az ajtónyíláson a fejét: - Itt vannak ...
Detektívek jöttek. A feljegyzéseimet a dívány párnázásába dugtam és lopóztam elõlük

szobáról szobára. Katonaruhát és látcsövet rekviráltak. A könyvtárt is megnézték, a zongoráról is mondják, hogy köztulajdon. A varrógépeket is elviszi a kormányzótanács, még a szabóktól is. Ezentúl már nem lesz kisipar.
Ami dohányt találtak, elvették. A színházi látcsövek se menekültek: - A hadseregnek kell! Átvételi elismervény nincs! Úgy se a maguké már ez. Semmi se a maguké! - És elvitték. Elmenõben kinn a folyosón kikérdezték a szolgálót.: - Hát a gazdája hova ment? - Hallottam, amikor a leány mókázva felelt: - A városban! - Ne bolondozzék! - mordult rá a detektív, - hiszen megszökött. Keressük az egész vármegyében. - A leány megint mókázott: - Dehogy is szökött, csak magukat áltatják. Hazajön az minden este. - Na hallod-e, - mondotta az ember a társának. - És dörmögtek egymás között.

A cselédke nagyon szellemesnek érezte magát és nevetett.
Gergely kocsis bejött, mikor elmentek: - Azt mondták, visszajönnek, majd utána néznek minden éjjel.
Huszár Aladárné tanácsolta, menjek ki Szügybe, amíg elsimul.
Délutánra beborult az ég. A lövöldözés ritkulni kezdett. Vihar elõtti vak meleg dõlt be a házak közé.
A városban katonákat temettek. A vörös háború szerencsétlen áldozatait. A járókelõk megálltak az utca szélén és merev szemmel nézték. Vörös zászlók alatt lassan haladt a menet. Elõl vörös fejfás keresztet vittek. Azután következtek a vörös koporsók. Mögöttük vörös ruhában két közönséges arcú leány vörös virágos, vörös szalagos koszorút vitt.
A szürke ég alatt, a szürke úton ment a vörösbe öltözött halál a temetõ felé.
És kinn a rétek között, zöld csendben állt és várt reánk a szügyi kert.

Szûgy, május 11.
Mióta itt jártam, kivirágzott a mandulafa. Levél nem volt még az ágán, csak virág, csupa virág. A fiatalság és a szépség fája volt. És olyan könnyû, hogy mikor egy kis madár beszállt a rózsaszínjébe, megremegett tõle az egész fa. A szépség jött elénk. És a szívem már nem volt olyan vad és magányos és szomorú.
Az elhagyott kert végébe értem. Sajátságos... valaki ült a kõpadon, a kõasztalra könyökölt és a napszálltába nézett
Egy pillanatra meghökkentem. Ki ez az ember? Eszembe jutott. Valamelyik ideszállásolt tiszt lehet. Rettentõ szomorúság volt görnyedt mozdulatlanságában. Egész lenyûgözött kétségbeesése boldogtalan hivatásának, mely ma, az éhség és a szegénység kényszerével hajszolja, bele a hazaszeretõ tiszteket a vörös hadseregbe. A megalázottak között is õk a legmegalázottabbak, a lábbal tiprottak, fenyegetettek, a vérig sértett éhezõk, a fázók, az õrizettek. Az írógépügynök parancsnoknak és a söpredék frontmegbízottaknak szabad prédái.

Szegény... Az úttalan kert hát a másik szerencsétlent is magához hívta. A szépség és a csend... Már régen elhaladtam mellette és még mindég éreztem, hogy az a magányos, mozdulatlan ember, aki az alkonyatba néz, ugyanarra gondol, amire én:
Szökni akarna és nem tud, reménykedni akarna és nincs miben.
Vajon mi marad még hátra a számunkra? Ami kezdõdik, egymásután minden csak összedõl. Az is, amit odakintrõl vártunk, az is, amit magunktól vártunk. A vörös sajtó vérszomjasan üvölt. "Halál az ellenforradalmár banditákra!"
A magyar arisztokrácia javarészt még a márciusi napokban külföldre menekült. A magyar parasztság elszórt tanyáin, zárkózott falvaiban hallgatott konokul. Ki más lehetett volna hát az ellenforradalmi, ha nem azok, akik ezer év óta hordozzák itt a legnehezebb sorsot.

Valamikor királyválasztó nemesek voltak õk, míg köznemes nem lett a nevük, majd magyar értelmiség és mostanában: középosztály, mely elõl volt, ha meghalni és dolgozni kellett és hátul volt, ha királyi kegyek és javadalmak hullottak, de középütt a sorban sohase volt.
És mégis örökre a cserfa törzse, melyet a fejsze ér, ha lesuhint, a fenntartó erõ, mely napos eget nem lát és földbe nem kapaszkodik.
Most suhintott a fejsze. Ember kellett, aki meg merjen halni. És Budapesten fellobbant az elsõ nagyobb ellenforradalom kísérlete. Valaki elárulta. A vezetõket életfogytiglani börtönre ítélték, Stenzel ügyvédet és Tikolényi rendõr fogalmazót kivégezték.

Aztán jött a hír. A tanácskormány Bécs forradalmasítására száznegyvenmilliót küldött követségének a Bankgassei magyar házba. És ekkor Hajós követségi titkár és hazaszeretõ magyar hivatalnokok segítségével negyven magyar tiszt megrohanná a kommunista követséget. A pénz az ellenforradalom kezébe jutott.
Tajtékozva írt a "Vörös Újság". Mi pedig újra várni kezdtünk. Mondják, Bécsben több mint húszezer fegyverfogható magyar van. Képzeletünkben már kigyulladt a Dunántúl. Az emberek titkolózva súgták: Megindultak a bécsi magyarok. Napok kérdése, feldöntik a diktatúrát. Aztán... egy éjjel átjött Királyhidánál néhány tiszt a határon. Ötvenen se voltak: Az osztrák határõrök hirtelen lefegyverezték õket.

Új reménység... A Nikolényi összeesküvés gondolata túlélte a vértanúkat. A szálak tovább szövõdtek. Ismét szervezkedtek a bátrak. Május 4-én hajnali 3 órakor kellett volna a jeladó repülõgépnek a Vérmezõ fölé érnie. Elõzõ este a gyõzelem reményében néhány tiszt a Duna palota éttermében fehér rózsával, visszavarrt csillagokkal, kitüntetésekkel jelent meg és a Kossuth nótát és a Himnuszt játszatta a cigányokkal. Ez az együgyû és vétkes tüntetés figyelmesekké tette a nyomozókat. Még azon az éjjelen letartóztatták Dormándy Géza alezredest, Horváth Viktor századost és több hõslelkû hivatalnokot és tisztet.
Bejártam a kert minden útját. Mire a házhoz értem, levél várt rám. Huszár Aladárné küldte. A református lelkész holnap szüleihez megy. Magával vinne. Szülei a túlsó parton laknak, kertjük a folyóig ér. Csak át kell gázolni és az ember megmenekült.

Május 12.
Különös álmom volt az éjjel. Álmomban levilágított a hold az udvarházra. Menekülnöm kellett. Siettettek. Valaki hirtelen zsebkendõbe kötött kis batyut adott a kezembe és botot. Aztán egy folyó partján az országúton voltam és mentem magányosan az ezüstfehér holdfényben. A víz látszott a fák között és csillogott. Egyre nehezebb lett a batyu a kezemben. Lepillantottam rá, a zsebkendõ egészen véres volt, a batyuból csorgott a vér és lefutott a boton a fehér útra.
Felébredtem és elmeséltem Jolánka néninek az álmomat.
- Ne menj el - mondotta, - lesz más alkalom rá. És itt maradtam.

Délután búcsúzni jött a szügyi tüzérek parancsnoka. A csehek visszavonulnak az egész vonalon. Már Losoncz felé üldözik õket a vörösek. Fülek a kezünkön van. Az oláhok sem bírnak többé támadni. Németországban is kiváltják a szörnyû béke föltételek a spartakista forradalmat. A németek szövetkeznek az oroszokkal. Franciaország nem törõdik velünk. Saját védelmére igényli csapatait. A magyarországi antant akció véget ért...
Kétségbeesetten nézett maga elé: - A tanácsköztársaságoké a világuralom.
Ha, csakugyan így lenne... akkor nem szököm többé sehová, megyek Anyámhoz és jelentkezem. Elfárad az ember...
Az ajtót kopogtak: Huszár Aladárné... Õ is sápadt volt és halkan beszélt. - Rossz hírek. Vége... a város már tele van detektívvel. Nem maradhatsz tovább. El kell menned.

- És a férjed?... Ha csakugyan nem változna mindez évekig?
- Hírt kaptam, - mondotta Huszár Aladárné, az erdõkben bujkál. Az õ sorsa is nehéz, de õ férfi. Magáról nem beszélt, csak rólam: - Most már nincs többé, mire várjunk.

Megállapodtunk, mihelyt a lelkész visszatér, üzenet jön és indulok. A hold átrezgett a falombok között. Csend volt és a kék világban, a gyepmezõn, a láncfû fehér pehely gömbjei himbálództak; mint kicsiny lampionok apó póznák végén. A szellõ belefeküdt a fûbe és eloltotta a lampionokat. Pelyhek szálltak szerte a holdfényben. Szétfoszlott remények képei.

Május 13.
Ma délben egy katona fordult be a kertkapun, akit eddig sohase láttam az udvarban. Csajkában hozta az ételt a tiszteknek. Letette a csajkát a terasz lépcsõjére és bement a konyhába. A legénység ma borjúpecsenyét süttetett magának ebédre. Mikor visszafelé jött, a kutya belenyalt a tisztek ételébe.
- Nem baj, - mondotta vigyorogva, - legalább egy tálból esznek a kutyák...

Május 14.
Az utolsó fagyosszent didergett a kertben. És a gépfegyverek kopácsoltak, mintha sok acéltûvel varrtak volna szemfödõt a levegõben.
Lassú õrület motoszkált már megint a homlokom mögött. Meddig tart még?... Egyszerre minden átmenet nélkül ezer ököl emelkedett a véremben. A kezem pedig kinyílott a kíntól, mintha, lealázó, nagy tehetetlenségben mindent elejtene.
Az országúton hirtelen felhõ kavarodott. Mintha a garabonciás sodorta volna, vágtatva jött egy kocsi a kert alatt. Fiatal férfi hajtotta a lovakat. Neki eresztette a gyeplõt és ahogy elõre hajlott, úri volt a tartása. Ennyit láttam a porban, a vad sebességben. A lovak inuk szakadtáig nyargaltak. Egyetlen sötét csík lett az iramodó kocsi.
Lövés dörgött utána.
- Fogjátok meg! - rekedt sûrû hang bõdült ki a falusi házak alól és elgurult, mint a gyûlölet hörgése.

Üldözik, el akarják fogni... Már egy lovas katona vágtatott utána. De a lova megriadt a lövöldözéstõl, ágaskodott, ragadta lovasát a rétek felé. A kocsi eltûnt. Csak a lelkem nyargalt vele. És az üldözött sorsa ebben a percben az enyém lett, menekülése az én menekülésem. Nem tudom, ki volt. Az arcát se láttam, de mert üldözték, mert meg akarták fogni, mégis mindent tudtam róla.
A tolvajokat és a gonosztevõket nem üldözik most. Magyarországon. Szabadon járnak, ítélkeznek, uralkodnak és beszélnek országunk nevében. Akiket üldöznek, azok az én testvéreim.

Május 15.
Csak a vihar zúg odakinn, mintha egy roppant hárfa pengne szívszakadva a zajló levegõben.
Most egyszerre elszakadt a hárfa az ablakom elõtt. A fergeteg vadul sodorja a szomorú nyírfa hosszú gallyait. Fújja az elszakadt hárfahúrokat.

Május 16.
Soha sem láttam szebbnek még a kertet. A reggelben, mintha ölelésre tárta volna ki magát. Az árnyék alatt fehérre halványult az orgona. Kinn bíborvörösre izzott a napon. A mohos vén celtisek között fehértestû leányok, összebúvó nyírfák. Rózsaszínû virággyertyákat égettek a gesztenyefák. A hólabda nehéz sziromgömbjét himbálta. És a kõfalnál a télizöld

zománcos sok levele közt kis virágok, szelíd lila kék tekintete nézett felém.
A bokrok összeborultak és az alélt illatos csendben roskadoztak a virágok alatt.
Egyszerre, mintha valahol távol egy roppant dongó zümmögött volna. Gyorsan repült, jött, közeledett. A repülése már zúgássá lett. Gépkocsi nyargalt Mohora felõl. Szürke, nagyszerû tábori autó volt, mint régen a királyé. Berregett, kattogott, nyekkent... A bokrok között kiláttam. A gépkocsi megállt a sövény mellett. Bõrkabátjában olyan volt a sofõr, mint egy fóka. Portól lisztesen hajlott elõre, sietõsen igazgatta, a kormány kereket. Kívüle még három utasa volt az autónak. A fõhelyen kövér, magas vállú, rövidnyakú, melles zsidó ült, kényelmetlen, önmagába süppedt, puha tartással. Lapos szovjet sapkája alól zsíros, fekete haj göndörödött le kövér nyakára. Beretvált arca kabarészínészekre emlékeztetett.

A gép indult. A por elfedte. Névtelen undor futott át rajtam. Miért vetõdött ide ez a kép? Hol láttam ezt az arcot? Honnan...
Összerázkódtam. Mintha egy puha, nyálkás varangy tükrözte volna bele a képét egy tiszta erdei tó vizébe. Elmúlt. A kert összecsapódott a kép felett és az orgonák virágzása eltörölte a nyomát.
Este megtudtam, hogy az az ember a fejedelmi autóban, kíséretével, Pogány József volt. Keserû, gúnyos érzés fogott el. Halálra ítéltek, köröztetnek, szétküldték a hajtóvadászatra kopóikat. A sofõr talán ugyanaz, akinek a révén spiont állítottak az otthonomba. És ezek az emberek, akik hetek óta kerestetnek, egy
ölnyire álltak tõlem; õk nyíltan, szabadon, én bokrok között. Nem sejtettek semmit. Pedig mindenütt, amerre õk járnak, ugyanaz a vádtól égõ nagy magyar tekintet, ugyanaz a gyûlölettõl forró átok száll utánuk.

Május 17.
Tegnap este újságot dobtak le a vonatról. A régi polgári lapok még kommunista átalakulásukban is megszûntek. Orosz minta szerint már csak hivatalos újságok vannak: A Népszava, a Vörös újság, a Vörös Katona, az Ifjú Proletár és elkendõzötten megmaradt, "Fáklya" néven, mint a közoktatási népbiztosság hivatalos újságja, a szabadkõmûvesek lapja a: "Világ" és a nagy kapitalisták lapja, a "Pester Lloyd", melyet a forradalmi kormányzótanács félhivatalos német szócsõ gyanánt használ...
Az újság körben járt a faluban. Egyik ház adta a másiknak, végül hozzánk is eljutott. Nagy betûk hirdetik: "A proletár seregek gyõzelmei: Salgótarján, Fülek... És Lenin szikratáviratában üdvözli Kun Bélát a gyõzelmek alkalmából."
Lenin itt... Megint itt van!

A nap süt és mégis sötét és kétségbeejtõ köröskörül a szemhatár. Ha csakugyan õk gyõznének a harcban?... Egyszerre hangosan nevetnem kellett. Landler elvtárs cikket közöl a Népszavában. Beszámolója szerint Kun Bélával és Pogánnyal látogatott meg egy munkászászlóaljat. Majd szó szerint következik: "Mikor észrevettek bennünket, éljeneztek. Aztán valami sajátságos történik, - autogramot kémek tõlünk elvtársaink. Nem egy, nem is tíz, hanem legalább egy fél zászlóaljnak kell autogramot adni. Nyilván csak vak lehet, aki ebbõl biztosra nem következtet. Az a hadsereg, melynek olyan kultúrnívója van, hogy a front mögött egynéhány kilométerrel nem kér egyebet, mint autogramot: Az a hadsereg csak gyõzhet."
Még kezemben volt az újság, mikor a régi temetõ mellett, a Páterkához értem. A kert alatt egy kis darab földet hívnak így. Papi birtok volt eddig, prímási telek. Beniczky Mihályné olyan régen bérli, hogy már szinte az övének tartották. Most megüzente a direktórium, utolsó esztendõben örül neki. Elveszik. Addig nõhet rajta a tengeri ... Kispál János kertész, a direktórium tagja, kapával gödröz. Mögötte a lánya szakajtóból veti a tengeri szemet a

föld fészekbe. Mikor Kispál uram meglátta kezemben az újságot, egyszerre a kapájára dûlt és oly erõsen kezdte szívni a pipáját, hogy kétoldalt behorpadt az arca. A lányt elküldte dohányért. Óvatosan körülnézett. Így néz most mindenki, mielõtt õszintén szólna. Errõl lehet tudni, ki beszél lelkébõl.

- Tessék mán mondani, mi lesz belõlünk.
- Honnan tudjam?
- Akárhogyan is van, az urak most is többet tudnak, mint mi mert az eszükbõl tudják. Az észt pedig nem lehet megtanulni. - Nagyot szívott a pipáján:
- Mostanában falhoz állítják az embert, ha kimondja, amit gondol. Bakalárnét is elvitték megláncolva, mert eljárt a szája. Azt mondta, az ellenségnél is nagyobb ellenségek a vörösek. Hiába volt szegény fehérnép olyan proletár hogy no, mégis puskatussal hagyták helybe a fejét.
A kertész elgondolkozva nézett maga elé. - És ez még csak nem is a legnagyobb szerencsétlenség. Rosszabb ennél, hogy az országot is helybenhagyják. Hogy is tehetnek ilyesmit magyar emberek?
- Nem magyarok azok, akik most parancsolnak. - De hát mán az a Kun Béla csak magyar ember. - Kohnnak hívták...
Kispálnak tátva maradt a szája. - Nagyot hibáztak akkor velünk a hivatalos urak. Minek engedtek ilyesmit. Tessék elhinni, ha az igazi nevével jön, nem kellett volna a népnek.

Mikor visszaértem a házhoz, hangosan voltak a katonák odabenn a konyhán. Mesélték a szolgálónak, hogy hadseregparancs érkezett. El kell innen menni a 32-es nehéz tüzéreknek. Egy kis üteg jön a helyükbe százötven emberrel. De azért ez a parancs még nem olyan biztos. Gross Izidor tûzmesternek szeretõje van Patvarczon. Katz politikai megbízott elvtársnak sincs kedve a változásra. Már el is mentek Budapestre Kun Bélához, hogy cserélje meg a legénységet. Itt maradnak õk az új 8-as ágyukkal. Ha pedig nem úgy lesz, mielõtt elmennek, felrobbantják az egész muníciót.
Pogány elvtárs rossz kedvvel autózott el innen. Reggel, mikor berontott a parancsnoki irodába, kiabált, senkinek se köszönt. Az egyik tiszttõl megkérdezte: Hány újonc van? Milyen anyag? - Nyolcvan ember. Gyönge anyag, csupa lúdtalpú. - Miért álltak be? A zsoldért, ruháért, csizmáért, felelte a tiszt. - Hát nem a proletárdiktatúra eszméiért: - faggatta Pogány. Errõl nem tudok. Soha se hallottam, hogy ilyesmirõl beszéltek volna...

A népbiztos dühösen hátat fordított. Oda parancsolta a tiszteket a legénység elé és kérdezte tõlük: Meg vagytok elégedve a parancsnok elvtársakkal? Aztán, bár a vörös sajtó, "a hadsereg rohamoszlopai élén" írja le "rettenthetetlen bátorságát, önfeláldozó személyes hõsiességét," - jó messze a front mögött óvatosan elsompolygott. A tüzérek pedig itt maradnak még egy napra, mert bált akarnak rendezni búcsúzóra. És a legénység azt beszéli, hogy Gross Izidor megegyezett Kun Bélával. A tûzmester sok pénzzel jött vissza. Most már nem haragszik, hogy el kell innen menni.
Csak aztán valamelyik másik meg ne haragudjék. Sok muníció van a fáskamrában és a teraszon... A kapu pedig tárva áll, senki se õrzi. A gyerekek is be-besompolyognak. Felfeszegetik a ládákat. Lopkodják a lövegágyakat, az organtin zacskókba párnázott puskaport. Napok óta pattogtatják a falubeli tûzhelyeken, mint a kukoricát.
A szolgáló este bálba ment. A cigány húzta. Táncoltak a katonák és a "proletár hadsereg nagyszerû osztályöntudatos fegyelmében" csapra verette a hordókat.

Május 19.
A vörös sajtó gyûlölködõ gúnnyal üvölt: Aradi kormánykarikatúra...Mi ez? Ellenkormány! Magyar Emberek, magyar kormány... Május 5-én alakult meg Aradon. Két hét elõtt és mi

ugyanabban az országban csak ma tudjuk meg. A hír terrorja mûködik. De végre mégis... És egyre olvasom az aradi manifesztumot. "A nemzet igazi vezérei fogságban, számkivetésben, ideiglenesen mi vesszük át a vezetést".

Ez a hang magyar hang, hosszú idõ után. Nem a szavak hencegõ dõzsölése, nem az autogramosztók beteg pöffeszkedése, de elõkelõ és szerény, mint az, aki a kormány élén áll. Pedig egy pillanatra mellbeütött a neve. Iszonyú emlékek kapcsolódnak ahhoz a névhez és szörnyû átok. Károlyi Mihály után megint egy Károlyi. De gróf Károlyi Gyula egyénisége elébe lép a névnek, mintha vezekelni akarna azért, amit egy másik hordozója elkövetett. Az aradi külügyminiszter: Bomemissza báró, éveken át vezére volt az Oláhországba vetõdött magyarságnak. A hadügyminiszter nem írógépügynök vagy zugújságíró, de - igazi katona. Talán Soós Károly tábornok lehet, a tiszántúli és erdélyi magyarság egyik vezére. Kintzig János földmûvelésügyi, Solymossy Lajos báró pénzügyi miniszter. Sok derék név! Közöttük egyetlen név érintett kellemetlenül. Varjassy Lajos, Károlyi és Jászi Oszkár embere. De ez is elmosódott és mentõl jobban tombolt a Népszava, annál mélyebb lett bennem az öröm. "Kik ezek a senkik? - írja a kommunista újság. Magyarok... feleli a levegõ, az élet, a reggel és este. És a reménység gyönyörût mesélt...

A falu felõl egyszerre tömegesen tódultak be a katonák a kapun. A harminckettes nehéztüzérek aratni jöttek a kertbe. Este indulnak. Virág kell a vonatra. És mindennek nekirohantak, ami nyitott a csendes zöld birodalomban. Reccsentek a gallyak, jajgatott a kert.
Az álmodó kis bokrok kósza madárijesztõk lettek egy óra alatt: Orgonafürtöktõl lila színû a fû. Sutára kaszabolt ferde ágak, félszeg sebesült növények, lenyúzott gallyak, fityegõ háncs. Agyontiporták a tavaszt... Néma düh szállt fel bennem. Vitték volna a virágokat. De mire való ez a vad pusztítás? Elfordultam. Nem bírtam nézni. Pedig ilyen kert ma egész Magyarország. Leszaggatják minden virágát, letiporják minden szépségét. Összegázolják minden útját, letépik az egész tavaszát... Hiába, semmiért.

Május 20-21.
Az éjszakai langyos esõ után kisütött a felhõk közül a nap. És a megtépett bokrok már nem voltak olyan reménytelenek a csillogó csepegésben. Az esõtõl felágaskodtak a legázolt füvek, kinyíltak a megkímélt orgonák.
Kis tócsákban fénylett a víz és a hirtelen napsütésben pára emelkedett az utak dombosán. Mint egy tömjéntartó füstölt a kert.
Fejünk felett virradat óta döngött a levegõ. Acél vakondok túrták a felhõs eget. Nem látszottak, csak mikor lecsaptak, vetették magok fölé dühös nagy vakondtúrásban a földet. Miskolcot visszavették a csehektõl a vörösök. Budapesten tizenegy ellenforradalmárt letartóztattak. A "Frankel Leó laktanyában" leleplezték a párizsi kommün óbudai születésû "vezérének", Frankel Leónak emléktábláját... Felnyöszörögtem... elég volt. És arra kellett gondolnom, hogy mialatt mi az ellenségek és az idegen rút diadalában kínlódunk, más országokban meghajolhatnak a népek saját szellemük szépsége elõtt.

Másutt van béke és van holnap. Van ébredés, amely nem kín, van álom, amely nem lidércnyomás, van, otthon, amelynek ajtaját szabad becsukni, szekrény, amelyet nem kutatnak át és tûzhely, amelyen nem fõznek velünk együtt civilizálatlan gyûlölködõ idegenek. Ott dalolnak és nevetnek még. Ott még fennhangon és boldogan lehet beszélni. És van zene, hangszerek, képek és könyvek, melyeket nem visznek el a házból. És teremthet az ember szabadon. És dalok és szobrok és festmények támadnak a lelkekbõl és a tudósok még gondolkoznak és mosolyognak még az asszonyok.

Egy pillanatra a szépség égõ honvágya fogott el a rút megalázottság, a kietlen durvaság, az önkény, a rabság és a gyûlölet sorvasztó, meddõ levegõjében.
Csak még egyszer... úgy mint régen.

Jolánta néninek vendége jött. Idõsebb hölgy, aki a faluban lakott. Hirtelen kiszöktem a szobából. A vendég suttogva beszélt. Idõnkint mégis megfeledkezett magáról. Ilyenkor áthallatszott a szava. Egyszer észre vehette, hogy hangosan beszél és eszébe jutottam.
- Hallottam, hogy Huszáréknak valami szegény rokona lakik itt, hol van? - kérdezte nyugtalanul. A szomszéd szobában? De hiszen akkor...
- Nagyot hall, - mondotta Jolánta néni és szívébõl, hosszan csendesen nevetett.
Mióta bujkálok, Úristen, mi minden voltam már! Hol menekült tanítónõ, hol ápolónõ, hol szegény rokon, most még süket is lettem. De azért idegen nevek, változó álarcok alatt is sokszor találkoztam az emberek jóságával. Habár akadt olyan is aki leereszkedõen éreztette jelentõségét velem. Mindég hálás leszek neki, hogy a mások gõgjét hordozni megtanított. Többek között egy vörös hadseregbeli parancsnok elvtárs is lenézte a "szegény rokont". Csak olykor vett észre, olykor elnézett felettem. És ha szóltam valamit, fölényesen a levegõbe unatkozott.
Zavaró feleslegesek, süketek, szegény rokonok, kis tanítónõk, mindannyitok voltam én és ha el is múlik ez valaha, nem fogom elfelejteni és mindég a rokonotok maradok.

A látogató elment. Aztán barátságos, jó tûz égett a kályhában. Petõfi verseibõl olvastam föl az öreg dámának. Lassan alkonyodott. Mikor már nem láttam a betût, halkan elbeszélgettünk a félhomályban.
- Jó szerencse, - mondotta Jolánta néni, - hogy nem engedtelek elmenni a pappal. Az Isten õrzött... Megint csendben maradtunk egy ideig.
Délután hozták el a hírt. Kovács Sebestyén nagytiszteletû úr, bár nem mentem vele, mégis átindult szüleihez látogatóba. Az Ipoly partról rálõttek a csehek is, a vörösök is. A puskatûzben belevetette magát a vízbe. Egy asszony felismerte. Egyebet nem tudni róla.
- Ha ott lettél volna. Ha elfogtak volna, vagy... Emlékezel mit álmodtál akkornap éjjel.
Borzongása mintha átterjedt volna rám is. Bennem is felrémlett az álom holdfényes fehér országútja és a véres kis batyu, - Megint éreztem a sorsom körül a tapogató szörnyû kezet. Két hónap óta keres és mellém nyúl és nem talál meg.

- Miért is mentél volna- mondotta Jolánta néni, - itt jó helyen vagy, mintha az anyád vigyázna rád.
És ekkor egyszerre ott volt közöttünk, akirõl beszélt. Nem látszott és mégis láttam szép fejtartását, tiszta kék szemét és finoman metszett keskeny arcán csodálatos mosolyát, Petõfi könyve könnyû súllyal a térdemen feküdt: "Anyám az álmok nem hazudnak".
És a sötétben csak mosolygott valami tovább.

Május 22.
Tegnap este még átjött a két tiszt, aki a házban lakik. A térképeiket is magukkal hozták és szétterítették az asztalon... Sötét kétségbeesés volt az arcukon. Helyzetük egyre elviselhetetlenebb. A hadsereg fõparancsnokságtól rendelet érkezett a politikai frontmegbízottakhoz, hogy ezentúl "megbízható" elemekkel figyeltessék a tiszteket. Ezek a megbízható elemek kivétel nélkül zsidók. Tegnap kezdõdött. Minden tiszti szállás elõtt megállt két szuronyos katona. Az egyik bement. Azóta felváltva mindig nyomon követik a tiszteket. Ott esznek az asztaluknál, ott hálnak a szobájukban. Oroszországban is így van. Trockij kínaiakat is alkalmaz erre a munkára.
Odakintrõl hangok hallatszottak. A tisztek összekapták a térképeket. Szuronyos katona állt az ajtónyílásban. A függõlámpa ernyõje alacsonyan verte le a fényt. A katona arca

sötétben volt, csak visszataszító, dülledt szeme fénylett, ahogy hirtelen vizsgálódva körülnézett a szobában. Aztán odakiáltott a tiszteknek: Elvtársak, jöjjenek!
Megint egyedül maradtunk. És az ágyúk dörögtek egész éjszaka. A virradatban nyüzsgõ tábor volt a kis falu. Ponyvával letakart trainszekerek dübörögtek Gyarmat felõl. Kiürítik az Ipoly mentét... A katonák lélekszakadva csomagoltak. Tábori konyhák vonultak az országúton. Lovas katonák ügettek. Por, rengeteg por... A trombitás sorakozót fújt. Senki sem hallgatott rá. .

Tanácsot tartottunk Jolánta nénivel. Ha a csehek csakugyan megszállnák Balassagyarmatot, odabenn nem keresne többé senki. Mit tegyünk? Aztán nehezen búcsúztunk egymástól és megint elmaradt mögöttem a kedves udvarház és a kert.
Kispál János kertész, a direktórium tagja vállalkozott rá, hogy besegít a városba. Mikor Szügy határához értünk, fegyveres katona állta el az utat. A szuronyát nekem szegezte. - Hová megy? Van igazolványa? Nincs? Mars vissza!
- Nem addig van a - mondotta Kispál János önérzetesen. - Én kísérem, én pedig a direktórium tagja vagyok!
A katona rám nézett. - Mit keres most Gyarmaton? Mi van abban a csomagban? Aztán barátságtalanul mordult egyet: - Hát vigye ördög, mehet!
Kispál János büszkén nagyokat lépett és látszott az arcán a megelégedés, hogy olyan befolyásos ember, aki elõtt félrekotródnak még a vörös katonák is. Hangtalan belsõ nevetés fogott el. Tanácsmagyarország egyik direktóriumának a tagja veszekszik, hogy a menekülésemben segítsen és a botjára akasztva viszi a csomagomat. Otthon pedig az íróasztalomon fekszik az elfogatási parancs.

Gyarmat felõl egyre sûrûbben jöttek a kocsik. Hosszúhajú fiatal zsidók ültek a párnákon.
- Mi történik itt? - szólt oda Kispál János két gyalogos gazembernek. Az emberek elvakkantották magukat: - Menekül a gyarmati direktórium. Félnek, hogy úgy járnak, mint a fülekiek. - Az egyik kerek mozdulatot tett ujjával a nyaka magasságában, aztán sebesen felpillantott a levegõbe.
Jó ideje haladtunk szótlanul, mikor egyszerre felénk fordult a kertész:
- Megtisztelem alássan, mit tetszik gondolni, nekem ugye nem lesz belõle bajom ha megfordul? Mindig eszembe van ez, mert nem jó, ha az ember valamirõl azt hiszi, hogy csak így lehet. Így is lehet, úgy is lehet: Legokosabb úgy cselekedni, hogy jó legyen, ha így is van, meg akkor is jó legyen, ha amúgy van.

A szõlõhegyen dörögni kezdtek az ágyuk. Surrogva jött át egy gránát át Ipoly felett, lecsapott az út mentén és felhõt vert az égnek. Az országúton egyszerre nem látszott többé kocsi. A frontmegbízottak, a direktóriumi tagok, a katonai detektívek hintóit hirtelen kisöpörte a gránát szele a tájképbõl. Vad iramban letértek az útról és az utánuk jövõk már nem merészkedtek arrafelé jönni. Valaminõ biztonságban kezdtem magam érezni. A gránátok emberségesebbek, mint a bolsevisták.
A város felõl ekkor már trombitahangok hallatszottak. Nyergelt lovak mellett katonák várakoztak. Lázas sietség fogott el. Hamar, hamar, dobolta minden érverésem... Ha lecsapnák elõttem a sorompót és megint benn maradnék a vörös börtönben.
- Nincs nálam igazolvány, - mondotta a kertész. A fõutcán tessék menni. - Sápadt volt és látszott rajta, hogy fél. Aztán egyedül voltam. Átugrottam a vasúti vágányon. Az emberek a kapuk alá szaladtak. Nem tartóztatott fel senki. Elértem Huszárék házát. A gyerekek elém futottak, Huszár Aladárné mind a két kezét nyújtotta felém: Mögöttem egy katona jött lefelé az utcán. Minden szegleten megállt és riadót fújt. Nagy bojt volt a trombitáján. És a vad szél az ember szája felé csapkodta a vörös bojtot. Mikor visszanéztem, úgy rémlett a szürkületben, mintha a katona, vért trombitált volna.

Május 23.
Hiába siettem. A vörös börtön itt maradt. A direktórium megint visszatért. Az éjszakai harcnak sok halottja van.
Hajdúszoboszló, Szolnok, Abony, Miskolc, Fülek, Balassagyarmat... hörögnek a városnevek. Hörög minden, ami magyar. És vérben forog a kocka, lassan, rémesen. A kockát a hatalmak pergetik, de a vér a mienk.
Az Ipolyon túlról dörögve mond valamit a csehek ágyúja.
Hetven... nyolcvan, nyolcvanegy... abbahagytam a számlálást. Minek, mire való? Az idõközök nem változnak. Most... Recsegõ robbanással feleltek a Nyíresbõl a vörösök.
Lépések mentek el sebesen az ablak alatt. Valaki mondta odakinn:
- A páncélvonatot lövik a csehek. Nyílt pályán. Nem engedik be az állomásra.
Dél lett... délután...

És megint eljött az Ipoly menti alkonyat babonásan szép órája. A nap a parton áll fenn a hegyen és behúzza rengõ, végtelen aranyhálóját, melyet virradattal a völgyre kivetett. Mint a halász a vízen, húzza, húzza, maga után a tündöklõ, könnyû hálót, földek felett, vetéseken. A mérföldes háló pedig siklik nesztelenül, sebesen. Aranya meg-megakad egy pillanatra a bokrokon, a topolyák lombján, a parti jegenyéken. Aztán sötétek lesznek a fák. Színét veszti a vetés, a víz, a rét. A háló már a láthatárhoz ért. Egy percre, mint egy arany csík, tétován még fennakad, még marad a honti hegyek kék élein. Már eltûnik. Lefordul, alámerül nyugat felé a túlsó oldalon.

Utána nézek. Szerettem azt a fényt, hozzá ért valamennyi templomunk tornyához, valamennyi kunyhónk küszöbéhez, végig a régi, nagy országon. Mint ezer év óta minden napon Erdélyen kezdte, mikor megvirradt. Ragyogóan úszott el a Kárpátokon, a rónán, a Tisza vizén, a Bánát vetésein, a Karszton, Fiume sós, kék öblein, át a Dunán, a meggyalázott hõsi vármegyéken, Buda és Pest és Pozsony és Trencsén felett. A hálóban egy volt újra, ami szétszakadt. De a nagy halász fogása mégis koldusszegény. Csak egy elmúlt magyar napot visz magával és halálverejtéket, vért és könnyeket.
Elvétett puskalövések hangja kószál a csendes ház körül. A város elfeketül odakinn. Ma korábban aludt ki a villany. Egy gyertya ég az asztalon. Szemben ülünk egymással, Huszár Aladárné meg én.

A tetõk felett sivító gránátok túrják a csillagos eget. Újság nincs napok óta. A könyv kifordul az ember kezébõl. A gondolat pedig megáll, felágaskodik és iszonyodva hátrál önmaga elõl. Mi történik a sötét országban?
Gyertya ég sok asztalon. Vésztörvényszékek ítélkeznek az éjszakában. Nyargaló autók viszik szét a halált és Kun Béla évtizedekre szóló tervekrõl beszél. A falióra elhallgatott. Már nem ketyeg, megállt. Zsibbadt aggyal ki tudja mióta üldögélünk. Nem lehet tovább elviselni. Menekülõn nyúl a kezem a kártyák után. Kicsi pasziánszkártyák, régi világ színes játékai. Koronás királyok, púderes fejû, hermelines kis királynék, hetyke ifjú lovagok, mintha tetszelegve tükör fölé hajolnának valamennyien, hogy felfordított képük megismétlõdjék odalenn, a kártya alsó felén. Mikor hazulról el kellett mennem, Anyám tette ezeket a kártyákat kézi bõröndömbe. Egyedüli szegény kis fényûzésem. Valahányszor rájuk téved a szemem, halkan, finoman az otthonról mondanak valamit... Gondûzõk, jósok, jövendõmondók, furfangosak, kedvesek és furcsák.

Lassan rakjuk ki a kártyákat az asztalon. Összesöpörjük. Elõlrõl kezdjük.
Hogy lefogyott a kezem...
A tetõ felett, valahol a magasban, megint elsurrogott egy gránát. Lecsapódása széles, tompa bõgés volt. Kisvártatva visszacsaholt a Nyíres.

- A vörösök...
- Most a csehek lõttek. Csend lett.
- Megint a vörösök.
Fásultan, vontatva mondjuk. Ismerjük az ágyúk hangját. És közben a kicsi dámák és királyok jönnek, mennek az asztal lapján, a gyertyafényben.
- A csehek...

Három hete... azóta mindig, mindig így megy. És az idõ mértéke mintha hirtelen elveszne. A hetek eltörlõdnek. A tegnap, a tegnapelõtt, a holnap... olyan mindegy. Nincsenek többé se nappalok, se éjszakák. Semmi sincs, csak örökkévalóságig megismétlõdõ tompa dörrenések vannak.
A kártyafigurák megálltak az asztalon. És felettük nem látón, mozdulatlanul egymásra meredünk mi ketten.
Odakinn újra kezdõdik. Az utcában kísértetiesen fütyülnek a golyók. A gránátok dörrenése útközben bezörget az ablakon.
Tegnap is... holnap is...
Valami a homlokom mögött lassan kuszálni kezdte a dolgokat. Odakaptam, hogy abbamaradjon.
Holnap is, azelõtt is, azután is... Egyszerre úgy rémlett, réges régen van már mindez így. Évek múltak el, mióta elkezdõdött. Közben megõszültünk, egészen öregek és görnyedtek lettünk. Szerteszét az országban pedig még mindig gyertyák égnek a vésztörvényszékek asztalán. Az oláhok mozdulatlanul állnak a Tiszánál. A csehek lövöldöznek, a vörösök felelnek. Semmi se változik és mi várunk és egyre mondjuk:
- Ez a vörösök ágyúja volt.
- Most... a csehek.
- A vörösök...

Hallom a hangomat és úgy rémlik, elment tõlem és fojtottan, idegenül, messze, sok év múltán, öregen ismétli ugyanazt. Ha csakugyan így lenne. Ha így maradna mindig...
Valamilyen borzadás fut át a levegõn. Az asztal túlsó oldaláról kitágultan, mozdulatlanul néz rám két szem.
- A csehek...
Gépfegyver kattogása hallatszik az Ipoly felõl. Ugatnak a kutyák. A ház falán kemény ujjal koppant egy golyó.
- A vörösök...
Megint bezörgetett a dörrenés az ablakon. A szoba végében magától kinyílt az ajtó, mintha bejött volna a tébolyodott kétségbeesés és a csendben odaült volna harmadiknak kettõnk közé.

Május 24-25.
A véres harcok után gyõztes hadvezérek foglalták volna el az országunkat, akkor a gyilkolás a hódítás befejezésével véget ér.
Magyarországot harc nélkül huszonnégy zsidó népbiztos foglalta el. A sarcolás, az ostromállapot véglegesül, a gyilkolás folytatódik.
Minden sorsnál szörnyûbb ez: hónapok óta tartó kivégzés folyik itt! A halálos ítélet mindenben benne van. Az emberek olykor nem olvassák ki mindjárt, olykor csak késõbb eszmélnek rá, de azért mindenben benne van.
Budapestrõl szívszorító hírek jönnek. A város éhezik és fel-felnyög kínjában. Kun Béla feleletül kihirdeti a munkástanács gyûlésén: "Van még annyi készlet, hogy a budapesti proletariátus ne legyen kénytelen éhezni". Nem a város lakosságáról beszél, csak a kiváltságos proletariátusról, amelybe beleérti a zsidó értelmiséget is, mindenkit, aki vörös

proletárnak vallja magát.

Azok nem éheznek majd. Ha pedig azoknak a száma csökken, akik magyarok, az nem fáj Kun Bélának.
Kis színes papírlapokkal is lehet kivégzéseket végrehajtani.
A népbiztosok kegyetlen leleményessége kimeríthetetlen. És ha maguk nem merik megtenni, szólaljon meg a Munkás- és katonatanács. Hozzon határozatot. A kivégzés csendes módszeréül most élelmiszerjegyeket hoznak forgalomba. Osztályozzák a lakosságot. Kinek adnak kenyeret és kitõl tagadják meg.
Akik vörös jegyet kapnak, a testi munkások, vörös katonák és minden vörös kiváltságosak, azok jóllakhatnak majd ezután is. Akik kék jegyet kapnak, hivatalnokok, tanítók, özvegyek és nyugdíjasok, azok éhezhetnek tovább. Akik egyiket sem kapják, azok éhen halhatnak.

És: "a családfõnek osztályozása nemcsak rája, hanem a vele közös háztartásban élõkre is kiterjed".
Ebben a magyarázatban benne van a szándékos emberölés: a magyar értelmiség gyermekei kiirtásának a terve.
A proletárdiktatúra, mely osztályharcot folytat mindenütt, még igazságszolgáltatásban, ABC könyveiben és óvodáiban is, osztályharcot folytat a kenyérrel is. Kegyetlensége soha se mutatta meg magát leplezetlenebbül. A proletár diktatúra nemcsak a felnõttek közt tesz különbséget, de rendeletileg tesz különbséget gyermek és gyermek között. Kiválasztással ad enni, kiváltságos uralkodó osztálya gyermekeinek. Azok a szegény kicsinyek pedig, akik szerencsétlenségükre nem vasmunkások vagy vörös katonák otthonában születtek, hanem hivatalnokok vagy özvegyek szürke lakásán élnek, ám szûkölködjenek.
És ennél embertelenebb fejezetet Heródes óta nem írtak bele az emberiség történetébe.

Május 26-29.
Most már nem tarthat soká... Óh, nem odakintre értem. Ott kinn még folytatódhat, de benn a fejünkben valami megszakad.
Az utcák, a házak, a kövezet még bírja, csak az ember nem bírja már. Csendes téboly van a szemekben. A képek változnak, az iszonyat folytatódik. Ahová ellátni, köröskörül diadalmasan vigyorog felettünk a kegyetlen idegen arc, ahová nem látni, onnan nyöszörgés hallatszik, tompa zuhanások, elvonszolt testek csúszása. Ezek mind magyarok... Viszik õket börtönbe, kínzókamrába, vesztõhelyre.
Hányan hiányoznak majd közülünk, mire kérdezni és felelni lehet, mire megszámlálhatják egymást, akik megmaradtak?

Két hónap óta jönnek már a vérszagú hírek: Eleinte ráztuk a fejünket. Csak a meghibbant képzelet ijesztget. A rémület õrülteket mesél... A hírek elhallgattak, vártak; aztán: hirtelen visszajöttek és adatokat és neveket hoztak magukkal.
Április elején volt, mikor elõször hallottam róla, hogy egy tengerész, kiszabadult fegyencekbõl és orosz zsidókból terror csapatot toborzott maga köré. Aztán híre jött, hogy ezek az emberek megszállták a Teréz körúti Batthyány-palotát és lefoglalták a Trefort utcában a Hunyady-palotát. Május 1-én nagy felírást akasztottak ki a palota falára. "Lenin fiúk". Azóta így nevezik õket és Budapest éjszakáiban és a vidékén, ahol moccant mernek a boldogtalanok, felbukkannak az állig felfegyverzett, bõrkabátos terrorlegények. Ezek hurcolták el a múlt napokban Dormándy ezredest és Horváth Viktort, akikrõl ma már híre jár, hogy embertelen kínzást szenvedtek el. A Batthyány palotában, a pincében kikötötték õket a Lenin fiúk, égõ szivarokat tömtek a szájukba, literszámra öntötték beléjük a vizet, szeget vertek a körmük alá. Élnek-e még? Ki tudja. A véres árnyak sokasodnak. -

Emlékezem, több hete múlt már. Valaki mondta, hogy ellenforradalom volt Makón. Akkor hallottuk elõször, hogy a képviselõház egykori elnökét, Návay Lajost megölték. Nem hittük el. Miért épen õt, szinte túlzottan liberális volt, a választójog harcosa, szelíd tudós, melegszívû emberbarát és a forradalom óta csendesen elvonult.

De a hír nem engedett és újra jött. Pesti terroristák mentek le Makóra túszokat szedni. Másokkal együtt Návay Lajost, unokaöccsét, Návay Ivánt és Makó polgármesterét is elfogták. A foglyokat vasúton indították Budapest felé. Kiskunfélegyháza elõtt beordítottak a terroristák a szakaszba: - Álljanak elõ a grófok és bárók. És mikor senki se mozdult, egy ember, akit, mint árva gyermeket a Návayak neveltettek, megszólalt: - Itt a kegyelmes úr meg a nagyságos úr, vigyék ezeket. - A terror-legények leszedték õket a vonatról, a töltés mellett megásatták velük a sírjukat. Hamar, sietni kellett! A vonat várt. A vésztörvényszék ítéletére nem volt idõ. Kihallgatás nélkül beléjük lõttek, a rohamkésükkel szurkálták a mellüket. Aztán begyömöszölték õket a félig megásott sírgödörbe. Az egyik még élt, szegény keze kiállt a földbõl és mozgott egy darabig.
Sok éjszakámon felrémlett ez a kép. Lehetetlenség... õrület. A hír nem engedett és bebizonyította igazát. Már jött a másik.

Budapesten eltûnt egy fiatal zászlós. Valamelyik tiszt beszélte. A zászlós tizennyolc éves volt, Dobsa Miklósnak hívták. Igazolásra szólították fel és õ nevetni kezdett. Nem tett egyebet, csak nevetett. Szegény fiú, eltûnt a Batthyány-palota kapuja mögött. Mások is eltûntek. Új vértócsák. Sok erõszakos halál, melynek nem tudta a hír a nevét.
Szamuely külön vonata pedig egyre jár az országban és ahol megáll, ott akasztanak. Hajdúszoboszló... ott kezdte el. Oly messze van szép Hajdúságom távol városa és mégis eljutott ide a hír és pontosan mesélt. Szatmáry Antal, egy vasúti munkás beszélte el. Április 23-án történt. Akkor már Debrecen alatt állt a vörös front. Hajnalban egy huszár kilépett a legénység elé és elkiáltotta magát: Mindenki meneküljön, jönnek az oláhok! Az internacionális zászlóalj futott legelõl. Egy utolsó szedett-vetett csapat vonaton menekült Szoboszló felé. Fûtõnek Szatmáryt parancsolták fel a mozdonyra: Szemben páncélvonat jött óvatosan. Egy fekete hajú, vörös orrú fiatal ember kihajolt és odakiáltott: - Mi hír van elvtárs Debrecenben? - Mi vagyunk az utolsók - felelte a fûtõ.

Az a fiatal ember Szamuely volt. Megállt Szoboszlón. Dühös kedvében lehetett. Senki sem tudta miért, megkorbácsoltatta az állomásfõnököt, utána néhány munkást. Aztán még nem ért ki a vonatja a jelzõig, mikor észrevette, hogy Szoboszló templom tornyára fehér zászlót húztak. Visszafordította a vonatot. Terroristáival befutott a városba. Lóháton egy szõke, kékszemû nõ kísérte: Hirtelen összefogdostatott három gyanútlan embert, aki véletlenül az útjába akadt, Körner malomtulajdonost, Tokay József rendõrkapitányt, Fekete László polgármestert és a gyógyszertár elõtt felhúzatta õket három akácfára. - Egymás után! - mondotta Szamuely és a körmét tisztogatta az akasztás alatt.
Aztán futott. Kabán csak siettében kínoztatta meg a segédlelkészt, a jegyzõt, a bírót, már jöttek az oláhok. Szolnokra ment. Szolnok egész környékén túszokat szedett, akasztatott. Százötven ember tûnt el, mióta Szamuely ítélkezik...
És ahogy a gondolatom vándorolva megy az országon át, már nem egyenként, elvétve jönnek elém a véres árnyak, tolongva sereglenek és mind magyarok, és mind keresztények és kísértetekkel van tele a nappal és az éjszaka.
Odakinn a ház elõtt óvatos lépések jártak. Babonás idõk... Kísértet állt a küszöbön. Huszár Aladárné is riadtan odanézett: - A pap!

Fekete kabátjában Kovács Sebestyén, a református lelkész, hihetetlenül soványnak rémlett. Az arca fakó volt és a szája körül friss barázdák látszottak. Olyan halkan és szaggatottan

beszélt, mintha gyors futás után állt volna meg.
Sajátságos mozdulatot tett a kezével, aztán felém fordult.
- Szereti az Isten, hogy nem jött velem. Mikor az Ipolyhoz értem, minden irányból, rohanva jöttek a csehek és vörösök is. Nem volt más választásom, neki szaladtam a folyónak, belehemperedtem és a golyók csak úgy seperték körülöttem a vizet. A vörösök még sortüzet is adtak utánam...
Ez volt hát annak az útnak a története, amelyet meg kellett volna osztanom vele.
- Feltétlenül elfogták vagy agyonlõtték volna, mondotta a pap. - A csehek internálni akartak. A vörösök kerestek. Három napig bujkáltam a vetések között, mielõtt haza mertem jönni. Azt a hírt kaptam, hogy a csehek idõközben belelõttek itt a templomba. Pedig... a padlása tele van fegyverrel. Az utcában megint fütyülni kezdtek a golyók. A pap összerezzent és minduntalan maga mögé nézett. Észrevette és zavartan elmosolyodott: - Azóta nem bírom. Sokban volt részem... Egyre görnyedtebben ült és fiatalsága dacára szomorúan öregnek látszott.
Amit ez az idõ elhasznál és felõröl bennünk, azt nem lehet többé visszavenni, azt soha többé nem lehet jóvátenni.

Május 30-31.
Szokatlan csend volt a folyó mentén. Már sötétedett, mikor a katonák egy hordót vittek a múzeumkert felé. A múzeum a laktanyájuk. Ablakunk alatt
mondja az egyik, hogy rumot visznek a legénységnek. Mit jelentsen ez?
Még hallatszott egyszer az õrjárat lépése. Azután cigány zene szûrõdött át az éjszakán. Azután semmi se mozdult többé. Két óra felé járhatott az
idõ mikor egy hang szólalt bele az álmomba. Azonnal felébredtem, mégsem
értettem mindjárt.
- Támadás... - Kik?...
- A vörösök!

Nem így képzeltük... Egy pillanatra meghûlt a szívemben a vér. Óvatos ajtók nyíltak és csukódtak a házban. A kicsi lány bejött a szobába és álmosan húzta maga után a párnáját, mint egy fehér hangya túl nagy terhét. Lefeküdt a díványra és elaludt. Odakintrõl vad lövöldözés hallatszott. Kinyitottuk az ablakot. Hirtelen minden hangosabb lett. A derengés örvénylõ robbanásokkal volt tele. A gépfegyverek halálfutamai összefolytak. Szaggatott gyors billentyûverésük vég nélküli hangvonalban futott fel-le az Ipoly mentén. Egy rettentõ kéz játszott a szürkületben.
A gránátok olyan sûrûn jöttek a tetõ felett, hogy már nem lehetett megkülönböztetni, melyikét melyik part küldte. Eldobált réztányérok csapkodták az eget. Dühödt pörölyök döngtek és szanaszét puskagolyók, kicsi kalapácsok verték a házak falát. Ember nem látszott a kísérteties csatában.

A ház remegett és minden visszhangzott, mintha egy fahíd alatt lapultunk volna. Úgy rémlett, a híd kongó ívén veszett targoncák görögnek, és valamennyi halált fuvaroz. Órák múltak. Aztán reggelbe virradt a derengés. A szürke sejtelmek körvonalakat kaptak, a dolgok elvették a maguk színét. A fák zöldjén, a barna cseréptetõkön végig sütött a sárga nap.
Az ágyútûz még folytatódott, de a gépfegyverek kattogása mintha elment volna tõlünk, egyre messzebbrõl hallatszott. Egymásra néztünk. Megalázott szomorúság volt ebben a tekintetben, kínlódtunk az ellentétes érzelmek sanyarúságában. Nem a túlsó part jött át, hogy szétzúzza vörös börtönünket, hanem a börtön ment át és terjeszkedett. Az ütközet már túl jár az Ipolyon, valahol a szõlõhegyek között.
Kerékpáron, mint egy görnyedt kis manó, fiatal nyargalt el az ablak alatt. - Átmentek a

vörösök! - kiáltotta, - a csehek futnak az egész vonalon... Szavát elkapta a sebesség. Aztán megint nem mozdult semmi.
Egy parasztleány bárgyún megállt az utca közepén. Az ijedtség közlékennyé tette. Az ablakunk felé fordult és odaszólt: - Szügyben voltam a katonámnál. Tõle kergetett el a riadó.
- Hát nem lõtték a szügyi utat a csehek? Bizony lõtték, - felelte a leány de most már vége van.

A szõlõhegy elhallgatott. Csak a vörös ágyúk dörögtek. Onnan túlról nem felelt semmi. És ez a csend nem olyan volt, mint mikor élõ ember hallgat. Így a halál szokott hallgatni. Valami meghalt, összetört. Szörnyû feszültségben elpattant egy abroncs, mely körülfogta és elzárta a vörös hullámot. A hullám szétömlött, eddig érintetlen kis tanyák, falvak, lábon maradt kastélyok szépsége felett.
Szegények, akik odaát vannak! Szegények, akik rájuk rohannak. Magyarok mind és csak a szenvedés és a halál az övék. A gyõzelem Trockij ügynökeié.

Úgy éreztem, mintha a hontalanság országútja kinyúlt volna elõttem, bele a bizonytalanságba, talán túlra a határokon. Mire várjak még itt tovább? Most már nincs értelme. És a szemem kinézett valamerre, ahová nem látni.
Közben az innensõ parton is elhallgattak az ágyuk, És a gyarmati úton batyuk alatt görnyedve sok furcsa kis alak igyekezett visszafelé. Mire közelebb értek, láttam, hogy katonák. A túlsó part falvaiból, a szõlõhegyekbõl jöttek vissza a gyõztes vörösök, rogyásig megrakodva zsákmányolt és rablott holmival.
A megfutamodott csehek állásaiból batyukban hozták a rizskását, gyufát, dohányt, zsákszámra hozták a szárított szilvát, hordókban a rumot, bort, mézet. Egy zsidó frontmegbízott elvtárs kocsit is szerzett odaát. Megrakodva jött és megint fordult. Láttam, ahogy végig hajtott az utcán. A katonák pedig röhögtek: Üldözze a cseheket Kun Béla! Széles jókedvükben voltak, egyik másik tántorogva bukdácsolt.
Dél felé járt az idõ, mikor a vörösök vígságába váratlan távoli lövések csattantak bele. A gépfegyverek megszólaltak a szõlõhegyen.

A folyó irányából egy katona rohant a múzeumkert felé. A sapkáját elvesztette, a haja lobogott, az arca szürke volt a rémülettõl. - Visszajöttek a csehek! A kiáltás bekapkodott a nyitott ablakokon, végiglódult az utcán. - Ott vannak megint a szõlõhegyen! Elfogták a mieinket!
A csehek csakugyan visszamentek a szõlõhegyre. Hatvan vöröst ott leptek a dézsmánál. A sebesülteket agyonverték. Senki se hozta el õket a harctérrõl. A proletár hadsereg nem törõdik a sebesültjeivel. Nem tartja számon a halottjait. Aki odakinn elesik, névtelenül kerül gödörbe, ismertetõ cédulája nincs és a hantja jeltelen marad...
A túlsó part lövöldözött, de az innensõ nem felelt. A trombita hiába fújt riadót. A vörös hadsereg rizskását fõzött és rumot ivott hozzá.

Néhány proletárasszony, akinek semmi se jutott a zsákmányból, csípõre tett kézzel szidalmazta a katonákat: - Persze, cudarok, ha húsosztás van, meg tejet mernek, akkor mind ott vagytok legelõl. Akkor kiabáltok, hogy ti vörösök vagytok, akkor elviszitek a tejet a gyerekek elõl. De mikor a cseheket kellene kergetni, hazaszaladtak a lopott holmival. Ott hagyjátok nekik a hegyet.
A katonák legtöbbje részeg volt. Berúgtak még az éjjel, a támadás elõtt. Mialatt gyülekeztek, cigány húzta nekik és rumot kaptak.
"A pálinkabutítás volt a burzsujok fegyvere" üvölti a vörös sajtó. "Az alkohol a proletár legnagyobb ellensége" - hirdetik minden falon a kommunista plakátok. De a

proletárdiktatúra leitatja az osztályöntudatos proletár hadsereget, mikor hiábavaló halálba akarja kergetni.

Május 31.

Károlyi Mihály mit tettél?

Reggelre a csehek észrevétlen, lopva, még a szõlõhegyrõl is elpárologtak. Megfutottak a silány vörösök elõl... Ugyanazok a csehek, akik öt hónap elõtt leindultak a zólyomi hegyekrõl és bántatlanul elvették Pozsonyt és Kassát, a bevehetetlen büszke Komáromot, országunk egy harmadát, el messze Máramaros felé.

Vajon hogy futottak volna, ha a limanovai huszárok és a gorlicei honvédek mentek volna ellenük... De Károlyi hadügyminisztere nem akart katonát látni! Az a Linder Béla, aki mostanában, egy vörös csapatszemlén, Böhm Vilmos, Pogány-Schwarz és Landler elvtárs fegyveres szolgái elõtt hangosan, dicsekvõn kiáltott fel:

"Látjátok, ezért kellett szétkergetnünk a régi hadsereget..." Keserves haragomban nekiszorítottam a két öklömet a homlokomnak. Rimaszombat, Ipolyság a vörösök kezén van és felettünk is az összes magaslatok. A katonák két tábori ágyút és géppuskákat zsákmányoltak. A cseheket álmukban lepte meg a támadás. Félmeztelenül menekültek. A foglyokon se volt ruha. Cseh egyenruhákkal, csizmákkal megrakott parasztszekerek zörögnek a hidakon.

Éjjel nem tudtam aludni. Vonat fütyült az éjszakában. Ilyenkor soha sem járt erre vonat. És abban a pillanatban azokra gondoltam, túl az Ipolyon, akiket nem is ismerek és mégis féltek. Mire felébrednek, ott lesz a fosztogatók vonata, mely viszi a rettentõ vörös járvány fertõzését, a zsarnokságot, a forradalmi törvényszéket. Visszafelé pedig majd hozza a túszokat, emberek boldogságát, vagyonát és kenyerét.

Az óra ütött. Fél kettõ... Megint hangzott egy elnyújtott fütyülés. Az ütközõk összeverõdtek, a kapcsolóláncok csörömpöltek a sötétben.

Szállítják a bilincseket, rázzák a tolvajkulcsokat. És a vonat csak kúszik az éjszakán át. Isten legyen irgalmas mindannyiunknak.

Június 1.

Dobolnak odakint. Utcáról utcára ismétlõdik. A forradalmi kormányzótanács általános védkötelezettséget parancsol és a nemzet vére felett egyszerû rendelettel dönt egy idegen fajú kisebbség összeborzadtam ... Mostantól kezdve mindenkit kényszeríteni fognak, hogy fegyver fogjon mellettük, önmaga ellen.

A magasban egy repülõ szállt. - Olasz gép, mondották a ház elõtt az emberek. A repülõ az Ipoly völgyét kémlelte. Egy másik világnak a szeme nézett le ránk közömbösen, részvétlenül. Igen, így néznek ránk a magas messzibõl és apró fekete pontokat, nyüzsgõ hangyákat látnak. Kinek jutna eszébe, hogy a hangyáknak fáj valami? Ki törõdik vele, hogy fáj, ha a hangyabolyt szétrúgják, ha idegen férgek településnek bele. A gép tovább repült. A rab börtönablaka felett elszállt egy szitakötõ.

A vármegyeház elõtt ravatalozták fel a katonákat. Vörös virágok; vörös kereszt. A vörös koporsókból vörös szemfödõ lógott ki. Csak a kis Stefanovics nem volt közöttük, egy ellenforradalmár vasutasnak tizennyolc éves egyetlen gyermeke. Az iskola legjobb tanulója, lángoló kis hazafi. Besorozták, mennie kellett. Megsebesült a szõlõhegy alatt és hiába könyörgött a katonáknak, vinnék vissza Gyarmatra. Nem értek rá, - rizskását vittek. A fiú elvonszolta magát a zabos tábláig és mikor a csehek visszajöttek, puskatussal agyonverték a "kis vörös katonát" is. A szülei hozták haza a holttestét. A direktórium vörös koporsót küldött neki! - Elég volt! - mondotta az atyja. - Nem engedem, hogy maskarával temessék.

A vörös háború halottjai között sok kis Stefanovics van. Emberek, álljatok meg a sírjaiknál, mert õk talán jobban gyûlölték a proletárdiktatúrát és jobban szerették a hazát, min ti magatok...
Két katona jött az udvarba, két szomorú arcú fiatal fiú. Vörös virágot és vörös szalagokat kértek holt bajtársaiknak. Kint jeltelen sír, idebenn propaganda temetés.
A vármegyeház elõtt Singer elvtárs mondott búcsúztatót a halottak felett.
"Elbocsátunk titeket azzal az ígérettel, hogy kérlelhetetlen, vad gyûlölettel fogunk harcolni a burzsoázia ellen és ha elpusztulnánk, a mi gyûlöletünkkel fognak tovább harcolni még a fûszálak is."
Aztán a temetõben, a református lelkész beszélt: "Testvéreim az Úrban, nyitott sírjaitoknál az utolsó szó a szeretet legyen. És ebben a két szózatban találkozott az Úr és azok, akik megfeszítették.,

Június. 2.
Mikor virrasztás közben mécsünkbõl már elfogyott a lélek, újra kigyúlt egy pillanatra.
Ma egyszerre... és összeszorítottam a két kezemet és örömömben halkan nevetnem kellett: "Szeged az ellenforradalmárok kezén! Az ellenkormány Aradról Szegedre költözött. Összeköttetésben van a bécsi magyar ellenforradalommal. Nyugatmagyarország szervezkedik és francia protektorátus alatt magyar fehér gárdák alakulnak Szegeden..."

A vörös lapok írják! És kérdezgetem magamtól, találgatom, vajon ezért állították-e meg az antant hatalmak huszonnégy iszonyú nappal ezelõtt az oláhokat a Tiszánál, hogy önmagunkat menthessük meg. Ebben, volna emberi igazság! Egy vérig alázott nemzet visszavehetné az önérzetét. És ha így lesz? Akkor megáldjuk két hónapi szenvedésünket. Nem oláhok, de magyarok vehetik vissza Budapestet a vörös zsarnokoktól.
Ma reggel vettem észre, hogy a cipõm talpa elvékonyult és foszlik. Ijedten néztem. Mit teszek, ha elszakad? Fagyott, fekete krumpli volt vacsorára. Mikor felkeltünk az asztaltól, Huszár Aladárné egy vajas kenyérrõl mondott el valami történetet. A kicsi leány sírni kezdett. Éhes volt vacsora után és kérte, adjanak neki vajas kenyeret...
Rongyos cipõ és fekete krumpli, minden mindegy... Szegeden magyar katonák vannak.

Június 3.
Reggel óta erõltetem magamat, hogy reménységekre gondoljak és Szegedre és háromszínû zászlókra. Hiába kínlódom.
Az utca kihalt. A vörösök elmentek a futó csehek után. Minden kimozdult a tegnapi helyébõl. Szemben a gyalogjáró szélén egy gyerek ül és törött tükördarabban villogtatja a napot. Az éles fény cikázik a szobában. A gyerek folyton hunyorog. És lassan forogni kezd a szemem elõtt. Forróság van a fejemben. Tegnap is ilyenfélén volt de akkor nem vetettem rá ügyet. Valami a csontjaimat fûrészeli. Lázam van és félek tõle. A láz ki akar fosztani abból is, ami megmaradt.
Jó lenne lefeküdni. Ostobaság. Most minden attól függ, hogy meg ne hunyászkodjam az új nyomorúság elõtt... Fel fogok állni és végigmegyek a szobán. Csak az a gyerek ne táncoltatná egyre a napot.

Június 4.
Hanyatt fekszem és nem látom többé tisztán a dolgokat. Az elõbb még ült valaki az ágyam végében. Kedvesen beszélt hozzám és biztatott. Egyszerre ráismertem. Huszár Aladárné volt. Pedig neki is milyen nehéz az élete. A férjérõl egyre többen tudják, hogy a honti erdõkben rejtõzik. Ha valaki elárulná... Mégis biztat és a könyvtár díványa helyett, ide adta, a szobáját.
Komolyan akarok gondolkozni afelett, hogy mit tegyek?" Így nem maradhat. Miattam

nyílnak halkan az ajtók, miattam járnak lábujjhegyen a házban. Annyira szégyellem magam, hogy szenvedek belé. Valószínûleg csak késõbb fogok valami terven gondolkozni. Most még fáradt vagyok.

Június 5.
Hányszor hittem, hogy rosszabb nem lehet, pedig egészen elviselhetõ volt eddig. Üldögélhettem a palánk tövén, ahová a nap sütött és az ablakig is elmehettem, a szélbe beletarthattam az arcomat, ha éppen úgy akartam és a kis udvarkertet körül járhattam, ha besötétedett.

Most fekszem négy deszka közt az ágyban és nem bírok mozdulni.
A szomszéd szobában hangok beszélnek. Az Ipoly felszabadult túlsó partjáról jött át valaki. Meséli, hogy mikor a vörösök péntek virradóján elõrenyomultak, a zsidók házát azonnal körülállta néhány zsidó vörös katona és szuronyt szegezve megvédte a többi rablása ellen. Megvédték Lesznyén Fischer bérlõ házát és az illési majort is. Maga a tulajdonos beszélte el.
Jelentõs tanúságtétel ez a tény. A diktatúra a magántulajdon megsemmisítése után is megóvja a zsidó nemzeti vagyont. Az uralkodó faj megvédi a maga fajtestvéreit, míg a mi elnyomott fajunk idegenek parancsára pusztítja saját nemzeti vagyonát.
Keserûséget és haragot érezhetnék ezért a zsidósággal szemben és én csak szomorúságot érzek a saját fajommal szemben.

Õk jobban szeretik egymást! Túl az Ipolyon, magyar vörös katonák kifosztották Sztregovát, az õsi kastélyt, ahol Madách Imre "Az ember tragédiáját" megírta. De a zsidó vörös katonák megvédték Fischer bérlõ házát...
Új látogató jött. Hallom, mikor mondja: - Léva, Szerencs, Érsekújvár a vörösök kezén van. A csehek futnak mindenütt. Azt is mondja, hogy Szamuely repülõgépen visszaérkezett Moszkvából, kemény parancsot hozott Lenintõl: "Ki kell tartani az utolsó emberig".
Egyre ismerõsebb a hang... És késõbb bejött hozzám Jeszenszky Sándor báró. Üzenetet hozott Bercelrõl. Kiss Károly Kállayéknál van. Gyógyuljak meg hamar. Két nap múlva értem jön. Már mindent elõkészített, hogy kisegítsen Bécsbe. Mikor egyedül maradtam, megkíséreltem, fel tudnék-e könyökölni a párnán. Két nap múlva utaznom kell. Visszaestem.

Június 8.
A napok rendetlenül kuszálódnak a fejemben. Néha eszembe jut, hogy most valamikor el kellett volna mennem és mégis itt maradtam. Az is eszembe jut, hogy, Kassát visszavették a csehektõl a vörösök. Szegény város. Piros-fehér-zöld zászlókkal fogadta õket, akiket magyaroknak tartott. Aztán le kellett szednie a zászlóit.
Pünkösd vasárnap... Hallottam, mikor nagymisére harangoztak. Templomba mentek mind. Csend van és lassan eszembe jut, ami történt.
Két nappal ezelõtt késõn zörgettek az ablakon. Ijedt aggodalom lopódzott szét a házban. Férfihangok hallatszottak a folyosó felõl. Huszár Aladár hazatért!... Azt hittem a láz vetít ijesztõ képet. Egy erdei ember jött be az ajtón. A ruhája rongyos volt, az inge szakadozott, a haja és a szakálla megnõtt. Barátjával, Pongrácz Györggyel, hat hétig bujkált a börzsönyi hegyek rengetegében.

És õk is várták a diktatúra bukását. Várták az antant hatalmak közbelépését. Aztán jött a vörösök offenzívája! A két barát az észak felé vonuló harci zajból tudta meg, hogy a vörösök gyõztek és nincs menekülés. És mivel a cseheknél, akiket kivertek egyszer, nem akartak menedéket kérni, ugyan mire vártak volna még?

- Hazajöttünk, - Mondotta. Huszár Aladár és a szemében vad szomorúság tükrözõdött. - Átadjuk magunkat a direktóriumnak, aztán ítélkezzenek.
A direktórium elrendelte kihallgatásukat, de csodálatosképpen nem tartóztatta le õket. Azóta megint ácsorog egy vörös õr a házzal szemben, a túlsó szegleten.
Orvos volt nálam. Ízületi gyulladásom van. A gyerekek nefelejcset hoztak a folyó partjáról. Aztán egész idõ alatt néztem a virágokat. Lassan délután lett felettük és alkonyat és este. Már nem látszottak a sötétben.
Gyertya égett az ágyam mellett és Kiss Károly itt ült egy széken. Hálás voltam neki, hogy eljött és nem beszélt arról hogy holnap mennem kellene.

Anyámról hozott hírt, annyi idõ után... Könnyebb lett a lelkem. Hányszor kínozott a félelem, hogy talán már nincs többé. Most megint tudom, hogy él, egészséges. Csak aggódik miattam, heteken át nem kapott hírt felõlem. Többször kihallgatták, meg is eskették rá, hogy ha megtudja, hol vagyok, azonnal feljelent... Egyszer egy detektív gorombán rárivallt: "Hát maga, hogy nevelte a gyerekét, hogy ilyen lett?" "Magyarnak neveltem" - felelte Anyám. A detektív lehorgasztotta a fejét, egy darabig megszégyenülten hallgatott: - "Én is magyar vagyok" - és kezet csókolt Anyámnak. Azóta nem jártak nála többé nyomozók.
Kiss Károly magáról is beszélt. Javarészt Dunántúl bujkált. Forrong az egész vidék. Itt is, ott is felveti fejét az ellenforradalom. De Szamuely hirtelen megjelenik mindenütt. Devecseren a templom körül akasztatta fel az ellenforradalmárokat. Egy fiatal tanító kivételével mind paraszt volt. Az asszonyoknak nézni kellett. Nagygencsen egy gazdát a gyerekei szeme láttára húztak fel a fára. Nem halt meg. Mikor a koporsóban feküdt, megmozdult és felült. A gyerekei és az asszony sírva futottak hozzá. De a terrorlegények nem kegyelmeztek. Megölték a koporsóban.
Mialatt Kiss Károly mesélt, egyre többen lettek a szobában. A szegletben is álltak, ahová nem ért el a gyertya fénye. Csak álltak és nem tartottak hozzánk. Az egyiknek kötél volt a nyakán. Egyiknek összeszurkált arcából folyt a vér. Szerettem volna mondani: menjenek el. De nem voltam bizonyos, hogy jól látok-e? A többiek talán nem is vették észre, mert egészen rendesen beszéltek egymás között.

Kiss Károly Bécsbe szökik. Át kell mennie Budapesten, aztán Szombathelyen, aztán gyalog valahol Szentgotthárdnál át a határon. Ijedten figyeltem, vajon mondja-e, hogy nekem is azon az úton kellene lennem. Nem mondta és örültem. A karomat felemeltem, megfordítottam a fejem. Összeharaptam a fogamat a fájdalomtól.
Aztán mozdulatlanul feküdtem óráról-órára és egész éjjel folyton készülõdtem. Reggelre olyan fáradt voltam, mintha végtelen utakat jártam volna be.

Június 9.
Nem látom az akácokat, de érzem a forróságban, hogy virágoznak. Éjjel is érzem, a hosszú hold fényes, néma éjjeleken. Vajon mi lesz, ha, újra virágoznak. Talán majd akkor...

Június 10.
Sok vonat jár. Valamelyikkel elment Kiss Károly is. Úgy mondják, Dunántúl csakugyan lángra lobbant az ellenforradalom...
Mikor az ember beteg, óriás arányokat öltenek az események. Ma mindenáron a saját sorsommal kell foglalkoznom. Az esti vonattal váratlanul megérkeztek Huszár Aladárné szülei, Szilassy Aladár és a felesége, akikkel a téli küzdelem munkája közben gyakran dolgoztam együtt, Budapesten bizonytalanná lett a helyzetük. Szilassy Aladárt a nyomozó osztály, mint túszt akarta letartóztatni. Ide menekültek. Itt találtak engem, akirõl azt hitték, rég külföldre szöktem. És én elfoglalom elõlük a helyet.

Június 11.
Elviselhetetlen izgatottság õröl. Az újságok diadalt ordítanak. A felszabadult Kassa ünnepel. Az internacionálét játsszák. A vörös díszszázad éljenez, mikor Garbai és Kun Béla elvtársak ellépnek elõtte.
Egyszerre megrohantak száguldó kuruc dalok... Átkápráztak képzeletemen a fejedelem elõtt kalpaglengetõ kuruc lovasok.
Cseh rabságból hazavágyó szép városunk, de másként is képzelte el a hazatérést? Kun Béla pedig szónokolt: "Tisztelt elvtársaim!... Ugye elvtársak jó ez a proletárdiktatúra? Bár még bele se kóstoltatok, de meg fogjátok látni, milyen szép, milyen jó és milyen érthetõ ez a proletárdiktatúra a dolgozók szempontjából. A proletár, aki dolgozik, aki elnyomott volt, meg sem értheti, hogyan lehet valami mást akarni, mint ezt a proletárdiktatúrát. Ez egyszerû valami... Nekünk mindegy, hogy dolgozó proletár testvérünk milyen nyelven beszél, nekünk egy, ellenségünk van: a burzsoázia, akármilyen nyelven beszél is..."
A nyelv felett, melyet Kun Béla és szónoktársai Böhm elvtárs, Jászai Samu és Stern Lipót beszélt, felhördült a dóm mélyén a Fejedelem: Miért hoztatok haza? Csendesen hallgattam tenger mormolását...

Június 12.
Napok óta beszélték. A hír igaznak bizonyult. Clemenceau a békekonferencia nevében tárgyal Kun Bélával. Jegyzékét szikratávirat hozta el Parisból Budapestre "a magyar kormánynak." A jegyzék, mintán kijelenti a budapesti kormány elõtt, hogy képviselõit éppen most kívánja magához hívni, felszólítja, szüntesse be a csehszlovákok elleni támadásokat, ellenkezõ esetben a szövetséges és társult hatalmak kormányai a legszélsõbb rendszabályokkal fogják erre kényszeríteni Magyarországot!

A jegyzék figyelmezteti Kun Bélát a hálára, mellyel a szövetséges hatalmaknak tartozik, amiért "két ízben is megállították a román seregeket, amelyek átlépték a fegyverszüneti határt és megakadályozták õket, hogy folytassák elõnyomulásukat Budapestre és megállították a szerb és francia seregeket Magyarország déli frontján." Clemenceau úr a békekonferencia elnöke leülne Kun Bélával egy asztalhoz. Elvakult bosszúja mindenre kész, ha üszkösítheti véle a vitézi harcban elbukott szegény magyar tátongó sebét. És mi tõlük vártunk emberi irgalmat, a gyõztesektõl, akik okmányt állítanak ki arról, hogy hónapok óta õk prolongálják a bolsevizmus rémuralmát Magyarországon!
Kun Béla a hatalmakhoz és saját magához méltóan válaszolt:

"Clemenceau úrnak, a békekonferencia elnökének, Paris. A magyarországi tanácsköztársaság kormánya örömmel fogadja a szövetségesek és a szövetkezett államok kormányainak azon szándékát, hogy Magyarországot a párizsi békekonferencia elé meghívják. A magyarországi tanácsköztársaságnak nincsenek ellenséges szándékai a világ egyetlen népével szemben sem, barátságban és békében kíván élni valamennyivel, annál is inkább, mert nem áll a területi integritás alapján."
Kun Béla csúfolódva folytatja: "örömmel vesszük tudomásul, hogy a szövetséges államok megparancsolták a csehszlovák köztársaságnak, a román és jugoszláv királyságoknak, hogy támadásukat szüntessék meg, de kénytelenek vagyunk megállapítani, hogy a nevezett államok a szövetségesek parancsait nem teljesítették." És ezután felajánlja, hogy a vörös hadsereg hajlandó a szövetségeseknek módot adni, hogy "parancsaiknak érvényt szerezhessenek..."

Június 13.
Ma tudtuk meg... Még június elején történt: A szombathelyi és celldömölki direktóriumok karhatalommal kísérelték megvalósítani Landler Jenõ parancsát és be akarták

kényszeríteni a katonailag kiképzett vasutasokat a vörös hadseregbe. A szombathelyi és celldömölki vasutasok elhatározták, hogy megszüntetik a munkát és a sztrájkkal megdöntik a proletárdiktatúrát. A derék vasutasok egymásután csatlakoztak a felkeléshez és június 2-án az osztrák határtól a Duna partjáig minden vonat megállott.

Csak Szamuely vonata nyargalt a leninfiúkkal. És mert Budapest nem csatlakozott, a vasutasok nem bírták egységesen megállítani az egész országban a vonatokat. Hat napi küzdelem után újból felvették a munkát. Az akasztófák alól elindultak a vonatok és velük a proletárdiktatúra akadozó vérkeringése. Ez a reménység is összedõlt. Most már következett, amit Kun Béla híveinek megígért: "Minden állomáson fölakasztatok majd néhány vasutast, aztán rend lesz. Így csináltam Oroszországban is"

De az elvetett csóva addigra már tüzet fogott. Sopronban kilobbant az ellenforradalom. Czenk, Csoma, Kapuvár népe fegyvert fogott. Rövid ideig tartott. Néhány óra múlva minden oldalról jöttek a vörösök. Csomán a gyõri terroristák összeszedték az ellenforradalmárokat és százötven embert belegyömöszöltek egy kis zárkába. Az ablak vasredõnyeit is rájuk csukták, hogy megfulladjanak. Ekkorra már Szamuely is a városba érkezett. Elõtte fegyveres vörös õrök futottak szét ordítozva: Be a házakba! - És aki nem tudott idején menekülni, arra ráfogták a fegyvert. Mire Szamuely automobilján terroristáival bevonult, üresek voltak az utcák és a fekete hiéna halálos csendben vágtatott gépfegyveres kocsiján az ítélethez.

Szabad ég alá asztalt állítottak, Szamuely egymásután vezettette maga elé a foglyokat. Nem hallgatott ki senkit, csak azt kérdezte, kinek van vagyona? Aztán jobbra és balra parancsolta az embereket. Senki se tudta, hogy a jobboldaliak vagy a baloldaliak fognak-e meghalni. Tanúkihallgatás nem volt. Szamuely egymaga személyesítette meg a vésztörvényszéket. "Mars a halálba!" - rivallta a baloldaliak felé és nyolcan elindultak a templom elõtti térre.
Az egyik elítélt, egy csizmadiasegéd, összeesett. Fekve hagyták. A többit utolsó útjukon puskatussal verték és köpködték a hóhérok. Takács hadnagynak a szemüvegét úgy beleverték a szeme gödrébe, hogy a szemgolyója kifordult. Mialatt a vesztõhelyre ment, letépték a fejérõl a zsebkendõt és kifordult szeme ott himbálódzott az arcán. Akics Gyula malomtulajdonost megpofozták, amikor az akasztófa alatt a zsámolyon állt, Tarcsay István, Laffer Lajos, Németh Gyula, Németh Lajos, Glaser Ferenc, mind meghaltak az akasztófán. A kivégzésnél nem volt orvos jelen. A holttestek még ki se hûltek, mikor a terrorlegények lehúzták róluk a ruhát és letartóztatott társaikkal megásatták a sírgödrüket. Szamuely gúnyolódva nézte az akasztást.

És vasárnap, pünkösd vasárnapján, már Kapuvárott mûködött. Százötven fõbõl álló terrorcsapatával kézigránátos, géppuskás kísérettel vonult be. A foglyoknak csak a nevét kérdezte meg. "Fel kell õket akasztani!" Mesterházy Zsigmond postamestert, Pintér Pál csendõrõrmestert, Rest Józsefet, Semmel Károlyt és Fábiánt, a katolikus templom elé az országútra vezettette ki. Fábiánnak közben megkegyelmezett, mert megsúgták neki, hogy az izraelita hitközségnek az elnöke. A végsõ útjukon Kapuvárott is véresre verték az áldozatokat. Pintér csendõrõrmester leszakadt a kötéllel. Két kis gyereke odaszaladt hozzá és könyörgött. De Szamuely nem kegyelmezett. Meghaltak mind. A városra pedig milliókra menõ sarcot vetett ki. És elhajtatott temérdek vágómarhát. Aztán ment tovább, lelkiismeretfurdalás nélkül, nyugodtan fejedelmi különvonatán.

Megy robogva a halálvonat magyar éjszakákon át, ahol megáll, ott emberek kerülnek a fákra és vér folyik a városok kövezetén. A vonal mentén pedig gyakran találnak

megcsonkított mezítelen holttesteket. Szamuely vonatán is ítélkezik. Akit oda a mieink közül behurcolnak az nem mondja el többé, amit látott. Egy megbízható ember, aki a szocialista párttal ment át a kommunistákhoz, beszélte el nekem azt, amirõl senki sem beszél. Szolnokon jelentést tett Szamuelynek, akkor látta a vonatot.

Szamuely állandóan ott lakik. Éjszaka még Budapesten is a vonatán hál. Harminc válogatott terrorista testõr környezi. Külön hóhérjai vele utaznak. A vonat két szalonkocsiból áll és két elsõ osztályú kocsiból, melyben a terroristák utaznak és két harmadosztályú kocsiból, melybe az áldozatokat szedik fel. Ott folynak a kivégzések. Ezeknek a kocsiknak a padlózatát már befogta a vér. A holttesteket a rohanó vonat ablakain dobálják ki, mialatt Szamuely kárpitozott falú szalonjában csiszolt tükrök, rózsaszín brokáttal bevont, törékeny, aranyozott Louis XVI. bútorok között, egy vékony lábú nõies íróasztalnál ül és kézlegyintéssel dönt élet és halál felett. A megvalósult marxizmusnak minden tettén, minden rendeletén, minden intézkedésén, sõt még a hírek közlésén is átvigyorog a kínzás módjának spekulatív természete, a szinte undorítóan érzéki kegyetlenség.

A bátrak ölnek, a gyávák kínoznak. A magyar faj férfias és bátor. Tud vad, kíméletlen, nyers sõt bosszúálló lenni, de egész történetén át soha se volt kegyetlen. A magyar nem érzéki faj. Sem õsei vallásában sem pogány kori isteneinek fogalmában, sem mondáiban, sem népmeséiben, sem dalaiban, sem humorában, se mûvészetében nincs kifejezett érzékiség. A bolsevizmus kegyetlenségében pedig szinte a kéjgyilkosok érzékisége keveredik. Ez nem szláv és nem turáni eredetû. Ezt a mindkettõjük között elvegyült harmadik keverte a végzetünkbe.
A héber nép története, az Ószövetség, a Talmud és a világ különbözõ nyelvein megírt zsidó irodalom és minden, ami a júdeai néptõl származik, túláradó érzékiség. A kegyetlenség pedig az érzékiségbõl meri fantáziáját és energiáit.
A vérengzõ török járom és az irgalmatlan osztrák elnyomás hasonlíthatatlanul enyhébb volt, mint a bolsevizmus kegyetlensége.

Szamuely vonata rohan, megállás nélkül, remegõ õrházikók, megtorpant kis állomások elõtt. A mozdony forró szelétõl meginognak a fák és elsápadnak az arcok. Szikrákat hány a kürtõ, messzire látszik, ahogy ragadja elõre a kínzás beteg vágyai. Száguld keresztül-kasul az országon át, hogy a hódító faj kegyetlenségével véglegesen bilincsbe verje elrabolt országunkat.
- Iszonyú csend. Csak egy vonat sikolt.
Álmodtam-e vagy ébren voltam? Õsrégi könyvek lapjai fordultak. Ezer évek jöttek felém. És távol messzeségükben útnak eredtek az ábrahamiták az Úr folyó partjáról. Kevesen voltak és tudatlanok. Kánaán õslakói barátságosan fogadták a hazátlan kósza népet. És mire az ábrahamiták számban meggyarapodva egyiptomi futásuk után másodszor visszatértek hozzájuk, nem vették észre, hogy Izrael népe háborút visel ellenük, mert fegyvertelenül jött. Vérontás nélkül beszõtte magát a kánaáni hettita nép közé és csak mikor megsokasodott és elhatalmasodott, irtotta ki az õslakók között a vezéreket és békétleneket. A többieket meghagyta. Rabszolgákra és katonákra volt szüksége. Arab szolgák nélkül sivataggá lett volna az ország, mert Ábrahám ivadékai nem mûvelték a földet. A katonák nélkül veszedelmek fenyegették volna az országot, mert õk nem kockáztatták érte az életüket.

Az Úr nevében Ézsaiás próféta mondotta a választott népnek: "Mivel kedves vagy az én szemedben, becses vagy és én szeretlek: embereket adok helyetted és népeket a te életedért." Izrael népe így hódította meg magának az országot, melynek birtokáért nem az

õ vére ömlött, így foglalt fõvárost, melynek köveit más fajok emeltek falakba.
Mózes könyvének jóslata betelt: "És mikor bevisz téged az Úr, a te Istened a földre, amely felõl megesküdött a te atyáidnak,... hogy ád néked nagy és szép városokat, amelyeket nem te építettél, és minden jóval telt házakat, amelyeket nem te töltöttél meg, és kutakat, amelyeket nem te ástál, szõlõ- és olajfakerteket, melyeket nem te palántáltál és eszel és megelégszel."
Lassú irtózat fut át rajtam, és a gondolat évezredek felett repül vissza a jelenhez. A hettiták története volt-e ez, vagy a magyar nép végzete? A zsidók meg ismétlik hódításukat. Már van országuk, a miénk, már van fõvárosunk, Magyarország fõvárosa. És a kiáltás, mellyel Ezékiel próféta Jeruzsálemhez szólt: - "Eredeted és születésed szerint kánaáni vagy megismétlõdhetik az új Jeruzsálem felett: Eredeted és születésed szerint magyar vagy...

Június 14.
Fülledt fehér hõségben áll a város. Az ablak alatt mozdulatlanul ég a kis utca a napban. Ameddig a párnámról ellátni, semmi se történik. A sors is olyan fülledt és mozdulatlan, mint az utca. Ma ül össze Budapesten a Tanácsok Elsõ Országos Kongresszusa. Megelõzõleg két napon át a kommunista párt gyûlésezett a magyar Országházban.
Elõre! A tekintetem csak egyre visszahõköl, mint egy kötõdõ állat a híd elõtt.
Kényszerítettem magamat és olvasni kezdtem a tudósítást: "Vörös szín lövell a szemekbe..." Abbahagytam. Emlékezetembõl egyszerre egy kormos pesti házfal bukkant elõ. A falon rikító plakát látszott. Kék ég alatt, egy óriási munkás festéktõl lucskos ecsettel, dühösen mázolta vörösre az Országházat. A kupolát, gránitfalakat.

Március elején volt, mikor Budapest utcáin ezt a plakátot valóságban kiragasztották. A mûvész visszahõkölt bennem. Olyan ízléstelennek találtam az elképzelést. Terméskövet, nemes követ befesteni... Azóta valóra vált a mázolás és a plakátprogram beteljesült az európai kontinens legõsibb parlamentjén. De a festék lekopik a gránitról.
Keservesen olvastam tovább a kommunisták nagygyûlésének leírását. Az újságíró, az újnak és minden újnak örvendõ tradíciótlan elragadtatásával idézte meg az Országház átalakított tanácskozó termének új képét. A régi freskók eltûntek. A "magyar szent korona helyén, az elnöki emelvény felett, egy phrygiai sapkás, kemény nézésû munkás tekint le, szíve fölött a szovjetek jelvénye, az ötágú csillag. A falakon nem a "történelmi nagyságok" képei, nem a "dicsõséges" csataképek - új ecsetvonások pingálódtak fel szimbolikus, nagyszerû dísszé". Hogy sietnek... milyen lihegõ lázas gyûlölettel takarják be és törlik el mindazt, ami a miénk volt.

És míg õk drapériákkal, mázoló ecsettel, rendeletekkel olykor a vérünkkel takarják el a miénket, azalatt az ország szíve lüktetése csak egyre mondja, mind egybehangzóbban; fenyegetõbben mondja: Mit tettetek a mi országunkkal? A nyelvünkkel, becsületünkkel, gyermekeink tisztaságával, nagyságunk emlékével? Mindent elsikkasztottatok!
Baljóslatúan lüktet a magyar vér a levegõn át. De õk nem hallják, pedig egy vérig sértett nemzet rettentõ haragja forr már a fejünk felett. Nem hallják, fosztogatnak, gyilkolnak tovább és tanácskoznak mi elrablott országunk elrabolt házában.
Újságíró krónikások megelégedett faji önteltséggel mondja el róluk, hogyan érkeznek a tanácskozásra: "A küldöttek elfogódottság nélkül lépnek a terembe. Semmi meghatottság, semmi meglepõdöttség."
A zsidó faj ereje és szerencsétlensége, hogy sohase csodálkozik semmi felett és nem hisz abban, amit tesz. Képzeletemben ekkor már világosan láttam a termet, melyben egykor Tisza István; a nagy kormányos nemes alakja küzdött annyi tomboló viharban, és felrémlettek hirtelen azok is, akik csak az õ holttestén át juthattak be oda. Tetemrehívásra mentek. Nem tudták és mégis tetemrehívásra mentek. És szavuk nyomán ki serkent a vér

az ország tátongó sebeibõl és kiserkent a megaludt vér a geszti sírboltban is. Ahogy felvonultak, a vörös drapériák elõtt, kirajzolódtak a vörösön az arcok.

Egy dagadt szemû, puha nagy varangy, egy szimatoló dögkeselyû, egy kéjgyilkos, egy fekete hiéna. Hideg, alattomos emberkínzók, terheltek, vérdühben fertõzök, szadisztikus degeneráltak, hatalmi tébolytól püffedt arcok, félhülyék és egész gonosztevõk, szinte elevenen feloszló koponyák. Mintha fegyházakból és tébolydákból jöttek volna elõ.
A népbiztosok. Mit keres ezeknek a fejeknek a hátterében a magyar munkásnak a képe, melyet phrygiai sapkával, a szovjet csillaggal festettek az elnöki emelvény fölé! Ha szólni tudna az a munkás, akkor a legyilkolt dunántúli munkások halálhörgésével kellene odarivallnia a tanácskozóknak: Idegenek vagytok és megcsaltatok! Kezembe adtátok a pörölyt, hogy a hazámat összezúzzátok.

Magyar munkások, igazak! Hánnyal beszéltem közületek az elmúlt hetekben rázós szekéren, vasúti töltés mellett, kinn a földeken, malom tövén, az országútján. És hányan átkozták közületek azokat, akik most a mi romjainkon tanácskoznak. Nagy János, Kovács István, Kerekes András álljatok elõ a magyar nép nevében!
De õk nem voltak ott a nagyteremben a szónokok között. Kun Bél a, Schwarz Richárd, Böhm Vilmos és társaik beszéltek. A bizottságok névsora pedig: Heller Mór, Rabinovits, Singer Vera, Lefkovits Vilmos, Brandstein Illés, Schwarz Árpád.

És vajon mirõl tanácskoztak két napon át? Arról-e, hogy bûntény a magyar nép vérét céltalan háborúban hiába ontani? Arról-e, hogy Budapest éhezik, a készletek kifogytak, az élet megfulladt? Vagy arról, hogy a párisi zöld asztalon hideg, idegen kezek országunk ezeréves határait egyre beljebb tolják, míg mohó vad kezek szüntelenül belekapkodnak a szörnyû játékba és elõre rabolják a még meg nem nyert tételeket?
Nem errõl beszéltek! A diktátorok pártjuk névváltoztatását tárgyalták és a diktatúra szigorítása avagy enyhítése felett vitatkoztak! Lenin itt.
Az orosz zsarnokok pár nap elõtt ráüzentek budapesti fióküzletükre, hogy ezentúl "Magyarországi egyesült kommunisták pártjának" nevezzék magukat. Sokan engedelmeskednek. De a ravaszok vitatják a "szocialista" elnevezés elõnyeit. Elõre látnak, azon át, ha a kommunizmus mégis össze találna dõlni Magyarországon, talán vissza lehat menteni a régi partra a zsidó hatalom lehetõségeit? Õket csak az érdekli. Azért van minden! A tankönyvek és az akasztófák, a börtönök, a páncélszekrények kulcsa és a friss katonasírok, az új sebesültek, az új rokkantak.
A diktatúrát és a zsarnokokat mostantól kezdve felesleges lesz jellemezni; tanácskozásukban megfestették a képet õk maguk.

"A proletariátus diktatúrájának gyakorlása tényleg az aktív kisebbség kezében van" - mondotta Kun Béla." Ezt az aktív kisebbséget név szerint megnevezi a Vörös Újság és a Népszava a szónokok és a bizottságok névsorában. Jóformán kivétel nélkül az idegen fajból valók.
Kun Béla programbeszédében a kérlelhetetlen erõszak alkalmazását követeli. "A pacifizmus kurzusa nagyon hanyatlott, és emelkedett, nem az imperialista háborúnak, hanem a forradalmi osztályháborúnak a kurzusa. A hadsereg tulajdonképpen a felfegyverzett proletariátus. Osztályhadsereg... Nem azt jelenti ez, hogy mi csak a városi és ipari proletariátusra akarjuk korlátozni a felfegyverzést. Ostobaság volna, hogy a proletariátusnak csupán ezt az elitjét szolgáltassuk ki a halálnak. El kell osztanunk az öntudatos proletárságot olyan proletárok közé, akik az öntudat alacsonyabb fokán állnak. Meg kell kímélnünk az öntudatos proletárokat".
Ez az értelmiségnek, az iparosoknak és földmûveseknek szólt. És számítóbban kínzó

szavakat kevésszer mondtak! Az izraeliták odaadták magukért a kánaániak vérét. Vigye a keresztet az, akit megfeszítenek rajta.

Kun Béla programbeszéde tovább folyt. Az agrárkérdésrõl is csak néhány szót mondott: "Hogy sok nincs bent a programban róla, - mondotta - az egészen természetes. Ez egy olyan kérdés, ahol még bizonyos tapogatódzás van. Ezt elismerem. "
Ilyen nyelven beszélnek az õs szántóvetõ magyarról, ilyen silány, sunyi mozdulattal lökik félre agrár országunk legégetõbb életkérdését! Majd szólnak róla késõbb, ha már a paraszt behordta nekik véradóját! Addig hadd higgye, hogy atyja földje az övé és nem a kormányhatalom termelõszövetkezeteié.
"A diktatúrát szigorítani kell!" - kiáltotta Pogány.

Az ellenforradalomról beszélt, a Dunántúlról. "Nekünk csak elõre lehet mennünk, nekünk csak balra lehet mennünk!"
Horváth elvtárs, akirõl köztudomású, hogy Károlyi József gróf kastélyából öltözködik, kijelentette, hogy emelni kell a diktatúra tekintélyét és elítélõen nyilatkozott a népbiztosságok kiküldötteirõl: "Igazolom és bizonyítom, hogy Székesfehérváron egy este hatvan olyan politikai megbízott volt a kávéházban, akinek arcán a pajesz maradványai mutatkoztak:" Vágó-Weiss népbiztos közbekiáltott: Ugyan kérem, micsoda hang ez? -Szamuely öklével ütött a padra. És felszisszent a terem és a karzat. Nekik fáj még az is, ha a pajeszhez nyúlnak, minket pedig felkötnek, ha fáj, hogy Istenünkhöz és a hazánkhoz nyúltak. A tanácskozóteremben ömlött tovább a szó.
Az akasztófák idézgetését és a fenyegetõ és vérengzõ beszédeket a külföldre való tekintettel nem közölték a lapok. Kun Béla zárószava fejezte be a pártgyûlést, melyben Magyarország mai diktátora még néhány jellemzõ adatot szolgáltatott magáról és rendszerérõl. "Elõször Schwarz elvtárs felszólalásával kívánok végezni" - mondotta a külügyi népbiztos és felelt az elvtársnak, aki javasolta: "hogy ha a régi pártprogramban benne volt a halálbüntetés eltörlése, akkor ez legyen benne az új pártprogramban is."

Válaszában Kun Béla humorizált a halálbüntetés felett és idézte, hogy a régi szocialista program követelte a kisüstön való pálinkafõzést is... (Élénk derültség.) Schwarz Richárd közbekiáltott: "Én nem vicceltem!" Kun Béla folytatta: "Én tudom jól hogy a Schwarz elvtárs nem viccelt, mert õ nem egy humoros ember (Derültség), ellenben kétségtelen dolog, ha valamit javasolt, mégis a humor hatásával bír (úgy van.) Akkor, amikor egy ilyen programról van szó: amely a diktatúrának alapját veti meg... akkor ilyen apró kis kérdésekrõl nem igen lehet vitatkozni. Ezzel végeztem Schwarz elvtárs programjával, amit elvetni ajánlok. (Élénk tetszés.)".
És végül, hogy az önjellemzés teljes legyen, beszélt arról is, mit gondol a szellemi teremtésrõl: "Természetszerû dolog, - mondotta, a diktátor- hogy a diktatúra az individuális szabadságok kifejlõdésére nem túlságosan alkalmas, nem alkalmas arra, hogy az egyéniség szabadon kibontakozhasson, ámde ha szellemi életünk elhanyatlott, az nem a mi szellemi életünk, hanem az a hátramaradott burzsoá állam fizikai erõszakszervezetének az a része, amelyet szépirodalomnak neveztek."

Goethe és Arany, Shelley és Andersen, Csokonay, Katona, Flaubert, Dostojevski, ti mind, óriások vagy tehetségesek, tudjátok meg, hogy csak a burzsoá állam fizikai erõszakszervezetének az a része vagytok, amelyet burzsoá szépirodalomnak neveznek".
Burzsoá mûvészet, proletár mûvészet... Csak mûvészet van a világon. Fajok és individualitások nagy vallomása. A gondolat olyan, mint a vér. Az uniformizált gondolat párzása is incestus. És az incestus végeredménye mindenkor a meddõség és halál.
Az ágyam mellett nyitva van az ablak. A madarak csiripelnek, az Ipoly békanépének

idehallatszik nagy, szomorú hangversenye. Egy kutya ugat.
A madarak, a békák, a kutya minden a maga nyelvén beszél. A budapesti kommunisták vajon miért nem tanácskoztak héberül?

Június 15.
Vasárnap van. A parasztcsizmák ünnepi kopogása megy mendegél a kövezeten. És anélkül, hogy a fejemet mozdítanám, látom a kis platánfa koronáját az ablak elõtt. Zöld szépsége napról-napra lankad a, forróságban. Mióta beteg vagyok, egyre nézem. Ismerem az ágait, a leveleit külön-külön mindegyiket. Olykor, mint a fiatal állat bolondozik a szélben, olykor ágaskodva iszik az esõbõl. Olykor madarak szállnak rá, úgy szállnak mintha hozzám jönnének. Csak a madarak szállnak, hírek nem szállnak.

Június 16.
Tegnap elõtt Budapesten összeült a szovjet. Azóta reggeltõl estig folynak a gyûlések. Innen is elutaztak a megyei tanács országos kiküldöttei.
A megnyitó ünneprõl dülledt önérzettel, érzelgõs mámorban, nedves szemmel írnak a vörös lapok.
"Megindult Magyarország munkás népe Budapest felé, hogy lefektesse ennek az országnak az új alkotmányát, mely új levegõt teremt és boldogságot hoz. A balassagyarmati munkásság fásult és szerencsétlen. Senki sem törõdik a Tanácsokkal. Nincs részük benne. Messze és idegen nekik az egész.
"Milliók akarata" - mondják a lapok. És közben felvonult a sajátságos gyülekezet, melyet a népbiztosok parancsa szerint, elõre elkészített hivatalos listákkal, vörös katonák szuronya között "választott" a lakosság kiváltságos töredéke. A megnyíló ünnep színtere a Városi Színház volt. A Magyarországi Tanácsok Elsõ Országos Gyûlése, a zsibvásár táján, egy külvárosi színpadon ült össze.

Ránk magyarokra, akiknek a lelke, ha tanácsot ült, szabad mezõt vagy komoly falakat keresett, méltatlanul és nevetségesen hat ez az idegen komédia.
"Vörös falak és girlandok, amelyeket érzéseket keltõ mûvészkezek rendeztek el" - írja a vörös krónikás: "A zsongó páholyokban az ezer fejtõl élénk nézõtéren, a némaságos és ünnepi csend lesz az úr, amikor szétlebbennek a függönyök". A színpadon vörös mûvirágos szószék és hosszú asztal, melyet körülült a népbiztosok gyülekezete. "Grandiózus történelmi csoport" - jegyezte fel róluk a Népszava riportere."A színpadot ellepi az égõ fényár özöne. Az internacionálé hangjai meg dübörögnek. Mindenki érzi, hogy ebben a pillanatban, kezdõdik Magyarország történetének második ezer éve
Még az éveket is el akarják lopni! Egy negyed század elõtt már elkezdõdött Magyarország második ezer éve és nem a színpadon.

"Ennek az országnak ezer esztendõs alkotmányát temetik önök a mai napon" - mondotta megnyitó beszédjében Garbai Sándor a kormányzótanács elnöke. De a népek alkotmánya a földbõl nõ, mint a búzavetés és a földet még a hóhérok se tudják kivégezni. Ma hallgatva gyötrõdik a föld. Ma Kun Béla éli diadalát.
"A kongresszus felállt elõtte és tombolón percekig tapsolta: Akarata teljesül. Olyan alkotmányt oktroyál, amilyent akar. A szovjet csatlakozik a III. internacionáléhoz. Hadvezére a vörös hadsereg üzenetét hozza elé: "minden proletár, mint a tigris fog harcolni, vagy gyõzni fogunk, vagy meghalunk!". A gyárak munkássága hûséget esküszik neki: "A tanácsköztársaság legerõsebb támaszai leszünk:" Lépések kopognak a kihalt utcán. Valaki köszön. Huszár Aladárné kiszól az ablakon. Egy iskolai tanár beszél be oda kintrõl. Marx munkáit szeretné kölcsön kapni. A kommunista kiáltványról kell lelkesítõ elõadást tartania. Kétszáz koronát kap érte. Mit tegyen? Ha nem engedelmeskedik,

elcsapják. És olyan sok gyereke van.

Egy mese jut eszembe a Púposok országáról. Volt egyszer, hol nem volt egy furcsa ország, amelyben csakis púposok laktak. És ha véletlenül egyenes növésû emberfia tévedt a tájára, a púposok menten felkoncolták. Minden az országos törvény szerint ment, míg egyszer roppant bortermést nem adott az Isten. Szüreti ünnepek zenéje zengett hegyen-völgyön és az új bortól sok ember megrészegedett. Púposok országában tánctól dobogott a föld, nótázott a levegõ. Ekkor történt, hogy egy fiatal legény nagy mámorában lekapta a hátáról a púpot és kurjongatva, lóbálta a feje felett.
A többiek is utána indultak, megjött mindenkinek a bátorsága. Egyszeribe ledobálta a nép a sok hamis púpot a hátáról és kiderült, hogy Púposok országában csak egyetlen egy ember volt igazán púpos.
A lépések odébb mentek az ablak alatt. A tanár vitte a hóna alatt Marx írásait. Lesz még szüret, Púposok országa!

Június 17-18.
Semmi se mozog, csak a földek repedeznek a forróságban. A parasztok alig dolgoznak. Úgyis elviszik tõlük, ami terem: Kun Béla hamis pénzt nyomat. Minek dolgozzanak! Újra látni kezdenek a megvakított szemek.
Most, hogy Losoncot, Kassát, Bártfát visszavették, a budapesti népbiztosok kikiáltják Fleischer és Jakab nevezetû elvtársukkal Eperjesen a szlovák tanácsköztársaságot és hivatalos újságjukban megrugdossák azoknak a fajtáját, a múltját, a hazáját, akik gyõztek odafenn.
Vezércikket közöl a Népszava. Hamis adatokat és rágalmakat szolgáltat ellenünk.
A szocialista-kommunisták lapja "Szlovák tanácsköztársaság" cím alatt írja Magyarországról: "A szlovák proletariátust bitang elnyomásban tartotta a történelmi Magyarország. Elnyomta, kizsákmányolta, megfosztotta a kulturális, gazdasági kifejlõdés minden lehetõségétõl. Ezt írják rólunk a saját földünkön, a saját nyelvünkön!
Vergõdõ haragomban kiáltani szeretnék, hogy meghallják, akik túl a határon, kinn a nagy világban sohase tudtak rólunk, magyarokról semmi igazat.

Négyszáz éven át csak Ausztria és a dinasztia politikáján szûrõdött túlra az életünk híre, úgy ahogy õk akarták. És ez az utolsó ötven évben sem változott. Külképviseletünk, sajtónk és propagandánk nem volt. A népek jóformán nem tudtak létezésünkrõl, barátokat hát nem szerezhettünk.
Kis szomszédaink, az új keleti balkáni népek közben félrevezették a világot, meghamisították a történetet és a statisztikát, vádoltak és befeketítettek. Idebentrõl segítõtársakul szegõdött hozzájuk az az élelmes idegen faj, mely el akarta venni, ha osztozkodásra kerülne, amit a többi belõlünk meghagy.
Jászi Oszkárok sokan voltak.
És Magyarország, mely a világon, mint elsõ iktatta törvénybe a vallásszabadságot, õs idõktõl fogva jogokat adott az asszonyoknak és forradalom nélkül, önszántából szabadította fel a jobbágyságot, az az ország, melyben a tótok megtartották õsi nyelvüket, a bevándorolt szászokat, ruténeket, oláhokat, vendeket, szerbeket, zsidókat nyelvükben, szokásaikban senki se zavarta, - a félrevezetett emberiség szemében a zsarnokság és az elnyomás hazája lett.
Még mindig nem elég nekik! Akiket nemzetünk nagylelkûen befogadott; most is taszítják a kezet, mely térképünk felett Párizsban késsel dolgozik.

Június 19.
Úr napja van, de én csak a messze harangzúgást hallom. Templomi zászlók alatt, levett

kalappal komoran, szótlanul most megy a körmenet.
A falvak bejöttek, tenger a nép, zeng az orgona. Tömjénfelhõben úszik ki a szentség a templom hajóján át a szabad ég alá és belecsillan a napba.
Két oldalt letérdelnek az emberek. Krisztus jár az õ népe között. Jár ma mindenütt az egész országban és megtiltani nem merik.

De azért valami mégis készülõdött. Utolsó percig meglapult. Csak mikor a körmenet visszatért a templomhoz, rohanták meg zsidó gyerekek és a röpcédulák ezreit dobálták a nép közé.
Egy ilyen cédula hozzám is berepült az ablakon. "Világ proletárjai egyesüljetek! Olvasd és add tovább! A forradalom nem érzeleghet és nem ismerhet kegyelmet semmi iránt... Akasztófa vagy golyó!... jó lesz, ha az ellenforradalmi burzsoázia és huligánság még csak kísérletet sem tesz a forradalom megtámadására, mert az elsõ megmozdulásánál vasmarkok halálos kíméletlensége fogja beléjük fojtani a lelket. A forradalom mindenre kész, minden eszköz jó neki, hogy sugárzó tisztasága örök tisztaság maradjon. Jaj azoknak, akik orvul támadnak ellene."

Június 20.
Budapesten is készültek Úr napjára a gyõzedelmeskedõk: Felemelték szentségtörõ kezüket és elárulták a szellemet, mely közöttünk jár.
Fenn Budán, a Mátyás templom elõtt, a koronázó téren történt, a körmenet alatt.
Aki elmondta, saját szemével látta. A templomi zászlók tövén ezernyi gyerek tolongott, temérdek férfi és asszony között. A Tárnok utcán zúgva, sebesen jött egy autó. Népbiztosi gép. Egy politikai megbízottnak a fia ült benne. Kedvese, egy kiszolgáló leány valamelyik bolt elõtt állt és integetett neki. A fiatal zsidó meg akarta mutatni a hatalmát. Rákiáltott a sofõrre: "Hajts nekik!" És a gép neki lódult a körmenetnek. Egymást taszítva sikoltva hátrált a tömeg.
Az autó a szentséghez ért és a zsidó fiú leköpte. A tér felordított és talán széttépte volna a nyomorultat, ha a vörös katonák egy kapu alá nem mentik. A tömeg megostromolta a bezárt kaput. De mire a kivezényelt terrorlegények megérkeztek, maguk a vörös katonák hagyták helyben a merénylõt.

És ugyanakkor lenn a Vár tövében, a Krisztina téri templomnál megismétlõdött a jelenet. Egy zsidó keresztülgázolt a sokaságon és mielõtt megakadályozhatták volna, ráköpött a monstranciára. A tömeg nekiesett és agyonverte. Sok templomba belõttek aznap. Mindenünnen érkeznek a hírek. Fegyveres emberek sortüzeket adtak le a körmenetre. Úr napján. Magyarországon.

Június 21.
Szeretem hallgatni, ha gyerekek az Ipoly partjáról mesélnek. Már szállnak a szitakötõk a lassú, meleg vizek felett. Az aranyjávor elsárgult a kertben. A vetés forró a dûlõk között. Szeretem hallgatni, hogy nyár lett. Múlik a rettenetes idõ.
Clemenceau az antant hatalmak nevében újabb ultimátumot küldött a tanácskormánynak. "A csehszlovák területen harcoló magyar hadsereg azonnal vonuljon vissza a Magyarországnak megjelölt határok mögé... A román csapatokat abban a pillanatban visszavonják, amikor a magyar csapatok kiürítik Csehszlovákiát... Azonban arra az esetre, ha a kormány június 14-tõl számított négy napon belül a rendelkezésnek eleget nem tesz, a szövetségesek megtorlással fognak élni."

Ennek ellenében: "A béke és igazság nevében" kijelentik az antant hatalmak, hogy a határok, melyeket a következõ táviratokban közölnek, "állandóan el fogják választani

Magyarországot Csehszlovákiától és Romániától és ezen hatalmak kötelesek az így meghatározott természetes határok mögé visszavonulni"
Egy óra is elmúlhatott mióta elkezdtük és még mindég olvastuk a városok és falvak nevét, melyek között Clemenceau vonala bele vág Magyarország ezeréves tulajdonába "a béke és igazság nevében:"
Közben kiégett az agyvelõm. Már csak a szívem - fájt iszonyún és sajgott benne minden veszendõ város, minden kis falu neve. El akarják venni fejünk felett az eget, talpunk alatt a földet. El akarják venni õsmagyar városainkat, melyeket nem fegyverrel hódítottunk, de ezer év alatt magunk építettünk. El akarják venni Sopron tájait, hol a magyar zene óriása; Liszt Ferenc született; Czenket, hol a modem Magyarország kultúrájának építõmestere, Széchenyi István gróf alussza örök álmát; Pozsonyt, az õsi koronázó várost, honnan a magyar hûség kiáltása: Moriamur pro rege nostro!... elrepült országok és tengerek felett. Elveszik Kassát, hol a magyar szabadság hõse: Rákóczy sírja van. Munkácsot, Munkácsi mester szülõvárosát... Gyulafehérvárt, hol Európa megmentõje, a törökverõ Hunyady pihen; Kolozsvárt, hol a reneszánsz nagy fejedelmének, Corvin Mátyásnak szülõháza áll, a segesvári jeltelen mezõt, Petõfi Sándor temetõjét. El akarják venni Aradot, mely szabadságharcunk tizenhárom vértanúját látta meghalni egyetlen órában a hazáért. El akarják venni Szalontát, Arany János fajmagyar szülõvárosát, a magyar nyelv legõsibb, legtisztább termõföldjét. El akarják szakítani hû testvéreinket, a tótokat, horvátokat, vendeket, ruténeket, szászokat, millió és millió magyart. És el akarják venni százados ország címerünkbõl a két folyót: a Drávát és a Szávát és a három bércet: a Magas-Tátrát, a Fátrát és a Mátrát. És semmi se volt soha azoké, akiknek adnák.

El akarják rabolni a bölcsõinket és a sírjainkat... "A béke és az igazság nevében..."
A forróság elviselhetetlen lett és a hideg mégis borzongatott. Az egybekulcsolt kezek mintha görcsbe facsarodtak volna és mindenkinek olyan sajátságos volt a szeme, mintha leolvadt volna róla a fény és már csordulna a sápadt arcokon.
Az értelem tántorog. "Természetes határok" De hát gúnyt ûznek a kínunkból! Egy ország testébe vágott sebekrõl merik ezt mondani. "Természetes határok." Valaki nevet a szobában lassan, ijesztõen nevet. Az emberi képzelet nem bírja a súlyt és elejti. Aztán kapkod és a sorok között valami vigasztalást keres.
- Ez, ez itt elkerülte figyelmünket. A határvonal csak a végleges békeállapot létrejöttéig törvényes erejû. Megfogóztam a szavakban támaszkodtam rájuk, mint a mankókra, hogy el ne veszítsem az egyensúlyomat.
- Csak a bolsevistáknak szólhatnak ezek a határok. Csak fenyegetõdzés lehet, hogy megadásra bírják õket... Huszár Aladár szomorúan rázta a fejét: Meglássa, így marad...

Június 22-23.
Nem mindig azok a napok a legnehezebbek, amelyeken történik valami velünk. A rettentõ nem történés lassú, béna órái is megviselik a lelkeket. Így hajóroncs árbocához kötözötten állni, telhetetlenül vámi, várni és nézni ki a reménytelen szemhatárra és fehér mentõvitorlát vélni minden hullámtarajban. Látni révlámpák fényét, hallani hajószirének hangját. És még sem látni semmit, és nem hallani semmit és vámi, ez is van olyan kín, mint a szenvedéses történés maga.

Június 24.
Az akácok elvirágoztak, de én ez évben nem láttam a szépségüket. Most már lehullott a földre és valami más jön át a levegõn. Beszáll a nyitott ablakon. Ha színe volna: fehér lenne, ha látszana: mosolyogna a napban. Virágban állnak a hársak odakinn. Valahol, mindenütt.
A könyvek súlya könnyebb a kezemnek, mikor olvasok; fel tudok könyökölni a párnán. A

vonatok fütyülése nem szaggatja olyan élesen a fejemet.

Sok vonat jár. Egyre több. Napok óta figyelem. Észak felõl jönnek. Visszafelé jönnek katonavonatok. Történik valami.
A szovjet gyûlést hirtelen hazaküldték. Statáriumot hirdettek ki Budapesten. Már visszaérkeztek a balassagyarmati tanácstagok is. Úgy hírlik, elégedetlenek. A diadalmas szovjet furcsa gyülekezet lehetett. Tanácskozás közben az elvtársak szétteregették a zsíros papirosokat és falatoztak. Fokhagymaszag és ételhulladék. Az étteremben borozás folyt az alkoholtilalomban és mialatt az Országház egyik oldalán áradt a szó a proletár boldogságról, a másik oldalon, a volt fõrendi ház kapuján sápadt embereket taszigáltak be a bõrkabátos leninfiúk.
Kun Béla autokratikusan vezette a tanácskozást. Ha úgy tetszett neki, egy kézlegyintéssel bezárta a vitát. Utolsó elõtti nap még kilencvenhét feliratkozott szónok volt soron, mikor rájuk rivallt, hogy elég volt már a fecsegésbõl és 24 óra alatt áthajszolta a kommunista alkotmánytervezetet. A fõvárosi szovjet-tagok támadták a vidékieket: zavart csinálnak, õk az oka, hogy a fõváros éhezik, miért tûrik a sok ellenforradalmat... A vidékiek felhányták, hogy a kommunista közigazgatás csõdöt mondott, rosszabb mindennél, élesen kikeltek a zsidó megbízottak ellen és tiltakozóan kivonultak a kupolacsarnokba. A kocka már-már fordult, csak Kun Béla, terrorja mentette meg a diktatúrát. A népbiztosok közbekiabáltak: nem tûrik, hogy a szovjetbõl izgassanak pogromra! Óriási nyugtalanság támadt. Böhm Vilmos kimondta, hogy Budapesten hetvenkét órával azelõtt megindult az antiszemita pogrompuccs.

A fõparancsnok sötét színekben szónokolt: "Habár a vörös hadsereg gyõzelmet gyõzelemre arat, helyzete nem a legrózsásabb... Május 2-án óriás tapsok között kimondtuk, hogy a népbiztosok és a munkástanácsi tagok kimennek a frontra. Meg is jelentek a reklámozó cikkek a lapokban, de az elvtársak Pesten ülnek azóta is. Ha Landler Jenõ az õ 120 kilójával hegyre tud mászni és lövészárokban fekszik puskatûzben, hát akkor a többiek is végezzék a kötelességüket, mert különben a katonák nem fognak hinni a proletár egyenlõségben." És a vörös hadvezér kétségbeesetten kiáltotta bele a gyûlésterembe: "A hadsereg pótlása elmarad. Ha még így tart négy hétig, akkor Vágó, Landler és Pogány lefekhetnek az én vezetésem alatt a lövészárokba, de katona nem lesz..."
Ebben a pillanatban megjelent elõttem a kép és ellenállhatatlanul tört ki belõlem a hahota. Nevettem, nevettem, mint egy vásott siheder.
Landler elvtárs százhúsz kilós térfogata és Pogány forradalmasító terjedelme kidomborodik a lövészárokból. Böhm elvtárs pedig csípõjére támasztott marsallbottal felettük áll a földhányásokon és két lába árnyéka O- betût vet a néptelen tájra.

"Grandiózus történelmi csoport"... Vajon errõl a képrõl is írja-e ezt a Népszava?
Barátaim bejöttek a szobába és a falnak dõlve nevettek. A két kicsi leány és a fiú, akik régen nem láttak ilyesmit, nem tudták, mire vélni és belõlük is kitört a kacagás és végigcsengett a szomorú házon. Egy pillanat volt, egy régi pillanat.
- És ez a társaság uralkodik felettünk! - Mintha egyszerre elszakadt volna a nevetés. Hirtelen csend lett, egészen olyan csend, mint tegnap és azelõtt. Csak a gyerekek nevettek még egy darabig maguk között. Aztán õk is abbahagyták. Szegény gyerekek... És visszapillantgatva, csalódottan kikocogtak az ajtón.
A fákon túl megint vonat fütyült. Egy volt tüzértiszt futott be Huszárékhoz egy percre. Különös dolgokat mesélt. Bomlik a hadsereg... Bomlik végig a fronton, A katonák fenyegetõznek, hogy lelövik a parancsnokokat. Kun Béla békét meg kenyeret ígért és lett háború és fehér pénz... Branyiszkónál székely zászlóaljak és munkás katonák a gyõzelem

után követelték a nemzeti zászlót. Mások otthagyták a frontot. Tegnap behátrált Léva felõl egy gyõztes dandár Ipolyságra. Érsekújvár és Komárom között ok nélkül visszafelé vonulnak a vörösek. Ki erre, ki arra széled. A frontlegénység ultimátumokat küld Kun Bélának, hogy vagy jöjjenek ki az elvtársak is a tûzvonalba, vagy õk se verekszenek tovább. Ahány katona, mind azt mondja: "A zsidók lakkcipõkben járnak ki a front mögé, mi pedig meghalunk."

Nem az antant és Clemenceau ultimátumai, de ez a hangulat kényszerítette Kun Bélát, hogy beszüntesse a csehekkel szemben az ellenségeskedést.
- Minek vertük meg a cseheket? - zúgolódnak a katonák. - Mire való volt a sok vérontás, ha vissza kell jönni.
- Olcsó az "elvtársaknak" a mi vérünk?
Akik tovább mennek, azt beszélik az állomáson, hogy Pest ellen indulnak. Agyonverik a népbiztosokat! A vasúti kocsikon végig, nagy krétaírások fehérlenek: "Halál Kun Bélára!" "Halál a zsidókra!"
Szemközt egy plakátot ragasztanak ki. Puskával kezében egy sémi arcú vörös katona látszik rajta. Felemelt kezével elõre mutat és a mintha mondaná a felírást: "Te! Sötétben bujkáló rémhírterjesztõ ellenforradalmár, reszkess!"
És ugyanilyen vérszomjasan üvölt vezércikkében a Vörös Újság: "Statáriumot követelünk az ellenforradalom ellen! S követeljük, hogy a statáriális intézkedések végrehajtásával azt a férfiút bízzák meg, aki erre egyedül alkalmas: Szamuely Tibor elvtársat. Bátor és erélyes ember Szamuely Tibor, a forradalomért mer kíméletlen is lenni... Tizedmagával lever a Dunántúlon egy ellenforradalmat. Tisztelet annak, aki a forradalomért semmitõl vissza nem riad, akinek van annyi kultúrája és bátorsága, hogy erélyesen és forradalmi hittel menjen a forradalmak kikerülhetetlen szükségszerû útján, Saint-Justeök és Maratok útján! Minden helyen az alkalmas módszert, minden helyre az alkalmas embert. Az aljas ellenforradalomnak statáriumot, az ellenforradalom leverésére Szamuely Tibort."
A mai Népszava már közli a statárium elrendelését, de a végrehajtója nem Szamuely, hanem Haubrich József népbiztos, Budapest vörös katonai parancsnoka, aki keresztény. Most már világos, miért nem Szamuely és miért Haubrich.

A zsidó faj rövidlátó, ha visszafelé néz, ezért hagyja ki számításából a múltat, de távolba látó, ha elõre néz és ezért szimatolja ki a jövõt. A magyar falvakból nem látszanak el Szamuely akasztófái se Parisba, se Rómába, Budapest ellenben ellátszik a messze külföldre. Ott hát ontsa keresztény a zsidó zsarnokság ellen lázadó keresztények vérét. Hogy a valóság fedi a következtetést, tanúsítja a vörös sajtó. Szamuely vérengzéseit elhallgatta, a budapesti statárium elsõ kivégzését már nagy betûkkel közli: "Halálra ítélt ellenforradalmár."
Budapesten és a vidéken is kézzel és írógéppel írott kis röpcédulák vándorolnak: "Sokszorosítsátok és adjátok kézrõl - kézre! .." A röpcédulák leleplezik a proletár diktatúra cégére alatt uralomra jutott idegen faj céljait és hazaszeretetre hívják fel a magyar népet. Mint annyian, Herczeg Géza, egy szegény fiatal ember is sokszorosította és terjesztette a röpcédulát. Elfogták és hétfõn este golyó általi halálra ítélte a forradalmi törvényszék". Meghalt egy ember, mert a zsidó rémuralom ellen lázító röpcédulát terjesztett. Úr napján egy zsidó fiú leköpte a szentséget, egy másik belõtt az oltárra, máshol sortüzet parancsoltak a körmeneti népre, Szamuely templomok elõtt akasztat, de Kun Béla tanácsköztársaságában keresztényüldözésért még nem ítéltek el senkit se...
Remegõ düh fojtogatja az emberek torkát. Úr napja emlékezetes marad. Kicsordult tõle a kehely. A milliók látni kezdenek. És a katonaság szemét is felnyitotta bajtársaik hasztalan halála és a pezsgõzõ frontmegbízottak. Lassú, veszedelmes harag hömpölyög fel a lelkekben.

Nógrádban holnap kezdik a sorozást. Szügy, Dejtár, Érsek-Vadkert... egymás után üzennek be a falvak a gyarmati direktóriumhoz, hogy nem állnak sor alá. Vad tüzek lobognak a parasztok lelkében: "Jaj az elvtársaknak!"
Ez a szó a falusi nép között ma már azt jelenti, hogy zsidó. Túl át Ipolyon, Lesten agyonverték a politikai megbízottat. Singer Ignácnak hívták...
Eszembe jut, mikor még a szügyi úton hintókon menekülgetett a csehek elõl a direktórium, láttam Balassagyarmat kínzóját, a vörös hajú Singer Ignácot, aki az itteni ellenforradalom leverése után a városház erkélyérõl ordította a népnek: "Mészároljátok le a, burzsujokat és ne kíméljetek se asszonyt, se gyereket."
Ezentúl az a rettenetes hang nem beszélt többé. És barátja, Riechmann elvtárs sem beszél. Õ a jobbik részt választotta. Úgy mondják, ötmillió kék pénzzel odébb állt.

A magyar városok és falvak apró zsarnokai ellen fenyegetõen sötétlik fel a gyûlölet. Mint egy vészjósló vihar, árad a megcsalt nép dühe. A nép megint emlékezik. Eszébe jut, ki uzsorázta ki a háború alatt, ki gazdagodott meg a magyar pusztulásból, ki uszította a rettentõ békébe, ki uszítja polgárháborúba és a halálba.
Hörög a levegõ ettõl a vérben fogant új öntudattól. Baljóslatú pengés hallatszik a rónák felett. Összeharapott fogakkal a nagy paraszt Magyarország feni a kaszáját. Feni vészjóslóan, zordan és nem a vetésre, de Budapest felé néz. Napok óta mondják. Pest vármegyében lángot vetett az ellenforradalom. Fellázadt Aszód és Pécel. Felkelt a Kiskunság, az egész Dunamente.

Úr napján június 19-én kezdõdött. Harangszó vitte az ellenforradalom hírét faluról-falura a Duna mentén. A parasztság kaszát fogott. A vasúti síneket felszaggatták, a telefonvezetékeket elvágták. A direktóriumok menekültek. A vörös õrség megadta magát, vagy fejvesztetten futott.
Kalocsa és Dunapataj, Dömsöd, Tas, Lacháza ... Mintha õsmagyar zene szólna ezekben a nevekben. És pengnének benne magyar reménységek - magyar kaszák.

Június 25.
Éjfél már régen elmúlt, mikor lépések jöttek az állomás irányából. Egy hang mondta odakinn: Budapest felé nem indul vonat.
Reggelre elterjedt a hír. Senki se tudta, ki hozta. Egyszerre itt volt! Budapesten kitört az ellenforradalom! És a képzelet szõtte a többit. A bécsi magyarok, Királyhida, a vasutas sztrájk, Czenk, Csoma, Kapuvár, Szekszárd, az egész Dunántúl, Pest megye, a Duna menti felkelés, Szeged... Minden összefügg. Ötvenezer emberrel elindultak Szegedrõl a fehérek Budapest felé. A vágy mesélt!
Aztán Vácról jött valaki. Híreket hozott. Vácott tegnap délután négy óra tájban három ágyúlövést hallottak Pest felõl. A lövöldözés sûrûsödött. Az emberek kifutottak a partra, a földre feküdtek és úgy hallgatództak. Sokan nemzeti színû szalagot tûztek a kabátjukra. Ellenforradalom van Budapesten! A kaszárnyák fellázadtak a proletár diktatúra ellen. A gyárak nagy része csatlakozott. A dunai monitorok halomba lõtték a Szovjet háznak nevezett Hungária szállodát. A hajók felhúzták a nemzetiszínû lobogót, a budai Váron, a Gellért hegyen, a budai házakon fehér zászlók lengnek...

Vad öröm kalapált a fejemben és minduntalan nevetnem kell. Fel szeretnék kelni, hiszen talán már nem is vagyok beteg. Aztán... semmi se történt és lassan-lassan mégis sajátságosan elszürkült minden. Beesteledett... Már nem nevettünk és a feszültség fájdalommá lett.
Újság nem jött. A vonat nagy késéssel futott be. Budapesti utas nem érkezett. Frank elvtárs, Nógrád diktátora, megint hangosan beszélt a megyeház kapujában és vörös

nyakkendõ volt rajta. Egy úrnak kilátszott a kabátja zsebébõl a zsebkendõje. Rákiáltott: - Be azzal az ellenforradalmi jellel!
Barátaim szótlanul ültek körülöttem. Már nem mert közülünk senki tervekrõl beszélni. A reménykedés magától kiapadt, a szívünkbõl is, a szobából is, a városból is. Az egész városból... Óvatosan nyílt a kapu a falban. Besurrant valaki. Egy vasutas jött. Õk hirtelen megtudnak mindent. Budapesten leverték az ellenforradalmat! Aki kézre került, azt felakasztják...

Lesöpörtem az ágyamról a könyveket. Most már elvesztünk. Mikor barátnõm bejött, tetettem magamat, hogy alszom. Nem tudtam volna beszélni és a szememet se nyithattam fel, mert tele volt könnyel. Hát ennek is vége! Csak egy boldogtalan kísérlet maradt. Pedig innen olyan nagyszerûnek látszott.
Budapesten megelõzõleg mindenki tudott róla... Az emberek hangosan beszélték az utcán. Három órára várták a jeladást. A monitorok lõni fognak. A felkelés lelke Lemberkovics százados és egy katonapap, Zákány Gyula volt. Haubrich, a vörös városparancsnok látszólag a felkelõkkel tartott és azt mondta nekik, ha sikerül, átveszi a katonai diktatúrát, de ha nem sikerül, könyörtelenül végez a felkelõkkel. Azt is közölte a hiszékeny ellenforradalmárokkal, hogy a kormányzótanács követeli tõle, hirdesse ki a statáriumot: 26-ikáig halasztani bírja, tovább nem áll módjában. Indítsák meg hát a rohamot kedden, 24-én. Haubrich határozta meg a napot és - kedden reggel megjelentek plakátjai a házak falán: Statárium... Az ellenforradalom végrehajtása az úgynevezett ruszin vörös dandárra volt bízva, zempléni, sárosi és ugocsai magyarokra. Háromezren voltak és volt vagy harminc ágyújuk és néhány páncélos autójuk is. Haubrich tudta ezt és közvetlenül a felkelés elõtt az északi frontra küldte a dandárt. Az idõ fog világosságot deríteni ezekre a, sötét bûnökre. Ettõl a pillanattól kezdve már csak vakmerõ kísérlet volt a felkelés, mely csupán a tüzérlaktanya legénységére és a monitorokra, a Ludovika Akadémia ifjúságára és egy újpesti gyár hazafias munkásaira számíthatott. Csak az elviselhetetlen élet kétségbeesése hajthatta az embereket.

Mikor a jeladás az óbudai kikötõben eldördült, három monitor nemzetiszínû zászló alatt kifutott a Dunára és lövöldözni kezdett a szovjet házra. A Ludovika Akadémia ötven növendéke megszállta a józsefvárosi telefonközpontot. Közben szállingózva érkeztek az emberek a gyülekezõ helyekre. Kapuk alján tisztek, polgárok, diákok, rendõrök verõdtek össze. A munkások az utolsó percben cserben hagyták a felkelést. A tisztek közül sokan megkéstek. A gyülekezõ helyeken, hol négy-ötezer fegyveresre számítottak, tíz-húsz felkelõ verõdött össze és húszezer emberbõl mindössze néhány száz volt készenlétben.
A tüzérkaszárnya legénységét megtántorították a hirtelen megjelent kommunista szónokok azzal a hazugsággal, hogy az ellenforradalmat már mindenütt leverték. Elfogatták velük tisztjeiket. A monitorok abbahagyták a céltalan lövöldözést és dél felé menekültek a Dunán. Az újpesti Mauthner gyár ellenforradalmi munkásait egy közeledõ terrorcsapat meséjével megadásra bírták.

Pest és Buda között golyók süvöltöttek. A dunai hajók árbocán és a katonák sapkáján az esélyek szerint hirtelen váltogatták egymást a vörös és a nemzeti színek. Gépfegyveres autókon terrorlegények hajkurásztak az üres utcákban. Belövöldöztek az ablakokon, sortüzeket adtak le a házakra. Betörtek a lakásokba. Elhurcolták az embereket. Letépték a nemzeti színû zászlókat. A kövezeten halottak feküdtek.
Mire beesteledett, a szerencsétlen város már tudta, hogy szörnyû kényuraitól nem szabadul és nincs többé remény. Szervezettségében a vörös hatalom órák alatt halomra döntötte a kaszárnyák, a monitorok, a gyárak felkelését. Vérbe, szerencsétlenségbe, meghátrálásba omlott az egész. Minden elveszett.

És mégsem! A bukásban állva maradt egy maroknyi fiú... Fehér kis egyenruhájukban kitartottak a magukra hagyott hadapródok. A Ludovika Akadémia növendékei hajnalig védték a gépfegyveres vörösök dühödt ostroma ellen a rájuk bízott telefonközpontot. És védték Ludovika Akadémiájuk épületét, melyet a budapesti vörös háziezred rohant meg. A támadó vörösök reggel hat órakor erõsítést kaptak. Felvonult a tüzérség és Haubrichtól üzenet érkezett, ha meg nem adják magukat, halomra löveti az épületet.

Csak akkor nyílt a kapu. Az ellenforradalom hõsei letették a fegyvert Szuronyos vörös katonák siralomházba hajtottak egy csapat fehér egyenruhás fiút. Minden elveszett. De azért a sötétségbe és szégyenbe bukott városba mégis visszaszállt az elsõ világosság. A becsületet, melyet a férfiak nem tudtak megvédeni, megmentette az a néhány fiú. És a kétségbeesésnek, mint egy látomásban megmutatta magát az útra kelõ új nemzedék, amely különb a réginél: Mi lesz a sorsa?
Álmatlan hánykolódik kínjában egy ország. És az éjszaka hosszú és iszonyú. Nem alszik senki sem. Sóhajtástól terhes a csend. Van aki rémekkel küzd és átkozódik, van aki reménykedik és imádkozik. Szegény fiúk! Rájuk gondolok és az édesanyjukra. Ismeretlen halvány, virrasztó asszonyokra. Idegenek és mégis ismerõsek. Anyámra gondolok!

Június 26.
A csalódás minden nap elvisz az ember lelkébõl egy darabot. Bizony elfogyna bennünk a lélek, ha a szenvedés nem növelné mindennap kétszer annyival. Nyugtalan lépések járnak odakinn. Az ég alacsonyan fekszik a tájon. Az emberek nehezen viselik, hogy nincs többé, miben reménykedjenek. Megállnak az utcaszegleten és várják, hogy jöjjön valaki és mondjon valamit. Mindegy, akármit, csak biztasson egy kicsikét,
Az idegen vörös sajtó diadalban ír és ravaszul szõ: "Kudarcot vallott az ellenforradalmi csíny. A kapitalizmus vissza akarta hódítani hatalmát. Háromszínû kalózlobogójával jött: Kimerészkedett odújából a hitvány, gyáva burzsoá csõcselék, papok, bankárok, mágnások, tisztek, zsidófiúk, akik pogromra izgatnak.
Vakmerõen arcátlan kísérlet ez. Leplezni kell, keresztényüldözést. És mivel senki sem mondhat ellen, Kun Béla sajtója merészen zsidóknak minõsít kivégzett keresztényeket, hogy elhitesse a zúgolódó néppel, saját fajukat se kímélik a diktátorok. És megvádolja a zsidó bankárokat is az ellenforradalomért, hogy port hintsen a vesztõhelyre hurcolt parasztság vérben úszó szemébe.

Herczeg Géza, akire céloznak, magyar volt, a zsidó bankároknak pedig nincs közük a magyarok küzdelméhez.
Az ellenforradalomnak egyik legnemesebb alakjától, egy barátomtól tudom, hogy mikor kétségbeesésében az ellenforradalom kölcsönt kért a külföldön tartózkodó magyarországi zsidó bankároktól és a kölcsönért jótállást kínált az anyagi eszközeitõl jelenleg megfosztott egész magyar fõnemesség, gúnyosan megtagadták és bár a proletár diktatúra pillanatnyi anyagi károkat okoz nekik, a zsidó világhatalom jövõ reményével faji áldozatkészségükben felragyogó szemmel mondják: "De azért az a Kun Béla mégis nagyszerû ember!"
A történetkönyvet, melyet holnap fognak megírni, már a mai újságokban hamisítják. A magyarság tiltakozik ellene. Az ellenforradalom nem a kapitalisták harca a proletariátus ellen, de a magyar nemzet harca egy idegen faj ellen. Áldozatai nem bankárok és kapitalisták, de a szegény magyar középosztály, az éhezõ értelmiség, tengõdõ iparosok, nyomorgó tisztek, napszámosok, földmûvesek, diákok, hivatalnokok, mesterlegények és hóhérai nem proletárok, hanem Szamuelyek, Pogány Józsefek, Lukács Györgyök és Kun Bélák.

Nem nagytõkések kellenek nekik, de azok, akik a hazájukat legjobban szeretik.
- Hazudik az újság! - mondják az emberek és azt se igen hiszik, ami véres valóság. Titkolózva mesélik egymásnak. Még áll a harc. A Duna mentén gyõz az ellenforradalom! Egy öreg gazda jött szekéren. Úgy beszélte, hogy Buda nemzeti színû zászlókban áll, a Vár a fehérek kezén van. Megszállták a csepeli muníciógyárat, a rádióállomást. A monitorok lövöldöznek. A Lánchídnál ágyúkat ástak be. Pesten inognak a vörösek.
Ha felkelhetnék az ágyamból! Ha végigmehetnék a szobán. Semmiért, csak az ajtótól az ablakig, hogy elhasználjam magamat, hogy elfáradjak és ne bírjak többé gondolkozni. A lépések már nem ácsorognak odakinn. Komoran mennek el egymás mellett az emberek. Magától történik az ilyesmi. Valami megfordul a levegõben. Az elõbb még tele volt a vörös bizakodással, mintha virágzás lett volna, aztán magától lehullott, idejét múlta, nem tartotta az ág.
- Rossz hírek...
Miért ülnek lehorgasztott fejjel mindannyian? Miért nézik olyan mozdulatlanul a padlót, mintha jelentõségteljes dolgokat látnának. - Rossz hírek... .
Hideg van. Az ajtók mozognak, a szél bejön alattuk a szobába. Odakinn az ablak elõtt az ólmos égben pedig süvöltve fújja féloldalra a fákat.
Valaki egészen halkan mondja:
- Azt tartja egy régi néphit, hogy ha ilyen szél fúj, akkor akasztanak valahol.

Magyarokat akasztanak mindenütt. A hõs Lemberkovics Jenõ századost és barátját Filipec Dezsõ fõhadnagyot megölték. Az újpesti ellenforradalmárok fiatal vezérét Orczy Lászlót és Martinovics mûvezetõt felakasztották, a többieket, az újpesti kispolgárokat és munkásokat a gyár elõtt agyonlõtték a terroristák.
A Népszava elégtétellel közli a hírt:
"A statáriális bíróság Kiss István, Grasse József és Szabó László volt katonatiszteket, továbbá Oszváth Zoltán tényleges századost, Waldsteinbrecht Antal volt tartalékos fõhadnagyot és Imrey Ferenc volt századost kötél általi halálra ítélte."
A Ludovika növendékei felett most ítél a vésztörvényszék. A Dunába dobott holttesteket, az utcákon heverõ hullákat pedig ugyan ki számolta volna meg? A sok közül egy-egy elvétett név. Madarászt, a fiatal orvostanhallgatót agyonverték, mert szobájában világosság mellett tanulni mert. És a humanitás szégyenére Berend Miklóst, a neves gyermekorvost is megölték:

Nincsenek többé. Haubrich elvtárs pedig büszkén hirdetheti: "A rend Budapesten teljesen helyreállt".
"Június 26-ától minden ház kapuja 8 órától bezárandó. Az utcákon tartózkodni esti 10 óráig szabad. Három embernél több az utcán nem lehet együtt. Színházak, mulatóhelyek zárva tartandók" ...
De a vörös zászlódíszt azért ráparancsolják a diktátorok a kíntól tébolyodott városra. Parancs! ... Parancs! valamennyi ház falára.
"... Mindenféle ellenforradalmi ténykedés vagy bárminõ bûntett kötél által való halállal büntettetik. Azokat az ellenforradalmárokat pedig, akiket kezükben fegyverrel fognak el, a helyszínen agyonlövik.
Budapest, 1919 június 25.
Haubrich József s.k. Budapest katonai a hadseregparancsnok helyettese
Kun Béla s.k Budapest katonai fõparancsnoka
Parancsolnak, ítélkeznek és gyilkolnak tovább. A szél pedig sivít. Fél oldalra fújja a fákat a szürke ég alatt.
Egész Magyarországon akasztanak...

Június 27.
Most, hogy elmúlt, csak most fogjuk fel, hogy a kétségbeesés felett is volt még remény. Hiába mondtak mást, hittünk a hõs Duna mente sikerében. Ennek is vége. Ott is leverték az ellenforradalmat.
A balassagyarmati vármegyeház elõtt hencegve dicsekedett egy politikai megbízott: "Elintéztük az egész bandát. Míg Kun Béla és Haubrich Budapesten dolgozott, Szamuely vörösbe mártotta a fehér parasztforradalmat. Megbosszulta magát a gazdákon. Amelyik falu bántotta a zsidót, azt egyszerûen kiirtotta."
Menekülõ emberek jönnek azokról a tájakról. Erre jönnek. Átszökdösnek az Ipolyon, el a hegyek felé, oda, ahol csehek vannak. A csehek Olmützbe viszik a mieinket, ha tisztek, Pozsonyba a polgárokat. Tudják a szökevények, milyen sors vár rájuk, mégis oda mennek. Az is jobb a vörös vesztõhelynél.
Menekülõ halálraítélt idegenek csengetnek a kapun Huszár Aladárt keresik. A szenvedõk valahogyan tudják a nevét. És jönnek sápadtan, kimerülten, mint ahogy én is jöttem. Beszélni nem tudnak. Akadozik a hangjuk és õ mégis megérti õket, mint ahogy engem is megértett. Aztán segít. Pedig a direktórium szemmel tartja. Figyelik a házat. Detektívek ólálkodnak körülötte. És sötéttel mégis gyakran vezet riadt árnyékokat a néptelen utcán ki a városból, át az élõ hídon az Ipolyon túlra.

A vörös õr pedig csak ácsorog a szegleten és erre fordul és nézi az ablakokat.
Órák múlnak. Huszár Aladárné csendesen jár fel-alá a szomszéd szobában. Hirtelen megáll, megint megy, megint megáll. Az egész ház vele hallgatódzik. Nyílik a kis kapu. Hát mégis hazajött...
A szél már elhordta a menekülõk nyomát. Csak a véres hírek maradtak itt.
Hörög a halál a Duna mentén. Szamuely egy hete akasztat. A forradalmi kormányzótanács öt küldte ki. Terroristáival a felkelés másnapján robogott be Kunszentmiklósra. Kíséretében voltak orosz zsidó hóhérjai, Icigovics és Osserovics is és fekete ruhában lábszárvédõsen még egy zsidó hóhér, akit Kohn-Kerekesnek hívnak. Kohn-Kerekes az állomáson hangosan vitatkozott a kiszabadított rablógyilkossal, Nick Gusztáv terroristával, hogy öt pere alatt két vagy három embert lehet-e akasztani.

Közben Szamuely szép világos antilopkesztyûjével játszott. Lakkcipõt viselt. Szovjet sapka volt a fején, az orosz blúz felett a mellén a Szovjet csillag vöröslött. Maga elé hurcoltatta Fekete Ignác távirda felvigyázót. Rárivallt, hogy miért nem teljesítette a parancsát? "Felkötni!". Valaki mondta neki, hogy Fekete zsidó. Intett Kohn-Kerekesnek: "Elereszteni!"
Zsidót csak tévedésbõl akasztat.
Tasson felköttetett a községháza elõtt két legényt az eperfára, mert bottal fogták el õket. "Hol vettétek ezt a botot? - "Akárhol" - felelték gõgösen a fiúk. "Fullasztás", - parancsolta Szamuely. Solton a jegyzõt, a kocsmárost húzatta fel. Szily László fõhadnagyot leköpte, mikor már az akasztófán lógott. És ment tovább hóhérlegényeivel. Csengõd, Öregcsertõ... akasztott emberek mindenütt.

Dunapatajon harcra került a sor. Szamuely ágyúval lövette a fegyvertelen nagyszerû kaszás parasztokat. Mégis öt órán át állták a harcot. Százak és százak haltak meg. A mai Vörös Újságban csak Dunapatajon maga Szamuely háromszáz ellenforradalmár halottat jelent. Mikor terrorlegényeivel elfoglalta a községet, hatvan embert, öreget, férfit, fiút, kihallgatás nélkül akasztatott és lövetett agyon. Maga igazította nem egy áldozatának a nyakára a kötelet. Lakkcipõjében lépegetett a hullákon.
Dunaföldváron is akasztófák lettek a fák. Kétségbeesett harc után Kalocsa is megadta magát. Szamuely a jezsuita rendház elõtt akasztatott. Ezalatt a kolostor ablakában teljes

ornátusban magasra emelt feszülettel megjelent egy szerzetes és a távolból feloldozást adott a vértanúknak.
Szegény magyar földmûvesek, tegnapi névtelenek, örökre halhatatlanok. Mezítelenül dobálták õket a jeltelen sírokba. A direktóriumok nem könyvelték anyakönyvbe a nevüket, Szamuely ocsmány iróniával csak annyit jegyeztetett fel halálukról: "Fulladás"
Az emberiségnek egy mozdulata elég lett volna, hogy ennek a sok magyar vérnek az átka és a szégyene ne hulljon reá.
A gyõztes hatalmak körülzártak és mutogatnak munkásaiknak, hogy lássák rajtunk a beteljesült marxizmus áldásait. Õk békérõl tanácskoznak Parisban... És hogy polgárságuknak a lelkiismeretét is megnyugtassák, Budapesten idõnként tiltakoznak a vérengzések ellen.

Az esti vonattal egy utas érkezett. Õ hozta Budapestrõl a hírt. A forradalmi kormányzótanács csütörtökre tûzte ki a halálos ítéletek végrehajtását. Az emberek egymásnak mondták az utcán, hogy a kivégzést nyilvánosan fogják végrehajtani, az Andrássy út és a körutak torkolatánál, az Oktogon téren. Megtették az elõkészületeket. Már kora délután katonai kordon zárta el a tér közepét. A leninfiúk kivonultak. Roppant izgalom rázta meg az egész várost Tízezernyi tömeg tódult össze. És állt és várt és morajlott. Bitófákat nem állítottak fel. Az ívlámpákra készültek felhúzni az ellenforradalmárokat. A hullaszállító kocsik megérkeztek. A tömegen percrõl-percre nagyobb izgatottság vett erõt. Hat óra lett. Valaki felordított: "Hozzák az elítélteket!" Aztán - elmaradt az akasztás.
Utolsó pillanatban Romanelli alezredes, az olasz katonai misszió feje, az antant nevében tiltakozó jegyzéket intézett Kun Bélához.

Már közlik a lapok:
"Azzal a követeléssel fordulok az Ön kormányához, hogy a legutóbbi események folytán kezébe jutott túszok és politikai foglyok életét kivétel nélkül tiszteletben tartsa, még azokét is, akik fegyveresen estek foglyul. Emlékeztetem Önt és kormányának minden tagját, hogy Önök együttesen és egyenként felelõsségre vonatnak, ha a fent említett erõszakos rendszabályokat valóban végrehajtanák."
Kun Béla azt válaszolta, hogy: "A Magyarországi Tanácsköztársaság kormánya visszautasít minden olyan fenyegetõzést, amely a kormánytagjait az ország belsõ ügyeibõl kifolyóan felelõssé teszi". Hivatkozott" a barátságos viszonyra, amelyet a Tanácsköztársaság irányában Olaszország tanúsított és kétségbe vonta, hogy Itália szószólója lehessen az ellenforradalom érdekében asszonyokat és gyermekeket legyilkolni, a zsidókat kiirtani akaró bandáknak", akik felett a Tanácsköztársaság bírói intézményei saját törvényeik szerint fognak eljárni.
Szamuely azóta is tovább akasztat, de Budapesten, az Oktogon téri kivégzés az alezredes férfias és elszánt fellépésére elmaradt.

A végzet játszik és szörnyû iróniában komponál. Míg Itália egyik kezével néhány életet ment, a másik kezével... Miért nem akarja tudni Itália, hogy kicsoda Kun Béla és mit jelent az igazi Magyarország szemében, hogy Itália barátságával kérkedhet és vörös hadserege büszkén hirdetheti: "Olasz ágyúkkal és olasz fegyverekkel verjük le az ellenforradalmat:" Igaz-e? Úgy mondják, magyar asszonyok szép halvány nyakáról idegenbe vándorolnak a gyöngyök, nemes méneket hajtanak el a magyar mezõkrõl. És helyettük ágyúk és fegyverek jönnek, hogy kivégezzenek.
Ha igaz, úgy nem lesz áldás a cserén. Kisarjad még a vér a gyöngyök alatt és kisarjad a vér a ménok patái nyomán.

Június 28.
Terjed a csend. Az ellenforradalmat mindenütt leverték. A diktátorok hatalma soha se látszott nagyobbnak. Mikor jöttek, a szakszervezetek, a pártok, a katonatanácsok, a bizalmi férfiak, a földmûves és munkástanácsok, majd országos Szovjetek voltak a társuralkodóik.
Három hónap alatt megszabadultak mindentõl. Elõször a földmûveseket törölték a döntõ energiák közül, aztán eltüntették útjukból a bizalmi férfi rendszert, a katonatanácsokat. A munkástanácsból árnyékot csináltak, a szakszervezeteket átszõtték és lenyûgözték, a szovjetet hazakergették és a háromból egy csepûbábot állítottak maguk mögé, a "Népgazdasági Tanácsot" melynek kezébe adták új alkotmányuk könyvét. .
Az alkotmány kiindulása, végcélja: egyetlen faj uralma a megszûnt államhatalom romjai felett.
A zsarnokság kiépült. Övé minden eszköz és minden hatalom. Korlátlan úr élet és halál felett. Törvényhozó, végrehajtó, bitó, börtönõr és hóhér egy személyben.

Egy öreg ember jött az udvarba és tojást kínált dohányért. De dohány nem volt a házban. Az ember sóhajtott: - Ki kell tûzni a zsidó zászlót. Leverték a magyarokat Pesten. Vörös zászló. És a vörös gyõzelmi zászlókat magyar vértócsák felett fújja a szél. Ünnepelnek a diktátorok. Érkeznek az üdvözlõ feliratok és sürgönyök. Mint elsõ, a balassagyarmati direktórium nevében Frank elvtárs hódolt a kormányzótanácsnak. Nógrád vármegye! És a nép ez alatt a szégyentõl és gyûlölettõl betegen, véresre harapta az ajkát. És a balassagyarmati sorozáson ugyanakkor nem akad jelentkezõ. Be kellett szüntetni. És a direktórium a kormányzótanácstól terrorcsapatokat kért, hogy sorozzanak hát azok erõszakkal, puskatussal...

A vörös sajtó pedig csak közli folytatásokban az üdvözlõ feliratokat. Megakadt a szemem. Asszonyok is megszólaltak. Vajon mi a mondanivalójuk? A kommunista nõk országos szervezete nevében Goldstein Sárik, Brandstein Illésnék, Csorba-Gaszthony Máriák, Josipovich Idák, Singer Verák, - azok, akiket Budapest szerencsétlen lakói Lenin-lányoknak neveznek, az ellenforradalom leverése alkalmából: "szeretetteljesen üdvözlik Haubrich elvtársat és kérik, hogy szívük forró háláját" tolmácsolja többek között - a terroristáknak... És ezalatt az õrület határán anyák és testvérek siratják a Ludovika fogoly növendékeit, asszonyok árnyékai kószálnak iszonyodva a Duna menti akácfák alatt. "Az ország ünnepli az ellenforradalom leverõit." A Frank elvtársak felesküsznek, hogy az utolsó leheletükig harcolni fognak a forradalom gyõzelméért. A Goldstein Sárik "szeretetteljes köszönetet", forró hálát küldenek.
Különben pedig csend van. Szörnyû csend. És a rögtönítélõ forradalmi törvényszék megszakítás nélkül mûködik...
Romanelli alezredes megakadályozta az Oktogon téri akasztást. A túszokat titokban csendes, elhagyott telkeken, mély sötét udvarok alján zajtalan kötéllel kivégzik. És az Országház téren is sokszor van kivégzés. A csõcselék órákon át ácsorog. Asszonyok ülnek a járdaszélen és várnak.
- Mire várnak itt? - kérdezte valaki. -Hát kivégzésre, - mondotta durcásan egy asszony.

Egyszerû, ezt nem látja az antant... Szuronyos katonák áldozatot hoznak. A hullaszállító kocsi jön mögötte. A tömeg a lépcsõ felé tódul. Aztán sortûz hallatszik. A golyók már kikezdték a követ az oroszlánok alatt. A hullaszállító kocsi inogva távolodik és a tér kiürül. Nincs többé látnivaló.
Fenn az Országházban, a fõrendiház oldalán van a politikai nyomozó osztály hivatala. Korvin-Klein Ottó ott ítélkezik. Mióta az antant-hatalmak felszólították Kun Bélát, hogy oszlassa fel a terroralakulatokat, a leninfiúk odaköltöztek a Batthyány palotából.

A szomszédos házakban csak nappal alusznak az emberek. Éjjel sötét ablakaik mögül remegve lesnek az Országház felé.

A fõrendi ház kapuja, felett nagy ívlámpa világít a sötétben. Autók süvöltenek szakadatlanul. A terroristák ilyenkor szedik össze a túszokat, szállítják Korvin - Kleinnek "az anyagot". Az autók megállnak az ívlámpa elõtt. A világosságban látni, mikor a bõrkabátosok szerencsétlen emberi alakokat vonszolnak ki. Aztán betaszigálják õket a kapun. Olykor ordítás hallatszik az Országház falából. Az autók mintegy parancsszóra berregni kezdenek és szirénák tülkölnek, túlzakatolnak minden nyöszörgést és minden halálordítást. A part egész éjjel mozog és sóhajt.
Fegyveres Leninfiúk jönnek a kivilágított kapun. Középütt megy valaki. A csapat lefordul az alsó rakodópartra. A fegyverek zörögnek, a lépésék távolodnak. A Duna loccsan. Aztán jön visszafelé a fekete csapat és középütt nem megy többé senki.
Romanelli tiltakozott a nyilvános kivégzések ellen: De az Országház tájékán nem alusznak éjjel az emberek. És a parton messze világít az ívlámpa a kapu felett.

Sötétek a kihalt utcák. Az egész városban csak még egy kapu van, amelyik világos. Vörös baldachin alatt ívlámpa ég a Szovjetház kapuja felett. Mellette kis aknavetõk. Terroristák állnak elõtte a járdán. Fenn az emelet balkonján egy nagy vörös zászló takarja a gépfegyvereket.
Fényben úszik a bejárat: Gépkocsikon érkeznek a népbiztosok. A terroristák fegyverbe lépnek. Jobbra arc! Kun Bélánénak és tisztelegnek. És a szovjetházban kegyelmes úrnak és kegyelmes asszonynak címeztetik magukat az elvtársak és az elvtársnõk.
Egy vidéki úr mondta el, aki mit sem sejtõn a vonatról a Hungária szállóba ment. Az õrség valaki másnak nézte. Csak mikor fizetni akart derült ki, hogy nem oda való. A megriadt személyzet a büntetéstõl félve, titokban kiszöktette és a Szovjet ház orgiáinak a híre vele szökött.
Esténként Károlyi Mihály és felesége is gyakran közöttük van.
Hosszú idõn át nem hallottam felõlük semmit.

A proletár diktatúra elsõ heteiben Károlyi Mihály, mint láthatatlan hatalom állt a Forradalmi Kormányzótanács felett. A népbiztosok tisztelettel bántak vele. A szovjet választások után, mikor Kun Béla tábora már egészen magához ragadta a hatalmat, Károlyi is mindinkább a háttérbe került. Félretolták. Gödöllõre akarták kitenni termelési biztosnak, aztán a kommunizált Hangya-szövetkezetnél adtak állást egykori pártfogójuknak, Károlyi az elv kedvéért feljárogat új hivatalába, de egyáltalán nem dolgozik. Egy gramofont vitt be hivatalos helyiségébe. Azzal mulat órákon át és nagy szivarokat szív hozzá. Detektívek õrzik svábhegyi villája nyugalmát. És az éhezõ házak között teherautók viszik hozzá az élelmiszereket, a hûsítõkhöz a jeget. De a kórházakban nincs jég a betegek számára. Feleségét feltûnõ vörös kalapban gyakran látják népbiztosok autójában a kihalt utcákon. Éjjel ott mulatnak õk is a Szovjet ház zárt ajtói mögött Kun Bélával, Dovcsák elvtárssal, Pogánnyal, Landlerrel és az asszonyaikkal. A muzsikus cigányok mesélik iszonyodva: Áll a tivornya, szól a zene: Az alkoholtilalomban isszák a francia pezsgõt. Szamuely Tibor tölt gróf Károlyi Mihályné poharába.

Tölti ugyanazzal a kézzel, amellyel a kötelet igazítja áldozatai nyakába. Isznak a Tanácsköztársaság örök életére! És bõségesen lakmároznak kivilágított termekben, míg köröskörül éhezik a város a sötétben.
Aztán one steppet táncolnak, egymás közelségét keresve keringnek, mint az örömtanyákon... A zene elhalkul. A pezsgõ kihabzik a pohárból...
Károlyi sofõrje mellé védelmül egy terrorlegény ül. A Svábhegyre! ... És zúgnak a városon

át. Az ablakok mögött rettegve hallgatódznak a virrasztók. Megáll-e? Értem jönnek-e? A gép tovább rohan. És börtönökben ülnek a túszok. Siralomházban a halálraítéltek. Már a Lánchídon át rohannak Budára. De a pillér alatt nem látni a hullámok vérét. A Duna is összefutott a holtak fölött.
A Szovjet ház vörös baldachinos kapuja és a tátott üreg az Országház falában . A sötét pesti parton már csak két ívlámpa világít.

Június 29-30.
Szeretném olykor abbahagyni. Meddig írjam még? Napok, hetek, hónapok. Az út hosszabbra nyúlik, mint hittem. A teher egyre nehezebb.
Olykor úgy érzem, nemcsak a magam részét viszem. Láthatatlan fájdalmas szálak fûznek össze minden történéssel, mindenki kínjával. Hordozom azt is, ami másoknak fáj, reménykedem abban is, ami a mások reménysége? Menekülök minden menekülõvel, lázadok minden lázadóval, ülök elítéltekkel a siralomházban, enyém is, a mások utolsó éjszakája.
Zátonyra vetett ki a végzetem. Az ár körülöttem hömpölyög. Csapkod de nem sodor magával. Kihagy és kényszerít, hogy én kiáltsam át a túlsó partra mindenki jajszavát, azokét is, akik már nem kiáltanak.
Küzdök, kapkodok szavak után hogy elbírjam. Kínlódva vergõdik az agyvelõm, vérzik és kiég, üres lesz, aztán újra zsúfolódik. Meddig írjak még?
Olykor lopva nézem a többieket. Vajon õk is úgy szenvednek-e, mint én? És megint veszem a tollam. Én jobban szenvedek - én a mások jajszava is

Július 7.
Milyen hosszú tud lenni az út egy karosszéktõl az ablakig. Lassan húztam lábamat és a napsütésben a bot kampóján olyan szokatlan és halvány volt a kezem, mint egy idegen dolog. Minden meglepõ és furcsa lett. Az utca képe tágas nagy messzeségnek rémlett. Szerettem érezni az arcomon a napot.
Odakint doboltak. A kertekbõl, mint a szöcskék ugráltak elõ a gyerekek. Hírszerzõk. Fitos orrú kis ellenforradalmárok.
Tanárok, hivatalnokok, vasutasok gyerekei. Az ablakokból asszonyok dugták ki a fejüket és átköszöngettek egymáshoz. Egy paraszt cselédke, mint egy fiatal nevetés himbálózva színesen jött az Ipoly felõl.
A dobos a mi utcánkba ért. Unottan verte a dobot, aztán várt, körülnézett. Senki se jött. A gyerekek az arcukat fintorgatták a háta mögött. Rekedt hangja szaggatottan, mint a buborékokat fújta, a szavakat a levegõbe:
Közhírré tétetik: Elõször... akinek szeges drót, ásó, kapa van a birtokában, az szolgáltassa be déli 12 óráig a városházára. Aki ezen rendeletnek haladéktalanul eleget nem tesz, az forradalmi törvényszék elé állíttatik. - Három száraz dobszó verte le a hangot.

A kis cseléd ide-oda ringatta a csípõjét és szemtelenül kiáltotta: - Tyûha, de meg vagyunk ijedve, tíz évre terjedõ halálbüntetés!
- Mindjárt beviszlek! - mondotta a kikiáltó.
- Húsz évre terjedõ akasztás. Jó éjszakát, Vince bácsi. - Az asszonyok nevettek, a gyerekek megint úgy ugráltak, mint a szöcskék. A dobos vállat vont. És déli 12 órára csakugyan be is szolgáltatott Nógrád vármegye székhelye három ásót a direktóriumnak.
Frank elvtárs kijelentette, ha a visszavonuló vörös hadsereg mögött bemerészkednének a csehek: "utolsó csepp vérig fogja védelmezni a várost". Az utolsó csepp vér alatt az elvtárs természetesen a mások vérét értette. A katonák dühbe jöttek, mikor ezt meghallották és dühükben lecsapkodták a városháza elõtt a földre a puskát: "Elõbb elõre hajtottak, aztán vissza" - és rettentõn káromkodtak. Frank elvtárs megijedt. Közben valószínûleg a három

ásó is eszébe juthatott és lemondott a hõsi védelemrõl.

A katonákat már hiába biztatja a kormányzótanács "A vörös hadsereg minden katonájához" intézett kiáltványában: "A proletár haza érdekei most nem azt parancsolják nektek, hogy elõre menjetek. Még nagyobb áldozatot követel, hogy hagyjátok el a diadalmas csatában elfoglalt területeket." Hiába ígéri, hogy küzdelmük mégsem volt céltalan. "A csehszlovákoktól elfoglalt területek helyett a proletár haza megkapja a jóval termékenyebb és nagyobb Tiszántúlt"
A katonák hátizsákjukkal kis csapatokban csak egyre jönnek a túlpart felõl és hajtják maguk elõtt a sok rablott marhát. Frank elvtárs is szervezi a túlsó part kiürítését. Leginkább a kastélyokat ürítteti ki. Gróf Keglevich ipolykürti kastélyát és a kékkõi gróf Almássy várát sietve rabolják a vörösök. Balassagyarmaton még tétováznak. A direktórium nem tudja, semleges zónába esik-e a város vagy továbbra is a Tanácsköztársasághoz tartozik. A kormányzótanácstól, úgy mondják, alig jön hír. A falvak izgatottak. Docsókeszi községben agyonverte a nép a propagandaszónokot. Sorozásról nem mernek többé beszélni. Majd ha megérkeznek Pestrõl a leninfiúk.

Sajátságos nyugtalanság van megint a levegõben. Sok kocsi jár a csendes utcán. Falusi arcú, gondtelt emberek ülnek a kocsikban. A túlsó part jön át elintézni ügyes-bajos dolgát, mielõtt le találna zuhanni a cseh sorompó és kettészeli újra Nógrád útjait.
Ennek a sorompónak a zuhanása számomra is jelent valamit. Most még átjuthatnék az Ipolyon, a cseh megszállás elömlene felettem és én túl lennék a vörös ország határán. De a józan ész szerint június 28-ikán anélkül, hogy akkor tudtuk volna, eldõlt minden tanácsköztársaság sorsa,
Versaillesban aláírták Németország küldöttei a szörnyû békét. A spartakisták, Leninek, Kun Bélák terve ott kezdett omladozni és a német nép bukásában nagyobbnak mutatta magát, mint ellenségei a gyõzelemben.
Láttam a hû és hõsi népet, mikor elhozta fegyvereit a Kárpátok alá, láttam a német katonasírokat a Duna mentén, az erdélyi határon. Láttam õket hatalmasan és sebesültjeit, de mélyebb hálával soha sem gondoltam a német népre, mint mikor a gyõztesek gyõzelmével szemben az ember gyõzelmét írták fel a szörnyû béke alá. A világháborút az antant döntötte el: a világforradalmat Németország döntötte meg. Az antant legyõzte Németországot, a világanarchiát Németország gyõzte le.

A józan ész szerint... De ha mégis nyújtani bírnák a vörös uralom napjait? Ha hónapokról lenne még szó?
Azok, akik menedéket adtak, szûkre szorított kis otthonukban helyet adtak nekem, megosztották velem kifosztott éléskamrájuk megmaradt készletét, most is tartóztatnak.
- Várjunk, van még idõ határozni - mondotta Huszár Aladárné.
- Ha valami jó alkalom kínálkoznék, - szólt közbe a férje. - Egy megbízható kocsi, amelyik átvinné az Ipolyon.
A szenvedések nehéz hónapjai úgy összekapcsoltak, mint a testvéreket.
- Döntsön a véletlen.
Az elodázott elhatározásra egy kis megkönnyebbüléssel folytattuk a napot.
Mikor alkonyodni kezdett az Ipoly felett és az emberek visszabújtak házaikba, hosszú hetek után megint átléptem a küszöböt.

Lassan mentem, a botra támaszkodva. A folyó felett könnyû szél fújdogált. A füzek, mint ezüstzöld madarak ittak a vízbõl és a szellõben meg-megberzengették fénylõ tollukat. A földekrõl emberek jöttek hazafelé. Kapát hoztak a vállukon. Az esteli harangszótól bongott a levegõ.

Sajátságos gyöngeséget éreztem és az a gyöngeség valaminõ vértezetlenséget rejthetett magában, mert minden, amit láttam, olyan közel jött, minden a szívemig ért. Egy kõ, amely a kerékcsapásban feküdt és fehéren csillámlón ketté törött a kerék alatt. Egy kis poros virág az árokszélen. A harangszó és messze lenn a híd, amelyen át kellene mennem...
De nem bírnék. A bot már nem volt elég. A lépésem bizonytalan lett. Huszár Aladárné vezetett. - Hogyan is engednélek. Hiszen még beteg vagy.
A nap lement a honti hegyek felett. És mintha a napszállta mögött nyitva maradt volna az égen egy kapu, a felhõk között tündérkert látszott a mennyek magasán. Lázas, beteg napok négy szûk fala után a rég nem látott szépség. Rejtélyes Ipoly menti alkonyat. Túl a nap kapuján óriás lila kék, rózsaszínû hortenziák. Egy kert virágzott fenn az égen. Virágzott... elvirágzott.
Az utcánk szegletén leselkedõn ácsorgott az örökös börtönõr. Egy vörös katona.

Július 2.
Az embereket megállítják az utcán. Elõ a pénztárcával.
A forradalmi kormányzótanács 91-ik rendelete életbe lépett: "Az Osztrák-Magyar Bank 50, 100, 1000 és 10.000 koronás bankjegyei folyó évi július hó 1-tõl kezdõdõen forgalomképességüket elvesztették. Aki ezentúl fizetésül felhasználja, elfogadja, vagy fölváltja, forradalmi törvényszék elé kerül. A kiszabandó büntetésen felül a teljes birtokában talált összes ilyen bankjegyek elkobzás alá esnek. A feljelentõt jutalmul az elkobzott összeg értékének fele része illeti"
Detektívek cirkálnak és önkényesen koboznak a kószáló vörös katonák is. Szuronyt szegeznek: - Elõ a pénztárcával! Ki a zsebbõl! Tilos a kék pénz! - ha elszedik az Osztrák-Magyar Bankjegyeit. Egyik-másik emlékül a tárcát is megtartja. De a fehérhátú pénzt röhögve visszaadják.

A vörös plakátok pedig csak hirdetik a falakon: "A szociális termelésbõl fakad a jólét:" A tanácsrendszer, miután az állampénztárt, a páncélszekrényeket, magánlakásokat és a fiókokat kitermelte, hozzáfog a zsebek kitermeléséhez.
A marxizmus, mint ahogy nem bírta el politikai koncepciója megvalósulását, nem bírja el gazdasági koncepciója megvalósulását sem. A kormányzótanács az aprópénzhiányt akarta megszüntetni. Vas húszfilléreseket rendel hat budapesti lakatos mûhelyben. És egy darab húszfilléres elõállítása 1 korona 40 fillérbe került.
A pamflet-teória összedõl a napvilágon. Politikai megvalósulásából soha nem látott zsarnokság és gyilkolás lett, a gazdaságiból csõd és rablás.
A zsidók már napok óta suttogták - érvénytelen lesz a kék pénz és ijesztgették az embereket. Ma reggel virradattal kimentek az asszonyaik az Ipoly hídjára és megállították a falvakból beporoszkáló batyus parasztasszonyokat.
Egy túlparti anyóka jött be az udvarba, mesélte, hogy a zsidó asszonyok mégis jó szívvel vannak a néphez. Felolvasták a hídnál az új törvényt a kék pénzrõl. Aki vissza nem fordult, azét szívességbõl ki is cserélték, hogy forradalmi törvényszék elé ne kerüljön. Neki is adtak egy kék ezresért három darab 200-as bankót. Igaz, hogy fehérhátú és az ura nem szíveli a házban, de hát a katonák úgyis elszedték volna az utcán, ez is jobb a semminél.

Huszár Aladár benyitott az ajtón. - Mi történt? Valami baj van?
- Nem, semmi. A feleségét kereste. Tanácskoztak egymással, aztán visszatértek. Éreztem rajtuk, hogy látják a nyugtalanságot a szememben.
- Az Ipolyon túlról átjött egy megbízható kocsi mondotta Huszár Aladár.
- Azon átszökhetnék... Már nem kell hát töprengenünk. A véletlen határozott.

- Nincs jogunk, hogy visszatartsuk. Odaát biztosabb. És könnybe lábadt az õ szemük is. Huszár Aladár elment, hogy felhajtsa a kocsit. Én pedig összecsomagoltam szûkös poggyászomat. Lassan ment. Minden kis holminál- eszembe jutott valami, éreztem minden mozdulatnál, hogy még beteg vagyok. Hol húzom meg magam estére. Búcsúzni jó barátoktól, újra menni elfelé az otthontól, újra kopogtatni idegen ajtókon. Védelmet kémi csehektõl.

Összerázkódtam. Meddig tart még, meddig bírom? Mikor elkészültem a csomagolással, leültem egy székre és visszatartottam a lélegzetemet. Erõsen akartam gondolkozni azon, hogy hát mit is fogok tenni. Pénzem alig van. A cipõm is rongyos. De azért mégis el kell jutnom valahogy Nyitrába. Onnan Bécsbe lehetne kiszökni. És ha meggyógyulok, talán dolgozhatnám. Talán... Szeged... Úgy elfáradtam, míg végiggondoltam.
Dél lett... délután... Huszár Aladár nagy zajjal jött. A szeme nevetett.
- Velünk marad! - Elment a kocsi, nem találtam meg. Döntött a sors.
- Itthon maradsz, minálunk - szólt halkan a felesége. . A végzet kocsija elment. Ezóta ki tudja merre jár. Talán jót jelent, talán azt jelenti, hogy már nem tart soká.
- Ha a rossz napokat együtt éltük át, - mondotta Huszár Aladár - szeretném, hogy a jó napunk is közös legyen.
Összemosolyogtunk. Most már mind a hárman tudtuk, hogy a szenvedés erõsebb kapocs tud lenni az örömnél.

Július 3-4.
Házkutatást várunk. Mindent el kell tüntetnünk ami veszélyes lehet. A feljegyzéseim... Soká töprengtem. Aztán két befõttes üvegbe csempésztem az írásokat. Lekötöttem pergament papirossal. Mikor besötétedett, elástam a kertben. Az ég borús volt a fejem felett. A föld kemény és száraz az ásó alatt. Csak az utcalámpa halovány kévéje világított a sötétben. Valahány õrjárat lépése kopogott odakinn, a palánkhoz lapultam. Aztán megint görögtek az aszott kis rögök. A föld sima lett és titoktartó.
Az éjszakai csendben megindulhattak a fellegek a Tátra felõl. Átjöttek a hegyeken. Lassú cseppek kezdték verni az ablakomat. Egyre több csepp lett. Lucskos ezüstjük csengeti az ereszben, csurgott a ház körül, dobolt a fák levelén, ömlött, mint a híg érc az ablak üvegén.

Félálmommal játszott a víz ezer hangja. Szinte hallottam a szomjas kis kert mohó kortyolgató ivását. Szinte éreztem magamon a sorvadó fák boldogságát, az eltikkadt, kiégett messze földek megkönnyebbülését.
De a fellélegzésen azért mégis szüntelenül valaminõ lappangó aggodalom kúszott át. Egyszerre, mintha egy ütés érte volna belülrõl a homlokomat. A feljegyzéseim! Kinn a földben. Felugrottam és sokáig hallgatóztam az esõbe. Ha átszivárogna a víz az arasznyi rétegen, ha beömölne és elmosná az írást. Azt a fájdalmas borzadást éreztem, amit akkor érez az ember, mikor
hideg éjjel egy kedves halottja sírját elõször veri az esõ.
Szétszaggatott szegény írásom. Az elsõ lapok, ha élnek még, ott bujkálnak valamerre a megjelölt városban. A többi a kövesdi kéménykürtõben és itt kinn a föld alatt.

Csak egy bujdosó írás, semmi más. De mert a fájdalom túléli benne a maga határolt óráját, mert benne egy ember szenvedésén át halványan, de mégis egy nemzet kínja tükrözõdik, azért kívánom, hogy megmaradjon és mondjon el mindent azoknak, akik nem élték át vagy túl a meggyötört csonka országon jártak azalatt. Talán többet tehetnek odakint a hazáért, mint mi idebenn, de mi többet szenvedtünk és ez a szenvedés a nemzet jövendõ ereje. Akik nem élték át, megbocsáthatnak, megalkudhatnak, de mi soha. Õrzõi leszünk, hogy el ne felejtse senki, aki él és magyar.

Mi tõlünk minden nap elraboltak valamit, minket minden nap megaláztak. Minket tanított ki a végzet, hogy õrszemek legyünk. Ha elmosódnak az írásom betûi, soha többé nem lehetnének újra önmaguk. Amit írtam, annak a betûi a szívem dobbanásai voltak, a szenvedésem a haragom magányos hördülése, a reménységeim ezer szárnytörése. Ilyet csak egyszer lehet átélni, ilyet csak egyszer lehet leírni.
Ezért hallgatóztam ki nyugtalanul a viharba, ezért lopóztam virradattal az udvarkert felé. Az esõ még esett. Az eresz szegletérõl nagy ezüstfonálban még csurgott a víz. Az aranyjávor, mint egy fiatal mén rázta aranyló sörényét a záporban. Aztán ébredt az utca. Dél fele kisütött a nap. A kertben bújtam meg, míg a házkutatók a szobákban jártak. Az aranyjávor megszáradt a napban és a föld megszáradt az írásaim fölött.

Július 5.
Mindenki mondja, hogy Balassagyarmat a semleges zónába tartozik. Mára várják katonai kiürítését.
Az emberek izgatottsága már nem bír magával. Zsebre dugott kézzel õdöngenek az utcákon. Munka nincs, élelem nincs. Az üzletek, még a gyógyszertárak is üresek. Jajgató asszonyok verõdnek össze a szegleten. A túlsó partról pedig még egyre dörömbölnek a megrakott kocsik. Szép régi bútorok, ágynemûk, lószerszám, ódon családi képek tornyosulnak a szekereken. Lisztes zsákokon leszaggatott selyemfüggönyök között egy zenélõ óra hevert és a lelke zöngött a rázás szerint. A híres Balassa óra! - mondotta Huszár Aladár - ezt a kékkõi várból hozták.
Birkanyáj hömpölygött, katonák jöttek énekelve, sertések, marhák. Hajtották a dagadó tõgyû svájci teheneket a vágóhídra.

A nép sötéten, zúgolódva nézte a fosztogatókat. Könyvtárakkal követték ki az országutakat, mondotta egy fiatalember az ablak elõtt. - Csupa rablott holmi. - Az ácsorgók szitkozódva rázták a fejüket. - Tönkretették az egész Felvidéket. Nemcsak az uraktól rabolnak ezek!
- Hát ez kié lesz? - kiáltotta egy öreg paraszt. - Hogy kié lesz, - mondotta egy úri arcú rettentõen kopott ember és cédulát lobogtatott. - Ide hallgassanak! Megmondja: "A vörös katona tízparancsolata. 10-ik parancsolat: Ne vedd el a gazdagnak házát, ökrét, földjét, ékszerét. Bízd ezt a tanácsköztársaságra."
Az emberek lelke nagy átalakuláson ment át. És túl az Ipolyon is mindenütt így fordultak meg a lelkek, fel Zólyomig a rövid vörös uralom alatt.
Az elõrenyomuló vörös hadseregben a falvak és városok a magyar felszabadítót látták. Aztán rövid pár hét elég volt, hogy ugyanaz a nép megátkozza a vörös seregeket.

A szocializmus álmodói között voltak nagy és önzetlen lelkek, de Magyarországon álmuknak még a nevét is gyûlöltté tette a megvalósulás. Szocializmus, kommunizmus, proletárdiktatúra, - olyan szavak azok, melyek a magyar nép lelkében borzalmat és irtózatot fognak kiváltani idõtlen idõkig. Szabad férfiak rabláncai, asszonyok kétségbeesései, gyermekek rémei ezek a szavak, melyekkel még tegnap az emberiség boldogságának a beteljesülését hirdették.
Az álmodók másként gondolták. Álmuk a "Kommunista kiáltvánnyal" dõlt össze és az álom elorozott szárnyait felhasználta a zsidó faj világuralmának megteremtésére. Marx Károly ennek a fajnak volt egy kései prófétája. Utódja azoknak, akik Júdea földjén népüknek elõírták az útját. A "Kommunista kiáltvány" a zsidó nép világuralmának a programja!
Ennek a népnek prófétái, vezérei, királyai, papjai, bírái, bölcsei, vénei és írástudói évezredeken át hitté érlelték azt a kinyilatkoztatást, hogy Izrael az Úr választott népe. A zsidóság vérében vérré változott, csontjaiban megcsontosodott, agyában agyvelõvé lett a

biblikus szózat:
"De egyedül a ti Atyáitokat kedvelte az úr. Titeket választott ki õ utánuk minden nép közül."

Hatalmas vallási politikusoknak, a prófétáknak fanatikus fajszeretetében fogant nemzeti jövendölései az emberiség veszedelmére, a zsidó nép elkerülhetetlen sorsává lettek:
"Az idegenek megépítik kõfalaidat és királyok szolgálnak neked."
"És nyitva lesznek kapuid szüntelen, éjjel-nappal be nem zároltatnak és behozzák hozzád a népek gazdagságát és királyaik is bevitetnek."
"Mert a nép és az ország, amely néked nem szolgál, elvész és a népek mindenestül elpusztulnak." (Ézsaiás 60. R. 10.)
A zsidóságnak nem kellett sem képzelet, sem lángész az útra, csak szívós, kíméletlen akarat kellett, hogy a roppant jóslást megvalósítsa. Ezen a megvalósuláson dolgozott évezredeken át valamennyi zsidó, aki a földön élt és él. Tudatosan vagy öntudatlanul de ezt szolgálták közöttük a jók is, a rosszak is és vérük titokzatos parancsára többnyire azok is, akik felvették a keresztények hitét.

Aztán eljött a kor, mely kedvezett nekik. A XIX. század új szobrot emelt az arany borjúnak. Az arany a zsidóságé lett és ez lett az elsõ beteljesülés. A kürtök és trombiták, melyek egykor fegyverek nélkül ledöntötték Jericho falait, életre keltek újra. És a biblikus lármakürtöket a zsidóság szája fújta, - a sajtó és a propaganda feletti uralom volt a második beteljesülés... Új birodalom támadt a földön a népek országai felett. Az arany és a papír birodalma, melynek uralkodója, törvényhozója és papsága a zsidóság volt. És idegenek megépítették kõfalait és királyok szolgáltak néki... de a birodalomnak rabszolgái és hadseregei még nem voltak.
A zsidóság új prófétái ekkor kisajátították lánglelkû, nagy emberbarátok évszázados gondolatát a szocializmust. Megsemmisítették benne az ideált, helyébe tették a materializmust, megfojtották benne a szeretetet, helyébe tették az irigységet és az osztálygyûlöletet és - megteremtették birodalmuk népét és katonaságát a - proletárt.
"Világ proletárjai egyesüljetek!" hogy a választott nép számára megvalósítsátok az õsi jóslatot.
De a világ proletárjai Magyarországon a vér fátyolán át meglátták a valóságot.

Július 6.
Jönnek. Valaki mondta és egyszerre befutotta a várost, kivirágzott minden kicsi házban. Jönnek... iszonyodva hányszor mondtuk ezt a szót kilenc szörnyû hónap óta. Jönnek a frontokról a katonáink és nem védik a határokat! Jönnek a franciák, a csehek, oláhok, szerbek! Jönnek a kommunisták, vörös katonák, házkutatók, rekvirálók, detektívek. Jönnek a terroristák! Aztán megint mondtuk: Jönnek az oláhok.
És most egyszerre újra születik a szó és szép lesz és nagyszerû. Jönnek a magyarok Szeged felõl! Mindenki mondja. Napok kérdése...
A vörös sajtóból fröccsen a düh. Közönséges durva hangon tajtékzik, az antant és Bethlen István gróf ellen, mert értesülései szerint megszállt területen is, Bécsben is magyar fehér gárdákat toboroznak. De azért a Népszava szerint: "A szegedi operett kormánynak nincs ereje még arra sem, hogy a burzsoázia csõcselékét megszervezze, nincs hatalma még arra sem, hogy huligánokból, brávókból, a kloáka csõcselékébõl fegyveres hatalmat teremtsen a maga sötét céljai megvalósítására..."

Jóformán semmit sem tudunk, azt sem tudjuk, hogyan jutott ide a hír és mégis mondjuk egymásnak: - Jönnek...
Mikor beesteledett, odakint járkáltam a kicsi udvarkertben. Egyszerre felegyenesedett

valaki a vetemények közül. Gergelyné, a kocsis felesége megszólított: - Tessék mán mondani, mi történik?
Váratlanul ért a kérdés, szinte önkénytelenül feleltem: - Jönnek a mieink! Szeged felõl megindultak a magyarok...
Az öregedõ asszony erõsen a szemembe nézett, - mintha meg akart volna bizonyosodni. Látszott rajta, hogy szólni szeretne valamit. Aztán összekulcsolta két kérges kezét és azoknak az alázatos, megható testtartásával, akiknek nincsen saját szavuk, nyugodt hangon mondotta a paradicsombokrok, a hagymák és petrezselyemágyak között az esti csendben:
- Miatyánk, ki vagy a mennyekben, szenteltessék meg a te neved.

Július 7-10.
Napokig el lehet élni egy szóból, melyet az ember halkan mondogat magának. Közben lassan kopni kezd a szó. Semmi se történik. Aztán földre ejti az ember a szót, amelyet a tenyerében magával vitt egy darabka úton, mint egy kis fénylõ kavicsot.
Vége... úgy mondják, nem is volt igaz. És megint gondolkozni kell, hogy vajon mire kellene még várni. Mert várás nélkül nem bírja el az ember az életet.
Odakinn a város is vár. Még mindég nem tudja a sorsát. Fegyveresen kószálnak az utcákon a vörös katonák. A Felvidékrõl idesereglenek a menekülõ direktóriumok és lakást rekvirálnak maguknak a házakban. Nõi detektívek érkeztek Budapestrõl. A megugrott losonczi direktórium is Balassagyarmaton helyezkedett el. Feje, Szíjgyártó elvtárs parancsol, terrorral fenyegetõdzik. El akarja csapatni az eddig megtûrt hivatalnokokat. Fenyegetõdzik, hogy minden burzsoá családnak, akárhány tagból álljon is, csak egy szobát engedélyez. Rekviráltat! Most már nem részleteznek többé. Mindent el kell venni a burzsujtól! És viszik a szegény kis emberektõl is. Parancs jött. Hatvan vágómarhát kell felhajtani Budapestnek. A fejõsteheneket se hagyják meg.
Sötéten morognak az emberek. Élelem nincs. A kormány kikapcsolta Balassagyarmat élelmezését. Semleges zóna... A pék napok óta nem süt kenyeret. Senki se akar fát fuvarozni. A só teljesen kifogyott.
Egy parasztember egy kiló sóért két pár csirkét kínált. De kétszáznegyven koronáért nem adta, volna. Pénzért egyáltalán nem kapni többé semmit. A vasárnapi ebéd egy törülközõbe és egy lepedõbe került. Cserekereskedés folyik. A pénz eltûnt a forgalomból.

A kormányzótanács hiába rendelte el büntetés terhe alatt, hogy akinek kék pénze van, az tartozik a helyi pénzintézetnél kilenc nap alatt beváltani. A balassagyarmati Népbanknál Nógrád lakossága részérõl eddig 20 korona folyt be... A parasztok eldugják a pénzüket és mondják: - Minek adjuk a bankba, ha úgy se ér már semmit, inkább a mi ládánk fiókjában ne érjen semmit.
Egy gyarmati lakos tojást akart venni valamelyik faluban.
- Vigye az úr a fehér hasú pénzét. A kétszáz koronájáért se adok egy tojást, de ajándékba kaphat egyet. A minap egy katona dühében felragasztja a falra a zsoldba kapott fehér pénzt. Úgy se adnak érte semmit. A parasztok nevetnek magukban. A termésüket eldugják. Sorozásra se mentek, a pénzüket se adják Kun Bélának. A propaganda-szónokokat pedig, mint ahogy mondják: "Lepedõben küldjük vissza a kormánynak."
Azóta 300 korona napidíj mellett nem lelkesítenek többé a budapesti zsidó agitátorok a proletárdiktatúráért. A közoktatási népbiztosság hirtelen elrendelte, hogy a falvakban ezentúl a tanárok, meg a tanítók szónokoljanak...
A szomszéd szobából hangok hallatszanak. Vasutasok, postások, egyszerû kisemberek megint gyakrabban surrannak be a hátulsó ajtón. Tanácsot jönnek kérni, mesélgetik a híreket.

Kassára bevonultak újra a csehek ... de az oláhok nem mozdulnak a Tiszától, hiába ígérte Clemenceau... A Ludovika hõs növendékei utolsó percben megmenekültek a haláltól. Javítómunkára ítélte õket a vésztörvényszék ... Ez Romanelli érdeme. Állítólag õ szabadította ki börtönükbõl Perényi Zsigmond bárót, Pekár Gyulát, Okolicsányi Zoltánt és hazafias társaikat, kiket a június 24-iki ellenforradalom szolgáltatott ki a kommunistáknak.
Egy mély szomorú hang beszélt:
- Tizennégy ellenforradalmárt halálra ítéltek Budapesten... Kiballagtam a kis udvarkertbe, de ott se bírtam lélegzeni. A fák mozdulatlanul álltak. A föld forró volt és felette remegett a levegõ, mint szabad tûz felett a lomb. Elfáradok a mozdulatlanságban. Mindig csak a könyvtárszoba ablaka és az udvarkertben a palánk töve. És a valóság mellett a teória. Könyvek, a szocializmus egész kis irodalma vándorolt már át a kezemen.

Marx Kapitálja, aztán Lenin: könyve: "Az állam, és a forradalom", Trockij, Bucharin, Liebknecht, Kautsky.
Marx mondja: "A filozófiát nem szüntethetitek meg anélkül, hogy azt meg ne valósítanátok". Az övé megszûnhet már megvalósult. Elég volt, különben belepusztulunk.
A nyár növekszik. A kín növekszik. Börtönné lett a forróság. Szabadon járni, a szélnek menni, messze ellátni, ez talán meggyógyítana.
És csakugyan meggyógyított!
Egy órára enyém lett az elérhetetlen part. Átmentem a hídon, melyet azelõtt két felõl õriztek a vörösek és a csehek. Láttam a réteket, melyek felett, mikor ide jöttem, hideg tavaszi vizek rohantak dél felé.
Azóta elmentek az õrségek. - A szõlõhegy elhallgatott. A lövészárkok beomlottak, rozsda eszi a drótakadályokat. És visszazsugorodott medrébe a szép folyó. Csak a parti házakon emlékeznek még a gránátnyomok. Csak a reteken emlékezik a fû. Olyan mély és zöld, mint az elmúlt hullámok.

Egy paraszt szénát kaszált a part felett. A nap sok forró kezével a szénába nyúlt és kifacsarta belõle az illatot. Ezer virág, ezer fû lelke szállt fel körülöttem. Az Ipolyban gyerekek fürödtek. Lejjebb suhancok lovakat itattak. A víz habzott a mezítelen kis testek körül. Az állatok patája gyöngyöket fröccsentett a napba. Egyszerre megakadt a szemem. A város felett a megyeházon egy fakult vörös zászló lobogott. Mindég ott volt. Annyiszor láttam messzirõl és most mégis kiújult a tudatomban és elviselhetetlenné lett. A paraszt már nem kaszált. Csak annyit kaszált, amennyi neki kellett, egy suhintással se többet. Õ is a vörös zászlót nézte. A nap a honti hegyek élére szál át. Az ember árnyéka megnõtt az alkonyatban. Egy óriás kaszás beért a városig.

És odabenn a városban ép ilyen tétlen a másik. A szürke kishivatalnok az íróasztala elõtt. Parancsok zuhognak rá. A proletárdiktatúra hol elcsapja, hol visszakényszeríti õt, mert nem megy nélküle és... vele se megy. Hiába minden. A hadügyi népbiztosság rendeletbe adja, hogy: "kényszermunkára fogja kötelezni a renitenseket:" De az ellenforradalom szürke névtelen hõsei, a magyarság mostohafiai, tovább szabotálnak végig ezer hivatalban. Nem dolgoznak az idegen fajú zsarnok uralomnak.
A paraszt, aki csak annyit kaszált, mint amennyi neki kell és a hivatalnok, aki nem dolgozik. Ezek ketten... És felderengett. Ha senki se segít, ha a bécsi ellenforradalom és Szeged ezután sem bír megmozdulni, a tétlen kaszán, az üres kis aktatáskán mégis el kell buknia a bolsevizmusnak.
De mikor? Meddig várjunk még?

Július 12.
Lassan fordultak be az utca szegletén. Fontoskodva beszéltek. Megálltak, vitatkozni

látszottak. Szovjet sapka volt a fejükön és a meleg dacára bõrkabátot és fekete lábszárvédõt viseltek. Ekkor vettem észre övükben a kézigránátot. Állatias, sötétszemû, fegyencképû legények voltak. Beszéd közben heves mozdulatokat tettek a levegõben. Az egyiknek fekete szõrös volt a keze, szép gyûrû volt az ujján. Hol vette? És összeborzadtam...
Napok óta jönnek. Egyre többen lesznek, mióta az antant Balassagyarmat kiürítését követeli. A kiszolgáltatott város remegve hallgatódzik éjjel, ha szeges csizmájuk végigkopog a kövezeten, iszonyodva mered rájuk a kapuk aljából, a függönyök mögül. Nevettek odakinn. Tátott szájjal, közönséges csukló nevetéssel: Utánuk néztem. Ahogy lassan emelgették a lábukat, láttam a szegeket a cipõjük talpán. Vajon hány embernek tiporták már össze az arcát?
Leninfiúk... kiszabadult rablógyilkosok, mindenre kész gonosztevõk! És ezekkel az emberekkel tartja fenn magát a proletár diktatúra. Ezekkel szedetik a túszokat. Ezeket ülteti bíráknak a bolsevizmus a vésztörvényszékek asztalához. Ítélnek és késedelem nélkül akasztanak.

Minden szabad nekik. Parancsnokuk egy Cserny nevû tengerész, aki a háború elõtt bõrmunkás volt. Autója szüntelenül száguld Budapest utcáin. Többen leírták elõttem. Állandóan puha nagy sportsapkát visel és mélyen a fejére húzza. Ujjas angol vadászmellényben jár. A nyaka köré selyemsálat kanyarint. Az arca beretvált, szemében a prédáját lenyûgözõ vérszomjas macskafajnak sóvár, puha tekintete van. Vörös keze rövid ujjain sok aranygyûrû fénylik és erõsen parfümözi magát. Egész megjelenése olyan, mint mikor egy urasági inas felöltözik a gazdája ruhájába. Röviden tárgyal, hírtelen végez áldozataival és azután... órák hosszant elácsorog a Parlament mûvészi freskói elõtt. Szentimentális és kegyetlen. Dorombol és marcangol.
Úgy mondják, ez az ember még a cattaroi tengerészlázadás idején került összeköttetésbe Károlyi Mihállyal. A lázadás után Budapestre menekült. Pénzt kapott és pártfogói kiszöktették tanulmányútra a bolsevista Oroszországba. Szamuelyt egy moszkvai agitátorképzõ iskolában ismerte meg. Az októberi forradalom után már Budapesten volt. És Károlyi egész uralma idején zavartalanul lázított a tengerészek között. Március 21-ikének éjjelén a fosztogatásokat õ vezette. És azóta a fõváros éjszakáinak szabad gazdája ez a haramia.

Július 13.
Ha valamelyik városban elfogy a kenyér, a forradalmi kormányzótanács azonnal küld - propagandaszónokot. Vas Soma elvtárs megérkezett.
A vasárnapi járókelõk megálltak a városháza elõtt. Kevés ember verõdött össze. A falvak már nem hallgatják meg a budapesti szónokokat. Vas Weiss Soma elvtárs megjelent a városháza erkélyén. Egyszerre ott állt a vörös zászló mellett. De hiába lázított, hiába fenyegetett. A hallgatóság fásult és közömbös maradt.
Egy munkás felkiáltott hozzá: - Kenyeret adjanak!
A szónok tûzbe jött: - Most nem arról van szó, most a proletárdiktatúra fennmaradásáról van szó. Nem tûrjük az ellenforradalmat!
- Hát a kenyér ellenforradalom? - süvítette a közbeszóló.
- Ne zavarogjon elvtárs! El fogjuk tiporni az ellenforradalmat. Ki fogjuk irtani. Fel fogunk akasztani minden burzsujt.

És ha ebben a Tanácsmagyarországban nincs elég akasztófa, fogunk termelni akasztófákat. Igenis, elvtársak, fogunk termelni.
A közbeszóló káromkodott. Valaki cigarettára gyújtott, a legtöbben morogtak: - Elég volt!
- Vas Soma elvtárs azonban tovább beszélt. Senki sem figyelt rá, az emberek zsibongtak: -

Akasztófákat akar termelni... Faiskolákban... nevelni, formába nyesni... Ez legalább programot adott.
És csakugyan annyi rombolás után, Kun Béla szónoka leszegezte a magyarországi szocialista termelés egyetlen alkotó programpontját. Akasztófákat fognak termelni...

Július 14-20.
Pörög a diktatúra pokolgépe. Valami töredezik benne.
A munka megállt. A termelés megszûnt. Az éhínség növekszik. Elégedetlenek a hû munkások is. A visszaparancsolt vörös hadsereg erjed a bezárt kis országban, elszéled vagy rabol. Foglalkoztatni kell. Új rablási területekre van szükség. Új éléskamrára. A kormányzótanács elrendelte az általános mozgósítást!

Kun Béla Clemenceauhoz intézett legutóbbi jegyzékére, melyben a csehek elleni offenzívájának beszüntetése fejében ígért Tiszántúl kiürítését sürgette, megérkezett a felelet:
Kun Béla, Budapest. - Válaszul a rádiótelegrammra, amelyet július 11-iki keltezéssel Önök az elnökhöz intéztek, a békekonferencia kijelenti, hogy nem tárgyalhat önökkel, amíg be nem tartják a fegyverszüneti szerzõdést."
Egy pillanatra elnéztem a távirat szövege felett, ki a semmibe. Mennyi vérfolt és gyalázat és mennyi szenvedés maradt volna ki az emberiség történetébõl, ha a gyõztes hatalmak, ahelyett, hogy Smuts tábornokkal ajánlatokat küldjenek Kun Béla rablógyilkos szövetkezetének, ahelyett, hogy Clemenceau úr útján hónapokon át levelezzenek velük, kilátásba helyezve a tanácskormány meghívását a békekonferenciára, ilyen hangú üzenetet küldtek volna az elsõ órában. Az elöntött vér, az embertelen kínok azoknak a fejére száll, akik alkudozni akartak ott, ahol a lelkiismeret, a becsület és irgalom nevében alkudozásnak helye nem lehetett.

Most már világos. A gyõztes nagyhatalmak nem saját proletariátusuk nyomására álltak szóba Kun Bélával, mert hiszen akkor ez a kényszer ma is fennforogna, hanem azért, mert lemondott annak az országnak a területi integritásáról, amelyhez semmi köze sem volt.
És ezt a szégyenfoltot nem lehet többé eltörölni. A rideg hangú elkésett jegyzék, hatalmas és gyõztes államok lealacsonyított méltóságán már nem segít. Kun Béla felelt. Válaszának hangja kihívó és ironikus. Alig burkoltan vonja kétségbe Clemenceau szavahihetõségét és tehetetlennek csúfolja õt az oláh királysággal és cseh köztársasággal szemben.
A városi házak falát újra kiverik a mozgósítási parancsok. A falusi kikiáltók pedig járhatnak utca hosszat és újra dobolhatnak.

Óriási plakátok jelennek meg. Egy tátott szájú tengerész rohanó alakja. A feje fél méter, két karja lehet három is. A kezében maga felett vörös szöveten viszi rohanva a szót: Fegyverbe!
És mialatt a tengerétõl megfosztott csonka kis Magyarországban szétrohant ez az ijesztõ plakáttengerész, Kun Béla odafüttyentett a békekonferenciának. "A 150-es bizottság" ülésén egyik kezével meghúzta a diktatúrája felett a vészharangot: "A proletariátus Magyarországon most krízist él át!" a másik percben pedig megfújta a gyõzelmi harsonát: "A Magyarországi Tanácsköztársaság ma hatalmi tényezõ, olyan, amilyen Magyarország azelõtt sohase volt! Clemenceau legutóbbi sürgönye is azt bizonyítja . "
Mindenkinek mondott valamit, de hetvenkedõ hangja alól hallatszik a foga vacogása.
A bajor tanácsköztársaság meghalt, a német-osztrák tanácsköztársaság nem bírt megszületni. - Az orosz szovjet seregek nem segítenek. És Magyarországon itt van mindenütt és mindenben a nagy ellenség, a vérzõ ellenforradalom. Ott van a kaszapengén a fenõkõ alatt, a sorozó helyek kongó ürességében, a hivatalos szobák élettelen íróasztalán,

a mozdulatban, mely elrejti a kék pénzt, és visszadobja a fehéret, minden evezõcsapásban, mely Szeged táján átszeli a Tiszát.

A diktatúra kapkod, hogy megfogózzék. És utolsó mentségül belekapaszkodik a világforradalom reménységébe, ami végeredményben egész politikájának az alapja volt. A Tanácskormány szózatot intéz a világ proletárjaihoz. Felhívja, hogy az oroszországi és a magyarországi tanácsköztársaság mellett tüntetõ tömegsztrájkjukkal, július 20-21-ikén proklamálják a forradalmat.

Július 21.
A forradalmakat kezdõdésnek, ifjúságnak és virradatnak nevezik az emberek. Pedig a forradalmak nem reggelek. Nem a keletkezés káosza, nem az új kor legelsõ órája teljesül, hanem az elöregedett kor rémlátó, bomlott utolsó órája, melyben eltorzul az idõk arca. Nem virradat ez! A forradalom a lezáruló kor éjféli haláltusája, melyben véren és halálverejtéken át csak ködszerûen dereng a jövõ víziója.

A forradalomban meghal az elöregedett kor. És mire a szürkület zûrzavara elmúlik és mire reggel lesz, mindig újra gyerek lesz az ember és autokrata erõ fogja kézen és vezeti vissza a rendbe, a törvénybe, a templomba, hajnali misére, Isten színe elé. Aztán következik el a kor ifjúsága. Álmodó idealizmus, szabadságharcok, mûvészetek ideje. A kor virágot szed, szánt, kaszál, dalol és követi kedvese lépte nyomát. Aztán jönnek a kor férfiévei. Ipart, kereskedelmet teremt és hajóra száll, felszedi horgonyát és tengereken túlról hozza el kincseit. A kincsek nõnek, halmozódnak a feleslegek és kevesek kezébe összefutva, milliók nyomora fölé emelkedik az arany.
Baljóslatú sápadt világ mellett jön el az alkonyat. Hervadt virágok erjedt szaga terjed. Fülledt tivornyák, fenékig ürített poharak. Kicsapongó vad dorbézolások, fiatalra festett öreg arcok, gúnyos kacagások órái ezek. A templom harangja már csak idõt jelez, a törvény csak az együgyûeknek való, a hagyományok ostoba dajkamesék. Degeneráltak, terheltek, gonosztevõk és elmebetegek bomlott agya uralkodik a fáradt tehetetlenek felett. A tisztelet kivész, a kéz mely dolgozott, megáll és az éjféli óra közeleg. Eljön a kiélt korszak iszonyú haláltusája. Vér ömlik a földre, tûz lángol az égnek és a vér és tûz között meghal a kor...
A forradalmak nem hajnalok... A forradalmak éjféli órái iszonyú haláltusái. És mi szegény magyarok, hónapok óta egy ilyen mesterségesen felidézett haláltusának vagyunk a részesei.
A kor lezárul véle, de úgy érzem a szenvedésen túlról, valahol már útban van felénk egy igazi reggel.

Július 22.
Elmúlt a bejelentett világforradalom napja. A vörös sajtó extázisban ír a más népek sztrájkjáról, de közli, hogy a diktatúra forradalmi törvényszék elé állítja azt a magyar munkást, aki 21-ikén fel függeszti a munkát. Ilyen boldog országban, mint amilyen Tanácsmagyarország, nincs többé helye a sztrájknak.
Oroszországban, ahol még nagyobb a boldogság, már ki is végzik a proletárt, ha sztrájkolni mer.
A városban azért mégsem dolgoztak. Máskor se dolgoznak. Minek. A hamis bankóért? És csak vonszolják magukat az éhes alakok a forróságban.

Világforradalom... Ezt a szót mondják ma az utcák szegletén.
Lehetetlenség... agyrém. És ha mégis? Ha az emberiség rossz szellemeinek a hatalma elég nagy lenne, hogy ugyanegy órában küldj ék rohamra a milliókat Istenük, hazájuk,

otthonuk és az emberiség egész kultúrája ellen. Vagy, ha csak annyi sikerrel is járna Kun Béla szózata, hogy a nyugati országok proletariátusa lefogja kormányai kezét és itt még így maradna, hónapokig, évekig, amíg kiég.
A feszült csendbe egy magányos ember jött bele. Sebesen, szép könnyû járással jött, pedig hátizsákja nehéznek látszott. Minduntalan felkapta finom fejét. Kitágult szemében volt valami, ami az õrületre emlékeztet. Körülnézett, aztán megint sebesen ment az Ipoly felé. Egyszerre eltûnt.
Ez az idegen mostanában sokszor megy erre sok alakban. Néha fiatal, néha öreg. Fut börtön és halál elõl és Szegedrõl álmodik.

Géza testvérem két barátja is erre szökött át a folyón. Itt jártak a házban. Szegedre igyekeztek. Nem sejtették, hogy itt vagyok, de testvéremrõl hírt hallottam. A budai hegyekben bujkál, mint a többiek, akik nem szöktek és még nem rabok. Õk mondták el, hogy Türr Stefánia még júniusban Budapesten járt. Bethlen István grófot és engem keresett, hogy kimentsen bennünket Itáliába.
Most valamelyik este szokatlan idõben zörgettek a kapun. Mint egy árnyék állt elõttünk a jövevény. Keglevich István gróf abonyi birtokáról menekült. A felesége és a gyerekei is jönnek. Külön kellett szökniük, hogy fel ne tûnjék. Az éhség hajtotta el õket. A gyerekek nem bírták tovább a koplalást. Csak ha a parasztoknak sikerült belopni valamit a saját gazdaságából, volt betevõ falat a házban.
Mióta Szamuely májusban leverte az abonyi ellenforradalmat, siralomház lett az élet. És most megint kezdõdik arrafelé a háború. Szöknek hát Ipolykürtre, az Ipolyon túlra, a kifosztott kastélyba. Ott legalább aludni lehet a csupasz földön, amit a csehek is, vörösök is meghagytak nekik.

Emlékszem, Keglevich gróftól hallottam elõször, hogy a vörös hadsereg csapatokat tol a Tisza vonala felé. Kun Béla offenzívára készül az oláhok ellen. Azóta más hírek is jöttek. A dunántúli hû vendek hazafias ellenforradalmát leverték a vörösök. A vendek Ausztriába menekültek. Feldbachon internálták õket, sok magyar tiszt csatlakozott hozzájuk. A Mária Terézia-rendes Lehár a parancsnokuk. Haza készülõdnek. És Szegeden a Novara legendás hõse, Horthy Miklós a hadügyminiszter: Teleki Pálé a külügyi tárca. Sós tábornok és Gömbös szervezi a nemzeti hadsereget. Mikor márciusi szökése elõtt Budapesten elbúcsúztam tõle, tudtam, ha élek, még találkozom a nevével. Valaki arról is beszélt, hogy Julier, az új vezérkar fõnöke, kit revolverrel kényszerítettek Stromfeld helyére, seregeivel együtt, csak addig lesz vörös, amíg átkel a Tiszán. Mondják, a vörös hadseregbõl egész zászlóaljak szöknek át Szegedre. Oda, ahová annyit gondolunk. Képzeletünkben a város, mint a délibáb úszik nemzeti színû zászlók között, a Tisza partján, a rónák felett.

Látjuk a három színt, a Himnusz hallatszik a városból, valahányszor oda gondolunk. Számûzött zászlóink, számûzött dalunk... Koldus vagyok, semmim sincs a világon. A holtak és az elítéltek javai a tanácsköztársaságé. De mikor képzeletemben látom lobogni a három színt az égen szabadon, mikor fajom nagy imádsága visszhangot kap a lelkemben, én vagyok Magyarország leggazdagabb koldusa.
Az ablak alatt két terrorkatona egy láncra vert parasztlegényt hajtott maga elõtt. A Vörös Újságot az asztalra tette egy kéz. Nagy betûk megint: "Forradalmi megmozdulások Párizsban, Berlinben, Turinban. A külföldi proletariátus tüntetése a világforradalomért..." Aztán apró betûkkel szedve egy kis hír. Egészen rövid: Kiel ... A tüntetések minden zavaró incidens nélkül folytak le." Ebben benne van az õ világforradalmuk históriája. Végük. Az ajtó kinyílt. A vörösök megindultak a Tiszánál... .

Július 23.
Mindenki mondja már. A vörösök nagy gyõzelmet arattak a Tiszánál! A direktórium tagjai megint bizakodóak. Ezeknek az embereknek a fejtartásáról nézi le a város a diktatúra esélyeit. A szerencse emelkedõben van. A proletárok gorombábbak velünk, mint valaha. A katonák sapkáján ismét virít a vörös. Visszatették. De azért még nem bíznak egészen. Szalag helyett csak vörös muskátli. Ez a helyzet ingadozását szokta jelenteni. A szalaggal baj van, ha az ember hirtelen akarja levenni. A virág könnyebben lefordul a sapkarózsa mellõl...
Isten tudja, hányadszor mentem körbe-körbe a kis udvarkertben. Ha igaz lenne, ha csakugyan átkelnének a vörösök a Tiszán... Aki látta a gyõzelmük állati pusztítását saját hazájuk földjén és látta õket visszatérni saját véreiktõl rablott zsákmánnyal, annak akadozik a szíve, ha új martalékukra gondol.
- Mi hír van?

Huszár Aladár kezében száraz nesszel csörgött az újság sárszínû silány papirosa. - Átkeltek... Úgy hangzott ez, mintha valaki más beszélt volna helyette. Egy darabig mereven nézett maga elé, aztán sebesen olvasott: "... csapataink július 20-án hajnalban a Tiszát több ponton átlépték... Tokajtól Csongrádig a Tisza keleti partján mindenütt üldözik a visszavert román csapatokat..."
Az asztalnak kellett támaszkodnom. Az állam remegett és a kezem odakapott, mintha kínzó remegését akarta volna megállítani.
Gyõztek a vérünkkel a mi vérünk ellen. Mert itt nem az oláhokról van szó. A diktatúrának nem az oláh vereség kellett, nem a magyar fold, az elszakított testvér, csak éléskamra és rablási terület, csak új proletár rabszolgák és fegyverhordozók.

És most még csak azzal sem vigasztalhatjuk magunkat, hogy a hír hazudik. Igaz, igaznak kell lennie, mert Kun Béla, aki a kétségbeesésben elveszti a fejét és arcátlan, ha sikere van, csúfolódva, kihívón üzen Clemenceau úrnak, a békekonferencia elnökének: "Az antant akarata ellenére való román támadó viselkedéssel szemben, kénytelenek voltunk a Tiszán átkelni és igyekezni az antant akaratának a románokkal szemben érvényt szerezni:" És a gondolat elvánszorgott oda, ahol a visszaszorított oláh áradás mögött az idegen energia uszítására majd egymásnak esik a megmaradt kevés magyar.
Szamuely halálvonata már fûtve áll és ha elindul, beülteti akasztófával a Tiszántúlt is. Egy bezárt ház égett itt hónapok óta. Senki se oltotta. A füst fuldoklott önmagától, a tûz önmagát égette el. Velünk pedig, akik a házban voltunk, ugyan ki törõdött volna! Odakintrõl csak arra ügyeltek, hogy a szomszéd házára át ne csapjon a láng. Most felpattant a hamvadó ház ablaka. A tûz levegõt kapott, átnyaldos a kerítéseken, terjed, lobog, fut. Ha felgyújtaná a rónát, ha összerohanna az orosz tüzekkel? ...

Esteledett. Órák múltak bele a semmibe. És a képzelet nem bírta el. Megint csak alkudozni kezdett a valósággal. Talán... Hátha. Néha a sorok között, a szavak mögött is vannak hírek...
Valamelyikünk az újság után nyúlt: Csak akkor vettük észre. A sárszínû papiroson, a Tisza menti átkelés híre alatt két szó sötétlett: "Halálos ítélet"
A gyõztesek Saint-Germainban átadták békeszerzõdésüket a megmaradt Ausztriának. Évszázados vitánk volt a császári Ausztriával, mostoha idõket küldött mireánk, de azért nincs nép, amelyiknek az õ sorsa ma jobban fájna, mint nekünk. Együtt küzdöttünk és együtt buktunk el a csatamezõn. Az összeszabdalt boldogtalan Ausztriának koldus tarisznyát akasztanak a nyakába és csúfságul, számítóan osztozni küldik Magyarország testén, tulajdon rabló ellenségei közé. Kárpótlásul Nyugatmagyarországot adják mindenért, egy darab örök lázadó magyar földet, hogy élõ ék legyen a két kifosztott nép

között.
Démoni ajánlat, a rettentõ békeszerzõdés legrettentõbb pontja. Mert ajándéknak látszik, pedig csak átok és becstelenség.

Egyetlen gyertyaszál égett az asztalon. Lobogtatja a láthatatlan finom légvonat. A láng tántorog és fénye nem gyõzi az utat a mennyezetig. Az árnyék sötét boltozatot támaszt felettünk, mintha barlangban ülnénk, hajótöröttek. Egy helyre nézünk mind. És egyik arc tükre a másiknak. A gyertyafényben csak a térkép él az asztalon. Magyarország térképe... az ezeréves egység, melyet nem emberek, de a természet alkotott országgá. Amit sohase bírtam hinni, amirõl azt képzeltem, hogy csak a bolsevista forradalmi kormány megfenyegetése: Clemenceau magyar határvonala, mint a bosszú agyréme bizonyította magát az osztrák békeszerzõdésben is. A békekonferencia népek és nemzetek nevében a történelem legsötétebb gyilkosságára készül.
És egyszerre, rabláncra fûzve mint óriási ködbe foszló kísértetek nyargaltak el elõttem a Kárpátok gránitfalai és láncra verten Dévény és a Czenkhegy, honfoglalásunk két õsi õrszeme és a Fertõtó rejtélyes nádasa, a Karszt alatt a tenger, idegen fogságban szabad folyónk a Vaskapun kirohanó Duna, havasai tövén a bilincsbe vert Erdély és Máramaros, fogoly erdõk, vizek, földek, azok is, amelyeket sohase láttam és mégis szeretek. Rabláncon, idegen börtönõrök kezére adva... Egy talpalatnyi se volt belõle az enyém és mégis minden az enyém volt. Tõlem veszik és külön-külön mindenkitõl, aki magyar.

Az õrület meleg szele fáj át a fejemen. A térképen egy vörös ceruza halad. Megint egészen tisztán láttam. A gyertyaláng lobog. Huszár Aladár belerajzolja a térképbe a párizsi békekonferencia határozatát. És ez olyan, mintha nyisszenõ ropogással eleven húsba futna a kés és vér serkenne a nyomán. Az õsi határ kívül marad, elvész számunkra mindenütt és mélyen benn friss seb támad köröskörül...
Az ember fel akarna ordítani és a szájára szorítja a kezét és érzi a kést saját testében. A vörös vonal pedig szalad tovább a térképen, olykor riadozik, megbotlik, visszahõköl, megáll és megint csak megy, õsmagyar városokon innen, kettévág színmagyar vidékeket és kirajzol egy iszonyú rémet, egy nyomorék csonka roncsot; a békekonferencia Magyarországát. Aki nem hajolt hazája térképe fölé, aki idegen népek parancsa és rabló vágyai szerint könnyes szemmel nem rajzolt új határokat az õs határokon belül. Az nem tudja, hogy mi a kín, a bosszúvágy, a lázadás, nem tudja, mi a gyûlölet és mi a hazaszeretet.
"Visszavesszük".

Melyikünk mondja ki? Mindegy! Ez a szó nem egy emberé. Ez a szó egy egész nemzeté. Nyomorúságunkban és pusztulásunkban is volt annyi erõnk, hogy kimondjuk. És vad keserû elszánásban olyan erõsen éreztük, hogy megborzongtunk tõle.
Visszavesszük...
Mostantól ezt a szót fogja belélegzeni minden nemzedék. Ezt a szót hallja majd anyjától elõször a gyerek. A menyasszony és võlegény ezzel a szóval fog egymásnak hûséget esküdni az oltár elõtt. Ezt a szót hagyja örökül, aki elmegy, erre a szóra tesz fogadalmát, aki itt marad.
Visszavesszük! Az utolsó rögöt, az utolsó fát és minden forrást, minden fûszálat, minden követ.
Az éjszakai csendben nem mozdult többé semmi sem. Csak a leégett gyertya lángja ingott a kanócon. - Menjünk... Aludni kell, ez az utolsó gyertyaszál a házban ...

Július 24-28.
Vannak napok, amelyeket az ember átvirraszt éppen úgy, mint álmatlan, lázas éjszakákat.

Hangok beszélnek és nem tudni, mi a valóság és mi az agyrém. Mondják, hogy a Tisza menti vörös gyõzelem csak hazugság. Az antant hatalmak kiáltványt intéztek a magyar néphez. A kormány titkolja. Kun Béla már szökik Budapestrõl. Szamuely felülkerekedett, magához ragadta a hatalmat és mészárlásra készül...
A vörös hadsereg gyõzelme halált jelent a nemzetnek, az oláh seregek gyõzelme megaláztatást. A megaláztatásból talpra lehet állni. A halálból már nem. A harctéri jelentés napról-napra hátrább kerül a vörös sajtóban és halkul, szerényedik. 24-ikérõl még ezt jelentette Landler elvtárs, a vörös hadsereg új parancsnoka:
"Több nap óta szakadatlanul harcoló csapataink az egyre fokozódó ellenséges ellenállás dacára, a mai nap folyamán is sikereket értek el..."

Aztán a 26-iki Népszava már nagy betûkkel, a lap élén vezércikkben közli: "Minden fronton gyõz" - és alatta kis betûvel: Szovjet-Oroszország dicsõséges vörös hadserege..." Szovjet-Magyarország vörös hadseregének a jelentését soká kellett keresnem. Eldugott helyen, csorbult betûkkel van szedve, elolvasni nem lehet...
Megtanultuk a proletárdiktatúra sajtójának a lélektanát. Hazugságaik természetébõl olvassuk ki a valóságot. Ha "Szovjet-Oroszország gyõz akkor a tanácsmagyarországi csapatokat verik. Ha Peruban vagy Forliban, Californiában vagy Gótában, Kisázsiában vagy Vicenzában "kikiáltották a tanácsköztársaságot", - akkor holt bizonyos, hogy Budapesten rosszul áll a tanácsköztársaság.

De mi már annyiszor bíztunk, annyiszor megcsalódtunk. És mégis van egy hír, amely bizonyosságot ad. Ha felszínen úszik is még a hajó, de már süllyed, mert az elsõ patkányok menekülnek. Károlyi Mihályt, aki hirdette, hogy "utolsó leheletig" kitart, aki elárulta és a bolsevizmusba taszította Magyarországot, feleségével és titkárával egy cseh határállomásnál letartóztatták és Prágába vitték. A büntetés közel lehet, mert félt és elment.
Hír szerint most, mikor kétezer koronánál nagyobb összeget nem fizetnek ki a pénzintézetek, több millió osztrák-magyar pénzzel és hamis útlevéllel látta el magát. Bécsen át Milánóba akart menni, de Itália nem kívánta jelenlétét. Beutazását Bajorország is megtagadta. Prága ellenben menedéket ad neki. Már csak hálából is... Károlyi Mihály nélkül a magyar Felföld soha se került volna Csehország börtönébe.
Elment. Megfutott nemzete igazságos bosszúja elõl. Isten büntetõ keze elõl nem futhat el. Hontalanságba és rabságba hajtott milliónyi magyar élet, temérdek elöntött magyar vér és elárult magyar föld kiált fel az égre. Silány ember és silány politikus, de a világtörténelemnek legnagyobb árulója. Itt járt Iskariot.

Július 29-31.

Olykor egy utcaszeglet is beszélni tud egy egész városról. Ma reggel ott a víz túlsó oldalon katonák verõdtek össze. Az egyik mondott valamit, közben el keseredetten legyintett a kezével. A többi lehorgasztott fejjel állt és a kövezetet nézte. Aztán nem volt többé vörös virág a sapkájukon. Letépték és az út közepére hajigálták. Kisvártatva láttam õket, ahogy hátizsákkal kifelé indultak a városból és eltûntek a száras tengeriben.
Mindenki a vörös hadsereg óriási veszteségeirõl beszél.
A hivatalos lap leplez: "Gyõzelmesen harcoló csapataink... feltartóztatására 27. egész román haderõ... csapatainkat a Tisza, mögé vontuk vissza. Legnagyobb rendben, legkisebb véráldozat és anyagi veszteség nélkül...
- Huszonnyolcezer halott, - mondják a hírek: És tízezer ember a Tiszába fulladt.
Igaz-e, nem-e, senki se tudja, de ha csak egyetlen magyar életbe is került ez a hiábavaló szörnyû gonosztett, egy egész nemzet lesz vádlója a bûnösöknek. Könny futja el az emberek szemét, mikor errõl beszélnek.

A Vas Somáknak már nem kell akasztófákat termelniük, elvégezte a magyar irtást a Tisza menti tömeggyilkosság.
Sok a halott, a tisztek között is, pedig ki tudja hány Szegedrõl álmodott utolsó éjszakáján. És míg õk meghaltak egy gyûlölt idegen eszme idegen zászlói alatt, Landler elvtárs, a vörös hadsereg fõparancsnoka és a többi elvtárs biztos helyrõl, távcsõvel nézték magyar munkások és földmûvesek, magyar iparosok és polgárok halálát... Az oláh gyõzelemért, a vörös vereségért, mindenért a magyar faj fizet.
És ennél tragikusabb magyar halál nem volt soha. Ha még soká tart, már csak õrülteket találnak itt, mire vége lesz.
Óráról-órára ijesztõbb hírek kószálnak. Budapesten Szamuely Tibor lép az elõtérbe. Magához akarja ragadni a hatalmat. Eddig túl enyhén kezelték a diktatúrát. A terroristák hozzá pártoltak. Mielõtt elvesztenék hatalmukat, bosszút akarnak állni a nemzeten. A direktóriumok már megkapták a titkos utasítást. Már összeírják a névsorokat. Szamuely Tibor mészárlást készül rendezni a polgárság között. Az iparosokat se fogja kímélni, a földmûveseket se. Sötét, fülledt várakozás meredezik a városban. A túlsó partról is jönnek hírek. A csehek megint felvonulnak. Készülõdnek. És mondják, parancsuk van, hogy augusztus 3-ikán Vácott legyenek. Innen egyre több katona szállingózik el. Budapestrõl pedig csak egyre érkeznek a terrorlegények. Nyolcvanan vannak már.
Az esti vonat érkezése után különös emberek lopakodnak a szürkületben az Ipoly felé, Azelõtt magyarok menekültek erre. Most többnyire zsidók lapulnak a házak mentén és csomagokat visznek. A városházán is lázasan csomagolják a direktórium irattárát. A zsidó elvtársak megint hirtelenében a háttérbe húzódtak. Losoncz kínzója, Szíjgyártó, most immár korlátlanul uralkodik a város fölött.

Ma többek között elrendelte, hogy minden olyan egyén, aki bejelentve nincs és itt maradását a direktórium indokoltnak nem látja, köteles Balassagyarmatot huszonnégy óra alatt elhagyni, különben forradalmi törvényszék ítél felette. A budapesti illetõségûeket a fõvárosba toloncolják.
Hát újra kezdõdik... A túlsó szegleten megint ácsorog egy ember és figyeli a házat. Házkutatásokról beszélnek. Ismét megéled a szörnyû kéz, amely keresett és mindég mellém nyúlt. Rossz szerencse lenne, ha most találna rám, mikor talán már megvannak számlálva a napjai.
Mitévõk legyünk?... És a terv ismét fölmerült. Át az Ipolyon, valahogy Bécsbe, el Szegedre... Hányszor gondoltam erre, aztán leküzdhetetlen akadályok, az irtózat, hogy tulajdon hazám földjén kérjek menedéket csehektõl, szûkös anyagi helyzetem, betegségem mindég újra feltartóztatott.
- Várjunk, meglátjuk, hogy alakul a helyzet, mondották barátaim.

Mióta mondják már! - Egyszerre a szügyi ház jutott eszembe és mintha még mindég mondaná, amit elsõ nap mondott az idegennek: "Jól tetted leányom, hogy hozzám jöttél: Nem akartam búcsú nélkül menni, ha úgy fordulna, hogy mégis mennem kellene. És még egyszer láttam a kertet, a házat és az úrnõt Mikor utolszor arra jártam, lábon állt a termés, most már búzakeresztek között aranyban gázolt a tarlón a nyár. Aztán felzöldült a szûgyi kert. A tisztára sepert udvar már nem volt katonák országútja. Elmentek mind. Az alsó ház falán futórózsák nyíltak. A kút tájékán kisarjadt a legázolt fû, a teraszon zöld növények és kerti bútorok álltak az egykori muníciós ládák helyén.
- A trénszekerek sok kerékvágása, a szenny és piszok de hirtelen eltûnt... Vajon másutt is így lesz?
Mielõtt elmentem, bejártuk Jolánta nénivel a kertet. Egy pillanatra megálltunk a fáknál, melyeknek a résén a trombitás huszár képe átsuhant a vörös katonák közeli, a bokroknál, melyek eltakartak Pogány autója elõl. Mennyi minden történt azóta... A fák mélyen zöldek

és komolyak lettek. A kert már túl volt a nászéjszakáján. Lehervadt róla a koszorú, elvirágzottak a legszebb virágai.

Isten vele Jolánta néni! És a kertre is visszanéztem. Mintha bokrétát szedett volna a szemem, búcsúzóul összeszedte a fák és bokrok emlékeit. Soha sem fogom elfelejteni. Mialatt az emberek börtönt és kötelet szántak nekem, ez a kert ideadta a tavaszt.
Aztán nem látszott többé. A balassagyarmati kis pályaudvaron katonák lótottak. Fegyvereket dobáltak fel a vasúti kocsikra.
- Kiürítik a várost, - mondotta egy vasutas munkás és gúnyosan nevetett Ekkor vettem észre, milyen szokatlanul nagy mozgalom van a különben csendes állomáson. Nyílt pályán halomba dobált ládák és zsákok között elszállításra készen hintók, ágynemûk, gépfegyverek, zongorák álltak a vagonok elõtt.
Az utcák csendesek voltak, csak egy-egy kapunál várakozott szekér és sietõ emberek össze-vissza holmit raktak fel.
Szökdösnek! Pedig Landler elvtárs vörös fõparancsnok a 29-iki Népszavában még azt közöltette harctéri jelentésében, hogy "A frontokon a helyzet változatlan."

A szegedi kormány ellen a düh paroxizmusa tombol a vörös lapokban: "Csaló gazemberek, hazafiak..." üvölti Kun Béla sajtója, míg óvatos kis röpcédulák vándorolnak kézrõl-kézre. Szegedi repülõk hintették le a Dunántúlra: "Közeledik a megváltás órája? Készüljetek és támogassátok a nemzeti kormányt! A város mereven hallgat, az arcára ragasztott temérdek vörös plakát alatt. Hallgat, mintha el akarná titkolni a gondolatát. De odabenn a csukott ajtók és ablakok mögött összedugják a fejüket az emberek.
A vágy mesél. És az elviselhetetlen gondolatot, hogy oláhok segítségére szorulunk, átszövi a képzelet és a reménység. Szegedrõl már elindult a nemzeti hadsereg. Egész vörös zászlóaljak mennek át hozzájuk, lerakják a fegyvert. Az oláhokkal fehér magyar csapatok jönnek. Talán már holnap...
Mindenki tudott valamit és a kínban és nélkülözésben lefogyott szegény emberi arcok egy-egy pillanatra visszakapták egykori kifejezésüket: - Hallottátok!... Budapesten a fõváros katonai fõparancsnoka Haubrich elvtárs riadóra készíti elõ a lakosságot, ha a proletár diktatúrát veszély fenyegetné. Plakátokat ragasztanak ki megint az egész városban:
"...A riadókürtök megszólalása után egy órával az utcán senki se tartózkodjék. A vörös katonák a laktanyákba, a munkások a munkás zászlóaljakhoz tartoznak sietni. A villamos vasutak, a riadó kürtök megszólalása utáni egy órával összes kocsijaikat bevonják. Az összes üzletek és nyilvános helyiségek azonnal bezárandók, úgyszintén az összes ablakok és kapuk is. A riadóval egyidejûleg kivételes hadiállapot lép életbe..."

Ilyen rendszabályokhoz nem nyúltak eddig. Sem az oláhok májusi támadásakor, sem a júniusi ellenforradalom idején. - Zavarosan kuszálódnak a hírek. Anyámra, testvéreimre, barátaimra gondolok. Akik Budapestrõl jönnek, a visszaözönlõ vörös hadsereg bomlásáról, anarchiájáról, terrorcsapatok zendülésérõl, Szamuely egyeduralmáról beszélnek. Már nem lehet eligazodni: A fehér csapatok közelednek! Az oláhok elõnyomulnak a Tiszánál.
A diktatúra belsejébõl omlás, recsegés hallatszik. Az antant hatalmak nyilatkozatot küldtek. És a kormányzótanács sajtójában közölni kénytelen. Pedig ez már nem a tanácskormánynak, nem a proletár diktatúrának szól. A szövetséges és társult kormányok végre a magyar néphez fordulnak.
A vörös sajtó: "Az antant nyilatkozata a blokádról!" cím alá rejti a hatalmak üzenetét, melyben kijelentik: - "igen kívánatosnak tartanák, hogy a magyar néppel békét kössenek... De a béke csak abban az esetben állhat helyre, ha a magyar népet olyan kormány képviseli, mely valóban a népakaratot reprezentálj a, nem pedig olyan, amelynek hatalma

a tenoron nyugszik". Négy és fél hónap kellett ehhez! A gyõztesek békéje szempontjából Károlyi Mihály után Kun Béla is hasznos munkát végzett. Tönkretette és kifosztotta Magyarországot utolsó erõforrásaiból. A párizsi békekonferencia nagyhatalmai most már átvehetik az ellenállásra képtelen zsákmányt és fenntartás nélkül kifizethetik ezeréves tulajdonunkból kis szövetségesei benyújtott háborús számláit...

Augusztus 1.
A városban tegnap este terjedt el a hír. A vörös hadsereg felbomlott. Landler elvtárs a változatlan harctéri helyzet után kénytelen bejelenteni: "Támadjuk a Tiszán átkelt románokat..." "A vörös hadsereg teljesen intakt, a románok felett gyõzelmet aratott... Veretlenül, önként vonultunk vissza."
A balassagyarmati direktórium tagjai nem bírják többé leplezni az idegeiket. Az elvtársak megrohanják a boltokat és vásárolni akarnak, mindegy, akármit, csak árú legyen, csak szabaduljanak a fehérhátú szovjet bankótól. De hiába fenyegetõznek, a kereskedõk nem adnak el semmit.
A kirakatok üresek. Csak a közoktatási népbiztosság propaganda üzlete kínálja a holmiját. Röpiratok, népbiztosok arcképei, vörös csillagok, vörösember-jelvények, Lenin, Marx gipszszobrai. Senkinek sem kell.
A város szinte mozdulatlan, mintha belemerevedett volna a várakozásba. Távíróhuzalokon pedig szüntelenül jönnek Budapestrõl a parancsok: "Minden direktórium maradjon a helyén. Senki se merjen megszökni..."
A nyitott ablak alatt lépések álltak meg. Izgatott gutturális hangok beszéltek.

- Ableiten, - mondotta az egyik sémi hang, - le kell vezetni... Csengettek a kapun. Az alispán jött... Távirat érkezett Budapestrõl. A Kun-kormánynak vége! Mintha valami felkapta volna a szívemet és magasra emelte volna magam fölé.
- Biztos értesülés, - folytatta az alispán. Tiszta szocialista kormány alakul. - És kezét olyan elõvigyázó mozdulattal kulcsolta egymásba, mintha ügyelné, hogy egyikkel kárt ne tegyen a másikban:
Tiszta szocialista, kormány... Nem ezt vártuk! És eszembe jutottak azok a hírek, melyek arról szóltak, hogy az antant bécsi megbízottai nem Bethlen István gróf bécsi bizottságával, nem is a szegedi kormánnyal, nem magyarokkal, de már napok óta Böhm Vilmossal, Kunfi Zsigmonddal és Károlyi emberével:
Garami Ernõvel tárgyalnak.
A gondolatomba beleugrott egy szó: "Ableiten... le kell vezetni".
A zsidóság képviselõi már ott vannak. Tegnapi vörös hóhérok visszafakulnak a mérsékelt szocializmusba és már készülnek, hogy egyik kezükbõl a másikba tegyék át a hatalmat és egy elkínzott, vérig sértett nemzet haragját levezessék magukról.

A diktátorok jellegzetes szörnyû arcképcsarnoka átnyargalt a képzeletemen. Láttam õket külön-külön, ahogy remegõ szájjal szoroznak, osztanak, összeadnak, kivonnak. A világforradalom elmaradt, de valahol másutt is történt hiba a számadásban; Minden tételt felvettek, az antant fenyegetéseit is, az oláhok támadását is, csak azzal nem számoltak, hogy a haldokló Magyarországban van még annyi erõ, hogy ziháló mellén összefonja a karját és õsi fegyverével a passzív ellenállással belülrõl ássa alá a bolsevizmust, mellyel, ha a magyar föld népe mellé áll, se az antant, se az oláh fegyverek nem tudtak volna megdönteni.
Az õrszoba irányából kiabálás hallatszott:
- Ki mondta? Nem tûrjük!... És a vörös örök a terroristák rohantak a posta épülete felé. Ha a postafõnök mondta, le kell csukni.
A postafõnök válasz helyett felhívta Budapestet. Az egyik hallgatókagylót egy terrorista

tartotta... Aztán kifutott a huzalokon a kérdés messze, a fõváros felé. Azonnal jött a felelet: "A kormány lemondott, a tanácsrendszernek vége. Budapest örömmámorban úszik"
A terroristák elképedve meredtek össze és a postafõnököt nem tartóztatták le. A direktóriumot keresték, mitévõk legyenek? De a Városházán üresek voltak a vörös hivatalok. Az elvtársak eltûntek. Néhányan hirtelen megbetegedtek. Az alkonyodó utcákon pedig osont a hír, szinte pillanatok alatt bejárta a várost. Benyitott az ajtókon, bezörgetett az ablakokon.

Békesség a földön a jóakaratú embereknek. A ház szûk lett. A kert is. A szomszédból egy hegedû hívott. Sírva kísérte a zongorát. Aztán, nem mi akartuk, a dal akarta, kitört belõlünk az eltiltott, a halálra ítélt nagy magyar imádság. Felálltunk mind, a Himnusz pedig emelkedett a nyári éjszakába, fel minden csillagokig. Lenn a homályban, az utca túlsó oldalán, nesztelen, sötét alakok bujkáltak. A nyitott ablak kiverõdõ világosságában pedig levett kalappal szomszédok álltak. Õk is imádkoztak.

Augusztus 2.
A pásztorsíp hangja lassan jött a virradaton át, lefelé az utcán. Csalódást éreztem. Már nem voltam az, aki tegnap. Már nem tudtam örülni. Nyugtalanság keveredett a gondolataim közé... Odakinn minden a régi maradt. A megyeház felett tovább himbálta magát a vörös zászló. A vörös õrszoba ablakában egészen úgy könyököltek a vörös katonák, mint a proletárdiktatúra cseh gyõzelmei idején. És a tanár, aki a szomszédban lakik, kopott vasárnapi kabátjában ballagott a tanítók kommunista átképzõ tanfolyamának záró ünnepére.
Hát még mindig? Mi történik itt tulajdonképpen.
Kinyílott a börtönajtó. És a rab nem merne kimenni a szabadságba? A kis fiú levette az ágya fölül a nemzeti színû játékzászlóját és kilobogtatta a gyerekszoba ablakán. Az utcáról egy idegen ember megfenyegette. Sírni kezdett és az anyjához bújt:
- Rossz kommunisták, rosszak...

Dél felé jött a szomszéd felesége: Ijedten beszélte. Huszár Aladárt le akarják tartóztatni. Bement az átképzõ tanfolyam ünnepére. Nemzeti színû szalagokat osztott. Beszédet intézett a tanítósághoz. Mire Weiss elvtárs vizsgálóbiztos megérkezett, mint az orkán zúgott a teremben a Himnusz. Weiss elvtárs összetépte dühében a bizonyítványokat. A zsidó tanítók mellé álltak, a magyar tanítók pedig énekelve vonultak ki Huszár Aladár mögött a szabad ég alá.
Ekkor már fegyveres vörös õrök jöttek szemben. Mindenkirõl leszedték a nemzeti színeket.
De azért, mikor Huszár Aladár hazajött, nagy piros-fehér-zöld zászlót tûztünk ki a házra. Dobolás hallatszott:"... Mindenféle jelvény kitûzése vagy viselése tilos." Két csirkefogó közben letépte a zászlót. Ekkorra már zavaros lázálomnak rémlett az utca képe. Az õrjáratok sûrûn cirkáltak. Egy ember rózsaszín plakátokat ragasztott a házak falára. A szocialista-kommunista párttitkárság sokszorosított távirata volt a papiroson: "Az antanttal kötött megállapodás alapján a szakszervezetekbõl alakult munkáskormány vette át a kormányzást. A fennálló munkás közigazgatás szervei érintetlenül végezzék munkájukat... Legszigorúbb statárium hirdetendõ ki".

A kezem minduntalan a homlokomhoz kapott. Már zöld plakátot ragasztottak utcahosszal a rózsaszín mellé. Az új kormány körtáviratának a szövege volt. Forradalmi kormányzótanács helyett - Munkáskormánynak nevezik magukat, népbiztosok helyett - minisztereknek. Peidl miniszterelnök, Peyer belügy-, Garami-Grünfeld igazságügy miniszter, aztán Kun Bélának három népbiztosa következett: Ágoston-Augenstein külügy-,

Haubrich hadügy-, Dovcsák ipar- és kereskedelemügyi miniszter és végül maga a tanácsköztársaság elnöke: Garbai Sándor, a közoktatásügyi miniszter...
Megint eszembe jutott a tegnapi szó: "Ableiten... levezetni. Kohn Mór hamis bukást rögtönzött és a cégtáblára hirtelen ráfestette Kohn Mórné nevét.
De hát hol késik a nemzeti hadsereg? Hol vannak a magyar politikusok? Sivárabb kétségbeesést még az elmúlt iszonyú hónapokban sem éreztem.

Hírek érkeztek Budapestrõl. A tanácskormány diktatúrája a vörös hadsereggel együtt omlott össze, helyzete pedig már július 31-én éjjel tarthatatlanná vált, abban a pillanatban, mikor kiderült, hogy az oláhok másodszor nem állnak meg a Tiszánál. Kun Béla tegnap délutánra sürgõsen összehívta az ötszázas munkás- és katonatanácsot. És az Új városháza tanácstermében, ahol március 21-ének éjjelén egy maroknyi tábor a proletárdiktatúrát kikiáltotta, - Kun Béla akadozó, síró hangon lemondott. Az éjszaka folyamán, a többi népbiztossal és családjaikkal. Ausztriába szökött, fajrokona, Renner kancellár szárnyai alá. A különvonatok a Peidl-kormány segítségével futottak át a határon, a budapesti olasz misszió katonai kísérete mellett! Szamuely állítólag eltûnt. De Kun Bélával együtt szökött a vérengzõ Weiss és Schwarz, Vágó és Pogány és a százhúsz kilós ügyvéd, Landler elvtárs, vörös fõparancsnok is. Mind a hárman otthagyták a Tisza-Duna közén halálba és pusztulásba kergetett hadseregüket, melynek esküvel fogadták, hogy utolsó csepp vérükig kitartanak.

A népbiztosok a bolsevista dicsõség mezején szerzett sebek nélkül, temérdek millió osztrák-magyar kék pénzzel tûntek bele az éjszakába, melybõl Magyarország vesztére kilenc hónapja, elõsompolyogtak. Károlyi Mihály után elmentek ezek is. És az ország kitûzte háromszínû lobogóit.
De Peidl kormánya, mely nemcsak megtûrte, hanem fedezte és rendezte a bûnszövetkezet menekülését, - nem tûrte a három szín feltámadását. Letiltotta a zászlókat. Statáriumot hirdetett...
- Mi történt?
Huszár Aladárt elfogták az utcán. Börtönben van. A vörös õrség parancsnoka ki akarja végeztetni - a Himnuszért ... Kis nemzetiszínû szalagokért.
A csendõr százados. Budapestre telefonált. Kegyelmet kért. A válasz megjött: "Fogva, kell tartani, szállítsák a terroristák Budapestre".
A bõrkabátosok hangosan beszélik, hogy útközben majd végeznek vele. Huszár Aladárné a férjéhez akart menni. A terroristák nem engedték. - Szíjgyártó elvtárs most hallgatja ki. - Futótûzként terjedt a hír. A megyeház elõtt ekkor már gépfegyveres készültség volt.

Egyszerre megmozdult a város. A vörös plakátos házak lenyûgözött lakói eljöttek. A hivatalnokok, tanítók, az egész értelmiség. És jöttek a kisemberek megvédeni a kisemberek barátját. Felvonultak a vasutasok, a postások és követelték mind, bocsássák szabadon Huszárt. A vörös õrség egyszerre melléjük állt.
Megint doboltak: "Aki kilenc óra után az utcán tartózkodik, azt a vörös õrség bekíséri".
És az õrség ugyanakkor felüzent Szíjgyártó elvtárshoz, ha kilenc óráig szabadon nem ereszti a foglyot, leteszi a fegyvert és nem szolgál tovább.
Ekkor már izgatottan beszélték az utcákban, hogy az oláhok Aszódon vannak és jönnek errefelé. Szíjgyártó elvtárs az öklét rázta dühében: Rögtön ki kellett volna végeztetnem. - A tömeg egyre hangosabban követelõdzött és Huszár Aladár kilenc órára otthon volt.

Uralkodott magán, mikor elbeszélte. Szíjgyártó elvtárs felemelt kézzel rohant rá, revolvert szegezett a mellének, le akarta lõni. Ebben a pillanatban görcsös gyerekzokogás hallatszott az asztal végébõl. Csak ekkor vettük észre... Kitágult szemmel, sápadtan ott álltak a

gyerekek és mindent hallottak.
Mikor mi ilyen kicsinyek voltunk, mint õk, Anyám megtiltotta, hogy akárki is borzongató rémmeséket mondjon nekünk. Ennek a kornak a szegény gyerekei pedig, az atyjuk, anyjuk sorsában átélik azt, amit nekünk még csak mesében se volt szabad hallanunk.

Augusztus 3.
A város a terroristák kezére került. Budapestrõl nem jön többé hír. Az utolsó értesítés ma reggel érkezett. Az antant megbízottai tárgyalnak az új kormánnyal és hajlandók elismerni. Az oláhok megálltak... Balassagyarmat utcáin megint kihívóan beszélnek a tegnap még remegõ kommunisták. A beteg elvtársak hirtelen meggyógyultak. A propagandaboltos ismét kinyitotta az üzletét és "Kommunista kiáltvánnyal" van tele a kirakat. Az utcán két embernél többnek nem szabad egymással szóba állnia.
Huszár Aladárt megint le akarták tartóztatni a terroristák. Elmenekült. Minduntalan csengetnek. Detektívek és vörös õrök tudakozódnak.
És a kétségbeesett városban a polgárság és a vasutasok titokban fegyverkeznek.

Augusztus 4.
Magányos lövés dördült el a közelben. Aztán, mintha szitából szórták volna, sûrû fegyverropogás hallatszott. A belsõ város irányából szaladó emberek közeledtek. Gergely kocsis felesége lélekszakadva botlott be a folyosón. - Nagy baj van, már elállták a katonák az utcánkat. Szuronnyal kergetik a népeket a kapuk alá.
Egy pillanatra Huszár Aladárra gondoltam. Csak nem fogták el? Feleségének sokan üzenték, ne mutatkozzék az utcán, mert bajba kerül. Tudni akartuk, mi történik. Végzet iróniája. Utolsónak én maradtam, aki közülünk még kibújhatott a házból. A szembejövõk izgatottan beszéltek. A megyeház irányából jött mindenki, arra senki se ment. Egy úr megszólított: - Forduljon vissza, nem lehet oda menni. Új terrorcsapat érkezett. Egy halott is fekszik az utcán. Tehát nem Huszárról van szó. Megköszöntem a figyelmeztetését, de azért folytattam az utamat. Szemközt megint futó alakok jöttek. Egy cselédleány a falhoz dõlt, és megoldódott cipõzsinórját kötözte.
- Mi történik odabenn? A leány lihegve felelte:
- Piros sapkájuk van, tudom is én kicsodák, tán franciák, borzasztóan lövöldöznek.

A lövöldözés ugyan ekkorra már megszûnt, de a leány izgatottságában még mindég arról beszélt. Két iskolásfiú kukucskált ki egy kapu mögül: - A zsidók lázonganak, - mondották titokzatosan. A Vasút utca teljesen néptelen volt. Csak a lépésem hangzott. A megyeház elõtti téren csoportosan bõrkabátos alakok álltak. A gépfegyverek körül szuronyok mozogtak a napba.
Egy pillanatra megütközve néztem körül: Most láttam elõször a teret. Egészen másként képzeltem el. A városházán nem volt torony. Nyoma se volt az árkádos házaknak, a vén kútnak. Kár... És mindennel így van az ember.
A szuronyok mintha megláttak volna, hirtelen felém fordultak. A bõrkabátosok dühösen ordítoztak: Vissza! - Egy földszinti ablakból kinézett valaki. Bedöftek a rohamkésükkel. - Bitang burzsuj! Befele, különben leütöm a fejedet! - A terroristák indultak felém. Mégis inkább visszafordultam.

Délután egy detektív jött. Azok közé tartozik, akiket mostanában "retek"-nek hívtak, kívül vörös, belül fehér. Huszár Aladár után, tudakozódott, aztán elmondta a feleségének, hogy a vörös sapkások, akiket franciáknak tartottak, a Tiszai frontról visszatóduló huszárok voltak, a lövöldözés pedig onnan eredt, hogy a városi vörös õrök le akarták fegyverezni Szíjgyártó elvtársat. De a terroristák megmentették. Most már az õ kezükben van a város. Óvatosan körülnézett: A leninfiúk végsõkig akarnak védekezni. - Meg akarják bosszulni a

diktatúra bukását: Ma éjjel fosztogatásra készülnek. - Százan vannak. Gyilkolni fognak. Ezt a házat is megjelölték. Vigyázzanak! Megint körülnézett: - De aztán tessék majd megmondani a nagyságos Huszár úrnak, ha visszakerül a hivatalba, hogy nem vagyok kommunista...
Órák múltak. A hír végigborzongott az utcákon. Sokan becsukták a kapukat. Írásaimat megint elástam. Elrejtettük a pénzt is, ami a házban volt. Mindegyikünk összecsomagolta a legszükségesebb holmiját. A külsõ világ megszûnt. Mikor esteledni kezdett, nem bírtuk az elszigeteltséget.

Mégis megkísérlem... Kimegyek az állomás felé, hátha hallok valamit véletlenül. De az utcák kongtak, az állomás kihalt volt. Csak egy munkás formájú ember ült a mérlegen és a pipáját tömte.
- Mikor megy a legközelebbi vonat Budapestre?
- Nem megy oda vonat, - felelte az ember. A pipájára gyújtott. Aztán behunyta a szemét.
Hazaindultam. Közben új plakátok kerültek a falakra: Szigorított statárium!
Minden csoportosulás tilos, aki a vörös õrök felszólításának nem engedelmeskedik, azt a helyszínen agyon kell lõni. Szíjgyártó megyei parancsnok...
Egy kerítés mellett öregedõ zömök kis zsidó állt és egy fiatal nõvel beszélt. Hideg belenyugvással olyan hangosan mondta, hogy meghallottam. - Ma fél hatkor bevonultak a románok Budapestre.
Megakadt a lábam, pedig nem botlottam meg és az arcomat elöntötte a vér a szégyentõl. Az oláhok... dadogta valami gyámoltalanul a belsõmben... Az oláhok... És nyilalló fájdalomban egyszerre felfogtam Szeged tragédiáját. Hát ezért
Nem jöhettek a mieink? Ezért nem engedte az antant? A várakozás hosszú hónapjaiban ezért haltak meg annyian közülünk? A nagyhatalmak Budapest megszállását az oláhoknak tartogatták, hogy a város a zsákmányuk legyen és õk mégis megmentõknek lássanak.

Szédülten mentem haza. A csapás és a megaláztatás olyan mérhetetlen volt, már minden egyéb közönyösnek látszott.
Budapest az oláhok kezén...
Az óra elütötte a kilencet. Ekkor egyszerre a folyosó felõl nagy zörgetés és káromkodás hallatszott és az ajtón egy kövér, dühös ember hömpölygött befelé. Kalapját a fején felejtette, pipája a szájában lógott. Az öreg Schlegel volt, az Ipoly parti jó német mûkertész, vad magyar hazafi, aki az elmúlt hónapokban sok menekülõt átsegített a túlsó partra.
- Donnerwetter, fene egye, miért nem nyitnak kaput? Zörgetni tu ich, záróra van, lelövik az embert odakinn.
Most, hogy védett helyre ért, megnyugodott és kövér kezét Huszár Aladárné vállára tette: - No csak aztat akartam mondani, hogy ne féljen. A férje nálam van. Waffen haben wir auch. Ha próbál itt mészárolni a kommunista, én is gyüvök és úgy lelövöm õtet, mint, egy kutyát. - Elõkotort a kabátja zsebébõl egy ordas revolvert és mint a buzogányt, vadul csóválta a feje fölött. - Csak eztet akartam mondani.
Elõtte lopóztam ki a kapuig. Az újhold már lekanyarodott az égrõl. Az utcában senki se járt. Hátra intettem az öregnek. Köszvényes mozgásával, elõször mindég a jobb lábával lépve, kilódult mellettem kapun szótlanul a kalapjához nyúlt és furcsa gyerekes döcögéssel eltûnt az utca végében, a tengeri szárak között.
A villany elaludt. A város nem mozdult többé. Egyetlen gyertyaszál virrasztott velünk. Minduntalan az órára néztünk. A hírek szerint a terroristák õriztetik a városból kivezetõ utakat, hogy senki se menekülhessen. Éjfélkor kezdik el a fosztogatást. Még ha gyorsan dolgoznak is, félórába bele telik, míg ide érnek:
Ezt a házat jelölték ki harmadik állomásnak.

Valahogy eszembe jutott gyerekkorom egy régi borzadása. Kicsi voltam, Tormay nagyanyám hugenotta õseirõl mesélt. Akkor hallottam elõször, hogy a Bertalan-éji mészárlás elõtt, Medici Katalin emberei bezárták Párizs valamennyi kapuját, hogy senki se menekülhessen és fehér krétával megjelöltek minden házat, melyben hugenották laktak. "De ez több mint háromszáz év elõtt történt, - mondotta nagyanyám, és az emberek még vadak és kegyetlenek voltak" ... Az óra éjfélt ütött.
Kértem Huszár Aladárnét, hogy mihelyt lövöldözni kezdenek a városban, meneküljön ki a gyerekekkel a tengeriföldekre. Hallgatóztunk. Megint csak az óra ütött. Fél egy. Barátnõm az ablaknál állt és kifelé ügyelt. És egyszerre arra kellett gondolnom, hány éjszakán virrasztottunk így az elmúlt hónapokban.
- Emlékezel? Mikor még mondogattuk, most a vörösök lõttek, most a csehek.
A sorsunk nem változott. A proletárdiktatúra még mindig él és tovább kínoz. Egy óra...
A fiastyúk már felszállt a szemközti ház teteje fölé és a csend úszott a nyáréji csillagok alatt. Fél kettõ...
Egy kutya ugatott. Aztán köröskörül ugattak a kutyák.
- Jönnek...
Megint múltak a percek. A kutyák már nem ugattak. A hûvös derengésben megszólalt az elsõ kakas, kisvártatva az egész soron kukorékolni kezdett egyik a másik után, mintha össze nem igazított órák jelezték volna az idõt.
Megvirradt. A terroristák nem jöttek el. Ki a megmondhatója, hogy miért? Balassagyarmat Bertalan éjszakája elmaradt.

Augusztus 5.
A kommunizmus lélektanából mindég kimarad a nagyszerû. Még akkor is, mikor kegyetlen. Mielõtt fosztogatásra indultak volna a terroristák, a kávéház pincéjében pezsgõre bukkantak: Úgy leitták magukat, hogy nem tudtak a lábukon állni. És néhány száz üveg pezsgõ megmentette egy város életét. A részegségben csak Szíjgyártó elvtárs maradt józan. Úgy látszik, bizonytalan híreket kapott a budapesti munkáskormánytól. Még az éjszaka folyamán szétküldte a detektívjeit, merre lehetne megszökni? Mikor emberei visszajöttek, jelentették neki: a falvakban fegyveres nép állt el minden utat. Várnia kellett hát, hogy a leninfiúk kialudják mámorukat. De közben összeverõdött a régi balassagyarmati csendõrség is. Most már azt beszélik az emberek az utcán, hogy a terroristák a vonattal akarnak szökni. A csendõrök majd lefegyverezik õket az állomáson. Mindenki arra felé tódult: Elvétve, vadonatúj zöld vadászkalapban, egy-egy bõrkabátos fiatal ember is felbukkant a tömegben és jámbor arccal tekintett az emberek után.
Huszár Aladárné is észre vette. Összenéztünk. Már átöltözködtek...

Egyszerre nem látszottak többé. A csendõrök, vasutasok, fehérvirágos vörös õrök, hivatalnokok, asszonyok, suhancok pedig csak iramodtak az állomás irányába. Szaladt az egész utca és mozgását két oldalról nézték a proletár diktatúra plakátrémeinek a vörös katonái, vad tengerészei, vérben gázoló félmeztelen munkásai, idomtalan asszonyi szörnyetegei.
Tegnap még mindez élt. Most, ahogy gyorsan haladtam elõre, már csak mint egy iszonyú kornak a kísértetei suhantak mellettem visszafelé a falon.
Egy legény jött futva a megyeház irányából és lélekszakadva kiáltozott:
- Ellógtak a leninfiúid - Mialatt az állomáson várták õket, kiszöktek a város másik végén a rablott, holmival...
Káromkodás hallatszott. Éles hangok süvítettek; - Gazemberek! Majd hurokra kerülnek még!
És ekkor, mintha egy abroncs pattant volna le a város mellérõl, egyszerre fellélegzett Balassagyarmat. Az emberek kiegyenesedtek, hangosan, szabadon kezdtek beszélni, sok

elkínzott arc mosolyogni próbált. Az utcafák alatt zsibongás, nevetés hallatszott. Aztán egy gyerek kezdte el és a többi kéz folytatta. Karok emelkedtek, botok, bicskák dolgoztak és pillanatok alatt végig az egész városon foszlányokban lógott a falakról a diktatúra valamennyi plakátja. Papírrétegek csattantak le a gyalogjárókra, tarka papírrongyok borították az utcákat és az emberek tiportak rajtuk.
Szüret van most Púposok országában.

Augusztus 6.
Napok múltak, mióta az ország, gyilkosai elbuktak és a végzet még mindig ! nem tett igazságot. A valóság semmit sem teljesít, kínjában a megcsalódott képzelet tart hát törvényt a bûnösök felett.
Az emberek egymásnak mesélik, Károlyi Mihályt és Kun Bélát kiadták a csehek és az osztrákok! Mind a kettõt felakasztották! A Duna-Tisza közén és túl a Dunán összefogdossák a parasztok a diktatúra bujkáló hóhérjait és népítéletet tartanak felettük. Megetetik velük a falakról lekapart plakátokat. És azok végeznek az életükkel, akiknek az apját, anyját, férjét, gyerekét legyilkolták.

Aztán jön egy hiteles hír: Szamuely Tibor öngyilkos lett. Õ volt az elsõ, aki szökni próbált. A kormányzótanács még nem mondott le, õ már rohant autóján a repülõtelepre. Oroszországba akart szökni. De a pilóták közül senki se vállalkozott az útra. Ekkor Szamuely néhány hóhérlegényével egy hajtányon Ausztria felé menekült. Savanyúkút vidékén elfogták, egy õrizetlen pillanatban agyonlõtte magát.
- Nem jól van ez. - mondotta egy paraszt gazda - a dögtéren kellett volna felkötni!
- Kínpad kellett volna neki, nem golyó! - És az emberek sötét haraggal átkozzák a gonosztevõt, aki a népítélet elõl a halálba menekült.
A tegnapi fellélegzés megint sötét kétségbeesésbe fulladt.
A proletárdiktatúra lezáruló útjairól mind sûrûbben hangzanak át hozzánk eddig nem sejtett áldozatok nevei.
A rémuralom utolsó vonaglásai közben Fery Oszkár és hû bajtársai, Menkina és Borhy élete után is kinyújtotta a kezét. Meghaltak mind a hárman.

Fery Oszkár, a hõsies magyar csendõrség megteremtõje, az ellenforradalmak lelke volt. Bátor katona, aki altábornagy létére a kommün ideje alatt Budapesten maradt, hogy készen álljon, ha csendõrei élén hazájának szüksége lenne rá. A diktátorok féltek tõle, õ nem szökött. Néhány nap elõtt, éjnek idején, megint elhurcolták lakásáról. Két hû tisztjével együtt a terroristák mozdony utcai kaszárnyájába került. Mikor a diktatúra bukása már bizonyosnak látszott, a kaszárnya pincéjében meggyilkolták a foglyokat. Egymás után kerültek sorra. Fery Oszkár volt az utolsó. És ahogy a halálba ment, a pincelépcsõn már bajtársainak keresztbe fektetett, megcsonkított, mezítelen holttestén botlott át.
Szörnyû vihar volt azon az éj szakán. A szél zúgásába beleveszett minden nesz. Az iszonyú kaszárnya pincéjébõl azért mégis órákon át felhangzott az áldozatok vérfagyasztó kiáltozása...
Azóta elmenekültek a gyilkosok, de megmentõik tovább uralkodnak Magyarország felett. És az antant tárgyal velük és az oláhok Budapesten vannak.
- Nem lehet így élni! Üssenek inkább agyon! Nem bírjuk tovább...
Férfiakat láttam ma sírni.

Augusztus 7.
Budapest felé még mindég nem közlekednek a vonatok. Gyûrû veszi körül a várost. Senki se juthat ki belõle. Utas nem jön, újság nem érkezik.
A Munkáskormány visszavonta a diktatúra összes rendeleteit.

Ide már nem érkeznek parancsok. A Tisza-frontról özönlõ csapatokat csak részben tudták lefegyverezni. A katonák elszélednek és az állattá bõszült ember rabol és fosztogat. Tegnap este bizonytalan hír terjedt. A fõvárosban állítólag ellenkormány alakult. Igaz-e? Vagy, mint annyiszor, megint csak a vágy mesél! A reménység még is feldereng.
- Írjon egy cikket, emlékül Balassagyarmatnak, - mondotta, Huszár Aladár. Az egykori hazafias "Nógrádi Hírlap", melyet a diktatúra a vérszomjas. "Nógrádi Népszavára" kommunizált át, újra megjelenik.
Hónapok óta csak magamnak írtam és a nyilvánosság gondolata most sajátságosan zavart; mintha valaki a vállam fölött nézte volna a tollamat. "Feltámadás"... Ezt a címet adtam a cikkemnek. Aláírtam a nevemet. A márciusi napok óta elõször.

És abban a pillanatban történt valami a lelkemben. Földváry Erzsébet neve, mely szomorú napjaimban útitársam volt és védett, mint egy jó barát, lehullott rólam. Visszaadtam azoknak, akiket illet, talán megbocsátanak, hogy viseltem. Visszaadtam, de nem ment könnyen. A szerep lárvája, melyet hónapok óta játszottam, szinte ráforrott a lelkemre és nem akart leválni. Keresnem kellett az utat, hogy visszavezessem önmagamat önmagamhoz. És a keresés
közben két egyéniség ütközött össze bennem. Az enyém, melynek végzetszerûen küzdenie és dolgoznia kell és a másik szegény, fáradt, emberkerülõ, észrevétlen elosonni vágyó egyéniség, mely tudja, hogy jó a szürkeség, a felelõtlenség csendes nyugalmas homálya. Hirtelen félelem fogott el. Elég lesz-e az, amit az élet belõlem meghagyott, ahhoz, amit az élet tõlem még vár?
Az ajtó kinyílt, mintha szélvész csapta volna ki. - Jöjjenek, jöjjenek! - kiáltotta Huszár Aladár: Papírlap volt a kezében. - Nagy hír. Üzenet...
- Ki? Kicsoda? Honnan?... Megindultan olvasni kezdett:
"A magyar néphez! Abból a soha el nem múló szeretetbõl, amellyel a magyar néphez ragaszkodom és visszapillantva a legutóbbi öt év közös szenvedésére és engedve a minden oldalról hozzám jutott kívánságoknak, kezembe vettem a mai lehetetlen helyzet megoldását"
- Már nem kérdeztünk semmit, már tudtuk ki az, aki öt év szenvedéseit velünk közösen szenvedte el, aki soha el nem múló szeretettel szereti a magyar népet, melyet mindenki elhagyott, melyet a világon többé senki se szeret. József fõherceg.

Annyi gyûlölet után - soha el nem múló szeretettel. És végigfutott a könny az arcomon és nem töröltem le, hagytam, hogy lemossa annyi kín nyomát.
Kormány alakult és az új kormány tagjai magyarok, nem idegenek többé. Friedrich István a miniszterelnök:
Valamikor Friedrich Istvánt is megtévesztette Károlyi Mihály. Szereplõje volt az októberi forradalomnak, bár a tél folyamán már az ellenforradalommal tartott fenn összeköttetést. Õ is felelõs azért, ami akkor történt, de az egyetlen, aki vezekelt érte és a maga tévedése fejében most jót tett. Magyarország lezáruló legszomorúbb és leggyalázatosabb korszaka után odaírta nevét az elsõ tiszta lapra.
Kinn sütött a nap és a nógrádi vármegyeház tetején vonni kezdték felfelé a piros-fehér-zöld lobogót. Egy egész város szeme könnybe lábadt tõle.

Október 31-én árulók keze csapdának hurcolta bele zászlónkat a nemzetgyilkos forradalomba. Aztán tragikus szégyenben ott kellett lobognia országunk felett, mikor az ellenségek megszállták és széttépték... Kínszenvedés lett a látása, ellentétbe került vele a lelkem, elfordultam, hogy ne lássam. Bepiszkolódott, megpiszkolták. Aztán mikor alóla mindent elloptak és elprédáltak, csúfolódva letépték. Ettõl kezdve újra a mienk lett, üldözött volt, mint mi magunk. Halálra ítélték, forradalmi törvényszék elé hurcolták,

börtön és kötél járt ki annak, aki menedéket adott neki. Vértanú lett a zászló. És mert ártatlan magyar vér ömlött érte, vér szentelte fel, vér hozta vissza és emelte újra önmagunk felé - jaj annak, aki hozzányúl. Odakinn háromszínû szövete most nyílt ki az égen. Lenn pedig, az alkonyatban már ott fehérlett Balassagyarmat házainak falán az új Palatínus üzenete: "soha el nem múló szeretettel"
Földmûvesek, urak, munkások, tegnapi vöröskatonák álltak összeverõdve a kiáltványok elõtt és áhítatosan olvasták. Ott álltam én is. Napszállta után volt és mégis mintha a nap sütötte volna rejtélyesen az arcokat...

Augusztus 8.
Eljött a nap. A szörnyû bûvölet szétesett. Magyarország ismét kezébe veszi saját végzetét. És ma viszontlátom Anyámat.
Az élet visszatér a maga útjára, melybõl erõszakosan taszították ki hónapok elõtt. Mélyül a távlat, rés nyílik a falak között, megindul a fõváros felé az elsõ vonat. És én búcsúzom a háztól, mely otthont adott, búcsúzom emberektõl, gyermekektõl, ablak melletti kicsi szegletemtõl és az udvarkertben az árnyas palánk tövétõl. Mindentõl, ami jó volt hozzám szenvedésemben, amit nem fogok soha elfelejteni...

A vonat ablaka mellett már visszafelé ment a balassagyarmati állomás épülete. Aztán az utolsó kis házak tûntek el, túl az Ipoly vize, a parti jegenyék, a Fátra ragyogásba veszõ láncai. Ébredõ és kialvó világosságok annyiszor látott képei. Már kicsiny és távol volt minden. A fák zöldje összebújt, a tetõk elmerültek. És a megyeház táján egyre magasabban emelkedett a zászló. A rúdja nem látszott többé a messzeségben, csak a szövete lobogott, mint egy háromszínû nagy madár, mely röptében kitárt szárnnyal megállt a város felett.
Barátaim velem jöttek, el akartak kísérni. És kanyarogva ezüstösen, zsombékos rétjei között elkísért egy darabon az Ipoly is. Aztán tikkadt földek jöttek elénk. Szomorú kiégett tájak. A tengeriföldeken a csenevész torzsák, száraz nesszel zörögtek a vonat szelében. És ez a csörgõ, holt nesz hallatszott mindenütt, amerre mentünk. Ez hallatszik ma egész Magyarországon. Minden kiégett...

Valaki a szakaszban halkan beszélt: - Pedig Szamuely mára tûzte volt ki a polgárság lemészárlását: Budapesten a Vérmezõn kezdõdött volna el. Aztán tovább, végig az országon ... Lenin és Trockij szigorúbb diktatúrát akart.
Lenin itt... Az iszonyú szavak mint feloszlott dolgok mállottak szét a levegõben. Nincs többé itt. És Szamuely sincs, csak az akasztófák gödre van, a sírok és a holtak.
A forróságba árnyékok jöttek bele. Valami történt felettünk. Gondolatomon véres árnyak végeláthatatlan, kísérteties menete húzódott át.
A nap már nem sütött. A tarlókon fuldoklott a földre tepert forróság. Drégely elmaradt mögöttünk. Új utasok jöttek cseh megszállt vidékekrõl. Úgy fáj ott az élet. És egy fiatal erdélyi asszony, aki fél esztendõ óta nem tudott hazamenni... Keserû panasz, sötét elcsüggedés beszélt körülöttem. Szenvedõ emberek szavában, mintha a szétszakított ország sóhajtott volna fel, most, hogy legalább újra szabad sóhajtani. A pálya kanyarodott Nógrád vára felõl egyszerre vihar nyargalt elõ a vak forróságból. Pillanatok alatt sötét lett az ég. A vonat neki vetette magát az orkánnak, aztán meg kellett állnia. A nehéz kocsik remegtek. A fák koronája fél oldalra fordult a szélben, felhõk nyargaltak a hempergõ porban. Óriás orgonák zúgtak repülve a levegõn át.
Ilyen vihar elõzte meg a világháborút...

És én sietve mondtam, hogy megelõzzem a balsejtelmeket: - Ha összetartunk és nem felejtünk?... Egy év, két év és ha tíz és ha száz lenne is, a jövõ a mienk, mert megint

vagyunk és van egy darabka föld, mely a miénk. A Golgota tövében hat lábnyi föld elég volt, hogy beteljesüljön a feltámadás...
Láttam barátaimon és az idegeneken, lenn a lelke mélyén egyszerre mindenki tudott a reménységrõl egy mesét.
Nógrád varánál, a romok felett, a sötét viharban, valami megjelent. Megmentõnk, nagy évezredes magyar bízás.
Elõttünk járt a csodaszarvas megint... A vihar elrohant, ment nyugat felé és a megbûnhõdött Budapest tornyai és kupolái már napsütésben keltek fel a hegyen és a rónán.
A pályaudvarnál búcsúztam el barátaimtól. Aztán vitt a kocsi.

Még visszanéztem... és arra gondoltam, hogy vannak emberek, akiknek szép és könnyû hálával tartozni egy életen át.
Egyszerre egyedül voltam. Felettem a házakon zászlók lobogtak mindenütt. Furcsa zászlók, melyeknek a felét levágták, odaadták mikor a rémuralom magyar zászlókat égetett... A falakon oláh tábornokok parancsai és rendeletei tapadtak nagy fehér papirosokon. Bezúzott ablakaikkal mint vándorló romok mászkáltak a villamosok a síneken. A boltok még zárva voltak. A csukott vasredõnyök között elvétve látszott egy-egy szegény üres kirakat A poros üvegeken letépett plakátok nyoma ragadt. A kommunizmus rablásai után még nem ömlött vissza az élet a kifosztott koldusszegény városba. Rohamsisakosan, feltûzött szuronnyal, oláh õrjárat kanyarodott ki az utcán. Egy pillanatra arcomba szökött a vér, aztán mást vettem észre. A rozoga bérkocsikban kifestett, piros ajkú oláh tisztek ültek fiatal zsidó asszonyokkal. Milyen hamar összebarátkoztak. Mosolyogtak. És a többi ember olyan betegen kiéhezettnek látszott.
Egy kapu elõtt teherautó állt. A házban irodahelyiségek lehettek. Oláh katonák írógépeket hordtak le. Hadisarc... minden hadisarc. És nagy lódításokkal dobálták egymás hegyibe a finom gépeket. Nyekkentek, csengtek, végük volt... Oláhország viszi magának a nyugat kultúrszerszámait. Pedig nem törött írógépeket, de évszázadokra szóló tõkét szerezhetne a magyar nemzet hálájában, ha a kifosztott néptõl nem rabolná el az utolsót. A Margit hídon zászlók játszottak a dunai szellõben: Hirtelen nem láttam többé a játékukat. Fenn a hegyen szomorúan állt a koronás vár. Az innensõ part felett megsötétedett köveivel könyökölt a parlament.
Egy év elõtt még szinte fiatalnak rémlett az országháza. És milyen hirtelen megöregedett, tragikussá lett véres pincéivel, golyóverte falaival, a térrel, melyen kivégzést nézett a csõcselék és lépcsõivel, melyek a Dunába érnek. Ott lenn, ott merültek el az áldozatok holttestei.

A budai oldalon is lobogtak a zászlók, a hídfõn, a házakon. A városvégi palánkokon még tapadt egy-egy félig letépett vörös plakát. Aztán a hûvösvölgyi hegyek látszottak már. De mióta utolszor itt jártam, eltûntek az erdõk. A proletár diktatúra kiirtotta azokat is. Már a hegyoldalon mentem felfelé, senki sem várt, otthon nem tudták, hogy érkezem. És egész úton mosolyogtam magamban. A házunk magas, kettõs cserépteteje kivirított a kék ég alatt. A kapu, tárva volt, a kavics mondott valamit a lépésem alatt, benyitottam a ház ajtaján. Fehér falak, tölgyfa lépcsõ, virágok anyám asztalán. Én pedig csak álltam megilletõdve. Lépések hallatszottak, mintha egyik lábát kissé húzta volna az, aki jött. Áldott lépések, kedves lépések és futottam eléjük Anyám az ajtóban állt. Éreztem, hogy elsápadok. Már csak kialvó láng volt... valaki, aki menni készül. De visszatartom, itt marad velem. A két karja kitárult. És õt, aki mindig nagyobb volt nálamnál, olyan kicsinynek, olyan tûnõnek éreztem a szívemen. Visszatartom, itt marasztom.
És ezalatt a két karja között megszûnt a bujdosásom, egyszerre hazaértem.

---elsõ rész (okt. 31)--